

ATAYURDUNDA
MEHMET AKİF ERSOY
ULUSLARARASI SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ

Tiran - Arnavutluk / 11-12 Mart 2016

ESETË E SIMPOZIUMIT NDËRKOMBËTAR
MEHMET AKİF ERSOJ
NË VENDLINDJE

Tiranë - Shqipëri / 11-12 Mars 2016

ATAYURDUNDA
MEHMET AKİF ERSOY
ULUSLARARASI SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ

Tiran - Amasra/11-12 Mart 2016

ESETË E SIMPOZIUMIT NDËRKOMBËTAR
MEHMET AKİF ERSOJ
NË VENDLINDJE

Tiran - Shqipëri / 11-12 Mars 2016

CO@HK

Eđitim-Bir-Sen Yayınları : 71

Eđitim-Bir-Sen Adına Sahibi

Ali YALÇIN / Genel Başkan

Genel Yayın Yönetmeni

Şükrü KOLUKISA / Genel Başkan Yardımcısı

Yayın Kurulu

Ali YALÇIN

Latif SELVİ

Ramazan ÇAKIRCI

Mithat SEVİN

Şükrü KOLUKISA

Hasan Yalçın YAYLA

Atilla OLÇUM

Hazırlayan

Hıdır YILDIRIM

Tercümelere

Av. Dr. Jonida BEGAJ

Tasarım

Caner KAÇAMAK

Baskı

semih ofset 0312 341 40 75

Baskı Tarihi

1. Baskı Aralık 2016

ISBN: 978-975-6153-70-3

Eđitim-Bir-Sen Genel Merkezi

Ođuzlar Mahallesi Av. Özdemir Özek Sokak No: 5 Balgat/ANKARA

Tel: (0312) 231 23 06 - Faks: (0312) 230 65 28

www.egitimbirsen.org.tr

e-posta: egitimbirsen@egitimbirsen.org.tr

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Hicabi KIRLANGIÇ / Prof. Dr. Hixhabi KËRLANGËÇ (Türkiye)
Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ / Prof. Dr. Ezhder OKUMUSH (Türkiye)
Prof. Dr. Ramazan KAPLAN / Prof. Dr. Ramazan KAPLLAN (Türkiye)
Prof. Dr. Hasan AKAY / Prof. Dr. Hasan AKAJ (Türkiye)
Doç. Dr. Rıdvan CANIM / Doç. Dr. Rëdvan XHANËM (Türkiye)
Prof. Dr. İsmail BARDHI / Prof. Dr. Ismail BARDHI (Makedonya)
Prof. Dr. Metin İZETİ / Prof. Dr. Metin IZETI (Makedonya)
Prof. Dr. Mevlut DUDİÇ / Prof. Dr. Mevlut DUDİÇ (Srbistan)
Prof. Dr. Zyhdi DERVİSHİ / Prof. Dr. Zyhdi DERVİSHİ (Arnavutluk)
Prof. Dr. Mulazim KRASNIQI / Prof. Dr. Mulazim KRASNIQI (Kosova)

KOMİSİONİ SHKENCOR

Prof. Dr. Hicabi KIRLANGIÇ / Prof. Dr. Hixhabi KËRLANGËÇ (Türkiye)
Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ / Prof. Dr. Ezhder OKUMUSH (Türkiye)
Prof. Dr. Ramazan KAPLAN / Prof. Dr. Ramazan KAPLLAN (Türkiye)
Prof. Dr. Hasan AKAY / Prof. Dr. Hasan AKAJ (Türkiye)
Doç. Dr. Rıdvan CANIM / Doç. Dr. Rëdvan XHANËM (Türkiye)
Prof. Dr. İsmail BARDHI / Prof. Dr. Ismail BARDHI (Makedonya)
Prof. Dr. Metin İZETİ / Prof. Dr. Metin IZETI (Makedonya)
Prof. Dr. Mevlut DUDİÇ / Prof. Dr. Mevlut DUDİÇ (Srbistan)
Prof. Dr. Zyhdi DERVİSHİ / Prof. Dr. Zyhdi DERVİSHİ (Arnavutluk)
Prof. Dr. Mulazim KRASNIQI / Prof. Dr. Mulazim KRASNIQI (Kosova)

DÜZENLEME KURULU:

Ali YALÇIN / Ali JALLÇËN
Latif SELVİ / Latif SELVİ
Ramazan ÇAKIRCI / Ramazan ÇAKËRXHË
Mithat SEVİN / Mithat SEVİN
Şükrü KOLUKISA / Shykry KOLLUKËSA
Hasan Yalçın YAYLA / Hasan Jalçën JAJLA
Atilla OLÇUM / Atilla OLLÇUM
Mehdi GURRA / Mehdi GURRA
Hıdır YILDIRIM / Hëdër JËLDËRËM
Dr. Adnan ISMAİLİ / Dr. Adnan ISMAİLİ

KOMİSİONİ PREGATİTOR:

Ali YALÇIN / Ali JALLÇËN
Latif SELVİ / Latif SELVİ
Ramazan ÇAKIRCI / Ramazan ÇAKËRXHË
Mithat SEVİN / Mithat SEVİN
Şükrü KOLUKISA / Shykry KOLLUKËSA
Hasan Yalçın YAYLA / Hasan Jalçën JAJLA
Atilla OLÇUM / Atilla OLLÇUM
Mehdi GURRA / Mehdi GURRA
Hıdır YILDIRIM / Hëdër JËLDËRËM
Dr. Adnan ISMAİLİ / Dr. Adnan ISMAİLİ

Toprakta gezen gölgeme toprak çekilince,
Günler şu heyûlayı da er geç, silecektir.
Rahmetle anılmak ebediyet budur amma,
Sessiz yaşadım, kim beni, nerden bilecektir?

Mehmet Akif ERSOY

Kur t'i hidhet dhé hijes sime prej dheu që shëtít,
Ditët herët a vonë edhe siluetën time do ta fshijnë.
Të kujtohesh me mëshirë, është përjetësi, megjithëkëtë,
Unë kam jetuar i heshtur, për mua kush do të dijë?

Mehmet Akif ERSOJ

İÇİNDEKİLER / PËRMBAJTJA

SUNUŞ-ÖNSÖZ / PARATHËNIE-PREZANTËM

❖ Ali YALÇIN	Sancılı Yılların Gerçek Öncüsü	
Ali JALLÇËN	Udhëheqësi I Vërtetë I Viteve Të Dhimbshme	6
❖ Atilla OLÇUM	Sevdası İstiklâl Olan İslâm Şairi	
Atilla OLLÇUM	Poeti Islam Me Dashuri Për Pavarësinë	12

AÇILIŞ KONUŞMALARI / FJALËMET E HAPJES

❖ Mehdi GURRA / Mehdi GURRA		15
❖ Ali YALÇIN / Ali JALLÇËN		21

PROTOKOL KONUŞMALARI / FJALIMET E PROTOKOLLIT

❖ Ahmet GÜNDOĞDU / Ahmet GYNDODU		33
❖ Nabi AVCI / Nabi AVXHË		37

1. OTURUM / SESÏONË 1

MEHMET AKÏF ERSOY'UN HAYATI VE ZAMANI / PERËUDHA DHE JETA E MEHMET AKÏF ERSOJËT

❖ Yrd. Doç. Dr. Necmettin TURÏNAY	Türkiye'nin ve Balkanların Ortak Değeri Mehmet Akif	
Yrd. Doç. Dr. Nexhmetin TURÏNAJ	Vlera e përbashkët e Turqisë dhe Balkanit Mehmet Akifi	44
❖ Mehmet KURTOĞLU	Çelik İradeli Şair Mehmet Akif ERSOY	
Mehmet KURTOLLU	Poeti i dashur dhe i hekurt Mehmet Akifi ERSOJ	62
❖ Metin Önal MENGÜŞOĞLU	Akif, Tek Başına Bir Ümmet	
Metin Önal MENGÏSHOLLU	Akifi, Një komb i Vetëm”	83
❖ Nuredin AHMETË	Mehmet Akif ERSOY'un Kosova'daki Şahsiyeti	
Nuredin AHMETË	Personaliteti i Mehmet Akif ERSOJËT në Kosovë	104

2. OTURUM / SESÏONË 2

MEHMET AKÏF ERSOY'UN FİKİR DÜNYASI VE MEDENİYET TASAVVURU MENDÏMET E CIVİLİZİMËT DHE İDETË BOTËRORE TË MEHMET AKÏF ERSOJËT

❖ Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ	Kişiliği ve Fikir Dünyasıyla Mehmet Akif	
Prof. Dr. Ezhder OKUMUSH	Personaliteti dhe Intelektualiteti i Mehmet Akifit	114
❖ Prof. Dr. Metin İZZETË	Mehmet Akif ERSOY'un Şiirinde Estetik Pragmatizm	
Prof. Dr. Metin İZETI	Pragmatizmi Estetikë në Poezinë e Mehmet Akif Ersojtit	148
❖ Prof. Dr. Mulazim KRASNÏQË	Mehmet Akif Ersoy'un Bakış Açısının Sentezi Olarak “Safahat”	
Prof. Dr. Mulazim KRASNÏQË	Eseri “Safahat” Sı Sintezë E Botëvështrimit Të Mehmet Akifit	159
❖ Yusuf KAPLAN	Mehmet Akif ve Medeniyet Fikri	
Jusuf KAPLLAN	Mehmet Akifi dhe Civilizimi Intelektual	165

İÇİNDEKİLER / PËRMBAJTJA

3. OTURUM / SESIONİ 3

MEHMET AKİF ERSOY VE BALKAN COĞRAFYASI / MEHMET AKİFİ DHE RAJONİ İ BALKANİT

❖ Prof. Dr. İsmail BARDHİ Prof. Dr. Ismail BARDHI	Arnavut Kimliğinin Oluşmasında Mehmet Akif Ersoy'un Düşüncelerinin Etkisi Ndikimi i ideve të Mehmet Akif ERSOJ në formimin e Identitetit Shqipëtar	172
❖ Prof. Dr. Mevlut DUDİÇ Prof. Dr. Mevlut DUDİÇ	Mehmet Akif ERSOY ve Boşnaklar Mehmet Akif ERSOJ dhe Boshnjakët	179
❖ Doç. Dr. Rıdvan CANIM Doç. Dr. Rëdvan XHANËM	Mehmet Akif ERSOY'un Şiir Coğrafyası Rajoni gjeografik i poezisë së Mehmet Akif Ersojit	190
❖ Yrd. Doç. Dr. Turgay ANAR Yrd. Doç. Dr. Turgaj ANAR	Sebilürresad ve Safahat'a Yansıyan Yönleriyle Mehmet Akif ERSOY'un Anavatanına Dair Görüşleri Pikëpamjet e reflektuara te Mehmet Akif Ersojit në drejtimet atdhetare në Sebilürreşad dhe Safahat	 217
❖ Yusuf Turan GÜNAYDIN Jusuf Turan GYNAJDËN	Mehmet Akif'in Safahatında Balkan Coğrafyası Gjeografia e Balkanit e Mehmet Akifit në Safahat	227

4. OTURUM / SESIONİ 4

MEHMET AKİF ERSOY'UN ŞİİRİ, SANATI VE ESTETİK ANALIŞI
POEZİA, ARTİ DHE ESTETİKA E MEHMET AKİF ERSOJIT

❖ Prof. Dr. Hicabi KIRLANGIÇ Prof. Dr. Hixhabi KËRLANGËÇ	Eskiyle Yeni Arasında Mehmet Akif'in Şiiri Mehmet Akif'i midis Poezisë së Vjetër dhe të Re	236
❖ Prof. Dr. Hasan AKAY Prof. Dr. Hasan AKAJ	Mehmet Akif'in Bülbül ile Hasbihali Bashkëbisedimi i Mehmet Akifit me Bilbilin	248
❖ Prof. Dr. Zyhdi DERVİŞHİ Prof. Dr. Zyhdi DERVİŞHİ	Mehmet Akif Ersoy'un Arnavut Toplumu ile Alakalı Şiirsel Vizyonunun Değerleri, İdealleri ve Fedakarlıkları Vlerat poetike, Sakrificat dhe idealet për kombin shqipëtar të Mehmet Akifit	 276
❖ Prof. Dr. Hysen MATOSHİ Prof. Dr. Hysen MATOSHİ	Mehmet Akif Ersoy'un Şiir Özellikleri Veçori të poezisë së Mehmet Akif Ersojit	288

5. OTURUM / SESIONİ 5

MEHMET AKİF ERSOY'DA EĞİTİM, GENÇLİK VE MODERNLEŞME
ARSİMİ, RËNIA DHE MODERNİZİMİ İ MEHMET AKİF ERSOJIT

❖ Prof. Dr. Ramazan KAPLAN Prof. Dr. Ramazan KAPLLAN	Safahat'ta Aydın Tipi Natyra intelektuale në Safahat	296
❖ Prof. Dr. Musa KRAJA Prof. Dr. Musa KRAJA	Mehmet Akif'te Pedagojik Eğitim Metodları Metodat pedagogjike arsimore të Mehmet Akifit	315
❖ Dr. Zekeriya İBRAHİMİ Dr. Zeqirija İBRAHIMI	Mehmet Akif Ersoy'un Safları Pastërtia poetike e Mehmet Akif Ersojit	324
❖ Mustafa ÖZÇELİK Mustafa ÖZÇELİK	Akif'in Bir Genç Yahut Asım Olarak Portresi Portreti Mehmet Akifit si i Riu i Vendosmërisë	333

SUNUŞ PREZANTIM

SANCILI YILLARIN
GERÇEK ÖNCÜSÜ

Ali YALÇIN

Eğitim-Bir-Sen ve Memur-Sen Genel Başkanı

UDHËHEQËSI I VËRTETË I VITEVE TË
DHIMBSHME

Ali JALLÇËN

Presidenti i Përgjithshëm i sindikatave Eđitim-Bir-Sen dhe Memur-Sen

SANCILI YILLARIN GERÇEK ÖNCÜSÜ

UDHËHEQËSI I VËRTETË I VITEVE TË DHIMBSHME

Ali YALÇIN / Ali JALLÇËN

Eğitim-Bir-Sen ve Memur-Sen Genel Başkanı
Presidenti i Përgjithshëm i sindikatave Eğitim-Bir-Sen dhe Memur-Sen

Uzun, zorlu tarihsel süreçlerle süzülüp nite-lik kazanmış ruh ve mana ikliminin belirgin vasıfları, az sayıda da olsa kimi insanların kişiliklerinde toplanmıştır. Bu insanlar zamanlarını, toplumlarını aşan bir akıl ve his dünyalarıyla hakiki anlamda tarihe ve millete mal olmuş yüksek, öncü, kurucu şahsiyetlerdir. Şahsiyetleri ait oldukları koca bir milleti temsil etme yetkinliğine haizdir. Onlar ait oldukları toplumun ruh hamurunu yoğuran mana mimarlarıdır. Bu anlamda İslâm ve İstiklâl Şairimiz Mehmet Âkif, millî gaye ve ruhun en açık, en çarpıcı, en coşkulu, en düşündürücü tonda ifadesini bulduğu sesi ve şiiriyle, milletin ruhuna can ve hareket veren müstesna bir şahsiyettir. Bu yönüyle o bizim millî varlığımızdır. Öyle ki, Âkif'i anlamaksızın, bu milletin ruhunu, his dünyasını anlamanın imkânı neredeyse yok gibidir.

Veçoritë specifike të klimës shpirtërore dhe kuptimore që merr formë duke depërtuar përmes proceseve të gjata dhe të vështira historike, sado pak që të jetë, arrijnë të zënë vend në personalitetin e disa njerëzve. Dhe këta njerëz me botën e tyre të gjerë shpirtërore dhe të mendimit që kapërcen kufijtë kohorë dhe shoqërorë, janë personalitete të larta, udhëheqës dhe themelues të cilët i përkasin historisë dhe popullit. Me personalitetin e tyre ata përfitojnë edhe drejtën për të përfaqësuar një popull të madh të cilit edhe i përkasin. Ata janë arkitektë shpirtërorë që përpunojnë brumin shpirtëror të shoqërisë së cilës i përkasin. Në këtë kuptim edhe Mehmet Akifi, poeti i Islamit dhe Pavarësisë, është një personalitet i veçantë që i jep frymë dhe nxitje shpirtit të popullit me zërin dhe poezinë e tij, në të cilat përpjekja dhe shpirti kombëtar shprehen me tonet e tyre më të hapura, më tronditëse, më entuziaste dhe më arsyetuese. Për këtë veçori të tij, ai është pasuri

Bir insan taşıdığı mümtaz vasıflarıyla ancak bu kadar milletine adanabilir ve millî mefkûreyi ancak bu kadar benliğe dönüştürebilir. O müstesna değerinde bir şair, düşünür olmanın ötesinde bütün bir millî benliğimizi etkileyen, yönlendiren semboldür. Bu sembol yüksek, uyanık bir bilinci, varlığımıza anlam veren inanç ve medeniyet değerlerini, vatan millet aşkını, irfanı, erdemini, güzel ahlâkı, asil durumu, zulme başkaldırmayı, ilmi gayreti, çalışmayı temsil eder. Her gününü, her anını bu hassasiyetle yaşamıştır. Bütün bu erdemler, Âkif'in gerçekleşmiş bir özlem olarak Asım'ın Nesli'nde görmeyi arzuladığı değerlerdir. Ahlâklı, bilgili, düşünen, araştıran, heyecanlı, cesur bir nesil Âkif'in milletin geleceği adına hayalini kurduğu özlemlerin, umutların insanını ifade eder. Bu yönüyle de Âkif'i ancak bu millet temsil eder. Her birimizin kalbinde bir Âkif vardır ve olmalıdır. Âkif milletin yaşayan ruhudur. Bu millet Asım'ın Nesli olarak var oldukça Âkif ve Âkifler hep var olacaktır, var olmalıdır.

Maddeci batı düşünce ve siyasi akımların etkisi altında yaşanan indirgemeci bayağı savrulmalar ortamında Âkif hadiselerle çok boyutlu ve bütüncül bakar. O nedenle onun yaklaşımları hayatı tüm katları ile kucaklayıcı mahiyettedir. Bütün bir millete mal olmasındaki asıl sebeplerden biri de budur. O üzerinde durarak var olduğu medeniyet zeminini çok iyi bildiği için dünyayı, dünyayı çok iyi kavradığı için de kendi medeniyet iklimini çok iyi değerlendirmektedir. Büyük bir davanın sahibi olarak şahsi meselelerinin sıkıntısını bile duymaz. Varlığını daha yüksek bir ideale feda etmiş, yüce bir ruhun ateşinde eritmiş gibidir. Akıl ve duygu, duygu ve heyecan, heyecan ve hareket onda muazzam bir uyumla topyekûn bir atılım içindedir. Sözünün eri sağlam kişiliğine uygun olarak

e jona kombëtare. Aq sa duket se nuk mund të kuptohet shpirti dhe ndjenjat tona kombëtare pa kuptuar Akifin.

Vetëm një njeri me veçori të shkëlqyera si ai do të mund t'i përkushtojë kaq shumë popullit të tij dhe të përqafonte kaq fuqishëm ideologjinë kombëtare. Përveçse ai është një poet dhe mendimtar me vlera të veçanta, ai është edhe një simbol që ndikon dhe orienton ndërgjegjen tonë kombëtare. Ky simbol përfaqëson një ndërgjegje të lartë dhe të zgjuar, vlerat e qytetërimit dhe besimin që i jep kuptim ekzistencës sonë, përfaqëson dashurinë për atdheun dhe popullin, dijen, virtytin, moralin e mirë, qëndrimin fisnik, kryengritjen ndaj shtypjes, shkencën, përpjekjen, punën. Ai e ka jetuar çdo ditë dhe çdo çast të jetës së tij me kujdes dhe bazuar në këto virtyte të cilat janë vlera që Akifi dëshiron t'i shohë tek brezi i Asimit, poezinë e të cilit e shkroi si një mall për to. Një brez i moralshëm, i ditur, hulumtues, entuziast dhe i guximshëm, përfaqëson njeriun e shpresave që Akifi ëndërronte i përmalluar për të ardhmen e kombit të tij. Edhe për këtë veçori të tij Akifin e përfaqëson vetëm ky popull. Në zemrat e të gjithë neve ka dhe duhet të jetë një Akif, sepse ai është shpresa ende gjallë e një populli. Për sa kohë që ky popull jeton si brezi i Asimit, do të kemi dhe duhet të kemi gjithmonë një Akif apo shumë Akif të tjerë.

Në një ambient të çorientuar dhe banal ku jetohej nën ndikimin e mentalitetit materialist dhe rrymave politike perëndimore, Akifi i shihnte gjërat nga një perspektivë shumë dimensionale dhe tërësore. Prandaj të gjitha përjasjet e tij kanë për qëllim të përfshijnë të gjitha shtresat e shoqërisë. Kjo është edhe një nga arsyt kryesore që poeti është bërë pasuri e një kombi të tërë. Ai e vlerëson shumë drejtë situatën në të cilën ndodhet qytetërimi sepse ai e percepton shumë saktë botën, të cilën e njeh mirë për vetë faktin se njeh mirë edhe themelin mbi të cilin është themeluar qytetërimi. Poeti përpiqet për

çelişki, kararsızlık, tutarsızlık onun hayatında görülmez. Bu vasıflarına hararetili tartışmalar yaptığı fikri muarızları bile hayran kalmıştır. Onun bütüncül, samimi, düzgün kişiliğine kimse en ufak bir laf bile edememiştir. Düşüncesi ve ahlâkiyla asil, sağlam bir duruş adamıdır. Bu vasıf ve meziyetleriyle her yönüyle öncü, sonraki nesillerin ilham alacağı örnek bir şahsiyettir. Onda sokaktaki vatan-daştan, ilim adamlarına, aydınlara ve siyasetçilere varıncaya kadar herkes için güzel örnekler vardır.

Mehmet Âkif, milletin ruhunu biçimlendirecek tasavvurunu, ideolojik ve etnik koşulların dar ve sığ algı dünyalarının çok üstünde geliştirir. Diğer yandan entelektüel ilginin çok ötesinde hayatının en temel referansı olan İslâm'ın doğru anlaşılması için bid'at ve hurafelere bulaşmamış sahil bir dini tasavvura sosyal, siyasal sorumluluklarla açılım kazandırır. Bu doğrultuda aynı inancı ilim ve istiklâl ruhuyla ateşleyerek milletimizin irfan dünyasını ihya ve inşa etmiştir. Bu çabaları sadece zihni bir faaliyet olarak sürdürmemiş, İstiklâl Harbi yıllarında olduğu gibi gerektiğinde milletin önüne düşerek onlara canlı bir öncü olmuştur. Milletine uzak düşmeyen, her zaman onlarla el ele, omuz omuza yürüyen böyle sahici, samimi münevver ve mütefekkilere her zaman ihtiyaç vardır. Bu mesafesiz ilişki ve ihtiyaç sayesiyledir ki, yakın geçmişimizde ve hâlâ yaşadığımız her olumsuzlukta bu mübarek, bu kahraman insanların işaret ettiği istikamete yürümek bizim için bir çıkış ve çözüm yolu olmuştur, oluyor.

Mehmet Âkif için dini değerlere bağlı kalmak asıl kimliğimiz ve kişiliğimiz bakımından çok önemlidir. Temelde din, insan varlığının en üst ve kuşatıcı hakikatini oluşturur. Ben-

një kauzë të madhe, prandaj ai nuk arrin të ndejë problemet e çështjeve të tija personale. Duket se ai qenien e tij e ka sakrifikuar për një ideal më të lartë, e ka shkrirë atë në zjarrin e një shpirti madhështor. Tek poeti mendja dhe ndjenja, ndjenja dhe emocioni, emocioni dhe veprimi janë në një harmoni madhështore të gjitha së bashku. Në përputhje me karakterin e tij të fortë si burrë i besës, në jetën e tij nuk ka pasur vend për, mëdyshje, pavendosmëri dhe mosqëndrueshmëri. Edhe kundërshtarët e tij ideor me të cilët ai ka bërë diskutime të zjarra, i kanë admiruar këto veçori të tij. Asnjë nuk ka mundur të thotë qoftë edhe fjalën më vogël kundër karakterit të tij të formuar, të sinqertë dhe të rregullt. Akifi me mendimet dhe moralin e tij është një burrë fisnik dhe me një qëndrim të palëkundur. Me këto veçori, virtyte dhe çdo anë tjetër të tij, ai është një personalitet udhëheqës, shembull nga i cili do të frymëzohen brezat e ardhshëm. Tek ai ka një shembull të mirë për të gjithë që nga qytetarët e thjeshtë e deri tek njerëzit e shkencës, intelektualët e politikanët.

Mehmet Akifi vizionin e tij për formimin e shpirtitkombëtar e zhvillon shumë më lartë nga bota e perceptimeve të ngushta dhe të cekëta të imponuara nga kushtet ideologjike dhe etnike. Nga ana tjetër, për një kuptim të drejtë të Islamit, si referenca më themelore e jetës, përtej interesave intelektuale, ai sjell një përfaqje sociale dhe politike për vizionin e fesë së vërtetë, të pa përlyer nga supersticioni dhe shtesat. Në këtë drejtim, ai ka ngritur dhe ka ndërtuar botën e diturisë së popullit tonë duke e ndezur besimin me shpirtin e shkencës dhe pavarësisë. Këto përpyekje të tij nuk janë zhvilluar vetëm nëpërmjet mendimeve të tij, por ashtu siç ka ndodhur edhe gjatë viteve të Luftës së Pavarësisë, kur ka qenë e nevojshme ai ka dalë përpara popullit duke u bërë një udhëheqës i vërtetë. Gjithmonë do të jenë të nevojshëm intelektualët dhe mendimtarët e vërtetë dhe të sinqertë si ai, të cilët nuk qëndrojnë larg popullit por ecin së bashku me të dorë për

liğimiz dini temeller üzerine yükselerek var olmuştur. O nedenle dine yakın ve uzak oluşumuz benliğimize yakın ve uzak oluşumuzla doğrudan alakalıdır. Millî kimlik bu üst değere istinat ederek kendini tanımlar. Böylece millî kimlik çok yüksek hakikatle örtüşen, uğrunda feda olunacak ölçüde özdeşleşen çok derin anlam ve açılım ile var olur ve bizi var eder. En geniş, en kuşatıcı birlikteliği o zemin üzerinde tesis ederiz. Sınır ve sınıf taassuplarını aşan kuşatıcı bir karakter kazanır. Bu karakterin belirleyici nüvesi imandır. İman milletin ruhuna güç ve canlılık veren cevhere dönüşür. Sosyal, siyasal yönüyle de başımıza çokça dertler açan ayrılıkların asıl sebebi, bizi bir ve kardeş yapan dini duyguların etkili canlılığını yitirmesidir. Tevhide, daha da yalın söyleyişle Allah'a inananlar ayırımı değil bir ve birleştirici olmalıdır. Âkif'i anlamak bir olmanın, birlikte biz olmanın hayati önemini anlamak demektir.

Varlığımızı daha bir tezyin ve tahkim etmek için, Âkif gibi Allah'ın bizlere gerçek bir armağanı olarak addedilecek değerleri, her zaman değişen algı ve olgulara uyarlayarak anmaya, anlayarak güncellemeye ihtiyaç vardır. Tıpkı Âkif'e İstiklâl Marşını, Çanakkale Destanını yazdıran İstiklâl Harbinde olduğu gibi, bugün de yaşadığı dağınıklıktan dolayı çokça sıkıntılar çeken ümmetin, evvela fikri ve ruhi cihetten derlenip toparlanmasında Âkif'ten alacağımız ilham ve ışığın yol gösterici olacağına inanıyoruz. Elinizdeki eser bu düşüncelerden hareketle, millî değerlere duyarlı Eğitim-Bir Sen'in kültür sendikacılığı kapsamında İstiklâl Marşı'nın kabulünün 95. Seneyi devriyesinde ALSAR Vakfı ile birlikte Âkif'i Ata yurdunda anmak için düzenlediğimiz uluslararası sempozyum konuşmalarını içermektedir.

dore e sup më sup. Në sajë të kësaj nevoje dhe lidhjeje të ngushtë me popullin, ecja në rrugën e treguar nga këta njerëz të bekuar dhe heronj, ka qenë dhe vazhdon të jetë një rrugë daljeje dhe zgjidhjeje në çdo vështirësi që kemi përjetuar në të shkuarën e afërt por edhe sot.

Për Mehmet Akifin respektimi i vlerave fetare ka qenë shumë i rëndësishëm për nga aspekti e identitetit dhe personalitetit tonë. Feja në thelb përbën të vërtetën më të lartë dhe përfshirëse të qenies njerëzore. Uni ynë ka qenë gjithmonë i ngritur mbi themelet fetare. Prandaj qëndrimi pranë ose larg fesë, ka lidhje të drejtpërdrejtë me qëndrimin pranë ose larg unit. Edhe identiteti kombëtar përkufizohet bazuar tek kjo vlerë e lartë. Kështu që identiteti kombëtar përputhet me të vërtetën më të lartë, fenë, prandaj dhe njëjësohet me njerëzit aq sa ata mund të sakrifikojnë për të. Kjo na bënë të ekzistojmë ashtu siç ekziston edhe vetë identiteti kombëtar nëpërmjet një kuptimi shumë të thellë. Kështu që ne e themelojmë mbi këtë bazë bashkimin më të gjerë dhe më gjithëpërfshirës. Identiteti kombëtar merr një karakter qëkapërcen të gjithë kufijtë klasorë apo ndarjen midis klasave shoqërore. Veçoria dalluese e këtij karakteri është besimi. Kështu që besimi kthehet në një brilant që i jep forcë dhe shkëlqim shpirtit të kombit. Shkaku kryesor i përçarjeve të cilat me anë të tyre sociale e politike na kanë krijuar edhe shumë probleme, është pikërisht humbja e gjallërisë efektive të ndjenjave fetare të cilat na bashkojnë e na bëjnë vëllezër. E thënë me fjalë të tjera, ata që besojnë tek Allahu duhet të jenë një dhe të bashkuar dhe jo përçarës. Të kuptosh Akifin, do të thotë të kuptosh rëndësinë jetësore të të qenit të gjithë së bashku.

Për ta pasuruar dhe konsoliduar ekzistencën tonë, kemi gjithmonë nevojë për vlera si Akifi që Allahu na i ka falur si një dhuratë e vërtetë prej tij, kemi nevojë ta kujtojmë dhe kuptojmë atë duke e interpretuar sipas perceptimeve dhe ngjarjeve të kohës. Ne kemi besim se

Sempozyumda olduğu gibi ilgili herkesin istifadesine sunduğumuz bu kitabın da kültürel araştırma ve yaklaşımlarda düşüncümüzden de fazla hayırlı sonuçlara yol açacağını umarak emeği geçen herkese teşekkür ediyorum.

Ali YALÇIN

Eğitim-Bir-Sen ve Memur-Sen Genel Başkanı

ashtu siç ndodhi edhe në Luftën e Pavarësisë, e cila e frymëzoi Akifin të shkruante Himnin e Pavarësisë dhe Legjendën e Çanakkalasë, ashtu do të frymëzohet edhe populli që vuan shumë për shkak të rrëmujës së sotme, do të frymëzohet nga ana ideore dhe shpirtërore për tu mbledhur dhe për të ndjekur rrugën që Akifi e ndriçoi. Libri që keni në duar niset nga këto ide dhe përmban esetë e prezantuar në simpoziumin ndërkombëtar për përkujtimin e Akifit në trojet e të atit, i cili në bashkëpunim me Fondacionin ALSAR u organizua me rastin e 95 vjetorit të pranimit të Himnit Kombëtar dhe në kuadër të sindikalizmit kulturor të Sindikatës Egitim-Bir Sen e cila është sensibël ndaj vlerave kombëtare.

Duke shpresuar që ky libër të cilin e ofrojmë në përdorim të gjithëve, ashtu siç ndodhi edhe me simpoziumin, tu hap rrugën rezultateve më të mira në fushën e kërkimeve dhe afrimeve kulturor, falënderojmë të gjithë ata që kanë kontribuar në realizimin e tij.

Ali JALLÇËN

Presidenti i Përgjithshëm i sindikatave
Eğitim-Bir-Sen dhe Memur-Sen

ÖNSÖZ
PARATHËNIE

SEVDASI İSTİKLÂL OLAN
İSLÂM ŞAİRİ

Atilla OLÇUM

Eğitim-Bir-Sen Genel Başkan Yardımcısı

POETI ISLAM ME DASHURI
PËR PAVARËSINË

Atilla OLÇUM

Zëvendës President i Përgjithshëm i sindikatës Eğitim-Bir-Sen

SEVDASI İSTİKLÂL OLAN İSLÂM ŞAİRİ

POETI ISLAM ME DASHURI PËR PAVARËSINË

Atilla OLCUM

Eğitim-Bir-Sen Genel Başkan Yardımcısı
Zëvendës President i Përgjithshëm i sindikatës Eğitim-Bir-Sen

Baba tarafından Arnavut, annesi tarafından kökleri Buhara'ya dayanan İslâm ve İstiklâl şairimiz Mehmet Âkif Ersoy, gönül ve medeniyet coğrafyamızın, yapay, zorlama sınır ve bölünmelerle ayrılamayacak duygu ve inanç birliğinin en müşahhas kanıtıdır. Bu coğrafyaların insanları inançları, özlemleri, umutları, heyecanları bir insanlar olarak asırlar boyu birlikte sevinip, birlikte üzülerək aynı kaderi paylaştılar, paylaşmaya devam ediyorlar. Tarihsel derinliği olan sağlam birlikliğin canlı etki ve yakınlaşmalarla bugün de sürdürülmesi hayati bir mecburiyettir. Bu düşünce ve değerlendirmeye istinaden, Türkiye'nin en büyük eğitim sendikası olarak, ortak akıl ve duygumuza yön veren değere dönüşmüş tarihi şahsiyetleri hep hatırlamayı, onları anlamayı ve anlatmayı kültürel sorumluluğumuzun vazgeçilmez faaliyetleri arasında gördük, görmeye devam edeceğiz.

Poeti ynë i Islamit dhe i Himnit të Pavarësisë, Mehmet Akif Ersoj, i cili nga ana e të atit është me origjinë shqiptare, ndërsa nga e të ëmës i ka rrënjët në Buhara, është prova më konkrete e bashkimit shpirtëror dhe fetar i cili nuk mund të përçahet nga kufijtë dhe ndarjet artificiale dhe të detyrueshme të rajonit tonë të qytetërimit dhe shpirtit. Njerëzit e këtij rajoni kanë pasur gjithmonë të përbashkët besimin, mallin, shpresat, emocionet dhe për shekuj me radhë, ashtu si dhe sot, kanë ndarë të njëjtin fat duke gëzuar e duke u dëshpëruar të gjithë së bashku. Është një detyrim jetësor që bashkimi i fortë me baza historike të vazhdojë dhe sot me efektivitet entuziast dhe afirim. Duke u nisur nga kjo ide dhe ky përfundim, ne si sindikata më e madhe e Turqisë kemi parë dhe do të vazhdojmë të shikojmë si një nga aktivitetet më të rëndësishme të përgjegjësisë tonë kulturore përkujtimin, kuptimin dhe prezantimin e

Bu bağlamda 2016 Mart'ında İstiklâl Marşı'nın kabulünün 95. Seneyi devriyesinde ALSAR Vakfı ile birlikte Arnavutluk'ta düzenlenen "Ata Yurdunda Mehmet Âkif Uluslararası Sempozyumu" fikri ve pratik sonuçları itibarıyla çok hayırlı gelişmelere sebep oldu.

Niçin Âkif? O üzerinden zaman geçince eskiyen, unutulmuş, önemsizleşen bir kişi değil, bilakis yaşadığımız günlerin yıkıcı etkisine maruz kaldığımız her aşamada önemi daha da artan büyük bir şahsiyettir. Mümin, mümtaz kişiliği ile her zaman yolumuzu aydınlatan bir ışık gibidir. Etkisi, özellikle yakın geçmişimizden günümüze bütün zamanların karanlığını aydınlatan bir ışık! Âkif gerek şiirleri gerekse Sebil-ür Reşat ve Sirat-ı Müstakim'deki yazı ve çevirileriyle ümmetin temel sıkıntılarını ve bunların çözüm yollarını göstermesi itibarıyla tam manasıyla yerli ve milli bir münevverdir. O gerçek bir öncü ve dava adamıdır. En temel değer olarak İslâm'la örtüşen vatan, millet, bayrak, özgürlük, istiklâl, onda teskin olmaz bir aşka, sevdaya dönüşmüştür. Bu aşkı, bu sevdayı, satır satır, kelime kelime bizim de ruhumuza işler. Onun her bir dizesi Balkanlar'dan Asya'ya, Mısır'dan Kırım'a kadar her Müslüman'ın kalp atışlarıyla ritimini bulur. Her bir Müslüman kendisinde Âkif'ten, Âkif'de kendisinden bir şey bulur. Âkif bu kadar içten bizim sesimiz, bizim soluğumuzdur.

Âkif bütün bir ümmeti, yuvarlandıkları uçurumun kenarında uyandırmak için ümit ve bilinç ateşini tutuşturmaya çalışmıştır. Onun için "Korkma" diye haykırmaya başlayacaktı İstiklâl Marşında. Sadece haykırmıyor çoğu zaman toplumun kalbini tutup sıkarak ruhlarını sarsıyor, o sarsıntıyla bilinci harekete geçirmeye çalışıyordu. O nedenle Âkif'in kullandığı dil bütün beşeri katları bazen içli

personaliteteve historike të cilat janë këthyer në vlera që orientojnë mendjen dhe ndjenjat tona të përbashkëta.

Në këtë kuadër ka sjellë rezultate shumë të mira për nga ana ideore dhe praktike simpoziumi ndërkombëtar "Mehmet Akifi në trojet e të atit", i cili në bashkëpunim me Fondacionin ALSAR, u zhvillua në Shqipëri në Mars të vitit 2016 me rastin e 95 vjetorit të pranimit të Himnit të Pavarësisë.

Përse Akifi? Sepse ai nuk është një person që me kalimin e kohës vjetërsohet, harrohet dhe i humbet rëndësia. Përkundrazi, ai është një personalitet që i rritet edhe më tepër rëndësia në çdo periudhë në të cilën biem pre e efektit rritet të ditëve që jetojmë. Me karakterin e tij besimtar dhe të shkëlqyer ai është si një dritë që na ndriçon gjithmonë rrugën tonë. Si një dritë që arrin të ndriçojë të gjithë errësirën e kohërave, që nga e shkuara e afërt e deri më sot. Qoftë me poezitë e tij e qoftë me shkrimet dhe përkthimet e botuara në revistat Sebilurreshat dhe Sirat-i Mystakim, Akifi evidenton problemet kryesore dhe i tregon popullit mënyrat e zgjidhjes së tyre, prandaj mund të themi se ai është një intelektual vendas dhe kombëtar në kuptimin e vërtetë të fjalës. Ai është një udhëheqës i vërtetë dhe një burrë besnik ndaj kauzës së tij. Atdheu, populli, flamuri, liria, pavarësia të cilat janë vlera që përputhen me vlerën më themelore që është Islami, janë transformuar në një dashuri të fuqishme tek poeti. Kjo dashuri na përshkon edhe neve shpirtin rresht më rresht e fjalë më fjalë. Ajo e gjen ritmin e saj në rrahjet e çdo zemre myslimani që nga Ballkani deri në Azi e që nga Egjipti deri në Krime. Çdo mysliman arrin të gjej nga Akifi dhe tek Akifi, diçka nga vetja e tij. Prandaj Akifi është bërë kaq shumë zëri ynë, frymëmarrja jonë.

mi içli bir söyleyişle, bazen dizginlenmez bir sel gibi, bazen yıldırım çarpması etkisiyle yüreğimize saplanarak doğrudan benliğimize yönelir.

Medeniyet coğrafyamızla birlikte zihin dünyamızın dünkünden daha çok bulanıp parçalandığı dünyamızda Âkif'in savunduğu berrak düşüncelere duyduğumuz ihtiyaç onu canlı bir bilinçle anlamayı zorunlu kılmaktadır. Âkif'in ata toprağı Arnavutluk'ta düzenlediğimiz sempozyumun çok derinlikli zihni açılım ve buluşmalara vesile olmak gibi görünür hayırlı sonuçları oldu. Bu kitap, konuya ilgi duyan herkes için yararlı olacağı düşüncesiyle söz konusu sempozyumun konuşma metinleri bir araya getirilerek hazırlandı.

Teorik ve pratik düzlemde daha sıcak, daha köklü araştırma ve incelemelerin, yakınlıkların, birlikte düşünmelerin devam etmesi, daha da önemlisi zor sınanmalardan geçtiğimiz bu dönemde 'Asım'ın Nesli' olması gereken bizlerin tarihsel mesuliyetimizi müdrük olma ve vesile olması dileğiyle.

Atilla OLÇUM

Eğitim-Bir-Sen Genel Başkan Yardımcısı

Akifi është përpjekur që të ndez zjarrin e ndërgjegjes dhe shpresës për të zgjuar një popull të tërë i cili ishte rrokullisur në anë të gremisë. Prandaj Himnin e Pavarësisë ai e fillon me thirrjen “Mos ki frikë!”. Ai nuk bën vetëm thirrje, por shumë herë ai e shtrëngon fort me duar zemrën e popullit aq sa u trondit shpirtin, dhe përpiquej që me atë tronditje të vinte në lëvizje ndërgjegjen e tij. Prandaj gjuha që përdor Akifi ndonjëherë është shumë e ndjerë dhe prekëse, ndonjëherë është si një përmbetje e pandalshme e ndonjëherë si një rrufe që përshkon të gjitha shkallët njerëzore dhe ngulet në zemrat e tona duke iu drejtuar unit tonë.

Në botën e sotme ku së bashku me qytetërimin e rajonit tonë turbullohet dhe copëtohet gjithmonë e më shumë edhe bota jonë mendore, nevoja për mendimin e kristaltë që mbronte Akifi, e bënë të domosdoshme kuptimin e tij në mënyrë të ndërgjegjshme. Simpoziumi që organizuam në trojet e atit të Akifit, në Shqipëri, pati rezultate shumë të mira si për shembull hapjen e mendjes dhe zhvillimin e takimeve frytdhënëse. Ky libër u përgatit duke përmbledhur të gjitha tekstet e fjalimeve që u mbajtën në simpoziumin në fjalë, me idenë se do të jetë i vlefshëm për çdo kënd që ka interes për këtë temë.

Kemi dëshirë që të vazhdojnë në nivelin teorik dhe praktik studimet dhe kërkimet më rrënjësore, më të nxehta, duke u afruar dhe menduar edhe më tepër së bashku. Dhe ajo që është më e rëndësishme, le të shpresojmë që ky libër në këtë periudhë në të cilën po kalojmë nga sprova të vështira, të bëhet shtysë që ne, të cilët duhet të jemi “Brezi i Asimit” ta perceptojmë drejtë përgjegjësinë tonë historike.

Atilla OLÇUM

Zëvendës President i Përgjithshëm i sindikatës
Eğitim-Bir-Sen

AÇILIŞ KONUŞMALARI

FJALIMET E HAPJES

Mehdi GURRA

ALSAR Vakfı Başkanı / Presidenti i Fondacionit ALSAR

NDËRKOMBËTARE AKTIFIT NDLINDIE

Shqipëri / 11-12 Mars 2016

SIMI
EH
ETAR
RS

11-12 Mars 2016

Mehdi GURRA

ALSAR Vakfı Başkanı / Presidenti i Fondacionit ALSAR

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla!

T.C. Milli Eğitim Bakanı, Sn. Prof.Dr. Nabi
AVCI,

Arnavutluk Cumhuriyeti Meclis Başkanı, Sn.
Şpitim İDRİZİ,

TBMM Milletvekili, Sn. Ahmet GÜNDOĞDU
Kıymetli TBMM Milletvekilleri,

Eğitim-Bir-Sen Genel Başkanı, Sn. Ali
YALÇIN,

T.C. Tiran Büyükelçisi, Sn. Hidayet
BAYRAKTAR,

Tiran Valisi, Sn. Sadi VORPSI,

Tiran BB Başkan Vekili, Sn. Abaz Hado,

Kıymetli kordiplomatik temsilciler,

*Değerli öğretim görevlileri, talebeler,
akademisyenler,*

Basınımızın güzide temsilcileri.

*Kıymetli hanımefediler ve beyefendiler,
değerli dostlar!*

Në emër të Allahut Rahman dhe Rahim!

I nderuar Ministër i Arsimit i Republikës së
Turqisë, Prof. Dr. Nabi Avxhë,

I nderuar Zëvendës Kryetar i Parlamentit të
Republikës së Shqipërisë Z. Shpëtim Idrizi,

I nderuar deputet i Asamblesë së Madhe
Parlamentare të Turqisë, Të nderuar anëtarë të
Asamblesë së Madhe Parlamentare të Turqisë,
Z. Ahmet Gundogu,

I nderuar President i Përgjithshëm i Sindikatës
Egitim Bir-Sen
Z. Ali Yalçën,

I nderuar Ambasador i Republikës së Turqisë
në Tiranë, Z. Hidayet Bajraktar,

I nderuar Prefekt i Tiranës I nderuar nënkryetar
i Bashkisë së Tiranës Z. Abaz Hado,

Z. Sadi Vorpsi, Të nderuar përfaqësues të
trupave diplomatike, Të dashur pedagogë,
nxënës dhe akademikë, Përfaqësues të medias,

Të nderuar zonja dhe zotërinj, të nderuar miq, Ju
uroj mirë se ardhjen në emër të organizatorëve
të këtij simpoziumi dhe ju falenderoj nga zemra
që na nderuat me pjesëmarrjen në këtë aktivitet
të rëndësishëm.

Bu önemli sempozyumuzu düzenleyenler adına sizlere hoşgeldiniz diyor, katılımlarınızla bu önemli faaliyeti onurlandırdığınız için kalbi şükranlarımı arz ediyorum.

“Geleceğin Alternatifi” Derneği ALSAR, kültürel faaliyetleri kapsamında, Türkiye’den Eğitim Bir – Sen’le işbirliğinde, Milli Şair, düşünür, büyük dava adamı ve XX. yüzyıl Türkiyesi’nin en etkin simalarından biri olan Arnavut asıllı Mehmet Akif Ersoy tarafından kaleme alınan Türk milli marşının kabulunun 95. Yıldönümü vesilesiyle işbu uluslararası sempozyumu düzenlemenin gururunu yaşamaktadır.

Bu seçkin ve kıymetli şahsiyetin kişiliğine ışık tutmak ve kendisinin insanlık değerleri ile dünya kültürel mirasına katkı sunan saygın eserlerine vurgu yapılması amacıyla ve tüm bunlarla birlikte Arnavut kamuoyunun Mehmet Akif’in mümin, alim, akademisyen, şair, yazar, siyasetçi, pedagog, mebus sıfatlarına ilişkin yeterli bilgiye sahip olmadığı gerçeğinden de yola çıkarak, iki ülke arasında ki kardeşlik ilişkilerinin ilişkilerinin daha da gelişmesi amacıyla kurumlararası işbirliğinin neticesinde bu etkinlik buluşmaktayız.

Kıymetli hazirun!

Arnavut ve Türk halkları her iki ülke için değer arz eden yüce şahsiyetler yetiştirmişlerdir. Bu şahsiyetler, sadece ortak mirasımızda iz bırakmakla yetinmemiş, ürettikleri değerlerle kardeşlik hukukumuzun geleceğine de ışık tutmuşlardır.

Birçok öne çıkan şahsiyetler arasında, her iki toplumun ortak kültürüne önemli katkıları olan Arnavut asıllı şairlerimiz de bulunmaktadır. Mehmet Akif Ersoy bunlardan biridir. Kendisi vaiz, pedagog, mebus, filozof ve

Ne jemi krenar që Shoqata “Alternativa e së Ardhmes” ALSAR në bashkëpunim me Sindikatën turke të arsimit Egitim Bir-Sen, në kuadër të aktiviteteve kulturore kanë organizuar këtë simpozium ndërkombëtar me rastin e 95 vjetorit të pranimit të himnit kombëtar të Turqisë i cili është shkruar nga Mehmet Akif Ersoj, poeti kombëtar turk me orgjinë shqiptare, atdhetari i madh i çështjes kombëtare turke dhe një nga figurat më aktive të Turqisë së Shekullit të XX.

Duke marrë parasysh faktin se opinioni publik shqiptar nuk është i informuar mjaftueshëm në lidhje me cilësitë e Mehmet Akif Ersojit si besimtar, intelektual, akademik, poet, shkrimtar, politikan, mësues dhe deputet, jemi mbledhur sot në këtë aktivitet rezultat i bashkëpunimit ndër-institucional, për të hedhur dritë mbi karakterin dhe vlerat njerëzore të këtij personaliteti të zgjedhur dhe të nderuar, për të nxjerrë në pah vepër e tij të vyer e cila kontribuon në trashëgiminë kulturore botërore, si dhe për të zhvilluar edhe më tej marrëdhëniet vëllazërore midis dy popujve tanë.

Të nderuar pjesëmarrës

Populli turk dhe populli shqiptar kanë nxjerrë personalitete të rëndësishme për të dy popujt. Këto personalitete jo vetëm që nuk janë mjaftuar të lënë gjurmë në trashëgiminë e përbashkët kulturore por me vlerat që kanë krijuar kanë ndriçuar edhe të ardhmen e miqësisë tonë vëllazërore.

Ndër personalitetet më të dalluar në këtë kuadër gjenden disa nga poetët tanë me orgjinë shqiptare të cilët kanë dhënë kontributin e tyre të rëndësishëm në kulturën e të dy popujve tanë. Një prej tyre është edhe Mehmet Akif Ersoj i cili është klerik, mësues, deputet, filozof, dhe njëkohësisht një prej figurave më

aynı zamanda Türk edebiyatının en önemli simalarından biri, doğrusu günümüzde dahi Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının kalbinde yer edinmesine vesile olan Milli Marşın şairidir. Bu ise Mehmet Akif'in insanların zihinlerinde ve gönüllerindeki önemini bir kez daha vurgulamaktadır.

Mehmet Akif, Arnavut kültüründe de hak ettiği yeri almalıdır, zira Türkiye'de doğmuş olmasına rağmen kendisi iki halk arasında bir köprü vazifesi ifâ etmiş ve her daim büyük bir gururla Arnavut olduğunu dile getirmiştir.

Kendisi, anavatanı Türkiye'yi seviyor ve onun için mücadele ediyordu, ancak atayurdu Arnavutluk'la ilgili olarak da güçlü vatanperverlik duyguları beslemektedir ve Arnavut olduğunu gururla ifade etmekte, bunu da şiirlerinde yazıya dökmektedir. Mehmet Akif'in gururla Arnavut olduğunu ifade etmesi, şüphesiz çevresinde, talebelerinde ve onların ailesinde Arnavut asıllı olanları ayrıca gurulandırmaktaydı.

1913 yılında, Arnavut topraklarının parçalanmasına değgin o elim karar açıklandığında, Mehmet Akif "Ben ki evet Arnavudum" şiirini kaleme alıyor ve mısralarında merhum babasına şöyle sesleniyordu: *"Kalk, baba, mezarından kalk! Diriler koşmadı yardımına, sen bari yetiş...Arnavutluk yanıyor... Hem de bu sefer pek müthiş!"*... Şiirin devamında ise Arnavutlara birleşmeleri ve anavatanlarına sahip çıkmaları çağrısında bulunuyordu.

Saygıdeğer katılımcılar!

Tüm Balkan coğrafyasından aramızda bulunan ve tebliğleriyle sempozyumumuzu onurlandıracak olan kıymetli bilim adamlarımız, araştırmacılarımız, akademisyenlerimiz ve tarihçilerimizin etkin bilgileri sayesinde, Me-

të rëndësishme të letërsisë turke si dhe poeti i Himnit Kombëtar të Turqisë, gjë që është bërë shkas që poeti të zërë vend edhe sot në zemrat e qytetarëve të Republikës së Turqisë. Ky fakt e thekson edhe një herë rëndësinë e Mehmet Akifit në mendjen dhe zemrën e njerëzve.

Mehmet Akifi duhet të zërë vendin e merituar edhe në kulturën shqiptare sepse edhe pse i lindur në Turqi ai ka luajtur rolin e një ure lidhëse midis dy popujve si dhe gjithmonë e ka shprehur me krenari të madhe faktin që është shqiptar.

Ashtu siç shkruan edhe në poezitë e tij Mehmet Akifi ka një dashuri të madhe për vatanin e tij Turqinë, por ai ushqen ndjenja dashurie edhe për vendlindjen e të parëve të tij, Shqipërinë si dhe shpreh me krenari faktin e të qenit shqiptar. Fakti që Mehmet Akifi shpreh me krenari prejardhjen e tij shqiptare padyshim që bënë krenar njerëzit pranë tij, nxënësit dhe familjarët e tij që janë me origjinë shqiptare.

Kur në vitin 1913 del ai vendim i dhimbshëm i ndërkombëtarëve për copëtimin e trojeve shqiptare, Mehmet Akifi shkruan poezi me vargjet *"Unë që po, jam shqiptar"* në të cilat i thërret babait të tij të ndjerë duke shkruar *"Ngrihu, ati im nga varri ku pushon! Të gjallët s'vrapan në ndihmë, të paktën ti na dil... Shqipëria digjet... Dhe, kësaj radhe, për tmerr!"*. Në vazhdim të poezisë së tij poeti bënë thirrje për bashkimin e shqiptarëve që t'i dalin për zot atdheut të tyre.

Të nderuar pjesëmarrës

Shpresoj që në sajë të njohurive të pasura të shkencëtarëve, studiuesve, akademikëve dhe historianëve tanë të vyer të ardhur nga i gjithë rajoni i Ballkanit, të cilët do të nderojnë simpoziumin tonë me esetë e tyre, të dalë në

hmet Akif Ersoy'un çok boyutlu kişiliğine ışık tutulacağını ümit etmekteyim. Bu şekilde de bu önemli simanın tüm Arnavut topraklarında ve diasporasında, akademik ve bilimsel dünyasında gerekli boyutta değerlendirilmesine vesile olacağımızı inanıyoruz. Ayrıca bu çalışmanın kardeşlik duygularımızın pekiştirilmesine de katkı sağlayacağına inanıyoruz.

Kıymetli dostlarımıza başarılar dileyerek, sempozyumu resmi olarak açıyorum.

Teşekkür ederim !

dritë figura shumëdimensionale e Mehmet Akif Ersojit. Unë kam besim se ky do të jetë një rast i mirë që figura e këtij personaliteti tërëndësishëm të vlerësohet në dimensionet e nevojshme në botën akademike dhe shkencore në të gjitha trojet shqiptare dhe diasporë. Gjithashtu kam besim se ky aktivitet do të kontribuojë në përforcimin e ndjenjave tona vëllazërore që kemi për njëri-tjetrin.

Duke i uruar suksese miqve tanë të shtrenjtë, simpoziumin e deklaroj të hapur zyrtarisht.

Faleminderit

AÇILIŞ KONUŞMALARI

FJALIMET E HAPJES

Ali YALÇIN

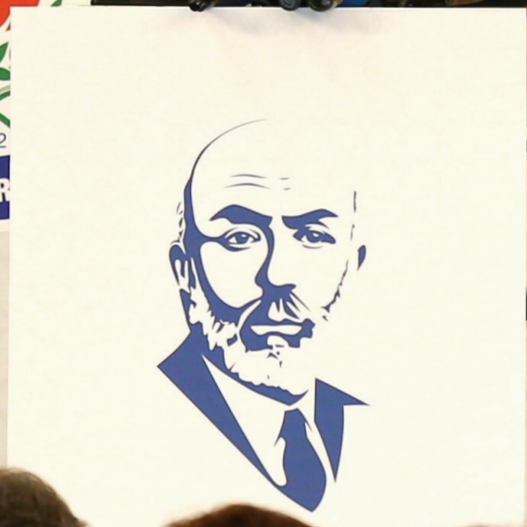
Eğitim-Bir-Sen ve Memur-Sen Genel Başkanı

Ali JALLÇËN

Presidenti i Përgjithshëm i sindikatave Eğitim-Bir-Sen dhe Memur-Sen

INDERRKOMBETA AKIF ER NDLINDJE

hqipëri / 11-12 Mars 2016

Ali YALÇIN / Ali Jallçen

Eğitim-Bir-Sen ve Memur-Sen Genel Başkanı
Presidenti i Përgjithshëm i sindikatave Eğitim-Bir Sen dhe Memur-Sen

Sayın Bakanım,

Muhterem Katılımcılar,

Kıymetli Misafirler,

Kardeş Sendikalarımızın Değerli Başkan ve Yöneticileri,

Değerli dostlar,

Aynı inanç, aynı duygu ve özlemle bir araya geldiğimiz Evladı Fatihan'ın asil, onurlu insanları,

Yakın uzak tarihin araya giren sisli, tozlu mesafelerine rağmen bugün en sıcak duygularla birbirini kucaklayan değerli kardeşlerim.

Bosna Hersek'ten, Kosova'dan, Hırvatistan'dan, Makedonya'dan, Sırbistan-Sancak'tan ve Arnavutluk'tan eğitim ve işbirliği anlaşmaları yaptığımız kardeş eğitim sendikalarının başkanları dostlarım,

I nderuar Z. Ministër,

Të nderuar pjesëmarrës,

Të nderuar të ftuar,

I nderuar kryetar dhe të nderuar drejtues të sindikatave simotra,

Të nderuar miq,

Njerëz të nderuar dhe fisnik, bijë të Ngadhënjimtarit me të cilët jemi mbledhur sot duke ndarë bashkë të njëjtin besim, të njëjtat ndjenja dhe përmallim.

Vëllezër të shtrenjtë që përqafojmë sot njëri-tjetrit me ndjenjat më të ngrohta, pavarësisht distancave të krijuara mes nesh për shkak të historisë sonë të largët dhe të afërt.

Miqtë e mi kryetar të sindikatave simotra nga Bosnje Hercegovina, Kosova, Kroacia, Maqedonia, Sanxhaku i Serbisë dhe Shqipëria, me të cilët kemi lidhur marrëveshje bashkëpunimi.

Hepinizi, her birinizi şahsım ve genel başkanı olduğum sendikam, konfederasyonum adına gönülden selamlıyorum.

Bugün burada, kendisi için Eşref Edip'in "Aruz'un Mimar Sinan'ı" dediği, bizim mana ve istiklâl şairimiz Mehmet Âkif'i, ata toprağında sizlerle birlikte anmak, sizlerle birlikte anlamak için bir aradayız.

Hoş geldiniz, şeref verdiniz.

Kendisi bir Arnavut olan Mehmet Âkif'i ata toprağında anmak bizler için tarifi zor duygulu anlar yaşamamıza sebep olmaktadır.

Biz burada kendimizi asla bir yabancı, bir misafir gibi hissetmiyoruz. Evimizde gibiyiz. Bizlere gösterdiğiniz misafirperverlik için ayrıca teşekkür ediyorum. Sizler de Türkiye'de aynı duygular içinde yaşayın. Türkiye sizlerin de vatanıdır.

İstanbul ne kadar bizimse aynı ölçüde sizindir. Bursa, Edirne, İzmir, Kütahya, Malatya, kısaca bütün bir ülkemiz aynı zamanda sizlerindir. Çünkü tarihsel, kültürel olarak ayırmak isteyenlere inat, Türkiye kardeşdir, kardeşlik coğrafyasıdır. Türkiye'den, bütün şehirlerimizden sizlere selâm getirdim.

Muhterem Dostlar,

Kıymetli Kardeşlerim,

Kardeşliğimiz bütün yapay, zorlama sınırları aşmaktadır. Bizim gönül ve kültür coğrafyamız siyasi sınırlarla daraltılamaz. Kalbimiz, aklımız, rüyamız bölünemez. Şarkımız, şiirimiz birdir. Ona olan saygı, hürmet ve teveccühünden dolayı, kendisine, babası tarafından, andığımız merhum şairimizin ismi verilen, sendikamızın kurucu genel başkanı Mehmet

Ju përshëndes të gjithëve nga zemra personalisht dhe në emër të sindikatës dhe konfederatës në të cilat jam president i përgjithshëm.

Ne jemi mbledhur këtu sot për kujtuar së bashku, për të kuptuar së bashku këtu në trojet e të parëve të tij, poetin tonë të lirisë dhe shpirtëror Mehmet Akifin, të cilin Eshref Edip e ka cilësuar edhe si "Arkitekti Sinan i Rimës".

Mirë se keni ardhur, na keni nderuar me ardhjen tuaj.

Të kujtojmë këtu në trojet të parëve të tij Mehmet Akifin i cili ishte shqiptar, na bën të përjetojmë momente emocionuese të vështira për tu përshkruar. Në këto troje ne asnjëherë nuk jem ndjerë si të huaj apo si mysafir. Jemi ndjerë si në shtëpinë tonë. Prandaj dua t'ju falënderoj veçanërisht për mikpritjen tuaj. Dëshiroj që edhe ju të ndiheni njësoj kur të jeni në Turqi. Turqia është edhe vendi juaj. Stambolli është i joni aq sa është edhe i juaji. Po ashtu edhe qytetet si Bursa, Edreneja, Izmiri, Kutahja, Malatja, pra i gjithë vendi ynë është njëkohësisht edhe i juaji. Sepse Turqia është një vend vëlla, ajo ndodhet në një hapësirë gjeografike vëllazërimi, kjo për inat të atyre që duan të na ndajnë për nga ana historike dhe kulturore. Ju sjell përshëndetjet më të ngrohta nga Turqia, nga të gjitha qytetet tona.

Miq të nderuar,

Vëllazër të vyer,

Vëllazëria jonë i kapërcen të gjithë kufijtë artificial dhe detyrues. Hapësira gjeografike ku ne jetojmë me një shpirt dhe një kulturë, nuk mund të ngushtohet me kufij politik. Shpirti ynë, mendja jonë, ëndrra jonë e përbashkët nuk mund të fragmentohet. Këngët tona, poezitë tona janë një. Ashtu siç thotë edhe presidenti

Âkif İnan'ın bir şiirinde dediği gibi,

*“Türküümüz dünyayı kardeş bilendir
Gökleri insanın ortak tarlası”*

Biz kardeşler olarak bir ve bütünü. Türkiye'nin sizleri çok seven insanlarından, sizinle aynı hasreti, aynı özlemi aynı heyecanı, coşkuyu paylaşan insanlarından, kucak dolusu, gönül dolusu selâm ve muhabbetler getirdim.

Sizlere Fatih'in, Kanuni'nin, Abdülhamit Han'ın, sizlere Eyyüp El Ensarî'nin, Mehmet Âkif Ersoy'un, Başbakanımız'ın, Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan'ın selâmlarını getirdim.

Muhterem Katılımcılar, Kıymetli Misafirler,

Kardeş Sendikalarımızın Değerli Başkan ve Yöneticileri,

Değerli dostlar,

Ortak tarihi, kültürel bağlarımız, geçmişimiz var. O bağlar bizi gerçek manada kardeş kılmaktadır. İstiklâl şairimiz Mehmet Âkif Ersoy da bu ortak değerlerimizin en önemlilerinden biridir. Her topluma böyle bir değer nasip olmaz. Merhum Âkif bize Allah'ın bir lütfu, armağanı gibidir. Onda bizim için çok güzel örnekler vardır. Çağdaşı, şair, eleştirmen ve siyaset adamı Hüseyin Cahit, Âkif için “Onun hayatı daha büyük bir şiirdir.” der. O, yer yer şelale gibi çağıldayarak akan, zaman zaman köpürerek kıyılarımızı döven, bazen yıldırımlar gibi çarpan etkili mısraların yazarı olmaktan evvel, cesur, tavizsiz, kararlı, ama bir o kadar kibar, naif, ince, nezih kişiliğiyle hayatı bir şiir gibi yaşamıştır. İnanıldığı gibi yaşamış ve yazmış, yazdığı gibi yaşamış ve inanmıştır. Onunla ne kadar iftihar etseviz, ne kadar iftihar etsek azdır.

i përgjithshëm themelues i sindikatës sonë, Mehmet Akif İnan në një poezi të tij, të cilit i ati për respekt, nder dhe kortezi, i vendosi emrin e poetit të ndjerë që ne përkujtojmë sot:

*“Kënga jonë është ajo që e njuh botën për vëllë
Qiejt e saj janë troje të përbashkëta të njeriut”*

Ne si vëllezër jemi një dhe të pandashëm. Ju kam sjellë këtu nga Turqia përsëritet dhe dashurinë e njerëzve që ju duan shumë, e njerëzve që ndajnë me ju të njëjtin mall, të njëjtin mallëngjim, të njëjtin emocioni dhe entuziazëm. Ju kam sjellë përsëritet e Fatihut, Kanunit, Abdylhamitit, Ejyp El Ensarit, Mehmet Aki Ersojit, Kryeministrit tonë, Presidentit tonë Rexhep Tajip Erdoan.

Pjesëmarrës të nderuar, miq të shtrenjtë,

Të nderuar kryetarë dhe drejtues të sindikatave tona simotra,

Të nderuar miq,

Ne kemi një histori, lidhje kulturore dhe një të shkuar të përbashkët. Janë pikërisht këto lidhje që na bëjnë të jemi vëllezër në kuptimin e vërtetë të fjalës. Edhe poeti ynë i lirisë Mehmet Akif Ersoj është një nga vlerat tonë të përbashkëta më të rëndësishme. Jo të gjitha komunitetet e kanë fatin të kenë një vlerë si ai. Mehmet Akifi është për ne një mirësi, një dhuratë e Allahut. Ai është një shembull shumë i mirë për ne. Bashkëkohësi i tij poet, kritikë dhe politikani Hysejn Xhahit (Hüseyin Cahit) thotë për Akifin se “jeta e tij ishte vetë një poezi e madhe”. Ersoj përpara se të ishte poeti i vargjeve të fuqishme që herë herë rrjedhin si një ujëvarë që shushurin, herë herë rrahin brigjet duke shkumëzuar dhe herë herë godasin si rrufe, ai me personalitetin e tij guximtar, të papërkulur, të vendosur, por njëkohësisht po aq edhe të sjellshëm, naiv, të ndjeshëm dhe

Muhterem Katılımcılar, Kıymetli Misafirler,
Kardeş Sendikalarımızın Değerli Başkan ve
Yöneticileri,

Değerli dostlar,

Öyle şahsiyetler vardır ki, bakışları görüşleri, ahlakî tutumları belli bir zaman ve mekânla sınırlanamaz. Onlar, sahip oldukları değer ve düşüncelerle, sadece ait oldukları iklimler için değil, bütün insanlığın izlemesi gereken örnek şahsiyetlerdir.

Her türlü dar bakışların, ideolojilerin, politikaların üstünde, üzerinde kuşatıcı, birleştirici, ilham verici, ufuk açıcı, cesaretlendirici karaktere sahiptirler. Gösterdikleri istikamet, en karışık, en karanlık zamanlarda bile bizler için aydınlık ufuklar oluşturur.

Âkif, iman ve fazilet etrafında birleşmemize, kardeşlik duygularımızı canlı ve yaşanır kılarak ayrılıkları, tefrikaları ortadan kaldırmaya önem veren, bunun ıstırabını çeken biri olarak, yolumuzu bulmaya yardımcı olan deniz feneri gibidir:

“Sen! Ben! desin efrad, aradan vahdeti kaldır,
Milletler için işte kıyamet o zamandır.

Girmeden tefrika bir millete, düşman giremez;
Toplu vurdukça yürekler, onu top sindiremez.”

Muhterem Katılımcılar, Kıymetli Misafirler,
Kardeş Sendikalarımızın Değerli Başkan ve
Yöneticileri,

Değerli dostlar,

O dinin birleştirici, bütünleştirici mahiyetine vurgu yaparak ahlâklı, faziletli, muttakî yani Allah korkusuyla yaşamaya dikkat çeker; buna önem verir.

“Ne irfandır veren ahlâka yükseklik, ne vicdandır;
Fazilet hissi insanda Allah korkusundandır.”

të pastër ka jetuar jetën e tij sikur të ishte një poezi. Ai ka jetuar dhe ka shkruar sipas asaj që besonte, ai ka jetuar dhe ka besuar ashtu siç shkruante. Sado shumë që ju të krenoheni me atë, sado shumë që ne të krenohemi me atë, prapë mbetet e pamjaftueshme.

Të nderuar pjesëmarrës, të nderuar të ftuar,

Të nderuar kryetarë dhe drejtues të sindikatave simotra,

Të nderuar miq,

Ekzistojnë personalitete të tilla, këndvështrimi, idetë dhe qëndrimet morale të të cilëve nuk mund të kufizohen me kohë dhe hapësira të caktuara. Ata janë personalitete të cilat me vlerat dhe idetë që shprehin përbëjnë shembuj për tu ndjekur jo vetëm nga ambienti të cilit i përkasin por nga i gjithë njerëzimi. Ata kanë një karakter inkurajues, ndriçues, frymëzues, bashkues dhe rrethues mbi dhe ndaj çdo lloj politike, ideologjie apo këndvështrimi të ngushtë. Drejtimi që ata tregojnë, edhe në kohët më të vështira, më të errëta, përbën për ne horizonte të ndriçuara. Akifi si një njeri që i jep rëndësi bashkimit tonë rreth besimit dhe virtyteve, largimit të përçarjeve dhe ndarjeve duke mbajtur të gjalla dhe të jetueshme ndjenjat tona vëllazërore dhe e vuan gjendjen e krijuar, bëhet si një far në breg të detit që na ndihmon të gjejmë rrugën tonë?

“Kur individët të thonë “unë”, “ti”, uniteti prishet
Dhe atëherë për kombet kiameti fillon!.”

“Nuk hyn dushmani në një komb pa hyrë përçarja më parë,

S’ë shpon dot topi nëse zemrat rrahin së bashku
në një herë!”

Të nderuar pjesëmarrës, të nderuar të ftuar,
Të nderuar kryetarë dhe drejtues të sindikatave simotra,

Mehmet Âkif'in savunduğu, uğruna bütün bir hayatını adadığı yüksek manevî değerler, ışıltısını kaybetmeksizin bugün de yolumuzu aydınlatmaktadır. Bugün, dünyayı savaşların, işgallerin, terörün kiskacına sürükleyen, zulüm, irfan, ahlâk ve fazilet eksikliği, daha da önemlisi Allah korkusunun olmayışıdır. Politik demeçler ve zihin gurultularının tersine, bugün Suriye'den, Filistin'den Arakan'a kadar, insanların, savaşlar, terör ve gelir dağılımındaki adaletsizlik gibi sebeplerle kan, gözyaşı ve ıstırap içinde hayat sürmelerinin, öldürülmelerinin, mülteci durumuna düşürülmelerinin ana sebebi, karar verici konumda olanların Allah'tan korkmamasıdır.

Muhterem Katılımcılar, Kıymetli Misafirler,

Kardeş Sendikalarımızın Değerli Başkan ve Yöneticileri,

Değerli dostlar,

Ellerimizi uzatmalı ve el ele sınıksız tutunmalıyız. Gönlümüz, kalbimiz birbirine yakın durmanın sıcaklığıyla ısınmalı, canlanmalı. Diri bir canlılık, coşkulu bir kardeşlik için Âkif öncü, örnek bir kişiliktir. O modernleşme döneminin en bilinçli, en duyarlı ve medeniyet değerlerimize en yakın duruşa sahip münevveridir

Bizler 400 bin üye sayısı ile Türkiye'nin en büyük sendikası Eğitim-Bir-Sen ve 1 milyona yaklaşan üye sayısı ile yine Türkiye'nin en büyük konfederasyonu Memur-Sen olarak bu asil, bu onurlu, kişilikli duruşu çok önemsiyoruz. Bu anlamda bizim sendikacılığımız bir duruş sendikacılığıdır. Sendikamızın ilk kuruluş aşamasından beri ruh ve irfan dünyamızı şekillendiren değerlere her zaman duyarlı olduk, olmaya da devam edeceğiz. Hatırlamamız gerekenleri asla unutmayacak,

Të nderuar miq,

Mehmet Akif Ersoj duke tërhequr vëmendjen tek cilësitë bashkuese dhe integruese të fesë, bën thirrje për një jetë të moralshme, me virtyte dhe me besim fetar e frikë nga zoti. Ai i jep shumë rëndësi kësaj dhe shkruan:

“Moralin as kultura, as ndërgjegjja s’e lartëson,

Ndjenja e virtytit te njerëzit nga frikë e Zotit buron.”

Të gjitha vlerat e larta morale të cilat Mehmet Akifi i mbrojti dhe u kushtoi gjithë jetën, janë duke na ndriçuar rrugën edhe sot, pa humbur aspak nga shkëlqimi i tyre. Ajo që po e mban botën sot nën kthetrat e luftërave, pushtimeve dhe terrorit është pikërisht despotizmi, mungesa e dijes, moralit, virtytit si dhe frikës ndaj Allahut. Arsyeya kryesore që shumë njerëz sot nga Siria, Palestina e deri tek Arakani për shkak të luftërave, terrorit dhe ndarjes së padrejtë të të ardhurave janë duke u vrarë, duke emigruar ose duke jetuar në gjakderdhje, dhimbje dhe lot, është fakti që drejtuesit në këto vende nuk e njohin frikën ndaj zotit.

Të nderuar Pjesëmarrës, të nderuar të ftuar,

Të nderuar kryetarë dhe drejtues të sindikatave simotra,

Të nderuar miq,

Ne duhet t'i zgjasim duart njëri-tjetrit dhe të shtrëngohemi sa më fort. Zemra jonë, shpirti ynë duhet të ngrohet e të gjallërohet nga ngrohtësia e të qëndruarit pranë njëri-tjetrit. Akifi është një personalitet shembull, prijës i kësaj gjallërie dhe i këtij entuziazmi vëllazëror. Ai me një përqsaje shumë të përafërt me vlerat tona të qytetërimit, është intelektual i më të vetëdijshëm, më i ndjeshëm i periudhës së modernizimit.

unutturmayacağız. Bugün Mehmet Âkif gibi hayati ölçüde önemli bir değeri, ata yurdunda, sizlerle anmanın temel gerekçesi budur. Bu duygularla, kardeşler, akrabalar olarak, aynı kültür ve medeniyetin çocukları, aynı ailenin fertleri olarak hasret gidermek için geldik.

Değerli Kardeşlerim,

Akademisyen, sanatçı, fikir adamı, yazar olarak hepsi birbirinden değerli konuklarımız müstesna şairimiz üzerine konuşacaklar. O nedenle ben doğrudan onunla, onun hayatı, kişiliği, mümtaz şahsi özellikleri, güzide insan yanı, şairliği, fikir ve idealleri, İslâm anlayışı, ümmetin içine düştüğü bunalımlar ve önerdiği çıkış yolları, kavmiyetçiliğe, bidat ve hurafelerden oluşan yanlış din anlayışına yönelttiği eleştirel görüşleri üzerine ayrıntılı konuşacak değilim.

Muhterem Katılımcılar, Kıymetli Misafirler,

Kardeş Sendikalarımızın Değerli Başkan ve Yöneticileri,

Değerli dostlar,

Sendika olarak bundan yaklaşık bir ay önce Türkiye'de büyük bir teşkilat buluşması yaptık. Bugün burada olan 6 ülkeden sendikacı dostlarımla da aralarında olduğu 14 ülkeyle eğitim ve işbirliği anlaşmaları yaptık. Biz o gün sendikal dayanışmanın önemine inandığımız için yaptığımız işbirliklerini hayata geçireceğimizi söylemiştik. Bir ay gibi kısa bir sürede yaptığımız anlaşmaları hayata geçirmenin ve ülkemizde bir arada olduğumuz sendikacı dostlarımla yeniden burada da bir araya gelmenin mutluluğunu yaşadığımızı ifade etmek istiyorum. Bir başka ülkede yeniden sendikalarımızı bir araya getirmenin

Ne, Sindikata Egitim-Bir-Sen, si një sindikatë me 400 mijë anëtarë dhe Konfederata Memur-Sen, si një konfederatë me rreth një milionë anëtarë, i japim shumë rëndësi qëndrimit fisnik dhe të nderuar të këtij personaliteti. Ne që nga themelimi i sindikatës sonë, kemi qenë dhe do të vazhdojmë të jemi gjithmonë shumë të ndjeshëm ndaj vlerave që i japin formë botës sonë shpirtërore dhe asaj të dijës. Nuk do t'i harrojmë dhe nuk do t'i lëmë asnjëherë të harrohen vlerat tona. Kjo është arsyeja themelore që ne së bashku me ju sot po kujtojmë një vlerë me rëndësi jetësore siç është Mehmet Akifi, dhe pikërisht këtu, në trojet e të parëve të tij. Jemi mbledhur sot këtu me këto ndjenja, për të nxjerrë mallin si vëllezër, farefis, bijë të të njëjtit qytetërim dhe të të njëjtës kulturë.

Të nderuar vëllezër,

Të ftuarit tanë të vyer si akademikë, artistë, intelektualë dhe shkrimtarë do të flasim sot këtu për poetin e jashtëzakonshëm. Prandaj unë nuk do ndalem të flas për jetën, karakterin, veçantitë e mrekullueshme të personalitetit të tij, anën e tij të dalluar njerëzore, poezinë, mendimet dhe idealet, botëkuptimin e tij për islamin, rrugëdaljet që ai ofronte gjatë periudhave të krizës së komunitetit, përfaqshen e tij kritike ndaj botëkuptimit të gabuar fetar të ndikuar nga nacionalizmi, inovacioni dhe besëtytnitë.

Të nderuar Pjesëmarrës, të nderuar të ftuar,

Të nderuar kryetarë dhe drejtues të sindikatave simotra,

Të nderuar miq,

Rreth një muaj në parë ne bëmë një mbledhje të zgjeruar si sindikatë. Ne bëmë marrëveshje në lidhje me arsimin dhe bashkëpunimin me 14 vende, përfshirë edhe 6 vendet, përfaqësuesit e të cilëve, miq të mi, ndodhen sot këtu. Në ditën

tarif edilmez mutluluğunu yaşıyorum. Ayrıca Mehmet Akif'in Arnavutça basılan "Safahat"ının kardeş sendikalarımız aracılığıyla Kosova, Arnavutluk ve Makedonya'da öğretmenlere dağıtılacak olmasının önemini bir kez daha ifade etmek istiyorum.

Muhterem Katılımcılar, Kıymetli Misafirler,

Kardeş Sendikalarımızın Değerli Başkan ve Yöneticileri,

Değerli dostlar,

Sadece maddi kazanımları amaçlamayan sendikacılığımızın, tarihsel, kültürel değerlerimize önem veren anlayış ve sorumluluğu gereği olarak bu sempozyumu düzenledik. ALSAR ile müşterek bir çalışma yapıp, yetim kardeşlerimizle kucaklaştık. İşte şimdi hepimizin ortak değeri olan Mehmet Akif Ersoy'u anmak için buradayız. Son derece yararlı olacağından emin olduğum bu sempozyumun konuşmacı ve dinleyici tüm katılımcılarına başarılar diliyorum. Umarım bu buluşmamız, birlikte yapacağımız daha güzel çalışmalara sebep olur.

Hepinize tekrar hoş geldiniz diyor, saygı ve sevgilerimi sunuyorum.

e asaj mbledhjeje të zgjeruar ne premtuam se do t'i vëmë në jetë bashkëpunimet e parashikuara sepse ne besojmë në rëndësinë e solidaritetit sindikalist. Unë dua të shpreh lumturinë time që brenda një kohe kaq të shkurtër, pra në më pak se një muaj ne kemi mundur të vëmë në jetë marrëveshjet tona dhe gjendemi përsëri bashkë këtu mes miqve tanë sindikalistë. Dua të shpreh lumturinë time të papërshkrueshme që kemi arritur të mbledhemi si sindikata përsëri bashkë por në një vend tjetër. Dua të theksoj edhe një herë rëndësinë që ka shpërndarja tek mësuesit e veprës së Mehmet Akif Ersojit "Safahat" nëpërmjet sindikatave tona simotra në Kosovë, Shqipëri dhe Maqedoni.

Të nderuar Pjesëmarrës, të nderuar të ftuar,

Të nderuar kryetarë dhe drejtues të sindikatave simotra,

Të nderuar miq,

Si sindikalizëm që nuk ka si objektivë vetëm përfitim material, ne e kemi organizuar këtë simpozium si një nevojë e botëkuptimit dhe përgjegjësisë për t'i dhënë rëndësi vlerave tona historike dhe kulturore. Ne kemi bërë një aktivitet të përbashkët edhe me ALSAR ku jemi takuar me vëllezërit tanë jetimë. Ndërsa sot ne jemi këtu për të përkujtuar Mehmet Akif Ersojin i cili është një vlerë e përbashkët e të gjithë neve. U uroj sukses të gjithë pjesëmarrësve dhe folësve të këtij simpoziumi, për të cilin jam shumë i sigurt se do të jetë i vlefshëm për të gjithë. Shpresoj që ky takim i yni të jetë një oportunitet për bashkëpunime të tjera edhe më të mira. Ju uroj edhe njëherë mirë se ardhjen të gjithëve me respekt dhe me dashamirësi.

PROTOKOL KONUŞMALARI

PROTOKOLLI FJALIME

Ahmet GÜNDOĞDU /Ahmet GYNDODU

Ankara Milletvekili, TBMM İdare Amiri

Deputet i Ankarasë dhe Drejtues i Administratës në Asamblenë e Përgjithshme Popullore të Turqisë

MBËTAR

ERSOJ

E

SIMPOZIUMI NDËRKOMBËTAR
MEHMET AKIF ERSOJ
DILINDJE

Mars 2016

Ahmet GÜNDOĞDU / Ahmet GYNDODU

Ankara Milletvekili, TBMM İdare Amiri
Deputet i Ankarasë dhe Drejtues i Administratës në Asamblenë e Përgjithshme Popullore të Turqisë

Değerli Milli Eğitim Bakanım,
Saygıdeğer Milletvekillerimiz,
Değerli Genel Başkanım,
Kıymetli Katılımcılar,

Türkiye’de bizler Mehmet Akifleri çok seviyoruz. Bu Mehmet Akiflerden birisi Eğitimciler Birliği Sendikası ve Memur-Sen Konfederasyonumuzun kurucu genel başkanı Mehmet Akif İnan, diğeri ise milletimizin mutabakat metni olan İstiklal Marşımızı yazan Mehmet Akif Ersoy’dur. İkisinin de yaşadığı dönemde yaptığı işler esasen paralellik arz ediyor. Mehmet Akif Ersoy, Kurtuluş mücadelemizde halkı, milleti toplumu örgütlemeye, Mehmet Akif İnan da memurları örgütleyerek örgütlü toplumun yöneten topluma ortaklığındaki bakışları ve vizyonları ile öne çıkan liderlerdir. Her ikisinin de sorumluluk bilinci İslam Dini’nin sorumluluğunu yansıtması ön planda. Mehmet Akif İnan Mescid-i Aksa şiiiri ile ümmet sorumluluğunu bu sorumluluğun İslami bir sorumluluk olduğunu ortaya koyuyor. Mehmet Akif Ersoy “İnmemiştir hele Kuran şunu hakkıyla bilin, / Ne mezarlıkta okunmak ne fal bakmak için.” derken adeta Aliye İzzet Begoviç’in “İslam hayattır” düsturunu buldukları dönemde en veciz şekilde ortaya koyuyorlar.

Yine her ikisinin ölümsüzlüğe vurgu yapmada, Mehmet Akif Ersoy’un “Semer değil eser bırakın”tavsiyesi, Mehmet Akif İnan’ın me-

I nderuar Ministër i Arsimit,
Të nderuar deputetë,
I nderuar President i Përgjithshëm,
Të nderuar pjesëmarrës,

Ne në Turqi i duam shumë Mehmet Akifët. Një prej këtyre Mehmet Akifëve është edhe Mehmet Akif İnan, presidenti i përgjithshëm themelues i Sindikatës së Arsimitarëve të Bashkuar dhe i konfederatës tonë Memur- Sen. Ndërsa tjetri është Mehmet Akif Ersoj, shkrintari i poezisë Himni i Pavarësisë, poezi kjo që u bë edhe himni ynë kombëtar. Të dy këto personalitete në periudhat që kanë jetuar kanë kryer vepra të ngjashme me njëri-tjetrin. Ata të dy janë liderë që janë dalluar për botëkuptimin dhe vizionin e tyre për organizimin e komuniteteve, Mehmet Akif Ersoj në organizimin e popullit dhe kombit gjatë luftës çlirimtare të Turqisë, ndërsa Mehmet Akif İnan në organizimin e nëpunësve të shtetit. Tek të dy këto personalitete sensi i përgjegjësisë pasqyron përgjegjësinë fetare. Mehmet Akif İnan në poezinë e tij Mesxhid shprehet se përgjegjësia ndaj komunitetit është një përgjegjësi islamike. Ndërsa Mehmet Akif Ersoj me vargjet “Nuk ka zbritur Kur’ani, këtë ta dini me të vërtetë, As për të parë fall, as për t’u kënduar në varrezë!” shpreh në periudhën që ka jetuar, në mënyrën më koncize moton e Alija İzzet Begoviçit se “İslami është jetë”.

Edhe në theksin që i vënë të dy këto personalitete pavdekshmërisë shohim këshillën e Mehmet Akif Ersojit që thotë “mos lini pas një samar por lini një vepër” e cila pasqyrohet në ndërgjegjësimin e Mehmet akif İnanit i cili

zarlarımızdan destanlarımızın yayılmasının bu dünyada yapılan çalışmalara bağlı olduğu bilincini görmek mümkün. Elbette İslam medeniyeti ve Batı uygarlığı arasındaki bu mücadelede insan haklarına önem vermeyen, kendinden olmayanı insan görmeyenlere karşı da her iki Akif'imizin yürekli duruşlarını görüyoruz. Bu bazen Mehmet Akif Ersoy'un deyimi ile "tek dışı kalmış canavar" olarak tanımlanıyor, bazen de Mehmet Akif İnan'ın deyimi ile sırtımızda paslı bir bıçağa benzererek ortaya koyuluyor.

Elbette Mehmet Akif Ersoy'u Ata yurdunda anmak, Türkiye'nin iki Akif'inden birinin sendikası olan Eğitim-Bir-Sen'e çok yakışıyor. Bunun için genel başkanımız başta olmak üzere, emeği gecen yönetim kurulu üyelerimize, kardeşlerimize, paydaş olan sivil toplum örgütlerine, Arnavutluk eğitim sendikalarına çok teşekkür ediyorum.

Burada akşamdan beri dostları dinlerken gördüğüm, üzüldüğüm bir manzara, Mehmet Akif Ersoy Türkiye'de Arnavutlar adına, Türkler adına, Kürtler adına, Araplar adına, dünya mazlumlari adına, ezilmiş herkes adına ve esasen ümmet adına bir duruşun sahibiykenve Türkiye'de bu değerleri ve Türkiye'nin temel dinamiklerini hedef alan, vesayet mücadelemizde bir din kisvesi altında, bir cemaatin Türkiye'ye zarar verdiği bu ortamda, burada bu cemaatin mensuplarının Mehmet Akif Ersoy ismi ile iş yaptıklarını görüyoruz. Mehmet Akif Ersoy bir cemaate, bir meşrebe bir ülkeye indirgenemez. Mehmet Akif Ersoy'un Türkiye'deki mirasına karşı çıkanların burada onu istismar etmesine dostlarımızın müsaade etmemesi gerektiğini düşünüyorum ve bir kez daha emeği geçenlere teşekkür ediyorum. TBMM Başkanımız Sayın İsmail Kahraman beyin sevgilerini ve selamlarını iletiyorum, hepinize saygılar sunuyorum.

thotë se përhapja e legjendave nga varret, varet nga veprat që bëhen në këtë botë. Ndërkohë që shohim qëndrimin guximtar të të dy Akifëve tanë, përballë atyre që në konfliktin midis qytetërimit islamik dhe qytetërimit perëndimor nuk i kushtojnë rëndësi të drejtave të njeriut, nuk e shikojnë si njëri atë që nuk është prej tyre. Kjo situatë cilësohet nga ana e Mehmet Akif Ersojit me fjalët "kuçedra me një dhëmbë në gojë" dhe nga ana e Mehmet Akif Inanit me fjalët "një thikë e ndryshkur e ngulur në shpinën tonë".

Sigurisht që përkujtimi i Mehmet Akif Ersojit në trojet e të parëve të tij, është një veprim që nderon shumë Sindikatën Egitim-Bir-Sen e cila siç thamë është themeluar nga njëri prej Akifëve të Turqisë. Për këtë dua të falenderoj shumë së pari presidentin tonë të përgjithshëm, pastaj të gjithë anëtarët e këshillit drejtues të sindikatës që kanë kontribuar në këtë organizim, vëllezërit tanë, organizatat civile dhe sindikatat shqiptare.

Këtu duke biseduar me miqtë e mi u përballa me një situatë shumë të trishtueshme kur mora vesh se një komunitet i maskuar nën një petk fetar, i cili e ka dëmtuar shumë Turqinë duke marrë në shënjestër dinamikat themelore si dhe vlerat e saj të mbrojtura nga Mehmet Akif Ersoj, poet ky që fliste në emër të shqiptarëve, turqve, kurdëve, arabëve, të shtypurve dhe të vuajturve në të gjithë botën dhe sidomos në emër të komunitetit mysliman, së bashku me anëtarët e tij janë duke zhvilluar këtu aktivitete duke përdorur emrin e Mehmet Akif Ersojit. Mehmet Akif Ersoj nuk mund të reduktohet si pronë e një komuniteti, sektit apo një vendi të vetëm. Unë mendoj se miqtë tanë nuk duhet të lejojnë që Mehmet Akif Ersoj të përdoret në mënyrë abuzive, këtu, nga ana e atyre të cilët sulmojnë trashëgiminë e tij në Turqi. Falenderoj edhe një herë të gjithë ata që kanë kontribuar në këtë organizim, dhe ju përcjell përshëndetjet e Kryetarit të Asamblesë së Madhe Kombëtare të Turqisë z. Ismail Kahraman. Ju përcjell edhe respektet e mia.

PROTOKOL
KONUŞMALARI

FJALIMET E PROTOKOLLIT

Nabi AVCI / Nabi AVXHË

Milli Eđitim Bakanı / Ministër i Arsimit

SYMPOZIUMI NDËRKOMBËTAR MET AKIF ER NË VENDLINDJE

Tiranë - Shqipëri / 11-12 M

HK

NDËRKOMBËTAR
ERSOJ

Nabi AVCI / Nabi AVXHË
Milli Eđitim Bakanı / Ministër i Arsimit

Sayın Başkan,

Kıymetli Milletvekilleri,

Bilim, kültür ve edebiyat dünyamızın muhterem mensupları,

Saygıdeđer hanımefendiler, beyefendiler;

Hepinizi en kalbi duygularımla ve muhabbetle selamlıyorum.

Milli Marşımızın şairi ve bađımsızlık fikriyatımızın kurucu mütefekkeri Mehmet Akif Ersoy'u baba ocađında yâd etmek, O'nu ve eserlerini konuşmak için düzenlenen toplantının açılışında beraberiz.

Bu vesileyle Arnavutluk'ta bulunmaktan, sizlerle buluşmaktan duyduğum heyecanı da ifade ediyor, burada yaşayan bütün gönüldaşlarımıza selamlarımı, saygılarımı sunuyorum.

I nderuar kryetar

Të nderuar deputetë,

Anëtarë të respektuar të botës së shkencës, kulturës dhe letërsisë,

Të nderuar zonja dhe zotërinj,

Ju përshëndes të gjithëve shumë për zemërsisht dhe miqësisht.

Jemi së bashku këtu në hapjen e kësaj mbledhjeje për të kujtuar në trojet e të parëve poetin e madh të himnit tonë kombëtar dhe mendimtarin themelues të idesë së pavarësisë dhe për të biseduar për jetën dhe veprën e tij.

Me këtë rast dua të shpreh emocionin që ndiej për faktin se ndodhem në Shqipëri dhe takohem me ju këtu si dhe dua t'ju përcjellë përshëndetjet dhe respektin tim të gjithë dashamirësve që jetojnë këtu.

“Millî Şair” sıfatı kendisine çok yakışan Mehmet Akif Ersoy’u rahmetle ve şükranla anarken, sempozyumun hayırlara vesile olmasını diliyorum.

Bu sempozyum, Mehmet Akif’in sözcülüğünü yaptığı ölümsüz düşüncenin ve büyük ideallerin ayakta ve dipdiri olduğunun göstergelerinden birisidir.

Mehmet Akif Ersoy, bu dünyadan göçünün üzerinden 70 yıl geçmesine karşın, eserleriyle, hatırasıyla ve düşüncesiyle yaşamaya ve tesirini icra etmeye devam ediyor.

Bağlı olduğu inanç ve değerlerin, savunduğu düşüncelerin hala müessir ve geçerli olması; -her şeye rağmen- medeniyet coğrafyamız için ve hatta bütün insanlık için ümit kapısı olması, üzerinde durulması gereken bir hadisedir.

Demek oluyor ki, hakikatin sesini bastırmak mümkün değil ve ezeli ve mutlak galip hakikatin sahibidir.

Kıymetli dostlar,

Mehmet Akif Ersoy bir modeldir. Aldığı eğitimin özellikleri bakımından da, şahsiyetinin çizgileri bakımından da örnektir, numunedir, rol modeldir.

Eğitimine, muhterem babası İpekli Tahir Efendi’nin kadim değerler üzerinde yükselen rahlesinde başlamış; Sultan Abdülhamit’in zamanın ruhuna uygun eğitim hamlelerinin ikliminde tamamlamıştır. Modern eğitim alırken değerlerinden uzaklaşmamış; mesela Pasteur’u tanımış, ona hayran bile olmuş ancak; Ali Şevki Hocalara, yani Köse İmamlara sırtını dönmemiştir.

Olağanüstü iyi yetişmesine, som bir şair ve âlim bir mütefekkir olmasına karşın; sokak-

Ndërkohë që e përkujtoj me mirësi dhe mirënjohje Mehmet Akif Ersojin të cilit i shkon shumë cilësimi “Poet Kombëtar”, uroj që simpoziumi të kalojë mirë.

Ky simpozium është një nga faktet që tregon se mendimi i pavdekshëm dhe idealet e mëdha për të cilat bënte fjalë Mehmet Akifi janë ende në këmbë dhe të gjalla më shumë se kurrë.

Edhe pse kanë kaluar 70 vjet që nga koha kur Mehmet Akif Ersoj shtegtoi nga kjo botë, ai vazhdon të jetojë dhe të ndikojë me veprat, kujtimin dhe idetë e tij.

Ne duhet të ndalemi tek fakti që besimi, vlerat dhe idetë që mbronte dhe besonte ky poet janë ende të vlefshme dhe të gjalla edhe sot, -pavarësisht çdo gjëje- ato janë një derë shprese për qytetërimin tonë dhe madje për të gjithë njerëzimin.

Domethënë se nuk është e mundur t’ia mbyllësh gojën të vërtetës dhe se përjetësia dhe fitorja absolute i takon asaj, pra të vërtetës.

Të nderuar miq,

Mehmet Akif Ersoj ishte një model. Ai ishte një shembull, një mostër, një model si për nga ana e veçorive të edukimit që kishe marrë ashtu edhe për nga ana e kontureve të karakterit të tij.

Ai e ka nisur edukimin e tij në bankën e ngritur mbi vlerat e lashta të babait të tij të nderuar Tahir Efendi Pejani dhe e ka përfunduar atë në kushtet e arsimimit të periudhës së Sulltanit Abdylhamit. Ndërkohë që ka marrë një arsimim modern, ai nuk është larguar nga vlerat e tij bazë. Për shembull ai është njohur me Pasteur, madje është bërë një simpatizant i tij, por ndërkohë nuk i ka kthyer shpinën mësuesve të tij si Ali Shevki Hoxha (Ali Şevki Hoca), pra Imamëve Qose për të cilët shkruan.

tan, memleketinden, gerçekten ve hayat-tan kopmamıştır. Neyzen Tevfik'in Mehmet Akif'e olan hürmetinde bile esrarlı bir hal vardır; O'nun insanlara yaklaşımındaki derin anlamları bize öğretir.

Mehmet Akif'ten öğrendiğimiz çok şey var; evet ama öğreneceğimiz de çok şey var. Zorluklardan yılmamayı, ümitsiz olmamayı ve vakur direnişi ondan öğrendik. Milletinin zor günlerinde bir şair, bir mütefekkir neredede durur, nasıl durur ondan öğrendik.

Kendi inancından ve düşüncesinden olma-yan insanlarda bile derin hayranlık uyan-dırması; hatta düşmanlarının bile aleyhinde söz söylememesi üzerinde de düşünmemiz gerekir.

Mithat Cemal'le Nazım Hikmet'in, Mehmet Akif'e aynı anda saygı duymasından bize dü-şen dersler var.

Mehmet Akif Ersoy aynı zamanda, coğrafya-mızın bütün unsurlarını da üzerinde taşıyan bir müstesna şahsiyettir.

Arnavut bir babanın, Buharalı bir annenin, İstanbullu çocuğudur.

Maveraünnehir'in, Balkanların ve ana merkez İstanbul'un birikimini simgesel olarak üzerin-de taşımıştır.

Düşüncesi de, yaşamı da tıpkı kendisi gibi bizdendir, bize aittir; medeniyetimizin ve coğrafyamızın kodlarını içermektedir.

Bugün daha iyi anlaşılmalıdır ki, Mehmet Akif Ersoy'un gayretleri, mücadelesi boşa gitmemiştir. Kendisi bir değerdir ve O'nun milli bir değer olması üzerinde neredeyse ulusal bir konsensüs vardır.

Edhe pse ai ishte formuar në mënyrë të jashtëzakonshme, edhe pse ishte një poet solid dhe mendimtar i ditur, ai nuk është shkëputur nga rruga, nga atdheu, nga e vërteta dhe jeta. Madje edhe në respektin që i shfaq Neyzen Tevfik, Mehmet Akifit ka diçka misterioze që na mëson kuptimin e thellë në përqasjen e tij ndaj njerëzve.

Ka shumë gjera që ne kemi mësuar nga Mehmet Akifi, por ka edhe shumë gjera të tjera për t'u mësuar prej tij. Ne kemi mësuar prej tij si të mos dorëzohemi përpara vështirësive, si të mos e humbim shpresën dhe si të bëjmë rezistencë solemne. Ne e mësuam prej tij se si dhe ku qëndron një poet, një mendimtar në ditët e vështira të atdheut të tij.

Duhet të meditojmë edhe mbi faktin se si ai arrin të krijojë simpati edhe tek njerëzit që nuk janë në një besim dhe në një mendim me të, madje edhe mbi faktin se si ai nuk thotë asnjë fjalë kundër armiqve.

Ne duhet të nxjerrim mësimet edhe nga fakti që Mithat Xhemali (Mithat Cemal) dhe Nazim Hikmeti e kanë respektuar njëkohësisht Mehmet Akifin.

Mehmet Akif Ersoj është njëkohësisht edhe një personalitet i veçantë që mbart në vete të gjitha elementet e rajonit tonë.

Ai është fëmija i lindur në Stamboll i një babai shqiptar dhe një nëne nga Buhara (Uzbekistani sot).

Ai përmban në vetvete në mënyrë simbolike sjelljet e dy lumenjve, Ballkanit dhe qendrës së Stambollit.

Si mendimi, ashtu edhe jeta e tij është njësoj si vetë ai. Ai na përket neve, ai mbart simbolet e qytetërimit dhe të rajonit tonë.

Safahat'in edebiyatımızın en çok basılan, ilgi gören edebiyat kitabı olması da bunun en geçerli göstergelerinden birisidir.

Tarihimizin en bunalımlı yıllarını; 1.Dünya Savaşını, Balkan Harbi'ni, İstiklal Savaşını sarahtatle ve yetkinlikle anlatan Safahat, abidevi bir eserdir ve bu ilgiyi hak etmektedir.

Her neslin bir sonrakine gönül rahatlığı içinde devredeceği bir mirastır Safahat. Telifi de ebediyyen aziz milletimizin üzerine müktesabatında kayıtlı kalacaktır.

Mehmet Akif Ersoy, bütün bu özellikleri sebebiyle daha fazla konuşulmalıdır. Daha fazla tanıtılmalı;hakkında daha fazla eser verilmelidir.Bugünün sorunları muvacehesinde yeni yorumlar ve yeni bakışlarla döne döne okunmalı, araştırılmalı, tartışılmalıdır.

“Atayurdunda Mehmet Akif Sempozyumunu” bu açıdan değerli görüyorum.

Arnavutluk'ta; baba memleketinde Mehmet Akif'i anlatmak gibi son derece şık bir çerçeveye sahip olmasını da ayrıca değerli buluyorum.

Sempozyumu düzenleyen Memur-Sen'e, İnsani Eğitim Kültür Derneği ALSAR'a ve katılımcı yazar, şair ve akademisyenlere çok teşekkür ediyor, sizleri bir kere daha saygılarıyla selamlıyorum.

Sot kuptohet më qartë se nuk kanë shkuar kot përpjekjet dhe mundimet e Mehmet Akif Ersojit. Ai në vetvete është një vlerë dhe thujtse ka një konsensus kombëtarë mbi faktin që ai është edhe një vlerë kombëtare.

Këtë e tregon edhe fakti që vepra e tij Safahat është një nga veprat më shpesh të botuara dhe me më shumë interes në letërsinë turke.

Vepra Sahafat e meriton këtë interesim sepse ajo është një vepër monumentale që tregon me qartësi dhe perfeksion vitet më të vështira të historisë, vitet kur u zhvilluan Lufta I Botërore, Luftërat Ballkanike, Lufta Çlirimtare Turke.

Safahat është një trashëgimi të cilën çdo brez do të mund t'ia përcjellë me kënaqësi brezave të ardhshëm. E drejta mbi këtë vepër do të mbetet përgjithmonë tek populli ynë i shenjtë.

Duke marrë parasysh që gjitha këto cilësi të tij, mendoj se duhet folur edhe më tepër në lidhje me Mehmet Akif Ersojin. Ai duhet të prezantohet më gjerësisht dhe duhet të shkruhet më tepër në lidhje me të. Në kuadër të problematikave të sotme, vepra e tij duhet të lexohet, studiohet, dhe diskutohet vazhdimisht me interpretime dhe këndvështrime të reja.

Për këtë arsye mendoj se “Simpoziumi Mehmet Akif Ersoj në Trojet e të Parëve” është shumë i vlefshëm.

Një rëndësi të veçantë ka edhe fakti që përkujtimi i tij sot bëhet këtu në Shqipëri, në trojet e babait të tij.

Falënderoj shumë organizatorët e këtij simpoziumi Konfederatën e Sindikatave, Memur-Sen, Shoqatën Humanitare të Arsimit dhe Kulturës, ALSAR si dhe shkrimtarët, poetët dhe akademikët pjesëmarrës të nderuar. Ju përsëhendes edhe një herë me respekt.

1. OTURUM / SESİONİ 1

Mehmet Akif Ersoy'un Hayatı ve Zamanı

Periudha dhe Jeta e Mehmet Akif Ersojit

- ❖ Yrd. Doç. Dr. Necmettin Turinay : Türkiyë'nin ve Balkanların Ortak Değeri Mehmet Akif
- ❖ Mehmet Kurtođlu : Çelik İradeli Şair Mehmet Akif Ersoy
- ❖ Metin Önal Mengüşođlu : Akif, Tek Başına Bir Ümmet
- ❖ Nuredin Ahmeti : Mehmet Akif Ersoy'un Kosova'daki Şahsiyeti

- ❖ Yrd. Doç. Dr. Necmettin Turinay : Vlera e përbashkët e Turqisë dhe Balkanit Mehmet Akifi
- ❖ Mehmet Kurtođlu : Poeti i dashur dhe i hekurt Mehmet Akifi Ersoj
- ❖ Metin Önal Mengüşođlu : Akifi, Një komb i Vetëm
- ❖ Nuredin Ahmeti : Personaliteti i Mehmet Akif Ersojit në Kosovë

TÜRKİYE'NİN VE BALKANLARIN ORTAK DEĞERİ MEHMET AKİF

MEHMET AKIFI, NJË VLERË E PËRBASHKËT E TURQISË DHE E BALLKANIT

Yrd. Doç. Dr. Necmettin Turinay / Yrd. Doç. Dr. Nexhmetin Turinaj

Büyük ruhlu sanatçılarda dikkatimizi çeken bir yan var. Onlar kendi ferdiyetini merkez alan eserler verse bile, o merkezin etrafında bazan tabiatı, bazan toplumu, bazan da bütün bir âlemi cem etmesini biliyorlar. Yahya Kemal büyük bestekâr İtrî için yazdığı bir şiirinde: “O deha öyle toplamış ki bizi/ Yedi yüzyıl süren hikâyemizi/ Dinlemiş ihtiyar çınarlardan” diyor. Buradan anlaşıldığına göre klasik bestekârlarımızdan İtrî, bitmez tükenmez uzun çağların hikâyesini ihtiyar çınarlardan dinliyor ve bu dinledikleri de onun haşmetli bestelerinin ruhunu teşkil ediyor. Dolayısıyla İtrî'nin bestelerini dinleyen, dinleme esnasında da zihninde bu tür çağrışımlar uyanan Yahya Kemal'in ondan bir farkı kalmıyor. Sizin anlayacağınız, tarihin ve zamanın hangi döneminde olursa olsun büyük ruhlar birbirini duyuyor, birbirini tefsir ediyor ve tamamılıyorlar.

Tek artistët me shpirt të madh ka diçka që na tërheq vëmendjen. Edhe pse ata mund të japin vepra me në qendër individualitetin e tyre, ata dinë të mbledhin rreth asaj qendre ndonjëherë natyrën, ndonjëherë shoqërinë dhe ndonjëherë një botë të tërë. Jahja Kemali (Yahya Kemal) në një poezi kushtuar kompozitorit të madh İtrit shkruan kështu: “Gjenia e tij na ka mbledhur në një mënyrë të tillë, / saqë historinë tonë shtatëqind vjeçare, / ajo e ka dëgjuar prej lisave të lashtë”. Këtu poeti na thotë se një prej kompozitorëve tanë klasik, İtrî, historinë e pafund të epokave të gjata e ka dëgjuar prej lisave të lashtë dhe ato që ka dëgjuar përbëjnë shpirtin e kompozimeve madhështore të tij. Edhe vetë Jahja Kemali, i cili kur dëgjon kompozimet e İtrit i zgjohen ndjenja të tilla, nuk ka shumë ndryshim prej tij. Pra siç e shikoni edhe ju, në çdo periudhë të kohës dhe historisë, shpirtat e mëdhenj e dëgjojnë, komentojnë dhe plotësojnë njëri tjetrin.

Şimdi biz de İstanbul'dan çok uzakta, Mehmet Akif'in adını bildiği, uzaktan uzağa hikâyelerini dinlediği bir ülkede, Arnavutluk'ta bulunuyoruz. Akif gibi bir İstanbul çocuğunun, buralara karşı duyduğu alâka dolayısıyla da onun hatırası etrafında bir araya geliyoruz. Arnavutluk'tan, Kosova'dan, Bosna-Hersek'ten, Sancak'tan ve Makedonya'dan, daha ötede Türkiye'den nice sevenleri bir araya gelmiş, Türk şairi Mehmet Akif'e dair konuşmalar yapıyoruz.

Unutmamak gerekir ki Mehmet Akif, Türkiye'nin bağımsızlık marşını yazmış, Türk dilini en iyi kullanan şairlerden biri. Yani neresinden bakarsanız bakın o, biz Türklerin ulusal şairlerinin önde gelenleri arasında bulunuyor. Fakat içinde bulunduğumuz şu kalabalığa, bu toplantı için farklı farklı ülkelerden gelen konuşmacılara baktıkça da, Mehmet Akif'in Türkiye'nin ulusal sınırlarına sığmayan bir yanı bulunduğu sonucuna ulaşmak zor oluyor.

Yahya KEMAL'DEN Mehmet AKİF'E

Bizi böyle bir kanaate sevk eden husus, sırf çeşitli Balkan ülkelerinden gelen konuşmacılar, onların Akif konulu tebliğleri ve bu tebliğleri can kulağı ile dinleyen Arnavutluk gençleri, öğretmenleri, her türden entelektüel sınıflar değil, doğrudan Akif'in bu topraklara yönelik geliştirdiği yüksek bir hassasiyet ve bu hassasiyetin Safahat adlı eserine yansımış halleri oluyor. Yani Mehmet Akif'in hayatı boyunca ortaya koyduğu sanatın, bu coğrafyalara ve buraların halklarına değer, dokunan bir yanı bulunduğuna işaret etmek istiyoruz.

Dediğimiz gibi, Mehmet Akif bir İstanbul çocuğu olduğu halde, onun eserinin çeşitli bölümlerinde Kosova'ya, İpek'e, Manastır'a

Tani edhe ne sot gjendemi në Shqipëri, një vend ky që e njej si emër Mehmet Akifin dhe ia ka dëgjuar pak a shumë historitë. Jemi mbledhur këto sot për të kujtuar Akifin, atë djalë Stambolli që kishte një interes të veçantë për këto troje. Jemi mbledhur këto sot shumë dashamirës të Mehmet Akiftë të ardhur nga Shqipëria, Kosova, Bosnje Hercegovina, Sanxhaku, Maqedonia e nga më larg, nga Turqia dhe flasim në lidhje me të.

Nuk duhet harruar se, Mehmet Akifi ka shkruar himnin kombëtar të Turqisë dhe është një nga poetët turk që ka përdorur më së miri gjuhën turke. Nga cilado anë që ta vlerësoni, ai mbetet një nga poetët kombëtarë më të rëndësishëm të ne turqve. Por kur shohim gjithë këta njerëz, gjithë këta referues të ardhur nga vende nga më të ndryshmet, nuk është e vështirë të arrish në përfundimin se Mehmet Akifi ka një anë që i kapërcen kufijtë kombëtarë të Turqisë.

Nga Jahja KEMALİ tek Mehmet AKİFİ

Ajo që na bënë të mendojmë kështu nuk është vetëm fakti që referues të ardhur nga vende të ndryshme të Ballkanit, prezantojnë esetë e tyre në lidhje me Akifin dhe këto ese dëgjohen me interes nga ana e rinisë shqiptare, mësuesve dhe çdo lloj klase intelektuale, por është drejtpërdrejtë edhe fakti se Akifi kishte një ndjeshmëri shumë të madhe ndaj këtyre trojeve, të cilën e ka pasqyruar edhe në veprën e tij Safahat. Pra duam të nënvizojmë faktin se arti që ka përcjellë Mehmet Akifi gjatë gjithë jetës së tij, ka një anë që ndalet dhe prek këto troje dhe popullin që jeton aty.

Ashtu siç e thamë, edhe pse Mehmet Akifi është një djalë Stambolli, në pjesë të ndryshme të veprës së tij ka shumë referenca në lidhje me Kosovën, Pejën, Manastirin dhe vende të tjera në Ballkan. Kur mundohemi të kuptojmë arsyen e interesit të tij për këtë rajon, na del përpara

veya çeşitli Balkan ülkelerine temas eden atıflardan geçilmiyor. Onun bölgeye yönelik ilgisinin sebebini araştırırken, karşımıza baba ocağı gibi bir gerçek çıkıyor. Çünkü Mehmet Akif'in babası Tahir Efendi çok küçük yaşlarda, Kosova-lpek'ten tahsil için İstanbul'a gelmiş, orada yüksek medrese eğitimi görmüş ve âlim seviyesine yükselmiş birisidir. Dahası Tahir Efendi aldığı bu eğitim, öğrendiği yüksek seviyeli Türkçenin yanı sıra, bir de talih onun karşısına Türkistanlı bir hanım çıkarmış. Onunla elenmiş ve bu evlilikten Mehmet Akif gibi siz Balkanlıları, biz Anadolu ve İstanbul Türklerini, daha ötede Buhara ve Orta Asya coğrafyalarında halen daha mevcudiyetlerini muhafaza eden uzak akrabalarımızı ortak bir parantez içinde toplayan, toplamak isteyen büyük bir irade ortaya çıkmış.

Dolayısıyla bu hali ile Mehmet Akif'te, birbirleriyle alâkasız gibi görünen farklı farklı coğrafyaları, dilleri ve milliyetleri bir bütün olarak okuma imkânı buluruz. Yani demek istiyorum ki Mehmet Akif'in Balkanlar'a dönük ilgisi sırf Arnavutluk'la sınırlı kalmamakta, İstanbul merkez olmak üzere Kosova'ya, Üsküb'e, Prizren ve Priştine'ye, Saray Bosna'ya, Sancak'a veya Bulgaristan, Yunanistan gibi ülkelere doğru açıldıkça açılmaktadır. Açıldıkça açılmakta dedik, fakat bu açılma onda asla bir dağılmaya ve savrulmaya dönüşmüyor. Tam tersine, tarihin büyük mutasavvıf şairlerinin yaptığı gibi her türlü teferruatı ve tabiatı, tek bir vahdet merkezinde toplamayı biliyor, buradan da o büyük şiirin temellerini oluşturuyor. İşte bu büyük terkip kabiliyeti onda ve onun şiirinde bulduğumuz en önemli yanlardan biridir. Dolayısıyla gene Balkanlı (Üsküp) bir şair olan Yahya Kemal'in, büyük musikîşinas İtri'nin bestelerinde hissettiği yüksek terkip kabiliyetine, tabii ki aynısı olmasa bile Mehmet Akif'in şiirini okurken de şahit olabiliyoruz.

një realitet, na del përpara fakti që në këto troje ndodhen të parët e tij nga ana e babait. Babai i Mehmet Akifit, Tahir Efendi, që kur ishte ende në një moshë shumë të vogël është larguar nga Peja e Kosovës drejt Stambollit për studime. Ai në Stamboll ka studiuar në medresenë e lartë dhe ka arritur në nivelin e dijetarit. Tahir Efendi në Stamboll e mësoi turqishten në një nivel shumë të lartë dhe më pas fati e bëri të njihet me një vajzë nga Turkistani (vendet turke në Azinë e Mesme). Ai martohet me këtë zonjë dhe nga kjo martesë lind Mehmet Akifi i cili bashkon të gjithë në një vend si juve ballkanasit, si neve turqit nga Anadollit dhe Stambolli, ashtu edhe bashkëkombësit tanë të largët në Buhara, në rajonin e Azisë së Mesme.

Prandaj tek një Akif i tillë, ne gjejmë mundësinë të lexojmë si një trup i vetëm rajonet, gjuhët dhe kombet që duket se nuk kanë asnjë lidhje me njëri-tjetrin. Pra dua të them se interesi i Mehmet Akifit ndaj Ballkanit nuk është i kufizuar vetëm me Shqipërinë, ai duke marrë si qendër reference Stambollin, në veprën e tij hapet gjithmonë e më shumë edhe ndaj Kosovës, Shkupit, Prizrenit, Prishtinës, Bosnjës, Sanxhakut apo Bullgarisë e Greqisë. Thamë se ai hapet gjithmonë e më shumë, por kjo hapje tek ai asnjëherë nuk transformohet në një shpërqendrim apo përhumbje. Përkundrazi, ashtu si të gjithë poetët e mëdhenj besimtar në histori, ai di të mbledhë në një qendër të vetme unike çdo lloj detaji dhe natyre, duke hedhur kështu edhe themelet e poezisë së tij të madhe. Ja pra, aftësia për të krijuar shkrije, sinteza, është një nga veçoritë më të rëndësishme që gjejmë tek poeti dhe tek poezia e tij. Prandaj, ne mund të shohim tek poezia e Akifit, sigurisht edhe pse jo në të njëjtin nivel, atë aftësi për të bërë sintezë, të cilën ndjen në kompozimet e muzikantit të madh İtri edhe Jahja Kemal, poet i madh përsëri ballkanas (nga Shkupi).

Şuna bakın ki Itri, tarihin uçultulu seslerini derleyip toplayıp bir araya getirirken, Mehmet Akif bunu farklı farklı milliyetler, diller ve coğrafyalar üzerinden gerçekleştirmek istiyor. Ne kadar trajik bir durum ki, Akif'in bu tür şiirsel besteleri birbiri ardına boşanırken, ona inat tarihî ve siyasi gelişmeler büsbütün farklı bir istikamette cereyan ediyor; Akif'in ruhunda duyduğu birlikte yaşama, beraber olma arzusu bir türlü gerçekleşme imkânı bulamıyor. Yani Mehmet Akif'in şiirlerinde yüksek bir aşk ve arzu olarak ifadesini bulan her türlü duygular kendisine muhatap bulmasa bile, o gene de bu yoldaki fikirlerini, duygularını ifadede geri kalmıyor. Yaşadığı türlü olumsuzluklardan, siyasi gelişmelerden asla fütur getirmeyen Akif'in bu hali, bizim üzerimizde, adresini ve muhatabını yitirmiş derin, lirik bir aşk serenadı gibi hala daha tesirini devam ettiriyor.

AKİF'İN Balkanlar'a Bakan Yüzü

Fakat şuna da şükür ki, yirminci yüzyıl başlarında Balkanların ve Anadolu'nun maruz kaldığı büyük tarihi yıkımın ardından, yani aradan bir asır geçtikten sonra bizi bir araya getiren, gene Akif'in o büyük parantezi oluyor. Onu biz Türkler gibi seven, bağına basan, onu anlayan ve anlamaya çalışan geniş Arnavut gruplarla karşılaşmanın verdiği memnuniyeti ifade edemem. Fakat burada asıl memnun olanın siz veya bizden ziyade büyük ruhlu şair olduğu unutulabilir mi? Onu duyan, onun büyük orkestral müzikler gibi durmaksızın çağlayan şiirlerini bir araya getiren Safahat'ını Arnavutça'ya tercüme eden, siz akrabalarından Akif nasıl olur da memnun olmaz?

Fakat dediğimiz gibi de Akif ne sırf Türklerin ne de sırf Arnavutların sevgisi ile sınırlandırır-

Vini re se ndërkohë që Itri zgjedh, mbledh dhe bashkon zërat gumëzhitës të historisë, Mehmet Akifi kërkon ta bëjë këtë nëpërmjet kombeve, gjuhëve dhe rajoneve të ndryshme. Krijohet vërtetë një situatë shumë tragjike kur ndërkohë që këto lloj krijimesh poetike të Akifit derdhen si lum njëra pas tjetrës, zhvillimet historike dhe politike, si për inat të tij, marrin një rrjedhë krejt ndryshe. Dëshira që ka në shpirt Akifi për jetuar bashkë, për të qenë të bashkuar, nuk arrin të gjejë asnjë mundësi për tu realizuar. Pra edhe pse të gjitha ndjenjat që shprehen në poezitë e Akifit si një dashuri dhe dëshirë e madhe nuk arrijnë të gjejnë reciprocitet, ai përsëri nuk heq dorë së shprehuri mendimet dhe ndjenjat e tij në këtë drejtim. Kjo gjendje e Akifit, që nuk të dëshpëron aspak, pavarësisht ngjarjeve të ndryshme negative që përjetoi, pavarësisht zhvillimeve politike, vazhdon ende të lërë mbresa tek ne, ashtu sikur të ishte një serenatë lirike dashurie e thellë që ka humbur adresën dhe personin të cilit i kushtohet.

Ana Ballkanike e Akifit

Por prapë jemi mirënjohës edhe për vetë faktin se ajo që na bashkon sot neve pas një shekulli nga rrënimi i madh historik që pësoi Anadulli dhe Ballkani në fillim të shekullit të njëzetë, është ajo bashkësia e madhe që ka krijuar Akifi. Nuk arrij ta përshkruaj kënaqësinë e madhe që ndjej kur takohem me grupe të mëdha shqiptarësh që e duan atë siç e duam ne turqit, që e përkrahin, e kuptojnë apo mundohen ta kuptojnë. Vetëm se nuk mund të harrohetse ai që në të vërtetë është më i kënaquri për këtë është vetë poeti me shpirtin e madh. E si të mos jetë i kënaqur Akifi nga ju, fëfëfisi i tij, që e dëgjoni dhe që e përktheni në shqip Safahatin, veprën e tij të madhe që ka përmbledhur poezitë e poetit të cilat rrjedhin si melodi orkestrale.

Por ashtu siç e shprehëm edhe më lartë, Akifi nuk është një njeri që mund të limitohet vetëm me dashurinë e turqve dhe shqiptarëve. Nëse në

lamayacak birisi. Onun yüreginin bir köşesinde Kosova veya Arnavutluk varsa, diğer bir köşesinde de Bosnalı veya Sancaklı, Üsküplü kardeşleri bulunuyor. Bu söylediklerimizi kanıtlayan o kadar çok veri var ki elimizin altında, tahmin edemezsiniz! Çünkü Akif'in eserini okuyanlar, onun Köse İmam adlı bir şiirinin bulunduğunu iyi bilirler. Veya bu fırsatla bizi dinleyen misafirlerimizin, hemen bu akşam ilgili şiiri Safahat'tan bulup okumaları ne kadar yerinde bir davranış olur. İşte o şiirde anlatılan Köse İmam karakteri, Akif'in babası Tahir Efendi'nin yetiştirdiği öğrencilerden biridir ve Bosnalıdır. Akif ona o kadar bağlı ve hürmetkâr ki, Köse İmam'ı sırf bu şiirinde yâd etmekle kalmıyor, aradan yıllar geçtikten sonra kaleme aldığı Asım adlı eserinde de yeni baştan öne çıkarıyor. Hem bu sefer tek bir şiir olarak değil; gene şiir olarak kaleme alınmış uzun bir mesnevi hikâye/romanın ana kahramanlarından biri seviyesine yükselterek!.. Daha garibi de, 1918-1924 yılları arasında imparatorluğun dağılmasının ardından, Batılı emperyal güçler tarafından işgal edilmiş bulunan İstanbul'un kurtuluşu yolunda, Köse İmam'ın oğlu Asım karakterine büyük, tarihi bir rol biçerek!.. Yani İstanbul'un kurtuluşu yolunda Bosnalı bir karakteri öne çıkarmaktan geri durmuyor Akif!

Şunu söylemek istiyorum: Akif eserine, adını verdiği veya vermediği sayısız Balkanlı katmaktan geri durmuyor. Buralar halkının acılarına, hemen her vesile ile tercüman oluyor, olmak istiyor. Nitekim onun, Hakkın Sesleri (1913) adlı yürekler parçalayan eseri, neredeyse baştan sona Balkan ağıtlarıyla doludur. Bu eser kuşkusuz farklı farklı okunmaya müsait şiirlerden oluşuyor. Nitekim biz Türkler onu okurken, tarihî bir imparatorluğun yıkımı karşısında duyulan binbir acının ağıtları, feryatları gibi bir tesir alıyoruz. Ni-

një qoshe të zemrës së tij qëndron Kosova apo Shqipëria, në një tjetër qoshe gjenden vëllezërit e tij nga Bosnja, Sanxhaku apo Shkupi. Ka aq shumë të dhëna që vërtetojnë këto që po themi, sa që nuk mund ta merrni dot me mend! Ata që kanë lexuar veprën e Akifit, e dinë mirë që atje është një poezi e titulluar Imami Qose. Madje do të ishte me vend që të ftuarit tanë, me këtë rast ta gjenin dhe ta lexonin që sot në mbrëmje atë poezi. Personazhi i kësaj poezi, Imami Qose është një nga nxënësit e babait të Akifit, Tahir Efendiut, me prejardhje nga Bosnja. Akifi e respekton dhe është aq i lidhur me Imamin Qose sa që nuk mjafton ta kujtojë atë vetëm në këtë poezi, por e risjellë edhe një herë figurën e tij edhe tek poezia Asimi që shkroi shumë vite më vonë. Madje këtë herë ai nuk e sjell me një poezi të thjeshtë, por e sjellë atë si personazh të një poezie të gjatë të shkruar në formën e tregimeve mesnevi apo romaneve... Dhe më e çuditshme është se Akifi nuk heziton që në rrugën e çlirimit të Stambollit të nxjerrë në planë të parë një personazh boshnjak, Asimin, Birin e Imamit Qose, duke i dhënë atij një rol historik në vitet 1918-1924 kur Perandoria Osmane ishte shpërbërë dhe Stambolli përpiquej të çlirohej nga pushtimi i fuqive imperialiste perëndimore.

Dua të them këtë, Akifi nuk heziton të përfshijë në veprën e tij me emër apo pa emër edhe shumë ballkanas. Ai kërkon dhe arrin të përcjellë në çdo rast dhimbjen e popujve në ato troje. Si përfundim, vepra e tij prekëse e titulluar Zërat e Hakut (1913), thuhet që nga fillimi e deri në fund është e mbushur me vajtime për gjendjen e Ballkanit. Edhe ne turqit kur e lexojmë atë poezi, ndjenjë vajtimin dhe rënkimin nga dhimbjet e mëdha për rënien e një perandorie historike. Përveç kësaj, nga disa ese të prezantuar këtu sot, kuptojmë se Zërat e Hakut lexohet edhe në mënyra të tjera të ndryshme. Pra dua të

tekim burada dinlediğimiz bazı tebliğlerden de anlaşıldığı gibi, Hakkin Sesleri daha farklı okumalara da muhatap oluyor. Benim buradaki kastım, Hakkin Sesleri'ndeki şiirlerin, tek bir anlama hapsedilerek okunması olamaz kuşkusuz. Hele bunu size tavsiyeye hiç mi hiç kalkışacak değilim. Nitekim bu söylediklerimi, Safahat'ı Arnavutçaya tercüme eden değerli bilim ve sanat adamları Adnan İsmaili, Selver Cemaili, İsmail Bardhi ve Metin İzzeti daha iyi anlayacaklardır.

Dolayısıyla Türkiye'nin İstiklal Marşı'nı yazması bakımından kendisiyle iftihar ettiğimiz Mehmet Akif gibi büyük bir değerlinin Arnavutça'ya tercümesi her açıdan önemli görünüyor. Çünkü Akif bu eserinde bizi anlattığı kadar sizi de anlatmış oluyor. Özellikle de Hakkin Sesleri adlı eseri dolayısıyla bunları söylüyoruz. Ayrıca Hakkin Sesleri'nin Balkan Savaşları'nın ardından veya sonuna doğru kaleme alındığını ve 1913 yılında da kitap olarak neşredildiğini nasıl olur da unutturuz? Bu açıdan ilgili kitabın hem Türkler, hem Balkanların Arnavut, Makedon, Boşnak halkları tarafından daha bir dikkatle okunması gerekir. Çünkü o savaş arasında, Arnavutların bir bölümü bağımsızlığına kavuşmuş olsa bile, asıl ana kütlenin yaşadığı bölgeler ve meselâ Kosova, İşkodra, Makedonya gibi topraklar hemen tamamen Bulgarların ve Sırpların eline geçmiş; bundan dolayı da hem Osmanlı bütünlüğü hem de Arnavut ve Türk nüfusların bizzat kendileri büyük, tarihi kayıplara maruz kalmışlardı. Dolayısıyla yirminci yüzyıl başlarında müştereken maruz kaldığımız o tarihi zayıf bir daha telâfi edilememiş ve bunun için Sovyet Perestroykasının ardından Sırbistan'ın dağılmasını beklemek mecburiyeti hâsıl olmuştur.

them këtu se sigurisht që poezia Zërat e Hakut nuk mund të kufizohet vetëm me një mënyrë komentimi. Madje as që kam ndër mend t'ua këshillojë diçka të tillë. Si përfundim këto që po them kanë për t'i kuptuar më mirë njerëzit e nderuar të shkencës dhe artit si Adnan Ismaili, Selver Xhemaili, Ismail Bardhi dhe Metin Izeti të cilët kanë përkthyer Safahatin.

Është me rëndësi të madhe nga çdo pikëpamje përkthimi në shqip i veprës së vyer të Mehmet Akifit, me të cilin ne lëvdohemi, për vetë faktin se ai është dhe autori i Himnit të Pavarësisë së Turqisë. Në këtë vepër Akifi ashtu siç tregon për ne, tregon edhe për ju. Këtë e themi në veçanti për poezinë e tij Zërat e Hakut. Përveç kësaj, si mund të harrojmë se Zërat e Hakut është shkruar menjëherë pas luftërave ballkanike ose diku nga fundi i tyre dhe në vitin 1913 është botuar si libër. Prandaj ky libër duhet lexuar me kujdes edhe nga turqit, edhenga popujt shqiptar, maqedonas dhe boshnjakë të Ballkanit. Sepse gjatë asaj lufte edhe pse një pjesë e shqiptarëve kishin fituar pavarësinë, troje si Kosova e Maqedonia ku jetonin një pjesë e mirë e shqiptarëve ngelën në duart e bullgarëve dhe serbëve. Për këtë arsye ka pësuar humbje të mëdha si tërësia territoriale e osmanëve ashtu edhe vetë popujt shqiptarë dhe turk. Ajo humbje historike që pësuam të gjithë bashkë në fillim të shekullit të njëzetë, nuk arriti të rikuperohet më asnjëherë, për këtë kemi qenë të detyruar të presim Perestrojkën Sovjetike dhe shpërbërjen e Serbisë.

Zërat e Hakut, Vajet e Akifit

Ja pra Mehmet Akifi në veprën e tij Zërat e Hakut shpreh dhimbjen e tij për shumë qytete myslimane si Prizreni, Prishtina në Kosovë, Shkupi e Manastiri, Shkodra e të tjera, të cilat kanë mbetur nën pushtimin e krishterë serb dhe bullgar. Dhimbja e poetit mbush faqet e librit dhe rritet edhe më shumë duke mbështjellë si stuhi tokën dhe qiejt e Ballkanit.

Hakkın Sesleri/Akif'in Feryatları

İşte Mehmet Akif Hakkın Sesleri adlı eserinde; Kosova, Prizren, Priştine, Üsküp Manastır, İşkodra vs. gibi nice müslüman beldelerin, Hristiyan Sırp ve Bulgarların işgali altına düşmesi karşısında derin bir acı duyuyor, onun duyduğu acı kitabının sayfalarına sığmıyor, hemen bütün Balkanlara yerlerden ve göklerden adeta sağanak gibi yağmaya başlıyor.

O sıralarda şair İstanbul'da olduğu halde, bugünkü Kosova'nın da içinde bulunduğu geniş coğrafyaların kaybına tahammül edemiyor. Sanki Kosova'da yaşayan ve istiklâlini yitiren bir Balkanlı gibi kendini "vatan"sız hissediyor. Vatansız, savunmasız bir "garip!.." Hakkın Sesleri'nde ilk defa karşımıza çıkan bu imge, Akif şiirinin temel motiflerinden birini teşkil eder. Daha sonra aynı imge İstanbul'un ve Bursa'nın işgali yıllarında da karşımıza çıkacak, 1921 yılında kaleme aldığı Bülbul şiirinde en derin, en anlamlı ifadesine kavuşacaktır:

*Teselliden nasibim yok, hazan ağlar baharımda
Bugün bir hanumansız serseriyim öz diyarımda.*

Vatanını kaybetmiş bir ruhun çaresizliğini Akif dikkat edilirse, hem Balkanların yani Kosova yörelerinin işgali karşısında, hem de İstanbul veya Bursa'nın işgali sırasında duya-bilmektedir. Dolayısıyla onun için İstanbul ve Türkiye ne kadar vatan ise, Kosova da aynı şekilde vatanın bir parçasıdır. Kosova ayrıca hem babasının doğduğu bölgeler olması, dedesinin ve akrabalarının halen oralarda yaşıyor olması, onu en çok yaralayan hususların başında gelmektedir.

Unutmamak gerekir ki Akif'in maruz kaldığı acı, sırf baba-dede topraklarını kaybetmekten ileri gelmiyor. Onu yaralayan asıl husus,

Edhe pse në atë periudhë poeti gjendej në Stamboll, ai nuk e duron dot humbjet që pëson rajoni në të cilin bën pjesë edhe Kosova. Ai e ndjen veten "pa atdhe" njësoj sikur të ishte një ballkanas që jetonte në Kosovë dhe që ka humbur lirinë. Një njeri i mjerë pa atdhe dhe i pambrojtur!... Ky imazh që na shfaqet për herë të parë tek Zërat e Hakut, përbën një prej motiveve bazë të poezisë së Akifit. Një imazh i tillë do të shfaqet më pas në shprehjen e tij më thelluar dhe më kuptimplote tek poezia Bilbili e shkruar në vitin 1921, gjatë periudhës së pushtimit të Bursës dhe Stambollit.

*"S'gjej dot ngushëllim, në pranverën time
vjeshta qan,*

*Sot, në vatanin tim, një endacak i pa shtëpi, i
pavatër jam!"*

Po të vihët re, dëshpërimin e një shpirti që ka humbur atdheun, Akifi e ndjen edhe gjatë pushtimit të Kosovës dhe rajoneve të tjera shqiptare të Ballkanit, edhe gjatë pushtimit të Stambollit dhe Bursës. Për Akifin aq sa është atdhe Stambolli dhe Turqia, po aq është pjesë e atdheut edhe Kosova. Ndërsa arsyeja kryesore që ai vuan për Kosovën është sepse ajo është vendi ku ka lindur babai, gjyshi dhe të afërmit e tjerë të tij ende jetojnë atje.

Nuk duhet të harrojmë se dhimbja e Akifit nuk vjen vetëm për shkak të humbjes së trojeve të babait dhe gjyshërve të tij. Atë e lëndon më tepër fakti që disa shqiptarë që veprojnë kundër osmanëve së bashku me popujt e tjerë të krishterë të Ballkanit, janë gënjyer, prandaj dhe janë nën pushtimin e Serbisë, Bullgarisë, Malit të Zi dhe Kroacisë. Ja si e tregon Akifi tek Zërat e Hakut gabimin dhe dëshpërimin:

"Baba! Nëna jote më e dashur, ai vatani yt,

do t'i bëhej fli furisë së tre pezevengëve?

Iku toka ku im gjysh lëroi e mbolli jetë...

Dhe shkoi ashtu që të mos kthehet më kurrë!

Osmanli'ya karşı Hristiyan Balkan halklarıyla birlikte hareket eden bazı Arnavutların; sonunda oyuna gelmeleri Sırp, Bulgar, Karadağ ve Hırvatların işgaline maruz kalmalarıdır. İşte Akif Hakkın Sesleri'nde bu yanılıgyı ve hüsrani anlatıyor:

*Baba! En sevgili annen, o senin öz vatanın
 Olacak mıydı fedâ hırsına üç kaltabanın?
 Dedemin sürdüğü, can ektiği toprak gitti...
 Öyle bir gitti ki hem: Bir daha gelmez ebedi!
 Ne olurdu bunu kalkıp da göreydin acaba?
 Meşhed'in beynine Haç saplanacak mıydı baba!
 Ne felâket: Dönüversin mesâcid ahıra,
 Hırvat'ın askeri tepsin çıkıp üstüne hora!*

*Ah Meşhed! O ne? Sâhandaki meyhane midir?
 Kandilin görmüyorum nerde? Şu peymanë midir?
 Ya hariminde yatan şapkalı sarhoşlar kim?
 Yoksa yanlış mı? Hayır söyleme, bildim... bildim!
 Basacak mıydı fakat göğsüne Sırb'ın çarığı?*

Mevcut durumun Akif o kadar farkındadır ki; "dedesinin sürdüğü", adeta "can ektiği" toprakların kaybının ne manaya geldiğinin bütünüyle şuurundadır. O giden toprakların yani vatanın, bir daha ve kolay kolay geri dönmeyeceği endişesindedir. Bu noktada Akif'in ne kadar ileri görüşlü biri olduğunu bir kere daha fark ediyoruz. Nitekim Kosova ve civarlarının tekrar bağımsızlığına kavuşması için, aradan bir asrın geçmesi icap etmemiş midir?

Arnavutlar'ın ve Türkler'in Tarihî Sürgünü

Diğer bir husus da Hakkın Sesleri'nde Akif'in Balkan Savaşları sırasında 600 bin civarında Arnavut ve Türk'ün İstanbul'a, Anadolu'ya hicret etmek mecburiyetinde kaldığına işaretidir. Sırp ve Bulgarların işgali altında yaşamaktansa, müslüman halkın akın akın İstanbul'a doğru yönelmek mecburiyetinde kalması! Açlık, susuzluk, çaresizlik içinde,

*Çdo të bëhej po të ngriheshe e ta shihje këtë,
 vallë?*

*A do të ngulej kryqi në trurin e Shehittëkut,¹
 baba?*

*Çfatqeqësi! Le të kthehen edhe xhamitë në
 ahure,*

*Ushtarët kroatë të vijnë e të luajnë mbi to
 hore!*

*O Shehittëk, po ç'është ajo gjë mbi ty,
 mejhane?*

*Ku e ke kandilin, s'po e shoh; mos është ky
 bardak vere?*

*Po sarhoshët me shapkë që flenë në gjirin tënd,
 kush janë?*

*Apo e kam gabim? Jo, mos fol, e di, e kuptova,
 mos!*

*A do të mund të të shkelte opinga sërbe mbi
 gjoks?"*

Akifi është aq i vetëdijshëm për gjendjen saqë ai e kupton mirë se ç'do të thotë të humbësh trojet që gjyshi i tij lëronte dhe mbillte jetë. Ai është i dëshpëruar sepse ato troje që ikën nuk kanë për t'u marrë mbrapsht lehtësisht. Këtu vëmë re edhe një herë se sa largpamës është Akifi. Dhe në të vërtetë a nuk është dashur një shekull i tërë që Kosova dhe rrethinat e saj të fitojnë sërish pavarësinë?

Syrgjynosja Historike e Shqiptarëve dhe Turqve

Një tjetër çështje që theksohet tek poezia Zërat e Hakut, është ajo e emigrimit me detyrim gjatë luftërave ballkanike të rreth 600 mijë shqiptarëve dhe turqve nga Ballkani në drejtim të Stambollit dhe Anadollit. Populli mysliman, u detyruar të emigronte drejt Stambollit, si një alternativë më e mirë kjo, se sa jetesa nën zgjedhën serbe dhe bullgare. Gjatë këtij emigrimi shfaqeshin pamje mjerimi nga më të ndryshmet mes urisë, etjes dhe dëshpërimit. Një pjesë të madhe të këtyre emigrantëve dihet se e

türlü perişanlık manzaraları! Bunların çok büyük ekseriyetini Arnavutların teşkil ettiği bilinen bir husustur. Nitekim bu sefalet manzarası karşısında İstanbul halkının da nevrî dönmüş; çarşı ve pazarlar, sokaklar, büyük İstanbul camileri bu kalabalıkları istiâb etmekte zorlanmıştı. Tabii ki bütün göç kafilerlerinin ulaşmak istediği, doğrudan şehrin merkezi Fatih idi, yani Mehmet Akif'in de oturduğu Fatih semti. Dolayısıyla şair kendi vatanlarında yaşama imkânını kaybeden, sürgün edilen kalabalıklara karşı kendini yakın hissediyor, onların acısını duyuyor ve yerleri-gökleri dolduran feryatları da buradan kaynaklanıyor. Dolayısıyla Akif'in vatan, vatanın kaybı, vatan-cüda olmak, hânüman-sızlık gibi kavramlara nasıl ulaştığının sırrı buralarda yatmaktadır denilse yeridir.

İşte Akif İstanbul sokaklarını dolduran Arnavut ve Türk muhacirlere bakarak Kosova'nın durumunu düşünüyor. Buradakiler bu halde ise, oradakiler nasıldır? İkinci bir husus da bu kafilerin, kendi yurtlarından özellikle sürgün edildikleri gerçeği. Yani geldikleri diyarların nüfus dengeleri ile özellikle oynamak istediği gerçeği. Nitekim ülkelerin nüfus dengeleri ile oynamaya dayalı politikalar bu gün de revaçta değil midir? Irak'ta, Suriye'de gördüğümüz bundan farklı mıdır? Dolayısıyla 1912-1913 yıllarında aynı denemelere Balkanlar da maruz kalmış, farklı farklı tarihlerde milyonlarca müslüman Arnavut kendi yurtlarından sürgün edilmek mecburiyetinde kalmıştır.

Fakat Mehmet Akif Balkanlar'ın ve Arnavutların maruz kaldığı acılı durumu şiirine yansıtırken, sırf dışa dönük tespit ve eleştirilerle iktifa etmediği de görülüyor. Çünkü bu durumun içe dönük sebeplerini de sayıp döküyor şiirlerinde. Bunun başında da ırkçılık gibi,

përbënin shqiptarët. Nga këto pamje mjerimi është ndikuar edhe populli i Stambollit, aq sa ka qenë e vështirë të përballoheshin këto masa të mëdha njerëzish nëpër qendra e tregje, nëpër rrugë, dyqane dhe xhami. Të gjitha grupet e emigrantëve kishin për synim të arrinin në qendrën e Stambollit të asaj kohe, në Fatih, lagja ku ka lindur dhe jetuar edhe Mehmet Akifi. Si dëshmitar i këtij emigrimi, poeti e ndjen veten edhe më pranë këtyre njerëzve që kanë humbur atdheun dhe janë dëbuar. Ai ndjen dhimbjen e tyre dhe vajton me klithma që mbushin tokën dhe qiejt. Prandaj ndoshta do të ishte me vend të thuhej se këtu fshihet sekreti se si arrin poeti tek nocionet atdhe, humbje atdheu, të kesh një atdhe, të mbetesh pa atdhe.

Akifi teksa sheh emigrantët shqiptar dhe turq në rrugët e Stambollit, mendon për gjendjen në Kosovë. Kur është kaq e mjeruar gjendja e këtyre këtu, e si do jetë vallë gjendja e atyre që kanë mbetur atje? Një tjetër fakt është se grupe emigrantësh janë dëbuar qëllimisht nga vendi i tyre. Pra duken qartë përpjekjet e të huajve për të luajtur me ekuilibrat e popullsisë në vendet nga ato vijnë ata. Tek e fundit, a nuk u jepet përparësi edhe sot politikave që mbështeten tek luajtja me ekuilibrat e popullsisë? Prova të tilla janë bërë edhe në Ballkanin e viteve 1912-1913, ku me mijëra mysliman shqiptar janë dëbuar duke u syrgjynosur nga vendi i tyre.

Vetëm se duket qartë se Akifi ndërkohë që pasqyron në poezinë e tij gjendjen e dhimbshme në të cilën gjendet Ballkani dhe shqiptarët, ai nuk mjaftohet vetëm me evidentime dhe kritika në lidhje me fuqitë e huaja. Poeti në poezi rendit një nga një edhe të gjitha shkaqet e tjera që rrjedhin nga brenda vendit. Si një ndër shkaqet kryesore ai përmend përqasjet nacionaliste të përdorur pa vend siç është për shembull racizmi. Kjo është kritika kryesore që zë vend tek poezia Zërat e Hakut. Edhe më e rëndësishmja është në lidhje me këtë çështje, Akifi nga njëra ana kritikon udhëheqësit e lëvizjes "Bashkimi" në Shqipëri, dhe nga ana

yerinde kullanılmayan nasyonalist görüşler yer alıyor. Hakkın Sesleri'nde öne çıkardığı eleştirilerin başında bu husus geliyor. Daha önemlisi de Akif, bu husustaki eleştirilerini bir yandan Arnavut "Başkim" hareketi öncülerine yöneltirken, diğer yandan da mevcut Türkiye yönetimini eleştirmekten geri durmuyor.

Nitekim buna bir iki örnek vermek gerekebilir:

Tarihi Önceden Okuyan Şuur: Akif

Meselâ Mehmet Akif'in Süleymaniye Kürsüsünde adlı bir eseri de vardır. Orada Akif Rusya, Türkistan, Moğolistan, Çin, Japonya ve Hindistan'ı kâmilten dolaşmış müslüman bir seyyahı konuşturuyor. Abdürreşit İbrahim adlı seyyahın gezip dolaştığı ülkelerden Rusya ve Japonya hariç diğerleri, Batılı büyük güçlerin işgali altındadır ve bu ülkeler sömürgeleştirilmiş vaziyettedir. Sonunda Abdürreşit İbrahim İstanbul'a gelir ve Süleymaniye Camii'nin minberinden gezip dolaştığı ülkelere ait gözlemlerini, çıkardığı sonuçları anlatır. Batılı büyük güçlerin İslâm ülkeleri hakkında neler düşündükleri, bu ülkelerin neden geri kaldığı vs.

Ancak Abdürreşit İbrahim'in Süleymaniye Kürsüsünde anlattıkları bunlardan ibaret de değildir. Bir de onun doğrudan İstanbul'a, Türkiye siyasetine, imparatorluğun 1908 sonrasında içine sürüklendiği karmaşaya ilişkin tespitleri bulunmaktadır. Bunların başında da İttihat ve Terakki ortak cephesinin (içinde Arnavutlar ve çeşitli ırklara mensup temsilciler de vardır) Abdülhamid idaresini devirmesinin ardından nükseden ırkçılık cereyanları gelmektedir. Yani 1908'de ilân edilen meşrutiyetin ardından gelen hürriyet ortamı içinde ülkeye huzur geleceği yerde, hemen her unsur ve kavim kendi nasyonalizmini

tjetër ai kritikon qeverisjen në Turqi.

Për këtë mund të jetë e nevojshme të jepen nja dy shembuj.

Akifi: Vetëdija që Parashikon Historinë

Për shembull Mehmet Akifi ka edhe një libër tjetër të quajtur *Në Qyrsinë e Sulejmanijes*. Këtu ai flet nëpërmjet personazhit të tij që është një udhëtar mysliman i cili i ka shëtitur mirë të gjitha vendet si Rusia, Turkistani (vendet turke), Mongolia, Kina, Japonia dhe India. Vendet që ka shëtitur udhëtari i quajtur Abdylrreshit İbrahimi, përveç Rusisë dhe Japonisë, janë të gjitha nën pushtimin e fuqive të mëdha perëndimore. Këto vend janë të kolonizuara plotësisht. Në përfundim të udhëtimit të tij, Abdylrreshit İbrahimi kthehet në Stamboll dhe në foltoren e xhamisë të Sulejmanijes, ai tregon vëzhgimet e tij në vendet që ka shëtitur dhe parë dhe përfundimet që ka nxjerrë gjatë udhëtimit të tij. Ai tregon se çfarë mendojnë vendet perëndimore në lidhje me vendet islame, përse kanë mbetur mbrapa këto vende dhe të tjera si këto.

Por nuk kufizohen vetëm me kaq ato që tregon Abdylrreshit İbrahimi në *Qyrsinë e Sulejmanijes*. Ai flet edhe për Stambollin, politikën e Turqisë dhe kaosin në të cilin hyri perandoria pas vitit 1908. Një nga shkaqet kryesore të këtij kaosi ishte racizmi që nxori kryet pas rrëzimit nga fronti të Sulltanit Abdylhamit nga ana e frontit të përbashkët për Union dhe Progres (në të cilin bënin pjesë edhe shqiptarët dhe përfaqësues të kombeve të tjera). Kështu që pas sjelljes së lirisë dhe themelimit të sistemit konstitucional, në vend që të vendosej paqja dhe qetësia, çdo fis dhe bashkësi nisi punimet për të nxjerrë në planë të parë nacionalizmin. Pothuajse çdo bashkësi dhe komb filloi të shpallte pavarësinë. Ja pra, në një atmosferë të tillë, Akifi ndjeu nevojën që nëpërmjet Abdylrreshit İbrahimit tu bëjë thirrje turqve, shqiptarëve e arabëve.

öne çıkararak çalışmalar yapmaya başlamıştır. Neredeyse her kavim ve millet istiklâlini ilân etme arayışındadır. İşte böyle bir ortamda Akif, seyyah Abdürreşit İbrahim'in ağzından Türklere ve Arnavutlara, Araplara seslenmek ihtiyacını duyuyor:

*Ayrıllık hissi nasıl girdi sizin beyninize?
Fikr-i kavmiyyeti şeytan mı sokan zihninizde?
Birbirinden müteferrik bu kadar akvâmı
Aynı milliyetin altında tutan İslâm'ı,
Temelinden yıkacak zelzele kavmiyyettir.
Bunu bir lâhza unutmak ebedî haybettir.
Arnavutlukla Araplıkla bu millet yürümez...
Son siyaset ise Türklük, o siyaset yürümez.
Sizi bir aile efradı yaratmış Yaradan
Kaldırın ayrıllık esbâbını aradan.*

Mehmet Akif'in Süleymaniye Kürsüsünde'de, Kazanlı seyyah Abdürreşit İbrahim'e yaptırıldığı bu tür tespit ve eleştiriler, gene de nazârî bir seyir takip ederler. Orada Abdürreşit İbrahim gezip dolaştığı, sömürge durumuna düşmüş ülkelere bakarak, yirminci yüzyıl başlarındaki Osmanlı imparatorluğunun istikbaline dönük kaygılı öngörülerde bulunmaktadır. Nitekim sömürge durumuna düşmüş o ülkeler de iç ihtilâflara düşmüş, bilime ve eğitime lâyıki derecede önem vermemiş, nasyonalist cereyanların doğurduğu ihtilâfların kurbanı olmaktan kurtulamamışlardır. Bu tür öngörülerin ışığı altında Abdürreşit İbrahim, hitap ettiği kitlelere Asyalı ve Afrikalı esir müslüman ülkeleri örnek göstermek durumunda kalıyor. Fakat bu dediklerimiz, ilgili eserlerin sayfalarında gene de fikrî ve nazârî bir seyir takip ediyorlar.

Feryatların Muhatabı

Dolayısıyla Akif'in Balkanlar'a, Balkan facialarına tahsis ettiği Hakkın Sesleri'ndeki şiirleri, Süleymaniye Kürsüsünde'ye göre biraz

*“İdeja e kombësisë është tërmeti që do ta
shembë nga themelet
Islamin që i mban të bashkuar në një bashkësi
Kaq shumë kombësi të dalluar nga njëri-tjetri.
Harrimi i kësaj dhe për një çast, është humbje
për jetë!
Me shqiptarizëm, me arabizëm ky popull nuk
ecën dot,
Edhe politika e fundit e quajtur “turqizëm”
është kot...
Si një familje, Krijuesi ju ka krijuar,
Fshini, atëherë, shkaqet që ju ndajnë, për t'u
veçuar.”*

Në poezinë *Në Qyrsinë e Sulejmanijes* të Mehmet Akifit, kritikata dhe evidentimet e bëra nëpërmjet personazhit të udhëtarit nga Kazani Abdylrreshit İbrahimi, vazhdojnë përsëri të njëjtën rrjedhë teorike. Atje Abdylrreshit İbrahimi duke parë vendet që shëtiti dhe vizitoi, të cilat ishin nën sundimet e huaja, bën parashikime shqetësuese në lidhje me ardhmen e Perandorisë Osmane të fillimit të shekullit të njëzetë. Në fund të fundit as vetë ato vende që kishte parë dhe shëtitur ai, nuk kishin mundur të shmangnin konfliktet e brendshme, nuk i kishin kushtuar rëndësinë e duhur shkencës dhe arsimit dhe kishin qenë pre e konflikteve të lindura për shkak të rrjedhave nacionaliste. Duke u nisur nga këto parashikime, Abdylrreshit İbrahimi masave të cilave u drejtohet detyrohet tu tregojë si shembull vendet myslimane të Azisë dhe Afrikës të cilat ishin në robëri. Por të gjitha këto, në faqet e veprës për të cilën folëm përsëri ndjekin një rrjedhë ideore dhe teorike.

Atyre që u Kushtohen Vajtimet

Poezitë tek libri *Zërat e Hakut* të cilën Akifi ia kushton Ballkanit, fatkeqësive të përjetuara në ato troje, janë pak më ndryshe nga poezia *Në Qyrsinë e Sulejmanijes*. Sepse në poezitë e para Akifi shpreh vajtimin e tij sikur të ishte një Mexhnun që ka humbur vetëdijen. Atje ai qan, revoltohet dhe britmat e tij marrin përmasa të

daha farklıdır. Çünkü Akif o şiirlerinde, neredeyse şuurunu yitirmiş bir Mecnun gibi feryad eder. Ağlar, isyan eder, feryatları yerlere ve göklere sığmaz bir hal alır. Akif bu şiirlerinde, aynen Fuzulî'nin yaptığı gibi yapayalnız hisseder kendini. Nitekim Fuzulî de bir gazelinde şöyle demiyor muydu?

*Şeb-i hicrân yanar cânım,
 döker kan çeşm-i giryânım*

*Uyarır halkı efgânım,
 kara bahtım uyanmaz mı?*

Fakat Akif'e göre gene de bir fark var bu söyleyişte. Fuzulî'nin feryatları sokağı, çarşığı pazarı ayağa kaldırırken, kendi bahtını bir türlü uyandıramıyor. Akif ise koca Arnavutluk diyarlarının kaybı ve en mukaddes beldeleri kilise çanlarının istila ettiği şuurunda olarak feryad ediyor. Ne var ki yerleri ve gökleri istilâ eden bu ıstırapın tevlihd ettiği feryatları, Arnavutlar duymuyor. Dolayısıyla şairin bundan içi yanıyor, bu yangından doğan ıstırapı da, damla damla gene kendi içine damlıyor. Vefat etmiş babasına, ya da tam bir sessizliğe bürünmüş dünyada "ıssız yolcular" icad ederek onlara seslenmesi bundandır. Çünkü bu acıyı ve ıstırapı paylaşacak birileri kalmamış gibi yalnızlığını derinden duyan şairin ölümlere, hayalinin icad ettiği meçhul yolculara hitap etmesinin başka bir sebebi bulunamaz.

Ancak ilgili şiirlerde Akif'in manidar kabul edebileceğimiz bazı eleştirileri de bulunmaktadır. Buradaki eleştirilerin dikkati çeken yanı şudur: Bölgede yaşayan, o gün için üç milyonu bulduğu ifade edilen ve Sırp, Bulgar vs. orduları tarafından "doğranan" bir halk!.. İşte bu müslüman Arnavut ve Türk katliamını şair, mezarda yatan babasının dikkatine arz ediyor: "Kalk baba, mezarından kalk!.." diye hafakanlar içinde haykırıyor. Peki bunca kat-

tilla saqë ato nuk i mban dot as toka dhe as qiejt. Një këto poezi Akifi, ashtu si edhe poeti Fuzulu, e ndjen veten shumë të vetmuar. Tek a fundit a nuk shkruante kështu Fuzuli tek një poezi e tij?

*Më digjet shpirti nga nata e ndarjes,
 syri që qan gjak pikon,*

*Klithma ime zgjon miletin,
 por fatin tim të zi dot nuk e zgjon.*

Megjithatë për Akifin ka përsëri një ndryshim që është ky: ndërkohë që vajtimet e Fuzulit ngrenë në këmbë rrugët dhe çarshinë, ai përsëri nuk arrin ta ndryshojë dot fatin e tij. Ndërsa Akifi vajton sepse është i vetëdijshëm për humbjen e trojeve të Shqipërisë së madhe dhe se këmbanat e kishave kanë pushtuar vendet më të shenjta të Ballkanit. Por për fat të keq, shqiptarët nuk i dëgjojnë rënkimet që shkakton kjo dhimbje e cila pushton tokën dhe qiellin. Poetit i digjet shpirti dhe dhimbja që shkakton ky zjarr pikon përsëri pikë pikë brenda tij. Prandaj ai i thërret babait të tij të ndjerë ose "udhëtarëve të vetmuar" të botës që rrinë në heshtje të plotë, udhëtarë këta që ai i ka krijuar me imagjinatën e tij. Poetit e ndjen dhimbjen në thellësi të shpirtit të tij, dhe tashmë atij nuk i ka ngelur askush me të cilin të mund ta ndajë atë dhimbje, kjo është arsyeja që e bën atë të drejtohet të vdekurve apo udhëtarëve të panjohur të krijuar nga imagjinata e vet.

Në poezitë e sipërpërmendura jepen edhe disa kritika të Akifit të cilat mund t'i cilësojmë si shumë kuptimplota. Ajo që të tërheq vëmendjen tek këto kritika është fakti që nga ana e ushtrive serbe dhe bullgare "theret" një popull që jeton në atë rajon dhe që në atë periudhë thuhej se ishte rreth tre milionë. Masakrën që i bëhet këtij popullit shqiptar dhe turk, poeti i mbytur nga dëshpërimi ia komunikon babait të tij të ndjerë me fjalët "Ngrihu baba, prej varrit ngrihu!..". Mirëpo kë mban përgjegjës Akifi për gjithë këto masakra, tentativa për gjenocide, dëbime në masë dhe zbatim të politikave që kishin për qëllim spastrimin e popullsisë islame nga

liamin, jenosit denemelerinin, toplu sürgünlerin yani ilgili toprakların İslam nüfuslarından arındırılmasını amaçlayan politikalarından Akif kimi veya kimleri mesul tutmaktadır? İlgili sorunun cevabını Akif Hakkın Sesleri'nde, Süleymaniye Kürsüsünde olduğu gibi fikrî ve nazarî planda bırakmıyor, doğrudan doğruya o sorumluları somutlaştırmaya çalışıyor. Kosova gibi nice müslüman beldelerin Hristiyan ülkelerce işgal edilmesine yol açan sorumluları “üç beyinsiz kafa”, “üç kaltaban” veya “üç-beş alık” olarak belirginleştiriyor. Bu nitelemelere bağlı olarak, ilgili sorumluların yanlışlarının altında da “kurdukları bir hülyä” ya da Arnavut halkını yıllarca avutmuş “o mel'un rüya” yatmaktadır. Bu durumda Akif'in işaret ettiği sorumluların kimler olabileceğini, ister istemez yeni baştan düşünmek zorunda kalıyoruz. İlgili şiir daha bir dikkatle okununca, o “mel'un rüya”nın sahiplerinin ya da böyle yüksek hülyalar peşinde koşan sınıfların, “Başkımcılar” olduğu sonucuna ulaşmak hiç de zor olmuyor.

Ne var ki Akif'in bu şiiri yorumlanırken; zikredilen “üç beyinsiz kafa” tarzındaki dil kullanımlarından hareket eden bazıları, bu ifadelerle İttihat ve Terakki iktidarının üç önderinin kastedildiğini söyleyebiliyorlar. İlk anda böyle düşünülmesi de çok tabii geliyor insana. Fakat bu tür bir yorum ve iddia, şiirin dikkatle okunması ve bir bütün olarak yorumlanması karşısında hayli zayıflıyor. Çünkü ilgili şiirde bize Osmanlı-Arnavut çatışması anlatılmıyor veya hadisenin bu yanına temas edilmiyor. Öyle anlaşılmalıdır ki Osmanlılar bölgeden çekilmiş ya da çekilmek mecburiyetinde kalmışlardır. Zira şiirde vuku bulan “üç milyon halkın” yani müslüman Arnavutların doğranması, Kosova ve Makedonya'nın Sırp, Bulgar vs. kuvvetleri tarafından işgali sırasında gerçekleşiyor. İşgalci kuvvetler her

trojet në fjalë? Akifi përgjigjen e kësaj pyetjeje nuk e lë në plan teorike apo ideor siç bënë tek *Zërat e Hakut* dhe *Në Qyrsinë e Sulejmanijes*, ai përpiqet që drejtpërdrejt të konkretizojë përgjegjësit. Poeti, përgjegjësit që kanë shkaktuar pushtimin e vendeve myslimane si Kosova, nga ana e vendeve të krishtera, i cilëson si “*tre koka pa tru*”, “*tre sharlatan*” ose “*tre-katër budallenj*”. Në vazhdimësi të këtyre cilësimeve, poeti shprehjet se gënjeshtër e këtyre përgjegjësve fshihet pas “*ëndrrës së ëmbël që ata thurin*” ose “*ëndrra e mallkuar*” që ka ngushëlluar shqiptarët për vite të tëra. Këtu duam apo s' duam, jemi të detyruar të rimendohemi edhe një herë se kush mund të jenë përgjegjësit për të cilët flet Akifi. Nëse poezia në fjalë do të lexohej me pak më shumë kujdes, nuk do të jetë e vështirë të kuptohet se ata që kanë krijuar atë “*ëndrrën e mallkuar*”, ose që rendin pas ëndrrave të mëdha janë përfaqësuesit e lëvizjes “*Bashkimi*”.

Ndërkohë që ka nga ata që kur komentojnë këtë poezi të Akifit, nisen nga përdorimi dhe stili i shprehjes “*tre koka pa tru*”, duke arritur në përfundimin se këtu nënkuptohen tre udhëheqësit e qeverisjes së lëvizjes turke Union dhe Progres. Në pamje të parë çdo kujt i duket normal një koment i tillë. Por bazat e një komenti apo pretendimi të tillë dobësohen së tepërmi kur poezia lexohet plotësisht dhe komentohet si një e tërë. Në poezi nuk na tregohet për konfliktin osmano-shqiptar, ose më saktë nuk preket kjo anë e historisë. Aty kuptohet se osmanët janë tërhequr nga rajoni ose kanë qenë të detyruar të tërhiqen. Sepse ngjarja e masakrimit të popullit shqiptar mysliman “*prej tre milionësh*”, ka ndodhur në kohën kur forcat serbe dhe bullgare pushtuan Kosovën dhe Maqedoninë. Forcat pushtuese shtypin e shkatërrojnë çdo vend, këmbanat e kishave bien pa pushim sikur duan të lajmërojnë për suksesin e pushtuesve. Si përfundim, duket hapur se kjo ngjarje e sjellë në poezi, ka ndodhur shumë

verde hora tepiyor, kilise çanları işgalin başarisını ilan edercesine durmaksızın çalıyor. Nitekim şiirde nakledilen bu vukuatin, Osmanlı kuvvetlerinin bölgeden çekilmesinden çok sonra gerçekleştiği açık bir husustur.

İkinci bir husus da şudur:

Balkan Savaşlarının devam ettiği sıralarda, İttihat ve Terakki yönetiminin Enver Paşa, Talat Paşa ve Cemal Paşa gibi, üçlü bir “triumvira” tarafından yönetildiği algılaması henüz mevcut değildi. Siyasi tarihlerde çok kullanılan bu tanımlama için, asgari Babiali baskınının vukuunu, Cihan Savaşı’nın başlamasını, daha ileride Sait Halim Paşa’nın sadrazamlıktan çekilmesini beklemek gerekmeyecek midir? Dolayısıyla Akif’in şiirde kullandığı “üç beyinsiz kafa”, “üç kaltaban”, “üç-beş alık” gibi ifadelerle, herhangi bir sayı kasdetmediğini hatırlamak gerekir. Dahası Akif’in bu tür ifadelerle İttihatçı yönetimi kasdetmiş olabileceğini söylemek, İttihatçıları tanınamış olmakla birdir. O kadar gazeteciyi tutuklayan, üst üste suikastlar düzenleyen İttihatçı yönetimin, böyle açıktan eleştirilebileceğini sanmak hayalden öte bir şey olamaz. Kaldı ki buradaki kastımız, Akif’in şiirinin yanlış okunmasının veya yanlış algılanmasının önüne geçmek içindir. Çünkü bu tür bir okuma hatası Türkiye’de de çok yapıldığı için, konunun üzerine biraz olsun eğilmek ihtiyacını duyduk.

M. Akif’in Türkler’e, Arnavular’a, Araplar’a Uyarıları

Hakkın Sesleri’nde üçüncü şiir olan parçada şair, sırf Kosova-Makedonya’nın işgalini, bölgede yaşayan Arnavutların esaretini, buradan doğan bitmez tükenmez feryatları dile getirmekle yetinmiyor. Bunun ardından hem Arnavut halka, hem de Türklere ve Araplara,

kohë më pas tërheqjes nga rajoni të osmanëve.

Një element i dytë është edhe ky:

Gjatë kohës kur vazhdonin luftërat ballkanike, ende nuk ishte e perceptueshme se lëvizja Union dhe Progres kryesohej nga “*treshja e liderëve*” Enver Pashai, Talat Pashai dhe Xhemal Pashai. Që të perceptohej kjo situatë e përfolur shumë në librat e historisë politike, do të duhej të ndodhte njëherë bastisja e Babëaliut, fillimi i Luftës Botërore dhe më vonë largimi i Sait Halim Pashait nga pozicioni i vezirit. Prandaj duhet ta kuptojmë drejtë se Mehmet Akifi me shprehjet “*tre koka pa tru*”, “*tre sharlatan*” ose “*tre-katër budallenj*” nuk nënkuptonte ndonjë shifër të përcaktuar liderësh. Për më tepër, të thuash se Akifi me këto shprehje e kishte fjalën për udhëheqjen e unionit, do të thotë se ju nuk i paskeni njohur unionistët. As nuk mund të imagjinohej që drejtuesit e unionit të kritikoheshin kaq hapur ndërkohë që kishin arrestuar aq shumë gazetarë dhe kishin organizuar atentate të shumta njëri pas tjetrit. Të gjitha këto shpjegime po i sjell për të evituar keqkuptimin apo keq-perceptimin e poezisë së Akifit. Ndjeva nevojën të ndalesha qoftë edhe pak tek kjo çështje, pasi keq-interpretime të ngjashme të shumta janë bërë edhe në Turqi.

Paralajmërimet e Mehmet Akifi për Shqiptarët, Turqit dhe Arabët

Në poezinë e tretë të librit Zërat e Hakut, poeti nuk mjaftohet vetëm duke përcjellë robërinë e shqiptarëve që jetojnë në rajon për shkak të pushtimit të Kosovës dhe Maqedonisë, si dhe vajin e tij që nuk mbaron për këtë robëri. Poeti këtu bën paralajmërimet historike për popullin shqiptar, atë turk dhe arabë që të mbledhin mendjen e kokës. Në lidhje me këtë, mendojmë se do të jetë me vlerë të lexohet përsëri pjesa e fundit e poezisë në fjalë:

aklına başına toplamaları yolunda tarihî uyarılarda da bulunuyor. Bu bakımdan ilgili şiirin son bölümünü tekrar okumakta fayda bulunduğunu düşünüyoruz:

*Artık ey millet-i merhume, sabah oldu uyan!
Sana az geldi ezanlar diye,
ötsün mü bu Çan?
Ne Araplık, ne de Türklük kalacak,
aç gözünü
Dinle Peygamber-i zî-şân'ın ilâhi sözünü.
Türk Arapsız yaşamaz,
kim ki yaşar der, delidir.
Arabın Türk ise hem sağ gözü,
hem de sağ elidir.
Veriniz baş başa... Zira sonu hüsrân-ı Mübin:
Ne Hilâfet kalıyor ortada billâhi, ne din!
"Medeniyet" size çoktan beridir dış biliyor;
Evvela parçalamak, sonra da yutmak diliyor,
Arnavutlar size ibret olacakken, hâlâ,
Ne bu şûrîde siyâset, ne bu fâsîd dava
Görmüyor gittiği yanlış yolu,
zannım çoğunuz...
Size rehberlik eden haydudu artık kovunuz!
Bunu benden duyunuz,
ben ki, evet, Arnavud'um
Başka bir şey diyemem...
İşte, perişan yurdum.*

6 Mart 1913 / 28 Rebiülevvel 1331

21 Şubat 1328

Bütün bu izahlardan ortaya çıkan sonuç şu ki, Mehmet Akif İstanbul'da yaşayan bir şair olduğu halde Balkanlara, Arnavutlarla ilgili türlü meselelerle karşı duyarız kalmamaktadır. Konu ile ilgili gelişmeler onun psikolojisini altüst ederken, bundan ayrı olarak imparatorluğun bütünlüğünün muhafazası, ya da ırkçılık manasıyla Türkçülük, Arnavutçuluk, Araplık gibi siyasetlerin eleştirilerine sık sık başvurabilmektedir. Çünkü Akif hem sahip olduğu inancı dolayısıyla, hem de nasyona-

*"O popull i ndjerë, zgjohu, më në fund, se u gdhi!
Pse të erdhën pak ezanet, të bjerë kjo kambanë?
Hap sytë: As arabizëm, as turqizëm s'odo të mbesë!
Ndjeja fjalën hyjnore Profetit Famëmadh!
Turku pa arabin s'jeton dot, kush thotë "jeton",
është i marrë!
Kurse turku është për arabin sy i djathtë,
dorë e djathtë.
Bëhuni tok: përndryshe, fundi,
disfatë e pashmangshme
Pasha Zotin! As hilafet mbetet gjallë, as fe!
Prej kohësh "qytetërimi" i mpreh dhëmbët
Për t'ju copëtuar në fillim, pastaj për t'ju gëlltitur;
Ndërsa keni shembull shqiptarët,
pse s'mblidhni mend
Ç'është kjo politikë e ngatërruar,
kjo kauzë pa vend?
M'duket, shumica juaj s'e sheh rrugën e
shtrembër që ka marrë...
Përzejeni, më në fund, hajdutin që ju prin!
Dëgjomëni mua që po, jam shqiptar...
S'kam tjetër ç'them... Ja atdheu im i mjerë!.."*

6 Mars 1913 28 Rebiul-evvel 1331

Nga të gjitha këto shpjegime, arrijmë në përfundimin se edhe pse Mehmet Akifi ishte një poet që jeton në Stamboll, ai nuk qëndronte indiferent ndaj ngjarjeve që ndodhnin në Ballkan apo çdo lloj ngjarjeje në lidhje me shqiptarët. Ngjarjet në fjalë e tronditën atë nga ana psikologjike, dhe ndërkaq poeti kërkonte mbrojtjen e tërësisë territoriale të perandorisë prandaj drejton shpesh herë kritika ndaj politikave përçarëse si turqizmi, shqiptarizmi, arabizimi. Akifi duke u nisur nga besimi i tij fetar dhe idetë për bashkim të cilat bien ndesh me sjelljet nacionaliste, shfaq një përqsje shumë të ndryshme. Pavarësisht nëse ne jemi dakord apo jo me përqsjen e tij, e rëndësishme është ta kuptojmë drejtë pikëpamjen e Akifit.

list tavirrla örtüşmeyen bütünlükçü fikirleri bakımından bambaşka bir duruş içindedir. Dolayısıyla onun bu tutumunu kabul edelim veya etmeyelim, Akif'in bakış açısını iyi tayin etmek mecburiyetindeyiz.

Akif'in Dergilerinde Arnavutluk

Diğer bir husus da Akif'in Balkanlarla yahut Arnavutluk'taki gelişmelerle ilgili görüşleri sırf Süleymaniye Kürsüsünde (1912) ile Hakkın Sesleri (1913) adlı eserleri ile sınırlı değildir. Nitekim konu üzerine çalışanlar sırf bu iki eserle yetiniyor, Akif'in yönetiminde çıkan Sirat-ı Müstakim ve Sebilürreşat dergilerine başvurmuyorlar. Hâlbuki adı geçen dergilerde Arnavutluk meselesi ile ilgili sayısız makale, rapor, mektup, seyahat intibaları göze çarpmaktadır. Tabii ki Akif'in dergisi sadece Arnavut meselesi ile de sınırlamıyor kendini. Orada Bulgaristan, Yunanistan, Bosna-Hersek, Sancak, Sırbistan gibi ülkelerle, oraların müslüman halkları ile ilgili sayısız yayın gerçekleştiriliyor.

Sirat-ı Müstakim'in Arnavutlar'a ve Balkanlara dönük yayınları gerçekten bir hazine değerinde. Osmanlılarla Arnavutlar arasındaki ilişkilerin bozulması, problemin nereden kaynaklandığı ve nasıl bir seyir takip ettiği gerçekten önemli bir meseledir. Sonradan sonraya kaleme alınan millî tarihler bir yana, Sirat-ı Müstakim periyodik olarak bu sorunu ele almakta, bölgeden gönderilen mektuplara, açıklamalara, raporlara sık sık yer vermektedir.

Anladığımız kadarıyla sorunun başlangıcında, Arnavutların Kur'an harfleri yerine Latin harflerini tercih etmeleri yatmaktadır. Problem buradan doğmuş, sonra da kartopu gibi büyüyerek içinden çıkmaz bir hal almıştır. Bilindiği gibi Balkan Savaşı 8 Ekim 1912'de

Shqipëria në Revistat e Akifit

Pikëpamjet e Akifit në lidhje me Ballkanin apo në lidhje me Shqipërinë në veçanti, nuk janë reflektuar vetëm tek librat Zërat e Hakut dhe Në Qyrsinë e Sulejmanijes. Në fakt, të gjithë studiuesit që hulumtojnë këtë çështje, duket se kufizohen vetëm me këto dy libra dhe nuk marrin parasysh revistat Sirat-i Mystakim dhe Sebilyrreshat të cilat janë botuar nën drejtimin e Akifit. Kur në të vërtetë, tek këto revista gjenden të botuara një numër i madh esesh, raportesh, letrash, përshtypje udhëtimesh, të cilat kanë lidhje me çështjen e Shqipërisë. Sigurisht që revistat e Akifit nuk kufizohen vetëm me çështjen e Shqipërisë. Tek këto revista është botuar edhe një numër i madh artikujsh në lidhje me gjendjen e popullit mysliman në vende si Bullgaria, Greqia, Bosnje Hercegovina, Sanxhaku e Serbia.

Botimet në lidhje me Ballkanin dhe në veçanti në lidhje me Shqipërinë që janë botuar në revistën Sirat-i Mystakim, kanë vlerën e një thesari. Atje trajtohen çështje të rëndësishme si për shembull prishja e marrëdhënieve midis osmanëve dhe shqiptarëve, arsyet e problemeve midis tyre dhe rrjedha e ngjarjeve në vazhdim. Kjo dhe çështje të ngjashme trajtohen në mënyrë periodike në revistën Sirat-i Mystakim, krahas çështjeve të tjera të brendshme kombëtare turke. Aty i jepet vend herë pas here edhe letrave dhe raporteve që dërgohen nga rajoni.

Me sa kuptohet edhe nga artikujt e kësaj reviste, një ndër problemet fillestare në prishjen e marrëdhënieve midis dy popujve, është fakti që shqiptarët në vend të shkronjave të Kur'anit, zgjedhën shkronjat latine. Këtu e ka pikënisjen problemi, përmasat e të cilit më pas u zmadhuan si ortek dëbore duke i dhënë atij një formë të pazgjdhshme. Dihet edhe nga historia se në Luftën Ballkanike që nisi në 8 Tetor të vitit 1912, osmanët dolën të humbur dhe ata u tërhoqën deri në kufijtë e sotëm në Traki. Pas kësaj serbët pushtuan Shkodrën dhe Manastirin,

başlamış, Osmanlılar bu savaşa mağlup olarak bugünkü Trakya sınırlarına çekilmiş; ardından da Sırpalar İşkodra ve Manastır'ı gene Sırpalar ve Bulgarlar bütün Makedonya'yı işgal etmişlerdir. Bugünkü Arnavutluk da o sıralarda bağımsızlığını ilân etmişti. Fakat Kosova ve Makedonya Arnavutları, asıl Arnavutluk'un dışında kalmak şartıyla.. Akif zaten hadisenin bu yanına önem veriyor, ıstırabı da buradan kaynaklanıyor. Burada dikkatimizi çeken asıl husus, işgal sonrasında Akif'in bölgeye dönük ilgisinin asla kesintiye uğramamasıdır. Bu ilgi şiiri dışında, Sırat-ı Müstakim'deki yazı ve yayınlar vasıtası ile de sürdürülüyor ki bunlar son derece önemlidir. İsterseniz bu yayınlardan bazılarının başlıklarını vermekle iktifa edelim:

Meselâ Sırat-ı Müstakim'in önemli yazarlarından Halil Halid'in "Müslüman Arnavutlar ve Arabi Harfler"¹ adlı makalesi. Meselâ "Pristine-İpek Vukûatı ve Ulema-yı İslâm"² bu husustaki tepkilerini ortaya koyan bir başka yayın. "Arnavutluk Ahvâli"³ başlıklı diğer bir yazı ki Arnavutluk'a gitmiş, oraları dolaşmış bir Osmanlı aydınının intibalarını ihtiva ediyor. İlgili yazıda, İşkodra bölgesindeki Hristiyanlaştırma faaliyetleri anlatılıyor ve bundan doğan acı ve hüznler dile getiriliyor. 1911 yılında, henüz daha Balkan Savaşları'nın başlamadığı bir sırada yayınlanan "Arnavut Lisanı Hakkında"⁴ başlıklı bir yazı var ki bayağı dikkat çekici. Sonra 1910 yılında Arnavutlara tanınan "Adem-i Müsavat'ın Netâyici"⁵ üzerine kaleme alınmış diğer bir değerlendirme, o da bayağı önemli gözüktüyor.

Bir de meselâ "Pristine'de Darü'l Ulûm-u İslâm"⁶ kurulmak istenmiş. Mısır'daki Câmîül Ezher'in benzeri bir eğitim kurumu olacaktır bu yapı. Arnavutların bizzat kendilerinin geliştirdiği çağdaş bir proje. Bilâhère Sultan Reşat bu teşebbüsten haberdar olur ve her

pastaj në bashkëpunim me bullgarët pushtuan Maqedoninë. Ndërsa Shqipëria e sotme në atë periudhë shpall pavarësinë, por me kushtin që trojet shqiptare në Kosovë dhe Maqedoni të ngeleshin jashtë...! Edhe Akifi në fakt kësaj çështjeje i jep shumë rëndësi, dhimbja e tij është pikërisht për këtë. Këtu tërheq vëmendjen fakti kryesor se Akifi edhe pas pushtimit të rajonit, asnjëherë nuk hoqi dorë nga interesimi për të. Ky interesim i tij shfaqet jo vetëm nëpërmjet poezive, por edhe nëpërmjet shkrimeve dhe botimeve të tij në revistën Sırat-i Mystakim, të cilat kanë shumë rëndësi për ne. Le të përmendim këtu nëse dëshironi, disa nga titujt e shkrimeve për të cilat po flasim:

Për shembull kemi esenë e një prej shkrimtarëve të rëndësishëm të revistës Sırat-i Mystakim, Halil Halidit, të titulluar "Myslimanët Shqiptar dhe Shkronjat Arabe"¹. Një tjetër artikull në lidhje me reagimet për këtë çështje është ai i titulluar "Ngjarjet në Prishtinë e Pejë dhe Ulema Islame"². Ndërsa artikulli me titull "Gjendja e Shqipërisë"³, tregon për përshtypjet dhe vëzhgimet e një intelektual osman që ka shkruar dhe ka vizituar Shqipërinë. Në këtë artikull tregohet për procesin e kthimit të popullsisë të Shkodrës në të krishterë dhe dhimbja e trishtimi që ndjehet për shkak të kësaj situatë. Pak para fillimit të luftërave ballkanike, në vitin 1911, është botuar një artikull me titullin "Rreth Gjuhës Shqipe"⁴, i cili është vërtet shumë interesant. Një tjetër artikull akoma më interesant është një shkrim i vitit 1910 në lidhje me "Pasojat e Pabarazisë"⁵, shkrim ky që u është kushtuar shqiptarëve.

Përveç këtyre, janë marrë edhe iniciativa të tjera. Si për shembull kanë dashur të themelojnë "Shkollën e Dijes Islame në Prishtinë". Ky do të ishte një institucion arsimit i ngjashëm me atë të Xhamiyl Ezher në Egjipt. Bëhet fjalë për një projekt modern të hartuar nga vet shqiptarët. Më pas Sulltan Reshati mëson për këtë iniciativë dhe merr përsipër çdo lloj shpenzimi për ndërtimin e kësaj shkolle. Fatqësisht ne nuk kemi informacion nëse është përfunduar

tËrlu masrafini kendisi ùstlenir. Peki bu yapu sonuçlandırılmıř mıdır? Sonra ne olmuřtur, maalesef bilemiyoruz. İřte byle sayısız yazı, haber ve mektuplarla Sırat-ı Mùstakim'in yayını devam edip gidiyor.

Dolayısıyla Akif'in çıkardığı dergi, Balkanlara ve Arnavutluk'a dnùk yayınları ile tam bir hazine deęerinde. Onun için Sırat-ı Mùstakim'in dikkatle incelenmesi, her bir Balkan ùlkesi adına ilgili yayınların bir bütün olarak derlenip toplanması gerekmektedir. Çünkü bu yayınlar, ilgili ùlkelerin hem ulusal tarihlerinin geliřme seyrini ortaya koymak, hem de Balkanların İslâm geçmiřini, unutulmuř bazı sanatçı, gazeteci ve bilim adamlarının keřfi bakımından ziyadesiyle faydalı olabilecektir.

Bu açıdan düřünülünce, Mehmet Akif'in bař-yazarlıęını ve yöneticilięini yaptığı Sırat-ı Mùstakim ve Sebilürreřat dergileri daha bir kıymet kazanıyor. Çünkü onlar çeřitli Balkan ùlke ve halklarının, bir döneme mahsus olsa bile geniř bir envanterini sunuyor. Bundan ayrı olarak da bugünkü yakınlığımızın tarihî dayanaklarını ortaya koyuyor.

Dipnot

- 1 Sırat-ı Mùstakim, 4 mart 1326/17 mart 1910, c.4, nr. 80, s. 33-34
- 2 Sırat-ı Mùstakim, 19 mayıs 1910/ 6 mayıs 1326, c. 4, s. 199-200
- 3 Sırat-ı Mùstakim, 5 aęustos 1326/ 18 aęustos 1910, c. 4, nr. 102, s. 416
- 4 Sırat-ı Mùstakim, 13 kanunusani 1326/ 26 ocak 1911, c. 5, nr. 125, s. 350
- 5 Sırat-ı Mùstakim, 9 kanunuevvel 1326/ 22 aralık 1910, c. 5, nr. 120, s. 270
- 6 Sırat-ı Mùstakim, 10 recep 1326/ 23 řubat 1911, c. 5, nr. 129, s. 416

apo jo një projekt i tillë dhe çfarë ka ndodhur më pas. Ja pra me artikuj, lajme e letra të tilla të panumërta vazhdojnë botimet e revistës Sırat-i Mystakim.

Prandaj revista që ka nxjerrë Akifi është një thesar i vërtetë me shkrimet e saj në lidhje me Ballkanin e në veçanti në lidhje me Shqipërinë. Prandaj çdo vend i Ballkanit duhet t'i studiojë me kujdes numrat e revistës Sırat-i Mystakim dhe të evidentojë e përmbledhë shkrimet në lidhje me vendin e vet. Sepse këto shkrime janë të vlefshme nga njëra anë për faktin se nxjerrin në pah zhvillimin e ngjarjeve historike të vendeve në fjalë dhe nga ana tjetër për faktin se zbulojnë të shkuarën islame të Ballkanit dhe disa artistë, gazetarë dhe shkencëtarë të lënë në harresë.

E parë nga kjo anë, del në pah edhe më qartë vlera e revistave të botuara nga Akifi, Sırat-i Mystakim dhe Sebilrreřat. Këto revista paraqesin një huluntim të zgjeruar në lidhje me vendet dhe popujt e Ballkanit, edhe pse vetëm për një periudhë të caktuar. Përveç kësaj, ato nxjerrin në pah edhe bazat historike ku mbështetet miqësia jonë.

Referencat

- 1 *Sırat-ı Mùstakim*, 4 mars 1326/17 mars 1910, c.4, nr. 80, s. 33-34
- 2 *Sırat-ı Mùstakim*, 19 maj 1910/ 6 maj 1326, c. 4, s. 199-200
- 3 *Sırat-ı Mùstakim*, 5 gusht 1326/ 18 gusht 1910, c. 4, nr. 102, s. 416
- 4 *Sırat-ı Mùstakim*, 13 kanunusani 1326/ 26 janar 1911, c. 5, nr. 125, s. 350
- 5 *Sırat-ı Mùstakim*, 9 kanunuevvel 1326/ 22 dhjetor 1910, c. 5, nr. 120, s. 270

ÇELİK İRÂDELI ŞAİR

POETI ME VULLNET ÇELIKU

Mehmet KURTOĞLU / Mehmet KURTOLLU

Kahraman zamanın mahlûku değildir

Carlyle

Stefan Zweig, sanatçıları tanımlarken, “onlar sanatlarının temel görevinin, büyük evreni, hayatın ya da varlığın bütününlüğünü anlatmak değil, dünyanın önüne kendi benliklerinin küçük evrenini açmak olduğunu içgüdüleriyle sezmişlerdir. Hiçbir gerçek onlar için kendi varlıklarının gerçeğinden daha önemli değildir: Aynı şekilde, bir dünya yaratan bir yazar, psikolojik bir deyimle dışa-yönelik, dış dünyaya, evrene yönelen bir yazar kendi kişiliğini, görünmez hale getirecek şekilde, dünya ile ilgili düşüncelerinin objektifliği içerisinde erittiği halde, sübjektif olarak hissedilen bir yazar, yani içe-yönelik düşünceleri kendi benliğine doğru çevrilmiş bir yazar, her şeyin gayesini kendi içinde bulacak ve her şeyden önce kendi hayatının portresini çizecektir. Hangi şekli seçerse seçsin, ister dram, destan, lirik şiir, isterse biyografi olsun, bilinçdışı bir şekilde, her zaman kendi

Heroi nuk është krijesë e kohës

Carlyle

Stefan Zvaig (Zweig) kur përkufizon artistët shkruan kështu: “Artistët e kanë parandierë me instinktin e tyre se detyra e tyre kryesore nuk është të shpjegojnë tërësinë e universit, jetës apo ekzistencës, por është hapja përpara botës e universit të vogël të unit të tyre. Asnjë e vërtetë nuk është për ta më e rëndësishme se e vërtetë e ekzistencës së tyre. Në të njëjtën mënyrë, ndërkohë që një shkrimtar që krijon një botë, ose e thënë me terma psikologjik, një shkrimtar i hapur ndaj botës së jashtme, një shkrimtar që i drejtohet universit, është një shkrimtar që univ e tij e shkrin brenda objektivitetit të mendimeve të tij në lidhje me botën aq sa e bën të padukshëm atë, një shkrimtar që ndjen subjektivisht, pra një shkrimtar që i ka drejtuar nga uni i tij mendimet në lidhje me botën e brendshme, do ta gjejë qëllimin e çdo gjeje brenda vetes së tij dhe para së gjithash do të pikturojë portretin e jetës së tij. Në çdo lloj zhanri që ai do të zgjedh, qoftë dramë, baladë, poezi lirike apo qoftë biografi, në mënyrë të pandërgjegjshme ai do ta kthejë gjithmonë

benliğini, eserlerinin merkezi ve ortamı haline getirecektir”¹ diye yazar. Bu tanımlamada Âkif’in kişiliği değerlendirecek olursak, onu içe veya dışa yönelik bir ayrıma tabi tutamayacağımızı, (dışa yönelik) yaşamıyla cemiyeti şekillendirmek isteyen bir mücadeleci kişiliği, (içe-yönelik) şiirlerinde ise kendi evrenini/ruh dünyasını anlattığını görürüz. Bu bağlamda o hayatı ve sanatıyla bir bütündür, Sezai Karakoç’un deyimiyle Türk edebiyatı içinde Âkif’ten başka hayatı şiire, şiiri hayata sokmuş şair yoktur. Bu yüzden Safahat’ı onun biyografisi olarak okuyabileceğimiz gibi, yaşadığı devrin tarihi/hikâyesi olarak da okuyabiliriz. Zira Safahat aynı zamanda Âkif’in kendini anlattığı bir biyografi kitabıdır.

Âkif yakılan imparatorluğun savrulan insanlarına kucağını siper ederek durdurmaya çalışan, Milli Mücadele ruhunun sözcüsü, emperyalizme karşı sarsılmaz savaşıdır. Türk Milletinin bağımsızlık ruhunu kişiliğinde somutlaşmış bir nefer, bir ideal adamıdır. Bu yüzden “Milli Mücadele en güzel şekilde Safahat’ta ifadesini bulmuştur” diyoruz. Safahat bir nevi onun ruhudur. Safahat’ta geçen duygu ve düşünceler, ilhamını İslam’ın evrensel mesajından almıştır.

Kefareti ödenmemiş hiçbir sözün başka yüreklerde karşılığı olamaz. Âkif’in safahatta ortaya koyduğu duygu ve düşünceler kefareti ödenmiş sözlerdir. Bu yüzden onu yalnızca bir devrin vicdanı olarak değerlendiremeyiz. O dün olduğu gibi bugünümüzün de vicdanıdır. Özellikle samimiyet ve idealizmi kaybedenler için Âkif, eşsiz bir şahsiyet, safahat ise karanlığımızı aydınlatan bir kılavuzdur. Âkif, kırılma çağının, trajik bir dönemin ortaya çıkardığı insandır. Alaca karanlıkların hüküm

unin e tij në qendrën dhe ambientin e veprës së vet”.¹ Nëse do të vlerësojmë karakterin e Akifit duke u bazuar tek ky përcaktim, atë nuk do të mund ta klasifikojmë si një poet të hapur ndaj botës së jashtme apo si një poet të mbyllur, sepse tek ai shohim një karakter luftëtar i cili me jetën e tij (të hapur ndaj botës) kërkon t’i japë formë shoqërisë, ndërsa tek poezitë e tij shohim se ai tregon për universin e vet, botën e tij shpirtërore (të brendshme). Në këtë kuptim Akifi është një i vetëm me jetën dhe artin e tij, ose e thënë me shprehjen e Sezai Karakoçit “Në letërsinë turke nuk ka asnjë poet tjetër përveç Akifit që të ketë futur jetën e tij në poezi dhe poezinë e tij në jetë”. Prandaj ashtu siç mund ta lexojmë Safahatin se një biografi të poetit, ashtu mund ta lexojmë atë edhe si histori/tregim të periudhës kur poeti ka jetuar. Sepse Safahat njëkohësisht është edhe një biografi ku Akifi flet për veten e tij.

Akifi është zëdhënësi i shpirtit të Luftës Kombëtare që përpiqet të ndalojë rënien e perandorisë duke e bërë gjoksin e vetë mburojë për njerëzit që lufta i ka tronditur, ai është një luftëtar i palëkundur përballë imperializmit. Ai është një ushtar, një burrë ideal në karakterin e të cilit është mishëruar shpirti i pavarësisë së kombit turk. Prandaj ne themi se lufta kombëtare ka gjetur shprehjen më të mirë në Safahat. Safahat është në një farë mënyre shpirti i tij. Ndjenjat dhe mendimet që shprehen në Safahat e kanë marrë frymëzimin nga mesazhi universal i islamit.

Asnjë fjalë që nuk e ka shlyer mëkatin nuk mund të gjejë përgjigje në një zemër tjetër. Ndjenjat dhe mendimet që shpreh Akifi në Safahat, janë fjalë të cilat i kanë shlyer mëkatet. Prandaj atë nuk mund ta cilësojmë vetëm si ndërgjegjen e një periudhe. Ai ashtu siç ishte ndërgjegjja e të djeshmes, ashtu është edhe ndërgjegjja e të sotmes. Sidomos për ata që kanë humbur sinqeritetin dhe idealizmin, Akifi përbën modelin e karakterit të pashoqë, ndërsa Safahati është udhërrëfyese që ndriçon errësirën tonë. Akifi është njeriu që nxori epoka e rënies,

sürdüğü, puslu bir havanın hâkim olduğu bir anda cemiyeti aydınlatan meşaledir.

Carlyle, “kâinat tarihi kahramanların bir araya toplanmış biyografilerinden oluşur” der. Onun kahramanları içinde asker veya komutan olarak yalnız Napolyon vardır, ikinci bir asker veya komutan göremezsiniz. Onun kahraman dedikleri Dante, Goethe, Shakespeare; Luther vs. sanat ve fikir adamlarıdır. İslam âleminde kahramanlar diye bir kitap yazılacak olsa, sanat ve düşünce adamlarımız içinde bu kitaba girecek tek bir kişi vardır; o da Mehmet Akif’tir. Çünkü Âkif’in manevi kudreti toplumsal hayatımızı ideal, ahlak ve samimiyet ekseninde şekillendiren akıldır. Toplumunu yönlendiren akıl olmazsa, o toplum savrulmaya, dağılmaya yok olmaya mahkûmdur. Zira cemiyet kafası kesik/akıldan yoksun yaşayamaz. Milli mücadelenin manevi cephesinde en ön safta bulunan, halkı mücadeleye teşvik eden, aynı zamanda dini ve pozitif ilimlerin ışığında toplumun yaşadığı kültür ve medeniyet krizine çözüm arayan Âkif, yaşadığı cemiyetin kafasıdır. Sosyal adaletsizliğini, çürümüşlüğüünü şiirlerinde dile getirdiğinden dolayı cemiyetin kalbidir, vicdanıdır, ruhudur diyoruz.

Âkif’in biyografisi, Osmanlının son, Cumhuriyetin ilk devrinin özetidir. Osmanlının yıkılışındaki trajediyle Cumhuriyetin kuruluşundaki azim ve mücadele Âkif’in kişiliğinde somutlaşmış, bu devrin trajedisi onun ruhundan süzülerek safahata dönüşmüştür. Âkif büyük hayallerin adamı olarak milli mücadelenin içinde yer almış, fakat cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte yaşadığı hayal kırıklığı bir o denli büyük olmuştur. Çelik gibi iradesiyle hayatı boyunca hiçbir baskıya boyun eğmeyen Âkif’ten geriye kalan fotoğraflara

njeriu që doli nga një periudhë tragiike. Ai është pishtari që ndriçonte shoqërinë në kohën kur mbretëronte errësira, kur mbizotëronte mjegulla.

Carlyle thotë se universi përbëhet nga biografitë e heronjve të historisë të mbledhura në një vend. Por midis heronjve të tij, si ushtar apo si komandant vetëm një ishte, Napoloni, nuk kishte asnjë hero tjetër ushtarak. Sepse ata që ai i quante heronj të vërtetë, ishin njerëzit e artit dhe të mendimit si Dantja, Gëte (Goete), Shekspiri, Luteri etj. Nëse do të shkruhej një libër në lidhje me heronjtë e botës islame, nga njerëzit tanë të artit dhe mendimit vetëm njëri do të mund të zinte vend në atë libër, dhe ai është Mehmet Akifi. Sepse fuqia shpirtërore e Akifit është mendja që kërkon t’i japë formë jetës shoqërore në bazë të idealit, moralit dhe sinqeritetit. Po të mos jetë mendja që orienton shoqërinë ajo shoqëri është e destinuar të shturet, të shpërbëhet dhe të zhduket. Sepse koka e shoqërisë nuk mund të jetojë pa një mendje që e udhëheq. Akifi i cili gjendej në frontin e parë shpirtëror të luftës kombëtare, i cili inkurajonte popullin për luftë dhe njëkohësisht nën dritën e fesë dhe dijes pozitive kërkonte zgjidhje për krizën kulturore dhe qytetare që përjetonte shoqëria, ishte pikërisht koka e shoqërisë në të cilën jetonte. Madje për arsye se në poezitë e tij ai flet për padrejtësitë sociale, kalbjen e shoqërisë, mund të themi se ai është edhe zemra, ndërgjegjja dhe shpirti i asaj shoqërie.

Biografia e Akifit është një përmbledhje e periudhës së fundit të Osmanëve dhe e periudhës së parë të republikës. Tragjedia e rënies së Perandorisë Osmane dhe entuziazmi dhe lufta gjatë themelimit të republikës janë mishëruar në karakterin e Akifit. Tragjedia e këtyre periudhave dalin nga shpirti i poetit dhe transformohen në Safahat. Si burri i ëndrrave të mëdha, Akifi ka marrë pjesë në luftën kombëtare, por ndërkohë ka qenë i madh edhe zhgënjimi i tij gjatë themelimit të republikës. Por po të shohim portretin e Akifit, këtij burri

baktëgimzda; çinde fırtınalar kopan, derin bir hüznü ruhunda taşıyan, mahzun ama kararlı bir duruşa sahip olduğu her halinden anlaşılan bakışıyla, en karamsar bir zamanda ordusuna zafer bahşeden bir komutan, bir kahraman edasıyla durduğunu görürüz. Stefan Zweig'in Tolstoy'u tanımlarken kullandığı 'kocamış tanrısı' değil, bilakis Yunan mitolojisinden fırlamış kuvvetli bir 'Herkül' anımsatır. Bir sanatçının büyüklüğüyle yalnızlığı orantılıdır. Kendi kendisiyle hesaplaşıp, buhranlar yaşayan, Âşyan'a çekilerek zaafına teslim olan Tevfik Fikret'in hastalıklı yalnızlığının aksine, Âkif, kendinden emin ve kendi kendisiyle barışık bir sanatçı olarak, cemiyetle hesaplaşan ve onu peşinden sürükleyen, kalabalıklar içinde yalnızlığını yalnızca ruhunda yaşayan adamdır. Tevfik Fikret, yalnızlığıyla ne kadar zavallı ise, Âkif bir o denli güçlü ve bir o kadar büyüktür.

Tevfik Fikret'in Abdülhamid'e düşmanlığı ne kadar kişisel ise Âkif'in ki bir o kadar evrenselidir. Tevfik Fikret'in, babasını sürgün eden ve onun sürgünlerde ölmesine neden olan Abdülhamid'e düşmanlığı, kendisini baba-sız bıraktığı, ailesinin hayatını tarumar ettiği içindir. Âkif'in Abdülhamid'e düşmanlığı onun aydın ve sanatçılara baskı uygulaması, istibdadıyla toplumu germesinden dolayıdır.

Zweig, Nietzsche için "hep kendi başına konuşur, savaşı, acı çeker" der. Âkif'e baktığımızda o da hep kendisiyle konuşur, kendi kendisiyle savaşı ve acısını içine atar. Âkif'e, Âkif'ten daha büyük bir düşman yoktur. Sağlam karakteri bozulmuş toplumda karşılık bulmadığından dolayı onu yalnızlığa iter. Kolay kolay kimseyle dostluk kurmaz, dostluk kurduğu kişiler ile de sonuna kadar yürür. Onun için "demir leblebidir" tanımı yapılır.

që me vullnetin e tij prej çeliku gjatë gjithë jetës së tij nuk iu përul asnjë presioni, vëmë re shikimin e tij që tregon se edhe pse brenda shpirtit mban një trishtim të thellë që e bënë t'i shpërthenin stuhi përbrenda, nga jashtë ai mban një qëndrim të dëshpëruar por të vendosur. Shohim në fotografi qëndrimin e tij prej heroi, sikur të ishte një komandant që edhe në kohën më pesimiste i premonte fitore ushtrisë së tij. Ai të bën të mendosh jo për "zotin e plakur" siç e cilëson Zvaigu Tolstoin, por për Herkulin që vjen nga mitologjia greke. Vetmia e një artisti është në përpjesëtim të drejtë me madhësinë e tij. Por ndryshe nga vetmia e Tevfik Fikretit, i cili përballet me vetveten, përjeton kriza dhe tërhiqet në folenë e tij duke iu dorëzuar dobësisë, Akifi, si një artist me besim dhe në paqe me vetveten, është një burrë që përballet me shoqërinë dhe e tërheq atë pas vetes, një burrë që e përjeton vetminë vetëm në shpirtin e tij edhe kur është në mes të njerëzve. Aq sa është i shkretë Tevfik Fikreti me vetminë e tij, po aq është i fuqishëm dhe i madh Akifi.

Ndërkohë që armiqësia e Tevfik Fikretit ndaj Abdylhamitit është personale, ajo e Akifit është universale. Armiqësia e Tevfik Fikretit ndaj Abdylhamitit është sepse ky i fundit i syrgjynosi të atin dhe u bë shkak që ai të vdiste në syrgjyn, duke e lënë pa baba dhe duke ia shkatërruar familjen. Ndërsa Armiqësia e Akifit për Abdylhamitin është sepse ai ushtroi presion mbi intelektualët dhe artistët dhe me tiraninë e tij frikësoi popullin.

Zvaigu për Nitçen thotë "Ai gjithmonë flet me veten, lufton dhe vuan vetë". Po të shohim Akifin edhe ai gjithmonë flet me veten, lufton me veten dhe dhimbjen e mban përbrenda. Akifi nuk ka armik më të madh se vetë Akifin. Për shkak se karakteri i tij i fortë nuk arrin të gjejë përgjigje në shoqërinë e shthurur, ai kalon në vetmi. Poeti nuk mund të krijojë lehtë miqësi me njerëzit, por me ata që ai krijon miqësi, miqësia i zgjat për jetë. Prandaj për të bëhet cilësimi "qiqër e hekurt". Vërtetë që Akifi është si një qiqër e hekurt, dhe kjo rrjedh nga vullneti i tij i çeliktë. Ai ashtu si Nitçe flet me

Âkif gerçekten demir leblebidir, bu onun çelik iradesinden kaynaklanır. Nietzsche gibi kendi kendiyle konuşur; onu Nietzsche gibi tavan aralarında uzun felsefi metinler ürettirir-ken görmeyiz, o iç konuşmalarını, şiirlerinde dile getirir. Süleymaniye kürsüsünde vaaz olarak karşımıza çıkarken de, Berlin Hatıralarında sokakta yürürken de söylediği aynı şeydir ve aslında iç konuşmalarından başka bir şey değildir.

Âkif, diğer bütün şairlerin tersine tutku adamı değildir. Tutku adamı olan şairlerin büyük zaafı olur. Örneğin kadın zaafı, şöhret zaafı, servet edinme zaafı... Âkif'te bunlardan eser bulamazsınız. Örneğin necip Fazıl'ın, Tanpınar'ın Yahya Kemal'in dahası Nazım'ın şiirini besleyen kadın, Âkif'in şiirlerinde yok denecek kadar azdır. Bu saydığımız şairlerin hayatından kadını, çıkardığınız zaman, şiir binalarının bir tarafı çöker. Coşkuyu, tutkuyu sökülüp alsanız şairliklerinden iz kalmaz. Ama Âkif coşkunun yerine irade, kadının yerine inanç, servetin yerin dostluğu koymuş adamdır. Carlyle'in kahramanları gibi bir eser yazılacak olsa, edebiyat dünyamızdan bu kahramanlar içine girebilecek tek bir kişi vardır, o da Mehmet Akif'tir.

Büyük şiirler büyük aşkların eseridir, Âkif'in en büyük aşkı istiklâldir; bu yüzden hayatının aşkından ölümsüz bir marş yaratmıştır. Bu Marş bizim milli mutabakat, büyük şair Âkif'in istiklâl, vatan ve millet sevdasının yazılı metnidir. Bir şairi vatan ve millete böylesine âşık eden irade ne olabilir acaba? Bunun böylesine ikinci bir örneği var mıdır diye sormaktan insan kendini alamıyor...

Âkif'i İslamcı diye tanımlayanlar, İslamcılığın köylülük olduğunu ve her köylülüğün için-

veten, por nuk e shohim atë që ashtu si Nitçe të fshihet në hapësirat e tavanit dhe krijojë tekste filozofie. Bisedën me veten ai e hedh në poezi. Edhe kur na shfaqet duke ligjëruar në poezinë “Në Qyrsinë e Sulejmanijes”, edhe në kujtimet e tij kur ecën nëpër rrugët e Berlinit, ai thotë të njëjtën gjë, dhe kjo nuk është gjë tjetër veçse biseda që ai bën me veten.

Ndryshe nga të gjithë poetët e tjerë, Akifi nuk është njeriu i pasionit. Poetët që janë njerëz të pasionit kanë dobësi të mëdha, si për shembull dobësi për femrat, dobësi për famën, dobësi për pasurinë... Tek Akifi nuk mund të gjeni asnjë shenjë nga këto. Për shembull femra që frymëzon poezinë e Nexhip Fazëllit (Necip Fazıl), Tanpënarit (Tanpınar), Jahja Kemalit (Yahya Kemal), madje edhe të Nazimit, është thuajse e papranishme fare në poezinë e Akifit. Po të nxjerrim femrën nga jeta e këtyre poetëve që numëruam më sipër, do të shembet një pjesë e ndërtesës së tyre poetike. Po tu merrni dhe tu hiqni edhe entuziazmin, pasionin, atëherë nuk do tu ngelet asnjë gjurmë nga të qenit poetë. Ndërkohë që Akifi është burri që në vend të entuziazmit ka vendosur vullnetin, në vend të femrës ka vendosur besimin dhe në vend të pasurisë ka vendosur miqësinë. Prandaj nëse do të shkruhej një vepër si ajo e heronjve të Carlyle, nga bota jonë letrare i vetmi hero që do të mund të zinte vend në këtë vepër do të ishte Mehmet Akifi.

Poezitë e mëdha janë vepër e dashurive të mëdha, dashuria më e madhe e Akifit është pavarësia. Prandaj ai krijoi një himn të pavdekshëm për dashurinë e jetës së tij. Ky himn është konsensusi ynë kombëtar, është poezia që poeti i madh Mehmet Akif e shkroi për dashurinë që kishte për pavarësinë, atdheun dhe kombin. Po çfarë vullneti mund të jetë vallë ai që e bënë poetin ta dojë kaq shumë atdheun dhe kombin e tij? Njeriu nuk mund të rri pa pyetur veten nëse ka vallë ndonjë shembull tjetër si Akifi.

Ata që e cilësojnë Akifin si islamik, harrojnë se islamizmi është së pari ruralizëm, dhe brenda

de gizli bir barbarlığın gizlendiğini gözden kaçıroyolar. Ben İstanbul çocuğuyum diyen Âkif, aynı zamanda ben bir baş şehir, bir imparatorluk çocuğuyum demek istiyor. İmparatorluğun sınırsız coğrafyasında gözünü açmış, kıtalar dolaşmış Âkif gibi büyük bir şairin bugünkü İslamcılık anlayışıyla en küçük bir teması olamaz. Onun İslam anlayışı ne Selefiler'in doğmaya dönüştürdüğü şekli İslam'la örtüşür ne de tasavvuf adı altında ruhbanlığa dönüştürülen İslam'la... O ilmin ışığında, kerametten medetten ummayan İslam anlayışıyla cehalete, yobazlığı, doğmaya karşıdır. Onun sert İslami söylemlerini bugünkü radikal İslamcılıkla karıştırırlar, gerçekte onun yaşadığı savaş ortamını ve bu ortamın doğurmuş olduğu savrulmayı gözden kaçırmaktadırlar. Âkif'ten savaş dönemi şairi olarak yumuşak sözcükler beklemek anlamsızdır. Savaş meydanında kılıcını ne kadar sert tutarsan o kadar zafere yakınsındır. Aynı şekilde bu dönemlerde kalemini de sert şekilde kullanmalısın ki, cemiyetin mücadeleci ruhu harekete geçsin. Âkif'in bu savaş ortamında söylediği şiirleri mücadeleci ruhuna ve cemiyeti düşman karşısında hareketlendirmeye yöneliktir. Bu yüzden onun gerek dini gerek milli söylemleri savaş dönemi şartları içinde değerlendirilmez. Onu sırf bu söylemlerinden hareketle İslamcılık içine sığdırırsanız, onu anlamamış olursunuz.

Âkif çelik gibi iradesine, kararlı bakışına ve sert söylemlerine karşın yufka yüreklidir; evinde oturacak bir çulu olmayan fakire kendi altındaki çulunu verecek kadar cömert ve merhametli, Sefilleri okurken ağlayacak kadar yumuşak yüreklidir. Bir roman okurken ağlayan adamın radikalizmle işi olamaz.

Âkif'in şiirlerinde geçen yüzyılda yedi cep-hede verdiğimiz savaşımızın ruhu yatar. O

çdo ruralizmi ka të fshehur pak barbarizëm. Ndërsa Akifi thotë se është djalë Stambolli, duke nënkuptuar këtu se ai është djalë kryeqyteti, djalë i qendrës së një perandorie. Nuk mund të ketë as lidhjen më të vogël me botëkuptimin e sotëm islamik një poet i madh si Akifi i cili ka lindur në një perandori të madhe dhe ka shëtitur kontinentet. Botëkuptimi i poetit për islamin nuk përputhet as me atë të Selefive që e transformuan në dogmë, dhe as me botëkuptimin e islamit që në emër të hyjnores u transformua në detyrë fetare. Ai e percepton islamin nën dritën e shkencës, duke mos e mbajtur shpresën tek mrekullia dhe duke kundërshtuar injorancën, shturjen, dogmën. Ata që shprehjet e ashpra islamike që përdor poeti i krahasojnë me islamizimin e sotëm radikal, në të vërtetë neglizhojnë kohën e luftës kur ai jetoi dhe tronditjen që shkaktoi kjo kohë. Nuk ka kuptim të presësh fjalë të ëmbla nga Akifi i cili është një poet i kohës së luftës. Sa më fort që ta shtrëngosh shpatën në sheshin e luftës aq më shumë i afrosh fitores. Në këto kohë po aq fortë duhet ta përdorësh edhe penën në mënyrë që ta vësh në lëvizje shpirtin luftëtar të popullit. Poezitë që shkroi Akifi në atë kohë lufte kishin për qëllim të vinin në lëvizje shpirtin luftëtar dhe popullin që të ngriheshin kundër armikut. Për këtë arsye si shprehjet e tij nacionaliste ashtu edhe ato fetare duhen analizuar duke marrë parasysh kushtet e luftës në kohën kur janë shkruar. Nëse përpiqeni ta cilësoni si islamik poetin vetëm duke u nisur nga shprehjet që ai përdor, atëherë nuk do të mund ta kuptoni me të vërtetë atë.

Përkundrejt vullnetit të çeliktë, vështrimit të vendosur dhe shprehjeve të ashpra, Akifi kishte një zemër shumë të butë. Ai ndjen aq shumë keqardhje sa që i jep shiltenë e tij të varfrit që nuk ka në shtëpi asnjë shilte për tu ulur. Ai qan ndërkohë që lexonte “Të Mjerët”. Një njeri që qan kur lexon një roman nuk mund të ketë asnjë lidhje me radikalizmin.

dönemden geriye birçok trajik hikâye, halen dedelerimiz ve ninelerimizin dilden dile anlattığı anılar vardır. Ama bunlar içinde en ruha dokunani sanırım safahattaki şiirlerdir. Çünkü o dönemde yaşadığımız trajediyi bir bülbülün dilinden vermeyi akleden yalnızca Akif'tir. O dönemi efendimizin yapmış olduğu savaşlarla özdeşleştirerek ruhaniyet kazandıran yine Akif'tir. Bu bağlamda Âkif daha önce yürünmüş yollardan değil, patikalardan geçerek kendisinden sonra gelenlere yol açmış bir kılavuzdur. Safahat bir akademi midir; o kapıdan girenler yakın tarihimizi öğrendikleri gibi, geleceğimizi nasıl kurabileceğimizi de öğrenmiş olurlar. Bu akademi kuru bilgileri değil, Eflatun'un, Aristo'nun, Hayyam'ın, Sadi'nin, Farabi'nin dahası Batı ve İslam dünyasının birikimi ve peşinde koştuqları ezeli hikmeti, irfanı bulurlar. Âkif'in şiirlerinde yer verdiği her kıssa, her hikâyede Mevlana'nın, Sadi'nin anlatmaya çalıştığı irfanın izlerini buluruz.

Bazı büyük sanatçılardan elinden şairliğini veya yazarlığını alın geriye hiçbir şey kalmaz. Hatta insani vasıflar bağlamında sıradan insanlardan daha aşağı bir seviyede bulunduklarını görebilirsiniz. Örneğin Dostoyevski, büyük bir yazar ama elinden yazarlığını aldıgınızda geriye küçük çocuklara tecavüz etmiş, kumar hastası sefil ve sefiş bir adam kalır. Yazarlığı olmazsa Dostoyevski'nin yüzüne kimse bakmaz. Büyük Fransız şair Rimbaud'un şiirlerini hayatından çıkarttıgınızda geriye homoseksüel, köle tüccarı şahsiyetsiz bir insan kalır. Yine büyük Türk şairi Nazım'ın elinden şairliğini alsanız, geride içerdeyken kadın parası yiyen, mahkûmlardan para toplayan, hapisten çıkar çıkmaz kendini yıllarca hapishane kapısında bekleyen eşini boşamış,

Në poezitë e Akifit del shpirti i luftës në shtat fronte që ne bëmë shekullin e kaluar. Nga ajo kohë kanë mbetur ende shumë histori, kujtime që tregojnë gjyshërit dhe gjyshet tona. Por nga këto, ato që prekin më tepër zemrën mendoj se janë poezitë e Safahatit. Vetëm Akifit mund t'i shkonte në mendje që tragjedinë e përjetuar në atë periudhë ta përcillte nëpërmjet këngës së një bilibili. Përsëri Akifi është ai që atë periudhë e njehson me periudhën e luftërave që ka bërë Profeti ynë duke i veshur asaj një mantel shpirtëror. Prandaj Akifi duke ecur jo në gjurmët e të tjerëve, por në rrugën që hapi vetë, bëhet udhërrëfyes edhe për të tjerët. Safahati është si një akademi. Ata që futen aty mësojnë jo vetëm historinë tonë të afërt por edhe se si mund ta ndërtojmë të ardhmen. Në këtë akademi nuk gjenden njohuri sipërfaqësore, por aty gjendet dija e Platonit, Aristotelit, Kajamit, Sadiut, Farabit, madje edhe pasuria intelektuale e përjetshme e Perëndimit dhe e botës islame. Në çdo tregim, në çdo histori që tregohet në poezitë e Akifit, gjejmë gjurmë të diturisë që përpiqet të përcjellë Mevlana dhe Sadiu.

Nëse disa artistëve të mëdhenj do t'ju hiqni nga dora aftësinë për të shkruar poezi dhe prozë, do të shihni që atyre nuk iu ngelet asgjë tjetër. Madje shpesh herë shohim që edhe për nga ana e cilësive njerëzor disa prej tyre qëndrojnë shumë më poshtë se njerëzit e zakonshëm. Siç është për shembull Dostoyevski, një shkrimtar i madh, por që po t'ia hiqnin aftësinë për të shkruar, nuk do mbetej gjë tjetër tek ai veçse një burrë që ka përdhunuar fëmijë e vegjël dhe një varfanjak i sëmurë pas kumarit. Po të mos ishte shkrimtar asnjë nuk do t'ia hidhte sytë Dostoyevskit. Po t'ia hiqni nga jeta poezitë, poetit të madh francez Rimbaut, tek ai do të mbetej vetëm një homoseksual, një njeri pa karakter që merret me trafikim skllëvërisë. Po ashtu edhe për poetin e madh turk Nazim Hikmet, po t'ia hiqni poezinë, ai do mbetej thjesht një burrë që kur ishte brenda në burg hante paratë e gras, merrete para nga të burgosurit e tjerë, sapo del nga burgu divorcon gruan që e priti tek dera e burgut me vite të tëra dhe një tradhtar që i hedh

ülkesini karalayan bir hain ile karşılaşırsınız. Ama Âkif'in elinden şairliğini alsanız dahi ondan geriye birçok insani özellikler kalır. Bir defa çelik iradeli, sağlam adamdır. Hayatında zaaflarına yer vermemiş inançlı, cesur ve mücadeleci bir kişiliktir. Onun bu özellikleri bile başlı başına bir karakter abidesi, bir örnek şahsiyettir.

Âkif, fiziki kuvveti ve ahlakçılığıyla dünya edebiyatında Tolstoy'a benzer. Tolstoy ahlakı ve şehevî düşkünlükten sonra ahlakçılığa sarılırken, Âkif, doğuştan kuvvetli bir ahlaka sahiptir. Hatta Tolstoy ile geldikleri yer bakımından kıyaslanacak olursa, Âkif, ondan çok daha ileri bir noktadadır. Çünkü Âkif hayatı boyunca insani hiçbir zaafı kirlenmeden ahlak abidesidir. Sanat bağlamında inandığı değerler yüzünden sanatını fikre kurban etmiştir. Onun şahsiyeti sanatının önüne geçmiş, bir nevi estetiği ahlaka kurban etmiştir. Oysa kabul gören bir kaideye göre, estetik her zaman ahlakın üstündedir. Dünya edebiyatında ahlakçılığıyla öne çıkan Tolstoy'dur. Türk edebiyatında ise Âkif kadar ahlakçı ve doğrucu ikinci bir kişi yoktur. Âkif'in ahlakçılığı ve doğruculuğu onun en üstün yönü olduğu gibi en zayıf yönünü de temsil eder. Çünkü o ahlakçılığı ve doğruculuğu yüzünden herkesle kolay kolay dost olamaz, kendini ve ailesini sırf bu özelliği yüzünden ihmal eder, büyük trajediler yaşar. Büyük yazarlar zaafından dolayı trajediler yaşarken Âkif, üstün özellikleri yüzünden trajediler yaşamış müstesna bir kişiliktir.

Aydın, yalnız adamdır, muhaliftir, Cemil Meriç'in deyimiyle fikir teröristidir. Bu yüzden aydının düzenle, iktidarla dostluğu olmaz. Çünkü aydın ve sanatçılar, ideal olanın peşinden giderler; oysa iktidarlar hiçbir zaman

baltë vendit të tij. Por Akifit edhe po t'ia hiqni poezinë, tek ai mbeten shumë cilësi të mira njerëzore. Së pari ai ka një vullnet çeliku, është një burrë i fortë. Ka një karakter besimtar, trim dhe luftëtar që nuk lë vend për vese në jetën e tij. Të gjitha këto cilësi e bëjnë karakterin e tij monumental, e bëjnë atë një personalitet shembullor.

Akifi për nga fuqia fizike dhe morali, në letërsinë botërore ngjan me Tolstoin. Por ndërkohë që Tolstoi përqafoi moralin vetëm pas dobësive që kishte për të pamoralshmen dhe erotikën, Akifi që kur ka lindur e ka pasur moralin e fortë. Madje po t'i krahasojmë nga aspekti se sa larg shkuan ata, mund të themi se Akifi ka arritur në një pikë shumë herë më të largët se Tolstoi. Sepse Akifi gjatë gjithë jetës së tij ka qenë një monument morali duke mos u përbaltur asnjëherë me asnjë ves njerëzor. Për shkak të vlerave tek të cilat ai besonte, Akifi e ka sakrifkuar artin, duke mos i dhënë atij përparësi. Karakteri i tij ka pasur më përparësi se arti, ndaj mund të thuhet se në një farë mënyre ai për moralin ka sakrifkuar estetikën. Ndërkohë që sipas një rregulli të pranuar gjerësisht, estetika qëndron gjithmonë mbi moralin. Në letërsinë botërore, një nga poetët që del në pah për moralin e tij është Tolstoi. Ndërsa në letërsinë turke nuk ka asnjë shkrimtar tjetër që të jetë aq moralist dhe i drejtë sa Akifi. Të qenit moralist dhe i drejtë, ashtu siç janë pikat më të forta të Akifit, ashtu edhe shpesh bëhen pikat më të dobëta të atij, sepse për shkak të këtyre cilësive poeti nuk arrin të krijojë lehtë miqësi me të gjithë. Ai për shkak të këtyre cilësive neglizhon veten dhe familjen e tij si dhe përjeton tragjedi të mëdha. Ndërkohë që shkrimtarët e mëdhenj përjetojnë tragjedi për shkak të veseve të tyre, Akifi është një personalitet i veçantë që i përjeton tragjeditë për shkak të cilësive të larta që ka.

Ai është një intelektual, një burrë i vetmuar, një opozitar, ose e thënë me shprehjen e Xhemil Meriçit (Cemil Meriç) ai është një terrorist i mendimit. Prandaj intelektualit nuk mund të krijojë miqësi me sistemin dhe me pushtetin. Intelektualët dhe artistët vrapojnë

ideal değildir. Bu yüzden mevcut düzenle hep çatışma içinde olmuşlardır. Mehmet Âkif'in Abdülhamid ile kavgasını da bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Zira o Abdülhamit'ten önceki padişahlara da muhaliftir, sonrasına da. Hatta uğruna büyük mücadeleler verdiği yeni Türkiye kurulduğunda onun uygulamalarından da memnun olmaz ve muhalif kimliğini sürdürür. Âkif gibi doğrucu bir kişinin, memnun olması mümkün değildir. Çünkü saltanata karşı olduğu kadar Cumhuriyetin otoriter, tek adam uygulamasına da karşıdır, muhaliftir.

Mısır'da yaşadığı sıkıntılar, gurbetlik duygusu, yoksulluk ve yaşlılık Âkif'i ömrünün sonlarına doğru müzmin bir insan yapmıştır. O çelik iradeli, mücadelecü insan gitmiş yerine yorgun savaşıya dönüşmüş bir Âkif gelmiştir. Âkif'in bu ruh halini Mısır'da yazdığı adını "gölgeler" koyduğu şiirlerinde görebiliriz. Zira gölge karanlığı, karamsarlığı sembolize eder. Gölgenin bir de Eflatun'un mağara metaforunda görürüz. Bilindiği gibi Eflatun, İnsan bedeni ile gölgeler dünyasında bulunmasına rağmen, ruhu bir zamanlar idealar dünyasında bulunmuştur diyerek iki dünyadan evrenden bahseder ve bunu mağara metaforu ile tanımlamaya çalışır. İnsanların mağaranın kapisına sırtı dönük ve elleri ayaklarıyla zincirli oldukları halde dışarıdan sızan ışıklar dolayısıyla mağaranın duvarına vuran gölgelerini hakikat sandığını anlatır. Oysa hakikat gölge değil, dışarıda ışığın geldiği yerdedir. Âkif, gölgelerde bu metaforu hatırlatırcasına kendi hakikatini anlatmak ister. İçinin gölgelerine yoğunlaşmış, dış dünyadan ilişkisini kesmiş gibidir. Zira Gölgeler'deki o uzun "Sanatkâr" şiirinde cemiyet adamı Âkif'in yerini ferdiyetçi, içedönük bir

pas asaj që është ideale, ndërkohë që pushteti nuk është asnjëherë i tillë. Për këtë arsye ata kanë qenë gjithmonë në konflikt me sistemin aktual. Edhe konflikti e Mehmet Akifit me Abdylhamitin duhet ta vlerësojmë në këtë kuadër. Sepse Mehmet Akifi është opozitar edhe me padishahët para dhe pas Abdylhamitit. Madje edhe pasi u krijua Turqia e re për të cilën ai luftoi aq shumë, poeti nuk mbetet i kënaqur nga politikat që u ndoqën ndaj kaloi përsëri në identitetin e opozitarit. Është e pamundur të kënaqet një njeri aq i drejtë sa Akifi. Ai aq sa kundërshtonte sistemin perandorak, po aq kundërshtoi edhe faktin që republika nisi të bëhej autoritare, nën udhëheqjen e një njeriu të vetëm, ndaj u bë opozitar.

Problemet që ai përjetoi në Egjipt, ndjenja e të qenit në kurbet, varfëria dhe pleqëria, në vitet e fundit të jetës së tij e bënë Akifin një njeri me sëmundje kronike. Tashmë nuk ishte më ai njeriu me vullnet çeliku dhe luftëtar, në vend të tij ishte një Akif i transformuar në një luftëtar të lodhur. Këtë gjendje shpirtërore të Akifit e shohim tek libri i titulluar "Hijet", të cilin poeti e shkroi gjatë kohës që ishte në Egjipt. Hija këtu simbolizon errësirën, pesimizmin. Hijen e shohim të përdorur edhe nga Platoni tek metafora e shpellës. Ashtu siç dihet, Platoni duke thënë se edhe pse njeriu gjendet në botën e trupave njerëzore dhe hijeve, shpirti dikur është gjendur në botën e ideve, ai flet për dy botë të ndryshme, për universin dhe këtë e paraqet nëpërmjet metaforës së shpellës. Ai i tregon njerëzit sikur janë mbështetur me shpinë tek dera e shpellës me duar dhe këmbë të lidhura me zinxhirë, dhe hijet që krijohen nga depërtimi i rezeve që vijnë nga jashtë i quajnë të vërteta. Por e vërteta nuk është hija, por është vendi nga vijnë rrezet. Edhe Akifi kërkon të tregojë të vërtetën e tij duke mbajtur parasysh këtë metaforë të hijeve. Ai duket se i ka prerë lidhjet e me botën e jashtme dhe është përqendruar tek hijet brenda tij. Sepse në atë poezinë e gjatë të titulluar "Artisti" tek libri Hijet, vendin e Akifit si njeri i popullit, e ka zënë një njeri i mbyllur në vetvete. Ndoshta në atë poezi Akifi për herë

adam almıştır. Belki de Âkif, bu şiiriyle sa-
natkâr olduğunu ilk defa hatırlamış, gözlerini
cemiyetten kendi içine çevirmiştir.

*Yanında -âşığı hiç şüpheli yok- sevimli, kibar,
Bütün hutûtu yüzün gösterir ki: San'atkâr;
Uzunca boylu, ağırbaşlı, bir necîb erkek.
Bu çifte kumrular ürkerse,
pek yazık, diyerek,
Köşemde ben yine sessizce
bir zaman tünedim;
Lüzûmu hiç bile yokmuş ya,
sonradan denedim!
Bulutlu gözleri cânanda, kendi müstağrak;
Fezâ yıkılsa, kızın rûhu belki duymayacak!
Bu âşığınsa -vakûr alnı çizgi çizgi fütûr-
Derin bakışları dalmış semâya dûrâdûr.
O, şimdi cevvi süzerken, yanında Leylâ'sı,
Gözünde kurduğu âtilerin heyûlâsı,
Senin bu gölge vücûdunla
nerden uğraşacak?
Unut da kendini artık, ne söylüyor, kıza bak:*

*Çocukluğumda, evet, bahtiyâr idim cidden,
Harîm-i âilenin farkı yoktu Cennet'ten.
Eşikten atladığım gün değişti, lâkin, cev;
Kuşattı parçalanmış Şark'ı bir duman, bir alev.
Durur mu, almış ateş hânümânı bir kere?
Bütün mefâhiri târîhimin serildi yere;
Harâbe kalmadı hattâ o şanlı mâziden!
Meğer, bu haybetin altında kıvranıırken ben,
Kopar kopar da gidermiş o lîme lîme diyâr!
Dönünce arkama, baktım:
Ne yer durur, ne de yâr,
Yabancı ellere geçmiş, birer birer, hepsi;
Kalan şu kubbede, hâsir bir ümmetin ye'si!*

*Benim de kalb-i harâbîmde duyduğum hicran,
Henüz duyulmadı mızrâbımın lisânından.
O bir "semûm", onu nerden duyursun üç bes
"âh"?*

të parë është kujtuar se ai vetë është një artist
dhe sytë i ka hequr nga populli duke i kthyer
drejt vetes.

*Pranë, i dashuri, pa dyshim, i dashur; qibar,
Të gjitha linjat e fytyrës e tregojnë se është artist;
Shtatgjatë, serioz, një mashkull fisnik.
Drojtjen e këtij çifti kumrie duke patur frikë,
U mbajta në qoshen time unë dhe një copë herë,
Por s'paska qenë aspak e nevojshme,
e provova më pas.
Me sytë e mjegulluar te
i dashuri kredhur dhe harruar;
Shpirti i vajzës dhe qielli po të shembet,
s'ka për ta kuptuar!
Në qoftë ky i dashuri yt,
balli serioz me linja mërziqeje,
Shikimet e thella i janë kredhur në faqen e
qiellit gjatë-gjatë.
Ndërsa qiellin sodit më ëndje me
Lejlanë e vet pranë
Më përfytyrimin e së ardhmes në sy,
Me qenien tënde-hije pse do të merret?
Harroje veten, më në fund,
dhe vajzën shihe ç'thotë:*

*Në fëmijëri, po, vërtet kam qenë i lumtur,
Familja ime s'kishte ndryshim nga një xhennet.
Por ditën që u hodha nga djepi, ajri ndryshoi;
Lindjen e copëtuar, tymërat, flakët e rrethuan.
A mund të ndalet zjarri që e ka
përfshirë gjithë shtëpinë?
Të gjitha krenaritë e historisë
sonë u shtrinë përdhe;
As gërmadha s'mbetën nga ajo e kaluar e
famshme, madje!
Ndërsa unë përpëlitesha nën këto kufizime,
U këputkësh e shkokësh copa-copa ai atdhe!
Kur u ktheva pas, pashë:
as vendi ishte në vend as i dashur;
Të gjithë kishin kaluar në duar
të huaja nji e nga nji:
I mbetur nën këtë kube:
pesimizmi i një bashkësie të përmalluar!*

*Edhe ndarja që ndjeva unë
në zëmren time të shembur,*

*Duyurmuyor ki, demin pek görünmedin âgâh,
Neşideler okudun bil'akis sa'âdetime!
Gücenme hayret edersem bu
mazhariyyetime!
Gücenme, anla nihâyet ki: Bir belâ-zedeyim,
Kader dedikleri unsurla pençeleşmedeyim.
Kolum, kafam, gece gündüz
didişmeden bî-tâb
Ayaktayım henüz amma, serildi, gitti şebâb.
Serildi, hem de nasıl bir zamanda, haybete bak:
Zafer hayâlini geçtim, halâs ümîdi uzak!
Helâki boyladı âtiye attığım her adım;
Değilse, hangi hezîmet çıkar ki, uğramadım?
Yığınla kül kesilen yurdumun hayâleti mi?
Vatansız ümmetimin derbeder sefâleti mi?
Hazan veliyle harâb, öksüz âşiyânım mı?
Fezâya savrulan âvâre hânümânım mı?
Yerinde yeller esen ma'bedim mi, türbem mi?
Civârî çöl kadar ıssız harîm-i Kâ'bem mi?
İçin için kanayan dînîmim serilmesi mi?
Bu his harâbesi üstünde baykuşun sesi mi?
Hülâsa, görmediğim cilve hangi fâciadır?
Yarınki perdeyi bilmem, o şimdilik bir sır;
Fakat bugünkünü dinlersen, ihtisâr edeyim:
Sularla engine düşmüş bir eski teknedeyim;
Kendini anlattığı bir başka şiiri "resmim" de
de Onun müteessir iç dünyasını görürüz:
Bir canlı izin varsa şu toprakta, silinmez;
Ölsen, seni sırtında taşır toprağın altı.
Ey gölgeden ümmîd-i vefâ eyleyen insan!
Kaç gün seni hatırlayacaktır şu karaltı?
Toprakta gezen gölgeme toprak çekilince,
Günler şu heyûlâyı da er, geç silecektir.
Rahmetle anılmak, ebediyet budur amma.
Sessiz yaşadım, kim beni, nerden bilecektir?*

Fikri için sanatını kurban etmiş deseler de, gerçekte Âkif'in yine de büyük bir sanatçıdır. Onun şiirlerindeki coşku ve lirizm, iradeli duruş Türk edebiyatında hiçbir şairde yok-

*Ende nuk është dëgjuar nga gjuha e
instrumentit tim.
Ajo është një erë e nxehtë shkretëtire,
Si do ta përcjellin katër-pesë "ah"? Nuk
përcillet dot,
Prandaj dhe ti, qëparë, pa e kuptuar as vetë,
Krejt në të kundërt, për lumturinë time fjalë të
bukura the.
Mos u prek nëse bëj çudi për
gjërat që dukem i denjë!
Mos u prek, kupto, jam njëri që në fund kam
pësuar fatkeqësi,
Jam kah përlëshem me elementin
që i thonë kader.
Koka, krahu m'u lodhën nga goditjet ditë e natë;
Në këmbë jam ende, por rinia m'u shtri për
tokë, më shkoi.
M'u shtri dhe në ç'kohë, shih ç'mangësi:
Iluzionin e fitores e kapërceva,
shpresa e shpëtimit, larg!
Çdo hap që hodha për të ardhmen, më shkoi kot;
Në s'qoftë kjo, cilën disfatë s'e provova?
A fantazma e vendit tim e kthyer në një
grumbull hi?
A mjerimi i popullit tim endacak të paatdhe?
A vatra ime gërmadhë jetime me erën e vjeshtës?
A oxhaku im i pazot i hedhur në hapësirë?
A xhamia ime, tyrbeja ime,
në vend të të cilave fryn erë?
A Qabeja e shenjtë e heshtur si një shkretëtirë?
A shtrirja për tokë e fesë sime që kullon gjak?
A zëri i korbût mbi këtë shembje ndjenjash?
Shkurt, cila ngjarje tragjike është që s'e kam
përjetuar?
Perden e së nesërme s'e di,
ajo është enigmë tani për tani.
Por po ta dëgjosh të sotmen, shkurt po ta
përshkruaj:
Jam në një varkë të vjetër të rënë me ujrat në
hapësirë;
Edhe në një poezi tjetër kushtuar portretit të tij,
shohim botën e tij të brendshme të dëshpëruar.
Portretit Tim
N'lënç gjurmë të gjallë mbi këtë dhé,
s'fshihet, mos ki drojë;
Po të vdesësh,*

tur. Şiir için birçok tanımlama yapılmış fakat hiçbir zaman tek bir tanıma sığmamıştır. Her şiir, şairinin anlayışıyla değerlendirilmelidir. Çünkü her şairin kendine göre bir şiir anlayışı, şiiri değerlendirme de bir kıstası vardır. Örneğin Necip Fazıl, “şiir tebliğ değil, telkindir” der. Necip Fazıl’ın bu şiir anlayışından yola çıkarsak, Âkif’in şiirleri tebliğ içerdiğinden dolayı şiir saymamamız mı gerekiyor. Hiç de öyle değil. Necip Fazıl tebliğ içerikli şiirler yazmış olsaydı belki başarılı olamayacaktı ama Âkif, tebliği şiirlerine o denli güzel yedirmiştir ki, camide vaaz eden hocanın ağzından dökülen sözcükler en güzel aşk mısralarından daha güçlü bir şekilde okuyanın gönlünde karşılık bulur. Bu bağlamda Necip Fazıl’ın şiir anlayışının tersine Âkif’in şiir anlayışı telkin değil, tebliğdir/mesajdır ve çok da başarılı şiirlerdir. Onun bu yönü için Orhan Okay, “Şiirin bir mesaj olduğunu kabul edenler için Âkif, Türk şiirinde en güçlü mesajlardan birinin sahibidir. Şiirle mesajı birbirinden çok uzak iki kutup görenler için söyleyeceğimiz şey, Âkif’in bu çok farklı iki unsuru sanatında birleştiren nadir örneklerin başında gelir”² diye yazar.

Âkif, hasta bir cemiyetin sağlam ruhlu çocuğudur. İdeolojilerin, özellikle de Garplılaşmanın bir veba gibi başta aydın ve sanatçılar olmak üzere toplumun her kesimine bulaştığı bir dönemde, Âkif, bütün bu etkilenmenin dışında kalabilmiş bir sanatçıdır. O sağlam iradesi, sarsılmaz imanı ve bu vebadan kurtulmanın yollarını şiirleriyle göstermek ister. Kendini halkına adayan Âkif’in buradaki tutumu, Albert Camus’nün Veba romanındaki Doktor Bernard Rieux’un Oran şehrinin insanlarını vebadan kurtarmasına benzer.³ Roman kahramanı Doktor Rieux herkesin

*nëntoka mbi shpinë do të të durojë.
 O ti njeri që shpresë bese te hija ke,
 Kjo siluetë sa ditë do të të kujtojë?
 Kur t’i hidhet dhë hijes sime
 prej dheu që shëtit,
 Ditët herët a vonë edhe siluetën time do ta
 fshijnë.
 Të kujtohesh me mëshirë,
 është përjetësi, megjithëkëtë,
 Unë kam jetuar i heshtur,
 për mua kush do të dijë?*

Edhe pse për Akifin thonë se për idetë e tij ai ka sakrifikuar artin, ai përsëri mbetet një artist i madh. Tek asnjë poet i letërsisë turke nuk gjendet qëndrimi i palëkundur i Akifit, entuziazmi dhe lirika e poezive të tij. Janë bërë shumë përkufizime për poezinë e Akifit, por asnjë përkufizim nuk ka mundur ta përfshijë të gjithë poezinë e tij. Çdo poezi duhet analizuar duke marrë parasysh botëkuptimin e poetit, sepse çdo poet ka një botëkuptim të vetin poetik, i cili duhet të merret si kriter në vlerësimin e poezive të tyre. Për shembull Nexhip Fazëlli (Necip Fazıl), thotë se poezia nuk është tregim por është sugjestionim. Po të nisemi nga ky botëkuptim i Nexhip Fazëllit për poezinë, atëherë do të thoshim se përderisa poezitë e Akifit përbajnë tregime, ato nuk duhet të quhen poezi. Por kjo nuk është aspak e vërtetë. Ndoshta Nexhip Fazëlli po të kishte shkruar poezi në formën e tregimeve nuk do të ishte i suksesshëm, por Akifi, i ka shkruar aq bukur tregime në poezi sa që fjalët që dalin nga goja e hoxhës që ligjëron në xhami, prekin më fuqishëm shpirtin e lexuesit sesa vargjet më të bukura të dashurisë. Prandaj ndryshe nga botëkuptimi poetik i Nexhip Fazëllit, poezia për Akifin nuk është një sugjestionim, por është një tregim, një mesazh dhe është njëkohësisht një poezi shumë e arrirë. Për këtë veçori të poezisë së tij Orhan Okay (Orhan Okay) shkruan kështu: “Për ata që poezinë e tij e shikojnë si një mesazh, Akifi është ai që ka dhënë mesazhet më të fuqishme në poezinë turke. Ndërsa për ata që mesazhin dhe poezinë i shohin shumë larg prej

vebada kırıldığı bir anda, Oran halkını kurtarmak için canıyla-başıyla çalışır. Kişisel sorunları olmasına karşın, sorumluluk hissederek, kaderci değildir; ölümlere karşı mücadele eder, tanrıtanımaz bir isyancıdır buna rağmen yine de vebaya karşı savaşılmaması gerektiğini düşünür, sorumluluk sahibidir. Bu mücadele kendini yıpratmasına rağmen soğukkanlılığını korur, sağduyulu davranır. Bu sırada Rahip Paneloux ise, insanları kilsede vaazlarıyla rahatlatmaya çalışır, vebanın insanların günahından kaynaklandığını söyler. Onun vaazını dinleyen Doktor Rieux, akıl karıştırıcı birkaç soru sorar ve Rahip Paneloux inanç bağlamında tereddüde düşer. Âkif'in yıkılan imparatorluk içindeki tutumu tıpkı Doktor Rieux'a benzer. Zira her ikisi de doktordur, aydındır, kişisel sıkıntıları vardır ama sorumluluk üstlerine düşünce kendilerini toplum için feda ederler. Yalnız Rieux inançsızdır, Âkif ise inançlı. Âkif bu sıkıntılı dönemde camide vaaz ederken Rahip Paneloux gibi yalnızca duaya sığınmaz, aciz bir din adamı profili çizmez, o daha çok sorumluluk hisseden Doktor Rieux gibi davranır. O Rieux halkı fiziki olarak tedavi ederken, Âkif ruhen tedavi eder, onlara inanç ve azim aşılar. İnanç bağlamında en zor koşullarda dahi tereddüde düşmez, Rieux gibi kaderci değildir. Doktor Rieux, Oran'dan veba kalktıktan sonra tam sevineceği sırada bir başka şehirde vebanın görüldüğü haberini alır, böylece yeni bir mücadeleye başlayacaktır. Âkif'te Osmanlı'nın küllerinden Cumhuriyet kurulduğunda sevinemez, çünkü bu yeni cumhuriyet de Osmanlı'yı saran Garplılığa vebasının etkisindedir, dolayısıyla yeniden mücadeleye soyunması gerekir...

Âkif'in şiirlerini, şiir gibi değil, bir roman okur gibi okumak gerekir. Zira her şiiri bir roman, bir hikâye tadındadır. Orhan Okay, onun sa-

njeri-tjetrit mund të themi se Akifi është një nga poetët e rrallë që ka arritur të bashkojë në artin e tij këta dy elementë shumë të ndryshëm”.²

Akifi është djali me shpirt të fortë i një komuniteti të sëmurë. Akifi është artisti që ka arritur të mos ndikohet në një periudhë kur ideologjitë dhe në veçanti imitimi i Perëndimit u përhapën si epidemi murtaje në çdo pjesë të shoqërisë, duke filluar që nga intelektualët dhe artistët. Poeti me vullnetin e tij të fortë, me besimin e palëkundur, kërkon të tregojë me poezi mënyrën se si mund të shpëtohet nga kjo sëmundje. Qëndrimi i Akifit që iu përkushtua popullit të tij, ngjason me atë të Doktor Bernard Rieux tek romani Murtaja i Albert Kamysë, i cili përpiqet të shpëtojë nga murtaja njerëzit e qytetit Oran³. Në një kohë kur të gjithë ishin prekur nga sëmundja e murtajës, personazhi kryesor i romanit, Doktor Rieux përpiqet me mish e me shpirt të shpëtojë popullin e qytetit Oran. Edhe pse ai ka probleme personale, ai ndjen përgjegjësi dhe nuk i dorëzohet fatit, ai lufton me vdekjen. Ai është një rebel që nuk njeh zot, dhe megjithatë ai ndjen përgjegjësi dhe mendon se duhet luftuar kundër murtajës. Edhe pse përpjekjet e tij kundër murtajës e lodhin shumë ai ruan gjakftohtësinë dhe sillet në mënyrë të përgjegjshme. Ndërsa Prifti Paneloux, përpiqet t'i qetësojë njerëzit në kishë me predikimet e tij duke u thënë atyre se murtaja ka ardhur për shkak të mëkateve të tyre. Doktor Rieux që dëgjonte këto predikime i bënë disa pyetje turbulluese Priftit Paneloux, të cilat e bëjnë priftin të bjerë në mëdyshje në lidhje me besimin e tij. Edhe qëndrimi i Akifit në lidhje me perandorinë ngjan njësoj me atë të Doktorit Rieux. Të dy këta personazhe janë doktorë, janë intelektualë, kanë probleme personale, por kur vjen puna tek përgjegjësia, ata sakrifikojnë veten e tyre për popullin. Vetëm se Rieux nuk beson në zot, ndërsa Akifi është besimtar. Veçse Akifi kur ligjëron në xhami gjatë kohëve të vështira, nuk strehohet vetëm tek besimi ashtu siç bën Prifti Paneloux. Ai nuk shfaqet me profilin e një njeriu të shkrëtë fetar. Ai më tepër sillet si Doktor Rieux i cili

fahatini Dostoyevski, Balzac hatta etkisinde kaldığı realist Zola, Daudet gibi Batılı romancıların eserleriyle karşılaştırmak gerekir. Âkif, lirik şiirlerinin dışında, bilhassa manzum hikâyelerinde şair değil, romancı gibi hareket etmiştir⁴ diye yazar. Gerçekten de Âkif'in şiirleri romandır, hikâyedir, tiyatrodur. Onun şiirlerindeki bu yönü görmemek mümkün değildir. Cemal Kuntay, ona niçin sahne eseri yazmadığını sormuştur. Oysa Âkif'in şiirleri en kolay sahne eserine dönüştürülebilecek niteliktedir. Şiirlerinde geçen konuşma cümleleri, ironi ve mizah, tasvirler zaten bir roman veya tiyatro eseri gibi değil midir? Örneğin Dostoyevski'nin kahramanları yeraltı insanlarıdır. Varoşlar anlatılır. Kenar mahalle, ayyaşlar, katiller, düşkün kadınlar, çocuklar, alkolikler, vs. Âkif'in şiirlerinde yer verdiği mekânlar; kenar mahalle, çamurlu, karanlık sokaklar, sarhoşlar, dilenciler, kadınlar, çocuklar... Bu bağlamda Âkif'in kahramanlarına baktığımızda Dostoyevski'nin romanlarından fırlamış gelmiş kahramanlara benzer. Hasta şiirindeki delikanlı Dostoyevski'nin romanlarındaki veremli kahramanlara ne çok benzer. Ayrıca Dostoyevski de Âkif de yarattığı kahramanlarını sever, Kemal Tahir gibi yarattıkları kahramanlardan nefret etmezler.

Âkif, Batı klasiklerini okumuş, roman ve tiyatroya hâkim bir sanatçıdır. Onun Hugo'nun Sefillerini okurken ağladığını, hatta bu kitabın en başındaki bölümü sevdiğini, oradaki papaz tasvirini okudukça insanın Hıristiyanlığı seveceği geldiğini ayrıca Hugo'nun bu papazı Hz. Ömer gibi yazdığını, yakın dostu Cemal Kuntay'a anlatmıştır.⁵ Âkif, daha sonra bundan ilhamla "Ömer ve Kocakarı" şiirini yazmış olmalıdır. Yine Daudet'in Jack romanını okumuş, romanın çocuk kahramanı Cek

merrpërgjegjësi mbi vete. Ndërkohë që Rieux e kuron popullin fizikisht, Akifi e kuron atë shpirtërisht, ai e ushqen popullin me besim dhe këmbëngulje. Akifi nuk është fatalist si Rieux, edhe në kushtet më të vështira ai asnjëherë nuk bie në dyshime në lidhje me besimin. Doktor Rieux, në momentin që do gëzohej kur murtaja mori fund të qytetin Oran, mori lajmin se ajo ishte përhapur në një qytet tjetër, ndaj nisi të përgatitej për një betejë të re. Ashtu edhe Akifi, nuk arrin të gëzohet në momentin kur nga hiri i Perandorisë Osmane lindi republika, sepse edhe kjo republikë e re, ashtu si perandoria, ishte nën ndikimin emurtajës së Perëndimit. Prandaj ai nisi të përgatitej përsëri për betejë...

Poezisë e Akifit duhen lexuar jo si poezi, por sikur po lexon një roman. Kjo sepse çdo poezi e tij ka shijen e një romani, tregimi. Orhan Okaj shkruan se vepra e Akifit Safahat, duhet krahasuar me veprat e romancierëve si Dostoyevski, Balzaku, madje edhe romancierëve perëndimor nga të cilët është ndikuar shumë si Zola e Daudet. Akifi, në veprën e tij, me përjashtim të poezive lirike, e sidomos në tregimet e tij poetike ka shkruar sikur të ishte një romancier⁴. Me të vërtetë që poezisë e Akifit janë si roman, tregim, dramë. Është e pa mundur mos ta vësh re këtë veçori të poezisë së tij. Xhemal Kuntaj (Cemal Kuntay) pyet se përse poeti nuk ka shkruar vepra për tu vënë në skenë. Por dihet se poezisë e Akifit shumë lehtë mund të transformohen në vepra për inskenim. A nuk janë tashmë si një vepër teatrale bisedat, ironia dhe humori, portretizimi në poezisë e Akifit. Për shembull personazhet e Dostoyevskit janë njerëz të mjerë. Në veprën e tij përshkruhen lagjet e varfra, lagjet e prapambetura, të dehurit, kriminelët, prostitutat, alkoolikët etj. Vendet që përshkruhen në veprën e Akifit janë lagjet e prapambetura, rrugët e errëta dhe plot baltë, të dehurit, lypsarët, gratë, fëmijët... Pra po ta shikojmë nga kjo pikë, duket sikur personazhet e veprës së Akifit ngjajnë me personazhet e dalë nga romanet e Dostoyevskit. Djaloshi tek poezia "I Sëmuri" ngjan shumë me personazhet e sëmure me

(Jack), şiirlerindeki çocuk imgesine dönüşmüştür. Âkif'in şiirlerinde iyi-kötü, hak-batıl mücadele halindedir. Daudet'in romanındaki çocuğu Jack'i hırpalayan adam kötülüğü, Jack(cek) ise iyiliği sembolize eder. Zira bu roman daha sonra Safahat'a girmiş; jack, zenci evladı, dostu olarak tasvir edilmiştir. Tanzimat edebiyatı özellikle Osmanlının son dönemi, tiyatronun en yaygın olduğu dönemdir. Bu dönemdeki birçok sanatçı tiyatro eserleri yazmışlardır. Âkif'in roman gibi tiyatronun da kühüne varmış bir şairdir. İsyân yahut Feryat adlı şiirinde onun Shakespeare'den etkilendiğini görmemek mümkün değildir. Bu şiirinde Âkif;

*Maksûd bu hilkatten eğer ma'rifetinse;
Varmış mı o müdhîş görünen gâyete kimse?
Bir sahne midir yoksa bu âlem nazarında?
Bir sahne ki milyarla oyun var üzerinde!
Bir sahne ki her perdesi tertîb-i meşyyet;
Eşhâsı da bâzîçe-i âvâre-i kudret!*

diyerek, dünyayı bir tiyatro sahnesine benzetir. Oysa bu benzetme Shakespeare'in ünlü tiyatro eseri Hamlet'in bir sahnesinde yer alır ve "dünya bir oyun sahnesi, bizler birer oyuncuyuz" diye geçer. Âkif, "bir sahne midir yoksa bu âlem nazarında" diye sorarken, aslında Shakespeare ile aynı düşünceyi paylaştığını da göstermiş olur. Zira "Bir sahne ki milyarla oyun var üzerinde" diyerek, "bütün erkekler ve bütün kadınlar, sırası geldiğinde girerler ve çıkarlar bu oyun sahnesine" diye cümlesine devam eden Shakespeare ile aynı ifadeyi kullanmış olur. Yalnız Âkif, Shakespeare'in dediği gibi dünyayı bir oyun sahnesi olmakla sınırlamaz, devamında yaşadığımız dünyanın bir hakikat olduğunu belirtir:

*Bir sahne demek âleme pek doğrudur elbet;
Ancak, görülen vak'aların hepsi hakikat.*

tuberkulozê tek romanet e Dostojevskit. Përveç kësaj, si Dostojevski ashtu edhe Akifi, i duan personazhet e tyre, jo si Kemal Tahiri që i urren personazhet që ka krijuar vetë.

Akifi është një artist që ka lexuar shkrimtarët klasikë Perëndimor dhe e njeh mirë romanin dhe teatrin. Miku i tij i ngushtë Xhemal Kuntaj, ka treguar se Akifi i kishte thënë se kishte qarë kur kishte lexuar Të Mjerët e Hygo-së, se e kishte pëlqyer shumë kapitullin e parë të këtij libri, se kur lexon portretizimin e priftit në atë libër njeriut i vjen ta dojë krishterimin dhe se Hugo-ja figurën e priftit e ka përkrahur sikur të ishte profeti Omer⁵. Me frymëzimin e marrë nga ky libër duhet ta ketë shkruar Akifi poezinë "Gruaja Plakë dhe Omeri". Ai ka lexuar edhe romanin Jack (Xhek) të Daudet-it dhe duket se personazhi i këtij romani, fëmija Xhek, është kthyer në imazhin e fëmijës në poezitë e tij. Në poezitë e Akifit lufton e mira me të keqen, e hyjnorja me besëtytnitë. Në romanin e Daudet-it, Xheku simbolizon mirësinë, ndërsa burri që e keqtrajton këtë fëmijë simbolizon të keqen. Duket së ky roman është futur në Safahat ku Xheku portretizohet si bir zezaku, si mik. Periudha e Tanzimatit, sidomos periudha e fundit të Perandorisë Osmane është koha kur teatri ka qenë më tepër i përhapur. Në këtë periudhë shumë artistë kanë shkruar vepra teatrale. Ashtu si, depërton tek romani, Akifi ka arritur të depërtojë edhe në thelbin e dramës. Është e pamundur mos ta shohësh se si poeti është ndikuar nga Shekspiri në poezinë e titulluar Besim në një Zot apo Klithmë. Në këtë poezi Akifi e ngjason botën me një skenë të madhe teatrale dhe shkruan kështu:

*Nëse njohja jote është qëllimi i këtij krijimi,
Thua ka njeri që ka arritur këtë qëllim
mrekullues?*

*A mos vallë një skenë është kjo gjithësi në
vrojtimin tënd?*

Një skenë me miliarda lojra mbi të!

*Një skenë ku çdo perde është jetësim i vullnetit
hyjnor!*

Dhe individët, lojë në dorë të fuqisë Sate?

Âkif, batı klasiklerini okumakla yetinmemiş, onlar çapında eserlerin de bizde yazılması gerektiğini söylemiştir. Örneğin Quo Vadis gibi bir eserin neden bizde yazılmadığını sormuş, hatta bu kitaptaki dini ve milli olandan ilhamla kendi şiirlerinde iki mefhumu tek bir gayede birleştirmiştir.

Âkif'in hayatının en belirleyici ögesi dil ve dindir. Bu iki unsur, hayatını ve sanatını şekillendirmiştir. Hayatının yegâne belirleyicisi din, aynı zamanda şiirinin temel konusudur. Kendi devrinde sanatçıların büyük çoğunluğu "sanat, sanat içindir" fikrini benimseyerek, halktan kopuk bir sanat ortaya koyma çabası içinde iken, Âkif, bunların tersine "sanat, toplum içindir" fikrinden hareketle sanatını ortaya koymakta, bunu yaparken de dile büyük önem vermektedir. Şiirlerini herkesin anlayabileceği bir şekilde konuşma diliyle yazan Âkif, sırf dil hassasiyeti yüzünden zaman zaman yayınlamış olduğu şiirlerini de-ğıştirmekte bir sakınca görmemiştir. Onun bu toplumcu yönünü, dille sadelik anlayışını göremeyenler, sanatını ideolojine kurban etmiş diyerek onun sanatkârlığını tartışmışlardır. Oysa Âkif, sanatını din ve dil üzerine inşa ederek bu alandaki ustalığını göstermiştir.

Büyük adamlar sukutu ve yalnızlığı severler; çünkü ancak yalnız olduklarında ruhlarını dinleyebilirler. Ruhunu dinlemeden büyük adam olunmaz. Kahramanlar ve şairlerin büyüklüğü ruhlarını ne kadar dinledikleriyle orantılıdır. Büyük adamlar içlerinde kopan fırtınanın büyüklüğüyle şaheserler yaratırlar. İçlerinde kopan fırtınaları, şüpheleri, tereddütleri ve bunalımlarını yansıtırlar. Âkif'in sıkıntısı, tereddüdü bunalımı hiç mi olmamıştır. Elbette olmuştur ama o bunu bir iki mısraında dile getirmiş o kadar. En çok

Ky lloj përngjasimi është bërë edhe nga Shekspiri tek vepra e tij Hamleti në të cilën ai thotë: "Bota është një skenë teatri dhe ne jemi aktorë". Akifi kur pyet "A mos vallë një skenë është kjo gjithësi në vrojtimin tënd?" në fakt tregon se është në një mendje me Shekspirin. Kur thotë "Një skenë me miliarda lojëra mbi të!", duket se përdor të njëjtën shprehje me Shekspirin që thotë: "të gjithë burrat dhe të gjitha gratë, kur u vjen radha hyjnë dhe dalin nga kjo skenë teatri". Vetëm se Akifi nuk e kufizon botën vetëm me të qenit një skenë teatrale ashtu siç thotë Shekspiri, ai shprehet se në vazhdim të botës ku jetojmë ka një të vërtetë:

Pra, t'i thuash gjithësisë skenë, gjithësi është e drejtë,

Vetëm se çdo ngjarje që shihet, është e vërtetë!

Akifi nuk është mjaftuar vetëm me leximin e klasikëve Perëndimor, ai ka thënë se edhe tek ne duhen shkruar vepra të mëdha të rangut të atyre. Për shembull ai ka shkruar pyetjen se përse nuk është shkruar tek ne një vepër si Quo Vadis, madje duke u frymëzuar nga ana fetare dhe kombëtare e këtij libri, ai në poezitë e tij i ka bashkuar këto dy nocione në një qëllim të vetëm.

Elementët më përcaktues të jetës së Akifit janë gjuha dhe feja. Këta elementët i kanë dhënë formë jetës dhe artit të tij. Elementi më i veçantë që përcakton jetën e tij, feja, në të njëjtën kohë është bërë edhe tema kryesore e poezive të tij. Ndërkohë që një pjesë e madhe e artistëve të kohës së tij kanë përqafuar idenë se "arti është për artin", duke u përpjekur të krijojnë një artë të shkëputur nga populli. Akifi, ka bërë të kundërtën, ai në artin e tij është nisur nga ideja se "arti është për popullin", dhe ndërkohë i ka kushtuar një rëndësi të madhe edhe gjuhës. Akifi poezinë e tij e shkruan me një gjuhë të kuptueshme nga të gjithë dhe nuk e ka problem që duke u nisur nga kujdesi në përzgjedhjen e gjuhës, të ndryshojë herë pas here poezitë e botuara më parë. Ata që nuk arrijnë ta dallojnë këtë anë të tij populllore, perceptimin e tij në

üzerinde durduğu konulardan biri kaderdir. Onun kadere yaklaşımı tıpkı Hayyam'da olduğu gibi varoluş kaygısından kaynaklanır. İnkârdan değil, samimiyetten doğan sorulardır. Bu şiirinde;

"Kadermiş! Öyle mi?

Hâsâ, bu söz değil doğru

Belâni istedin, Allah da verdi...

Doğrusu bu" diye yazar.

Bir başka şiirinde ise:

"Kader, senin dediğin yolda şer'a bütündür;

Tevekkülün, hele, hüsrân içinde hüsrândır

Kader, ferâiz-i imana dâhil... Âmenna!...

Fakat yok onda senin sapmış olduğun mana

Kader: Şeraiti mevcut olup da meydanda,

Zuhura gelmesidir mümkünâtın a'yanda

Niçin, nasıl geliyormuş?...

O büsbütün meçhul

Biz ihtiyarımızın suretindeniz mes'ûl

Kader nedir? Bana düşmez o sırrı istiknâh

Senin vazifeni itaat, ne emrederse ilâh

O sokmak istediğin şekle girmesiyle kader

Bütün evâmiri şer'in olur bir anda heder!"⁶

Âkif, yalnızca kader konusu içinden çıkarmış fakat ona teslim olmuştur. Âkif'in kader mevzuuna ilgisi Hayyam'ın kaderi sorgulayan rubailerine oldukça benzer. Zira bu kader sorgusu imandan ve samimiyetten kaynaklanır. Peyami Safa'nın "şüphesiz iman piçtir" sözünün şiire döküldüğü yerdir. Âkif, içinde değil fırtına kasırgalar esse dahi, onu dışa yansıtmaz, başkaları gibi zaafını sanat eserine dönüştürmez. Bütün büyük sanatçı-

lidhje me thjeshtësinë e gjuhës, kanë vënë në diskutim aftësitë e tij si artist duke thënë se poeti e ka sakrifikuar artin për ideologjinë. Ndërkohë që Akifi e ka treguar mjeshtërinë e tij duke e krijuar artin e vet mbi elementët e fesë dhe gjuhës.

Njerëzit e mëdhenj e duan heshtjen dhe vetminë, sepse vetëm kur janë vetëm munden të dëgjojnë shpirtin e tyre. Nuk bëhesh dot njëri i madh pa dëgjuar shpirtin tënd. Madhështia e heronjve dhe poetëve është në përpjesëtim të drejtë me faktin se sa ata arrijnë ta dëgjojnë shpirtin e tyre. Njerëzit e mëdhenj krijojnë kryevepra duke u nisur nga stuhitë e mëdha që u shpërthejnë përbrenda. Ata pasqyrojnë në këto vepra stuhitë, dyshimet, mëdyshjet dhe krizat që përjetojnë përbrenda. A mos kujtoni se Akifi nuk ka pasur kurrë përbrenda ndonjë problem, mëdyshje apo krizë. Sigurisht që ka pasur, por këto ai i ka pasqyruar vetëm në një apo dy vargje dhe kaq. Një nga temat ku është ndalur më tepër Akifi është fati (kaderi). Përqasja e tij ndaj kaderit është si ajo e Kajamit, nis nga hulumtimi i ekzistencës. Pyetjet e tij lindin jo nga mohimi por nga sinqeriteti. Në një poezi të tij ai shkruan:

*"Thua "qe e shkruar"! Ashtu, ë? S'është e drejtë!
E drejtë është: Zoti ta dha belanë që deshe vetë!"*

Kurse në një tjetër shkruan kështu:

*"Kaderi siç e kupton ti, është shpifje ndaj shariatit.
Sidomos kuptimi yt mbi nënshtrimin ndaj Zotit,
Është humbje pas humbjeje...*

*Kaderi është nga detyrimet e besimit... Besuam...
Por në të nuk ka ndonjë kuptim të shtrembër siç e kupton ti!*

*Kaderi është, pas plotësimit të kushteve të duhura,
Realizimi në botën tonë i gjërave të paracaktuara.
Pse? Si vjen?.. Kjo është krejtësisht e fshehtë,
Ne jemi përgjegjës për atë që kemi zgjedhur vetë
S'të takon ty ta hetosh se ç'është e fshehta e kaderit;*

*Detyra jote, të bësh ashtu siç të ka urdhëruar Zoti!
Kur kaderi hyn në atë trajtë ku ti kërkon ta futësh,
Të gjitha urdhrat e shariatit asgjësohen në çast!"⁶*

lar, zaafllarini sanat eserlerine dônûstûrerek yûcelirken, Âkif, inancini sanat eserine dônûstûrmûsh yûceltmish ve yûcelmishir. Alman sair Goethe'nin bûyûklûghu acilarini romana dônûstûrûp Genç Walther'in Anlari'ni, Dostoyevski buhranini, sefahatini ve sefaletini romana dônûstûrûp Suç ve Ceza'yî, Karamazov Kardeşler'i, Tolstoy öldürme ve shevi iştahini Savaş ve Barış ile Anna Karenina'ya dônûstûrmûstûr. Shakespeare ise Soneler'ini esmer bir kadın ve yakışıklı bir erkeghë olan zaafından ilhamla yazmishir. Bütün bunlari tersine Âkif, zaafini deghil, çelik gibi iradesini, sarsılmaz imanini, vatan, millet ve özgürlük aşkını sanatına dônûstûrmûstûr. Bûyûk sanatçilar zaafllarının trajedisini, Âkif ise inanç ve iradesinin trajedisini yaşamishir. Bundan dolayı dûnya edebiyatında onun yaşadighi trajediyi yaşayan başka bir sanatçı yoktur.

Âkif'in cemiyet içindeki yeri ne kadar bûyûkse, içindeki hafakan ve yalnızlighi da o denli bûyûk ve derindir. Bôylesine bûyûk bir yalnızlık çeken Âkif, hiçbir zaman bunu dîsha vurmamish, yakın dostlari bu konuda en ufak bir şikâyeti olmamishir. Bu yûzden onun için "kalabalıklar içinde yalnız adam" tanımı yapılmishir. Âkif'in şahsiyetinin çok güçlü oldughu su götürmez bir gerçek, ancak bu güçlü şahsiyetin bir şiir yazarken aghladighina kim inanir. Hasta şiirini ve Süleymaniye kûrsûsünden şiirinin bir bölümünde gözyaşlari tutamaz ve aghlayarak yazar. Onun konuşma diliyle yazdighi şiirin bu denli güçlü olmasının nedeni gözyaşlari mîsralari katarak yazmasından dolayidir. O gözlemleyerek çevresindeki olaylari şiire taşirirken, kuru ifadelerden oldukça uzak, içselleştirerek yazar. Zaten bir sanat eserinin bûyûklûghünde en bûyûk kıstaslardan biri de içtenlik deghil midir?

Vetëm se Akifi nuk ka arritur t'ia gjej anën temës së fatit (kaderit), ndaj i është dorëzuar asaj. Interesi i Akifit për fatin ngjan shumë me Rubaitë e Kajamit të cilat hulumtojnë fatin. Të kërkosh të kuptosh fatin është diçka që rrjedh nga besimi dhe sinqeriteti. Është vendi ku hidhet në poezi fjala e Pejami Safa-s (Peyami Safa) që thotë se "padyshim që besimi është kopil". Akifit edhe po t'i shpërthejnë përbrenda stuhi, madje edhe uragan, ai nuk e pasqyron këtë në veprën e tij, ai nuk i kthen dobësitë në vepra arti ashtu siç bëjnë të tjerët. Ndërkohë që të gjithë artistët e mëdhenj lartësohen duke kthyer në art dobësitë e tyre, Akifi është lartësuar duke kthyer në art besimin e tij. Dhimbjet e poetit të madh gjerman Gëte janë kthyer në art në veprën e tij Kujtimet e Valterit. Depresioni, amoraliteti dhe mjerimi i Dostojevskit janë transformuar në art në veprat Krim dhe Ndëshkim, Vëllezërit Karamzov Tendencat e Tolstoit për vrasje dhe dobësia për femrat janë transformuar në art në veprat Lufta dhe Paqja dhe Ana Karenina. Ndërsa Shekspiri Solenerin e ka shkruar duke u frymëzuar nga dobësia që kishte për një grua zeshkane dhe për një djalë simpantik. Ndryshe nga të gjithë këta, Akifi ka kthyer në art jo dobësitë e tij, por vullnetin e tij të çeliktë, besimin e palëkundur, dashurinë për atdheun, popullin dhe lirinë. Artistët e mëdhenj kanë pasqyruar tragjedinë e dobësive të tyre, kurse Akifi ka pasqyruar tragjedinë e besimit dhe vullnetit të tij. Prandaj në botën e letërsisë nuk ka ndonjë artist tjetër që të ketë përjetuar tragjedinë që ka përjetuar ai.

Sa më i madh që është vendi i Akifit tek populli, aq më e madhe është vetmia dhe shqetësimi që ai ka përbrenda. Poeti këtë vetmi kaq të madhe që përjeton përbrenda nuk e ka pasqyruar asnjëherë jashtë. Miqtë e tij më të ngushtë nuk janë ankuar asnjëherë për një gjë të tillë. Prandaj për Akifin thuhet "njeriu vetmitar në mes të njerëzve". Fakti që Akifi ka një karakter shumë të fortë është një e vërtetë e pamohueshme, por kush do ta besonte se një karakter kaq i fortë do arrinte të qante ndërkohë që shkruante një poezi. Në disa pjesë të poezive I Sëmuri dhe

Âkif'in sanatkârlığı gerçekte kişiliğini göleyleyecek kadar büyük olmasına karşın, nedense kişiliğinin büyüklüğü sanatını göleylemiştir. Bunun nedeni, şiirinin yaşadığı devrin sanat anlayışına göre sade, hayatının ise trajik olmasıdır. Oysa imparatorluk çocuğu olan Âkif, büyük bir ufka, büyük bir âleme sahiptir. Zira "Âkif'in kaleminde ve ruhunda öyle bir iksir mevcut ki, eski devirlerin büyük mutasavvıflarında olduğu gibi, ele aldığı her mevzu ve teferruatı tek bir vahdet noktasında cem etmesini biliyor. Nasıl eski mutasavvıflar gezip dolaştıkları tabiatı, temas halinde buldukları nesnelere, daha ötede, yerler ve gökler dâhil bütün bir âlemi tanrısal bir zikir içinde idrak ediyorlarsa, Mehmet Âkif'te de aynen öyle, büyük sanatkârların soyundan geldiğine dair sayısız işaretler mevcut. Bir yandan klasik büyük şairlerimizin, diğer yandan da batılı büyük romantiklerin mirasını kendinde cem etmesini bilen Âkif'te, bu bakımdan gür ve coşkulu bir şiir, suyu kesilmeyen büyük ırmaklar gibi boşanıyor da boşanıyor... Böyle büyük bir kabiliyet eğer 16. yüzyılda yaşasa idi, ikinci bir Fuzuli ile karşılaşacağımızdan emin olabilirdik. O takdirde de Akif'ten aynen Fuzuli'nin Leyla vü Mecnun'unda olduğu gibi, Su Kasidesi'nde olduğu gibi yüksek aşk terennümleri dinlemekten geri kalmayacaktık. Yani çok yazmak ve coşkulu yazmak gibi, kımıldadıkça rahat ve kolay şiirler söylüyormuş gibi bir tesir üretmek, hemen bütün büyük şairlerin nişanesi değil midir?"⁷

Carlyle "güneş tutulmaları ancak birkaç dakika içindir. Hâlbuki ideal tutulmaları asırlarca sürebilir" der. Osmanlıdan bu yana ait olduğumuz İslam medeniyeti bir asrı aşan

Në Qyrsinë e Sulejmanijes, poeti nuk arrin t'i përmbajë lotët dhe qan gjatë shkrimit të tyre. Poezia e tij e shkruar me gjuhën e përditshme arrin të jetë shumë e fuqishme sepse vargjet e saj janë shkruar me lot. Poeti përcjell në poezi ngjarjet që vëren rreth e rrotull tij dhe i shkruan ato me sinqeritet por pa përdorur shprehje të thata. Në fund të fundit një nga kriteret më të rëndësishme në përcaktimin e madhështisë së një veprë a nuk është sinqeriteti?

Edhe pse arti tek Akifi është aq madhështorë sa mund të lërë në hije personalitetin e tij, në të vërtetë ka qenë personaliteti që ka lënë në hije artin e tij. Kjo ka ndodhur për arsye se poezia e tij ka qenë e thjeshtë në raport me botëkuptimin e artit në periudhën kur ai ka jetuar, kurse jeta e tij ka qenë tragjike. Ndërkohë që vetë Akifi, si bir i një perandorie, ka një horizont të gjerë dhe një botë të brendshme të pasur. "Në penën dhe në shpirtin e Akifit ka një eliksir të tillë që ashtu siç ndodh në sofizmat e kohëve të vjetra, çdo temë dhe detaj ai arrin ta përmbledhë në një pikë unike. Ashtu si sofizmat e vjetër që çdo natyrë që shëtitin, çdo send që prekin, madje duke shkruar edhe më tej, gjithë botën përfshirë tokën dhe qiejt, iperceptojnë në një aludim hyjnor, ashtu ndodh edhe tek Mehmet Akifi. Duket se ka shumë shenja që tregojnë se ai vjen nga familja e artistëve të mëdhenj. Akifi di si të mbledh tek vetja nga një anë trashëgiminë e poetëve tanë të mëdhenj klasik dhe nga ana tjetër atë të romantikëve të mëdhenj Perëndimor. Prandaj tek ai një poezi e fuqishme dhe entuziaste rrjedh pa pushim si uji pa ndërprerje i një lumi të madh.... Të jemi të sigurt se nëse një talent kaq i madh do të kishte jetuar në shekullin e XVI, do të kishim të bënim me një poet Fuzuli të dytë. Atëherë do të dëgjonim nga Akifi melodi të ëmbla ashtu si tek Lejla dhe Mexhnuni i Fuzulit, ashtu si tek Oda e Ujit. Pra a nuk është tregues i të gjithë poetëve të mëdhenj të krijosh imazhin sikur shkruan shumë, shkruan me entuziazëm, sikur kur lëviz të dalin poezi të lehta dhe komode?"⁷

Carlyle thotë se "Eklipsat e diellit zgjatën vetëm disa minuta. Por eklipsat ideale mund të zgjatën

bir süredir ideal tutulması yaşamaktadır. Bu ideal tutulmasını görenlerin ve buna çözüm sunanların başında Mehmet Âkif gelmektedir. Geçen asırdan beri yaşadığımız bu ideal tutulmasında, ülkeyi kurtarmak için Avrupa'ya eğitime giden aydınlar, kafa karışıklığı, bunalım ve hafakanlar yaşamış, bırakın çözüm sunmayı, toplumla birlikte kendileri de savrulmuşlardır. İşte bu süreçte Âkif, yol gösterici bir Hızır gibi toplumun önüne çıkmış, camiye merkeze koyarak din ile ilmi barıştırmış ve asrın idrakine İslam'ı söyletme çabasına girmiştir. Nasıl ki, Hızır'la karşılaşanlar, karşılaştıkları anda Hızır'ın, Hızır olduğunu bilemiyorlarsa, Âkif de yaşadığı çağda kıymeti bilinmemiş, içinde bulunduğumuz krizden çıkmak için sunmuş olduğu reçete ciddiye alınmamıştır. Çağının üvey evladı olan Âkif, Cemil Meriç'in o güzel tanımıyla; "düşüncenin kuduz köpek gibi kovalandığı" yaşadığı dönemde kovalanmış, yaşadığı top- rakları terk zorunda kalmış, ser sefil bir şekil- de vefat etmiştir.

Âkif'in yaşadığı asrı geride bırakmamıza rağmen, Doğu cephesinde değişen bir şey olmamış, 20. Asırda olduğu gibi 21. Asırda da Müslümanlar aynı krizi ve aynı trajediyi yaşamaya devam etmektedirler. Ama Âkif'in ileri sürdüğü fikir ve düşünceler dün olduğu gibi bugün de geçerliliğini korumakta, hata daha bir anlam kazanmaktadır. Onun şahsi- yetini kendi şahsiyetimize; yenilikçi, ahlakçı fikirlerini de topluma kazandırmadıkça çağı yakalamamız mümkün değildir. Ve bu çelik iradeli şairin şiirinden daha çok şahsiyetin- den ilham almamız gerekmektedir. Çünkü o Baudelaire'in dediği gibi saygı duyulacak bir sair, bir derviş ve bir kahramandır...

me shekuj". Qytetërimi Islam të cilit i përkasim që prej kohës së Perandorisë Osmane, është duke përjetuar një eklips ideal i cili ka shekuj që po zgjat. Mehmet Akifi qëndron në krye të atyre që arrijnë ta dallojnë këtë eklips ideal dhe përpiqet të ofrojë zgjidhje. Në këtë eklips ideal që ka nisur që shekullin e kaluar, shumë intelektual për të shpëtuar vendin kanë shkuar për studime në Europë, ku dhe kanë kaluar shumë konfuzione, depresione, probleme. Ata jo vetëm që nuk kanë arritur të gjejnë një zgjidhje, por së bashku me popullin janë tronditur edhe vetë. Ja pra në këto kushte Akifi ka dalë përballë popullit si një udhërrëfyes, si një shpëtimtar i dërguar nga zoti. Ai ka vendosur në qendër xhaminë dhe ka pajtuar fenë me shkencën, duke u përprekur t'i sqarojë islamin perceptimit të shekullit. Ashtu si ata që në momentin kur takohen me engjëllin shpëtimtar, nuk e kuptojnë që ai është engjëlli shpëtimtar, ashtu edhe vlera e Akifit nuk është kuptuar në kohën kur ai jetoi, recetat që ai ofronte për shpëtim nuk janë marrë seriozisht. Akifi ishte femija i gjetur i kohës, në një kohë që e thënë bukur me shprehjen e Xhemil Meriçit (Cemil Meriç) "mendimi ndiqej sikur të ishte një qenë me tërbim", edhe poeti është ndjekur dhe është detyruar të largohej nga vendi ku jetonte, duke ikur nga kjo jetë në një mënyrë shumë të mjeruar.

Edhe pse e kemi lënë pas shekullin në të cilin jetoi Akifi, duket se nuk ka ndryshuar asgjë në fronin Lindor. Ashtu si në shekullin e XX, edhe në shekullin e XXI, myslimanët vazhdojnë të përjetojnë të njëjtën krizë dhe të njëjtën tragjedi. Por idetë dhe mendimet që hodhi Akifi vazhdojnë të ruajnë aktualitetin e tyre ashtu si dje, madje ato kanë marrë edhe më shumë kuptim. Duket se nuk është e mundur ta arrijmë epokën nëse nuk i bashkojmë personalitetit tonë personalitetin e Akifit, nëse nuk i japim popullit idetë inovatore dhe moraliste të tij. Më shumë sesa nga poezia e tij ne duhet të frymëzohemi nga personaliteti i këtij poeti me vullnet çeliku. Sepse ai ashtu siç thotë edhe Bodlier (Baudelaire), është një poet i respektuar, një dervish dhe një hero...

Dipnot

- 1 **Stefan Zweig**, Kendi Hayatının Şiirini yazanlar, sh.7, 8, Çev. Ayda Yörükan, Doğubatu Yay. Ankara, 2011
- 2 **Orhan Okay**, Mehmet Âkif Kalabalıklarda Yalnız Bir Adam, sh.36, Dergâh Yay. İstanbul, 2015
- 3 Âkif ile Dr. Rieux'u karşılaştırmanın nedeni, Veba romanının felsefi arka planıdır. Camus, bu romanında Veba'nın Oran şehrinde yayılışını ve binlerce kişinin bundan etkilenmesini anlatır. Veba Oran şehrinde çıkar, insanlar tam kurtuldum derken, bir başka şehirde ortaya çıktığı haberi gelir. Böylece sorumluluk hisseden Dr. Rieux tekrar başa dönmesi ve yeniden veba ile mücadele etmesi gerekir. Bu kısır döngü, gerçek anlamını Yunan mitolojisindeki Sisifos efsanesinde kendini bulur. Sisifos, yuvarlayarak dağın en tepe zirvesine çıkarmak zorunda kaldığı taşı tam zirveye otururken yorgunluktan bitkin düşer ve taş taş tekrar zirveden aşağıya yuvarlanır. Sisifos böylece yeniden o taşı zirveye çıkarmaya uğraşır ve ömrü dağın eteği ile zirvesi arasında taşı sürüklemekle geçer. Bu bir kısır döngü, bir işkencedir. Âkif de Osmanlının yıkılışında Milli Mücadeleye destek vererek büyük bir azim ve imanla çalışmış, Garlaşma hastalığına tutulan toplum için çözüm önerileri sunmuş Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte tam amacına ulaştım derken, büyük bir hayal kırıklığı yaşamış ve tekrar başa dönmek zorunda kalmıştır. İdealizmi, doğruculuğu, samimiyeti inancı yüzünden büyük zorluklar yaşayan Âkif'in hayatı trajiktir. Veba'da Camus, özgürlük, hapsedilmişlik, kadercilik, mücadele, umutsuzluk, başkaldırı gibi kavramlar tartışılmıştır. Tüm bunlar Âkif'in hayatı boyunca mücadele ettiği kavramlardır. Bundan dolayı Rieux gibi sorumluluk ve sıkıntılar çekmiş, Sisifos gibi bir cezaya çarptırılmıştır. Belki de onun bu durumun en güzel Carlyle'in şu ifadesinde bulabiliriz: "kahraman eşyanın iç dünyasında, geçici ve bayağının altında çok kere görünmeyen fakat daima var olan hakiki, ilahi ve ebedi içinde yaşayan kimsedir: bu kimsenin varlığı bunun içindir; kendisi bunu, icabına göre söz veya fiille dışarıdakilere anlatır. Hayatı, tabiatın ebedi kalbinden kopmuş bir parçadır" (**Carlyle**, Kahramanlar, sh.135)
- 4 **Orhan Okay**, age. sh.37
- 5 **Mithat Cemal Kuntay**, Mehmed Âkif, sh.40, Timaş Yay. İstanbul, 2007
- 6 **Mehmet Âkif Ersoy**, Safahat, Fatih Kürsüsünde, sh.
- 7 **Necmettin Turinay**, Safahat, sh.17, TOBB Yay. Ankara, 2011

Referencat

- 1 **Stefan Zweig**, Kendi Hayatının Şiirini yazanlar, sh.7,8, Çev. Ayda Yörükan, Doğubatu Yay. Ankara, 2011
- 2 **Orhan Okay**, Mehmet Âkif Kalabalıklarda Yalnız Bir Adam, sh.36, Dergâh Yay. İstanbul, 2015
- 3 Arsyeya se përse krahasohet Âkifi me Dr. Rieux është sfondi filozofik i romanit Murtaja. Në këtë roman Kamy tregon për përhapjen e sëmundjes së murtajës në qytetin Oran dhe preken prej saj të mijëra njerëzve. Ndërkohë që murtaja mbaron në qytetin Oran dhe njerëzit nisën të mendojnë se shpëtuan, vjen lajmi se ajo është shfaqur në tjetër qytet. Prandaj Dr. Rieux-it i cili ndjen përgjegjësi, i duhet të nis betejën nga fillimi dhe të luftojë përsëri me murtajën. Ky rreth vicioz, gjen kuptimin e vërtetë tek legjenda e Sizifit në mitologjinë greke. Sizifi është i detyruar që një gur të madh ta çojë në majën më të lartë të malit duke e rrokullisur atë, por në kohën që ai është duke arritur majën, bie i raskapitur nga lodhja dhe guri rrokulliset përsëri tatëpjetë. Atëherë Sizifi i duhet që gurin ta ngjit përsëri në mal por ngjarja përsëritet ndaj jeta e Sizifit kalon duke tërhequr gurin midis fundit dhe majës së malit. Ky është një rreth vicioz, kjo është një torturë. Edhe Akifi ka punuar me shumë këmbëngulje dhe besim për të mbështetur themelimin e republikës pas rënies së perandorisë, ka ofruar alternativa shpëtimi për shoqërinë që kishte rënë preh e imitimit të perëndimit. Dhe kur me krijimin e republikës ai mendonte se më në fund ia kishte arritur qëllimit, ai përjeton një zhgënjim të madh dhe i është dashur që të kthehet përsëri tek fillimi. Është tragjike jeta e Akifit i cili përjetoi shumë vështirësi për shkak të idealizmit, drejtësisë, sinqeritetit dhe besimit të tij. Tek romani Murtaja Kamy ka trajtuar tema si liria, burgosja, fatalizmi, përpjeka, dëshpërimi, rebelimi. Të gjitha këto janë tema për të cilat është përpjekur Akifi gjatë gjithë jetës së tij. Prandaj ai ka mbartur përgjegjësi dhe ka vuajtur ashtu si Rieux-i, është dënuar ashtu si Sizifi. Ndoshta kjo gjendje e tij do të shprehej më bukur me fjalët Carlyle që thotë: "Heroi është dikush që edhe pse shpesh herë nuk dallohet në botën e brendshme të gjërave të përkohshme dhe vulgare, ai gjithmonë jeton tek e vërteta, hyjnorja dhe e përjetshme. Prandaj duhet ekzistenca e tij, të cilën ai vetë ua tregon të tjerëve me fjalë ose me vepra, sipas nevojës. Jeta e heroit është një pjesë e shkëputur nga zemra e pavdekshme e natyrës". (**Carlyle**, Kahramanlar, fq.135)
- 4 **Orhan Okay**, vepra e sipërpërmendur. fq.37
- 5 **Mithat Cemal Kuntay**, Mehmed Âkif, sh.40, Timaş Yay. İstanbul, 2007
- 6 **Mehmet Âkif Ersoy**, Safahat, Fatih Kürsüsünde
- 7 **Necmettin Turinay**, Safahat, sh.17, TOBB Yay. Ankara, 2011

MEHMED AKİF TEK BAŞINA BİR ÜMMET

MEHMET AKİFİ NJË UMET, MË VETE

Metin Önal Mengüşođlu / Metin Onall MENGYSHOLLU

Beşer Akif'ten İnsan Akif'e

Benim Mehmed Akif üstatla yolumun kesişmesi çok enteresandır. Çocukluktan çıktığım ilk yaşlarımdan itibaren türküleri ve şiiri seven birisiydim. Harput kökenliydim, bunun rolü olduğunu düşünüyorum. Çünkü Her Harputlunun kulağına yörenin mahalli ağzıyla da olsa türkülerden akan divan şiirinin tadı illa ki bulaşmıştır. Harput Musikisi, Klasik Türk Musikisi gibi hem çok sesli hem de edebiyatın önemli eserlerinden yararlanarak üretilmiş, özgün bir musikidir. Harput'ta yirminin üzerinde mütekâmil divanı bulunan şair yetişmiştir. Orada, ümmi çobanları, hayvan otlatırken ellerini kulaklarına atıp, Fuzulî'nin divanlarını şarkı formunda okurken görürseniz şaşırmasınız. Bu son derece yaygın bir költürdür.

Bahsi geçen atmosferin etkisiyle şiirler yazmaya başlamışken, beri yandan da Kuran-ı Kerim'i anlayabilmek maksadıyla mealinden

Nga Akifi Njeri tek Akifi Humanist

Është shumë interesante mënyra se si jam ndeshur me mjeshtrin Mehmet Akif. Që në vitet e para kur dola nga fëmijëria, kam pasur një dashuri të veçantë për këngët dhe poezitë. Unë jam me origjinë nga qyteti antik i Harputit dhe mendoj se kjo ka ndikuar në dashurinë time për këngën dhe poezinë. Sepse çdo njeriu prej Harputit, duhet t'i jetë ngjitur patjetër shija e poezive të letërsisë së Divanit që rrjedhin nga këngët, qoftë edhe me të folurën dialektore të zonës. Këngët e Harputit janë këngë të veçanta origjinale me shumë zëra (polifoni) ashtu siç është muzika klasike turke, si dhe të krijuar duke u bazuar në veprat e rëndësishme të letërsisë. Nga Harputi kanë dalë më tepër se 20 poetë të cilët kanë vëllime poetike me cilësi të lartë. Mos u habitni kur të shihni atje se si barinjtë që nuk dinë shkrim dhe këndim, kur janë duke kullotur bagëtitë, vënë dorën në vesh dhe thonë poezitë e poetit Fuzulî në formën e këngëve. Kjo është një traditë shumë e përhapur atje.

Kur nisa të shkruaja poezi i ndikuar edhe nga ambienti për të cilin ju fola, nisa që nga njëra

okumaya yeltenmiştim. Orada Şuara Sure-si'ne rastlayınca bilseniz ne kadar sevinmiş-tim. Kuran, şairlerden söz ediyordu. Ancak surenin sonlarına doğru, kimi ayetler, şairler hakkında epeyce olumsuz sıfati, ardi ardina saymaya başlayınca, müthiş heyecanlanmış ve doğrusu ürkmüşüm. Bu olumsuz adam-lardan birisi de ben mi olacaktım; çünkü hem şiir yazıyor hem de şiiri çok seviyordum.

Korkularım öyle uzun sürdü ki kendime şair denilmesinden bile endişe ediyordum. Bu sebeple olmasa bile bu sebebin hatırasına binaen, benim 1983 te yayınlanan ilk şiir ki-tabımın ismi, Ben Asyalı Bir Ozan olmuştur.

Neden sonra derdimi Mehmet Sait Çekme-gil üstada açtığımda, gülümseyerek Kuran ayetlerini eksik okumuş olduğumu söyledi. Ve şairleri olumsuzlayan ayetlerin arkasın-da bir ifadenin daha bulunduğunu gösterdi. Meğer orada "Hakkı söyleyenler müstesna" şeklinde bir nihai ifade yer alıyordu.

Bu yeni öğreti kalbimi hayli ferahlatmıştı. Bu kez de kendi kendime sorup durmuşumdur. Kuran'ın "müstesna" dediği şair tipi han-gisidir, diye. Geçmiş edebiyatımızı bütün cepheleriyle örnekleri üzerinden okuyan ve seven birisiydim. Liseli yıllarda edebiyat ki-taplarımızdaki gazel ve kasideleri hakkını vererek okuyan bir talebeydim. Çünkü Kuran okumayı bildiğim gibi babamın evdeki ki-taplarına merak sararak, Osmanlı Türkçesini hatta el yazılarını bile okur durumdaydım. Okuduğum, öğrendiğim divan şiirinin temel temaları aşk merkezli idi. Kız-oğlan, gül-bül-bül, Leyla ile Mecnun, Kerem ile Aslı, Tahir ile Zühre ve buna benzer temalardı. Halk edebi-yatı ürünlerinde ise bolca Elif kız ile karşılaşı-yordum. Belki biraz Tekke edebiyatı ürünleri, kısmen Yunus Emre "müstesna" sıfatını hak

anë të lexoja edhe shpjegimet e Kur'anit për ta kuptuar më mirë atë. Sikur ta dinit se sa shumë jam gëzuar kur rastisa të lexoja Sure në Shuara. Atje Kur'ani fliste për poetët. Por në disa ajete nga fundi i Suresë, për poetët përdroreshin shumë përcaktor negativ njëri pas tjetrit, dhe të them të drejtën u emocionova, madje dhe u frikësova. A mos ndoshta do të jem unë njeri prej këtyre njerëzve negativ? Sepse unë poezinë edhe e shkruaj edhe e pëlqej shumë.

Aq shumë më zgjati trembja, saqë kisha frikë se mos dikush do të më quante poet. Edhe pse jo për këtë arsye, por i ndikuar nga ky kujtim, librit tim të parë me poezi të botuar në vitin 1983 i vura titullin "Unë një vjershetor nga Azia".

Kur shqetësimin tim e ndava më vonë me mjeshtrin Mehmet Sait Çekmegil, ai duke buzëqeshur më tha se i kam lexuar jo të plota ajetet e Kur'anit. Ai më tregoi edhe një shprehje në Kur'an që gjendej pas fjalëve negative për poetët. Ajo shprehje thoshte se përjashtoheshin ata që flasin për Zotin.

Kjo gjë e re që mësova ma kishte lehtësuar zemrën. Por përsëri e pyesja veten, si janë ata poetë për të cilët Kur'ani thotë se bëjnë përjashtim. Unë jam një person që letërsinë tonë të vjetër e pëlqej dhe e kam lexuar nga të gjitha anët nëpërmjet poezive shembull. Në gjimnaz kam qenë një student që i ka studiuar rregullisht të gjitha poezitë nëpër libra. Unë isha kureshtar edhe për librat në shtëpinë e babait, dhe ngaqë dija të lexoja Kur'anin, arrija të lexoja edhe turqishten osmane, madje edhe dorëshkrimet. Poezitë që lexoja në përgjithësi kishin si temë kryesore dashurinë. Shihja aty tema vajza-djali, trëndafili-bilbili, Lejla dhe Mexhnuni, Keremi dhe Asllëja, Tahiri dhe Zyhreja e të tjera të ngjashme. Ndërsa në letërsinë popullore ndeshesha shpesh me vajzën Elif. Ndoshta nga letërsia fetare dukej se Junus Emre (Yunus Emre) e meritonte pjesërisht të ishte poet që bënte përjashtim. Mund të gjenden shumë arsye pozitive që justifikojnë se pse letërsia e

eder gibi görünüyordu. Geçmiş Türkçe edebiyatın çoğunlukla bahsi geçen temalardan kurulu bulunmasının türlü sebepleri, olumlu gerekçeleri bulunabilir. Denebilir ki söz konusu metinler galip zihnin ürünleriydi. Zevki, hazzı, lezzeti, hatta hüznün ve acının lezzetini bilhassa konu edinmiştir. Şimdilik burada duralım.

“Hakkı söyleyen müstesna” bir şairi aramaya bile hacet yoktu. Çünkü Safahat adlı muazzam külliyyatı ile Mehmed Akif karşında duruyordu adeta. Bu nitelemeyi her cephesi ile hak eden şair oydu. Daha liseli yıllarımda biyografisini yazarsam ona “Müstesna Şair Mehmed Akif” demeliyim, diye düşünmüştüm. Rabbim nasip etti böyle bir eser yazdım.

Edebiyatımızın bu Müstesna Şairi'nin bizim memleketimizde şöyle veya böyle bütün ideolojilere mensup insan tipleriyle, yolu mutlaka ama mutlaka bir biçimde karşılaşmaktadır. Şöyle ki onun sevmeyenleri hatta düşmanları bile Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde değil yalnızca, dışarıda bile en azından bu ülkenin bağımsız marşı okunurken, onunla rastlaşacaklardır. Gönülden saygıları hiç olmasa dahi, mahalle baskısı değil ulusal baskı altında ezilerek onu tanımak, hatırlamak zorunda kalacaklardır, kalmaktadırlar.

Gelelim “Tek başına ümmet” pozisyonuna. Kuran-ı Kerim Nahl Suresi 120. Ayeti kerimesinde Hz. İbrahim hakkında şöyle denilir, mealen: “Gerçek şu ki, İbrahim insana yakın bütün erdemleri kendinde toplamasını bilen (bir ÜMMET), yalan ve sahtelik taşıyan her şeyden yüz çevirerek Allah'ın iradesine yürekte bağlanıp boyun eğen (HANİF) birisiydi; Allah'tan başkalarına tanrılık yakıştıran kimselerden değildi.”

vjetër turke kryesisht ishte krijuar mbi temat që përmendëm. Mund të themi se ato tekste ishin prodhim i një mendjeje fitimtare. Mund të themi se është zgjedhur si temë letërsie shija, kënaqësia, e mira, madje edhe shija e trishtimit dhe dhimbjes. Tani le të ndalemi këtu.

Në fakt as që ishte e nevojshme të kërkoja një poet që bënte përjashtim. Sepse Mehmet Akifi qëndronte para meje me veprën e tij madhështore të quajtur Safahat. Ai ishte një poet që nga çdo këndvështrim e meritonte të cilësohej si përjashtim. Që në vitet e gjimnazit mendoja se nëse do t'i shkruaja biografinë, do ta quaja atë “Mehmet Akifi, Poeti që bën përjashtim”. Dhe më ndihmoi zoti dhe unë e shkrova një vepër të tillë.

Në vendin tonë patjetër që, ky Poet i Përveçëm, në këtë apo në një tjetër mënyrë, në rrugën e tij është ndeshur me lloje të ndryshme njerëzish me ideologji nga më të ndryshmet. Ata që nuk e duan, apo armiqtë e tij, me shumë mundësi nuk janë vetëm brenda kufijve të Turqisë, por janë edhe jashtë saj, ata do ta kenë ndeshur poetin të paktën kur këndohet himni i pavarësisë së këtij vendi. Megjithëse me shpirt nuk e duan dhe nuk e respektojnë, ata janë dhe do të jenë të detyruar ta njohin dhe ta kujtojnë atë, duke u shtypur nën presionin kombëtar.

Le të shohim tani pse “Akifi vetë është një komunitet mysliman më vete”. Në ajetin e 120 të Sures Nahl të Kur'anit Kerim, për Profetin Ibrahim (Abraham) thuhet kështu: “E vërteta është kjo, Ibrahim është një njeri që (si umet (komunitet mysliman)) di të mbledhë rreth vetes të gjitha virtetet që e nderojnë një njeri, (si hanif (besimtar i drejtë)) ai i kthen shpinën çdo gjëje që mbart gënjeshtëri dhe falsitet, duke u lidhur me shpirt me Allahun dhe duke iu përlulur vullnetit të Tij. Ai nuk ishte nga ata që quajnë si zot edhe të tjetër përveç Allahut.”

Në këtë mesazh hyjnore na bien në sy dy koncepte. I pari është koncepti umet (komunitet mysliman) të cilin e përdorëm edhe për të cilësuar Akifin. Kurse koncepti

Yukarıdaki İlahi Mesaj'da iki kavram dikkatimizi çeker. Birisi Akif hakkındaki yargımızda da kullandığımız Ümmet kelimesidir. Öteki ise Hanif kelimesi. Her ikisi de bir beşerin, insanlık vasfını kazanırken, yani davranışlarını şekillendirir ve kendisine bir ahlak tutumunu ilke edinirken temiz olanı, maruf ve makul olanı seçmesi vesilesiyle aldıkları ismi hatırlatır. Ümmi olan kişi, anasından doğduğu gibi temiz kalmış kişidir aynı zamanda. Hanif olan ise yine nefsinin Allah'tan başkasını tanıdık edinmekten korumuş, yalansız dolansız, ıvazsız garazsız, dürüst bir hayat yaşamış, zulmetmekten, batıla sapmaktan kendini korumuş kişilerin vasfıdır. İşte bu sebeple Akif hakkında böyle bir yargıda bulunmaktayız.

Nitekim Mehmed Akif'in yaşadığı ve Müslümanların sosyal, siyasal, kültürel anlamda tarihin öznesi olmaktan çıkarak nesneleştiği yıllarda, tıpkı kendisi gibi aynı mücadelenin bayrağını açmış, öteki Müslüman ilim ve sanat ehliyle de ciddi akrabalığı vardır. Kimi muhafazakârların Akif'e yakıştıramadıkları, aslında anlayamadıkları bu yakınlık önemlidir. Çünkü hatırlatmaya çalışacağımız bütün Müslüman önderlerin, ferdi hayatlarına bakıldığında, aynı serencam karışımına çıkmaktadır. Cemalettin Afgani, Muhammed Abduh, Reşit Rıza, Ferit Vecdi, Muhammed İkbâl, Musa Carullah, Abdürreşit İbrahim, Gaspıralı İsmail gibi şahsiyetler hakkında, edinilecek küçük malumatlar, arayan kişiyi benzer sonuçlara ulaştıracak ve bu şahsiyetlerin her birisinin tek başına birer ümmet, birer hanif kişi oldukları görülecektir.

Mehmed Akif'in öteki bütün vasıfları, kimlikleri, şairliği hatta Müslümanlığı hatırlanmasa bile, tek başına yaşadığı hayatın bütününe bakıldığında, karşımıza çıkacak olan insan kimliğinde, azıcık insaf sahibi, vicdanını ört-

tjetër është hanif (besimtar i drejtë). Të dyja këto koncepte të kujtojnë që kur një njeri fiton cilësinë e të qenit njeri i mirë, pra kur njeriu rregullon sjelljen dhe e kthen në princip të vetin qëndrimin moral, ai zgjedh atë që është e pastër, e përshtatshme dhe e arsyeshme. Njeriu që është umet, është njëkohësisht njeriu që mbetet i pastër si në momentin kur e ka lindur nëna. Ndërsa koncepti hanif përdoret për ata që nuk njohin zot tjetër përveç Allahut, ata jetojnë një jetë të sinqertë, pa gënjeshtër, pa mashtrime, pa kompromise, pa mllefe, dhe që i druhen shtypjes dhe të rremës. Për këto arsye ne e cilësojmë Akifin kështu.

Mund të thuhet se Mehmet Akifi, në vitet kur jetoi, vite këto kur u mënjanuan myslimanët të cilët deri në atë kohë ishin parësorë nga ana sociale, politike, kulturore, ka pasur lidhje të ngushta me personalitetet e tjera myslimane të shkencës dhe artit të cilat ashtu si ai mbrojnë të njëjtën kauzë. Në fakt është shumë e rëndësishme kjo afërsi e Akifit, e cila nuk arrin të kuptohet nga ana e disa konservatorëve që nuk pajtohen me këtë. Po të shohim jetët personale të të gjithë udhëheqësve mysliman që do përpqemi të kujtojmë, do të na dalin përpara të njëjtat përfundime. Të dhëna të vogla në lidhje me personalitete si Xhemalatin Afgani, (Cemalettin Afgani), Muhammed Abduh, Reshit Rëza (Reşit Rıza), Ferit Vexhdi (Ferit Vecdi), Muhammed İkbâl, Musa Xharullah (Musa Carullah), Abdylrreshit İbrahim (Abdürreşit İbrahim), Gaspıralı İsmail, do të na çojnë në rezultate të ngjashme dhe do të shohim se të gjitha këto personalitete veç e veç mund të cilësohen si umet dhe hanif.

Edhe po të mos mbahehin mend të gjitha cilësitë e tjera të Mehmet Akifit, identiteti, poezia, madje dhe besimi i tij mysliman, do të mjaftonte të shihnim vetëm jetën e tij për të gjetur një shembull që do ta admironte çdokush i quajtur njeri, që ka qoftë edhe pak mëshirë njerëzore dhe që nuk e ka fshehur ndërgjegjen.

Mbajtja e fjalës së dhënë është në nivele

memiş bulunan herkesi kendisine hayran bırakacak bir modellik mevcuttur.

Verdiği sözlere sadakati destan çapındadır. Alelade buluşmalar için söz verdiğinde dahi, sözünü hayati tehlikeler karşısında bile yılmadan tutmaya çabalaması, takdirlerin üzerindedir. Söz verdiği için karlı kış günlerinde, lodoslu havalarda, deniz vasıtalarının asla çalışmamasına rağmen, yürekli sandalcılara külliyatlı miktarda ücret ödeyerek, İstanbul'da karşıdan karşıya geçmesi, saatlerce yol yürüyerek verdiği sözü yerine getirmiş olması, bugün bile herkesi şaşırtmaktadır. Hayatı boyunca dürüst ve insan kalmış birisidir Mehmed Akif. Ağzına haram lokma koymamıştır. Hiç sevmediği Veteriner Genel müdürü haksız yere görevden alınınca, genel müdürün hatırına değil, hakkın hatırına kendisi de istifa edecek kadar dürüst bir adamdır.

Mektep arkadaşı Hasan Tahsin ile daha lise sıralarındayken aralarında sözleşirler. Mekteplerini bitirip iş-güç, çoluk-çocuk sahibi olduklarında, içlerinden birisi erken vefat ederse, geriye kalan arkadaşı, ölenin çoluk-çocuğuna da bakacaktır. Bir nevi kan kardeşliği sözleşmesidir. Mehmed Akif'in beş, Hasan Tahsin'in üç çocuğu olur. Günün irisinde Mithat Cemal anlatıyor, Akif'i evinde ziyarete gider. Kapı açıldığında karşısına birçok çocuk çıkınca sorar: "Akif bunlar kimdir?" Cevap: "çocuklarım" şeklindedir. Oysa Mithat Cemal Akif'in kaç çocuğu olduğunu bilmektedir. Neticede anlaşılır ki Hasan Tahsin vefat etmiştir. Onu defn ettikten sonra Akif eşini ve çocuklarını kendi evine taşımıştır.

Hadise bununla bitmiyor. Hatırladığım kadarıyla Akif bu üç çocuğa ömrünün elveren bütün zamanlarında bakmayı sürdürmüştür. Çocuklardan erkek olanı Akif askere gönder-

legjendare. Është për tu admiruar se si poeti për të mbajtur fjalën e dhënë, qoftë edhe për një takim të zakonshëm, përpiqet pa u lodhur, edhe nëse i dalin përpara rreziqe jetësore. Edhe sot i habit të gjithë se si ai vetëm se kishte dhënë fjalën, në ditët me dëborë të dimrit, në motin me furtunë, kur nuk kishte mjete detare në funksionim, u ka paguar shuma të mëdha parash lundërtarëve guximtar që ta kalonin nga ana tjetër e bregut të Stambollit dhe ka ecur në këmbë me orë të tëra. Mehmet Akifi është një njeri që gjatë gjithë jetës së tij ka qenë i drejtë. Ai nuk ka futur në gojë asnjë kafshatë të pamerituar. Ai është një burrë aq i drejtë saqë kur drejtori i përgjithshëm i veterinerisë u hoq nga puna padrejtësisht, dha dorëheqjen edhe pse nuk e pëlqente atë.

Kur ende ishte në bankat e shkollës ai së bashku me shokun i tij të shkollës Hasan Tahsinin i japin fjalën njëri tjetrit për diçka. Nëse pasi të mbarojnë shkollën dhe të jenë bërë me punë e me familje, njëri prej tyre vdes më herët se tjetri, ai që mbetet pas do t'i dilte për zot familjes së shokut të vdekur. Ishte kjo një lloj marrëveshje vëllazërie. Mehmet Akifi bëhet me pesë fëmijë, kurse Hasan Tahsinin me tre. Siç tregon edhe Mithat Xhemali, një ditë kishte shkuar për vizitë tek shtëpia e Akifit. Kur u fut brenda pa shumë fëmijë në shtëpi dhe pyet "Akif të kujt janë këta?". Përgjigja e tij ishte "Fëmijët e mi". Por Mithat Xhemali e dinte se sa fëmijë kishte Akifi. Si përfundim u kuptua se Hasan Tahsinin kishte vdekur. Pas vdekjes së tij Akifi, gruan dhe fëmijët e shokut i strehoi në shtëpinë e vet.

Por nuk mbaron me kaq. Me aq sa mbaj mend, Akifi ka vazhduar të kujdeset për këta tre fëmijë gjatë gjithë jetës. Djalë Akifi e dërgoi ushtar. Kur ky djalë vdiq nga një sëmundje ngjitëse, edhe varrimin e tij e organizoi Akifi. Ai është kujdesur edhe për dy vajzat që i mbetën amanet nga Hasan Tahsin, deri sa i martoi ato.

Disa vite më parë një gazetë kishte publikuar një intervistë të bërë me një prej mbesave të Akifit, për të cilin dihet se jetonte në Stamboll.

miştir. Bu çocuk bir bulaşıcı hastalıktan ötürü vefat edince, onun defnini de Akif yapmıştır. Hasan Tahsin'in geriye kalan iki kızını ise Akif evlendirinceye kadar gözetmiştir.

Mehmed Akif'in halen İstanbul'da yaşadığı bilinen bir torunu ile yıllar evvel bir gazete mülakat yapmıştı. Bu hanımefendinin o mülakatta bir hatırasına değinerek, şuna benzer ifadeleri vardı: "Hasan Tahsin'in kızı Semra hanımı, evleninceye kadar ben öz teyzem zannederdim." Şu ifadeler bile nasıl bir insan evladı karşısında olduğumuzu anlatmaya yeter. İşte tam da bu sebeple ben diyorum ki başka hiçbir vasfı bulunmasaydı bile böyle bir şahsiyete dünyanın bütün vicdanlı ve insaflı insanları saygı duyacaktır.

Mehmed Akif denildiğinde Kuran'dan söz açmaksızın konuşmak zaittir. O bir bakıma Kuran Şairi, bir bakıma Camideki Şair, bir bakıma da Müstesna Şair'dir. Kuran-ı Kerim Fussilet Suresi 6, Kehf Suresi 110 ve daha birkaç ayeti kerimede Son Allah Elçisi hakkında bazen de O'nun ağzından, mealen: "Ben de sizin gibi bir beşerim, ancak bana ilahınızın Tek Bir İlah olduğu vahyolunmaktadır" ifadeleri dile getirilir. Bu ifadelerin bazı meal çalışmalarında, beşer kelimesi yerine "insan" kelimesi konularak Türkçeleştirilmesi, bence vahim bir hatadır. Çünkü beşer kelimesi de insan kelimesi de Arapçadır ve her ikisi de Kuran'da sıkça kullanılmaktadır.

Şunu bilmelidir ki bütün insanlar beşer sıfatlarıyla doğarlar. Yani biyolojik, fizyolojik ve anatomik hayatları benzerlikler gösterir. Bu vasıflarıyla yerler, içerler, terleyip, yaşlanırlar ve nihayet ölürlər. Allah'ın Elçileri de böyledir. Ancak insan yönleriyle Allah Elçilerini sıradan beşere benzetmek yanlıştır. Çünkü insanlık bir bakıma kazanılan bir vasıftır. Bu

Dua të përmend këtu disa shprehje që ajo zonjë përdori në intervistë teksa tregonte kujtimet e saj: "Vajzën e Hasan Tahsinit, Semrën, deri ditën që u martua unë kujtoja se e kisha teze prej vërteti". Kjo shprehje mjafton për të kuptuar se me çfarë njeriu kemi të bëjmë. Prandaj unë them se edhe sikur të mos gjenim asnjë cilësim për Akifin, përsëri, personalitetin e tij do ta respektonin të gjithë njerëzit në botë që kanë ndërgjegje dhe mëshirë.

Nuk do të ishte i plotë vlerësimi ynë për Mehmet Akifin nëse nuk do të flisnim edhe për lidhjen e tij me Kur'anin. Ai nga njëra anë ishte poeti i Kur'anit, poeti i xhamisë, e nga një anë tjetër ishte një poet i përveçëm. Në Surenë 110 Kehf, Surenë Fussilet dhe në disa ajete të tjera të Kur'ani Kerimit, në lidhje me të lajmëtarin e fundit të dërguar nga Allahu dhe me fjalët e Atij thuhet kështu: "Edhe unë jam njeri si ju, por mua më është urdhëruar nga zoti t'ju them se zoti juaj është vetëm një". Në disa punime ku interpretohen shprehje të tilla shohim se fjala "njeri" është përdorur në vend të fjalës "human", që për mendimin tim ky është një gabim fatal. Në versionin arabisht të Kur'anit janë të përdorura të dyja këto fjalë.

Duhet ditur një gjë se të gjithë humanët lindin si njerëz. Pra jeta e tyre është njësoj si ajo e njerëzve për nga përbërja biologjike, fiziologjike dhe anatomike. Dhe ngaqë janë si të tillë edhe ata kanë, pinë, djersinë, plaken dhe vdesin. Po kështu edhe të dërguarit e Allahut. Por është e gabuar që të dërguarit e Allahut t'i përngjasosh me njerëzit e zakonshëm, duke u bazuar tek cilësitë humaniste të tyre. Sepse humanizmi është diçka e përfituar më vonë. Duke parë nga ky këndvështrim, themi se të dërguarit e Allahut janë njerëz më të mirë se të gjithë ne. Madhështia e humanizmit lartësohet në përpjesëtim të drejtë me madhësinë e moralit. Edhe të dërguarit e Allahut kanë një humanizëm, pra një moral madhështor, përderisa janë zgjedhur nga ana e Allahut. Kështu që në popullin islam ka udhëheqës që

yönleriyle Allah elçileri hepimizden daha iyi birer insandır. İnsaniyetin yüceliği ahlakın yüceliği ile doğru orantılı gelişir. Allah Elçilerinin insanlığı yani ahlaki yüce bir ahlaklıdır ki Allah tarafından onlar seçilmişlerdir. İşte İslam milleti arasında, bir de Allah Elçilerinin ahlaki izini takip eden önderler, tek başına ümmet olmayı hak etmiş kimseler vardır. Mehmed Akif insan yönüyle onlardan birisidir.

Mehmed Akif bir ara Darülfünun, bugünkü İstanbul Üniversitesi'nde dersler de vermiştir. Aynı üniversitede ders veren hocalardan Akif'in de sevdiği Ferit Kam'a bir haksızlık yapılır ve hoca üniversiteden ayrılır. Akif de hemen arkasından bu haksızlığa dayanamayıp üniversitedeki görevinden istifa eder. Aslında işe, gelire herkesten çok muhtaç birisidir ancak haksızlıklar karşısında susmayan bir de güzel ahlak sahibidir.

Giriştiği bütün işlerde, hayatının her safhasında dürüst ve insan kalmış olmayı başaran bir modeldir o. Kız kardeşi evinde çayı yanında şekerle ikram edince, şekeri nereden temin ettiklerini sorar. Meğer eniştesi bürokratik nüfuzunu kullanarak, yurda bu kıtlık yıllarında kaçak yoldan giren şeker getirdiğini öğrenir, o çayı içmez. İttihat Terakki Cemiyeti'ne dâhil oluşunu eleştirenler vardır. Ama sırf Akif'i kazanmak için bu cemiyetin her mensubuna yaptırdığı yemini, Akif için değiştirdiğini unutur. Yeminde cemiyetin her emrine kayıtsız şartsız uyma ifadesi vardır. Akif cemiyetin her emrine uymayacağını yalnızca maruf olanlarına uyacağına dair yemin edebileceğini söyler ve çaresiz kabul edilir.

Teşkilat-ı Mahsusa adına sürdürdüğü bütün görevlerinde de benzer insani durumu sergiler ve bir güzel ahlak modeli sunar. Berlin'de

ecin në gjurmët e të dërguarve të Allahut, që e kanë merituar të jenë vetë një umet. Edhe Mehmet Akifi me cilësitë e tij humaniste është njëri prej tyre.

Mehmet Akifi një periudhë ka dhënë leksione edhe në Universitetin Osman, që sot është Universiteti i Stambollit. Një prej kolegëve të dashur për Akifin në universitet, profesor Ferit Kamiti i bëhet një padrejtësi dhe profesori vendos të largohet nga universiteti. Menjëherë pas tij, Akifi që nuk e duron dot këtë padrejtësi, jep dorëheqjen nga detyra e tij në universitet. Në fakt ai më shumë se çdokush tjetër kishte nevojë për punë dhe për të ardhura, por ai kishte edhe një moral të fortë që nuk mund të heshte përpara padrejtësive.

Ai ishte një njeri model që arriti të mbetet i drejtë dhe njerëzor në të gjitha punët që bëri dhe në të gjitha etapat e jetës së tij. Një ditë kur ndodhej në shtëpinë e së motrës, i ofrojnë çaj dhe sheqer, dhe poeti pyet se nga e kanë marrë sheqerin. Dhe kur mëson se në ato vite varfërie në të gjithë vendin, kunati e kishte siguruar sheqerin nëpërmjet rrugëve të jashtëligjshme duke përdorur pushtetin që kishte në dorë, ai vendos të mos e pijë çajin. Ka dhe nga ata që e kanë kritikuar për pjesëmarrjen në komunitetin Bashkim dhe Përparim. Por kritikuesit harrojnë se ky komunitet vetëm e vetëm që të fitonte Akifin, e ka ndryshuar betimin që bënin të gjithë anëtarët e tij. Në këtë betim zinte vend shprehja se çdo urdhër i komunitetit do të zbatohet me çdo kusht. Por Akifi u thotë se ai nuk do të zbatoj çdo urdhër të komunitetit dhe se do të betohej të zbatonte vetëm ato urdhra që janë të pranueshme nga feja. Kështu që ata nuk patën rrugëdalje tjetër veçse të pranimit të betimit që donte Akifi.

Akifi një model të tillë të sjelljes humane dhe morale, e paraqet edhe në të gjitha detyrat që kreu në emër të Organizatës së Posaçme sekrete. Ai shkoi në Berlin për të bindur autoritet gjermane që të dërgonin në vendet e tyre mijëra robër që kishin kapur gjatë Luftës Botërore. Në

Almanların Dünya Harbinde esir aldığı yüz binlerce Müslüman esiri ikna edip memleketlerine göndermek maksadıyla bulunur. O sırada Almanya'da okuyan Türkiyeli bir gazeteci kendisinden randevu alarak mülakata gelir. Öğlen saatinde hem Berlin'deki otele yemek yer hem de konuşurlar. Garson, misafir talebenin hesabını da Akif'in hesabına katmak isterken, Akif buna mani olur. Gazeteci kendisinin davet ettiğini bu sebeple onun yemek ücretini bizzat ödeyeceğini söyler ve öder.

O, insan sıfatıyla, o karanlık günlerde, çoğu kimsenin köşesine çekildiğini görür ve yapayalnız, tek başına kalsa bile bu Milli Mücadeleden geri durmaz. Kit kanaat geçinir, zamanının tamamını neredeyse yurdunun kurtuluşu ve İslam Milletinin silkinışı için harcar.

Kuran-ı Kerim Hz. İbrahim için "Tek başına ümmet" sıfatı dışında bir hatırlatma daha yapar. Ve Son Allah Elçisi'ne Bakara Suresi 135-136da ve daha birkaç ayet-i kerimede ezcümle mealen şöyle söylenir: "De ki: ben hanif olan İbrahim'in milletindenim." Bu ayeti kerimeyi bazen din, bazen inanç sistemi olarak Türkçeleştirir kimi meal yazıcıları. Kelimenin aslı "Millet"tir. Son derece de önemlidir bu ifade. "Tek başına ümmet" olan kişi bu sefer bir "Millet"e önder sayılmaktadır. Kuran'a göre millet kelimesi bugünkü gibi ırk veya kavim anlamında kullanılmaz. Ona göre yeryüzünde iki millet vardır. Sosyolojik ve itikadi anlamda biri küfür milleti, öteki İslam Milleti. Her iki milletin ehli arasında da muhtelif kavimlere mensup insanlar vardır. İslam Milleti de muhtelif kavimlerden mürekkeptir.

Nitekim Türk İstiklal Marşı yazarı olan Mehmed Akif köken olarak Arnavut bir babanın

atë periudhë një nxënës nga Turqia që studionte për gazetari në Gjermani i kërkon një takim për intervistë dhe arrin të takohet me poetin. Ata të dy ulen të hanë drekë në një hotel në Berlin dhe nisin të bisedojnë. Kur kamarieri llogarinë ia zgjatë për pagesë nxënësit, Akifi e ndalon atë duke thënë se ai vetë e ka ftuar gazetarin ndaj llogarinë do ta paguajë personalisht.

Akifi humanist, shikon se në ato ditë të errëta, shumica e njerëzve janë struktur në qoshet e tyre, por ai pavarësisht kësaj, nuk heq dorë nga lufta kombëtare edhe nëse ngelet vetëm fare dhe pa askënd. Ndërkohë që ai vetë jeton në varfëri dhe vështirësi ekonomike, dhe pothuajse të gjithë kohën e shpenzon për shpëtimin e vendit dhe për të sjellë në vete popullin islam.

Në Kur'an Kerim, përveç cilësimit të profetit Ibrahim si "një umet më vete", shkruhet edhe diçka tjetër. Në Surene Bakara 135-136 dhe në disa ajete të tjera të Kur'an Kerimit, nëpërmjet të dërguarit të fundit të Allahut thuhet këto fjale: "Thuaj që unë jam nga kombi i Ibrahimit që është hanif". Përkthyes dhe komentues të ndryshëm të Kur'anit këtë ajet ndonjëherë e përkthejnë si një sistem fetar, e ndonjëherë si një sistem besimi. Në origjinal është përdorur fjala "Komb". Kjo është një shprehje shumë e rëndësishme sepse një person që cilësohet si "një umet më vete", këtë radhë vlerësohet si udhëheqës i një "kombi". Në Kur'an fjala komb nuk kishte kuptimin që ka sot fjala, pra kuptimin e një race apo fisi. Sipas Kur'anit në tokë ka vetëm dy kombe. E shprehur me nocione sociologjike dhe fetare, njëri është kombi profan dhe tjetri është kombi islam. Midis këtyre dy kombeve ka njerëz që i përkasin fiseve të ndryshme. Kështu që edhe kombi islam përbëhet nga fise të ndryshme.

Në fund të fundit edhe krijuesi i himnit kombëtar të Turqisë, Himnit të Pavarësisë, Mehmet Akifi si origjinë ishte biri i një babai shqiptar. Ndërsa nëna e tij ishte bijë e një familjeje turke nga Buhara (Uzbekistan), megjithëse njerëzve në përgjithësi u njihet origjina e babait. Dhe

evladıdır. Annesi Buharalı Türk bir ailenin kızıdır lakin insanları nesep bakımından genel olarak babaya nispet ederler. Gelin görün ki İstanbul'da doğmuş bulunan Mehmed Akif özellikle 1912 Balkan Savaşları sırasında Osmanlıya başkaldıran kendi kavmi için şöyle yazar:

*"Hani milliyetin İslam idi, kavmiyet ne?
 Sarılıp gitseydin a sım sıkı milliyetine.
 Arnautluk ne demek; var mı şeriatte yeri?
 Küfr olur başka değil, kavmini sürmek ileri.
 Arab'ın Türk'e, Laz'ın Çerkez'e yahut Kürd'e
 Acem'in Çinli'ye rüçhani mi varmış, nerde?
 Müslümanlıkta anasır mı olurmuş, ne gezer?
 Fikr-i kavmiyeti tel'in ediyor Peygamber."*

Mehmed Akif Hz. İbrahim'den ümmet şuurunu aldığı gibi Kuran'dan yine Hz. İbrahim modeli olan İslam Milliyetçiliği fikrini de alır. Kör kütük hamaset, çirkin kavmiyetçilik yerine Milliyetçilik fikrini yaymaya çalışır ve en erken kendi kavmini, Arnautları uyarır. Kavim-millet karşılaştırılması ve birbirine karıştırılması üzerinde düşünürken, ister istemez Anadolu coğrafyasındaki insan mozaği hatıra gelir. Söz gelimi benim yaşadığım şehrin/ Bursa'nın Büyükşehir Belediye Başkanı Arnaut kökenli temiz ahlaklı bir Müslümandır. Kurcaladığınız vakit birçok bölgemizde benzerlikler bulursunuz. Kavmiyetçilik davası güdenlerin buradan ders çıkartmaları gerekmez mi?

Profesyonel sayılacak anlamda Mehmed Akif'in yazıp yayımladığı ilk şiirinin adı bile çok anlamlıdır: Kur'an'a Hitap.

Onun insan kimliği bakımından söylenecek çok söz vardır, bunlar kendisini tek başına bir ümmet olarak anmamızı haklı kılar. Mesela saltanatın her türüne karşı durmuştur. Son Osmanlıyı eleştirirken, Kemalist yönetimle

shohim se Mehmet Akifi i lindur në Stamboll, gjatë luftërave të vitit 1912, shkruan këto vargje për fisin (sot kombin) e tij që kishte ngritur kryet kundër Perandorisë Osmane:

*"Ti ishe prej ummetit islam, ç'u desh kombëtarizma?
 Të mbaheshe fort për këtë ummet!
 "Shqiptari(zëm)" ç'do të thotë? A ka vend në Sheriat?
 Pretendimi për nacionalizëm s'është tjetër veç mosbesim!
 A ka përparësi arabi ndaj turkut, lazi ndaj çerkezit
 Apo kurdit, persi ndaj kinezit? Ç'thua ti!
 Paska në muslimanllëk racizëm?
 Pejgamberi e mallkon idenë e racizmit."*

Mehmet Akifi, ashtu siç mori cilësimitin "një umet më vete" të profetit İbrahim, ashtu mori edhe idenë e nacionalizmit islam e cila në Kur'an i është atribuuar modelit të këtij profeti. Në vend që të jetë një hero i verbër nacionalist, mbrojtës i nacionalizmit të shëmtuar fisnor, ai përpiqet të përhapë idenë e nacionalizmit islam, dhe për këtë ai paralajmëron së pari njerëzit e tij, shqiptarët. Kur bëjmë krahasimin midis kombit dhe fisit në terma islame, dashur pa dashur të vjen në mendje përbërja e shumëllojshme e njerëzve të rajonit të Anadollit. Bie fjala për shembull tek qyteti im Bursa, shohim se atje, kryetari i bashkisë është një musliman me origjinë shqiptare, i cili është edhe një njeri me moral shumë të pastër. Po të kërkojmë edhe më tepër do të gjejmë shumë shembuj të tillë në zona të ndryshme të vendit. A nuk duhet të nxjerrim një mësim nga kjo, të gjithë ata që përpiqen për kauza të nacionalizmit fisnor?

Me shumë kuptim është emri i poezisë së parë që shkroi dhe botoi si mjeshër Mehmet Akifi, kjo poezi titullohet "Drejtuar Kur'anit".

Ka shumë fjalë që mund të thuhet në lidhje me identitetin humanist të poetit. Të gjitha këto justifikojnë cilësimitin që i bëjmë ne atij kur e quajmë një umet më vete. Për shembull

de fikren ve ruhen hesaplaşmıştır. Statüko-dan değil daima haktan yana olmuştur. Da-ima hak namına dimdik duran “haksızlıklar karşısında susan dilsiz şeytandır” hikmet ve ilkesini ahlak edinen Mehmed Akif, asla yobaz biri değildir. Kızılması gereken yerde kizmasını bilen, düşmanının bile varsa hakkını teslim eden, caddelerden tenhalara kaçacak kadar da çocuk kabadayılığı taşıyan birisidir. Dostu Mithat Cemal’in benzetmeleriyle söylemeyi sürdürerek deriz ki asla bayağı birisi olmamıştır. Yüzüne bakıldığında, insanı rahatlatan, sanki denize, uzak ufuklara bakmışsınız gibi size huzur telkin eden bir duruşu vardır. Sahnesiz ve bütün servetini hem de bir ömür boyu yelek cebinde taşıyan, oraya sıgacak kadar serveti bulunan bir adamdır.

Şair Kimliğiyle Akif

Türkçe edebiyatın bu Müstesna şairi, Mithat Cemal’in benzetmesiyle “Kuranlı bir evde doğmuş, pehlivanlı bir mahallede yaşamış ve rasathaneli bir mektepte okumuştur.” Her üç ortamın da kendisine kattığı hususiyetler vardır. Kuran’ı edebiyatımızda şiire böyle yoğun ve sahih biçimde taşıyan ilk ve tek kişi sayılabilir. Mahallesinde yaşayan Kıyıcı Osman Pehlivan namı birisi ile mahalle arkadaşlarıdır. Sözleşirler; Akif pehlivana okuma yazma ve Kuran öğretecek, buna karşılık pehlivan da Akif’e güreş öğretecektir. Nitekim Akif, babası öldüğünde Mülkiye Mektebi’ni bırakıp, çabuk iş sahibi kılan Halkalı Ziraat Mektebi Baytar bölümüne girdiğinde, zaman zaman Çorlu civarlarında düzenlenen yağlı güreşlere katılacak kadar güreşmeyi öğrenir. Hatta güreşlerde kazandığı erzaki, evlerinde annesiyle yalnız kalan kız kardeşine, sırtında taşıyarak getirdiği rivayet olunur.

Mektebinin her sınıfında birincilik alan yine birincilikle mezun olan Akif, teneffüs vakit-

ai ka kundërshtuar çdo lloj sistemi perandorak. Ndërkohë që kritikonte udhëheqjen e fundit të Perandorisë Osmane, ai ishte përballur mendërisht dhe shpirtërisht edhe me udhëheqjen Kemaliste. Ai nuk ka mbajtur anën e pushtetit, por gjithmonë ka mbajtur anën e popullit. Mehmet Akifi ka qenë një njeri që gjithmonë qëndronte i vendosur për hir të popullit, që ecte me logjikën dhe principin se “ai që hesht përballë padrejtësive është një djall pa gojë”, por ai nuk është kurrsesi një fanatik radikal. Ai është një njeri që nxehet atëherë kur duhet, që nuk i hyn në hak as armikut, një njeri me një kryeneçësi fëmije sa që arratiset nga kallaballëku i rrugës drejt vendeve të qeta. Nëse do të vazhdojmë ta cilësojmë me shprehjet e mikut të tij të ngushtë Mithat Xhemalit, do të themi se ai nuk ka qenë kurrë një njeri vulgar. Në fytyrën e tij ka një vështrim që të qetëson, që të jep një ndjesi paqeje sikur të ishit duke parë detin dhe horizontin e pafund. Ai nuk ishte njëri i skenave, gjatë gjithë jetës, të tërë pasurinë e tij e ka mbajtur vetëm në një xhep të jelekut, një burrë me pasuri vetëm sa një xhep.

Akifi si Poet

Nëse do të shpreheshim me fjalët e Mithat Xhemalit, ky poet i përveçëm i letërsisë turke “lindi në një shtëpi me Kur’an, u rrit në një lagje me mundës pehlivanë dhe studioi në një shkollë me observator”. Prandaj ai mbart veçori të përfituara nga të tre këto ambiente. Ai mund të konsiderohet si poeti i parë dhe i vetëm që e ka përcjellë në një mënyrë kaq intensive dhe realiste Kur’anin në poezinë e letërsisë sonë. Ai ka jetuar në një lagje me një mundës pehlivan të famshëm, të quajtur Osman Pehlivan Prerësi (Kıyıcı Osman Pehlivan). Këtë mundësi Akifi do t’i mësonte shkrim e këndim si dhe Kur’anin, ndërsa ai do t’i mësonte poetit mundjen. Si përfundim Akifi e mëson aq mirë mundjen saqë merr pjesë në garat e mundësve të Iyer me vaj të organizuara në rrethinat e qytetit Çorlu, ku ai studionte në Shkollën për Veterineri dhe Agrikulturë të cilën e kishte nisur pasi i vdiq

lerini de boşa geçirmez. Onu arayanlar ya rasathanede, ya kimya tahlilhanesinde ya da fizik laboratuvarında bulurlarmış. Oralarda da Allah'ın sözsüz ayetleri üzerine tefekkürünü geliştiren mümtaz bir şahsiyettir.

Bütün bu alakaları onun Safahat adlı muaz-zam şiir külliyyatını oluşturur. Neredeyse yaşadığı hayatın her santimetre karesine özel özenle yaklaşmış ve ince dikkatler harcayarak onları şiire dönüştürmüştür. Dönemin şiir vezin kalıbı aruzu son derece başarılı kullanmıştır. Öyle ki insan isimlerini bile aruza uydurmuş, vezni bozmamıştır. Osmanlı Türkçesini iyi kullandığı gibi sade Türkçe metinlerinde de aynı başarıyı yakalamıştır. Dili Türkçeleştiiren şairler arasında onu rahatlıkla sayabiliriz.

Gündelik konuşma dilini, gündelik münasebetleri harika bir biçimde şiirleştirmeyi başarmıştır. Bunu yaparken de halkının eksik, noksan neyi varsa, gerek itikadi gerek ahlaki hususlarda uyarılarını sıralamayı bilmıştır.

Şiirle “düşünme”yi edebiyatımıza taşıyan odur. “Sanatın yüzde doksan dokuzu ter, yüzde biri ilhamdır” der. Sezai Karakoç Akif'in şiiri hakkında “onun şiiri, bir nevi toplumun jurnalidir/ günlük gazetesidir” der. Bakıldığında bu sözü kanıtlayan şiirlerin ismini bile anmak yetecektir: “Hasta, Küfe, Harsır, Geçinme Belası, Meyhane, Mezarlık, Seyfi Baba, Mahalle Kahvesi...”

Ataol Behramoğlu bir vakitler “edebiyatımızda Mehmed Akif olmasaydı, Nazım Hikmet olmazdı” diye yazmıştı. Onun sokakta yaşanan, sahadaki hayata dair yazdıkları ayrıca son derece gerçekçidir. Mesela Nazım Hikmet'in yoksulluk edebiyatı yaptığı, bu alanda epeyce de başarılı olduğu şiirler bir tarafa, yaşadığı hayat hatırlanır, eserinde

babai me qëllim që të fitonte sa më parë një profesion, duke lënë ne mes edhe studimet për shkencë ekonomikopolitike në shkollën Mylkiye. Madje thonë se ushqimet që fitonte në garat e mundjes ua çonte duke i mbajtur vetë në shpinë, nënës dhe motrës që kishin mbetur vetëm në shtëpi.

Akifi i cili në çdo vit shkollor ishte zgjedhur si i pari i klasës, nuk harxhonte kohën kot as në pushimet midis orëve të mësimi. Ata që e kërkonin e gjenin në dhomën e observimit, në laboratorin e kimisë apo në atë të fizikës. Ai ishte një person i veçantë që edhe gjatë studimeve zgjeronte horizontin mbi veprat pa fjalë të Allahut.

Të gjitha këto fusha interesi e shtynë atë që të krijojë përmbledhjen e mrekullueshme me poezi të quajtur Safahat. Thuajse çdo centimetër katror të jetës së tij ai e ka përjetuar me një kujdes të veçantë dhe e ka përcjellë atë në poezi duke i kushtuar një vëmendje të madhe. Ai e ka përdorur në mënyrë shumë të arrirë gurin e peshores së prosodisë (harmonisë së tingujve) në poezinë e kohës së tij. Aq sa edhe emrat e njerëzve i ka përdorur në përputhje me prosodinë, pa e prishur ekuilibrin e harmonisë. Poeti e ka përdorur në mënyrë të arrirë turqishten osmane si dhe turqishten e zakonshme në poezi. Atë mund ta konsiderojmë lehtësisht si një prej poetëve që kanë turqizuar gjuhën e vjetër osmanishte.

Poeti karritur që në një mënyrë të mrekullueshme të kthejë në poezi gjuhën e përditshme dhe ngjarjet e zakonshme. Ndërkohë që bënë këtë, ai ka ditur edhe të bëjë paralajmërimë qoftë fetare apo qoftë morale, në lidhje me çdo gjë të mangët dhe të paplotësuar që mund të ketë populli.

Akifi është ai që ka përcjell në letërsi “të menduarit” me poezi. Ai thotë se “nëntëdhjetë e nëntë përqind e artit është djersë, një përqind është frymëzim”. Sezai Karakoç për poezinë e Akifit thotë se “ajo është një lloj e shtypi i përditshëm, një lloj gazete ditore”. Do të shohim

kurgusal unsurların, yaşamışlıklardan daha ziyade bulunduğu görülecektir. Evet, Nazim Hikmet düşüncelerinden ötürü hapiste yatmıştır. Akif'in başına ise fiili anlamda böyle bir şey gelmemiştir. Peki, nasıl oluyor da Akif'in terennümleri bize daha sahih geliyor?

Bu soruların cevabını ararken bir esere odaklanarak bakmak yerine bütüne bakmayı denersenek hakikat meydana çıkar. Akif, hapis yatmamış olmasına karşın, dürüstlüğü sebebiyle yaşadığı hayatta Nazim'dan çok hem de çok daha fazla zulme ve baskıya maruz kalmıştır. İşsiz kalmış, sürgün yaşamış, sabit bir gelire sahip olmamış, elindeki avucundakini ise muhtaçlarla paylaşmasını bilmiştir. Seyfi Baba adlı şiir bir yaşamışlık örneğidir. Bu adam Akif'in mahallesinde yaşayan yoksul bir duvarcı ustasıdır. Kulübe gibi bir evde bir yığın çocuğu ve eşiyile yaşamaktadır. Günün birinde düşer ve yatalak olur. Bunu gören Akif, hanımına her sabah işe gitmeden önce çorba kaynatırır, tencereyle beraber adamın evine varır. Birlikte çorba içerler. Yanında getirdiği çayı da demleyerek kuru üzüm ve kuru dut ile içerler. Oradan ayrılırken her seferinde elini bütün servetinin minik kasası olan cebine atar ve adamın yastığının dibine üç beş akçe koyar.

Bir seferinde yine birlikte çorba ve çay içtikten sonra oradan ayrılmak üzere kalkan Akif, elini kasasına atar ki ne görsün, yelek cebinde tek bir akçe bile yoktur. Seyfi Baba şiiri şairin bu dam aktarıcı adamla sohbeti üzerine kurulmuştur. Sohbetin sonuna doğru yatalak adamın üzerini örtüp onu terleterek kısmen iyileştirme telaşına kapılan şair hadiseyi şöyle aktarır:

*-Seni bir terleteyim sınıksız örtüp bu gece!
Açılırsın sanırım, terlemiş olsan iyice.
İhtiyar terleyedursun gömülüp yorganına...*

se vetëm emrat e këtyre poezive mjaftojnë për ta vërtetuar këtë shprehje. “I Sëmuri, Kofini, Rrogozi, Telashet e Mbijetesës, Mejhane, Varreza, Sejfi Babi, Kafeneja e Mëhallës...”.

Dikur Ataoll Behramollu (Ataol Behramoğlu) pati shkruar se “nëse në letërsinë tonë nuk do të kishte qenë Akifi, nuk do të ishte as Nazim Hikmeti”. Krijimet e Akifit në lidhje me ngjarjet në rrugë, ngjarjet në jetën e përditshme janë shumë realiste. Ndërsa tek Nazim Hikmeti, po të kihet parasysh jeta e tij do të shohim se kur ai shkruan për varfërinë, duke mos marrë parasysh këtu poezitë e kësaj teme që janë shumë të arrira, në poezinë e tij vihen re më tepër elementët imagjinar sesa përjetimet personale. Po, është e vërtetë se Nazim Hikmeti bëri burg për mendimet e tij, ndërsa Akifit nuk i ka ndodhur ndonjë gjë e tillë. Po atëherë si ka mundësi që vargjet e Akifit na tingëllojnë më realiste?

Për të gjetur përgjigjen e kësaj pyetjeje, në vend që të fokusohemi në një vepër të vetme, le të provojmë të shohim situatën në tërësi. Akifi edhe pse nuk ka bërë burg, për shkak të sinqeriteti ai ka jetuar një jetë ku është shtypur dhe shkelur shumë herë më shumë sesa Nazimi. Ai ka ngelur i papunë, është internuar, nuk ka pasur të ardhura të rregullta dhe gjithçka që ka pasur ka ditur ta ndajë me nevojtarët. Poezia Sejfi Babai është shembull i përjetimit vetjak. Burri për të cilin flitet në poezi është një usta muresh i varfër që jeton në lagjen e Akifit. Ai së bashku me gruan dhe një tufë fëmijë jetojnë në një shtëpi si kasolle. Ustai një ditë rrëzohet dhe gjymtohet aq sa nuk ngrihet dot nga krevati. Akifi që shikon gjendjen e tij, çdo mëngjesi i kërkon gruas së vet të bëjë një supë, të cilën e merr me tenxhere dhe ia çon në shtëpi ustait. Ata e hanë supën së bashku. Pastaj pinë së bashku çajin që ka sjellë Akifi dhe hanë rrush dhe mëna të thata. Dhe sa herë që Akifi ishte duke u larguar, ai fuste dorën në xhëp, atje ku mbante gjithë pasurinë e tij dhe i linte ustait të jastëku disa akçe.

*Atarak ben de geniş bir kebe mangal yanına,
Başladım uyku tehharrisine, lakin ne gezer!
Sızmışım bir aralık neyse yorulmuş da meğer.
Ortalık açmış, uyandım. Dedim, artık gideyim,
Önce amma şu fakir âdemi memnun edeyim.
Bir de baktım ki: Tek onluk bile yokmuş kesede;
Mühürüm boynunu bükmüş duruyormuş sade!*

*O zaman koptu içimden şu tahassür ebedi;
Ya hamiyetsiz olaydım, ya param olsa idi!”*

Demek istediği, ya bu kadar iyiliksever olmayaydım yahut kesemde üç beş akçe bulunaydı.

Onun şiiri şark toplulmalarının son iki yüz yıldan hem uğradıkları yıkımı dillendirmek, hem bunun sebeplerini aramak hem de çareler üretmek üzerine kuruludur. Ahalinin hurafelere daldığını dillendirirken, bir vakitler dünyanın ilk Rasathanesini kurmuş bulunan Semerkant'a değinir. Safahat'ın Süleymaniye Kürsüsünde adlı bölümünde, Seyyah-ı Âlem unvanlı Müslüman âlim, Abdürreşit İbrahim'in seyahatleri konu edinilir. Bu zat, son Semerkant ziyaretinde, tam akşam saatlerinde, ahalinin ellerine birer teneke parçası, tencere, tava alarak bir çubukla onlara vurup dolaştıklarını görür. Sorar: “Müslümanlar ne yapıyorsunuz?” Aldığı cevap düşündürücüdür: “Görmüyor musun, ay tutulmuş, arasına girmiş olan şeytanı kovuyoruz!” Akif, sözünü sürdürerek, bir vakitler dünyanın en gelişmiş rasathanesini kurmuş bulunan İslam Milletinin ehli, bugün boğazına kadar hurafeye batmış diye sözünü noktalar.

Mahalle Kahvesi şiiri de manidardır. Mahallede herkesin kendisinden çekindiği bir aksakallı adam, kahvede kendisine mahsus itibarlı bir mevkide oturmaktadır. Fiyakasından geçilmeyen bu tembelin elinde de kendisini

Një ditë kur pasi Akifi së bashku me plakun kishin ngrënë supë e kishin pirë çaj, ai fut ditën në xhep por ç’ të shikojë, aty nuk i kishte ngeluar asnjë akçe. Poezia Sejfi Babai është krijuar mbi bisedën e poetit me këtë riparues çatish. Poeti nga fundi i bisedës mundohet të shërojë të paktën pjesërisht plakun duke e mbuluar në mënyrë që ai të djersijë. Dhe ja si e përcjellë ai këtë në poezi.

*“- Sonte do të të mbuloj që të djersish;
Po djersite shumë, do të bëhesh mirë.
N’sa plaku djersinte i groposur nën jorgan,
U mbështolla edhe unë me një batanije,
mangalli pranë
Dhe nisa ta kërkoj gjumin, por më kot!
Më në fund, i lodhur, qeshë kredhur një copë...
Dita kishte zbardhur, u zgjova. Dhe thashë të shkoj,
Por në fillim ta kënaq këtë njeri të gjohtë.
Mirë, por kur pashë në qese, asnjë dhjetshe s’kisha,
Vetëm vula me qafë përkulur rrinte e vetmuar!
Atëherë m’u këput nga shpirti kjo thirrje e përjetë:
O të isha pa dinjitet, o të kisha para!”*

Pra poeti do të thotë këtë, ose të mos isha kaq bamirës ose të paktën të kisha pesë para në kuletën time.

Poezia e Akifit flet për rrënimin që ka pësuar komuniteti mysliman në këto 200 vitet e fundit, heton arsytet e këtij rrënimi dhe kërkon të ofrojë zgjidhje. Poeti kur flet për komunitetin e zhytur në besëtytni, ndalet edhe tek Semerkandi ku dikur ishte ndërtuar observatori i parë në botë. Në librin Në Qyrsinë e Sulejmanijes, të Safahatit, trajtohen udhëtimet e Abdylrrëshit Ibrahimit, një dijetar mysliman me titullin Udhëtar i Botës. Ky person në vizitën e fundit në Semerkand shikon se fiks në kohën e mbrëmjes njerëzit dalin nëpër rrugë me teneqe, tenxhere e tiganë në duar dhe u binin atyre me shkop. Dhe ai pyet: “Çfarë bëni kështu o myslimanë?” Pastaj ai merr një përgjigje interesante: “Nuk e

taşımaya mahsus, baston gibi kullandığı yamru yumru bir değnek vardır. Kahveci ona marpucunu temizleyerek nargilesini getirir. Kahvenin baş köşesindeki yerinde, nargilesini fokurdatan kılıksız adam, bir ara da cebinden çıkarttığı gümüş tabakasından, kız saç dedikleri cinsten, Bitlis tütününü sarar. Bir yandan nargile öte yandan da sigarasını tüt-türürken, garson yarım dem şekersiz çayını onun önüne koyar. Dudağı hiç boş kalmayan adamımız çay, sigara ve nargile derken girt-lağı balgam dolar. Ne yapacak; yutacak değil a! Boğazını dibine kadar temizleyerek oturduğu masanın ayağı dibine tükürür.

Bitmedi. Şiirin sonuna doğru şark kahvesi tipini şöyle tasvir eder:

“Al işte: ‘Beyne burundan gerek, demiş de, hulûl’

Taharriyat-ı amikayla muttasıl meşgul!

Mühendis olmalı mutlak şu aksakallı adam:

Zemine daire şeklinde yaydı bir balgam;

Abanmış olduğu bir yamrı yumru değnekle,

Mümaslar çekerek soktu belki yüz şekle!”

Osmanlı Mahalle Kahvelerinin ne hale düştüğünü gösteren bu fotoğrafta Akif, böyle mekânların kapanması gerektiğini, buralarının şarkın bakılmayan yarası olduğunu söyler. Sonundaki yargısı da acıtırıcıdır: “Mahalle Kahvesi Şark’ın harim-i katilidir” der.

“Kim Müslümanların derdini kendine mal etmezse onlardan değildir” diyen ve Hadis-i Şerif olduğunu kaydettiği sözü epigraf olarak kullandığı, Safahat’ın Hatıralar bölümündeki bir şiirinde, Müslümanların mevcut ataletine ciddi bir eleştiri/ özeleştiri getirir. Şöyle yazar:

“Kurt uzaklardan bakar, dalgın görürmüs merkebi,

Saldırırmış ansızın yaydan boşanmış ok gibi.

shikon që hëna është eklipsuar, ne po përzëmë djallin që është futur në mes”! Akifi thotë në poezi se të ürtët e kombit mysliman që dikur kishin themeluar observatorin më të sofistikuar në botë, sot janë zhytur në besëtytni deri në grykë.

Edhe poezia Kafeneja e Mëhallës është shumë kuptimplote. Një burrë me mjekër të bardhë nga i cili kanë frikë të gjithë në mëhallë, në kafene ulet në një krye-qoshe të përcaktuar posaçërisht për të. Ky dembel mendjemadh mban në dorë edhe një shkop me shtremba të cilin e përdor si bastun për tu mbajtur. I zoti i kafenesë i sjell atij nargjilenë të cilës i ka pastruar edhe majën. Ky burrë me veshje të çrregullt që ulet në qoshe të kafenesë duke pirë nargjilenë e tij, një moment nxjerr nga xhepi një kuti duhani prej argjendi dhe dredh një cigare Bitlisi, nga ato që quhen edhe “flokë vashe”. Ndërkohë që ai nga njëra anë thith nargjilenë e nga ana tjetër cigaren, kamerieri i sjell çajin e fortë pa sheqer. Nga njëra anë nargjile, nga njëra anë cigare e nga njëra anë çaj, fyti i këtij burri që nuk ngelet një moment bosh, papritur mbushet me gëllezë. E çfarë do bëjë? Sigurisht që s’ka për ta kapërcyer poshtë. Ai pasi e pastron fytin mirë e mirë, ato që mbledh i pështyn tek këmba e tavolinës ku është ulur.

Por nuk mbaron me kaq, nga fundi i poezisë poeti e tregon kështu llojin e kafenesë Lindore.

“Ja: “Rruga për te trutë kalon nga hundët, pra hyr!”

Me kërkimin e thellësisë i zënë paprerë!

Inxhinier duhet të jetë ky burrë mjekërbardhë:

Në truall lëshon në formë rrethi një gëllezë

Dhe, duke hequr tangente me anë të një shkopi shtrembaluq

Ku po mbështetet, i dha, ndoshta, njëqind trajta!”

Akifi në këtë tablo ku tregon se në ç’gjendje kanë rënë kafenetë e lagjeve osmane thotë se këto lloj ambientesh duhet të mbylLEN sepse ato janë plagë të Lindjes që nuk shihen. Edhe

*Lakin aşk olsun ki aldırılmaz da otlarmış eşek.
 Sanki tavşanmış gelen yahut kılıksız köste-
 bek!*

*Kâr sayarmış bir tutam ot fazla olsun yutmayi...
 Hasmi, derken, çullanırmış yutmadan son
 lokmayi!..."*

Mehmed Akif, maddi anlamda kalkınmaya başlayan şımarık Garplıların, "İslam terakkiye manidir" gibi saçma sapan tespitleri karşısında, kendi milletini, kendi toplumunu uyarırken, geri kalmışlığın sebeplerinin İslam'dan değil, toplumunun Müslümanlık anlayışı ve uygulamasından kaynaklandığını iyi bilir. Bu anlayış İslam'ın temel kaynağı üzerine birikmiş bulunan kültürel unsurlarla alakalıdır. Toplum biriktirdiği kültürdeki folklor, töre, adet ve göreneklerini de Müslümanlığına din olarak katmıştır. Bunların ciddi bir ayıklanmaya ihtiyacı bulunduğu için temel kaynağımız Kuran üzerinde sıklıkla durur. İnananları yeniden Kuran'a dönmeye çağırır.

Ve Müslüman Akif

Mehmed Akif çağdaşı diğer islahatçı ve yenilikçi yani tecdit taraftarı Müslüman münevverler gibi muhafazakâr değil inkılapçı ruh taşıyan birisidir. Müslümanların gerek itikat ve gerekse ameli hayatlarında ciddi bir islahata, teceddüde ihtiyaç duyar. Bunun en kestirme yolu ise yeniden Kuran mantalitesine dönüşle mümkündür ona göre. Eleştirilerine nereden başladığı sorulacak olursa yine Kuran'ı işaret edebiliriz. İnkılapçılığına işaret okuyalım, Asım bölümünden:

"İnkılap istiyorum, başka değil, hem çabucak Öne bizler düşüp İslam'ı da kaldırmazsak, Nazariyat ile bir şeyler olur zannetme..."

Şiirlerinin büyük bir kısmında yaslandığı Kuran ayetleri bazen de Allah Resulü'nün sözleri vardır. Bazı ayetleri sıklıkla kullanmıştır.

koment i tij i fundit është i dhimbshëm. Ai thotë: "Kafeneja e mëhallës është vrasës i Lindjes nga prehri vet".

Në një poezi në librin e titulluar Kujtime ku përdoret si epigrafi shprehja e Hadith Sherifit "Kush nga myslimanët nuk merr pjesë në hallet e myslimanëve të tjerë, nuk është nga radhët e tyre", poeti sjell një kritikë/autokritikë serioze në lidhje me myslimanët. Dhe ja si shkruan ai:

"Ujku e paska parë nga larg gomarin të menduar vetëmvetë"

Dhe e paska sulmuar papritmas si shigjetë.

Po m'i lumtë gomarit që, pa ia varur, vazhdoka të hajë bar

Sikur të vinte një urith thatoq a një lepur lozonjar!

Fitim e paska quajtur gomari dhe një dorë bar më shumë,

Por ndërkohë armiku ia paska prerë kafshatën në gojë!..."

Mehmet Akifi paralajmëroj popullin dhe kombin e tij në lidhje meparagjykimet e imitueseve të llastuar të Perëndimit të cilët përpiqen të pasurohen nga ana materiale, ndërsa thonë se "Islami pengon progresin". Sepse poeti e di mirë se prapambetja nuk vjen nga islami por nga perceptimi dhe zbatimi i gabuar i shoqërisë në lidhje me islamit. Ky perceptim ka të bëjë me elementët kulturor që janë mbledhur tek ai që është burimi i islamit. Sepse shoqëria i ka bashkëngjitur islamit si fe edhe folklorin kulturor, traditën dhe zakonet e veta. Poeti ndalet shpesh tek Kur'ani sepse ai mendon se feja duhet pastruar nga të gjitha këto. Ai thërret që të kthehen përsëri tek Kur'ani të gjithë besimtarët.

Dhe Akifi Mysliman

Mehmet Akifi nuk është konservator, ai ashtu si intelektualët e tjerë mysliman që përqafojnë modernen dhe mbrojnë reformat dhe inovacionin, ka një shpirt revolucionar. Sipas tij myslimanët kanë nevojë për një reformim

Necm Suresinden “insan için çalışmasından başka bir şey yoktur” mealindeki ayeti, ferdi hamleler bakımından misal verir. Toplumsal kalkışma söz konusu ise eğer o zaman da Rad Suresindeki şu ayeti örneklendirir, mealen: “Bir toplum kendinde olanı değiştirmedikçe Allah onları değiştirmez.”

Ayetin nitelediği hayat modeli sergilenir ve toplumdaki her ferdin bizzat kendi çabasıyla düşünerek, araştırarak, inceleyerek, şuurla, basiretle imana erişme gerektiğine işaret eder. İnsanın kendine düşen eylemleri Allah’a havale etme alışkanlığına yönelttiği eleştiriler, son derece gerçekçi belki acımasız ama sahihtir.

Denilebilir ki Mehmed Akif, mensubu bulduğu Müslüman toplumun amentüsüne bile ciddi dokundurular/ uyarılar yapar. Safahat’ın Fatih Kürsüsünde adlı bölümünde, Vaiz Kürsüde başlıklı epeyce uzun bir şiir vardı. Az evvel bahsi geçen amentü eleştirisine konu ettiği en etkili metin bence budur. Ahzap Suresi 56. Ayet-i kerimesi ile Araf Suresi 185. Ayetini şiirin epigrafi yapmıştır. İlk ayette Cenab-ı Allah mealen şöyle buyurur: “Allah ve melekleri Nebi’ye salat (yardım, destek) ederler, ey müminler siz de O’na salat (destek) edin.” Dilimize salâvat şeklinde bir duaymış gibi geçen ve tekerlemeler halinde zikir meclislerinde söylenen bu ifadelerin anlamı, çoğu kere Müslümanların kalbinde olması gereken mevkiini almamış gözükmektedir.

Mehmed Akif daha o tarihlere bu ayete zikredilen asıl salâvatın dille tekrarlanan bir dua olmadığını, fiili dua diyebileceğimiz bir destek ve yardım etme, arka çıkma manasına geldiğini hatırlatır. Allah Resulü’nün yaşarken inananlara emanet bıraktığı temiz

dhe rigjenerim serioz, si në besimin e tyre ashtu edhe në zbatimet në jetën e përditshme. Dhe një gjë e tillë mund të arrihet vetëm nëpërmjet ri-transformimit të mentalitetit në lidhje me Kur’anin. Edhe po të kërkojmë se ku fillon kritika e Akifit, do të shohim se si pikënisje për këtë është përsëri Kur’ani. Le të lexojmë se si u referohet poeti revolucionarëve tek një pjesë e poezisë Asimi:

“Përmbysje kërkoj, jo tjetër, dhe shpejt e shpejt!

Po qe se nuk dalim para ne e ta ngremë islamit, Mos pandeh se bëhet diçka duke ngritur teori!..”

Në një pjesë të madhe të poezisë gjenden ajete nga Kur’ni në të cilat është mbështetur poeti, ndërsa në pjesë të tjera gjenden fjalët e Allah Resulit. Poeti disa ajete i ka përdorur shumë shpesh. Si shembull i veprimeve vetjake mund të tregohet ajete i Suresë Nexhmë që ka këtë kuptim: “nuk ka gjë tjetër për njeriun veç punës”. Nëse trajtohet tema e zhvillimit shoqëror, atëherë si shembull referues jepet ky ajete i Suresë Rad: “Nëse një shoqëri nuk ndryshon veten, as Allahu nuk e ndryshon atë”.

Poeti pasqyron modelin e jetës që cilësohet në ajete dhe nënvizon faktin se çdo anëtarë i shoqërisë duhet ta arrijë besimin e tij me përpjekje, duke u menduar, duke analizuar, duke hulumtuar me ndërgegje dhe zgjuarsi. Edhe kritikata drejtuar njerëzve që ia ngarkojnë Allahut veprimet që duhet t’i bëjnë vetë, janë shumë realiste, ndoshta të pamëshirshme por shumë të vërteta.

Mund të thuhet se Mehmet Akifi drejton kritika/paralajmërimet serioze për besimin e komunitetit mysliman, në të cilin edhe vetë bënë pjesë. Ndërkohë që në librin Në Qyrsinë e Fatihut, gjendet një poezi goxha e gjatë e titulluar Vaizi në Qyrsi, e cila për mendimin e tij është poezia më efektive në lidhje me kritikata ndaj besimit për të cilat fola pak më sipër. Në këtë poezi është përdorur si epigrafi ajete i 56-ë i Suresë Ahzab dhe ajete i 185-të i Suresë Araf. Në ajetin e parë fjala e Allahut ka këtë kuptim:

siretine/ sünnetine sahip çıkmak demek, O'nun emanetini yaşanır kılmak demektir. Öyleyse o yolun yolcusu, kendisine emanet bırakılan işleri Allah'a, kadere, feleğe havale ederek sorumluluktan asla kurtulamaz. Bütün insan dışındaki mevcudat Allah'ı tespih edip dururken insan oturduğu yerden bunu yapamaz. Ayağa kalkmalı, üzerine düşeni yerine getirmeli sonra Allah'a tevekkül etmelidir. Oysa şark insanı bugün (onun gününde ama aynı zamanda bugün de) kendi üzerine düşeni de Allah'a havale ederek, pintiliği, oturmayı, çalışmamayı, tembelliği hatta kut-sanmış bir miskinliği, bir lokma bir hırkaya rıza göstermek gibi bir mistisizmi tercih etmiştir.

Bu şiirde en küçük bir taş parçasını elinize alıp bir büyütle büyüttüğünüzde, onun bile aslında hareketsiz olmadığı, sürekli bir devinim içerisinde bulunduğunu görürsünüz, der. Lakin dilencilikliğini bile kaderle izah eden Müslümanlara şöyle sesleniyor:

"Kadermiş! Öyle mi? Haşa, bu söz değil doğru Belanı istedin, Allah da verdi...Doğrusu bu Talep nasılsa, tabii, netice öyle çıkar, Meşiyetin sana zulmetmek ihtimali mi var? 'Çalış' dedikçe şeriat, çalışmadın, durdun, Onun hesabına birçok hurafe uydurdun! Sonunda bir de 'tevekkül' sokuşturup araya Zavallı, dini çevirdin onunla maskaraya!"

Şiirin devamında daha da acıtıcı ama gerçek ağır ifadeler vardır. Üzerine düşen işleri Allah'a havale ederek sorumluluktan kaçan Müslümanları yerden yere vurur. Böylece onların Allah'ı haşa yanaşma, ırgat gibi gördüklerini söyler. Sonunda şu çarpıcı mısralar yer alır:

"Hüda'yı kendine kul yaptı, kendi oldu Hüda; Utanmadan da 'tevekkül' diyor bu cür'ete...Ha?"

"Është e vërtetë se All-llahu dhe engjëjt e Tij me madhërim e mëshirojnë Pejgamberin. O ju që keni besuar, madhërojeni pra atë (duke rënë salavatë) dhe përshëndeteni me selam". Duket se kuptimi i kësaj shprehjeje shpesh herë nuk ka zënë vendin që meriton në zemrat e myslimanëve, sepse ajo është përkthyer sikur të ishte një lutje dhe lexohej sikur të ishte një vjershë.

Mehmet Akifi që në atë kohë tërhiqte vëmendjen tek fakti se ajo që thuhet në këtë ajet nuk ishte një lutje që duhet përsëritur me vete, por ajo kishte kuptimin e një lutjeje konkrete, pra kuptimin e dhënies së ndihmës, mbështetjes, kuptimin e daljes për zot. Bëhet fjalë për t'i dalë zot, për të mbështetur pejgamberët dhe sjelljet e tyre që Allahu ua la amanet besimtarëve që jetojnë, pra bëhet fjalë për mbajtjen e amanetit të Allahut. Kjo do të thotë se nuk mund të shpëtohet nga përgjegjësia duke ia ngarkuar Allahut, botës apo fatit ato sjellje dhe punë që i janë lënë amanet udhëtarëve të rrugës jetë. Kur të gjitha krijesat përveç njeriut lartësojnë Allahun, njeriu nuk mund ta bëjë këtë pa u ngritur nga vendi. Ai duhet të ngrihet në këmbë, duhet të bëjë ato që ka për detyrë dhe pastaj t'i përulet Allahut. Po njerëzit lindor sot (në fakt poeti e ka fjalën për atë periudhë, por kjo duket se është e vlefshme edhe sot), ia ngarkojnë Allahut edhe atë që duhet ta bëjnë vetë dhe zgjedhin misticizmin duke pranuar koprracinë, të ndenjurin, mos bërjen e asgjëje, dembelizmin, madje edhe një përtaci të bekuar, sikur të pranonin të jepnin një bluzë për një kafshatë buke.

Nëse do ta shikonit duke e zmadhuar me lupë qoftë edhe një pjesë të vogël të kësaj poezie, do të vinit re se edhe ajo në të vërtetë nuk qëndron në një vend, por është në një lëvizje të vazhdueshme. Poeti u bënë thirrje në këtë mënyrë myslimanëve që madje edhe lypjen ia ngarkojnë fatit:

"Thua 'qe e shkruar'! Ashtu, ë? S'është e drejtë!"

E drejtë është: Zoti ta dha belanë që deshe vetë!

Mithat Cemal haklı olarak der ki: “Akif’in Müslümanlığı esatirli Fars Müslümanlığı değil, Kuran Müslümanlığıdır.” Masallar, menkıbeler, hikâyeler, mistik hezeyanlarla bezeli bir Müslümanlık değildir onunki.

Meşhur beyti herkes hatırlar. Akif’in mısraları hutbe ve vaazlarda birçok hoca efendinin dilinden düşmez olmuştur. O meşhur beyit şöyledir:

*“Doğrudan doğruya Kuran’dan alıp ilhamı
Asrın idrakine söyletmeliyiz İslam’ı.”*

Kimi muhafazakârlar bu mısraları sebebiyle Akif’e yüklenerek, şimdilerde karşılarna aldıkları bazı kesimleri, “Kuran İslam’ı” gibi muğlak bir ifadeyle suçlamaktadırlar. Akif sanki burada “*zaman sana uymazsa sen zamanı uy*” gibi omurgasız, ilkel bir savunmacı dil kullanmaktadır. Oysa onun ufku, kendisini suçlayanlardan çok daha geniş açıydı.

Söyle ki bu mısraları yazan şairin eserindeki bütünü ciddi biçimde okumak istediğinizde, kendisini yine kendi diliyle tefsir etmektedir. Nitekim şu mısralardan bakalım meseleye:

*“Âlemde ziya kalmasa, halk etmelisin halk Ey
elleri böğründe yatan şaşkın adam, kalk.”*

Kimdir bu ‘şaşkın adam’? Elbette şark insanıdır. İş nedir: Allah’a tevekkül etmek. Başına gelen bütün musibetleri kadere havale etmek. O halde şair bu toplumdaki ne istemektedir; bir çare önermekte midir? Elbette önerir, okuyalım:

*“Yedi yüz yıllık eserlerle bu dinin hala
İhtiyacatını kabil mi telafi? Asla!”*

Demek ki Kuran’dan ilham alacak insan, asrın idrakine, yeni eserler, içtihatlar üretmek cevap aramalıdır. Oturarak veya yedi yüz yıl

*Ç>të kërkosh, në fund atë do të gjesh;
A mund të të bëjë vullneti hyjnor ty padrejtësi?
Sheriati të tha “përpiqu”, kurse ti ndenje,
Në emër të sheriatis sajove sa e sa bestytni!
Më në fund, nise të arsyetohesh nën pretektstin
“I nënshtrhem Zotit”,
Fenë e gjojë e poshtërove me këto fjalë!”*

Në vazhdim të kësaj poezi ka vargje edhe më të hidhura por realiste. Poeti i kritikon në mënyrë të pamëshirshme myslimanët që mundohen të shpëtojnë nga përgjegjësia e tyre duke ia ngarkuar Allahut ato që ata duhet të bëjnë vetë. Ai thotë se këta myslimanë e shohin Allahun si, largqoftë, punëtor, argat të tyre.

*“E bëri Zotin rob, kurse vetë u bë Zot
Dhe këtij guximi i thotë, pa u turpëruar, nënshtrim!”*

Mithat Xhemali me shumë të drejtë thotë: “*Myslimanizmi i Akifit nuk është myslimanizmi legjendar pers, por është myslimanizmi i Kur’anit*”. Myslimanizmi i tij nuk është i zbukuruar me legjenda, tregime apo kotësi mistike.

Vargjet e tij të famshme i kujtojnë të gjithë. Janë vargje që nuk iu hoqën nga goja shumë hoxhallarëve gjatë ligjërimëve dhe faljeve të tyre. Ja çfarë thonë ato vargje të famshme:

*“Frymëzimin duhet marrë drejtpërdrejt nga
Kur’ani
Sipas percetimit të kohës duhet të shpjegohet
islami”*

Disa konservatorë për shkak të këtyre vargjeve kanë fajësuar Akifin dhe disa grupe opozitare të sotme duke përdorur disa cilësime të paqarta si “Islami i Kur’anit”. Ata akuzojnë sikur Akifi këtu është duke përdorur një gjuhë mbrojtëse primitive, të paqëndrueshme e sikur thotë “po nuk tu përshtat koha ty, përshtatja ti kohës”. Por horizonti i poetit ishte shumë herë më i gjerë se ai i atyre që e akuzojnë.

Nëse do të donit ta lexonit në tërësi veprën e poeti që ka shkruar këto vargje, përsëri duhet që

evvelki ulemanin, o günün ihtiyacı için üretilmiş içtihadını, bugünün ihtiyacına çare diye sunarak değil. Ne diyordu bu hususta:

*“Ya açar bakarız Nazm-ı Celil’in yaprağına
Yahut üfler geçeriz bir ölünün toprağına...
İnmemiştir hele Kuran bunu hakkıyla bilin
Ne mezarlıkta okunmak, ne de fal bakmak için.”*

Yanlış mıdır bu yargısı/ tespiti? Günümüzde bile büyük Müslüman ekseriyetinin yaptığı aynısı değil midir? Yüzyıllar boyunca Kur’an’a adeta fetiş muamelesi yaparak, onu sarıp sarmalayıp duvarların en yükseğine, en erişilmezine asanlar kimlerdi? Ölüler Kitabı haline getirip yalnızca evden ölü çıktığında duvardan indirerek, hem de içerisinde bu Kitabın “diriler için indirildiğini” bildiren ayetin bulunduğu Yasin Suresini, daima onu okumayı sürdürenler kimlerdi?

Kültürün var kıldığı atalar dini ile Allah’ın dini arasında bir çatışma bulunduğunu ilk kez görenlerden birisiydi merhum Mehmed Akif. Bu sebeple Atalar kültü yerine Allah’ın dinine referans kılması bundandı. Duygu toplumu olup çıkmıştı şark ahalisi. Düşünce kalplerden, zihinlerden silinmişti sanki. Taklit, kopya, ezber düşüncenin yerini almıştı. En acıtıcısı ise Hazreti Peygamber’e atfen uydurulmuş kimi sözlerin kaynak gösterilmesiydi. Peygamber’e atfen hadis uyduranlar hakkında şöyle yazmıştı: “Hadisi vaz ederken (uydururken) sevap uman bile var.”

Onun İslam milliyetçiliğinden söz açmıştık. Safahat’ın bir yerinde bu konuda ilginç bir örnek verir. Hem de ünlü bir mutasavvıftan alınmış bir örnektir. Biliniyor ki sarayda, medresede olduğu gibi Müslüman Sünni toplumların tekkelerinde de nesep meselesi, son derece önemli ve değer atfedilen bir husustur. Çünkü Sünni toplumlarda aileden

ta komentoni atë me gjuhën që ai përdor. Le ta shohim çështjen duke u nisur nga këto vargje:

*“Në mos mbettë dritë në gjithësi,
ti duhet ta krijosh, ti!
O njeri i hutuar që fle me duar në ije, çohu!”*

Kush është ky “njeri i hutuar” për të cilin ai flet? Sigurisht që është njeriu lindor. Çfarë bën ai? Ai ia lë çdo gjë në dorë Allahut, çdo gjë që i ndodh ia ngarkon fatit. Po çfarë kërkon atëherë poeti nga një shoqëri e tillë? A sugjeron ai ndonjë rrugëdalje? Sigurisht që sugjeron, le ta lexojmë atë:

*“A mundet të plotësohen nevojat e kësaj feje
Me vepra të shtatëqind vjetve më parë? Kurrë!”*

Do me thënë se njeriu që frymëzohet nga Kur’ani duhet ta kërkojë zgjidhjen duke prodhuar vepra të reja, ide të reja në përputhje me perceptimin e kohës. Nuk është zgjidhje të rrish në vend dhe të ofrosh si zgjidhje për nevojat e sotme, ato zgjidhje që ka nxjerrë ulema e shtatëqind vjetëve më parë për nevojat e asaj kohe. Ja çfarë thoshte poeti në lidhje me këtë:

*“Ose e hapim dhe shikojmë në faqet e Kur’anit,
Ose e përdorim për ta fryrë dheun e një të vdekuri.
Nuk ka zbritur Kur’ani, këtë ta dini me të vërtetë,
As për të parë fall, as për t’u kënduar në varrezë!”*

A është i gabuar ky arsyetim/përcaktim që bën poeti? A nuk është kjo e njëjta gjë që bënë shumica e myslimanëve në ditët e sotme? Kush janë ata që për shekuj me radhë e trajtuan Kur’anin sikur të ishte idhull duke e varur atë në murin më të lartë, më të paarrishëm. Kush janë ata që e kthyen Kur’anin në librin e të vdekurve duke e marrë nga vendi ku rri i vendosur vetëm kur nga shtëpia del trupi i ndonjë të vdekuri, dhe duke lexuar vazhdimisht Sure në Jasin në të cilën në fakt thuhet se ky libër është dërguar nga Allahu për të gjallët?

I ndjeri Mehmet Akif ishte një nga ata që vunë re për herë të parë se kishte një mospërputhje midis fesë së të parëve të ndikuar nga kultura

başlayarak bütün kurumsal yapılar da soy sop meselesi, saltanat hadisesi, yani babadan oğula nakleden sulta yerleşik/ adeta genetik bir bağımlılıktır. İşte tam bu hususta Şah-ı Nakşi Bendi'den naklen bir rivayet ona destek vermektedir.

Rivayete göre müridan günün birisinde, Şeyh Efendi'ye besbelli alacakları cevapla üstatlarını biraz daha uçurmak maksadıyla, şöyle sorarlar: "Efendi hazretleri silsile-i nesebiniz nereye varır?" Bilinmektedir ki bu tarikatların ilk üstatlarının, (bazen kendileri bazen de müritler tarafından) neseplerini illa da Allah Resulü'ne, olmadı Hazreti Ebubekir, Ömer, Osman veya Ali'ye dayandırma alışkanlığı vardır. Gelin görün ki Şeyhin cevabı müritlerini hoşnut edecek cinsten değildir. Der ki: "Evlat, insan silsile-i nesepe ile hiçbir yere varamaz. Vardıracaq yol Allah yoludur." İşte Akif'in yolu da bu yoldur.

Onun önerdiği çarelerin başında daima Kuran'a yönelmek gelmektedir. Çünkü o, Müslümanların Kuran'dan ne ölçüde uzak düştüğünü, adet, görenek, töre, meşrep, mezhep ve folklor gibi unsurları dinin ana kaynağı olan Kuran'ın önüne geçirdiklerini bilmekte, görmektedir. Onun bu bataklıktan çıkış için önerdiği çarelerden birisini daha okuyalım:

*"Hayır, hayal ile yoktur benim alış verişim;
İnan ki: her ne demişsem, görüp de söylemişim.
Şudur cihanda benim en beğendiğim meslek,
Sözüm odun gibi olsun, hakikat olsun tek."*

Sorun tespiti yapılmıştır, İslam'ın bu çömelmede hiçbir kabahati yoktur. Kabahat Müslümanların dindarlık telakkilerindedir. Dini, ölümler dini olmaktan çıkartıp, diriler dini halinde anlamının yegâne kurtarıcı yolu, Kuran'ın bereketli iklimine sığınmaktan geçer. Aynı zamanda bu dinin yaşayan ilk modeli,

dhe fesë së Allahut. Për këtë arsye në vend të kulturës së të parëve ai i referohej fesë së Allahut. Shoqëria lindore ishte kthyer në një shoqëri të varur nga ndjenjat e dukej se të menduarit ishte fshirë nga zemrat dhe nga mendjet. Vendin e të menduarit e kishin zënë imitimet, kopjimet dhe idetë e mësuar përmendësh. Dhe më e dhimbshme ishte se tregoheshin si referencë disa fjalë që gjoja ishin të Profetit të Shenjtë. Por ata që shpiknin shprehje gjoja të thëna nga Profeti poeti shkruan: "Ka madje edhe nga ata që presin sevap kur shpikin (gjoja) fjalë të profetit".

Kemi folur edhe për nacionalizmin e tij islam. Në një vend të Safahatit ka një shembull interesant në lidhje me këtë temë. Është ky madje një shembull i marrë nga një sofist. Dihet se në saraj, ashtu si në medrese, është e rëndësishme dhe me vlerë çështja e kalimit nga babai tek i biri në teqetë e komuniteteve Sunni Myslimane. Sepse në të gjitha njësitë shoqërore të komuniteteve sunni, me në krye familjen, ka një lidhje gjenetike, një vazhdimësi të salltanetit, pra të kalimit të pushtetit nga babai tek i biri. Këtë e mbështet edhe një gojëdhënë nga Shah Nakshi Bendi.

Sipas kësaj gojëdhëne, ndjekësit e tij për ta provokuar Shejh Efendiun i bëjnë një pyetje përgjigjen e të cilës mendojnë se e dinë. "Efendi i nderuar, deri ku arrin trunгу juaj familjare?". Dihet se mjeshtrit (prijësit) e parë të këtyre komuniteteve trunгы familjar (shpesh herë vetë e shpesh herë nëpërmjet ndjekësve të tyre) e mbështesnin tek Allahu Resul, ose shenjtorët Ebubekir, Omer, Osman apo Ali. Por përgjigja e Shejhut nuk ishte nga ato që prisnin ndjekësit e tij. Ai thotë: "Bir, njeriu nuk arrin asgjëkund me prejardhje të trunгы familjar. Vetëm rruga e Allahut e bënë atë të ecë përpara". Ja pra edhe rruga e Akifit kjo është.

Në krye të rrugëdaljeve që sugjeron Akifi është gjithmonë kthimi tek Kur'ani. Sepse ai e di dhe e shikon se sa shumë janë larguar myslimanët nga Kur'ani dhe sa shumë e kanë kaluar Kur'anin që është burimi kryesor i fesë, zakonet, traditat, rregullat, temperamentet, saktet dhe folklorët. Le të lexojmë edhe një rrugëdalje tjetër që sugjeron ai për të dalë nga ky batak:

Allah'in seçtiği temiz nasiyeli Elçi'nin izini takip (taklit değil) etmekle mümkündür. Çarelerin çaresi diyebileceğimiz aşağıdaki mısraların önerisi, bugün ve gelecek zamanlardaki Müslümanlar bakımından da güzel öğütler taşımaktadır. Sözlerimizi, tek başına bir ümmet olduğunu düşündüğümüz bu temiz insanın mümtaz mısralarıyla noktalamak istiyoruz.

İşte o mısralar:

“Demek İslam'ın ancak namı kalmış Müslümanlarda

Bu yüzdenmiş demek, hüsrân-ı millî son zamanlarda

Eğer çiğnenmemek isterseler seylab-ı eyyama

Rücu etsinler Müslümanlar, sadr-ı İslam'a.”

Nedir, neresidir Sadr-ı İslam? Kuran ve onun pratiği saydığımız Allah Elçisi'nin yolu değil mi? O halde bu sözlerin sahibi “alalım garbın ilmini, sanatını; ahlakını almayalım” derken hiç taklitçi birisine benziyor mu? Böyle bir ruh oryantalist, reformist gibi yaftalarla karalanabilir mi? Zamanın getirdiği kirli suların sellerin önünde helak olmak istemiyorlarsa Müslümanlar, İslam'ın ilk modeline, Sadr-ı İslam'a dönsünler diyor. Böyle söyleyen birisi batı etkisinde kalmak, Martin Luther gibi bir dil kullanmak, onların tesiriyle Kuran'a işaret etmiş olmakla suçlanabilir mi? Herkesi her vakit insafa ve vicdana çağırın bu tek başına ümmete, bu İslam Milletinin şerefli ehline selam olsun.

“- Jo, s'kam me fantazira dhënë e marrë..

Besoni, gfarëdo që të kem thënë, e kam parë.

Kjo është gjëja që më tepër pëlqej në jetë:

Fjala e fortë si druri të më jetë, e vetmja e vërtetë!”

Poeti përcaktonte problemin. Ai shprehete se islami nuk ka asnjë faj për këtë gjunjëzim. Fajin e kanë konceptimet fetare të myslimanëve. E vetmja rrugë shpëtimi është konceptimi i fesë si fe e të gjallëve dhe jo fe e të vdekurve, strehimi tek ambienti frytdhënës i Kur'anit. Përveç kësaj duhet ecur (dhe jo imituar) në gjurmët e modelit të parë që e ka përjetuar këtë fe, në gjurmët e lajmëtarit ballëpastër të zgjedhur të Allahut. Vargjet e mëposhtme që mund të cilësohen si rrugëdalje e të gjitha rrugëdaljeve, mbartin këshilla të mira për myslimanët e sotëm por edhe për të ata të së ardhmes. Fjalët tona në lidhje me këtë njeri të pastër që ne cilësojmë si një umet më vete, duam t'i përfundojmë me këto vargje të zgjedhura:

Ja vargjet:

“Domethënë: te muslimanët, islamit vetëm emri i ka mbetur,

Prandaj kohët e fundit disfata kombëtare na qenka shkaktuar.

Po që se s'duan të shtypen nën rrjedhën e ditëve, muslimanët

Duhet t'i kthehen kohës së parë të islamit!”

Çfarë është, ku është ajo koha e parë e islamit? A nuk është ajo, Kur'ani dhe rruga e të dërguarit të Allahut që përbënë zbatimin e tij. A ngjan vallë si imitues ai që thotë këto fjalë: “T'i marrim perëndimit shkencën, artin, por jo moralin”? A mund të nxihet një shpirt i tillë me etiketimin si orientalist, reformist? Poeti thotë se nëse myslimanët nuk duan të përpihen nga përmbytjet e ujërave të pista që sjell koha, ata duhet të kthehen tek modeli i parë i islamit, tek koha e islamit të parë. Një njeri që thotë diçka të tillë a mund të akuzohet se është i ndikuar nga perëndimi, që përdor një gjuhë si të Martin Luterkingut, se flet për Kur'anin duke përdorur mënyrën e tyre të interpretimit. Përsëritet për këtë mjeshtëri të nderuar të kombit islam, këtij umeti më vete që në çdo kohë u bënë thirrje të gjithëve për mëshirë dhe ndërgjegje.

MEHMET AKİF ERSOY'UN FİGÜRÜ KOSOVA'DA

PERSONALITETI I MEHMET AKİF ERSOJ-IT NË KOSOVË

Nuredin AHMETI / Nuridin AHMETI

"Arnavutluk milletine Naim Frasheri, Gjergj Fishta ve Mehmet Akif gibi bir şair her zamankinden daha çok gerekmektedir..."

Prof. Dr. Skender Rizaj¹

Giriş

Bütün hayatını Osmanlı ve Arnavut ilişkilerinin araştırılmasına adanmış Kosovalı ünlü araştırmacı Prof. Dr. Skender Rizaj'ın fikri, 1996 yılında yayınlanmış olan bir kitabında yukarıdaki gibi ifade edilmiştir. Skender Rizaj, 90'lı yıllarda halkımızın bulunduğu durumu ve ülkemize hizmet edebilecek her alanda kendini geliştirmiş insanlara olan acil ihtiyacı düşünerek, Mehmet Akif Ersoy'u büyük Arnavut şairleri Naim Frasheri ve Gjergj Fishta'ya benzetmekte ve Arnavut halkın onun gibi şairlere hala ihtiyaç duyduğunu ifade etmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselişi sırasında Arnavutların İmparatorluk'taki hayatın her alanına önemli katkılarda buldukları artık bilinen bir gerçektir. Hem Arnavut araştırmacılar hem Türk araştırmacılar ve hem de ilgili dönem Arnavut tarihini araştıran diğer araştırmacılar, bu

"...Kombit shqiptar, më shumë se kurdoherë, i duhet:

Një poet si Naim Frashëri, Gjergj Fishta e Mehmet Akifi..."

Prof. Dr. Skender Rizaj¹

Hyrje

Ky është mendimi i studiuesit të njohur nga Kosova, osmanologut, i cili terë jetën ua kushtoj studimeve osmane të shqiptarët Prof. Dr. Skender Rizaj, të shprehur në njërën nga librat e tij të botuar në vitin 1996 në Pejë. Duke e parë gjendjen të cilën po kalonte populli ynë në vitet 90 dhe nevojën e imediate për të pasur njerëz të formuar në të gjitha profilet që do t'i shërbejnë vendit tonë, ai Mehmet Akif Ersojin e krahason me poetët e mëdhenj shqiptarë si Naim Frasherin e Gjergj Fishtën dhe shpreh mendimin e tij se poet të tillë ende i duhen popullit tonë.

Tanimë është e ditur se në ngritjen e Perandorisë Osmane është i theksueshëm edhe kontributi i shqiptarëve në të gjitha portet e jetës të asaj perandorie. Për këtë gjë, pothuajse pajtohen edhe studiuesit turq, shqiptarë, por

tespite katilmakta ve neredeyse bütün araştırmacılar bu konuda uzlaşmaktadır. Ayrıca ünlü Avusturyalı araştırmacı Oliver Shmit Arnavutların ve Boşnakların Osmanlı İmparatorluğu'ndaki rolünü değerlendirirken, bu iki halkın "Balkanlar'daki Osmanlı yönetiminin omurgasını oluşturduğunu ve İmparatorluk düzeyinde çok önemli mevkilere ulaştıklarını"² tespit etmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'na önemli katkılarda bulunan Arnavutlardan biri Mehmet Akif Ersoy'dur. Mehmet Akif orijininin hiçbir zaman saklamamıştır. Onun İştog'un Shushice köyünden olduğu artık kesin olarak bilinmektedir. Biz, Arnavut ve Türk halkları için çok önemli bir şahsiyet olan Mehmet Akif Ersoy'u; Kosova'daki araştırmacıların hakkındaki yazılarını ve Kosova'daki tarih ve edebiyat ders kitaplarını değerlendirerek, Kosova'daki sosyal hayatı araştırarak daha fazla aydınlatmaya çalışacağız. Çalışmamızda şu sorulara cevap arayacağız: Ersoy'u araştıran Kosovalı araştırmacılar kimlerdir ve ilgili çalışmalarını ne zaman yapmışlardır? Ersoy'un figürü Kosova'daki edebiyat ve tarih ders kitaplarında ne kadar yer almaktadır? Şairin Kosova sosyal hayatındaki varlığının boyutu nedir? Çalışmamızda Mehmet Akif Ersoy'u bu kapsamda inceleyerek bugünün Kosova'sında ona ne kadar değer verildiğini tespit etmeyi hedeflemekteyiz.

Kosovalı Araştırmacıların Mehmet Akif Ersoy Hakkındaki Çalışmaları

Mehmet Akif'in hayatını ve eserlerini inceleyen ilk Kosovalı araştırmacılarından biri, araştırmacı ve oryantalist Hasan Kaleshi'dir. Bu yazar, Arnavutların oryantal edebiyatındaki rolü ile ilgili 1976 yılında yayınlamış olduğu çalışmasında, Mehmet Akif Ersoy'un edebi katkılarından onun doğum yeri³ olan İştog şehrinin Shushice köyüne varana dek onunla ilgili birçok konudan bahsetmektedir.

edhe studiuesit e tjerë që merren më historinë shqiptare të kësaj periudhe, që të gjithë ndajnë të njëjtin mendim. Përkitazi me këtë, studiuesi i njohur austriak Oliver Shmit, kur benë fjalë për rolin e shqiptarëve dhe boshnjakëve në Perandorinë Osmane konstaton se këta dy popuj "përbënin shtyllën kurrizore të sundimit osman në Ballkan, por mbërritën edhe në rrafsh perandorak një pozicion mjaftë të ngritur"².

Njëri nga kontributdhënësit e njohur në Perandorinë Osmane me origjinë shqiptare është edhe Mehmet Akif Ersoj-i, i cili nuk e fshehu asnjëherë origjinën e tij, tashmë e vërtetuar katërçipërisht se është nga fshati Shushicë i Istogut. Ne kemi bërë përpjekje që këtë figurë të rëndësishme për dy popujt turk dhe shqiptarë, ta ndriçojmë edhe më tej duke analizuar shkrimet e studiuesve nga Kosova, tekstet shkollore të historisë dhe letërsisë në Kosovë dhe duke hulumtuar figurën e Mehmet Akif-it në jetën shoqërore në Kosovë. Përmes këtij hulumtimi do të përpikemi të japim edhe përgjigje pyetjeve si: Cilit janë shkencëtarët nga Kosova që u morën me këtë personalitet dhe kur? Sa u trajtua kjo figurë në tekstet tona shkollore të historisë dhe letërsisë në Kosovë? Sa është prezent emri i tij në jetën shoqërore në Kosovë? Duke analizuar personalitetin e tij në këto fusha, kemi për qëllim që të arrijmë në një konstatim se sa respektohet sot figura e Mehmet Akif-it në Kosovë.

Studiuesit nga Kosova për Mehmet Akif Ersoj-in

Nga të parët shkencëtarët shqiptarë në Kosovë që u morën me jetën dhe veprën e Mehmet Akif-it, është studiuesi dhe orientalisti Hasan Kaleshi. Ai në studimin e tij mbi rolin e shqiptarëve në letërsinë orientale, botuar në vitin 1976, shkruan edhe për kontributin shkrimor të Mehmet Akif-it, vendlindjen e tij³, fshatin Shushicë të Istogut, etj.

On yıl sonra, 1986 yılında, araştırmacı Abdullah Hamiti⁴, “Rilindja” isimli günlük gazetede yayınlamış olduğu bir yazıda Mehmet Akif Ersoy’u, Osmanlı İmparatorluğu kapsamında bulunan bütün halklar tarafından çok sevilen bir şair olarak değerlendirmektedir. Kosova’da Mehmet Akif hakkında 1992 yılında aylık dergilerde de birtakım yazılar yer almıştır.

Hasan Kaleshi’nin çalışmasından 20 yıl sonra ve Abdullah Hamiti’nin yazısından 10 yıl sonra, 1996 yılında, Mehmet Akif’in “Safahat” eserinden bazı şiirler, Osmanlı araştırmacısı Skender Rizaj tarafından çevrilmiş ve yazarın bir çalışmasında ayrıntılı bir analiz yapılmadan yayınlanmıştır⁵. Hasan Kaleshi’nin çalışmasında Mehmet Akif Ersoy’un hayatı ve eseri değerlendirilmişken Skender Rizaj’ın çalışmasında daha çok Ersoy’un Arnavutçaya çevrilmiş şiirlerine ver verilmiştir. Araştırmacı Shyqri Nimani, daha sonra bu şiirleri kendi kitabında yayınlacaktır.⁶

Kosovalı okurlar, Mehmet Akif Ersoy’un hayatı ve eseriyle 1996 yılında Tiran’da yayınlanan “Osmanlı İmparatorluğunda Arnavutlar”⁷ isimli eser aracılığı ile de tanışacaktır. Ancak Kosova’da Mehmet Akif’in hayatı ve eserinden daha geniş kapsamda bahsedilmesi 1999 yılından sonra başlayacaktır. Shyqri Nimani⁸, Hysen Matoshi⁹, Milazim Krasniqi¹⁰, Qemal Morina¹¹, Abdullah Hamiti¹² gibi birçok saygıdeğer araştırmacımız Mehmet Akif’in hayatı ve eseri konusunda çalışmalar yapmıştır. Bunların yanı sıra Türkiye’de eğitim alan Kosovalı öğrenciler tarafından yayınlanan birçok yazı da bulunmaktadır.¹³

“Safahat”ın Arnavutça tercümesinin farklı şekillerde yapıldığının altını çizmemiz gerekmektedir. Örneğin eserin ismi H. Kaleshi tarafından “Dönemler”¹⁴, Sh. Nimani tarafından “Yüzler”¹⁵, Mithat Hoxha tarafından ise “Sayfalar”¹⁶ olarak tercüme edilmiştir. Mehmet Akif’in “Safahat” eserini inceleyen Arnavut

Pas dhjetë vjetëve, më 1986 do të paraqitej me një artikull në të përditshme “Rilindja” studiuasi Abdullah Hamiti⁴, duke e vlerësuar Mehmet Akif-in si poet i dashur për të gjithë popujt në kuadër të Perandorisë Osmane. Shkrime të botuara për Mehmet Akif-in në disa të përmuajshme në Kosovë do të gjejmë edhe në vitin 1992.

Pas njëzetë viteve nga publikimi i studimit të Hasan Kaleshit, dhe pas dhjetë viteve nga publikimi i Abdullah Hamitit, në vitin 1996, kemi disa vargje të “Safahat-ëve/Fletët”-ve të Mehmet Akif-it të përkthyer në gjuhën shqipe nga osmanologu Skënder Rizaj dhe të botuara në kuadër të një studimi të tij, pa hyrë në analizë të mëtuajtshme.⁵ Derisa te studimi Hasan Kaleshit, kemi analizë për jetën dhe veprën e Mehmet Akif-it, të Skënder Rizaj, gjejmë më shumë vargje të përkthyer në gjuhën shqipe nga poezitë e Mehmet Akif -it, të cilat vargje më vonë do t’i botojë në librin e tij studiuasi Shyqri Nimani.⁶

Lexuesi në Kosovë për jetën dhe veprën e Mehmet Akif Ersoj-it, do të njihet edhe përmes veprës “Shqiptarët në Perandorinë Osmane”⁷ e botuar në Tiranë në vitin 1996.

Por, në përmasa më të gjera, për jetën dhe veprën e Mehmet Akif-it, në Kosovë filloi të flitej e të shkruhej pas vitit 1999. Janë disa nga studiuasit tanë të respektuar që iu qasën jetesë dhe veprës së Mehmet Akif-it në Kosovë si studiuasit Shyqri Nimani⁸, Hysen Matoshi⁹, Milazim Krasniqi¹⁰, Qemaj Morina¹¹ Abdullah Hamiti¹² etj. Duke mos përfshijtur edhe disa shkrime, që u botuan nga studentët nga Kosova, që vazhdojnë studimet e tyre në Turqi.¹³

Është për tu theksuar se titulli i veprës “Safahat” nuk përkthehet njëjtë nga autorët shqiptarë në studimet e tyre, si bie fjala H. Kaleshi e përkthen si “Periudha”¹⁴, Sh. Nimani, si “Fytyrat”¹⁵ kurse Mithat Hoxha si “Fletët”¹⁶. Titulli i përkthyer nga Mithat Hoxha sot është

Araştırmacılar, Mithat Hoxha tarafından tercüme edilmiş “Sayfalar” ismini daha çok kullanmaktadır.

Mehmet Akif’in eserinin tercümelerini değerlendirecek olursak, bu büyük şairin Kosova’da ve daha geniş kapsamda bütün Arnavut dünyasında tanınmasını sağlayan, kuşkusuz Mithat Hoxha’nın çevirdiği ve Üsküp’teki Logos-A Yayın evinin yayınladığı “Safahat” kitabıdır. Araştırmacı Mehdi Polsi’nin de 2008 yılında yazmış olduğu bir yazısında çok doğru bir şekilde ifade ettiği üzere, bu kitapta “Safahat”ı Arnavutça konuştururlar.¹⁷

Kosova’daki Ders Kitaplarında ve Sosyal Hayatta Mehmet Akif Ersoy’un Varlığı

Ders kitapları derken, Kosova’da daha önce kullanılmış ve hala kullanılmakta olan ortaokul ve lise edebiyat ve tarih ders kitaplarını kast ediyoruz. İncelediğimiz 1941 – 2015 yıllarına ait tarih kitaplarının hiçbirinde Mehmet Akif’in ismine rastlanmamaktadır. Edebiyat kitaplarında da ona rastlanmamaktadır ki kanaatimizce, bu kitaplarda Ersoy’a en azından isim olarak yer verilmesi gerekmektedir. İncelediğimiz edebiyat ders kitapları 1990 – 2016 yılları arasında okullarda okutulan edebiyat kitaplarıdır. Türk şair olsa da kökenleri, onun bizim kültürel değerlerimiz arasında yer almasını sağlamalıdır. Nihayetinde, Arnavut Edebiyatı araştırmacılarına göre “Arnavut dilinde hiçbir şey yazmadıkları halde etnik kökenlerine dayanarak Arnavut kültür değerlerine dahil edilmiş birçok şahsiyet söz konusudur”¹⁸. Bu kritere dayanarak Arnavut edebiyatı ders kitaplarına dahil edilmiş ve Kosova’daki Arnavut öğrenciler tarafından okunan birçok figür söz konusudur. Edebiyat araştırmacılarına göre, aynı kritere dayanarak Mehmet Akif’in de edebiyat ders kitaplarımızda tanıtılması gerekmektedir,

më i përdorshëm te autorët shqiptarë që merren me analizën e veprës “ Safahat” të Mehmet Akif-it.

Kur jemi te përkthimi i veprës nuk bënë pa u përmendur, se merita më e madhe që Mehmet Akifi të njihet në Kosovë dhe me gjerë në hapësirën shqiptare i takon Shtëpisë botuese Logos-A nga Shkupi dhe përkthyesit Mithat Hoxha, sepse këta janë të parët që “Safahat”-et të përmbledhura i bëjnë të “flasin” shqip- siç do të shprehej me plotë të drejtë në vitin 2008 në një shkrim të tij studiuesi Mehdi Polsi.¹⁷

Prania e Figurës së Mehmet Akif Ersoy-it në Tekstet Shkollore dhe Jetën Shoqërore në Kosovë

Kur jemi te tekstet shkollore, e kemi fjalën për tekstet shkollore të historisë dhe letërsisë për shkollat fillore dhe të mesme që janë përdorur dikur dhe akoma përdorën në Kosovë. Në tekstet e historisë të hulumtuara nga viti 1941 deri në vitin 2015 nuk e hasim askund emrin e Mehmet Akifi-t. As në tekstet e letërsisë nuk e gjejmë e emrin e tij, që ne mendojmë se Mehmet Akif-i do të duhej ta kishte vendin të paktën si emër. Këto tekstet të letërsisë të cilat përdorën në Kosovë i kemi hulumtuar nga vitit 1990-2016. Edhe pse poet turk Mehmet Akifi, origjina e tij e bënë që të jetë në mesin e vlerave tona kulturore, sepse sipas studiuesve të letërsisë shqiptare, pikërisht duke e marrë origjinën e tyre etnike, “janë inkadruar në kulturën shqiptare jo pak personalitete, të cilët po ashtu nuk kanë shkuar asgjë në gjuhën shqipe”¹⁸. Mbi bazën e këtij kriteri sot në tekstet e letërsisë shqipe kemi këto figura që i mësojnë nxënësit shqiptarë në Kosovë. Po që se do tu referohemi studiuesve të letërsisë, sigurisht se më këtë kriter do të duhet të prezantohej edhe Mehmet Akifi në tekstet tona shkollore të letërsisë, por edhe të historisë, sepse pjesa dërmuese e personaliteteve tona si humanistë që janë të prezantuara edhe në tekstet e historisë edhe të letërsisë.

hatta tarih ders kitaplarında bile yer alması gerekmektedir çünkü önemli hümanist şahsiyetlerimizin büyük bir kısmı hem tarih hem de edebiyat kitaplarında tanıtılmaktadır.

1999 yılında sonra, Mehmet Akif'e Kosova'nın sosyal hayatında (aslında "kamusal alan" demek sanki daha doğru olacak) da önem verilmeye başlanmıştır. Örneğin Kosova'nın Prishtine¹⁹, İpek²⁰, Gjilan²¹ ve Mitrovica²² gibi birçok şehrindeki sokaklara onun ismi verilmiştir.

Kendi ismini taşıyan birçok sokağın bulunduğu şehirler, Mehmet Akif'in şiirlerinde isimleriyle zikredilmektedir. Şiirlerinde şair, 1912-1913 yıllarında Balkan İttifakı ordularının bu şehirlerde ve bütün Kosova'da Arnavut halkına yaptıkları vahşi katliamdan dolayı hissettiği derin acıyı ifade etmekteydi. Mehmet Akif bu şehirlerde insanların kesilmesinin ormanda ağaçların kesilmesi gibi yaş, cinsiyet ayırt edilmeden, amaca ulaşmak için her türlü aracı kullanarak vahşice yapıldığını anlatıyordu.

*"Odun kıyar gibi binlerce sine doğranıyor
Ne rengi mazlume girmiş o yemyeşil Kosova
Şimale doğru bütün Pirzerin, İpek, Yakova
Fezayı mahşere dönmüş giriv-i matemden
Hem öyle arsa-i mahşer ki yok şefaet eden
Ne bir yaşındaki masum için beşikte hayat
Ne seksenindeki mazlum için eşikte necat
O baltalarla kesiktir bu süngülerle delik"²³...*

1999 yılı savaşından sonra, başta şairin atalarının doğum yeri olan İstog şehrinin Shushice köyünde başta olmak üzere, Kosova'da birçok eğitim-öğretim kurumu Mehmet Akif'in ismini almıştır²⁴. Ayrıca Mehmet Akif'in ismi, saygı ifadesi olarak atalarının köyündeki camiyeye verilmiştir²⁵.

Pas vitit 1999, figurës së Mehmet Akif-it, iu kushtua rëndësi edhe në jetën shoqërore në Kosovë, si bie fjala, një numër i rrugëve në disa qytetet të Kosovës e mbajnë emrin e tij si në Prishtinë¹⁹, Pejë²⁰, Gjilan²¹ e Mitrovicë.²²

Disa prej këtyre qyteteve, rrugët e të cilave mbajnë sot emrin e Mehmet Akif-it, ai në poezinë e tij i përmendi edhe me emër, duke shprehur dhimbjen për masakrat e llahtarshme, që po bënë mbi popullatën shqiptare në këto qytete, por edhe në tërë Kosovën e më gjerë ushtritë e Aleancës Ballkanike gjatë viteve 1912-1913. Prerjen e njerëzve në këto qytete Mehmet Akif-i e përshkruan si prerjen e drunjve në pyll duke mos kursyer as moshë e as gjini, e as mjete për t'i realizuar këto qëllime:

"Mijëra jetë priten sikur të priteshin dru në pyll!

Ç'hije e zezë ka rënë mbi atë Kosovë të blertë!

Drejt veriut, Prizreni, Peja, Gjakova

Janë kthyer në qiell të ditës së fundit nga klithmat e zisë...

Dhe një ditë e tillë kur nuk ka ndërmjetësi për shpëtim!

As e drejtë jete për të pafajshmit në djep,

As e drejtë jete për pleqtë tetëdhjetëvjeçarë në prag të shtëpisë!...

Ky, i prerë me sëpatë, ai i shpuar me bajonetë,"²³

Nga pas lufta e vitit 1999 në Kosovë një numër institucionesh edukativo-arsimore mbajnë emrin e Mehmet Akif-it, duke filluar nga vendlindja e të parëve të tij në fshatin Shushicë të Komunës së Istogut.²⁴ Gjithashtu, në vendlindjen e të parëve të Mehmet Akif-it në shenjë respekti xhamisë së fshatit i vendoset emri i tij.²⁵

Sonuç

Yapmış olduğu bütün katkılara rağmen Mehmet Akif'e ne 1985 yılı ne de 2008/9 yılı Arnavut Ansiklopedik Sözlüğünde yer verilmiştir. Eski ulemamızın özel kütüphanelerinde yapmış olduğumuz araştırmalarda, baş editörlüğünü Mehmet Akif'in yapmış olduğu "Sebilürreşad" isimli derginin bazı sayılarına ulaştığımız. "Sebilürreşad" dergisinin Arnavutçaya çevrilmiş bazı yazılarına, 1923 - 1939 yıllarında basılan Arnavutluk Müslüman Topluluğunun "Zani i Naltı" (Yüce Ses) isimli dergisinde de rastlanmaktadır. Bu dergi, o dönem Kosova'da ve İtalyan işgali altında bulunan diğer Arnavut topraklarında dağıtılmaktaydı. "Kurtulmuş topraklar" olarak isimlendirilen bu topraklarda yaşayan Müslüman Topluluğun merkezi Tiran'daydı. Bu bir şekilde şunu göstermektedir: Mehmet Akif'in fikirleri, yazıları ve ruhu, bazı engellere rağmen her zaman Kosova'da bulunmuştur.

Mehmet Akif'in yayınlamış olduğu dergiler, günümüzde maalesef ne Priştine'deki Milli Kütüphanede ne de Kosova'nın arşivlerinde bulunmaktadır. Kanaatimizce, bu dergilerin Milli Kütüphanede bulundurulması ve bu dergilerdeki Arnavutlar ile ilgili yazıların gün ışığına çıkartılması gereklidir. Bugüne kadar Arnavut literatüründe, bahsi geçen dergilerden herhangi bir yazı ya da bunlarla ilgili herhangi bir çalışma yer almamıştır.

Mehmet Akif'in hayatı ve eseri ile ilgili Kosova'da yazılmaya başlanması ancak 1999 yılından sonra başlamıştır. Şairin Kosova'daki edebiyat ve tarih kitaplarında incelenmesi ya da en azından herhangi bir ders kapsamında isim olarak tanıtılması gerektiğini düşündüğümüz halde, şimdiye kadar bu kitaplarda onun ismine rastlanmamaktadır.

Përfundim

Me gjithë këtë kontribut të Mehmet Akifi, as si zë biografik nuk e panë të arsyeshme ta fusin në Fjalor Enciklopedik Shqiptar, as në botimin e vitit 1985, e as në botimin e viteve 2008/09.

Në hulumtimet tona në disa biblioteka private të ulemave tanë të dikurshëm, kemi hasur edhe në disa numra të revistës "Sebilu-rreshad" kryeredaktor i së cilësi ishte Mehmet Akifi. Shkrimet të "Sebilu-rreshad"-it, të përkthyer në gjuhën shqipe hasim të botuara edhe në revistën "Zani i naltë", të Komunitetit Mysliman Shqiptarë që doli gjatë viteve 1923-1939. E cila revistë u shpërndante në Kosovë dhe në viset tjera shqiptare që ishin nën pushtimin italian, të cilat në atë kohë quheshin si "tokat e lirume" dhe kishin një Komunitet Mysliman me qendër në Tiranë. Kjo ndoshta dëshmon se idetë, shkrimet dhe fryma e Mehmet Akif-it ka qenë prezentë në Kosovë, vazhdimisht me disa ndërprerje.

Fatkeqësisht, edhe sot e kësaj dite, revistat të cilat i nxirrte Mehmet Akifi, nuk gjenden as në fondet e Bibliotekës Kombëtare në Prishtinë, e as në Arkivin e Kosovës. Edhe pse sipas mendimit tone është e nevojshme që këto revista të gjenden edhe në fondin e Bibliotekës Kombëtare, dhe shkrimet të cilat janë shkruar në këto revista për shqiptarët të ndriçohen. Deri me sot nuk na ka renë të lexojmë shkrime, apo ndonjë studim më të gjerë, nga hapësira shqiptare për revistën e lartcekur.

Për jetën dhe veprën e tij, në Kosovë fillojë shkruhej më hollësisht pas vitit 1999. Në tekstet shkollorë të letërsisë dhe historisë nuk e hasim as si emër, edhe pse ne mendojmë se duhet të ishte trajtuar, apo se paku të përendej si emër, në kuadër të ndonjë njësie mësimore.

Pas vitit 1999 në Kosovë emrin e Mehmet Akif-it e bartin disa institucione shkollorë, xhami dhe rrugë si në Prishtinë, Pejë, Prizren e Mitrovicë.

1999 yılından sonra, Priştine, İpek, Prizren ve Mitrovica gibi Kosova'nın birçok şehrindeki bazı okul, cami ve sokaklar Mehmet Akif'in ismini taşımaktadır.

Ersoy'un eserlerinin Arnavutçaya tercüme edilmesi; onun hayatını ve eserlerini konu alan bugünkü organizasyonumuz gibi Priştine, Üsküp ve Tiran'da organize edilen birçok bilimsel konferansın düzenlenmesi gibi gelişmeler Mehmet Akif'e Kosova'da ve bütün Arnavut dünyasında hak ettiği değerin verilmeğe başlandığını umut etmemizi sağlıyor.

Son olarak, izninizle, yakın gelecekte, Arnavut-Türk tarihi ve kültürel ilişkileri konusunda yapılacak katkılardan dolayı kurumlarımız tarafından Mehmet Akif Ersoy'un adını taşıyacak bir ödülün tahsis edilmesini öneriyorum.

Kosova'daki Araştırmacıların Mehmet Akif Ersoy Hakkında Yazdıkları Kaynaklar (1976-2015)

1. Hasan Kaleshi, *Roli i shqiptarëve në letërsinë orientale*, në: "Seminari i Kulturës Shqiptare për të Huaj", nr. 2, UP-FF, Prishtinë, 1976, f. 163.
2. Abdullah Hamiti, *Mehmet Akif Ersoj-poet i dashur nga të gjithë*, në: "Rilindja", Prishtinë, 1986, f. 14-15.
3. *Mehmet Akif Ersoj (1873-1936)*, Përktheu nga turqishtja: Naime Hoxha, në: "Dituria Islame", nr. 33, janar 1992, Prishtinë, 1992, f. 37.
4. Skender Rizaj, *Akif Mehmeti-poeti më i madh i letërsisë turke*, në: "Bashkimi Paqësor", v.1, nr. 2-3, Prishtinë, 1992, f.3
5. Shyqri Nimani, *Akif Mehmet Pejani-kryepoet i Turqisë moderne*, në: "Dituria Islame", nr. 100, BIK, Prishtinë, 1998, f. 46-48.
6. Shyqri Nimani, *Poeti Akif Mehmet Pejani*, në: *Arnavud-artistët shqiptarë në Perandorinë Osmane*, Libri shkollor, Prishtinë, 2003, f. 95-99.

Përkthimi i veprës së tij në gjuhën shqipe, organizimi i disa konferencave me karakter shkencor për jetën dhe veprën e tij si në Prishtinë, Shkup e Tiranë, e deri te ky organizim i sotëm etj., na benë të shpresojmë se figurës së Mehmet Akif-it ka filluar t'i jepet vendi që e meriton në Kosovë, por edhe më gjerë.

Dhe krejt në fund më lejoni të them, se do të ishte me interes që në të ardhmen e afërt nga institucionet tona të themelohej një çmim me emrin e Mehmet Akif Ersoj-it, që do të jepej për kontributin dhënë lidhjeve, historike, kulturore shqiptaro-turke.

Bibliografia e shkrimeve të botuara të studiuesve nga Kosova për Mehmet Akifin Ersoj-in (1976-2015)

1. Hasan Kaleshi, *Roli i shqiptarëve në letërsinë orientale*, në: "Seminari i Kulturës Shqiptare për të Huaj", nr. 2, UP-FF, Prishtinë, 1976, f. 163.
2. Abdullah Hamiti, *Mehmet Akif Ersoj-poet i dashur nga të gjithë*, në: "Rilindja", Prishtinë, 1986, f. 14-15.
3. *Mehmet Akif Ersoj (1873-1936)*, Përktheu nga turqishtja: Naime Hoxha, në: "Dituria Islame", nr. 33, janar 1992, Prishtinë, 1992, f. 37.
4. Skender Rizaj, *Akif Mehmeti-poeti më i madh i letërsisë turke*, në: "Bashkimi Paqësor", v.1, nr. 2-3, Prishtinë, 1992, f.3
5. Shyqri Nimani, *Akif Mehmet Pejani-kryepoet i Turqisë moderne*, në: "Dituria Islame", nr. 100, BIK, Prishtinë, 1998, f. 46-48.
6. Shyqri Nimani, *Poeti Akif Mehmet Pejani*, në: *Arnavud-artistët shqiptarë në Perandorinë Osmane*, Libri shkollor, Prishtinë, 2003, f. 95-99.
7. Shemsi Rrahimi, *Mehmet Akif Ersoj*, në: "Dituria Islame", nr. 150, BIK, Prishtinë, 2003, f. 86-88.
8. Mehdi Polsi, "*Fletët*" që "*flasin*" shqip, në: "Lajm", Prishtinë, 27 dhjetor 2008, f. 19.
9. Zymer Ramadani, *Mehmet Akif Ersoj*, në: "Vepra", nr. 98, Shkup, 2008, f. 37-40.

7. Shemi Rrahimi, *Mehmet Akif Ersoj*, në: “Dituria Islame”, nr. 150, BIK, Prishtinë, 2003, f. 86-88.
 8. Mehdi Polsi, “*Fletët*” që “*flasin*” shqip, në: “Lajm”, Prishtinë, 27 dhjetor 2008, f. 19.
 9. Zymer Ramadani, *Mehmet Akif Ersoj*, në: “Vepra”, nr. 98, Shkup, 2008, f. 37-40.
 10. Hysen Matoshi, *Shqiptarët në “Fletët” e Mehmet Akif Ersojt*, në: “Historia dhe kultura e Ballkanit”, SU-UP, Prishtinë, 2009, f. 845-851.
 11. Milazim Krasniqi, “*Safahat*” si sintezë e botëvështrimit të Mehmet Akifit, në: “Historia dhe kultura e Ballkanit”, SU-UP, Prishtinë, 2009, f. 925-928.
 12. Qemajl Morina, *Mehmet Akif Ersoji në faqet e revistes “Err-rrisale” të Kajros*, në: “Edukata Islame”, nr. 89, BIK, Prishtinë, 2009, f. 5-13; “Historia dhe kultura e Ballkanit”, SU-UP, Prishtinë, 2009, f. 941-946.
 13. Hysen Matoshi, *Antidespotizmi në poezitë e Mehmet Akifit*, në: “Shenja”, nr. 1, Shkup, maj 2011, f. 73-75.
 14. Elisabeta Kosumi, *Mehmet Akif Ersoj dhe poema e tij kushtuar Kosovës “Ben Arnavudum”(Unë jam shqiptar) 1913*, në: “Ura”, nr. 10-11, Tiranë, 2013, f. 73-80.
 15. Abdullah Hamiti, *Perceptimi dhe interpretimi i Islamit sipas poetit turk Mehmet Akif Ersoj*, në: “Trashëgimia orientale –islame në Ballkan”, ISHH “Ibni Sina”, Prishtinë, 2015, f. 25-43.
 10. Hysen Matoshi, *Shqiptarët në “Fletët” e Mehmet Akif Ersojt*, në: “Historia dhe kultura e Ballkanit”, SU-UP, Prishtinë, 2009, f. 845-851.
 11. Milazim Krasniqi, “*Safahat*” si sintezë e botëvështrimit të Mehmet Akifit, në: “Historia dhe kultura e Ballkanit”, SU-UP, Prishtinë, 2009, f. 925-928.
 12. Qemajl Morina, *Mehmet Akif Ersoji në faqet e revistes “Err-rrisale” të Kajros*, në: “Edukata Islame”, nr. 89, BIK, Prishtinë, 2009, f. 5-13; “Historia dhe kultura e Ballkanit”, SU-UP, Prishtinë, 2009, f. 941-946.
 13. Hysen Matoshi, *Antidespotizmi në poezitë e Mehmet Akifit*, në: “Shenja”, nr. 1, Shkup, maj 2011, f. 73-75.
 14. Elisabeta Kosumi, *Mehmet Akif Ersoj dhe poema e tij kushtuar Kosovës “Ben Arnavudum”(Unë jam shqiptar) 1913*, në: “Ura”, nr. 10-11, Tiranë, 2013, f. 73-80.
 15. Abdullah Hamiti, *Perceptimi dhe interpretimi i Islamit sipas poetit turk Mehmet Akif Ersoj*, në: “Trashëgimia orientale –islame në Ballkan”, ISHH “Ibni Sina”, Prishtinë, 2015, f. 25-43.
- (Referencat)**
- 1 G. Catapano, N. Vlora-Falasci, S. Rizaj, *Shqiptarët populli i ndarë*, (Libri i parë), Pejë, 1996, f. 190
 - 2 Oliver Jens Shmit, *Shqiptarët–një histori midis Lindjes dhe Perëndimit*, (Përkthyer nga Ardian Klosi), K&B, Tiranë, 2012, f. 69.
 - 3 Hasan Kaleshi, *Roli i shqiptarëve në letërsinë orientale*, në: “Seminari i Kulturës Shqiptare për të Huaj”, nr. 2, UP-FF, Prishtinë, 1976, f. 163
 - 4 Abdullah Hamiti, *Mehmet Akif Ersoj-poet i dashur nga të gjithë*, në: “Rilindja”, Prishtinë, 1986, f. 14-15.
 - 5 G. Catapano, N. Vlora-Falasci, S. Rizaj, *Vep. e cit.*, f. 269-273
 - 6 Para botimit të librit në vitin 2003 autori Sh. Nimani boton edhe një shkrim për M. Akif-in në vitin 1998, shih: Shyqri Nimani, *Akif Mehmet Pejani-kryepoet i Turqisë moderne*, në: “Dituria Islame”, nr. 100, BIK, Prishtinë, 1998, f. 46-48.
 - 7 Nexhip P. Alpan- Nesip Kaçi, *Shqiptarët në Perandorinë Osmane*, Albin, Tiranë, 1997, f. 158-160
 - 8 Shyqri Nimani, *Arnavud-artistët shqiptarë në Perandorinë Osmane*, Libri shkollor, Prishtinë, 2003, f. 95-99.
 - 9 Hysen Matoshi, *Shqiptarët në “Fletët” e Mehmet Akif Ersojt*, në: “Historia dhe kultura e Ballkanit”, SU-UP, Prishtinë, 2009, f. 845-851; *Antidespotizmi në poezitë e Mehmet Akifit*, në: “Shenja”, nr. 1, Shkup, maj 2011, f. 73-75.
 - 10 Milazim Krasniqi, “*Safahat*” si sintezë e botëvështrimit të Mehmet Akifit, në: “Historia dhe kultura e Ballkanit”, SU-UP,

Dipnot

- 1 G. Catapano, N. Vlora-Falasci, S. Rizaj, *Shqiptarët populli i ndarë*, (Libri i parë), Pejë, 1996, f. 190
- 2 Oliver Jens Shmit, *Shqiptarët–një histori midis Lindjes dhe Perëndimit*, (Çeviren Ardian Klosi), K&B, Tiranë, 2012, f. 69.
- 3 Hasan Kaleshi, *Roli i shqiptarëve në letërsinë orientale*, në: “Seminari i Kulturës Shqiptare për të Huaj”, nr. 2, UP-FF, Prishtinë, 1976, f. 163
- 4 Abdullah Hamiti, *Mehmet Akif Ersoj-poet i dashur nga të gjithë*, në: “Rilindja”, Prishtinë, 1986, f. 14-15.
- 5 G. Catapano, N. Vlora-Falasci, S. Rizaj, *Vep. e cit.*, f. 269-273

6 2003 yılın baskısından önce, yazar Sh. Nimani 1998 yılında Mehmet Akif Ersoy hakkında bir yazı da yayınlamıştır. Bakınız: Shyqri Nimani, *Akif Mehmet Pejani-kryepoet i Turqisë moderne*, në: " Dituria Islame", nr. 100, BIK, Prishtinë, 1998, f. 46-48.

7 Nexhip P. Alban- Nesip Kaçi, *Shqiptarët në Perandorinë Osmane*, Albin, Tiranë, 1997, f. 158-160

8 Shyqri Nimani, *Arnauvud-artistët shqiptarë në Perandorinë Osmane*, Libri shkollor, Prishtinë, 2003, f. 95-99.

9 Hysen Matoshi, *Shqiptarët në " Fletët" e Mehmet Akif Ersojt*, në: " Historia dhe kultura e Ballkanit", SU-UP, Prishtinë, 2009, f. 845-851; *Antidespotizmi në poezitë e Mehmet Akifit*, në: "Shenja", nr. 1, Shkup, maj 2011, f. 73-75.

10 Milazim Krasniqi, " *Safahat" si sintezë e botëvështrimit të Mehmet Akifit*, në: " Historia dhe kultura e Ballkanit", SU-UP, Prishtinë, 2009, f. 925-928

11 Qemajl Morina, *Mehmet Akif Ersoji në faqet e revistes " Err-rrisale" të Kajros*, në: " Edukata Islame", nr. 89, BIK, Prishtinë, 2009, f. 5-13; " Historia dhe kultura e Ballkanit", SU-UP, Prishtinë, 2009, f. 941-946

12 Abdullah Hamiti, *Perceptimi dhe interpretimi i Islamit sipas poetit turk Mehmet Akif Ersoji*, në: " Trashëgimia orientale –islame në Ballkan", ISHH " Ibni Sina", Prishtinë, 2015, f. 25-43

13 Zymer Ramadani, *Mehmet Akif Ersoj*, në: " Vepra", nr. 98, Shkup, 2008, f. 37-40

14 Hasan Kaleshi, *Pun. i cit.*, f. 163

15 Shyqri Nimani, *Pun. i cit.*, f. 96

16 Mehmed Akif Ersoj, *Fletët*, (Përktheu Mithat Hoxha), Logos-A, Shkup, Prishtinë, Tiranë, 2006.

17 Mehdi Polsi, "Fletët" që "flasin" shqip, në: "Lajm", Prishtinë, 27 dhjetor 2008, f. 19

18 Araştırımcı M. Krasniqi'ye göre, bu konuda en klasik örnek Marin Barleti'dir, bu şairin XVI. yüzyılda yazdığı herşey latince olduğu halde, kendisi bir Arnauvud hümanist olarak tanınmaktadır.

- Milazim Krasniqi, *Pun. i cit.*, f. 925

19 Eski "Josifa Pançica" sokağının ismi "Mehmet Akif Ersoy" oldu, <file:///C:/Users/PC/Downloads/lista e emertimeve te rrugeve te prishtines1.pdf>

20 El sanatları merkezinin yanındaki sokağın ismi "Mehmet Akif Ersoy", oldu, <https://kk.rks-gov.net/peje/Temat/Peja-e-Pas ter.aspx>

21 Merkez Postanesi arkasındaki sokağın ismi "Mehmet Akif Ersoy", oldu, <https://kk.rks-gov.net/gjilan/City-guide/Strrets-of-the-city.aspx>

22 "Mehmet Aqif Ersoi", e mbanë emrin rruga Ish rr. "Tjegullorja - lagje" – krahu i I në të djathtë të rr. "Shala" deri në mbarim <https://kk.rks-gov.net/mitrovce/City-guide/Strrets-of-the-city.aspx>

23 Mehmed Akif Ersoj, *Vep. e cit.*, f. 354-355.

24 7 mart 2007 yılında, Millî Eğitim ve Bilim Bakanlığın kararıyla ve İstogut Belgediye meclisini desteğiyle, ortaokul ve lisenin ismi "Mehmet Akif" oldu. "Historiku i themelimit të shkollës", s. 12, <http://mehmetakifshushic.weebly.com/historiku.html>

25 İstogut'un Shushic köyündeki "Mehmet Akif Ersoy" camii, 1861 yılında inşa edilmiştir, ancak 4 Nisan 1999 tarihinde Sırp kuvvetleri tarafından yakılmıştır. Daha sonra bu cami Türk İsbirliğı ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) tarafından yeniden restore edilmiş ve 2015 yılının Mayıs ayında açılışı yapılmıştır.

Prishtinë, 2009, f. 925-928

11 Qemajl Morina, *Mehmet Akif Ersoji në faqet e revistes " Err-rrisale" të Kajros*, në: " Edukata Islame", nr. 89, BIK, Prishtinë, 2009, f. 5-13; " Historia dhe kultura e Ballkanit", SU-UP, Prishtinë, 2009, f. 941-946

12 Abdullah Hamiti, *Perceptimi dhe interpretimi i Islamit sipas poetit turk Mehmet Akif Ersoj*, në: " Trashëgimia orientale –islame në Ballkan", ISHH " Ibni Sina", Prishtinë, 2015, f. 25-43

13 Zymer Ramadani, *Mehmet Akif Ersoj*, në: " Vepra", nr. 98, Shkup, 2008, f. 37-40

14 Hasan Kaleshi, *Pun. i cit.*, f. 163

15 Shyqri Nimani, *Pun. i cit.*, f. 96

16 Mehmed Akif Ersoj, *Fletët*, (Përktheu Mithat Hoxha), Logos-A, Shkup, Prishtinë, Tiranë, 2006.

17 Mehdi Polsi, "Fletët" që "flasin" shqip, në: "Lajm", Prishtinë, 27 dhjetor 2008, f. 19

18 Studiuesi M. Krasniqi, është i mendimit se Marin Barleti, është shembulli më klasik, " i cili në shekullin XVI ka shkruar vetëm latinisht, por mbahet si humanist shqiptarë"- Milazim Krasniqi, *Pun. i cit.*, f. 925

19 "Mehmet Akif Ersoy", e mbanë emrin rruga ish-Josifa Pançica, <file:///C:/Users/PC/Downloads/lista e emertimeve te rrugeve te prishtines1.pdf>

20 "Mehmet Akif Ersoy", e mbanë emrin rruga (Prapa Qendrës Zejtare), <https://kk.rks-gov.net/peje/Temat/Peja-e-Pas ter.aspx>

21 "Mehmet Akif Ersoy", e mbanë emrin rruga prapa Postës kryesore, <https://kk.rks-gov.net/gjilan/City-guide/Strrets-of-the-city.aspx>

22 "Mehmet Aqif Ersoi", e mbanë emrin rruga Ish rr.

"Tjegullorja - lagje" – krahu i I në të djathtë të rr. "Shala" deri në mbarim <https://kk.rks-gov.net/mitrovce/City-guide/Strrets-of-the-city.aspx>

23 Mehmed Akif Ersoj, *Vep. e cit.*, f. 354-355.

24 Në vitin shkollor 2006/2007 me 7 Mars, me vendimin e MASHT-it dhe përkrahjen e Kuvendit Komunal të Istogut, shkolla e mesme e ultë u pagëzua me emrin "Mehmet Akif", Historiku i themelimit të shkollës, f. 12, <http://mehmetakifshushic.weebly.com/historiku.html>

25 Xhamia "Mehmet Akif Ersoy" në Shushicë të Istogut, është ndërtuar më 1861, ndërsa është djegur nga forcat serbe më 4 prill 1999. Kjo xhami është restauruar nga ana Agjencisë Turke për Bashkëpunim dhe Koordinim Ndërkombëtar (TİKA), dhe ingaurimi i sajë u bë në maj të viti 2015.

2. OTURUM / SESIONI 2

Mehmet Akif Ersoy'un Fikir Dünyası ve Medeniyet Tasavvuru

Mendimet e Civilizimit dhe idetë Botërore të Mehmet Akif Ersojit

- ❖ Prof. Dr. Ejder Okumuş : Kişiliği ve Fikir Dünyasıyla Mehmet Akif
 - ❖ Prof. Dr. Metin İzzeti : Mehmet Akif Ersoy'un Şiirinde Estetik Pragmatizm
 - ❖ Prof. Dr. Mulazim Krasniqi : Mehmet Akif Ersoy'un Safahatında Dünyaya Bakış
 - ❖ Yusuf Kaplan : Mehmet Akif ve Medeniyet Fikri
-
- ❖ Prof. Dr. Ejder Okumuş : Personaliteti dhe Intelektualiteti i Mehmet Akifit
 - ❖ Prof. Dr. Metin İzzeti : Pragmatizmi Estetikë në Poezinë e Mehmet Akif Ersojit
 - ❖ Prof. Dr. Mulazim Krasniqi : Perceptimi i botës së Mehmet Akif Ersoj në Safahat
 - ❖ Yusuf Kaplan : Mehmet Akifi dhe Civilizimi Intelektual

ŞAHSİYETİ VE FİKİR DÜNYASIYLA MEHMET AKİF

MEHMET AKİF ERSOJ ME PERSONALITETIN DHE BOTËN E TIJ TË MENDIMIT

Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ

Giriş

Zor zamanların ve olağanüstü dönemlerin, dünyanın en çalkantılı durumlarından birinin yaşandığı coğrafyanın insanı ve düşünürü olan Mehmet Akif (1873 - 1936), 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın ilk yarısında Müslüman dünyanın içinde bulunduğu yakıcı ve yıkıcı imtihana tanıklık etmiş ve bu imtihandan Müslümanların nasıl başarıyla çıkabilecekleri üzerine kafa yormuştur. Dolayısıyla Akif, 19. ve 20. Yüzyıllar olmak üzere 2 asra, iki asrın olağanüstü şartlarına şahitlik etmiş bir zor zamanlar insanı, düşünürü, şairi ve aydınıdır. Mehmet Akif'in yaşadığı dönemde hissettikleri, gözlemledikleri, yaşadıkları, onun şahsiyeti, kimliği, inancı ve düşüncesiyle nasıl bir "duruş adamı" olduğunu ortaya koymaktadır. Gerek genel olarak düşüncele-

HYRJE

Mehmet Akifi (1873-1936) është njeriu dhe mendimtari i kohëve të vështira dhe periudhave të jashtëzakonshme, njeriu i vendit ku është përjetuar një nga tronditjet më të mëdha të botës, është dëshmitar i një prej sprovave më dhunuese dhe rrënuese që kaloi bota myslimane gjatë gjysmës së dytë të shekullit të XIX dhe gjysmës së parë të shekullit të XX, i cili ka reflektuar mbi mënyrën se si mund ta përballonin myslimanët këtë sprovë. Prandaj mund të themi se Akifi është njeriu, mendimtari, poeti dhe iluministi i kohëve të vështira që ka dëshmuar shekullin e XIX dhe shekullin e XX, si dhe për gjendjen e jashtëzakonshme gjatë këtyre dy shekujve. Ndjenjat, vëzhgimet dhe përjetimet e Mehmet Akifit gjatë periudhës në të cilën ka jetuar si dhe personaliteti, karakteri, besimi dhe idetë e tij tregojnë qartë se çfarë "njeriu me qëndrim të palëkundur" ka qenë ai. Mehmet Akifi është një mendimtar me karakter të veçantë qoftë për idetë

riyle, gerek olaylar karşısındaki tutum alışlarıyla, gerek İstiklal Marşının yazarı olarak milli şair ünvanına sahip oluşuyla ve gerekse İslamcılığıyla Mehmet Akif kendine özgü şahsiyet yapısını haiz bir düşünce adamıdır. Bu çalışmada Mehmet Akif'in kişiliği ve düşünce dünyası anlama-açıklama yöntemiyle ele alınmaktadır.

Mehmet Akif'e Genel Bir Bakış

Hayatında düşüncesi, şiirleri, yazıları, vaazları ve duruşu ile Müslümanlara, Türk toplumuna, Balkanlara, insanlığa birçok şey öğretmiş olan Akif, ölümünden sonra da aynı şekilde, hatta daha da derinlikli, anlamlı bir şekilde mesajlarını insanlığa ulaştırmaktadır. Akif, şiirleri ve hayatıyla ortaya koyduğu fikirleri, görüşleri ve duruşuyla çağını, coğrafyasını aşan bir şahsiyettir. Akif bugün de şiirleriyle sunduğu fikirleri ve şahsiyet özellikleriyle Müslüman toplumları ve insanlığı etkilemeye devam etmekte, müessir yaklaşımlarını geleceğe doğru yöneltmektedir.

Karakoç'un ifadesiyle "büyük insanların ölümleri, bir bakıma doğumlarıdır. Onların doğumları uzun sürer. Bütün bir hayat onlar için bir doğumdur. Doğum içinde doğum... (Karakoç 2005: 56). Mehmet Akif'in doğumu gerçekten öyle olmuştur.

Yine Karakoç'un tanımlamasıyla (Karakoç 1999: 8-9) Akif, "Baba soyu Rumelili, ana soyu Buharalı, doğuş yeri Fatih. Yani tam bir Doğu İslamlığının, Batı İslamlığının ve Merkez İslamlığının bir sentezi bir çocuk. Çağ güç, çetin bir çağ bir batış çağı. Anne çizgisi, duyarlılığı, sağduyuyu, kendini bir ülküye adayışı, şairliği getirecek; baba çizgisi, ataklığı, savaşkanlığı, yılmaz ve her vuruşmada daha çelikleşen bir savaş adamını, gözüpekliliği, korkmazlığı, ürkmeliği, dönmezliği, umut-

e tij në përgjithësi, qoftë për qëndrimin që mban për karshi ngjarjeve, qoftë për vlerësimin si poetit kombëtar i cili i është dhënë si krijues i tekstit të himnit kombëtar turk. Në këtë punim është marrë në shqyrtim me metodën kupto-sqaro, personaliteti dhe bota e ideve të Mehmet Akifit.

Një Vështrim i Përgjithshëm Mbi Mehmet Akifin

Akifi i cili me idetë, poezitë, shkrimet, ligjërimet dhe qëndrimin e tij u ka mësuar shumë gjëra myslimanëve, shoqërisë turke, shoqërisë ballkanase dhe të gjithë njerëzimit, edhe pas vdekjes vazhdon po njësoj, madje në një mënyrë më të thelluar dhe kuptimplotë të përcjellë mesazhet e tij tek njerëzimi. Akifi është një personalitet i cili me idetë, mendimet dhe qëndrimin e tij të shprehur nëpërmjet poezive dhe jetës së tij, i kapërcen kufijtë e epokës dhe vendit ku jetoi. Ai vazhdon edhe sot e kësaj dite që me idetë e shprehura nëpër poezi dhe veçoritë e karakterit të tij të ndikojë mbi komunitetet myslimane dhe mbi gjithë njerëzimin duke ia drejtuar të ardhmes mesazhet e tij prekëse.

E shprehur kjo me fjalët e studiuesit Karakoç që thotë: "Vdekja e njerëzve të mëdhenj në një pikëpamje tjetër duket se është lindja e tyre. Lindja e tyre zgjat shumë. E gjithë jeta është një lindje për ta. Një lindje brenda lindjes ...". (Karakoç 2005: 56). Edhe lindja e Mehmet Akifit vërtet që mund të cilësohet si e tillë.

Shprehur përsëri me përkrahimin e Karakoç (Karakoç 1999: 8-9), "Akifi për nga origjina të atit ishte nga Rumelia, për nga origjina e nënës ishte nga Buhara (Uzbekistani sot), ndërsa vendlindjen e kishte në Fatih (Stamboll). Pra ai ishte në kuptimin e vërtetë të fjalës një fëmijë ku sintetizoheshin Islami Lindor, Islami Perëndimor dhe Islami Qendror. Epoka në të cilën jetoi ishte një epokë e vështirë, e ashpër dhe perënduese. Nga nëna ai kishte për të marrë ndjeshmërinë, arsyetimin, përkushtimin ndaj një vendi, aftësinë për poezi. Ndërsa nga baba ai kishte për të marrë modelin e një burri aktiv, luftëtar, të pamposhtur, që në çdo përplasje përforcohet edhe më tepër, një burri sypatrembur, trim, guximtar, të vendosur i cili nuk bie në kurthin e dëshpërimit të vazhdueshëm. Kurse vendi i lindjes së Akifit

suzluğa sürekli olarak düşülmemeyi gerektirecektir. Doğuş yeri ise, ümüslü ve ve rimli bir topraktır ki, tabiatta nice saçılıp da kaybolan iyi tohumların bir gramını bile ihmal etmez, değerlendirir ve yemişlendirir. Onu gökten bile kiskanmaz. Tam bir anne gibi büyütür, kucağında yetiştirir ve sonra göğde doğru salıverir. O, daima toprağa bağlı ve toprağın ta derinliklerine işlemiş, yapraklı ve çiçekli, dallı ve budaklı göğdesiyle göğü tutmuş bir ağaç gibi, Kur'an'da güzel sözün benzetildiği o muh-teşem ağaç gibidir artık.”

Şair, veteriner hekim, öğretmen, öğretimin üyesi, vaiz, hafız, Kur'an mütercimi, siyasetçi, düşünür, alim, aydın ve yazar olarak hayatını dolu dolu yaşamış bulunan istiklal şairi Mehmet Âkif, bir dert insanı, bir toplum adamıdır. Mehmet Akif, olağanüstü zamanların insanıdır; Müslümanların artık dünyayı imar etme sorumluluklarının gereğini yerine getirmekte zorlandığı, Osmanlı topraklarının emperyalizm tarafından paylaşıldığı, Osmanlı'nın dağılmamak ve ayakta kalmak için çözüm yolları aradığı, sorumlu aydınlarla devlet adamlarının kötü gidişe dur demek için can-hıraş çalıştığı, kafa yorduğu, fikir ürettiği son derece kaotik bir bunalım dönemi mütefekiridir. Meşrûtiyet dönemleri, II. Abdülhamit dönemi, İttihat ve Terakki zamanları, I. Dünya Savaşı, İstiklal Savaşı, Cumhuriyet'in kuruluşu ve yeni devlet, reformlar, köklü değişimler, modernizasyonlar, sekülerleşmeler vs. gibi tarihte her biri çok büyük izler bırakmış olaylar, durumlar ve süreçler, Akif'in tanıklığında gerçeklik bulmuştur.

Osmanlı ve modern Türkiye'nin çalkantılı ve pahalya mal olmuş olan değişim zamanlarının çocuğu olan dert insanı Akif, İstiklâl Marşı'nın yazarı, Asım, Bülbül, Safahat gibi çok önemli eserlerin sahibi, Sırat-ı Müstakim ve

është një tokë pjellore e cila nuk lë të venë dëm asnjë gram e farave të mira të cilat janë hedhur e kanë humbur në natyrë, por i mbron dhe i rrit ato fara. I rrit ato si një nënë, i rrit në gjirin e saj dhe pastaj i lë të fluturojnë të lira drejt qiellit. Ai vend është gjithmonë i lidhur me truallin e tij, ashtu siç është një pemë me rrënjë të ngulura thellë në tokë, me gjethe dhe lule, me trungun dhe degët e saj. Është pra si ajo pema e mrekullueshme e cila përngjasohet me të bukurën në Kur'an.”

Poeti i lirisë Mehmet Akifi i cili e ka jetuar jetën në mënyrë aktive si poet, veteriner, mjek, mësues, pedagog, ligjërues, hafëz, përkthyes i Kur'anit, politikan, mendimtar, dijetar, largpamës, ishte një njëri i ndjeshëm ndaj problemeve, ndaj shoqërisë. Ai ishte njeriu i kohëve të jashtëzakonshme. Ai ishte mendimtar i një periudhe tepër kaotike dhe plot me kriza kur mysli-manët tashmë e kishin të vështirë të zbatonin përgjegjësinë e tyre për të ndërtuar botën, kur trojet osmane po copëtoheshin nga imperializmi, kur osmanlinjtë kërkonin rrugëdalje për të mos u shpërbërë e për të qëndruar në këmbë. Kur burrat e shtetit punonin me mish e me shpirt, mendonin dhe reflektonin se si mund ta ndalnin tatëpjetën që kishte marrë shteti. Janë pasqyruar në dëshminë poetike të Akifit periudhat e Regjimit Kushtetues, periudha e Sulltanit Abdylhamiti II, periudha e Bashkimit dhe Progresit, Lufta I Botërore, Lufta Çlirimtare e Turqisë, themelimi i Republikës dhe ngjarje, situata dhe periudha që kanë lënë të gjitha gjurmë të mëdha në histori siç ishin shteti i ri, reformat, ndryshimet radikale, modernizimi, laicizmi dhe të tjera.

Njeriu i ndjeshëm ndaj problematikave, Akifi, i cili ishte biri i kohërave të trazuara që u kishin kushtuar shtrenjtë osmanëve dhe Turqisë moderne, është shkrimtari i Himnit të Pavarësisë, i shumë veprave të rëndësishme si Asimi, Bilbili, Safahat si dhe kryeredaktori i revistave Sırat-i Mystakim dhe Sebilurreshad.

Si njeriu i një jete plot përpjekje midis jetës studentore, jetës si nëpunës, viteve si mësues, shkrimtar, poet, ligjërues, luftës për liri, viteve në Egjipt, sëmundjeve, ai i mbylli sytë në datën 27 Dhjetor 1936, në moshën 63 vjeçare.

Sebil'ür-Reşad dergilerinin başyazarıdır.

Eğitim hayatı, memuriyet hayatı, öğretmenlik yılları, yazarlık, şairlik, vaizlik, istiklal mücadelesi, Mısırlı yıllar, hastalık vs. derken Akif, 27 Aralık 1936 tarihinde gayretli bir ömrün insanı olarak 63 yaşında Hakk'ın rahmetine kavuşur.

Mehmet Akif'in inanç, fikir, hayal, heyecan ve coşku boyutu ile şahsiyet yapısının ana yönleri belki de en iyi İstiklal Marşı'ndan okunabilir:

İSTİKLAL MARŞI

*Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.*

*Çatma, kurban olayım, çehrenye ey nazlı hilal!
Kahraman ırkıma bir gül... Ne bu şiddet, bu celal?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helal;
Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin istiklal.*

*Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim: Bendimi çiğner, aşarım;
Yırtarım dağları, enginlere sığmam taşarım.*

*Garb'ın afakını sarmışsa çelik zırhlı duvar;
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
"Medeniyet!" dediğin tek dişi kalmış canavar?*

*Arkadaş! Yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayasızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın...
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.*

*Bastığın yerleri "toprak!" diyerek geçme, tanı!
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehid oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da, bu cennet vatanı.*

Parametrat e besimit, ideve, ëndrrave, ndjenjave dhe entuziazmit të Mehmet Akifit si dhe cilësitë kryesore të karakterit të tij shfaqen qartë në Himnin e Pavarësisë që ai shkroi.

HIMNI I PAVARËSISË

*Mos u tremb! Nuk shuhet flamuri i kuq all që në agime valon
Pa u shuar oxhaku i fundit që mbi vendin tim tymon;
Do të ndriçojë, ai është yll i kombit tim,
Ai është imi, ai është vetëm i kombit tim!
Mos u ngryso o hënë e re nazemadhe, t'u bëfsha fli!
Pa buzëqeshi kombit tim hero... Pse kaq mundime,
pse kjo ashpërsi?
Se pastaj s'të bëhet gjaku ynë i derdhur, hallall,
asses!*

Hak e ka kombi im që Hakkun adhuron, këtë pavarësi!

*I lirë jetoj, i lirë kam qenë që në pafillimësi
Ç'i marrë mund të më lidhë me zinxhërë mua? Çudi!
Si vërshim gjëmues jam, shtratin e shemb, e bëj hi,
Çaj male, fushat e gjera s'më nxënë, s'njoh kufi!
N'sa horizontet e Perëndimit me mure të çeliktë janë rrethuar;*

*Gjoksin tim plot besim si fortifikatë kam vënduar!
Le të ulërijë, mos ki frikë! Kurrë s'ka për ta shuar
një të tillë besim*

*Kuçedra me një dhëmb në gojë q' i thua qytetërim,
Mik! Mos i lër të poshtërit të kalojnë nëpër këtë vatan
Bëje trupin mburojë, ky sulm i paturpshëm të ndalojë, aman!*

*Do të agojnë për ty ditët që Zoti t'i ka premtuar...
Kush e di? Mbase nesër, mbase më herët kanë për të aguar!*

Tokës që shkel mos i thuaj dhë, njihe, thjesht mos e kalo!

*Për mijëra të paqefinë që shtrihen nën të mendo!
Ti je bir shehidi, është turp ta fyesh tët baba,
Mos e jep këtë xhenet vatan, edhe n'të dhëncin shumë
të tilla si kjo dynja!*

*E kush për këtë xhenet vatan nuk bëhet fli?
Shehidë shpërthejnë, po ta shtrydhësh, nga kjo tokë,
po si!*

*Edhe në m'i marrtë Zoti gjithë ç'kam, xhan e xhanan
Të mos më lërë të ndarë në këtë botë nga ky i vetmi vatan!*

*Shpirti në ty ka o Zot vetëm një shpresë:
Në gjoks të xhamisë sime të mos prekë dora e të pafesë!*

*Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Canı, cananı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.*

*Ruhumun senden İlahi şudur ancak emeli:
Değmesin ma'bedimin göğsüne na-mahrem eli;
Bu ezanlar -- ki şehadetleri dinin temeli --
Ebedi, yurdumun üstünde benim inlemeli.*

*O zaman vecd ile bin secde eder -- varsa -- taşım;
Her cerihamda, İlahi, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-i mücerred gibi yerden na'şım!
O zaman yükselerek Arş'a değer, belki, başım.*

*Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilal!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helal.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlal:
Hakkıdır, hür yaşamış, bayrağımın hürriyet;
Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin istiklal.*

17 Şubat 1921

Mehmet Akif

Beste: Osman Zeki Üngör

Kabulü: 12 Mart 1921

MEHMET AKİF'İN ŞAHSİYETİ ve FİKİR DÜNYASI

Mehmet Akif denildiği zaman nasıl bir kimlik, şahsiyet ve fikir dünyası akla gelir? Başka bir ifadeyle Mehmet Akif'in kimlik, şahsiyet ve fikir dünyasında en öne çıkan hususlar nelerdir?

Esasen Sezai Karakoç'un şu cümlelerinde Akif'in kişiliği ve fikir dünyası özetlenir gibidir:

“Şimdi Akif, gün gün ölen biri değil, saat saat doğan biridir” (Karakoç 2005: 58).

“Boşuna yaşamadın, boşuna savaşmadın ve boşuna ölmedin.” (Karakoç 1999: 21-22).

Mehmet Akif'in kişiliğini de fikir dünyasını da yansıtan veya ifade eden sözcükler; düşünlük, bilginlik, medeniyet, uyanış, çalışma, çalışkanlık, gayret, azim ve kararlılık,

*Këto ezane, shehadeti i tyre themel i fesë
Jehonë e tyre mbi tokën e atdheut tim përjetë të mbesë!*

*Atëherë guri i varrit, në paça, mijra herë në sexhde,
në dalldi;*

O Zot, nga çdo plagë më kullon si gjak loti

Nga dheu kufoma më shpërthen si një shpirt i ri;

Atëherë, ndoshta, koka ma prek Arshin, ç'krenari!

Valëzo si agimet edhe ti, o gjysmëhënë me nam!

Hallall t'u bëftë gjaku ynë i derdhur edhe në s'jam!

Për ty, për kombin tim që s' do ta shohë më robërinë!

E ka hak, flamuri im që i lirë jetoi, lirinë!

Hak e ka, kombi im që Hakkun adhuron,

pavarësinë!

17 Shkurt 1921 Mehmet Akif
Kompozitor: Osman Zeki Üngör
Pranuar më 12 Mars 1921

Trashëgimia dhe Botëkuptimi i Mehmet Akifit

Çfarë karakteri, personaliteti apo botëkuptimi ju vjen ndër mend kur flitet për Mehmet Akifin? E thënë me fjalë të tjera, cilat janë veçoritë kryesore të karakterit, personalitetit dhe botëkuptimit të Mehmet Akifit?

Duket se në këto fjalë të Sezai Karakoç, përkufizohet në thelb personaliteti dhe botëkuptimi i Akifit:

“Tashmë Akifi nuk është një person që vdes ditë pas ditë, por është një person që lind orë pas ore.” (Karakoç 2005: 58)

“Ti nuk jetove kot, nuk luftove kot dhe nuk vdiqe kot.” (Karakoç 1999: 21-22)

Nëse do të na duhet të përcaktojmë fjalët që pasqyrojnë ose shprehin personalitetin dhe botëkuptimin e Mehmet Akifit, atëherë ato fjalë do të ishin këto: të qenit mendimtar, dijetar, qytetërim, rilindje, punë, punëtor, përpjekje, këmbëngulje dhe vendosmëri, entuziazëm, emocion dhe ndërgjegjshmëri, vetëdije për Kur'anin dhe përpjekje për ta kuptuar atë, çështja islame, kuptimi i drejtë i islamit, ndryshimi dhe inovacioni social, moral i pastër, ndjeshmëri ndaj familjes, idealizëm dhe realizëm, mësues, hafëz, poet, ligjërues dhe redaktor revistash.

çoşku, heyecan ve duyarlılık, Kur'an bilinci ve Kur'an'ı anlama çabası, İslam davası, doğru İslam anlayışı, hürriyet, toplumsal değişim ve yenilenme, güzel ahlâk, aile hassasiyeti, idealizm ve realizm, öğretmen, hafız, şair, vaiz ve dergicilik olarak tespit edilebilir.

Aslında bu şahsiyet ve fikir özellikleri bir bütün olarak Asım'ın Nesli'nde, İstiklal Marşı'nda ve Çanakale Şehitleri'nde görülebilir veya okunabilir. Mesela Asım'ın Nesli:

*Şu Boğaz harbi nedir? Var mı ki dünyâda eşi?
 En kesif orduların yükleniyor dördü beşi.
 -Tepeden yol bularak geçmek için Marmara'ya-
 Kaç donanmayla sarılmış ufacak bir karaya.
 Ne havâsızca tehaşşüd ki ufuklar kapalı!
 Nerde-gösterdiği vahşetle 'bu: bir Avrupalı'
 Dedirir-Yırtıcı, his yoksulu, sırtlan kümesi,
 Varsa gelmiş, açılıp mahbesi, yâhud kafesi!
 Eski Dünyâ, yeni Dünyâ, bütün akvâm-ı beşer,
 Kaynıyor kum gibi, mahşer mi, hakikat mahşer.
 Yedi iklimi cihânın duruyor karşında,
 Ostralya'yla beraber bakıyorsun: Kanada!
 Cehreler başka, lisanlar, deriler, rengarenk;
 Sade bir hadise var ortada: Vahşetler denk.
 Kimi Hindu, kimi yamyam, kime bilmem ne bela...
 Hani, ta'una zuldür bu rezil istila!
 Ah o yirminci asır yok mu, o mahluk-i asil,
 Ne kadar gözdesi mevcut ise hakkıyla, sefil,
 Kustu Mehmetciğin aylarca durup karşısına;
 Döktü karnındaki esrarı hayasızcasına.
 Maske yırtılmasa hala bize afetti o yüz...
 Medeniyet denilen kahbe, hakikat, yüzsz.
 Sonra mel'undaki tahrife müvekkel esbab,
 Öyle müdhîş ki: Eder her biri bir mülkü harab.
 Öteden saikalar parçalıyor afaki;
 Beriden zelzeleler kaldırıyor a'maki;
 Bomba şimşekleri beyninden inip her siperin;
 Sönüyor göğsünün üstünde o aslan neferin.
 Yerin altında cehennem gibi binlerce lağam,
 Atılan her lağamın yaktığı: Yüzlerce adam.*

Në fakt këto veçori të personalitetit dhe botëkuptimit të poetit mund të shihen dhe lexohen edhe tek poezitë Brezi i Asimit, Himni i Pavarësisë dhe Dëshmorët e Çanakalasë. Për shembull në poezinë Brezi i Asimi ai shkruan kështu:

*“Kjo luftë e Gjirit të Çanakalasë ç’është, a ka të ngjarë në botë?
 Katër-pesë ushtri nga më të mëdhatë sulmojnë
 Për të kaluar në Marmara duke gjetur rrugë nga lart;
 Me sa flota e ka rrethuar një copë tokë?
 Ç’turmë e pafytyrë, s’duken horizontet...
 Eshhtë dalluar që është evropian, kudo ka treguar barbari;
 Gjithë egërsirat grabitqare, të pandjenja, grigja hienash,
 Janë lëshuar nga kafazi apo burgu dhe kanë ardhur këtu!
 Bota e Vjetër; Bota e Re, të gjithë popujt
 Vlojnë si në apokalips, si rërë, si tufan;
 Shtatë klimat e botës të ngulen përballë;
 Sheh se Australia ka ardhur bashkë me Kanadanë!
 Fytyrat të ndryshme, gjuhët, lëkurët ngjyra-
 ngjyra,
 Vetëm një gjë kanë të përbashkët: egërsinë.
 Dikush, indian; dikush një fis i egër; një tjetër,
 s’di se çfarë;
 Ky pushtim i turpshëm dhe mikrobin e leprës e turpëron!
 Ah, ky shekulli i njëzetë, ajo krijesë fisnike,
 Të gjithë elementët e vet të shquar, vërtet të pafismë
 I volli dhe i nguli për muaj para ushtrisë sonë;
 E derdhi paturpësisht të fshehtën që mbante brenda.
 Ende fatkeqësi për ne do të që ajo fytyrë të mos i grisej maska...
 Orosia e quajtur “qytetërim”, me të vërtetë e pafytyrë.
 Pastaj, mjetet që përdor për të shembur ajo e mallkuar,
 Janë aq të frikshme, sa secila prej tyre mund ta shembë një shtet!
 Atje tej rrufetë i copëtojnë hapësirat,
 Tërmetet, nga ana tjetër; i ngrenë lart thellësitë;
 Rrufetë bomba duke zbritur nga truri i çdo transheje,*

*Ölüm indirmede gökler, ölü püskürmede yer;
 O ne müdhış tipidir: Savrulur enkaaz-ı beşer...
 Kafa, göz, gövde, bacak, kol, çene, parmak, el, ayak,
 Boşanır sırtlara, vadilere, sağnak sağnak.
 Saçıyor zirha bürünmüş de o namerd eller,
 Yıldırım yaylımı tufanlar, alevden seller.
 Veriyor yangını, durmuş da açık sinelere,
 Sürü halinde gezerken sayısız teyyare.
 Top tüfekten daha sık, gülle yağın mermiler...
 Kahraman orduyu seyret ki bu tehlide güler!
 Ne çelik tabyalar ister, ne siner hasmından;
 Alınır kal'a mı göğsündeki kat kat iman?
 Hangi kuvvet onu, haşa edecek kahrına ram?
 Çünkü te'sis-i İlahi o metin istihkam.
 Sarılır, indirilir mevki-i müstahkemler,
 Beşerin azmini tevkif edemez suni beşer;
 Bu göğüslerse, Hüda'nın ebedi serhaddi;
 "O benim sun'-i bedi'im, onu çiğnetme" dedi.
 Asım'in nesli... diyordum ya...nesilmiş gerçek:
 İşte çiğnetmedi namusunu, çiğnetmeyecek.
 Şüheda gövdesi, bir baksana dağlar, taşlar...
 O, rükû olmasa, dünyada eğilmez başlar.*

Mehmet Akif, ideal nesil olarak düşündüğü Asım'ın Neslinin temel özellikleri şunlardır:

1. Güçlü dinî inanç ve sağlam maneviyat
2. Yüksek idealler
3. İslam davası
4. İlme önem verme
5. Çalışkanlık
6. Güzel ahlâk ve dürüstlük
7. Yardımseverlik
8. Haksızlığa ve zulme karşı oluş
9. Millet sevgisi.
10. Akla ve mantığa önem verme.
11. Cesaret

1. Düşünür Olarak Akif

1908-1918 yılları dönemine, Akif bakımından,

*Shuhen mbi gjoksin e atij ushtari si luan!
 Nën tokë, me mijra hendeqe si skëtërrë,
 Qindra burra të hedhur të djegur nga çdo
 hendek.
 Qiejt zbresin vdekje, toka, të vdekur sipër nxjerr;
 Ç'furtunë e frikshme, copëra njerëzish hidhen
 tej...
 Kokë, sy, trupa, krahë, nofulla, gisht, dorë,
 këmbë,
 Zbrazen shpinave, grykave rrebesh, rrebesh.
 Ato duar frikacake të blinduara
 Hedhin tufane rrufesh kostitëse, stuhi flakësh,
 U japin flakë gjokseve të zbuluara
 Avionë të panumërt që shëtisin në tufë.
 Topi më i shpeshtë se pushka, gjylet të hedhura si
 plumba...
 Shihe ushtrinë heroike si qesh para këtij rreziku!
 As mburoja çeliku do, as tërhiqet nga armiku,
 A pushtohet kalaja shumëkatëshe e besimit në
 gjoksin e tij?
 Cila fuqi mund ta nënshtrroj atë?
 Vepër e Allahut është ai istikam i sigurtë!
 Rrethohen e zbriten pozicionet e fortifikuara,
 Nuk mund ta presin vendosmërinë njerëzore
 gjërat e sajuaara,
 Kurse këto gjokse, e fshehta e pafund e veprës
 hyjnore,
 Thanë: "Ajo është vepra ime më e bukur, mos e
 shkel!"
 Brezi i Asimit... thosha; brez paska qenë, vërtet;
 Ja, s'e la t'ia shkelnin nderin, s'ka për t'i lënë!"
 Veçoritë themelore të Brezit të Asimit për të cilin
 Mehmet Akifi mendonte se ishte brezi ideal mund
 të përmblihdhen si më poshtë:*

1. Besimi i fuqishëm fetar dhe një botë shpirtërore solide.
2. Ideale të larta.
3. Çështja islame.
4. Rëndësia e dijes.
5. Të qenit punëtor.
6. Morali i pastër dhe sinqeriteti.
7. Bamirësia.
8. Dalja kundër padrejtësive dhe shtypjes.
9. Dashuria për kombin.
10. Dhënia rëndësi zgjuarsisë dhe arsyes.
11. Guximi.

«Mütefekkir Akif» dönemi diyebiliriz. Bu dönemdedir ki, bir yandan, O, İslâm idealini anlatır; İslâmın nasıl anlaşılması gerektiğini gösterir; batıcılara cevap verir. Batıcıların şairi olan Fikret'le Tarih-i Kadim meselesinde çatışır. Türkçülere, «Süleymaniye Kürsüsünde» adlı şiiriyle bu dönemde gerçeği gösterir. Tam bir sosyal tenkid dergisi olur şiirleri. Almanya ve Necid seyahatlarıyla Batıyı ve Doğuyu daha iyi tanır. Kısacası, fikir ve tenkidlerini gerek şiir ve gerek yazı halinde asıl bu dönemde verir (Karakoç 1999: 22).

2. Bilgin ve Aydın

Mehmet Akif, bilgin olarak da karşımıza çıkar. Denilebilir ki, onun mütefekkirliği, düşünürlüğü, bilgisine, bilgin oluşuna, aydınlığına bağlı olarak gelişir.

3. Medeniyet

Başta İstiklal Marşı olmak üzere birçok şiirinde Akif'in medeniyet tasavvuru, olaylara medeniyet perspektifiyle bakışı, Batı medeniyetinin nasıl da medeniyet adına emperyalizm peşinde koştuğu yaklaşımı açık bir biçimde görülür. Örneğin şu dizesinde de bu söz konusudur:

Medeniyet denilen kahbe, hakikat, yüzsüz.
(Asım: Çanakkale Şehitleri'nden)

4. Kültür

Akif, bir kültür adamıdır, kültür inşacıdır. İslâmî kültürünü, Kur'an temelinde günümüz insanının idrakine sunan, yeni nesillere aktaran etkili bir kültür aktörüdür.

5. Uyanış

Akif, zor şartlar altında bulunan, küresel emperyalizmin kuşatması, baskısı, işgali ve sömürüsüne maruz kalan Müslümanların uyanışa geçmeleri gerektiği görüşündedir.

1. Akifi si Mendimtar

Për periudhëne viteve 1908 – 1918 mund të themi se për Akifin ajo ishte periudha e “Akifit Mendimtar”. Është kjo periudha në të cilën nga njëra anë ai tregon për idealet e islamit, tregon mënyrën se si duhet të kuptohet islami dhe u jep përgjigje simpatizantëve të perëndimit. Ai konfliktohet me poetin pro-perëndimor Fikret në lidhje me çështjen e poezisë së tij Tarih-i Kadim “Histori Autoktone”. Në poezinë “Në Qyrsinë e Sulejmanies” ai u tregon për të vërtetën pro-turqve. Poezitë e tij janë në kuptimin e vërtetë të fjalës si një revistë kritike sociale. Gjatë udhëtimit të tij në Gjermani dhe në Nexhit (një zonë në mes të Arabisë) ai arrin të njohë më mirë Lindjen dhe Perëndimin. Me pak fjalë, mendimet dhe kritikën e tij qoftë me poezi qoftë me prozë, ai arrin t'i përcjellë pikërisht në këtë periudhë. (Karakoç 1999: 22).

2. Dijetar dhe Intelektual

Mehmet Akifi na shfaqet edhe si dijetar. Mund të thuhet se në varësi të njohurive, të qenit me dije dhe intelektit zhvillohet edhe karakteri i tij mendimtar, reflektues.

3. Qytetërimi

Ashtu si në poezinë Himni i Pavarësisë edhe në shumë poezi të tjera të tij duket në mënyrë të qartë vizioni i Akifit për qytetërimin, këndvështrimin i ngjarjeve nga perspektiva e qytetërimit, përqaşja e tij ndaj qytetërimit perëndimor dhe mënyrës se si ky i fundit vrapon drejt imperializmit në emër të qytetërimit. Kjo reflektohet edhe në këtë varg të tij: “Orosia e quajtur “qytetërim”, me të vërtetë e pafytyrë.” (Nga poezia Asım: Dëshmorët e Çanakkalës.)

4. Kultura

Akifi është njëri i kulturës, njëri që krijon kulturë. Ai është një aktor kulture efektiv, i cili bazuar tek Kur'ani, ofron kulturën islamike për perceptim tek njerëzit e sotëm dhe e përcjell atë tek brezat e rinj.

5. Rilindje (Zgjim)

Akifi mendon se duhet të zgjohen nga gjumi mysli-manët të cilët kanë ngelur në kushte të vështira, nën rrethimin, presionin, pushtimin dhe

Nitekim Çanakkale savaşlarının en hararetili dönemlerinde gittiği Almanya'da Berlin'de 18 Şubat 1915'de kaleme aldığı "Uyan" şiiriyle (2011: 80) uyanmaya çağırıda bulunmaktadır:

Uyan

*Baksana kim boynu bükük ağlayan.
Hakkı hayatındır senin ey müslüman,
Kurtar artık o biçareyi Allah için.
Artık ölüm uykularından uyan.*

*Bunca zamandır uyudun kanmadın,
Çekmediğin çile kalmadı, uslanmadın.
Çiğnediler yurdunu baştan başa.
Sen yine bir kere kimıldanmadın.*

*Ninni değil dinlediğin velvele,
Kükreyerek akmada müstakbele.
Bir ebedi sel ki zamandır adı,
Haydi katil sen de o coşkun sele.*

*Karşı durulmaz cereyan sine-çak...
Varsa duranlar olur elbet helak.
Dalgaların anmadan seyrini,
Göz göre girdâba nedir inhimak?*

*Dehşeti maziyi getir yadına;
Kimse yetişmez yarın imdadına.
Merhametin yok diyelim nefsine;
Merhamet etmez misin evladına?*

*Ben onu dünyaya getirdim diye
Kalkışacaksın demek öldürmeye!
Sevk ediyormuş meğer insanları,
Hakkı-i übüvvet de bu caniliğe!*

*Doğru mudur ye's ile olmak tebah?
Yok mu gelip gayrete bir intibah?
Beklediğin subh-i kıyamet midir?
Gün batıyor sen arıyorsun tebah!.*

shfrytëzimin e imperializmit global. Një thirrje për zgjim bëhet në poezinë "Zgjohu" (2011:80), të shkruar në datën 18 Shkurt 1915 në Berlin të Gjermanisë ku ai kishte shkruar në periudhën më të nxehtë të luftërave në Çanakkala. Poezia është kështu:

Zgjohu!

*Pa shih me qafë përkulur kush po qan ?
E drejta për të jetuar, e jotja, o musliman!
Shpëtoje atë të pashpresë për hir të Zotit,
Nga gjumërat e vdekjes zgjohu, pra!*

*Nuk u ngope, megjithë se ke kohë që fle,
S'të mbeti gjë pa hequr, s'vure mend ende;
Ta shkelën vendin fund e krye,
Kurse ti një herë vendit s'u trazove!*

*Tronditja që ndjeve, s'është ninanana...
Eshtë një rrymë e përjetshme që rryjedh pa prâ;
Eja, bashkohu dhe ti me atë rrymë plot vrull
Që s'ndalon: emrin "kohë" e ka!*

*Rrymë zemërplasur: para s'i dilet dot;
Në pastë që t'i dalë, bëhet copë-copë!
Pse vrapon pas dallgëve që s'e di nga shkojnë,
Ç'është ky pasion për të rënë në gropë?*

*Tmerrin e së kaluarës sille në kujtim;
Askush s'të vrapon nesër në ndihmë!
Nëse ti s'ke mëshirë për veten,
A s'ke mëshirë as për birin tënd?*

*Po ngrihesh të bësh një veprim pa kuptim
Duke thënë: "Unë e kam sjellë në botë birin tim..."
E drejta prindërore, për fat të keq,
I shtyka njerëzit edhe në këtë krim!*

*A është e drejtë të biesh në pashpresim?
A s'ka ndonjë zgjim me zell e durim?
Mos është mëngjes kiameti ç'po pret?
Dita po perëndon, ti kërkon agim!*

*Gözleri maziye bakan milletin,
Ömrü temadisi olur nakbetin.
Karşına müstakbeli dikmiş Hüdâ,
Görmeye lakin daha yok niyyetin.*

*Ey koca şark! Ey ebedi meskenet!
Sen de kımıldanmaya bir niyet et.
Korkuyorum, Garbın elinden yarın,
Kalmayacak çekmediğin mel'ânet.*

*Hakk-ı hayatın daha çiğnenmeden,
Kan dökerek almalsın merd isen.
Çünkü bugün ortada hak sahibi,
Bir kişidir: "Hakkımı vermem" diyen.*

Berlin 18 Şubat 1915

6. Çalışkanlık, Gayret, Azim ve Kararlılık

Akif'in şahsiyet yapısında ve fikir dünyasında en önemli hususiyetlerden biri, çalışkanlık, gayret, azim ve kararlılıktır. Çalışma, insan ve toplumsal hayat için en temel zorunluluklardan biridir. İnsan için kendi çalışmasından başka bir şeyin olmaması, başka bir ifadeyle ancak çalıştığı kadarının olması (Necm 53/39), toplumsal hayatın ve dolaşısıyla insanın varoluşsal boyutudur. O halde toplum ne kadar çok çalışır, üretir, güzele erişmek için çaba harcar, iyiyi hedefleyerek gayret eder, doğruyu gerçekleştirme azim ve kararlılığı gösterirse, o kadar çok sağlam olur, güçlü olur, sağlıklı olur, mutlu olur. Çalışmak, çalışkan olmak, insanı yüceltir, tembellik ise alçaltır (Bolay 2009). Akif, şiirlerinde bütün bu hususları sıklıkla zikreder. Nitekim bir şiirinde şöyle der:

*Bekayı hak tanıyan, say'ı bir vazife bilir
Çalış, çalış ki beka sa'y olursa hak edilir
Başka bir şiirinde şöyle seslenir:
O ihtisâmı elinden niçin bıraktın da,
Bugün yatıp duruyorsun ayaklar altında?*

*Jeta e popullit që i mban sytë pas,
Bëhet vrapim drejt fatkeqësisë.
Zoti të ardhmen ta ka vënë para
Ta shohësh, kurse ti ende s'ke ndërmend!*

*O Lindje e madhe, o i pafund meskinitet!
Mendo dhe ti të shkundesht, mos rri në vend!
Kam frikë se nesër nga dora e Perëndimit,
E keqe pa hequr s'ka për të të mbet!*

*Po qe trime, duhet ta rrëmbesh me gjak
Të drejtën për të jetuar pa t'u shkelur prapë;
Sepse sot, i zoti i të drejtës së vet
Eshhtë ai që thotë: "Të drejtën s'e jap!"*

Berlin, 18 Shkurt 1915

6. Të Qenit Punëtor, i Përpjekur, Këmbëngulës dhe i Vendosur

Disa nga veçoritë më të rëndësishme të personalitetit dhe botëkuptimit të Akifit janë të qenit punëtor, i përpjekur, këmbëngulës dhe i vendosur. Puna është një nga detyrimet më themelore për jetën personale dhe shoqërore të njeriut. Fakti që njeriu nuk është gjë tjetër veçse puna e tij, ose me fjalë të tjera, fakti që njeriu është aq sa ai punon (Necm 53/39), tregon dimensionin e jetës shoqërore dhe si rrjedhim dimensionin e ekzistencës së tij. Atëherë shoqëria aq sa punon, prodhon, përpiqet për të arritur të bukurën, për të arritur qëllimet e mira, aq sa tregon këmbëngulje dhe vendosmëri për të realizuar të drejtën, aq dhe më solide, e fortë e shëndetshme dhe e lumtur do të jetë. Puna dhe të qenit punëtor e lartësojnë njeriun, ndërsa dembelizmi e ul atë (Bilay 2009). Në poezinë e tij Akifi i përmend shpesh herë të gjitha këto elemente. Madje në një poezi të tij ai shkruan kështu:

*"Kush thotë: "e drejtë imja është të mbijetoj",
E ka për detyrë të përpiqet e të punojë"
Në një tjetër poezi Akifi thotë:
"Pse e lëshove nga duart atë madhështi
Dhe sot i shtrivë nën këmbë rri?
Thua "qe e shkruar"! Ashu, ë? S'është e drejtë!*

“Kadermiş!” Öyle mi? Hâşâ, bu söz değil doğru:
 Belâni istedin, Allah da verdi... doğrusu bu.
 Talep nasılsa, tabîi, netîce öyle çıkar,
 Meşiyetin sana zulmetmek ihtimâli mi var?
 “Çalış!” dedikçe şeriat, çalışmadın, durdun,
 Onun hesâbına birçok hurâfe uydurdun!
 Sonunda bir de “tevekkül” sokuşturun araya,
 Zavallı dîni çevirdin onunla maskaraya!
 Bırak çalışmayı, emret oturduğün yerden,
 Yorulma, öyle ya, Mevlâ ecîr-i hâsin iken!
 Yazıp sabahleyin evden çıkarken işlerini,
 Birer birer oku tekmiil edince defterini;
 Bütün o işleri rabbim görür; vazîfesidir...
 Yükün hafifledi... Sen şimdi doğru kahveye gir!
 Çoluk çocuk sürünürmüş sonunda aç kalarak...
 Hudâ vekîl-i umûrun değil mi? Keyfine bak!
 Onun hazîne-i in’âmı kendi veznendir!
 Havâle et ne kadar masrafın olursa... Verir!
 Silâhı kullanan Allah, hudûdu bekleyen O;
 Levâzımın bitivermiş, değil mi? Ekleyen O!
 Çekip kumandası altında ordu ordu melek,
 Senin hesâbına küffârı hâk-sâr edecek!
 Başın sıkıldı mı, kâfî senin o nazlı sesin:
 “Yetiş!” de, kendisi gelsin, ya Hızr’ı göndersin!
 Evinde hastalanan varsa, borcudur: bakacak;
 Şifâ hazînesi derhal oluk oluk akacak.
 Demek ki: her şeyin Allah...
 Yanaşman, ırgadın o;
 Çoluk çocuk O’na âid; lalan, bacın, dadın O;
 Vekîl-i harcın O; kâhyan, müdür-i veznen O;
 Alış seninse de, mesûl olan verişten O;
 Denizde cenk olacaktı... Gemin O, kaptanın
 O;
 Ya ordu lâzım imiş... Askerin, kumandanın O;
 Köyün yasakçısı; şehrin de baş muhassılı O;
 Tabîb-i âile, eczâcî... Hepsî hâsılı o.
 Ya sen nesin? Mûtevekkil! Yutulmaz artık bu!
 Biraz da saygı gerektir... Ne saygısızlık bu!
 Hudâ’yı kendine kul yaptı, kendi oldu Hudâ;
 Utanmadan da tevekkül diyor bu cürete... Ha?
 Akif, tembelliğe adeta savaş açmıştır:

E drejtë është: Zoti ta dha belanë që deshe vetë!
 Ç’të kërkosh, në fund atë do të gjesh;
 A mund të të bëjë vullneti hyjnor ty padrejtësi?
 Sheriati të tha “përpiqu”, kurse ti ndenje,
 Në emër të sheriatiit sajove sa e sa bestytmi!
 Më në fund, nise të arsyetohesh nën pretekstin
 “I nënshtrohem Zotit”,
 Fenë e gJORë e poshtërove me këto fjalë!
 Lëre ti punën dhe urdhëro prej ku je ulur
 E mos u lodh se ja, ke Zotin shërbëtor personal!
 Në mëngjes, para se të dalësh, i shkruan punët
 Një nga një në një listë se i kryen Zoti: është detyrë
 e Tij!
 Ngarkesa t’u lehtësua... Pra ti shko tani drejt në
 kafene!
 Fëmijët mund të hiqen zvarrë e të mbeten të uritur...
 Po a s’i ushqen Zoti ata? Ti shih qejfin tënd!
 Thesari i të mirave të Tij është dhe i yti;
 Ngarkoja të gjitha shpenzimet... T’i jep!
 Zoti përdor armën, Ai ruan në kufi;
 Qenkan mbaruar ushqimet e municioni? Furnizon
 Ai!
 Dërgon nën komandën e vet engjëj si ushtri
 Që i shtrojnë për tokë armiq të për hesapin tënd!
 Po mbete ngushtë, mjafton ai zëri yt nazemadh:
 “Na ndihmo!” Dhe Ai vjen vetë ose dërgon Hëzrin!
 Po të kesh të sëmurë në shtëpi, e ka për borxh t’i
 shikojë,
 Thesari i shërimit do të derdhet e do të kullojë.
 Domethënë se Zoti është çdo gjë për ty: shoqërues,
 argat;
 Fëmijët janë të Tij: dado, motër e madhe është Ai!
 Veqilharxhi, qehajai, arkëitari yt është Ai!
 Ti je përgjegjës për të marrë, për të të dhënë ty, Ai!
 Në det do t’u bëka luftë... Ai është gjemi dhe
 kapiten!
 Po të të duhet ushtri, Ai është ushtri dhe komandant!
 Ai është roja i fshatit, defterdari i qytetit,
 Mjeku, farmacisti i familjes... Shkurt, gjithçka është
 Ai!
 Po ti, çfarë je? I nënshtruar dhe dorëzuar Zotit!
 Këtë s’e ha kush më!
 Trego pak respekt! Ç’mungesë respekti kjo!
 E bëri Zotin rob, kurse vetë u bë Zot
 Dhe këtij guximi i thotë, pa u turpëruar, nënshtrim!”
 Akifi ka arritur deri atje sa t’i hapë luftë
 dembelizmit:
 “S’ka shpëtim veç punës e përparimit
 Toka të përpqet, qielli të përpqet, kurse ti, në mos u
 mërzitsh, rri!

*Yer çalişsin, gök çalişsin, sen sıkılmazsan otur!
Bunların hakkında bilmem bir bahânen var
mi? Dur!*

*Mâsivâ bir şey midir, boş durmuyor Hâlik bile:
Bak tecellî eyliyor bin şe'n-i gûnâgûn ile.
Ey, bütün dünyâ ve mâfihâ ayaktaiken, yatan!
Leş misin, davranmıyorsun? Bâri Allah'tan
utan!*

*Nedir bu meskenetin, sen de bir kımıldasan al.
Niçin kımıldamıyorsun? Niçin? Ne oldu sana?
Niçin mi?.. "Çünkü bu fânî hayâta yok meylin!
Onun neticesidir sa'ye varmıyorsa elin."
Değil mi?.. Ben de inandım! Hudâ bilir ki yalan!
Hayâta nerde görülmüş senin kadar sarılan?
Zorun: Gebermemek ancak "ölümlü
dünyâ"da!*

*Değil hakikati, mevtin hayâlî rû'yâda
Dikilse karşına, hiç şüphe yok, ödün patlar!
Düşün: Hayâta fedâ etmedik elinde ne var?
Şeref mi, şan mı, şehâmet mi, din mi, îman mı?
Vatan mı, hiss-i hamiyet mi, hak mı, vicdan mı?
Mezar mı, türbe mi, ecdâdının kemikleri mi?
Salîbi sîneye çekmiş mesâcidin biri mi?
Ne kaldı vermediğin bir çürük hayâtın için?
Sayılsa âh giden fidyeler necâtın için!
Azim, Mehmet Akif'in en hassas olduğu
konulardan:*

*Demek ki: azme sarılmak gerek mebâdide;
Yanında bir de tevekkül o azmi te'yide.
Hulâsa, azm ile me'mûr olursa Peygamber;
Senin hesâbına artık, düşün de bul, ne düşer!*

7. Coşku, Heyecan ve Duyarlılık

Yukardaki özelliğine bağlı olarak Akif, coşku ve heyecan dolu duyarlı bir şahsiyet olarak karşımıza çıkar. Duyarlılık onun fikir dünyasının da ayrılmaz unsurlarından biridir.

Bütün eserlerinde duyarlılık, coşku ve heyecanının derin ve geniş boyutlarını görmek mümkünse de belki de İstiklal Marşı ile Safahat'ın Asım bölümünde yer alan Çanak-

*A mund të justifikohesh para tyre? Ndal!
Lëre gjithësinë, as Krijuesi, madje, s' rri kot,
Por shfaqet në një mijë trajta e shfaqje pa mbarim!
O ti që shtrihesh n'sa gjithë bota dhe çka në të është
në këmbë,*

*Ç'ke që s' trazohesh vendit, cofëtirë mos je? Të
paktën, nga
Zoti të kesh turp!"*
"Ç'është ky pajtimi yt me mizerjen, pa lëviz vendit
edhe ti!

*Pse nuk lëviz? Pse? Ç'po ndodh me ty?
A pse? "Sepse nuk ke priqe për këtë jetë kalimtare,
Prandaj dhe nuk të shkon dora për të punuar!"*
Kështu?

*Edhe unë besova! Zoti e di se është gënjeshtër!
Ku është parë të kapet dikush pas jetës sa ti?
Gjithë puna, vetëm të mos ngordhësh
Në këtë "botë të vdekshme"!*

*Jo vdekja e vërtetë, po dhe sikur iluzioni i saj
Të të dalë para në ëndërr, të plas tëmthi pa dyshim!
Mendo: Ç'të ka mbetur në dorë pa e flituar për
jetën?*

*A nderi, fama, trimëria, feja, besimi?
Apo vatani, ndjenja e dashurisë për vatanin,
E drejta, ndërgjegjja, varret, tyrbetë, eshtrat e të
parëve?*

*Apo njëra nga xhamitë që ia ka hapur prehrin
kryqit?
Ç'të mbeti pa dhënë për një jetë të kalbur?
Sikur të numëroheshin dot, ah, shpërblimet për
shpëtim!"*

*Vendosmëria është një nga çështjet më delikate për
Mehmet Akifin i cili shkruan kështu:
"Domethënë se në fillim të çdo pune, duhet
vendosmëri*

*Dhe pranë saj duhet nënshtrimi që ta mbështesë.
Shkurt, nëse edhe Pejgamberi është urdhëruar për
vendosmëri,
Mendo dhe gjeje, më në fund, se ç'detyrë të bie ty!"*

7. Entuziazmi, Emocioni dhe Ndërgjegjshmëria

Në varësi të cilësive të sipërpërmendura, Akifi na shfaqet si një karakter plot entuziazëm, emocion dhe ndjeshmëri. Ndërgjegjësimit është një nga elementët e pandashëm edhe të botëkuptimit të tij.

Edhe pse në të gjitha veprat e tij ne mund të shohim dimensionete thellësisë dhe gjerësisë së

kale Şehitleri şiiri, Akif'in coşku, heyecan ve duyurlılığını en net bir şekilde ifade etmektedirler. İstiklal Marşı yukarıda verildiği için burada Çanakkale Şehitlerine (Akif 2011: 1132-1135) şiirini vermek uygun düşecektir.

*Vay hocam! Vay gözümün nuru efendim,
buyurun!*

*Hangi rüzgardır atan sizleri? .. Lütfen oturun.
Mütehassirdik efendim, ne inayet! Ne kerem!
Öpmedik affediniz ...*

- Çok yaşa ... Lakın ... Veremem.

diye başlayan ve

*- İnkılabın yolu madem ki bu yoldur yalınız,
"Nerdesin hey gidi Berlin?" diyerek
yollanınız.*

*Altı ay, bir sene gayret size eğlence demek ...
Siz ki yıllarca neler çekmediniz, hem gülerek!*

*Hani, bir ömre bedeldir şu geçen her
gününüz;*

Bir gün evvel gidiniz, bir saat evvel dönünüz.

Şark'ın aguşu açıktır o zaman işte size;

O zaman varmanın imkanı olur gayenize;

O zaman dinlerim artık seni, Asım, bol bol. ..

- Yarın akşam gideriz.

- Öyle mi? Berhurdar ol.

*şeklinde biten Asım bölümünde Akif,
Çanakkale Şehitlerine ve Asım'ın Nesli'ne
şöyle seslenir:*

Çanakkale Şehitlerine

*Şu Boğaz harbi nedir? Var mı ki dünyâda
eşi?*

En kesif orduların yükleniyor dördü beşi.

-Tepeden yol bularak geçmek için

Marmara'ya-

Kaç donanmayla sarılmış ufacık bir karaya.

Ne hayâsızca tehaşşüd ki ufuklar kapalı!

ndërgjegjshmërisë, entuziazmit dhe emocionit, ndoshta Himni i Pavarësisë dhe poezia Dëshmorët e Çanakkalës nga Libri Asim që zë vend në Safahat, duket se janë poezitë ku shprehen më qartë këto ndjenja të poetit. Himnin e Pavarësisë e shkruam më lart, ndaj këtu po i japim vend poezisë Dëshmorët e Çanakkalës (Akif 2011: 1132-1135)

Poezia fillon me fjalët

*"- O, hoxhë, mësuesi im! O dritë e syve të mi,
zotni, bujrum!*

*Ç'është ju hodhi këtej ju? Ju lutem, uluni!
Na pati marrë malli për ju, zotni, ç'mirësi,
ç'fisnikëri!*

S'jua putha dorën, më falni...

- Rrofsh... Por... Nuk mund të ta jap."

Dhe mbaron kështu

*"- Meqë rruga e transformimit është vetëm kjo,
Shkoni duke thënë, "ku je, ej gjidi Berlin!"*

*Gjashtë muaj, një vit përpjekje për ju, do të thotë
dëfrim...*

Për ju që me vite të tëra ç'hoqët dhe duke qeshur!

Çdo dita juaj që shkon, vlen sa një jetë;

*Një ditë e më parë shkoni, kthetuni një orë e më
parë!*

Prehri i Lindjes i hapur është atëherë për ju,

Atëherë e keni të mundur të arrini në synim,

Atëherë të dëgjoj gjerë e gjatë ty, Asim...

- Nesër në mbrëmje shkojmë.

- Ashtu, ë? Të uroj lumturi!"

*Në këtë poezi Akifi u bënë thirrje dëshmorëve të
Çanakkalës dhe brezit të Asimit duke thënë:*

Dëshmorët e Çanakkalës

*"Kjo luftë e Gjirit të Çanakkalës ç'është, a ka të
ngjarë në botë?*

Katër-pesë ushtri nga më të mëdhatë sulmojnë

*Për të kaluar në Marmara duke gjetur rrugë nga
lart;*

Me sa flota e ka rrethuar një copë tokë?

Ç'turmë e pafytyrë, s'duken horizontet...

*Eshtë dalluar që është evropian, kudo ka treguar
barbari;*

*Gjithë egërsirat grabitqare, të pandjenja, grigja
hienash,*

*Janë lëshuar nga kafazi apo burgu dhe kanë
ardhur këtu!*

*Nerde-gösterdiği vahşetle 'bu: bir Avrupalı'
Dedirir-Yırtıcı, his yoksulu, sırtlan kümesi,
Varsa gelmiş, açılıp mahbesi, yâhud kafesi!
Eski Dünyâ, yeni Dünyâ, bütün akvâm-ı
beşer,
Kaynıyor kum gibi, mahşer mi, hakikat
mahşer.
Yedi iklimi cihânın duruyor karşında,
Ostralya'yla beraber bakıyorsun: Kanada!
Çehreler başka, lisanlar, deriler rengârenk:
Sâde bir hâdise var ortada: Vahşetler denk.
Kimi Hindû, kimi yamyam, kimi bilmem ne
belâ...
Hani, tâuna da züldür bu rezil istilâ!
Ah o yirminci asır yok mu, o mahlûk-i asil,
Ne kadar gözdesi mevcûd ise hakkıyla, sefil,
Kustu Mehmedciğin aylarca durup karşısına;
Döktü karnındaki esrârı hayâsızcasına.
Maske yırtılmasa hâlâ bize âfetti o yüz...
Medeniyet denilen kahbe, hakikat, yüz­süz.
Sonra mel'undaki tahribe müvekkel esbâb,
Öyle müdhîş ki: Eder her biri bir mülkü
harâb.
Öteden sâikalar parçalıyor âfâki;
Beriden zelzeleler kaldırıyor a'mâki;
Bomba şimşekleri beyninden inip her
siperin;
Sönüyor göğsünün üstünde o arslan neferin.
Yerin altında cehennem gibi binlerce lağam,
Atılan her lağamın yaktığı: Yüzlerce adam.
Ölüm indirmedi gökler, ölü püskürmedi yer;
O ne müdhîş tipidir: Savrulur enkaaz-ı beşer...
Kafa, göz, gövde, bacak, kol, çene, parmak,
el, ayak,
Boşanır sırtlara vâdilere, sağnak sağnak.*

*Bota e Vjetër; Bota e Re, të gjithë popujt
Vlojnë si në apokalips, si rërë, si tufan;
Shtatë klimat e botës të ngulen përballë;
Sheh se Australia ka ardhur bashkë me
Kananë!
Fytyrat të ndryshme, gjuhët, lëkurët ngjyra-
ngjyra,
Vetëm një gjë kanë të përbashkët: egërsinë.
Dikush, indian; dikush një fis i egër; një tjetër;
s'di se çfarë;
Ky pushtim i turpshëm dhe mikrobin e leprës e
turpëron!
Ah, ky shekulli i njëzetë, ajo krijesë fisnike,
Të gjithë elementët e vet të shquar; vërtet të
pafismë
I vulli dhe i nguli për muaj para ushtrisë sonë;
E derdhi paturpësisht të fshehtën që mbante
brenda.
Ende fatkeqësi për ne do të qe ajo fytyrë të mos i
grisej maska...
Orosia e quajtur "qytetërim", me të vërtetë e
pafytyrë.
Pastaj, mjetet që përdor për të shembur ajo e
mallkuar,
Janë aq të frikshme, sa secila prej tyre mund ta
shembë një shtet!
Atje tej rrufetë i copëtojnë hapësirat,
Tërmetet, nga ana tjetër; i ngrënë lart thellësitë;
Rrufetë bomba duke zbritur nga truri i çdo
transheje,
Shuhen mbi gjoksin e atij ushtari si luan!
Nën tokë, me mijra hendeqe si skëterrë,
Qindra burra të hedhur të djegur nga çdo
hendek.
Qiejt zbresin vdekje, toka, të vdekur sipër nxjerr;
Ç'furtunë e frikshme, copëra njerëzish hidhen
tej...
Kokë, sy, trupa, krahë, nofulla, gisht, dorë,
këmbë,
Zbrazen shpinave, grykave rrebesh, rrebesh.
Ato duar frikacake të blinduara
Hedhin tufane rrufesh kositëse, stuhi flakësh,
U japin flakë gjokseve të zbuluara
Avionë të panumërt që shëtisin në tufë.
Topi më i shpeshtë se pushka, gjylet të hedhura si
plumba...*

Saçıyor zırha bürünmüş de o nâmerd eller,
Yıldırım yaylımı tûfanlar, alevden seller.
Veriyor yangını, durmuş da açık sinelere,
Sürü halinde gezerken sayısız teyyâre.
Top tüfekten daha sık, gülle yağın
mermiler...
Kahraman orduyu seyret ki bu tehvide güler!
Ne çelik tabyalar ister, ne siner hasmından;
Alınır kal'â mı göğsündeki kat kat iman?
Hangi kuvvet onu, hâşâ, edecek kahrına
râm?
Çünkü te'sis-i İlahi o metin istihkâm.
Sarılr, indirilir mevki-i müstahkemler,
Beşerin azmini tevkif edemez sun'-i beşer;
Bu göğüslerse Hudâ'nın ebedi serhaddi;
'O benim sun'-i bedi'im, onu çiğnetme' dedi.
Asım'ın nesli... diyordum ya... nesilmiş
gerçek:
İşte çiğnetmedi nâmusunu, çiğnetmiyecek.
Şühedâ gövdesi, bir baksana, dağlar, taşlar...
O, rükû olmasa, dünyâda eğilmez başlar,
Vurulup tertemiz alnından, uzanmış yatıyor,
Bir hilâl uğruna, yâ Rab, ne güneşler batıyor!
Ey, bu topraklar için toprağa düşmüş asker!
Gökten ecdâd inerek öpse o pâk alnı değer.
Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor tevhidi...
Bedr'in arslanları ancak, bu kadar şanlı idi.
Sana dar gelmiyecek makberi kimler kazsın?
'Gömelim gel seni tarihe' desem, sığmazsın.
Herc ü merc ettiğin edvâra da yetmez o
kitâb...
Seni ancak ebediyetler eder istiâb.
'Bu, taşındır' diyerek Kâ'be'yi diksem başına;
Ruhumun vahyini duysam da geçirsem
taşına;

Shihe ushtrinë heroike si qesh para këtij rreziku!
As mburoja çeliku do, as tërhiqet nga armiku,
A pushtohet kalaja shumëkatshe e besimit në
gjoksin e tij?
Cila fuqi mund ta nënshtrrojë atë?
Vepër e Allahut është ai istikam i sigurtë!
Rrethohen e zbriten pozicionet e fortifikuara,
Nuk mund ta presin vendosmërinë njerëzore
gjërat e sajua,
Kurse këto gjokse, e fshehta e pafund e veprës
hyjnore,
Thanë: "Ajo është vepra ime më e bukur, mos e
shkel!"
Brezi i Asimit... thosha; brez paska qenë, vërtet;
Ja, s' e la t'ia shkelnin nderin, s'ka për t'i lënë!
Pa shih, trupat e dëshmorëve, sa një mal...
S'do të ishin përkulur kokat po të mos ishte
ruqija në namaz;
Të plagosura në ballin e pastër, janë shtrirë gjer
e gjatë;
Ç'diej perëndojnë, o Zot, për një flamur me
gjysmëhënë!
O ushtar i rënë në tokë për këtë tokë!
Po të zbresin etërit nga qielli, ta puthin atë ballë,
e vlen!
Gjaku yt e shpëton tevhidin, i madh je ti...
Vetëm luanët e Bedrit ishin të famshëm si ti.
Kush do ta hapë varrin që s'ka për të të ardhur ty
i ngushtë?
Po të të them "eja të të varros në histori", s'të
nxë.
Ai libër historie s'mjafton as për epokat q'i
ktheve përmbys...
Ty vetëm pafundësitë mund të të nxënë.
Edhe sikur të ta ngul te koka Qaben, "guri yt"
duke të thënë,
Edhe sikur frymëzimin hyjnor të shpirtit tim ta
ndjej
E t'ia përçoj gurit tënd,
Edhe sikur kupën qiellore ta marr e, si mbulesë,
E t'ia shtrroj sipër varrit tënd që kullon gjak, me
gjithë yje,
Edhe sikur me retë e zeza tyrbes tënde t'i ngre
një çati,
Edhe sikur Saturnin me shtatë satelitë prej atje
ta zgjas,

*Sonra gök kubbeyi alsam da, ridâ namıyle,
 Kanayan lâhdine çeksem bütün ecrâmıyle;
 Ebr-i nîsânî açık türbene çatsam da tavan,
 Yedi kandilli Süreyyâ'yı uzatsam oradan;
 Sen bu âvizenin altında, bürünmüş kanına,
 Uzanırken, gece mehtâbı getirsem yanına,
 Türbedârın gibi tâ fecre kadar bekletsem;
 Gündüzün fecr ile âvizeni lebriz etsem;
 Tüllenen mağribi, akşamları sarsam yarana...
 Yine bir şey yapabildim diyemem hâtırana.*

*Sen ki, son ehl-i salibin kırarak savletini,
 Şarkın en sevgili sultânı Salâhaddin'i,
 Kılıç Arslan gibi iclâlîne ettin hayran...
 Sen ki, İslâm'ı kuşatmış, boğuyorken hüsrân,
 O demir çenberi göğsünde kırıp parçaladın;
 Sen ki, rûhunla beraber gezer ecrâmı adın;
 Sen ki, a'sâra gömülse taşacaksın...Heyhât,
 Sana gelmez bu ufuklar, seni almaz bu cihât...
 Ey şehid oğlu şehid, isteme benden makber,
 Sana âğûşunu açmış duruyor Peygamber.*

Akif'in Asım'da ideal nesil olarak tasavvur ettiği Asım Nesli'nin temel özellikleri şöyle tespit edilebilir:

1. Güçlü iman ve sağlam maneviyat
2. Yüksek idealler
3. İslam davası
4. İlme önem verme
5. Çalışkanlık
6. Güzel ahlâk ve dürüstlük
7. Yardımseverlik
8. Haksızlığa ve zulme karşı oluş
9. Millet sevgisi.
10. Akla ve mantığa önem verme.
11. Cesaret

*Edhe sikur dritën e hënës të ta sjell këtu pranë
 Ndërsa ti shtrihesh nën këtë abazhur i mbytur në
 gjak ,
 Duke e bërë që të presë si roje e tyrbes tënde gjer
 n'agim,
 Edhe sikur abazhurin të ta mbush me dritën e
 agimit,
 Perëndimin e purpurt dhe netët të t'i mbështjell
 në plagë,
 Përsëri nuk mund të them se bëra diçka për
 kujtimin tënd!
 Ti që duke e thyer goditjen e fundit të ushtrisë
 kryqtare,
 Sulltanin më të dashur të Lindjes, Salahuddinin, l
 E bëre të mahnitet pas madhëstisë tënde si
 Këllëç Asllan!2
 Ti që kur islamit e kish rrethuar disfata dhe e
 mbyste,
 Atë rreth të hekurt e këpute me gjoksin tënd dhe
 e copëtove;
 Ti, emri dhe shpirti i të cilit shëtit me të gjitha
 trupat,
 Ti që po u gropose në shekuj, s'do të të nxënë...
 Ah!
 Këto horizonte s'maten dot me ty, anët ty të vinë
 ngushtë...
 O dëshmor, bir dëshmori, mos kërko prej meje
 varr,
 Ty ta ka hapur prehrin e të pret ai Pejgamber!"*

Në poezinë Asim, veçoritë kryesore të Brezit të Asimit të cilin Akifi e mendonte si brezin ideal mund të përcaktohen si më poshtë:

1. Besim i fuqishëm dhe botë shpirtërore solide.
2. Ideale të larta.
3. Çështja Islame
4. Dhënia rëndësi dijes.
5. Të qenit punëtor
6. Moral i pastër dhe sinqeritet.
7. Bamirësi.
8. Dalja kundër padrejtësisë dhe shtypjes.
9. Dashuria për kombin.
10. Dhënia rëndësi mendjes dhe arsyes.
11. Guximi.

8. Kur'an Şairi

Akif'in zihniyet, fikir, eylem, şahsiyet ve toplum dünyasında veya boyutunda, edebiyatında, sanatında, şiirinde, düz yazısında, vaazında vs. Kur'an hep birinci kaynaktır, ilk konudur. Ondan dolayı Akif'e Kur'an şairi denmiştir. Mehmet Akif'in en büyük derdi, Müslümanların Kur'an'ı anlama ve hayata geçirme sorunudur. Kur'an'ın asıl indiriliş amacına uygun olarak okunması, anlaşılması ve yaşanması, onun en önemli gündem maddelerindendir (Bkz. İmamoglu 1997: 81 vd.).

*İbn-i Sina niye yok? Nerde Gazali, görelim?
Hani Seyid gibi, Razi gibi üçbeş alim?
En büyük fazılınız; bunların asarından,
Belki on şerhe bakıp, bir kuru mana çıkararak,
Yediyüzyıllık eserlerle bu Dinin hâlâ,
İhtiyacını kaabil mi telafi, asla!
Doğrudan doğruya Kur'an'dan alıp ilhamı,
Asrın idrakine söyletmeliyiz İslam'ı.
Kuru dava ile olmaz bu, fakat ilim ister
Ben o kudrette adam görmüyorum, sen
göster?
İbret olmaz bize, her gün okuruz ezber de!
Yoksa, bir maksad aranmaz mı bu âyetlerde?
Lâfzı muhkem yalnız anlaşılan, Kur'an'ın:
Çünkü kaydında değil, hiçbirimiz ma'nânın:
Ya açar Nazm-ı Celil'in, bakarız yapağına;
Yâhud üfler geçeriz bir ölünün toprağına.
İnmemiştir hele Kur'ân, bunu hakkiyle bilin,
Ne mezarlıkta okunmak, ne de fal bakmak
için!*

Mehmet Akif, Türk milletinin ve diğer Müslümanların sorunlarının kaynağında Kur'an'ın anlaşılmasını ve dolayısıyla Kur'an'ın dün-

8. Poeti i Kur'anit

Kur'anî është gjithmonë burimi i parë, çështja parësore në mentalitetin, mendimin, veprimin e Akifit, në botën ose dimensionin njerëzor dhe shoqëror, letërsinë, artin, poezinë, prozën dhe ligjërimin e tij. Prandaj Akifin e kanë quajtur poeti i Kur'anit. Shqetësimi më i madh i Akifit ishte problemi i kuptimit dhe vënies në jetë të Kur'anit nga ana e myslimanëve. Një nga çështjet më të rëndësishme që trajtonte ai ishte leximi, kuptimi dhe përjetimi i Kur'anit sipas qëllimit për të cilin ai ishte zbritur në tokë. (Shihni Imamoglu 1997: 81 dhe vazhdimi)

*“Eja, ma trego, tani, Ibën Rushdin! Pse nuk ka më
Ibni Sina?
Ku është Gazaliu, ta shikojmë? Ku janë tani
Si Sejidi, si Raziu, katër-pesë dijetarë?
Dijetarët tuaj më të mëdhenj, ata që rrëmojnë në
komentet
E veprave të këtyre dhe nxjerrin një ide të thatë!
A mundet të plotësohen nevojat e kësaj feje
Me vepra të shtatëqind vjetve më parë? Kurrë!
Frymëzimin duhet marrë drejtpërdrejt nga Kur'ani
Sipas percetimit të kohës duhet të shpjegohet
islami
Kjo s'behët me pretendime boshe, por kërkon
dituri.
Unë nuk shoh ndonjë njeri që ta ketë këtë fuqi,
Ma trego ti!”
“E ne s'marrim mësim dhe këndojmë përmendësh
çdo ditë
Pa kërkuar në ato ajete ndonjë qëllim.
Nga Kur'ani, si duket, marrim vetëm trajtën
Sepse askush s'lodhet fare për kuptimin
Ose e hapim dhe shikojmë në faqet e Kur'anit,
Ose e përdorim për ta fryrë dheun e një të vdekuri.
Nuk ka zbritur Kur'ani, këtë ta dini me të vërtetë,
As për të parë fall, as për t'u kënduar në varrezë!*

Mehmet Akifi si shkak i problemeve të kombit dhe popullit turk dhe të të gjithë myslimanëve shikonte mos kuptimin e Kur'anit dhe si rrjedhojë e kësaj edhe largimin e nga bota e tij. Prandaj në veprën e

yasından uzaklaşmayı görüyordu. O nedenle Kur'an vurgusu öne çıkıyordu.

Safahat'ta Kur'an ayetlerinden bazılarının tefsiri denilebilecek şiirler mevcuttur.

Mehmet Akif, Vaazlarında Kur'an'ı öne çıkarmaya çalışmıştır.

Sebilü'r-Reşâd ve Sırat-ı Müstakim dergilerinde yazdığı makalelerinde de bazı ayetleri işlemiştir. Mesela şu ayetler:

De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? (Zümer 39/9). (40 dizelik şiirle yorumlamıştır)

Ey inananlar! Allah'tan nasıl korkmak lazımsa, öyle korkunuz (Al-i İmran 3/102). (40 dizelik şiirle yorumlamıştır)

Hep birlikte Allah'ın ipine (Kur'an'a) sınımsız sarılın. Parçalanıp bölünmeyin. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani sizler birbirinize düşmanlar idiniz de o, kalplerinizi birleştirmişti. İşte onun bu nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında idiniz de o sizi oradan kurtarmıştı. İşte Allah size ayetlerini böyle apaçık bildiriyor ki doğru yola eresiniz (Al-i İmran 3/103). (21 beyitlik şiirle yorumlamıştır)

Ey oğullarım! Gidiniz de Yusuf'la kardeşini araştırınız. Hem sakın Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz. Zira kâfirlerden başkası Allah'ın inayetinden ümidini kesmez (Yusuf 12/87). (42 dizelik şiirle yorumlamıştır)

Kur'an'a olan vukufiyetinden dolayı bilindiği gibi ona meal ve tefsir yazma teklifi yapılmıştı.

9. İslam Davası: İslamcılık

Mehmet Akif'in duruşu ve kimliğinde İslam davası ve İslamcılık çok önemli bir yer işgal eder (Bostancı 2008).

tij del në planë të parë theksi që i vihët Kur'anit.

Në Safahat ka poezi për të cilat mund të thuhet se janë interpretim i disa ajeteve të Kur'anit.

Në predikimet e tij Mehmet Akifi është përpjekur ta nxjerrë Kur'anin në planë të parë.

Edhe në shkrimet e tij botuar në revistat Sebilyrreshad dhe Sırat-i Mystakim, ai trajton disa ajete. Ja disa prej tyre:

“Thuaj: A janë të barabartë ata që dinë dhe ata që nuk dinë?” (Kur'ani, Zumer: 9). (ky ajet është komentuar me një poezi me 40 vargje.)

“O ju që besuat, kini frikë All-llahun me sinqeritet të vërtetë...” (Kur'ani, Al-i İmran: 102). (ky ajet është komentuar me një poezi me 40 vargje.)

“Dhe kapuni që të gjithë ju për litarin (fenë dhe Kur'anin) e All-llahut, e mos u përçani! Përkujtojeni nimetin e All-llahut ndaj jush, kur ju (para se ta pranoni fenë islame) ishit të armiqësuar, e Ai i bashkoi zemrat tuaja dhe ashtu me dhuntinë e Tij aguat të jeni vëllezër. Madje ishit në buzë të greminës së xhehennemit, e Ai ju shpëtoi prej tij. Po kështu All-llahu ua sqaron juve argumentet e veta që ju ta gjeni të vërtetën e lumtur.” (Kur'ani, Al-i İmran: 3/103). (ky ajet është komentuar me një poezi me 21 bejte.)

(Jakubi u tha të bijve të vet) “O bijtë e mi, shkoni dhe hulumtoni (në Egjipt) për Jusufin dhe vëllain e tij, e mos ehumbni shpresën nga mëshira e All-llahut, pse vetëm populli jobesimtar e humb shpresën në All-llahun”. (Kur'ani, Jusuf: 87). (ky ajet është komentuar me një poezi me 42 vargje.)

Ashtu siç edhe dihet, duke u nisur nga dijet që kishte atij i është ofruar të shkruajë kuptimin dhe interpretimin e Kur'anit.

9. Çështja Islame: Islamizmi

Çështja islame dhe islamizmi janë dy elemente që zënë një vend shumë të rëndësishëm në përqasjen e Mehmet Akifit. (Bostnaci 2008).

“Kim Müslümanların derdini kendine mal etmezse onlardan değildir” Hadis-i Şerif

Müslümanlık nerde! Bizden geçmiş insanlık bile...

Adem aldatmaksı maksad, aldanan yok, nafîle!

Kaç hakiki müslüman gördümse, hep makberdedir;

Müslümanlık, bilmem amma, galiba göklerde dir;

istemem, dursun o payansız mefahir bir yana...

*Gösterin ecdada az çok benziyen kan bana!
isterim sizlerde görmek ırkınızdan yadigar,
Çok değil, ancak necip evlada layık tek şiar.
Varsa şayet, söyleyin, bir parcacık insafınız:
Böyle kansız mıydı -haşa- kahraman eslafınız?*

Böyle düşmüş müydü herkes ayrılık sevdasına?

*Benzeyip sirazesiz bir müşhafın eczasına,
Hiç görülmüş müydü olsun kayd-i vahdet tarumar?*

Böyle olmuş muydu millet canevinden rahnedar?

Böyle açlıktan boğazlar mıydı kardeş kardeşi?

*Böyle adet miydi bi-perva, yemek insan leşi?
Irzımızdır çiğnenen, evladımızdır doğranan...
Hey sıkılmaz, ağlamazsan, bari gülmekten utan! ...*

‘His’ denen devletliden olsaydı halkın behresi:

*Payitahtından bugün taşmazdı sarhoş naresi!
Kurd uzaklardan bakar, dalgın görmüş merkebi.*

*Saldırmış ansızın yaydan boşanmış ok gibi.
Lakin, aşk olsun ki, aldırılmaz otlarmış eşek,
Sanki tavsanmış gelen, yahut kılıksız köstebek!*

Kar sayarmış bir tutam ot fazla olsun yutmayı!...

“Ai që nuk merr përsipër shqetësimin e myslimanëve, nuk është njëri prej tyre”

Hadis-i Sherif

“Ku është muslimanllëku! As njerëzillëku s’ka të bëjë me ne...”

Mashtrim i botës po qe qëllimi, kot e ke, s’mashtrohet kush!

Sa muslimanë të vërtetë që të kem parë, të gjithë në varr,

Kurse muslimanllëkun, s’e di, ndoshta e gjen në qiej!

*S’e dua, ajo krenari e fundme le të rrijë mënjane...
Tregomëni një gjak që t’u përngjajë të parëve pak a shumë!*

*Dëshiroj të shoh tek ju nga raca juaj një kujtim;
Jo shumë, vetëm një tipar; të denjë për një bir të pastër.*

Thomëni, në ju ka mbetur një copëz maturi:

A kështu të pagjak qenë të parët tuaj heroikë?

A kështu qe dhënë gjithkush pas sevdasë për t’u ndarë?

A qenë besimtarët si xhuzat e pangjitur të mus’hafit!

A ishte parë që nyja e bashkimit të ishte bërë pikë e pesë

A pati ndodhur popullit t’i prishej kështu zemra ndonjëherë?

Vëllai vëllanë kështu prej urie a e pati vrarë?

A pati qenë zakon të hahej kufomë njeriu drojë pa ndjerë?

Nderi na është shkelur; bijtë na janë therur;

I panbregë, n’mos u mërzihs dhe qafsh, turp të kesh,

mos u zgërdhij!

Po të qe i pajisur populli me forcën që i thonë “ndjenjë”,

Nga kryeqyteti sot s’do të ngrihej lart britma e të dehurit!

Ujku e paska parë nga larg gomarin të menduar vetëmëvetë

Dhe e paska sulmuar papritmas si shigjetë.

Po m’i lumtë gomarit që, pa ia varur, vazhdoka të hajë bar

Sikur të vinte një urith thatoq a një lepur lozonjar!

Hasmi, derken, çullanirmış yutmadan son lokmay! ...

*Bu hakikattır bu, şaşmaz, bildiğin usluba sok:
Halimiz merkeple kurdun aynı, asla farkı yok.
Burnumuzdan tuttu düşman; biz boğaz kaydıdayız;*

*Bir bakın: hala mı hala ihtiras arındayız!
Saygısızlık elverir... Bir parça olsun arlanın:
Vakti çoktan geldi, hem geçmektedir arlanmanın!*

*Davranın haykırmadan nakuş-u izmihaliniz...
Öyle bir buhrana sapmıştır ki, zira, halimiz:
Zevke dalmak şöyle dursun, vaktiniz yok mateme!*

*Davranın zira gülünç olduk bütün bir aleme,
Bekleşirken gökte yüz binlerce ervah,
intikam;*

Yerde kalmış, na'sha benzer kavm için durmak haram! ...

Kahraman ecdadınızdan sizde bir kan yok mudur?

*Yoksa: İstikbalinizden korkulur, pek korkulur.
26 Haziran 1913*

“Ve aşağı yukarı üç ana düşünce belirdi: her şeyi tam bir batıya dönüşmede bulan Batıcılar, Türk ırkının ve varlığının şuuruna varmayı temel kurtuluş prensibi sayan Türkçüler, Devletin ve Milletin kurtuluşunu İslam'a tam anlamıyla sarılmakta bulan islamcılar. Bunların dışında, tek basma ayrı bir görüşü temsil eden Prens Sabahattin ise, bir ideolojiden çok bir metod getiriyordu. Yıkılış anlarında merkezietçi görüşler destek buldukları için ilk anda tezi bir kenara atıldı. Mehmed Akif, islamcı cereyanın tam ortasında buldu kendini, ilk elde, Eşref Edip'le birlikte, Sırat-ı Müstakim'i kurdular. Sait Halim Paşa da aralarındaydı. İslamcı düşünce, halk ve devlet yapısından çok, kişilerin ahlâkındaki değişiklik ve genel hareket tarzlarındaki bozukluk

Fitim e paska quajtur gomari dhe një dorë bar më shumë,

Por ndërkohë armiku ia paska prerë kafshatën në gojë!..

Kjo është e vërtetë, kurrë s' devijon, jepi formë si të duash,

Halli ynë, si i gomarit me ujku është, s'ka asnjë ndryshim.

Armiku na ka zënë për hundësh, ne ende grykën mendojmë,

Pa shihni: akoma pas grykës e lakmive po vrapojmë!

Kini pak respekt për veten, sado pak ju duhet turpëruar,

Koha e turpit ka kohë ka ardhur e është duke kaluar.

Lëvizni pa ju rënë këmbana e asgjësimit;

Në një të tillë vorbull keni rënë që,

Jo për të bërë qejf, ju s'keni kohë për të mbajtur zi!

Lëvizni se gazi i gjithë botës jemi bërë!

Ndërsa hakmarrje presin në qiej qindra mijra shpirtra,

Pritja është haram për popullin në tokë tek kufomave u ka ngjarë!

A s'ka tek ju gjak nga të parët heroikë?

Kujdes, e ardhmja e juaj në rrezik, jashtëzakonisht në rrezik!”

“Ai evidentoi pak a shumë dhe tre rryma kryesore: pro-perëndimorët të cilët zgjidhjen e çdo gjëje e gjejnë vetëm tek transformimi në një perëndim të vërtetë, pro-turqit të cilët vlerësojnë si principin themelor të shpëtimit ndërgjegjësimit për racën turke dhe ekzistencën e saj, islamikët të cilët e gjejnë shpëtimitin e shtetit dhe kombit vetëm tek përfaqimi i Islamit. Përveç këtyre, Princi Sabahattin i cili i vetëm përfaqëson një përfaqje krejt tjetër, më tepër se një ideologji, sillte një metodë. Për faktin se në momentet e rënies përfaqset pro centralizimit gjejnë mbështetje, në fillim teza e tij u hoq mënjandë. Mehmet Akifi e gjeti veten mu në mes të rrjedhës islamike. Së bashku me Eshref Edipin (Eşref Edip) ata themeluan së pari revistën Sırat-i Mystakim. Edhe Sait Halim Pasha ishte mes tyre. Të tre këta mendimtar mbronin tezën se mendimi islamik më tepër se nga përbërja e popullit dhe e shtetit, është

yüzünden varlığımızın tehlikeye girdiği, felâketimizin İslâm'dan kopmaktan ileri geldiği, tekrar Islama dönmekle kurtulabileceğimiz tezini müdafaa ediyorlardı. İslâm'ın ilerlemeye, teknik kalkınmaya aykırı olmadığını, karşı tarafın iddialarına cevap olarak, söylüyorlardı, inkılâpçılar genel çizgileri içinde batıcıydılar. Fakat hergün biraz daha ağırlaşan şartlar, onları adeta mucizevi bir formüle muhtaç ediyordu. Bu yüzden, Ziya Gökalp'in önderliğini yaptığı Türkçülük git gide resmî tez halini alıyordu" (Karakoç 1999: 17).

10. Doğru İslam Anlayışı

Akif, hep popüler din anlayışına karşı mücadele etmiş bir şahsiyet olarak karşımıza çıkar.

11. Hürriyet ve İstiklal

Akif, hürriyet, bağımsızlık veya istiklal aşığydır:

Zulmü alkışlayamam, zâlimi asla sevemem;

Gelenin keyfî için geçmişe kalkıp sövemem.

Biri ecdâdına saldırdı mı, hattâ boğarım!...

-Boğamazsın ki!

-Hiç olmazsa yanımdan koğârim!

Üç buçuk soysuzun ardından zağarlık yapamam;

Hele hak nâmına haksızlığa ölsem tapamam.

Doğduğumdan beridir âşkım istiklâlê,

Bana hiç tasmalık etmiş değil altın lâle!

Yumuşak başlı isem, kim dedi uysal koyunum?

Kesilir belki, fakat çekmeye gelmez boyunum!

Kanayan bir yara gördüm mü yanar tâ ciğerim,

Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim.

Adam aldırma da geç git, diyemem, aldırırım:

Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırım!

rrezikuar nga ndryshimi në moralin e njerëzve dhe deformimi i mënyrës së të vepruarit në përgjithësi, mbronin tezën se fatkeqësia ka ardhur si pasojë e largimit nga islami dhe se shpëtimi mund të vijë vetëm duke u kthyer përsëri tek islami. Ata si përgjigje për reformatoret që ndiqnin vijat e përgjithshme perëndimore thoshin se islami nuk është në kundërshtim me progresin dhe zhvillimin teknik. Por kushtet që rëndoheshin çdo ditë e më shumë, i detyruan këta mendimtarë të kërkojnë një formulë të re, madje çudibërëse. Prandaj teza pro-turke e udhëhequr nga Zija Gökalp nisi të bëhej pak nga pak një tezë zyrtare." (Karakoç 1999: 17).

10. Kuptimi Drejt i Islamit

Akifi na shfaqet si një personalitete i cili ka luftuar gjithmonë kundër mentalitetit fetar të njohur.

11. Liria dhe Pavarësia

Akifi është i dashuruar me lirinë, mëvetësinë ose pavarësinë, ndaj ai shkruan këto vargje:

"Padrejtësinë dhe dhunën s'i duartrokas dot, tiranin kurrë s'e dua,

Për qejf të asaj që vjen, të shkuarën dot s'e trua;

Po qe se dikush m'i sulmon etërit, e mbys...

- S'e mbytet dot që!

- Më e pakta, e përzë!

Tre e gjysmë të pafismëve pas si zagat s'u shkoj,

Në emër të drejtësisë, padrejtësinë, vdes e s'e adhuroj

Që kur kam lindur, jam i pasionuar pas pavarësisë,

Kurrë s'm'u bë zinxhiri i artë për kërpesh;

Nëse jam i butë, kush tha se jam dele që shkon nga ta çosh?

Ndoshta më pritët qafa, po nuk bie poshtë;

Po të shoh një plagë që rrjedh gjak, zemra më djeg,

Për ta pushuar atë, kamxhik ha, çifte ha!

Nuk them, "mos çaj kokën, kalo", ndaloj,

Shkel me këmbë, shkilem, po e kap të drejtën dhe e ngre lart!

Jam armik i shtypësit, të shtypurin e dua...

A ky është kuptimi i prapambetjes në gjuhën tuaj?"

*Zâlimin hasmıyım amma severim mazlûmu...
İrticâin şu sizin lehçede mânası bu mu?*

Başta İstiklal Marşı olmak üzere birçok şiirin-
de Akif'in istiklal ve hürriyete olan düşkünlü-
ğünü görmek mümkündür.

12. Toplumsal Değişim ve Yenilenme

Akif, dünyanın ve Osmanlı'nın en çalkantılı ve
en hareketli zamanlarından birinde yaşamış
bir Müslüman bilge olarak Müslümanların
değişen dünyada nasıl bir din anlayışıyla ha-
reket edecekleri konusunda çok yakından il-
gilenmiştir (Akgül 2009). Onun için topluml-
sal değişim ve yenilenme oldukça hayattır.

*'Mütefekkirlerimiz dini de hiç anlamamış;
Ruh-u İslam'ı telakkileri gayet yanlış.
Sanıyorlar ki: terakkiye tahammül edemez;
Asrı asar-ı kemaliyle tekamül edemez.
Bilmiyorlar ki, ulumun ezeli dayesidir,
Beşerin bir gün olup yükselecek payesidir.
Mündemiç sine-i safında bütün insanlık...
Bunu teslim eder insafı olanlar azıcık.
Müslüman unsuru gayet mütedenni doğru,
Şu kadar var ki değildir bu, onun mahzuru.
'Müslümanlık' denilen ruh-u ilahi arasak,
Müslümanız' diyen insan yığınından ne uzak!
Dini tedkik edeceksek, dönelim haydigeri
Alalım neş'et-i İslam'a yakın bir devri.
O ne dehşetli terakki, o ne müthiş sür'at,
Öyle bir harika gösterdi mi, insaniyet?*

13. Güzel ahlâk

Toplumları ayakta tutan unsurların başın-
da hiç şüphesiz, güzel düşünce, tutum ve
davranışları ifade eden güzel ahlâk gelir.
Güzel ahlâki düşünce, ilke, tutum ve davra-
nışlar, toplumsal hayatın, toplumun olmaz-
sa olmazlarıdır. Onlar var olduğu için varız,
ayaktayız. Diyebiliriz ki, güzel ahlâk insanın,
toplumun can damarıdır (Okumuş 2007a;

Dashuria e Akifit për pavarësinë dhe lirinë mund
të dallohet në shumë poezi, duke filluar që nga
poezia Himni i Pavarësisë.

12. Ndryshimi dhe Inovacioni Social

Si një dietar mysliman që ka jetuar në një nga
periudhat më të trazura dhe dinamike të botës dhe
të Perandorisë Osmane, Akifi është interesuar nga
afër me çështjen se me çfarë kuptimi fetar duhet
të veprojnë myslimanët në botën që vazhdimisht
ndryshon. (Akgul 2009). Për Akifin ndryshimi
dhe inovacioni social është një temë me rëndësi
jetësore.

*"Mendimtarët tuaj edhe fenë aspak s'e kanë
kuptuar;*

*Konsiderata e tyre për shpirtin e islamit, mjaft e
gabuar:*

Pandehin se islami nuk lejon dot përparim;

Se nuk i kapën dot të arriturat e kohës.

*S'e dinë se islami është mëndesha e paraqenë e
diturive,*

*Hiseja që do të arrijë një ditë njerëzimi duke u
lartësuar:*

Përmbahet në gjoksin e tij të dëlirë gjithë njerëzimi...

Ata që janë të matur sadopak, këtë e pranojnë.

Elementi musliman është mjaft i prapambetur tani,

*E drejtë; por, megjithëkëtë, nuk është barrierë për
më tej.*

Po ta kërkojmë shpirtin hyjnor të quajtur islam,

*Sa larg që është prej turmave që thonë "jam
musliman"!*

Po deshëm ta analizojmë fenë, le të kthehemi pas

E ta analizojmë një periudhë nga të parat e Islamit:

*Ç'përparim mbresëlënës, ç'shpejtësi
marramendëse!*

*A ka treguar ndonjëherë njerëzimi një të tillë
mrekulli?"*

13. Morali i Mirë

Ndër elementët kryesorë që mbajnë në këmbë
shoqëritë është padyshim morali i mirë i cili
shprehet nëpërmjet mendimeve, qëndrimeve
dhe sjelljeve të mira. Mendimet, principet,
qëndrimet dhe sjelljet me moral të mirë janë një
nga elementët jetik të bashkëjetesës shoqërore dhe
të shoqërisë. Në sajë të tyre ne ekzistojmë dhe

2007b; 2008; 2010). Nitekim Mehmet Akif şöyle nida eder bu konuda:

*O yüzden başlar izmihlali milletlerde ahlakın.
Fakat, ahlakın izmihlali en müdhiş bir izmihlal;
Ne millet kurtulur, zîrâ, ne milliyet. Ne istiklâl.
Oyuncaq sanmayın! Ahlâk-ı millî, ruh-i millîdir;
Onun iflâsı en korkunç ölümdür: Mevt-i küllidir.
Olur cem'iyet artık çaresiz pâmâl-i istîla.*

14. Aile Hassasiyeti

Mehmet Akif, ailenin önemli ve hayati olduğu görüşündedir ve kendi zamanında Müslümanlarda ailenin ciddi kırılmalar yaşadığını düşünmektedir:

*“Hayât-ı âile” isminde bir maîşet var;
Saâdet ancak odur... dense hangimiz anlar?
Hayât-ı âile dünyâda en safâlî hayât,
Fakat o âlemi bizler tanır mıyız? Heyhât!
Sabahleyin dolaşır bir kazanca hizmetle;
Evinde akşam otursan kemâl-i izzetle;
Karın, çocukların, annen, baban, kimin varsa,
Dolaşsalar, seni kat kat bu hâleler sarsa;
Sarây-ı cenneti yurdunda görsen olmaz mı?
İçinde his taşıyan kalb için bu zevk az mı?
Karın nedîme-i rûhun; çocukların rûhun;
Anan, baban birer âgûş-ı ilticâ-yı masûn .
Sıkıldın, öyle mi! Lâkin, biraz alışsan eğer,
Fezâ kadar sana vâsî' gelir bu dar çember.
Ne var şu kahvede bilmem ki sığmıyorsun
eve?
Gelin de bir bakalım... Buyrun işte bir kahve:*

Mahalle Kahvesi

Kardeşim Hüseyin Avni'ye

Hakkın Sesleri / Âyet Meâlî (Bakara, 11-12)
“Onlara: “Yeryüzünde fesat çıkarmayın!”
denildiği zaman, “Biz islahattan başka bir şey
yapmıyoruz!” derler. Gözünü aç, iyi bil ki:
Onlar yok mu, işte asıl müfsit onlardır. Lâkin
farkında değiller.” (Kur'an, Bakara, 11-12)

arrijmë të qëndrojmë në këmbë. Mund të thuhet
madje se morali i mirë është arteria jetësore e
njeriut dhe e shoqërisë. (Okumus 2007a; 2007b;
2008; 2010). Edhe Mehmet Akifi në lidhje me këtë
temë shprehet kështu:

*“Pa të fillon te popujt asgjësimi i moralit,
Prapësia morale, më rrëqethsja prapësi
As komb shpëton, as ndjenjë kombëtare, as pavarësi!
Mos ju duket lodër, morali kombëtar është shpirti
kombëtar;*

*Falimentimi i tij është vdekja më e frikshme, është
vdekja*

*E përgjithshme: shoqëria shkelet me këmbë pa
shpëtim!”*

14. Ndjeshmëria ndaj Familjes

Mehmet Akifi është i mendimit se familja është
e rëndësishme dhe jetësore, por ai shprehej se në
periudhën kur jetoi, familja tek myslimanët kishte
pësuar krisje serioze.

“Është një gjë që i thonë “jetë familjare”.

*Po që se na thuhet, “ajo është lumturi”, kush
kupton nga ne?*

Në botë, jeta familjare, jeta më me kënaqësi;

Mirë, po, a e njohim ne atë botë? Ajme!

Ç’bëhet sikur në mëngjes të dalësh për të punuar,

*Në mbrëmje të ulësh me nder të plotë për të
pushuar;*

Përreth të kesh gruan, fëmijët, nënën, babanë

Të të sillen si aureolë pranë

Dhe pallat xhenneti ta shohësh shtëpinë?

A pak është kjo kënaqësi për zemrën që ka ndjenjë?

Gruaja, shok fryme, fëmijët, shpirti yt;

*Nëna e babai, prehër i pafajshëm ku ti gjen
strehim.*

*Mos u mërzi? Por po që se mësohesh një herë,
Ky rreth i ngushtë të duket se kozmosi më i gjerë.*

S’ e di se ç’ka në këtë kafe që s’ të nxë shtëpia?

Ejani ta shohim... Urdhëroni, ja një kafe!”

*Biz ki her mevcûdu yıktık, gâyesiz bir fikr ile;
 Yıkmadık bir şey bıraktık... Sâde bir şey: Âile.
 Hangi bir bünyânı mahvettik de islâh eyledik?
 İşte vîran memleket! Her yer delik, her yer
 deşik!
 Bunların ta'mîri kâbil... Olsa ciddiyet, sebât;
 Lâkin, Allah etmesin, bir düşünse şâyet âilât ,
 En kavî kollarla hattâ kalkamaz imkânı yok.
 Kim ki kalkar der, onun hayvan kadar iz'ânı
 yok!*

15. Sorumluluk Bilinci ve Ahlâkı

Sorumluluk bilinci ve ahlâkı, Merhum Akif'te en dikkati çeken, hatta bütün şahsiyet özelliklerini, bütün fikir boyutlarını içinde barındıran veya onların temelini teşkil eden bir niteliktir. Sorumlu bir aydın olarak Mehmet Akif'in bu özelliğini şahsiyet yapısında, hayatında, fikir dünyasında açıkça görmek mümkündür.

16. İdealizm ve Realizm: Halk Dini ve Kitâbî İslam

Akif, hem idealist hem de realisttir. Mehmet Akif'in düşünce dünyası ve şahsiyet yapısında idealizm ve realizmin birlikte yer aldığını söylemek, onun dengeli bir insan olduğunu, güçlü bir donanımla mücehhez olduğunu, sağlam bir şahsiyete sahip bulunduğunu, zengin bir fikir dünyasıyla yetişmiş olduğunu ifade etmek demektir. Akif, düşünce ve yaklaşımlarını, sorunlara çözüm önerilerini, topluma, toplumun o günkü şartlarına bakarak ortaya koymaya çalışıyordu, ama çözüm kaynağı Kur'an'dı, doğru İslam anlayışıydı. Akif toplumun din anlayışını, tembelliğini eleştirirken, toplumu överken ve ona yön vermeye çalışırken, Kur'an'dan hareket ediyor ve toplumun mevcut durumunu dikkate alıyordu. Sezai Karakoç'un ifadeleriyile:

Kafeneja e Mëhallës

Kushtuar vëllait Hysejin Avni

Zërat e Hakut / Ajet Meali (Bakara, 11-12)

“E kur atyre u thuhet: 'Mos e prishni rendin në tokë!' Ata thonë: 'Ne jemi vetëm përmirësues (paqtues)! Veni re, ata në të vërtetë janë shkatërruesit, por nuk e kuptojnë.’”

(Kur'ani, Bakara: 11-12)

“Ne që çdo gjë të qenë e shembëm me një ide pa synim,

Nuk shembëm gjithçka, lamë veç një gjë: familjen.

Cilën ndërtesë, pasi e shembëm, e ngritëm të re?

Ja vendi ynë gërmadhë: copë e vrime ngado që sheh!

Meremetimi mund të bëhet, duhet seriozitet, vendosmëri;

Ndryshe, mos e thënë Zoti, familja në u rrëzofitë,

As krahët më të fortë s'e ngrenë, s'ka më mundësi!

Kush thotë se ngrihet, s'merr vesh as sa një kafshë!”

15. Vetëdija dhe Morali i Përgjegjësisë

Vetëdija dhe morali i përgjegjësisë është një nga cilësitë që spikat më tepër tek i ndjeri Akif, e cila madje mbartë të gjitha veçoritë e personalitetit të tij ose përbën themelin e tyre. Kjo cilësi e Mehmet Akifit si një intelektual me përgjegjësi, mund të shihet qartë në përbërjen e karakterit të tij, në jetën dhe botën e tij të mendimit.

16. Idealizmi dhe Realizmi:

Feja Popullore dhe Islami i Shkruar

Akifi është edhe idealist edhe realist. Fakti që idealizmi dhe realizmi zënë vend së bashku në përbërjen e botës së mendimit dhe karakterit të Mehmet Akifit do të thotë se ai ishte në njeri i ekuilibruar, i pajisur me një formim solid, ishte një njeri me karakter të fortë dhe i rritur me një botë të pasur mendimi. Akifi përpiqej që mendimet dhe përfaqset e tij, sugjerimet për zgjidhjen e problemeve t'i formulonte duke marrë parasysh shoqërinë e asaj kohe si dhe kushtet në të cilat gjendej ajo, ndërkohë që burimi i zgjidhjes sipas tij ishte Kur'ani dhe drejtëkuptimi i islamit. Akifi kur kritikonte perceptimin e fesë nga ana e popullit

Ustüste gelen felâketler, Balkan Savaşı, Cihan Harbi, Akif'i bu dönemde, "Sırat-ı Müstakim"de şiir ve yazılarla halkı uyandırmağa didindiği psikoloji içinde, çok velût yapmış ve ebedileştirmişdir. "Safahat" bir nevi, bu yıkıntılarının "safha" "safha" anlatılışı, duyuluşu ve bu yıkıntılarının şairde bıraktığı acı izlerin derlenişi, toplanişi ve teşbih edilişidir. Bu yüzden, Safahat, bir bakıma, Türk tarihinin en acıklı günlerinin yaşanmış bir destanı, yas yapraklarıdır (Karakoç 1999: 322).

Toplumun şimdiki zamanını çok defa tablolar halinde verir, böylece, hasta, bir küfeci çocuğun ağır hayat şartı, Doğu ülkelerinin sefaleti, bir mahalle kahvesinin genel seviyeyi en hurda noktasına kadar ifşa eden çıplak hali, kadınların durumu, genel içtimaî tembellik, bezginlik ve yılgınlık ve bunun yanlış olarak kadere atfı, bütün yaşama ve düşünce dejeneresansı, bütün cepheleleriyle toplum, masaya yatırılır. Bu iş yapılırken, şair, son derece realist, hattâ yer yer natüralisttir. Halkın içine onlardan biri olarak girer ve onların diliyle, hattâ zaman zaman argolarıyla onların mantığı ve görüş açılarına da yer vererek, hayatın acı tablolarını çizer. Şiirleri bu yüzden yer yer hikâyeleşir. Böylece, şiir, yazmakla güttüğü gayeye uygun ve elverişli bir teknik kazanır. Yalnız onun realizmini Fransız romancılığındaki realizmden (Emil Zolarealizmi) ayıran birtaraf vardır. O da, Fransız realistleri, sırf bir sanat tek-niği olarak realizmi kullanırlar ve bununla toplumu belli bir noktaya götürmeyi hedef tutmazlar; belki hayatı ve gerçeği böylece yakalayabileceklerini umarlar. Toplum hakkındaki doktrinleri bellibelirsizdir. Halbuki Akif, bu realizmi, idealinin yedeğinde bulundurur ve bir vasita olarak kullanır. Ve ideali, keskin bir ışık halinde, bu realitenin üstünde durur. Yani, Akif'in şiirini şöyle tablolastırabiliriz: Şehri, insanı, sokağı, kahvesi,

dhe dembelizmin, kur lavdëronte shoqërinë dhe kur përpiqej t'i tregonte rrugën asaj, nisej nga Kur'ani dhe merrte parasysh gjendjen në të cilën ndodhej ajo shoqëri. Nëse do ta shprehim këtë me fjalët e Sezai Karakoç do të themi:

"Fatkeqësitë që erdhën njëra pas tjetrës si Lufta Ballkanike, Lufta Botërore, e bënë më shumë produktiv dhe letrar Akifin, i cili me gjendjen psikologjike të asaj periudhe përpiqej të zgjonte popullin me anë të poezive dhe shkrimeve të botuara në revistën Sırat-i Mystakim. Mund të themi se në një lloj kuptimi "Safahati" përbën tregimin, shpjegimin "fletë" "fletë" të këtyre rrëtimeve si dhe përmbledhjen, mbledhjen në një vend dhe përngjasimin e gjurmëve të dhembjes që lanë tek poeti këto rrëtime. Prandaj mund të themi se në një fare mënyre Safahat është legjenda e përjetuar e ditëve më të dhimbshme të historisë turke, e cila përbën fletët e zisë." (Karakoç 1999: 322).

Akifi shumë herë jep në formën e pikturave edhe sekuenca nga koha e sotme. Kështu ai e paraqet shoqërinë në të gjitha frontet e saj duke treguar kushtet e rënda të jetesës së një fëmije që punon si hamall me shportë në supe, varfërinë e tejskajshme të vendeve lindore, lakuriqësinë e kafenesë së një mëhalle që zbulon deri në pikat më të imëta nivelin e përgjithshëm të saj, tregon dembelizmin e përgjithshëm të shoqërisë, mërzi-tjen dhe lodhjen e saj, shkaqet e së cilave në mënyrë të gabuar i ngarkohen fatit, tregon të gjithë degjenerimin e jetesës dhe mendimit. Në rrëfimin e tij poeti është shumë realist, madje ndonjëherë edhe natyralist. Ai përshkruan tablonë e dhimbshme të jetës duke u futur në popull sikur të ishte njëri prej tyre dhe duke folur madje ndonjëherë me gjuhën e rrugës dhe duke i dhënë vend logjikës dhe pikëpamjeve të tyre. Prandaj vende vende poezitë e tij marrin formën e tregimeve. Në këtë mënyrë poezia përfiton një teknikë të përshtatshme dhe në përputhje me qëllimin e shkrimit të saj. Vetëm se realizmi i Mehmet Akifit ka një veçori që e ndan atë nga realizmi në romanet franceze (siç është realizmi i Emil Zolës). Realistët francezë e përdorin realizmin thjeshtë si një teknikë arti dhe nuk kanë për qëllim që me anë të këtij ta udhëheqin shoqërinë drejt një pike të caktuar,

bütün sefaletiyile bir toplumun, şark ülkele-
 rinin acı manzaraları ve bunu bir tarafından
 delip öbür tarafına geçen ve bir projektör ay-
 dınlığında gösteren bir gün ışığı, yani İslâm.
 Yani İslâm, tek bir ferde hitap eden mücerret
 yanıyla değil, tarihin belli bir döneminde en
 trajik şartları yaşıyan müslüman bir milletin
 halini tesbit için Akif'in şiirine giriyor; aynı
 şekilde, toplum ve hayat, biyolojik ve sos-
 yolojik bir gerçek olarak, genellikle, insanın
 tabiatve ötesi karşısındakidurumuyla değil,
 aynı dönemdeki tarihî ve aktüel şartlarıyla
 aynı şiire konu oluyor. Akif'in şirini - baş-
 takı birkaç denemesi ve sonraki birkaç şiiri
 müstesna - belli bir dönemde, belli bir top-
 luluğun tarihî -sosyolojik realitesiyle, o top-
 lumun temel değerlerimin bütünü olan İslâm
 karşısındaki durumu, işte bu iki ana unsur
 kurar. İslâm ve realite. İşte bu iki kelime,
 Akif'in bütün şirini özetler.

Daha teferruatlı bir bakışla, bu şiirin biçim
 alışı, Akif'e tesis eden şu şartlarda buluna-
 bilir:

— *Klâsik kültür ve Sadi'de mükemmel örne-
 ğini bulan ve ahlâkî bir sonucu hedef tutan
 Doğu manzum hikâyeciliği.*

— *O günün sanat okulları içinde birinci plân
 da bulunan Batı Realizmi.*

— *İslâm ideali.*

— *Tarihinin trajikgünlerini yaşıyan bir devlet
 ve bir millet.*

— *Realiteyobjektif ve tahlilî bakma alışkan-
 lığını veren müsbet bilgiler tahsili. (Karakoç
 1999: 35-36)*

Sadi hikâyeciliğini modernleştirerek, ferde
 değil cemiyete seslenen bir ifadeye kavuş-
 turarak, onu, roman sanatındaki realizmin
 imkânlarıyla geliştirerek, çağındaki İslâm
 dünyasının acı realitesine uygulamak... İşte

ndoshta ata shpresojnë thjeshtë që në këtë mënyrë
 të mund të kapin jetën dhe të vërtetën. Ndërkohë
 që doktrinat e tyre në lidhje me shoqërinë nuk
 janë shumë të qarta. Kurse Mehmet Akifi këtë
 realizëm e mban në rezervën e idealit të tij dhe
 e përdorë atë si një mjet. Ideali i tij qëndron mbi
 realizmin si një dritë e mprehtë. Me pak fjalë
 poezinë e Akifit mund ta shprehim në një tablo të
 tillë: Nga njëra anë tregohen pamjet e dhimbshme
 të vendeve lindore me qytetet, njerëzit, rrugët,
 kafenetë dhe gjithë mjerimin e shoqërisë në to
 dhe nga ana tjetër tregohet islami si një rreze
 drite me ndriçimin e një feneri, e cila hynë nga
 njëra anë e saj dal nga ana tjetër, duke përshkuar
 të gjithë këtë tablo. Pra islami hynë në poezinë e
 Akifit jo me anën e tij abstrakte drejtuar vetëm një
 njeriu, por me qëllimin për të përcaktuar gjendjen
 e një populli mysliman i cili jeton në kushtet më
 tragjike të një periudhe të caktuar të historisë. Në
 të njëjtën mënyrë shoqëria dhe jeta si të vërteta
 sociologjike dhe biologjike në përgjithësi bëhen
 temë e të njëjtës poezi por temë kjo jo në lidhje
 me natyrën e njeriut dhe gjendjes së tij përballë të
 përtëjmes, por në lidhje me kushtet historike dhe
 aktuale të të njëjtës periudhë. Poezinë e Akifit –
 me përjashtim të disa shkrimeve provë në fillimet
 e tij dhe disa poezive të veçanta të shkruara më
 pas – e ndërtojnë dy elementë kryesorë që janë
 realiteti historiko-social i një shoqërie të caktuar
 në një periudhë të caktuar si dhe gjendja e asaj
 shoqëria për karshi islamit i cili përbënë tërësinë e
 vlerave të saj. Pra islami dhe realiteti, janë këto dy
 fjalët që përmbledhin poezinë e Akifit.

Në një vështrim më të hollësishëm mund të
 dallojmë këto kushte të cilat e ndikuan Akifin në
 formulimin e poezisë së tij.

- *Vargu tregimtar i Lindjes i cili ka për qëllim një
 përfundim moral dhe që mishërohet në mënyrë
 perfekte tek kultura klasike dhe Sadiu.*

- *Realizmi Perëndimore i cili gjendej në planë të
 parë të shkollave të artit në atë periudhë.*

- *Ideali islam.*

- *Një shtet dhe një popull që është duke përjetuar
 ditët më të vështira të historisë së tij.*

- *Pasja e njohurive pozitive të cilat i japin
 aftësinë për të vlerësuar realitetin në mënyrë
 objektive dhe analitike.*

(Karakoç 1999: 35-36).

bu bize Akif'in şiirinin kuruluşu için aydınlık bir ipucu verir (Karakoç 1999: 37).

... Sonra savaş yılları gelir. Artık toplum günlük yaşayışını bırakmış, destan çıkırına girmişti. İşte o zaman Akif'in şiiri de birden destanlaşır ve safha safha Birinci Cihan Savaşının ve İstiklâl Savaşının destanı haline gelir. Çanakale destanı, Süleyman Nazif'e cevap, Bülbül ve İstiklâl Marşı gibi şiirler artık realizmin aşıldığı ve hayallerin bütün genişliğinin kullanıldığı bir destanın parçalarıdır. Çünkü: Millet hayatı destanlaşmış, iç harikaların çizildiği bir döneme girmiştir. Millet hayatının sadık tesbitçisi, şair de en coşkun bir imaj ve ümit alanındadır. Bu bakımdan, İstiklâl Savaşının destanı yazılmamıştır demek bir bakıma yanlış bir hükümdür. Nasıl İstiklâl Harbi, Cihan Harbi'nin bir devamı ve Millet hayatının bir safhasıysa, bu dönemle ilgili şiirlerini Akif, şiirlerinin içine bir yüzüğü taşı gibi yerleştirmiştir. Bu şiirlerden yapılacak bir seçme bir Millî Destan manzarası verir (Karakoç 1999: 38-39).

Cihan ve istiklal savaşları bitip devrimler başlayınca Akif'in sustuğunu görüyoruz. Bu yıllara Akif'in "Boykot" yılları diyebiliriz. Akif gibi bir şairin cemiyette oluşan büyük bir değişiklik karşısında susması, denebilir ki en büyük tepkisi, en güçlü protestosudur. O güne kadar resmî tarihçi gibi şiir-leriyle toplum değişikliklerini değerlendiren şair, birdenbire yazmaya ara veriyor. Bu, yazma ortamını bile bulamadığı anlamına gelir (Karakoç 1999: 39).

Safahat'a panoramik bir bakış attığımızda, birincisinde, toplumun alelade günlerini cepheler i, ikincisinde (Süleymaniye kürsüsünde) cemiyette çarpışan ve ergeç ona bir biçim verecek olan alternatif fikir ve görüşlerin tenkidi ve kurtuluş yolunun ifadesi, üçüncü Safahat'ta (Hakkın Sesleri) idealinin,

Aplikimi i stilit rrëfyes të Sadiut tek realiteti i dhimbshëm i botës islame të epokës së tij, duke e shprehur këtë stil si një thirrje drejtuar komunitetit dhe jo personit, duke u zgjeruar atë me mundësitë e realizmit të artit të romanit, na jep një të dhënë për të hedhur dritë mbi ndërtimin e poezisë së Akifit. (Karakoç 1999: 37).

... Pastaj vijnë vitet e luftës. Tashmë shoqëria e ka lënë jetën e përditshme dhe ka nisur epokën e legjendave. Pikërisht në atë kohë edhe poezia e Akifit papritur legjendarizohet dhe pjesë pjesë kthehet në legjendën e Luftës së Parë Botërore dhe Luftës së Pavarësisë. Poezi si Legjenda e Çanakalësë, Përgjigje Sulejman Nazifit, Bilbili dhe Himni i Pavarësisë, tashmë bëhen pjesë të një legjende ku kapërcehet realizmi dhe ku përdoret e gjithë madhësia e ëndrrës. Sepse ka nisur një periudhë kur jeta e popullit po legjendarizohet dhe po krijohen mrekulli të brendshme. Edhe vetë poeti, si besniku më i madh i pasqyrimin të jetës së popullit gjendet në vendin më entuziast të imazhit dhe shpresës. E parë nga ky pikëvështrim, në një farë mënyre do të ishte e gabuar nëse do të thuhej se nuk është shkruar legjenda e Luftës së Pavarësisë. Ashtu si Lufta e Pavarësisë, ishte vazhdim i Luftës Botërore dhe një fazë të jetës së popullit, ashtu edhe Mehmet Akifi poezitë në lidhje me këtë periudhë i ka vendosur mes poezive të tjera sikur të ishin guri i një unaze. Në çdo pjesë që do të zgjidhni nga këto poezi, do të gjeni pasqyrimin nga Legjenda Kombëtare. (Karakoç 1999: 38-38).

Shohim se Akifi hesht së foluri kur fillon periudha e mbarimit të Luftës Botërore dhe Luftës për Pavarësi. Për këto vite mund të themi se janë vitet e "bojkotit" të Akifit. Por mund të themi se heshtja e një poeti si Akifi përballë ndryshimit të madh që ka pësuar komuniteti, është reagimi i tij më i madh, protesta e tij më e fuqishme. Poeti i cili deri në atë kohë me poezitë e tij kishte trajtuar ndryshimet në shoqëri sikur të ishte një historian zyrtar, papritur ndali së shkruari. Kjo tregon se në atë periudhë ai nuk arriti të gjente ambientin e përshatshëm për të shkruar. (Karakoç 1999: 39).

Islâm'in, Kur'an yolunun açıklanması yer alır. Islâm gerçek cephesiyle halka anlatılır. IV. Safahat'ta (Fatih kürsüsünde) halkın ve aydınların genel bir incelenişini buluruz. V. Safahat (Hatıralar) gezi intibalarındır. Bu kitapta yer alan Necid çöllerinden Medine'ye şiiri Akif'in en güçlü şiirlerinden biridir. Çölü bütün yakıcılığıyla şiirine sokmuş, ufak bir kaydırmayla tabiat serabını sosyal seraba ustaca çevirebilmiştir. Şiiri okurken bir serab dünyasına gireriz. Gözümüzün ufkunda ışıltılı vahalar uçururken göğdemizi bunaltıcı hava, ayaklarımızı kızgın kum yakar. VI. Safahat (Asım), yazılış zamanları aynı olduğu için, içine İstiklâl Marşı ve Bülbül'ü de katacak olursak, bir yandan bir nevi bir destan şiiri, öte yandan da şairin özlediği geleceğin şiiridir. Zaten Destanlar, bir bakıma gelecek zamana bakışlardır. Akif in alkışladığı Asım nesli, savaş içinde birdenbire olağanüstüye yükselen gününün nesliyse, sulh içinde de aynı başarı, üstünlük ve fazileti gösterecek geleceğin neslidir. Savaşta geçici olarak gelen bu üstün - insan, gelecekte hergün ve her işteki durumuyla böyle olan bir kuşağın özlemidir. "Şimdiki zaman" şairi olan Akif, bu şiirinde gelecek zamanı da gününe taşımıştır. Daha doğrusu, olağanüstü şartlarla, şimdiki zaman kendini aşarak geleceğe ulaşmış, gelecek de, şairin özlemiyle şimdiki zamana gelmiş, böylece şiir çift katlı bir zaman dokusu kazanmıştır. Ve böylece realitenin içinden ideal bir neslin çizgileri doğar, savaş içinde, bütün gündelik iğretliklerden kurtulan Asım nesli, geleceğin nesli haline gelir, şimdiki zaman içinde. Ve yazdırdığı destan bu yüzden devirlere sığmaz, önceki günlerde geçmiş zaman şimdiki zamana girerken, bu sefer, gelecek zaman giriyor ve böylece, şimdiki zaman öbür zamanların da desteğini ve kıvamını kazanarak bütünlenmiş oluyor. Ve

Po t'i hedhim një vështrim panoramik Safahatit, në librin e parë do të gjejmë ditët dhe pjesët e zakonshme të shoqërisë, ndërsa në librin e dytë (Në Qyrsinë e Sulejmanijes) do të gjejmë shprehje të kritikës së mendimit dhe pikëpamjes alternative që bie ndesh me shoqërinë por që herët a vonë do t'i japë një formë të re asaj si dhe rrugën e shpëtimit. Në librin e tretë të Safahatit (Zërat e Hakkut), zë vend shpjegimi i rrugës së idealit të tij, islamit dhe Kur'anit. Këtu islami i tregohet popullit me fytyrën e tij të vërtetë. Në librin e katërt të Safahat (Në Qyrsinë e Fatihut), gjejmë një analizë të përgjithshme të popullit dhe intelektualëve. Ndërsa libri i pestë (Kujtime) përbëhet nga mbresat e udhëtimeve të poetit. Një nga poezitë më të fuqishme të kësaj pjese të Safahatit është Poezia për Medinën nga Shkretëtirat e Nexhitit. Këtu poeti arrin që të fusë në poezinë e tij shkretëtirën me gjithë përcëllimin e saj, me një përngjasim të vogël ai arrin mjeshtërisht që mirazhin natyror ta kthejë në mirazh social. Kur lexojmë poezinë e tij hyjmë në një botë mirazhi. Ndërkohë që përpara syve në horizont shfaqen mirazhe plotë dritë, moti zagushi na përcëllon trupin kurse rëra e nxehtë këmbët. Libri i gjashtë (Asimi), së bashku me poezitë e shkruara në të njëjtën periudhë Bilbili dhe Himni i Pavarësisë, nga njëra anë janë poezi të një legjende, por nga ana tjetër ato janë edhe poezitë e një të ardhmeje që poeti dëshiron mallëngjyeshëm. Megjithatë mund të themi se edhe legjendat janë në një farë mënyre vështrim drejt së ardhmes. Në qoftë se brezi i Asimit të cilin poeti e përgëzon, është brezi i kohës që papritur bëhet e jashtëzakonshme, ai është njëkohësisht edhe brezi i të ardhmes që tregon të njëjtin sukses, përparësi dhe virtyte edhe në kohë paqeje. Ky njeri i lartësuar që përkohësisht është futur në luftë, është malli për një brez i cili në të ardhmen do të jetë i tillë me sjelljen e tij në çdo ditë dhe në çdo punë. Akifi që bëhet në këtë mënyrë poeti i "së tashmes" në këtë poezi të tij sjell në kohën e tij edhe kohën e ardhme. Ose e shprehur më saktë, në kushtet e jashtëzakonshme e tashmja ka kapërcyer kufijtë e saj dhe ka arritur tek e ardhmja, ndërsa e ardhmja nëpërmjet mallit të poetit ka ardhur tek

destansı karakteriyle, Cihan ve İstiklâl savaşlarını yapan Milletini, saf ve berrak, idealist Asım neslinin destanı olarak şiir yer yer en yüksek edebî parçalar halini alıyor. Ve ilk defadır ki, kalemini hep cemiyeti hırpalamakta kullanan şair, övgüye tahsis etmiş olur. VII. Safahat (Gölgeler) se artık öteye bakış şiirleridir. Hicran, Gece ve Secde gibi şiirleri şairin ebedîlik içinde kendini unutma denemeleri ve geri dönüşünde kendini avutan ahenkler getirmesini arzuladığı yankılar adına yolladığı dalgalarıdır (Karakoç 1999: 39-41).

17. Eleştirel Yaklaşım

Eleştirel düşünme, sorgulama, yeniden düşünme ve analitik yaklaşım, M. Akif'in neredeyse bütün şiirlerinde, konuşmalarında, vaazlarında ve yazılarında hakimdir. Müslümanları bir uyanışa, rönesansa, yeniden yapılanmaya, silkinmeye, ayağa kalkmaya çağırması, mevcut hallerini olumsuz eleştirel yaklaşımla değerlendirmek suretiyle gerçekleşir. Tabii ki Batı'yı, Batı medeniyetini, Batı emperyalizmini, ırkçılığı vs. acımasızca eleştirir. Fakat Batı'nın tekniğini, maddi birikimlerini almaya karşı çıkmayı da olumsuzlar.

Kendi zamanında İslam toplumu bağlamında cehaleti, Kur'an anlayışını, yenilenmemeyi, düşünürlerin görevlerini yerine getirmemelerini, Batı taklitçiliğini, ümitsizliği, tefrikayı, ahlakî zafiyetleri vs. sıklıkla tenkit eder ve olması gerekeni de söylemeyi ihmal etmez. Müslümanları olumsuz durumları konusunda uyarır, inzar eder (Türinay 2011: 18), tabii ki iyi yönleri noktasında da tebşir eder, müjdeler.

18. Öğretmen

M. Akif, meslek olarak öğretmenlik yapmıştır; fakat o her şeyden önce toplum öğretmeni-dir. Toplumsal problemlere bir öğretmen

e tashmja, kështu që poezia përfiton një përbërje kohore të dyfishtë. Në këtë mënyrë nga brenda realitetit, në luftë, lindin konturet e një brezi ideal, brezit të Asimit i cili shpëton nga të gjitha improvizimet e përditshme dhe bëhet brezi i së ardhmes brenda një të tashmeje. Prandaj legjenda e shkruar për këtë brez nuk arrin të mbahet e kufizuar vetëm me një periudhë të caktuar sepse ndërkohë që në ditët e mëparshme e shkuara hynte tek e tashmja, këtë radhë aty hanë e ardhmja dhe në këtë mënyrë e tashmja integrohet duke përfitur mbështetjen dhe konsistencën e kohëve të tjera. Poezia me karakterin e saj legjendar, si një legjendë e brezit të pastër dhe të kulluar, brezit idealist të Asimit i cili i përket këtij kombi që ka luftuar në Luftën Botërore dhe në Luftën për Pavarësi, vende vende merr formën e pjesëve letrare më të arrira. Kështu që poeti e përdor penën për të kritikuar komunitetin dhe për herë të parë shpreh lavdërimet e tij. Ndërsa libri i shtatë (Hijet), përmban poezitë që tashmë i hedhin një vështrim të përtejshmes. Poezitë si Disfata, Nata dhe Sexhde janë dallëse që poeti i përcjellë në emër të përpjekjeve të tij për të harruar vetveten brenda përjetësisë dhe në emër të jehonave që ai dëshiron t'i sjellin harmoni vetë-ngushëlluese në kthimin e tij. (Karakoç 1999: 39-41).

17. Përqsja Kritike

Mendimi kritik, shtrimi i një sërë pyetjesh, rimendimi dhe përqsja analitike janë të pranishme pothuajse në të gjitha poezitë, fjalimet, predikimet dhe shkrimet e Mehmet Akifit. Thirrja që ai u bënë myslimanëve për tu zgjuar, për tu rilindur, për tu ristrukturuar, për tu shkundur dhe për tu ngritur në këmbë realizohet nëpërmjet vlerësimit të gjendjeve konkrete nëpërmjet një përqsjeje kritike. Sigurisht që ai kritikon në mënyrë të pamëshirshme edhe Perëndimin, qytetërimin perëndimor, imperializmin perëndimor, racizmin etj. Por nga ana tjetër ai mohon daljen kundër përfitimit nga eksperiencia teknike dhe materiale e Perëndimit. Poeti kritikon shpesh injorancën e komunitetit islam të kohës së tij, perceptimin e gabuar të Kur'anit, mosrinnovimit, faktin që mendimtarët nuk kryejnë detyrën e tyre, imitimin

yaklaşımıyla pedagojik bakmıştır. Şiirlerinde, vaazlarında ve bazı yazılarında bu özelliği açıkça görülebilir.

19. Hafız

Mehmet Akif merhum Kur'an hafızıdır. Hafızlığının gereğini de en iyi şekilde yaşamını Kur'an'ı anlamaya ve yaşamaya adanarak yapmaya çalışır.

20.Şair

Akif, şiiriyle toplumu derinden etkileyen, de-ğiştirip dönüştürmeyi hedefleyen ve de-ğiş-tirip dönüştürmede belli ölçülerde başarılı da olan ender şahsiyetlerdendir. "Türk edebiyatında, Akif kadar, hayatı şiire ve şiiri ha-yata sokmuş şair yoktur" (Karakoç 1999: 33). "Akif, 'şiirle düşünme'yi edebiyatımıza sokan hemen hemen tek şairdir. Bir toplumun, bir ömür başından geçenleri şiirle anlatması da diyebiliriz Safahat'a. Türk Devleti, Akif'te, şiir ölçüleri içinde, düşünmüş, ağlamış, haykır-mış ve umutsuzluğa batmış, umutla çırpın-mış adeta. Şiir, cemiyetle sonuna kadar içli dışlı olmuştur. Gerçek ve değerli bir doğa gazetesi cildir Safahat handiyse (gazete mefhumunu gerçeğiyle düşünürsek elbet). Edebiyatımızdaki yeri, şiirinin özellikleri göz önünde tutulursa, hemen hemen tektir. Mo-dern Türk edebiyatında (gerekse eski edebi-yatımızda), bir dönem fikriyle donanmış ola-rak, belli bir dünya görüşünün ışığında, geniş anlamdaki kronikler halinde safha safha bir kuşağın dramını veren, ilk bakışta birbirine zıt, realist çizgilerle mitleşmeğe elverişli dav-ranışlarını kaynaştırarak canlandıran böyle bir başka realizm ve destan şairimiz yoktur. Şiirlerine bağlantı (angajman) açısından bak-ışta da, şiirimizde ilk olarak Akif'in suurla başarılı bir bağlantı şürini kurduğu tesbit

e Perëndimit, dëshpërimin, nënvlerësimit, dobësitë morale etj, por ai nuk neglizhon të thotë edhe atë që duhet bërë. Ai i paralajmëron dhe i përgatit myslimanët në lidhje me situatat negative (Turanay 2011:18) dhe sigurisht që i lavdëron dhe përgëzton ata për anët e mira që kanë.

18. Mësues

Si profesion Mehmet Akifi ishte mësues, por para së gjithash ai ishte mësues i popullit. Aii trajtonte problemet e shoqërisë në mënyrë pedagogjike dhe me përqasjen e një mësuesi. Kjo veçori i tij dallohet qartë në poezitë, prozat dhe disa shkrime të tij.

19. Hafëz

I ndjeri Mehmet Akif ishte hafëz i Kur'anit. Përgjegjësitë e të qenit hafëz ai i ka zbatuar më së miri duke ia përkushtuar jetën e tij kuptimit dhe vënies në jetë të Kur'anit.

20. Poeti

Akifi është një nga personalitetet e rralla që me poezinë e tij ndikon thellësisht tek shoqëria, ka për qëllim ta ndryshojë dhe transformojë atë dhe deri diku ai edhe arrin të ketë suksese në ndryshimin dhe transformimin e shoqërisë. "S'ka asnjë poet tjetër në letërsinë turke që të ketë arritur ta fusë jetën në poezi dhe poezinë në jetë aq sa Akifi." (Karakoç 1999: 33). "Akifi është pothuajse i vetmi poet që ka futur në letërsinë tonë të menduarit me poezi. Veprën e tij Safahat mund ta quajmë tregimi me poezi i ngjarjeve që i kanë ndodhur gjatë një jete një populli. Tek Akifi shteti turk brenda kontureve të një poezie ka menduar, ka qarë, ka klithur dhe është dëshpëruar, madje është përpëllitur duke shpresuar. Poezia e tij deri në fund ka qenë shumë e afërt me komunitetin. Sahafati ngjan me numrin e një gazete natyre të vërtetë dhe të vyer (nëse do ta konceptonim atë si një gazetë). Ai është pothuajse i vetëm në llojin e tij po të kemi parasysh vendin që ka në letërsinë tonë dhe veçoritë e poezive që përmban. Në letërsinë moderne turke (por edhe në letërsinë e vjetër), nuk ka asnjë poet tjetër të realizmit dhe të legjendës që si Mehmet Akifi i brumosur me idenë e një periudhe dhe nën dritën e një botëkuptimi

edilir. Bağlantıyı geniş anlamda, yani sanatçı ben'inin oluşmasına bir dünya görüşünün köklü katılması olarak alır-sak, Akif'in şiiri, bunun, model olacak örneklerinden biridir. Şiiri kucaklayan doktrin, aynı zamanda bin yıldan beri halkı şartlandırmış ve medeniyetini meydana getirmiş bir görüş, bir hayat tarzı ve bu inançlar ve görüşler, Akif in samimî dünya görüşü nün temel taşları olduğu ve realizmi, hayatı olduğu gibi verdiği için, bu bağlantı tam bir kaynaşma olmakta ve içtîmâî görüş, şairin öz görüşü, şiirden kopmaz bir muhteva durumu almaktadır. Gündümlü edebiyat (La litterature engagee) adı altında hoş görülmeyen edebiyatta, şairle tezi arasında bir iğretlilik ve bir mesafe kalır. Sanatın ilk prensibi olan samimiliğe aykırı bu aralık, bu, vücudun yaşama sebebine uymaması, kanın vücuda işlememesi, eseri başarısızlaştırır. Akif'in şiirindeyse fikir, eşya, insan ve zaman öyle bir kaynaşma içindedir ki, tezi şiirden ve şairden koparmak ve ayırmak mümkün değildir. Can ve ruhu, yaşayan insandan ancak ölü-mün çekip alabileceği gibi. Ve Akif öte yandan realizmi ve bir dünya görüşünün şiirinin bütününe yerleştirmesiyle, Türk edebiyatında en ileri adımı atmış ve bu üstünlüğünü bugüne kadar aşan olmamıştır. Nâzım Hikmet'in şiirlerinde, Akif'in, doğu ülkeleri ve memleketimizin sefaletini anlatan şiir parçalarına çok benzeyen taraflara rastlanır. Yalnız o bu realite tablolarını, komünizm hesabına işlemiştir. Akif'in şiiri göz önüne alınca, ne Nâzım Hikmet'in, ne de Orhan Veli okulunun şiirleri, Türk şiirinin realizmine yeni ve fazla bir şey katabilmiştir" (Karakoç 1999: 42-43).

21. Vaiz

M. Akif, etkili bir vaizdir aynı zamanda. O, milli mücadele yıllarında İstanbul'un Beyazıt, Fatih ve Süleymaniye camilerinde,

tê caktuar, të përcjellë fletë fletë në formën e kronikave të zgjeruara dramën e një brezi, ta përcjellë atë duke pajtuar sjelljet që në pamje të parë duken kundërshtuese por të përshtatshme për tu mitizuar me konture realiste. Ndërsa në lidhje me anën angazhuese të poezisë së tij, vihet re se Akifi ka krijuar me sukses një lidhje midis poezisë dhe ndërgjegjësimit. Nëse këtë lidhje do ta shikonim në një kuptim më të gjerë si një bashkim rrënjësor i botëkuptimit të poetit me formimin e unit të tij, mund të themi se poezia e Akifit është një nga shembujt model për këtë. Doktrina që mbështet poezinë, një njëkohësisht dhe pikëpamja, mënyra e jetese që prej njëmijë vjetësh ka kushtëzuar popullin dhe ka sjellë qytetërimin, si dhe këto besime dhe mendime, përbëjnë gurët themelor të botëkuptimit të sinqertë të Akifit dhe për shkak se ai realizmin dhe jetën i përcjellë ashtu siç janë, lidhja në fjalë bëhet bashkim, kurse mendimi në lidhje me shoqërinë, pra mendimi i vetë poetit, për nga brendësia bëhet i pandashëm nga poezia e tij. Në letërsinë që nuk tolerohet dhe që quhet letërsia e angazhuar, duket se ka një lloj improvizimi dhe distance midis poetit dhe tezës së tij. Kjo distancë e cila është në kundërshtim me principin e parë të artit, sinqeritetin, e dënon veprën që të jetë e pasuksesshme, si një trup që nuk përshtatet dot me qëllimin e jetës, si një gjak që nuk qarkullon në trup. Ndërsa në poezinë e Akifit sendet, njerëzit dhe koha janë integruar aq bukur sa që është e pamundur ta ndash apo ta shkëputësh tezën nga poezia dhe nga poeti, ashtu si vetëm vdekja mund ta ndajë shpirtin dhe xhanin nga njeriu që jeton. Ndërkohë që nga ana tjetër Akifi, duke vendosur në të gjithë poezinë e tij realizmin dhe botëkuptimin e vetë, është i vetmi poet që ka hedhur hapa aq të përparuar në letërsinë turke dhe nuk ka arritur të kalohet nga askush tjetër deri më sot. Në poezitë e Nazim Hikmetit gjenden pjesë poetike që tregojnë për mjerimin e vendeve Lindore dhe të vendit tonë, të cilat kanë shumë anë të ngjashme me poezinë e Akifit. Por ku merret parasysh poezia e Akifit, mund të thuhet se as doktrina e poezive të Nazim Himetit, as ajo e poezive të Orhan Veli nuk i kanë shtuar ndonjë gjë të re realizmit të poezisë turke." (Karakoç 1999: 42-43).

Balikesir'in Zaġanos Paġa camiinde, Kastamonu'nun Nasrullah camiinde ve baġka camilerde vaazlar vermiŝtir.

22. Dergicilik

Akif sorumlu bir aydın ve dert adamı olarak eŝyaya ve olaylara dair görüŝlerini ortaya koymak, toplumu sarsacak derecede sorgulamak, ona yön vermek vs. amacıyla arkadaŝlarıyla birlikte dergi çıkarır. Sırat-ı Müstakim'le baŝlar, Sebil'r-Reŝad ile devam eder. "Sırat-ı Müstakim, düŝünce dergisiydi ve fikirde en doĝru olanı, «doĝru yol»u gösteriyordu; Sebil'r-reŝat ise, Allah uĝrunda can verenlerin, kanlarını sebil edenlerin dili ve destanıydı. "Bülbül" ve "İstikll Marŝı" bu ölüm kalım günlerinin, Safahat'a kattıĝı destan paralarındır. Ve o günün bir daha yaŝanmaz macerasının kelm anıtları (Karakoç 1999: 25).

SONUÇ

Bilge adam Mehmet Akif, Müslümanların kurtuluŝ mücadelesini, Türk milletinin ölüm kalım savaŝını ruhunda, bedeninde, zihninde ve kalbinde derinden yaŝamıŝ sorumlu bir aydın olarak ortay koyduĝu saĝlam ŝahsiyet yapısıyla ve zihniyet, bilgi ve fikir dünyasıyla sadece kendi kuŝakları üzerinde deĝil, kendinden sonraki nesiller üzerinde de büyük etkiler bırakmıŝtır.

Akif'in ŝahsiyet yapısı ve fikir dünyasının anlaŝılmaya ve açıklanmaya alıŝıldıĝı bu makalede Merhum'un ŝahsiyeti ve fikir dünyası ŝu baŝlıklarla ortaya konmuŝtur: Düŝünür, bilgin ve aydın, medeniyet, uyanıŝ, alıŝkanlık, gayret, azim ve kararlılık, coŝku, heyecan ve duyarlılık, Kur'an ŝairi, İslam davası, doĝru İslam anlayıŝı, hürriyet ve istiklal, toplumsal deĝiŝim ve yenilenme, güzel ahlk, aile has-

21. Ligjrues

Mehmet Akifi eŝt njkohsisht edhe nj ligjrues efektiv. N vitet e lufts kombtare ai ka br ligjrime të shumta në xhamitë e Stambollit në Bejazit, Fatih dhe Sulejmanije, në xhaminë Zaganos Pasha në Ballkesir, në xhaminë Nasrullah në Kastamonu dhe në xhami të tjera.

22. Botues Revistash

Si një intelektual i përgjegjshëm dhe njeri që i kuptonte hallet e popullit, ai së bashku me shokët e tij kanë nxjerrë revista në të cilat kishin për qellim të shprehnin mendimet e tyre në lidhje me sendet dhe ngjarjet, të hetonin thellësisht deri në shkallën e tronditjes së shoqërisë, të orientonin shoqërinë etj. Ai botoi së pari revistën Sırat-i Mystakim dhe më pas vazhdoi me revistën Sebilyrreshad. Revista Sırat-i Mystakim ishte revista e mendimit e cila tregonte idenë m të drejtë dhe "rrugën e duhur". Ndërsa revista Sebilyrreshad ishte zëri dhe legjenda e atyre që dhanë jetën dhe derdhn gjakun si lumë për hir të Allahut. Poezitë Bilbili dhe Himni i Pavarësisë, në ato ditë ja vdekje ja lirie, ishin pjesë legjendare që iu bashklidhn Safahatit, sot ato janë monument i shkruar i aventurës së papërsëritshme që atyre kohëve.

Përfundim

Dijetari Mehmet Akif, si një intelektual i cili luftën lirimtare të myslimanëve, luftën ja vdekje ja liri të popullit turk e ka përjetuar, në thellësi të shpirtit, të trupit, të mendjes dhe të zemrës e tij, me karakterin e fortë, mentalitetin, njohuritë dhe botën e mendimit të tij, ka lënë gjurmë të thella jo vetëm tek brezi i tij por edhe tek brezat që kanë ardhur më pas.

Në këtë ese ku u përpoqëm të nxjerrim kuptimin dhe të sqarojmë personalitetin e Akifit si dhe botën e tij të mendimit, vlerësimi eŝt bërë sipas këtyre pikave: Mendimtari, dijetari dhe intelektualit, qytetërimi, zgjimi, të qenit punëtor, përpjekja, këmbëngulja dhe vendosmëria, entuziazmi, emocioni dhe ndjeshmëria, morali i mirë, ndjeshmëria ndaj familjes, vetëdija dhe morali i përgjegjësisë, idealizmi dhe realizmi, mësuesi, hafzi, poezia, ligjruesi dhe botimi i revistave.

sasiyeti, sorumluluk bilinci ve ahlâkı, idealizm ve realizm, öğretmen, hafızlık, şiir, vaaz ve dergicilik. Bu özelliklerden son dördünün, onun fikir dünyası ile şahsiyet yapısının tesisinde çok önemli araçlar olduğu söylenebilir. Bu özellikleri, Akif'in şahsiyet yapısı ve fikir dünyasını besleyen ve dolayısıyla onlardan ayrı ele alınması mümkün olmayan özelliklerdir.

KAYNAKÇA

Akgül, Mehmet (2009). I. Uluslararası Mehmet Akif Sempozyumu (19-21 Kasım 2009 Burdur) Bildiriler Kitabı. c.1, Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, ss. 495-500.

Bolay, Süleyman Hayri (2009). I. Uluslararası Mehmet Akif Sempozyumu (19-21 Kasım 2009 Burdur) Bildiriler Kitabı. c.2, Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, ss. 747-752

Bostancı, Mehmet Naci (2008). "Mehmet Akif Ersoy'un Fikir Dünyasını Oluşturan Tarihsel Arka Plan". Bir Şimdiki Zaman Şairi Mehmet Akif Ersoy. Kahramanmaraş: Yıldırım Beyazıt Anadolu Lisesi, ss. 33-44.

Cerrahoğlu, A. (1964). Bir İslâm Reformatörü Mehmet Akif. İstanbul.

Cündioğlu, Düccane (2000). Bir Kur'an Şairi. İstanbul: Birün Kültür Sanat Yayıncılık,

Duran, Hasan ve Salkın, M. Enes (2009). "Mehmet Akif Ersoy'da İslamcılık ve Milliyetçilik Düşüncesi". I. Uluslararası Mehmet Akif Sempozyumu (19-21 Kasım 2009 Burdur) Bildiriler Kitabı. c.1, Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, ss. 345-353.

Duymaz, Recep (2006). "Mehmet Âkif Ersoy'un Şahsiyeti'nin Kaynakları", Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi. Yıl 7. Sayı 73. Mart 2006.

Ersoy, Mehmet Akif (2011). Safahat. Haz. Necmettin Türinay. Günümüz Türkçe'sine Çev. Necat Çavuş. Ankara: TOBB.

Ersoy, Mehmet Âkif (1987). Safahat. Haz. Ertuğrul Düzdağ. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Ersoy, Mehmet Akif(1994). Kur'an'dan Ayetler Nesirler. Haz. Ömer Rıza Doğrul. İstanbul

Fergan, Eşref Edip (1938). Mehmet Akif, Hayatı ve Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları. İstanbul.

Për katër çështjet e fundit mund të thuhet se janë mjete shumë të rëndësishme në formimin e botëkuptimit dhe karakterit të Akifit. Këto veçori ushqejnë personalitetin e poetit dhe botën e tij të mendimit, prandaj janë veçori që nuk mund të trajtohen të ndara prej tyre.

Bibliografia

Akgül, Mehmet (2009). I. Uluslararası Mehmet Akif Sempozyumu (19-21 Kasım 2009 Burdur) Bildiriler Kitabı. c.1, Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, ss. 495-500.

Bolay, Süleyman Hayri (2009). I. Uluslararası Mehmet Akif Sempozyumu (19-21 Kasım 2009 Burdur) Bildiriler Kitabı. c.2, Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, ss. 747-752

Bostancı, Mehmet Naci (2008). "Mehmet Akif Ersoy'un Fikir Dünyasını Oluşturan Tarihsel Arka Plan". Bir Şimdiki Zaman Şairi Mehmet Akif Ersoy. Kahramanmaraş: Yıldırım Beyazıt Anadolu Lisesi, ss. 33-44.

Cerrahoğlu, A. (1964). Bir İslâm Reformatörü Mehmet Akif. İstanbul.

Cündioğlu, Düccane (2000). Bir Kur'an Şairi. İstanbul: Birün Kültür Sanat Yayıncılık,

Duran, Hasan ve Salkın, M. Enes (2009). "Mehmet Akif Ersoy'da İslamcılık ve Milliyetçilik Düşüncesi". I. Uluslararası Mehmet Akif Sempozyumu (19-21 Kasım 2009 Burdur) Bildiriler Kitabı. c.1, Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, ss. 345-353.

Duymaz, Recep (2006). "Mehmet Âkif Ersoy'un Şahsiyeti'nin Kaynakları", Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi. Yıl 7. Sayı 73. Mart 2006.

Ersoy, Mehmet Akif (2011). Safahat. Haz. Necmettin Türinay. Günümüz Türkçe'sine Çev. Necat Çavuş. Ankara: TOBB.

Ersoy, Mehmet Âkif (1987). Safahat. Haz. Ertuğrul Düzdağ. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Ersoy, Mehmet Akif(1994). Kur'an'dan Ayetler Nesirler. Haz. Ömer Rıza Doğrul. İstanbul

Fergan, Eşref Edip (1938). Mehmet Akif, Hayatı ve Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları. İstanbul.

İldeniz, Aysun (2006). "Milli Mücadelede Mehmet Akif". Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi. Yıl 7. Sayı 73. Mart 2006.

İldeniz, Aysun (2006). "Milli Mücadelede Mehmet Akif". Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi. Yıl 7. Sayı 73. Mart 2006.

İmamoğlu, Abdulvahit (1997). İman ve Aksiyon Adamı Mehmed Akif. İstanbul: Ravza.

Karakoç, Sezai (1999). Mehmed Âkif. 8. bs. İstanbul: Diriliş Yayınları.

Karakoç, Sezai (2005). Mehmed Âkif. 9. bs. İstanbul: Diriliş Yayınları.

Karpat, Kemal H. The Politicization of Islam: reconstructing identity, state, faith, and community in the late Ottoman state, Oxford University Press US, 2001, ISBN 978-0-19-513618-0, p. 363

Okumuş, Ejder (2014). Mehmet Akif'in Düşünce Dünyası Paneli. Eskişehir Tepebaşı İlçe Müftülüğü. Türkiye 25 Mart 2014, Eskişehir.

Okumuş, Ejder (2013). "Mehmet Akif Ersoy ve Düşünce Dünyası". Mehmet Akif Ersoy'u Anma Programı. Sakarya Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi

Okumuş, Ejder (2012). "Mehmet Akif Ersoy ve İstiklal Marşı". Mehmet Akif Ersoy ve İstiklal Marşı Programı. Turks Culturel Centrum. 28 Aralık 2012 Gent, Belçika. Başkanlığı. 12 Mart 2013, Sakarya.

Okumuş, Ejder (2010). "Toplum ve Ahlak Eğitimi". Eğitime Bakış. Yıl: 6 Sayı: 18. 2010, ss. 28-32.

Okumuş, Ejder (2008). "İman-Güzel Ahlâk Ayrılmazlığı ya da Hz. Muhammed'de Güzel Ahlâk". Diyanet Avrupa Aylık Dergi. Sayı: 111, ss. 35-38.

Okumuş, Ejder (2007a). Kur'an'da Toplumsal Çöküş. 3. bs. İstanbul: İnsan.

Okumuş, Ejder (2007b). "Ahlâk Aşınması Karşısında Bilgiye Dayalı Güzel Ahlâk". Diyanet Aylık Dergi. Sayı: 200, ss. 22-24.

Türinay, Necmettin (2011). "Mehmet Akif'in Büyük Âlemi". Safahat. Mehmet Akif Ersoy. Haz. Necmettin Türinay. Günümüz Türkçe'sine Çev. Necat Çavuş. Ankara: TOBB, ss. 17-23.

İmamoğlu, Abdulvahit (1997). İman ve Aksiyon Adamı Mehmed Akif. İstanbul: Ravza.

Karakoç, Sezai (1999). Mehmed Âkif. 8. bs. İstanbul: Diriliş Yayınları.

Karakoç, Sezai (2005). Mehmed Âkif. 9. bs. İstanbul: Diriliş Yayınları.

Karpat, Kemal H. The Politicization of Islam: reconstructing identity, state, faith, and community in the late Ottoman state, Oxford University Press US, 2001, ISBN 978-0-19-513618-0, p. 363

Okumuş, Ejder (2014). Mehmet Akif'in Düşünce Dünyası Paneli. Eskişehir Tepebaşı İlçe Müftülüğü. Türkiye 25 Mart 2014, Eskişehir.

Okumuş, Ejder (2013). "Mehmet Akif Ersoy ve Düşünce Dünyası". Mehmet Akif Ersoy'u Anma Programı. Sakarya Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi

Okumuş, Ejder (2012). "Mehmet Akif Ersoy ve İstiklal Marşı". Mehmet Akif Ersoy ve İstiklal Marşı Programı. Turks Culturel Centrum. 28 Aralık 2012 Gent, Belçika. Başkanlığı. 12 Mart 2013, Sakarya.

Okumuş, Ejder (2010). "Toplum ve Ahlak Eğitimi". Eğitime Bakış. Yıl: 6 Sayı: 18. 2010, ss. 28-32.

Okumuş, Ejder (2008). "İman-Güzel Ahlâk Ayrılmazlığı ya da Hz. Muhammed'de Güzel Ahlâk". Diyanet Avrupa Aylık Dergi. Sayı: 111, ss. 35-38.

Okumuş, Ejder (2007a). Kur'an'da Toplumsal Çöküş. 3. bs. İstanbul: İnsan.

Okumuş, Ejder (2007b). "Ahlâk Aşınması Karşısında Bilgiye Dayalı Güzel Ahlâk". Diyanet Aylık Dergi. Sayı: 200, ss. 22-24.

Türinay, Necmettin (2011). "Mehmet Akif'in Büyük Âlemi". Safahat. Mehmet Akif Ersoy. Haz. Necmettin Türinay. Günümüz Türkçe'sine Çev. Necat Çavuş. Ankara: TOBB, ss. 17-23.

MEHMET AKİF ERSOY'UN ŞİİRİNDE ESTETİK İŞLEVSELLİK

PRAGMATIZMI ESTETİK NË POEZINË E MEHMED AKIF ERSOJIT

Prof. Dr. Metin İZETİ / Prof. Dr. Metin IZETI

Büyük insanlar, arkalarında iz bırakan büyük eserler yaratır ve ölümsüz olurlar. Onların özelliği; mekansal ve zamansal doğal sınırlar içinde buldukları halde bu sınırların boyutlarını aşır farklı nesillere ve coğrafyalara ulaşmayı başarmalarıdır. İpekli Mehmet Akif de böyle biridir; pro-sosyal, etik ve vizyon dolu yoğun mesajlar barındıran dizeler ve yazılar yazan şair, artistik ve felsefik bir ruha sahiptir. Büyük kargaşalarla dolu bir dönemde yaşayan şair, döneminin aktüel meseleleri hakkında yazdığı Safahat isimli yapıtında sıradanlıktan uzak, eşsiz bir ustalıklarla kendisine ve topluma çağının ötesinde çözümler sunmayı başarmıştır.

Safahat eserinde, şairin yaşadığı ve şiirlerinde de yaşattığı Osmanlı Devleti'nin kriz dönemi ele alınmaktadır. Bu eserde şair, kutsal metinlerden (Kur'an'dan ve Peygamberlerin yapıcı sözlerinden), Ex Oriente Lux (Güneş Doğudan Yükselir) deyimi ile somutlaştırılan

Njerëzit e mëdhenj bëjnë vepra të mëdha, me të cilat lënë gjurmë pas vetes e bëhen të pavdekshëm. Cilësi e tyre është që ndonëse e kanë elementin natyror kohor dhe hapësinor, i tejkalojnë përmasat e kufizimeve të tilla dhe arrijnë të zgjaten ndër breza e gjeografi të ndryshme. I tillë është edhe i madhi Mehmed Akif Pejani, një poet me frymë artistike e filozofike, që ka gjeneruar vargje e shkrime të mbujtura me mesazh të dendur prosocial, etik, vizionplotë. Në kryeveprën e tij që e keni para, Safahat, ai me një mjeshtëri të pasqyruar ia del që duke ligjruar për aktualitetet e kohës së vet, të asaj periudhe turbulente të forta, të mos mbetet në dimensionin e një vjershëtare ordiner, por duke sfiduar veten dhe shoqërinë, të ofrojë zgjidhje që janë të natyrës referenciale tejkohore.

Vepra Safahat që merret me periudhat krizologjike të Shtetit Osman të përjetuara dhe përjetësuar nga autori, është ndërtoar nga frymëzimi që autori ka marrë nga tekstet e shenjta islame (Kur'ani dhe tradita konstituive

Doğu'nun yaratıcı ve aydınlatıcı ruhundan esinlenmiştir. Ersoy'un dizelerinde şiirler toplum besini, sosyal teşhis ve yapıcılık gibi işlevlerle ortaya çıkmaktadır. İpeklî'nin kendisi de şiirlerinde, "l'art pour l'art" ("sanat sanat içindir") fikrine karşı olduğunu ve sanatın güzelliğinin insan ve toplum için olmasında yattığı görüşünü savunduğunu aktarmaktadır. Şiirsel Ersoycu yaklaşım, edebiyatın her zaman toplumun ahlak değerlerinin, erdemlerinin ve manevî yükselişinin tamamlanmasını isteyen insanın bilgiyi araştırma ve kişiliğini geliştirme değerlerini bağrına basması gerektiği ilkesinden yola çıkmaktadır.

İpeklî'nin Arnavut okuruyla iletişime geçilmesi hayati bir önem taşımaktadır. Çünkü atalarının diliyle diyaloga giren şair, evrensel aksiyolojik ve estetik değerleri Arnavut okurlarını Numen dünyasıyla bağlantılı olarak dönemin olayları konusunda derin bir şekilde düşünmeye, fenomenleri anlamaya ve yorumlamaya teşvik etme potansiyeline sahiptir. Ayrıca Safahat, XX yüzyıl başlangıç dönemi Arnavut siyasi tarihinin felsefesi olarak ve Balkanların karanlık yüzünün acılara sebep olduğu dönemde Arnavut Müslüman halkın çektiği acıların ayrıntılı bir psikolojik tarifi ve edebi sosyolojisi olarak da okunup değerlendirilmelidir. Safahat'ı okumanın, edebiyatçıların ve araştırmacıların yanı sıra hedonist ve pragmatist yaklaşımların ötesinde daha yüce bir vizyonu hedefleyen entelektüellerin de vicdani bir borcu olduğunu hatırlatmak isteriz.

Belki de Safahat'ta yer alan ilk şiir, şairin neden yazdığını ve şiirlerinin neye hizmet ettiğini daha net bir şekilde ortaya koymaktadır.

*"Bana sor sevgili kâri", sana ben söyleyeyim,
 Ne hüviyette şu karşında duran eş'ârim:*

profetike), nga shpirti pjellor dhe iluminist i Lindjes, që më së mirë është përlëndësuar në devizën Ex Oriente Lux. Kjo poezi gëlon me vargje ku poezia na del si ushqim i shoqërisë, si diagnozë dhe konstruksion social. Vetë Pejani në tekstet e veta rrëfen se është kundër idesë l'art pour l'art, se mbështet pikëpamjen se e bukura dhe arti duhet të jenë për njeriun dhe shoqërinë (l'art pour l'homme). Dikursi poetik akifian nisët nga principi se letërsia gjithnjë duhet të bart në vatrën e saj vlerat morale, vërtetë dhe ngritjen shpirtërore të komunitetit, dijkërkimin dhe formimin e personalitetit të njeriut që kërkon plotësinë.

Të vënit e Pejani në komunikim me lexuesin shqiptar është e rëndësishë jetike, sepse duke e bërë atë të hyjë në dialog përmes gjuhës së të atit të vet universalitetet aksiologjike e estetike të tij tregojnë potencë ta shtyjnë edhe lexuesin tonë të mendojë thellë për rrjedhat e kohës, të dijë t'i kuptojë dhe interpretojë fenomenet, duke i lidhur ato me botën e numenit. Safahati duhet shënuar e lexuar edhe si një pasqyrë e filozofisë së historisë politike shqiptare të filleve të shekullit XX, si një sociologji letrare dhe deskripcion të përimtësuar psikologjik të brengës së shqiptarit mysliman në kohë të vuajtjeve kur ballkanoidi tregoi fytyrën e tij të errët. Kujtojmë se leximi i Safahatit është detyrim i ndërjegjes jo vetëm për njerëzit e fushës, pra letrarët, por edhe për çdo intelektual e person që synon një vizion pak më sublim, tejhedonist e tejpragmaticist.

Ndoshta poezia e pare me të cilën ai e fillon edhe librin e tij Safahat e tregon më qartë qëllimin se pse ai është marrë me poezi dhe për çka ka shërbyer poezia e tij. Ai thotë:

Pyetmë, lexues i dashur, të të them

Ç'identitet kanë këto poezi që të rrinë karshi:

Një mal me fjalë, që vleftëne kanë te sinqeriteti;

S'di të bëj art, pasi nuk jam artist!

Lot syri - thonë për poezinë; s'e di; vetëm se

*Bir yığın söz ki samîmiyyeti ancak hüneri;
Ne tasannu bilirim, çünkü, ne sanatkârim.
Şi'r için "gözyaşı" derler; onu bilmem, yalnız,
Aczimin giryesidir bence bütün âsârim!
Ağlarım, ağlâtmam; hissederim,
söyleyemem;
Dili yok kalbimin, ondan ne kadar bîzârim!
Oku, şâyet sana bir hisli yürek lâzımsa;
Oku, zîrâ onu yazdım, iki söz yazdımsa."*

Akif'in de vurguladığı gibi, şimdiye kadar yazılanlar edebiyat hakkındaki düşüncelerimizi ve takip etmek istediğimiz yolu işaret etmektedir. Bazıları edebiyatı "süs" olarak bazıları ise "kabak çekirdeği" olarak nitelendirmektedir. Ancak bu tür değerlendirmeler belki de karnı tok ve sırtı pek milletler için geçerlidir; bizim gibi aç ve çıplak milletlere, süs ve kabak çekirdeklerinden önce giysi ve yemek gerekmektedir. Dolayısıyla, giydirme ve besleme görevini yapamayan edebiyatın, her ne kadar süslü ve tatlı olursa olsun, bizim için bir anlamı yoktur.

İpekli Mehmet Akif Ersoy, "Asım" isimli şiirinde de estetik pragmatizmini sergilemiştir. Bu şiirde yazar cesareti ve akıllılığı, yani Apollon'u ve Dionysos'u birleştirerek, İslam kültür ve geleneklerinin İnsan-ı Kamil/ermiş insanını ve Nietzsche'nin üst-insanını kendine özgü bir tarzla tanıtmıştır. Süleyman Nazif tarafından "şiirsel bir mucize" olarak nitelendirilen ve 2292 dizeden oluşan bu şiir Mehmet Akif Ersoy'un üzerinde en çok çalıştığı şiirdir. Diğer şiirlerde parça parça aktarılan fikirler, duygular ve heyecanlar, burada çok güzel bir dille ve muhteşem ifadelerle toparlanmıştır.

Ersoy'un altıncı kitabındaki "Asım" şiiri iki kısım çerçevesinde incelenebilir:

a) Köse İmam ve Hocasade arasındaki konuşma: Bu kısım eserin en büyük kısmını teş-

*Lot i pamuindësisë sime janë veprat e mia!
Qaj, s'ju bëj dot që të qani; e ndej por s'mund
ta derdh në fjalë;
Zemra s'më ka gjuhë, pra jam i shqetësuar!
Lexo, nëse ke nevojë për një zemër që ndjen,
Lexo se këtë shkrova, dy fjalë në paça shkruar...*

Gjithsesi, shkrimet tona të dala gjer tani, thekson Akifi, e kanë treguar se si e kemi konsideruar letërsinë dhe se ç'vijë dëshirojmë të zëmë. Ka që thonë për letërsinë "stoli", "fara kungulli për të kaluar kohën". Kjo fjalë është ndoshta e drejtë për kombet me barkun plot dhe shpinën të ngrohtë, por kombeve si ne, të uritur e të zhveshur, para stolive dhe farave të kungullit, u duhet veshmbathje dhe ushqim. Prandaj, sado e stolisur dhe sado e ëmbël që të jetë, letërsia që nuk e kryen detyrën e veshjes dhe ushqimit, neve s'na thotë dot asgjë!

Mehmed Akif Ersoj Pejani pragmatizmin e tij estetik e ka paraqitur edhe në poemën që e ka emërtuar "Asim", me të cilën e ka bashkuar guximin me mençurinë, rrjedhimisht Apollonin me Dionisin dhe e ka prezantuar në trajtën origjinale për të Njeriun e plotë/Insan-I kamil të kulturës dhe traditës Islame dhe Mbinjeriun e Niçes. Kjo poezi prej 2292 vargësh të cilën Sulejman Nazifi e ka cilësuar si mrekulli poetike, është vepra mbi të cilën M. Akifi ka punuar më shumë. Idetë, ndjenjat dhe emocionet e poetizuara pjesë-pjesë në veprat e mëparshme, këtu janë përmbledhur duke u rishprehur me një gjuhë shumë të bukur dhe një shprehje të mrekullueshme.

Kjo poemë mund të shqyrtohet në dy pjesë:

a) Biseda mes Imamit Qose dhe Hoxhazadesë. Kjo përbën pjesën më të madhe të veprës. Këtu debatohen pothuajse të gjitha çështjet njerëzore individuale dhe shoqërore duke filluar nga ato të mjedisit më të afërt. Ndërkaq që të dy janë besimtarë dhe përkrahës të lirisë dhe së resë, imami Qose është më konservator dhe kritizer, kurse Hoxhazade më novator dhe tolerant.

kil etmektedir. Burada, en yakın çevrelerden başlayarak, neredeyse bütün kişisel ve toplumsal insani meseleler tartışılmaktadır. Her ikisi de özgürlüğü ve yeniliği destekleyen iki inançlı adam olduğu halde, Köse İmam daha muhafazakar ve eleştiriciyken Hocasade daha yenilikçi ve hoşgörülü olarak gösterilmiştir. Hocasade, Köse İmam'ın karşısına çıkarak yeni nesli savunmaya çalışır.

b) Hocasade ve Asım arasındaki konuşma: Bu kısımda Hocasade, Asım'a neden toplumunun geride kaldığını ve toplumu yükseltebilecek faktörlerin neler olduğunu anlattıktan sonra, o gün onlardan beklenenin yumruk değil de eğitim olduğunu söylemektedir. Hocasade, maddi gelişmelerin bir toplumu mutlu emek için yeterli olmadığını ancak maddi olarak güçlü olmayan halkların da ahlaklarını ve değerlerini koruyamayacaklarını açıklamaktadır. Asım'ın şairin sözlerini dikkate alarak arkadaşlarıyla birlikte okumak için Almanya'ya gitmesiyle şiir sonlanmış olur.

Bu şiirden bazı dizeler şöyle:

“Şuarâ dendi mi, birdenbire oynar sinirim.

İyi gün dostu herifler, o ne yardakçı gürûh,

O ne müstekreh adamlar! Hani bakmak mekrûh.

Dalkavukluktaki idmanları sermâyeleri...

Onlar azdırdı, evet, başlıca pespâyeleri.

Bu sıkılmazlara “medh et!” diye, mangır sunarak,

Ne erâzil adam olmuş, oku târîhi de bak!

Edebiyyâta edebsizliği onlar soktu,

Yoksa, din perdesi altında bu isyan yoktu:”

Sanat, kutsallık ve olumlu yalnızlık, İpekli Akif'in bütün şiirsel eserlerinde tek bir noktada birleşen üç özlü olgudur. Her birinin kö-

Hoxhazade vihët në mbrojtje të brezit të ri përballë imamit plak Qose.

b) Biseda mes Hoxhazadesë dhe Asimit. Në këtë pjesë, Hoxhazade, pasi i tregon Asimit se pse ka mbetur pas shoqëria e tyre dhe se cilët janë faktorët që e ngrenë lart shoqërinë, i thotë se ajo që pritet prej tyre atë ditë nuk është grushti, por arsimimi. Ai i thekson se zhvillimet materiale nuk e bëjnë dot të lumtur shoqërinë të vetme, mirëpo edhe popujt që s'janë të fortë materialisht, nuk mundën t'i ruajnë moralin dhe vlerat e tyre. Vepra merr fund me nisjen e Asimit, i cili ia dëgjon fjalën poetit, bashkë me shokë për në Gjermani për të studiuar.

Ja disa pjesë prej saj:

Sa të thuhet “poetët”, menjëherë më hipin nervat.

Miq të ditëve të mira, ç'bashkëpunëtorë të ndyrë,

Ç'njerëz të pështirë! Dhe qënka jo mirë për t'i parë!

I gjithë kapitali i tyre, edukatë e marrë për dallkaurë...

Poetët e tërbuan parësinë e pafisme.

Duke u dhënë poetëve parë për t'i lavdëruar,

Lexo historinë e shih se ç'persona të ulët janë fisnikëruar!

Ata e futën në letërsi paturpësinë;

Nën mbulesën e fesë kjo kundërvënie s'ekzistonte;

Arti, e shenja dhe vetmia pozitive janë tre gjendje substancialë që bashkohen në një pikë të përbashkët në tërë korpusin poetik të Akif Pejanit. Janë gjëra për të cilat është vështirë të flitet. Ata bashkërisht përkufizohen medoemos nga sekretit. Në eksperiencën akifiane të përgjithshme, ata thelbësisht janë të shkëputura nga bezia e përditshmërisë dhe nga komunikimi i zakonshëm i emocioneve. Subjektet e artit, të shenjtës dhe vetmisë pozitive janë, mbi, nën, para ose prapa përditshmërisë jo të emocionuar

keni ve tarifi bir gizem olarak görülebilecek olan bu olgulardan bahsedebilmek epey zorlu bir iştir. Genel Ersoy ekolünde bu olgular günlük monotonluğun yarattığı bezginlikten ve duyguların olağan etkileşiminden temel olarak ayırır. Sanat, kutsallık ve olumlu yalnızlık süjeleri, herkes tarafından algılanan ancak heyecan yaratmayan monotonluğun üstünde, altında, önünde ve arkasındadır. Prensipite durumun böyle olmasına rağmen, birçok istisna da söz konusudur ve bu istisnaların büyük bir kısmı kendi maddesiyle tanınmaktadır. Söz konusu süjelerin hiyerarşik boyutu ise aralarındaki karşılıklı hermenötik aracılığıyla belirlenmektedir.

Daha iyi bir şekilde açıklamak gerekirse, Mehmet Akif eserinde:

Kutsallık, olumlu yalnızlıktaki sanat aracılığı ile ifade edilmektedir.

Sanat olumlu yalnızlığın kutsal ifadesidir.

Olumlu yalnızlık kutsal sanattır.

Mehmet Akif Ersoy'un şiir geleneğindeki kutsallığının tanımlanmasındaki toplumsal duyumu, olumlu yalnızlık şeklinde ele alınan sanat aracılığı ile kazanılmıştır. Bütün geleneklerdeki kutsal yazılar, sanat aracılığıyla kabul edilene genelleştirmiş ve kutsallığı taşıyanların yalnızlıklarından bahsetmiştir. Sanatın kutsallığın hermenötüğü olduğunu rahatlıkla söylemek mümkündür. Kur'an'ın bir ayetinde şöyle yazılmakta:

“Allah'ın (verdiği) rengiyle boyandık. Allah'tan daha güzel rengi kim verebilir? Biz ancak O'na kulluk ederiz.” (Bakara 138)

Yukarıdaki ayet, kutsallığın ifade edilmesinin tek boyutunu göstermektedir, artistik boyutunu. Bu ayette kutsal sözler uyumlu bir

dhe perceptuar nga të gjithë. Edhe pse në parim është kështu, prapëseprapë ka përjashtime dhe në masë të madhe përjashtimet identifikohen me lëndën e tyre. Ndërsa përmasa latitudale e tyre përfitohet nëpërmjet të hermeneutikësreciproke midis tyre. Ose më qartë te Mehmed Akifi :

E shenjtja shprehet nëpërmjet artit, në vetmi pozitive.

Arti është shprehje e shenjtë e vetmisë pozitive.

Vetmia pozitive është art i shenjtë.

Përvoja shoqërore e prezantimit të të shenjtës në traditën poetike të Akif Ersojit është bërë nëpërmjet artit të trajtësuar në vetmi pozitive. Tekstet e shenjtja të të gjitha traditave flasin për vetminë e bartësve të shenjtërisë, që më vonë nëpërmjet artit e kanë përgjithësuar të pranuarën. Në realitet lirisht mund të thuhet se arti është hermeneutikë e të shenjtës. Në një ajet të Kur'anit I Madhi Allah thotë:

“Kjo është “ngjyra” që na ka dhënë Allahu! S'ka “ngjyrë” më të bukur se ajo që jep Allahu! Ne vetëm Atë adhurojmë!” (Bekare, 138).

Ajeti i mësipërm e shpreh përmasën e vetme të shprehjes së të shenjtës, atë artistike. Edhe fjala e shenjtë është shprehur në trajtë të rimuar dhe me harmoni të pashoqë të fjalëve dhe tingujve të zgjedhur. Çdo qasje që në thelb nuk e ka këtë përmasë mbetet si diçka jashtë, për të cilën ndoshta mundet të flitet, por si për të përtejmen e ndjesive të imanentes, si për një botë të përtejme që do të mund ta njihnim vetëm me një kusht: po të dalim, për t'u mbyllur në vetmi pozitive, nga bota ku ndodhemi tani. Dhe më duket se për të arritur të përtejmen në fjalë e vetmja gjë që duhet të heqim dorë është rrëmuja. Rrëmuja kërkon ta flasim çdo gjë që e përjetojmë. Ndërsa eksperiencia e të shenjtës, në parim na çon të heshtim dhe këtë më së miri mund ta bëjmë në vetmi pozitive. A nuk e thotë qartë në shembullin më pragmatik Akif Pejani në rastin kur flet për trojet shqiptare:

şekilde ifade edilmiştir, tercih edilen kelime ve melodiler arasındaki ahenk de eşsizdir. Özünde bu boyutu taşımayan her türlü yaklaşım, dışlanmış ve içkin duyguların dışında kalmış görünmektedir. Öteki dünyadan, bulunduğumuz dünyadan çıkıp olumlu yalnızlığa kapanmak şartıyla tanıyabileceğimiz bir dünya olarak bahsedilebiliriz. Söz konusu öteki dünyaya ulaşabilmek için sanırım vazgeçmemiz gereken tek şey kargaşadır. Kargaşa, yaşadığımız her şeyin konuşulmasını gerektirir. Kutsallığın duyumu ise kural olarak bizi sessizliğe götürür ve bunu yapabilmemizin en iyi yolu olumlu yalnızlıktır. Arnavutluk topraklarından bahsederken İpekli Akif bunu çok net bir şekilde ifade etmiyor mu?

“Üç beyinsiz kafanın derdine, üç milyon halk, Bak nasıl doğranıyor? Kalk, baba, kabrinden kalk! Diriler koşmadı imdadına, sen bari yetiş. Arnavutluk yanıyor...Hembuseferpek müdhış! Tek kıvılcım kabarıp öyle cehennem kustu: Ki hemen kol kol olup sardı bütün bir yurdu.”

Ya da

“Ey, bu toprakta birer na’sı perişan bırakıp, Yükselen, mevkib-i evrah! Sakın, arza bakıp; Sanmayın: Şevk-i şehadetle çoşan bir kan var... Bizde leşten daha hissiz, daha kokmuş can var! Bakmayın, hem tükürün çehre-i murdarımıza! Tükürün: Belki biraz duygu gelir arımıza! Tükürün cephe-i lakaydına Şark’ın, tükürün! Kuşkulansın, görelim, gayreti halkın, tükürün! Tükürün milleti alçakça vuran darbelere! Tükürün onlara alkış dağıtan kahbelere! Tükürün Ehl-i Salib’in o hayasız yüzüne! Tükürün onların asla güvenilmez sözüne! Medeniyet denilen maskara mahluku görün: Tükürün maskeli vicdanına asrın, tükürün!”

Ve bu şiirin sonunda Ersoycu pragmatizm bu şekilde ifade edilmekte:

Për shkak të hallit të tre kokave të patru, një popull tre milion

Pa shih si grihet! Ngrihu, ati im! nga varri ku pushon!

Të gjallët s'vrapuan në ndihmë, të paktën ti na dil...

Shqipëria digjet... Dhe, kësaj radhe, për tmerr!

Një shkëndijë e vetme u fry dhe ashtu volli zjarr ferri

Që shëtitë anembanë duke e përfshirë vendin mbarë!

Apo...

O karvan shpirtrash të ngjitur lart duke lënë në këtë tokë

Secili nga një kufomë të shkatërruar! Mos shihni nga toka

E të kujtoni: Eshhtë një gjak që vlon me afsh për të rënë dëshmor...

Tek ne ka shpirtira të pandjerë që qelbin më keq se cofëtitrat!

Mos na shihni, por në fytyrën e fëlliqur na pështyni!

Pështynani se, ndoshta, nisim e ndejmë pak turp!

Pështyni në frontin moskokëçarës të Lindjes, pështyni!

Pështyni, të shohim, populli a do të lëvizë nga vendi?

Pështyni goditjet e dhëna popullit poshtërsisht!

Pështyni të poshtrit që i kanë duartrotitur ato bujarisht!

Pështyni në atë fytyrën e paturpshme të ndjekësve të Kryqit!

Pështyni atë fjalën e tyre në të cilën kurrë s'mund të kemi besim!

Shihni krijesën maskara të quajtur “qytetërim”

Dhe pështyni në ndërgjegjen e maskuar të shekullit, pështyni!

Dhe në fund të kësaj poezie pragmatizmi akifian:

Turku pa arabin s'jeton dot; kush thotë “jeton”, është i marrë!

Kurse turku është për arabin sy i djathtë, dorë e djathtë.

Bëhuni tok: përndryshe, fundi, disfatë e

*"Türk Arapsız yaşayamaz, kim ki yaşar der delidir.
Arap'ın Türk ise hem sağ gözü hem de sağ elidir.
Veriniz baş başa, zira sonu hüsrani mübîn,
Ne hilafet kalyor ortada, billahi ne din!
Medeniyet size çoktan beridir dış biliyor,
Evvela parçalamak, sonra da yutmak diliyor.
Arnavutlar size ibret olacakken hâlâ,
Ne bu şûrîde siyaset ne bu fasit dava?
Görmüyor gittiği yanlış yolu zannım çoğunuz,
Size rehberlik eden haydudu artık kovunuz!
Bunu benden duyunuz, ben ki Arnavut'um,
Başka bir şey diyemem. İşte perişan yurdum!"*

İnsanın dış dünyası yalnızca duyular aracılığıyla algılanabilen bir obje değildir, kimi zaman insan ona baş döndürücü bir yaklaşımla yanaşır, kimi zaman ondan çekinir, kimi zaman onu çok güzel görür ya da kimi zaman ondan uzaklaşma isteği duyar. Gerçek dünyada bütün bunlar duyumun şekillerini teşkil eder. Safahat bu duyum anlamları, değer yargıları ve çeşitli yorumları kapsamaktadır. İnsan, sadece fiziki duyuların yaşattığı tecrübelerle değil bütün bu duyumlarla birlikte insan olabilmektedir. Bu yaklaşıma göre insanı insan yapan en önemli duyumlardan biri estetik duyumdur. Estetik duyumun temel unsurları sanat, kutsallık ve olumlu yalnızlıktır.

Estetik duyum sırasında, her ne kadar insan öncelikle fiziki duyulara dayansa da, onları aşır kendine ya da tecrübe ettiği objeye özel bir nesnellik giydirmektedir. Dolayısıyla estetik duyum zorunlu olarak transsandantal (deneyüstü) duyum ile ya da transsandantallığın ta kendisi ile bağlantılıdır.

Duyumun var olması için kesin olarak insan süjesi ve gerçeklik gerekmektedir. Gerçek bir duyumdan bahsedebilmek için insan süjesi ve gerçek arasında bir buluşma nokta-

pashmangshme

*Pasha Zotin! As hilafet mbetet gjallë, as fe!
Prej kohësh "qytetërimi" i mpreh dhëmbët
Për t'ju copëtuar në fillim, pastaj për t'ju
gëlltiur;
Ndërsa keni shembull shqiptarët, pse s'mblidhni
mend
Ç'është kjo politikë e ngatërruar, kjo kauzë pa
vend?
M'duket, shumica juaj s'e sheh rrugën e
shtrëmbër që ka marrë...
Përzejëni, më në fund, hajdutin që ju prin!
Dëgjomëni mua që po, jam shqiptar...
S'kam tjetër ç'them... Ja atdheu im i mjerë!..*

Bota e jashtme për njeriun nuk është vetëm objekt që perceptohet vetëm nëpërmjet përvojës, por disa herë njeriu i qaset me marramendje, frigohet, e përjeton si të bukur ose ndonjëherë ka mundësi që të ketë dëshirë të ik prej saj. Në realitet të gjitha këta janë një lloj i përvojës; një përvojë që në brendi ngërthen kuptime, gjykime vlerore dhe komente në Safahat. Njeriu është njeri së bashku me të gjitha këta përvoja, jo vetëm me eksperiencën shqisore. Ndërsa një nga përvojat më të rëndësishme që njeriun e bën njeri në këtë proces të trajtësimi është përvoja estetike. Përvoja estetike elemente bazë ka artin, të shenjtën dhe vetminë pozitive.

Gjatë përvojës estetike edhe pse njeriu nga njëra anë mbështetet në shqisat, porduke e tejkaluar atë, vetes apo objektit të përvojës së tij i mvesh një subjektivitet të veçantë. Për rrjedhojë, përvoja estetike domosdoshmërisht është e lidhur me përvojën transcendentale apo me vetë transcendentën.

Përvoja domosdoshmërisht e kërkon subjektin njeri dhe realitetin. Nëse do të flasim për një përvojë të vërtetë atëherë gjithësesi duhet të ekzistojë pikëtakimi midis subjektit dhe realitetit. E shenjtë, për ata, që e besojnë, që e ndiejnë dhe emocionohen me të, e shpreh realitetin. E shenjtë jo vetëm nga aspekti

sının varlığı olmalıdır. Kutsallık ona inanan, onu hisseden ve onun heyecanını duyanlar için bir gerçeklik ifade etmektedir. Kutsallık sadece semavi dinler kapsamındaki ayetler açısından değil, mitolojide de gerçekliğin temelini teşkil etmektedir. Mitler insanların dünyayı ve kutsallığı algılayış ve onları anlamlandırış biçimlerinin sembolik anlatımlarıdır. Kutsallık ve şekilleri melodiler gibidir, ne zaman çalınırsa yeniden doğarlar ve farklı şekillerde canlılıklarını korurlar. Gökten en son inen kutsal kitap Kur'an da bu şekilde nitelendirilebilir. Bu kutsal kitabın her ayeti her okunuşunda yeniden canlanmaktadır. Kutsal yazıların yorumlanması hayat dolu ve yapıcıdır, aynı metinler farklı dönemlerdeki okuyucuları entelektüel ya da artistik açılar gibi çeşitli şekillerde heyecanlandırmaya devam etmektedir.

Kutsallık gibi, şiir de duyu organlarının ya da sadece görünürde olanların sınırlarını kabul etmez. Onlar sonsuz melodilerdir, onlarda obje ve süje arasındaki ilişki ayrı değil birleşiktir. Dolayısıyla onlar sadece sanat aracılığıyla ifade edilebilir. Kur'an'da kullanılan dilin tarzı da yalnızca edebi değil aynı zamanda sanatsaldır. Ersoy'un eserinde de bu olgu çok güzel bir şekilde ifade edilmiştir.

Sanatın ve kutsallığın doğasının aynı olduğunu ima etmiyorum, sadece her ikisinde de duyuların çok yüksek bir yoğunlukla yaşadığını söylemek istiyorum. Kutsallık/ayetler/sünnetlerden bahsedildiği zaman, bizi iliklerimize kadar etkileyebilecek ve tamamen içimizde olan kutsal bir gerçeğin güçlü varlığının belirlediği bir hayat kastedilmektedir. Aynı şey sanat hakkında da söylenebilmiz. Bu iki duygu yalnızlığa aşiktir ancak toplumsal hayatta bizi canlı tutarlar.

i zbulësës, në fetë qiellore, por edhe në mitologji ka qenë bazë e përjetimit të realitetit. Mitet janë rrefime simbolike të mënyrës si i kanë kuptuar ose u kanë dhënë kuptim njerëzit botës dhe të shenjtës. E shenja dhe shprehjet e saj janë si melodi, ata sa herë që performohen linden për së dyti dhe e ruajnë gjallërinë e tyre në trajta të ndryshme. E tillë është edhe zbulesa e fundit hyjnore, Kur'ani. Çdo ajet i tij lind së dyti gjatë çdo leximi të ri dhe tradita e komentimit të tyre nuk është traditë e vdekur por e gjallë, konstituive, që e ka të njëjtin tekst, por që në periudha të ndryshme ekzaltin auditorin në trajta të ndryshme si intelektuale ashtu edhe artistike.

Ashtu si e shenja edhe poezianuk i duron vetëm kufijtë e shqisave dhe të dukshmes. Ata janë melodi të përjetshme dhe relacioni i subjektivit me objektin tek to nuk është i ndarë por i bashkuar. Si pasojë ka mundësi të shprehjet vetëm nëpërmjet artit. Pikërisht për këtë edhe stili i gjuhës së Kur'anit është artistik dhe jo vetëm literal dhe këtë shumë me delikatesë e shprehë Mehmed Akifi në veprën e tij.

Nuk dua të them se arti dhe e shenja e kanë të njëjtin natyrë. Dua të them vetëm se të dyja përvojat si njëra dhe tjetra, janë me intensitet të lartë. Kur flitet për të shenjtën/zbulësën/sunnetin atëherë ajo ka të bëjë me llojin e jetës që përcaktohet e tëra nga prania e fortë e një realiteti të shenjtë brenda nesh, e një realiteti që mund të na trondit deri në palcë. E njëjta gjë ndodh edhe me artin. Të dyja këta emocione na e dashurojnë vetminë, por na mbajnë të gjallë me shoqërinë.

Eksperienca e të shenjtës dhe përgjithësimi i saj nëpërmjet të artit ka ndikuar qartë në përpunimin e sistemit të Ibn Arabiut, që është shfaqur në veprën e tij të njohur Fusu'l-Hikem/Perlat e Urtisë. Ai, jetën dhe veprimtarinë e pejgamberëve të Allahut, të prezantuar në Kur'an, e ka paraqitur në trajtë të arketipeve universale për të gjitha kohërat

Kutsallık duyumu ve onun sanat aracılığıyla genellenmesi, İbn Arabî'nin oluşturduğu sistemde çok etkili olmuştur. Bu sistem yazarın Fususu'l-Hikem (Bilgeliğin İncileri) isimli ünlü eserinde ele alınmıştır. İbn Arabî eserinde Kur'an'da ismi geçen Peygamberlerin hayatlarını ve eserlerini bütün zaman ve alanlar için evrensel arketipler şeklinde anlatmıştır. Onun artistik hermenotiği, kutsallığın duyumu ve varoluşsal yalnızlığın sanatı aracılığıyla tanıtılmasının özgün sui-generis bir yaklaşımıdır.

Mehmet Akif, insanın bir seçim yapma mecburiyetinin olduğunu söylemektedir. Başlangıçta yapılan seçim niceldir. Mümkün olanları eşdeğer olarak görürsek nicelikleri imkanlarımızı aşar. Ancak mümkün olanların ötesinde bulunan duyuları dahil edersek yapmamız gereken seçim niteliktir. Kutsallık imkanına karşı devamlı açık olmak, düşünmenin başka bir şeye itaat etmesini, bu şey karşısında düşüncenin durmasını getirmektedir.

Bu noktada, biz bugün insan türünün geleceği ya da daha doğrusu, hümanizmin devam edip etmeyeceği meselesiyle karşı karşıyayız. İnsan süjesinin kendi yarattığı yıkıcı şartlarda hayatının ve ruhunun yaşayabilmesi sadece kutsallığa dönmesi ve insan süjesinin sanat objesiyle buluşması ile mümkündür. İnsan, şiiri değişimle ve gelişimle belirlenen doğanın alternatif bir varlığı olarak yaratır. Sanat ayrıca bu varlığın bir yansımaları da getirmektedir. Bu yansıma, kesilmeyen değişimin antinomik olarak devamlılığıdır. Mehmet Akif Ersoy ile benzer şekilde, Gadamer de hermenotiğinde "şimdiki" hayatı tarih kapsamında bir ufuk olarak belirler ve bundan yola çıkarak varlığın sadece bir açıklama olduğunu ve değişimsizliğin şekillerini içermediğini tespit eder. Bilimde ve felsefede tanıtılan köklü de-

dhe hapësirat. Hermeneutikae tij artistike është qasje sui generis e përvijës së të shenjtës dhe prezantimit të saj nëpërmjet artit në vetminë ekzistenciale.

Njeriu domosdoshmërisht është i detyruar, thotë Mehmed Akifi, të zgjedhë. Zgjedhja që duhet të bëjmë fillimisht është sasiore. Sasia e të mundshmeve, po t'i shohim të tërasi të barasvlershme, i kapërcen mundësitë tona. Nëse e fusim në lojë eksperiencën e gjendjeve të përtëjme, atëherë zgjedhja para së cilës gjendemi është cilësore. Të qenit vazhdimisht i hapur ndaj mundësisë që është pothuaj ajo e të shenjtës, bën që puna e mendimit t'i nënshtrohet vazhdimisht diçkaje tjetër, diçkaje ballë së cilës pikërisht mendimi ndërpritet.

Në këtë pikë ne sot jemi të përballëme çështjen e ardhmërisë së gjinisë njerëzore, ose mund të themi, edhe me çështjen se do të vazhdojë ose jo humanizmi. Vazhdimi i jetës dhe shpirtit, përballë kushteve rrënuese që i ka krijuar vetë subjekti njeri, do të jetë i mundshëm vetëm se nëpërmjet të rikthimit të të shenjtës dhe bashkimit të subjektit me objektin e artit. Njeriu e krijon poezinë si genie alternative e natyrës që është e përcaktuar me ndryshimin dhe zhvillimin. Arti me vete e sjell edhe njëpasqyrim të ri të qenies. Ky pasqyrim është vazhdimësia si antinom i ndryshimit të pandërprerë. Gadameri në hermeneutikën e tij, ngjashëm si edhe Mehmed Akifi, jetën e "të tashmes" e vendos si horizont të caktuar më kuadër të historisë dhe prej këtu konstaton se qenia është një shpjegim dhe se nuk përmban modalitet të pandryshueshmërisë. Këta ndryshimërrënjësore të paraqitura në shkencë dhe në filozofi do të transferohen edhe në art. Edhe Umberto Eco, është i mendimit se një vepër artistike nuk mund të kuptohet si pasojë e një sistemi të mbyllur të ndjenjave dhe të mendimit, përkundrazi duhet të jetë e gjallë dhe e vazhdueshme. Këtë vazhdueshmëri artit ia mundëson vetëm e shenjtja, por edhe të shenjtës vetëm hermeneutika artistike. Ndërsa që të dyja janë të lidhura me vetminë pozitive.

ğişimler sanata da taşınacaktır. Umberto Eco da bir sanat eserinin kapalı bir düşünce ve duygu sistemine göre anlaşılacakığı düşüncesindedir. Aksine, onun canlı ve devamlı olması gerekmektedir. Sanata bu devamlılığı sağlayan kutsallıktır, kutsallığa ise devamlılığı sağlayan artistik hermenötiktir. Bunların ikisi de olumlu yalnızlıkla bağlantılıdır.

Kutsal sanatın nihai objesi duygular uyardırmak veya izlenimler bırakmak değildir, o bir semboldür ve sembol olarak basit ve iptidai anlamlar kullanır. O hiçbir zaman bir imgeden fazlası değildir, onun gerçek objesi ifade edilmemiş olandır. Onun modelleri öteki dünyanın gerçeğini yansıttığı için, orijin açısından kutsal sanat meleklerle özgüdür. Yaradılışın yeniden değerlendirilmesinde -Kutsal Sanat- alegorik bir şekilde dünyanın sembolik doğasını göstermekte, insan ruhunu özgür bırakmaktadır.

Kutsal sanatın bütün bu temel özellikleri, bu ya da başka şekilde ve farklı oranlarda, her bir gelenekte öteki dünyanın olumlu yalnızlıkta yaşanılması gerçeğine ve yüceliğine özünde sahip olmaktadır. Öyle ki her biri, prensipte maneviyatın her türlü şeklini gösterebilme kapasitesine sahip olacaktır. Dahası şekil, tamamlanmış doğası aracılığıyla başka bir şeyi yaşamadan belli bir şeyi ifade edemez çünkü şekil ifade ettiği şeyi sınırlandırır ve böylece onların evrensel arketipinden muhtemel ifadelerin imkanını dışlar. Bu kural, doğal olarak sadece sanatta değil şekilsel tezahürün bütün düzeylerinde uygulanmaktadır. Böylece farklı dinlerde bulunan ilahi ayetlerin değişimleri, şekilsel yansımaları şartlarında değerlendirildiklerinde karşılıklı olarak ayrıktır, ancak bir olan ilahi özlerinde ayrıksı değildir. Kutsal sanat dahil metafiziğe bağlı olmayan sanat yoktur. Metafizik

Objekti definitiv i artit të shenjtë është të mos ndjell ndjenja ose të komunikoj impresione; ai është një simbol, dhe si i tillë ai përdor kuptime të thjeshta dhe primordiale. Ai në asnjë rast mund jetë diçmë tepër se aluzion, objekti real i tij është i pashprehur. Ai është engjëllor për nga origjina, sepse modelet e tij reflektojnë realitetin e të përtjemes. Me anë të një rekaptulimi të krijimit - “Arti Hyjnor” -alegorikisht, demonstroi natyrën simbolike të botës, e çliron shpirtin njerëzor.

Gjitha këto aspekte fundamentale të artit të shenjtëruar, në një apo tjetër mënyrë, si dhe në proporcione të ndryshme, në secilën prej traditave tradicionale, në esencë e posedojnë të vërtetën dhe madhësinë e plotë të përjetimit të përtjemes në vetmi pozitive, ashtu që secili do të jetë i aftë, në parim, të manifestojë çdo formë të mundshme nga shpirtëria. Për më tepër, forma, përmes natyrë së vetë të plotë, është e paaftë ta shpreh një gjë pa përjetuar një tjetër, sepse forma e limiton atë që e shpreh, dhe si rrjedhim në këtë mënyrë e ekskludon mundësinë e shprehjeve të mundshme nga arketipi ityre universal. Ky ligj natyrisht aplikohet në gjitha nivelet manifestimit formal, dhe jo vetëm në art; kështu që ndryshueshmëritë e zbulimeve hyjnore, në të cilën janë gjetur religjione të ndryshme, gjithashtu janë reciprokisht ekskluzive kur peshohen në kushtet e pasqyrimeve të tyre formale, e jo në esencën e tyre Hyjnore, e cila është Një. Nuk ka art dhe të shenjtë që nuk varet në një aspekt nga metafizika. Shkenca e metafizikës është vetë e pakufizuar, kur dihet fakti se objekti i saj është infinitja.

Nisur nga kjo që u tha, në poezinë e Akifit shohim gjithçka që nuk na veçon e ndan nga bota, por që na mban tok me rregullat thelbësore të artit dhe të shenjtës. Shpeshherë disiplina e industrializuar, duke na mbyllur në rrugën e punës, na largon nga përvojat e përtjeme. Kështu është vërtetë, të paktën në kuptimin e përgjithshëm, por ama edhe kjo përvojë e të

biliminin kendisi tanımlanmamış bir bilimdir, onun objesinin sonsuzluğun olduğu bilinmektedir.

Bahsettiklerimizden yola çıkarak, Ersoy'un şiirinde bizi dünyadan ayırmayan, dışlamayan, bizi sanatın ve kutsallığın kuralları aracılığıyla birlikte tutan bir şey görüyoruz. Bazen endüstrileşmenin disiplini, bizi çalışma hayatıyla sınırlandırarak, öteki dünyanın duyumlarından uzaklaştırmaktadır. Gerçek böyledir, en azından genel anlamda, ancak öteki dünyanın duyumları da kendi disiplinlerini ister. Burada kesin olan bir şey var: böyle bir disiplin, sanatın veya kutsallığın her türlü boş lafını ve övgüsünü yasaklamaktadır. Sanat ve kutsallık sessizlik ister ancak her zaman böyle olmuyor; sessizliğin inkarı için, boş laflar için ve olumlu yalnızlığın unutulması için bazılarının dünyadaki varlıkları yeterli bir sebep olmaktadır.

përtejmes ekërkon disiplinën e vet. Një gjë është e sigurt: se një disiplinë e tillë ndalon çfarëdolloj lëvdate llafazane të të shenjtës ose artit. Arti dhe e shenjta e kërkojnë heshtjen, mirëpo jo gjithherë ndodh kështu, për disa prania në botë bëhet shkak i mjaftueshëm për mohimin e heshtjes, për llogotitje, për harresën e vetmisë pozitive.

MEHMET AKİF ERSOY'UN BAKIŞ AÇISININ SENTEZİ OLARAK “SAFAHAT” ESERİ

“SAFAHAT” SI SINTEZË E BOTËVËSHTRIMIT TË MEHMET AKIFIT

Prof. Dr. Milazim KRASNIQI

Mehmet Akif Ersoy şiiirinin Arnavut diline getirilmesi, çok geç gerçekleşmiş olsa da önemli bir olaydır. Bu kitap bize, bunca zaman unutulmuşlukta bırakılan memleketli şairimizin sadece sanatsal değerlerini değil büyük insani değerlerini de yakında tanımak için oldukça iyi bir imkân sunmaktadır. Şairin eserlerinin atalarının dilinde yayınlanmasındaki gecikme, asırlar boyunca birlikte yaratılan değerlerin unutulmasını sağlamaya çalışan dönemin siyaseti dolayısıyla Arnavut ve Türk kültürleri arasındaki bağların bir uçurum yaratacak kadar koparılmasının göstergesidir¹.

Mehmet Akif Ersoy bir Türk şairdir ancak kökenlerinin Arnavut olması, onu Arnavut

Botimi i poezisë së Mehmet Akif Ersojit në gjuhën shqipe, ndonëse me vonesë të madhe, është një ngjarje e shënuar, e cila na krijon një mundësi të mirë që t'i njohim nga afër vlerat e veprës artistike të tij po edhe vlerat e mëdha njerëzore të këtij bashkëkombësi të tretur e të harruar për kaç kohë. Vonesa e botimit të këtij poeti në gjuhën e të parëve të tij, ndër të tjera flet për diskontinuitetin që u shfaq si një humnerë ndërmjet kulturës shqiptare e asaj turke, për shkak të rrugëve politike që u ndoqën e që sollën edhe harrimin e vlerave të krijuara bashkërisht ndër shekuj¹.

Mehmet Akif Ersoji është poet turk, por prejardhja e tij shqiptare e bën që të jetë edhe pjesëtar i vlerave etike dhe kulturore shqiptare. Me këtë kriter, pra të prejardhjes etnike, janë inkuadruar në kulturën shqiptare

etik ve kültürel değerlerinin de bir parçası yapmaktadır. Etnik kriterlere dayanarak birçok önemli şahsiyet, Arnavut dilinde hiçbir şey yazmamış olmalarına rağmen Arnavut kültürüne dahil edilmiştir². Dolayısıyla bu kriterlere dayanarak Mehmet Akif Ersoy'un ve diğer bütün Arnavut asıllı önemli şahsiyetlerin kültürümüzün ve tarihimizin hafızasına yazılması gerekmektedir. Bunlardan herhangi birinin dışlanması, diğerlerinin değerlerini de şüpheye düşürecektir. Mehmet Akif Ersoy milli hafızamızda yer alması gereken önemli bir yazardır çünkü bu şair tarihte ve edebiyatta geçici bir figür değildir, o Türkiye'nin en önemli şairlerinden olması yanında 1920'li yılların Türkiye'sinde yaşanan milli savaşlar döneminin en değerli vatanperverlerinden biri olarak Türk milletinin sonsuz sevgisini kazanmıştır.

Artık Mehmet Akif Ersoy'un bütün eserleri Arnavutça olarak da yayınlandığından Arnavut okurlarınca bu olağanüstü şair, onun şiirleri ve XX. yüzyılın ilk yarısındaki Türk şiirinin gelenek ve değerleri konusunda yoğun bir tanıma ve analiz dönemi başlayacağını umuyoruz. Safahat'ta yer alan şiirler, Mehmet Akif Ersoy'un hiçbir hayati veya siyasi engelin durduramadığı bir kasırga gibi olduğunun kanıtıdır. Roland Barti'nin ifadeleri, şairi Arnavut dilinde algılayabilmemiz için bize yardımcı olmaktadır. Barti şöyle diyor: "Eserin (rasyonel) unsurların (esrarengiz) sentezi olarak anlaşılması fikri, ne doğru ne de yanlış bir fikir gibi görünmektedir. Bu sadece eserlerin anlatılması için kullanılan ve zamansal olarak tamamen belirlenmiş son derece sistematik bir usuldür". (Bart: 128). Klaudio Gilen'in "Edebiyatın sistemler yarattığı ya da kendisini bir sistem olarak gösterdiğini düşünmek için birçok sebebimiz vardır" şeklindeki ifade edilen düşüncesi de Ersoy'un şiirinin

jo pak personalitete, të cilët po ashtu nuk kanë shkruar asgjë në gjuhën shqipe². Me këtë kriter, edhe Mehmet Akifi dhe të gjithë personalitetet e tjera që kanë prejardhje shqiptare, duhet të inkuadrohen në memorien e historisë dhe të kulturës sonë, sepse përjashtimi i kujtdo, mund t'i bëjë të kontestueshëm edhe të gjithë të tjerët. Prandaj, edhe Mehmet Akifi është një nga personalitetet që duhet të inkuadrohet në memorien tonë kombëtare. Kjo edhe për arsye praktike, sepse ai nuk është një figurë kalimtare as në letërsi e as në histori, veçse është njëri nga poetët më të shquar të Turqisë dhe njëra nga figurat e dalluaratë luftës atdhetare të saj në vitet njëzet, për ç'gjë ai ka fituar nderimin e përherëshëm të kombit turk.

Tash që vepra e plotë poetike e Mehmet Akifit është e botuar në shqip, shpresojmë se do të hapet një dialog intensiv i lexuesit shqiptar me këtë poezi, për ta njohur këtë poet të jashtëzakonshëm dhe traditat e vjera të poezisë turke të gjysmës së parë të shekullit XX.

Poezia e përfshirë në vëllimin voluminoz Fletët (Safahat), e prezanton Mehmet Akifin si një uragan, të cilin as pengesat jetësore e as ato politike nuk e ndalën asnjëherë. Për receptimin e saj në shqip, na ndihmon si orientues mendimi i Roland Bartit, i cilit thotë se "ideja që vepra të kuptohet si sintezë (misterioze) e elementeve (racionale), duket se nuk është as e gabueshme e as e drejtë, thjesht kjo është një mënyrë skajshmërisht sistematike dhe e përcaktuar plotësisht në kohë, për të prezentuar gjërat. (Bart: 128) Edhemendimi i Klaudio Gilenit se "ekzistojnë një numër shkaqesh për të menduar se letërsia krijon sisteme, ose se shpërfaqet si sistem" (Gilen: 333), na shërben si orientues në vlerësimin e poezisë së Akifit. Vepra poetike "Safahat" mund të vështrohet si vepër sintezë, apo si sistem, sepse ajo fillim e mbarim përshkohet nga një botëvështrim koherent i autorit të saj, i ndërtuar mbi besimin fetar, angazhimin atdhetardhe idealin estetik,

değerlendirilmesinde bize yol göstermektedir. (Gilen: 333). Safahat da bir sentez ya da bir sistem olarak nitelendirilebilir çünkü bu eser, baştan sona kadar yazarının şiiresel misyonunun temeli olarak dini inanç, vatan-severlik ve estetik ideal üzerine oluşturulan tutarlı bir yaklaşımdan şekillenmektedir. Aslında Mehmet Akif, şiiirini, ona ihtiyaç duyan okura kendisini adayarak “hisli bir yürek” olarak düşünmüştü. Böylece, yürekten gelen bir söz gibi sunulan şiirindeki onca dürüstlüğün de kaynağı anlaşılmaktadır. Ersoy’un şiiresel eserlerinin sentezinde ortaya çıkan temel niteliğin dini bakış açısının tutarlılığı olduğu görülmektedir ki bu tutarlılık onun şiiresel görevinin anlaşılmasındaki anahtar olarak da nitelendirilmektedir. İlk şiirlerinden biri olan “Fatih Camii” isimli şiirinde, dünyevilere bile ilahi bir açıklama getiren yazarın bu bakış açısının yoğunluğu hissedilmektedir.

“Semadan inmemiştir, şüphesiz, lakin semavidir
 Zemini olmayan bir cilve-i feyyazı havidir.”

Safahat’ta yer almayan son şiirlerinden biri olan “Resmim için” isimli şiirinde de ilahi olan ile dünyevi olan birbirleriyle bağlanmaktadır. Şair, Tanrıdan dünyevi bir hizmet talep etmektedir: “Ya Rabbim toprağından bir avuç toprağı benden esirgeme”³. 1921-1922 yıllarında bir çeşit askeri marş halini alan “Ordunun Duası” gibi askeri konulu şiirlerinde bile şair, dini bakış açısının ışığını yansıtmaktadır. Daha sonra Türk devletinin milli marşı haline gelen “İstiklal Marşı” şiiri de bu bakış açısı kapsamında şekillenmiştir. Söz konusu şiirde dünya ve vatan, ilahi dünya ile ilişkilendirilmektedir.

*“Ruhumun senden İlahi şudur ancak emeli:
 Değmesin ma’bedimin göğsüne na-mahrem eli;
 Bu ezanlarkı şehadetleri dinin temeli
 Ebedi, yurdumun üstünde benim inlemeli.*

si bazament të misionit të tij poetik. Në fakt, Mehmet Akifi poezinë ekonceptoi si një “zemër që ndjen” dhe që i dedikohet atij që e lexon, nëse atij që e lexon i duhej ajo zemër që ndjen. Prej këndeje buron gjithë ai sinqeritet në poezinë e tij, sepse poezia shpërfaqet si fjalë që buron nga zemra. Aspekti kryesor i sintezës së veprës poetike të Akifit shihet në koherencën e botëvështrimit fetar, i cili edhe është çelësi për ta kuptuar angazhimin poetik të tij. Që nga poezia e hershme “Xhamia Fatih”, ndihet prezenca e fuqishme e këtij botëvështrimit, i cili u jep kuptim qiellor edhe objekteve tokësore si në këto vargje:

*S’ka zbritur nga qielli, por pa dyshim është
 qiellore,*

*Një shfaqje jotokësore, sublime, e frymëzuar.
 (Ersoj:104)*

Edhe në poezinë e fundit të tij, Portretit tim, që nuk ishte e përfshirë te vëllimet e Safahatit, ai e alternon qielloren e tokësoren, duke i kërkuar instancës hyjnore një shërbim tokësor: “O Zot, dhe mos ma kurse nga toka jote një grusht dhe”³ Madje edhe poezi militante si “Lutja e ushtrisë” e cila në vitet 1921-1922, u bë njëfarë himni ushtarak, e ka në vete rrezatimin e botëvështrimit të fortë fetar. Bile edhe poezia “Marshi i Pavarësisë”, e cila u bë himni shtetit turk, është e ndërtuar mbi atë botëvështrim, sipas të cilit alternohet kjo botë me botën e amshueshme dhe atdheu me Qiellin më të lartë:

Vetëm për një gjë të lutet shpirti im, o Zot, me shpresë:

*Në gjoks të këtij tempulli dora e huaj të mos
 prekë!*

*Këto ezane me dëshmitë e tyre në themel të fesë
 Mbi tokën e atdheut tim të jehojnë përjetë!*

*Guri i varrit, në paça, të përkulet mijëra herë
 në dalldi,*

*Duke më kulluar, o Zot, gjaku i trupit nga çdo
 plagë,*

*O zaman vecd ile bin secde eder varsa taşım;
Her cerihamda, İlahi, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-i mücerred gibi yerden na'şım!*

*O zaman yükselerek Arş'a değer, belki, başım.”
(Ersoj: 569)*

Bu nedenle, Mehmet Akif Ersoy'un şiirsel eserlerinin bir sentez olarak nitelendirilmesi, yalnızca eserin anlatımı için zamansal olarak tamamen belirlenmiş son derece sistematik bir usul değildir; bu, onu en doğru şekilde anlamayı sağlayan bir prosedürdür.

Bu bağlamda söz konusu şiiri okuduktan sonra okurun, Türk milletinin yok edilmeye ve İslam dininin yozlaştırılmaya çalışıldığı, büyük kargaşaların yaşandığı dönemdeki Türk milletinin tarihini ve İslam dinini daha iyi anlayabildiği ortadadır. Buradan yola çıkarak, hem Türk şair hem de İslamcı şair olarak nitelendirilen Ersoy'un aksiyomunun “Her şey Din ve Vatan için” olduğu sonucuna varılabilmektedir. Hem dönemin gerçekleri hakkında yazarken hem de geçmiş ile ilgili felsefi düşüncelere dalarken şairin düşüncesinin temelinde İslam dininin, milletinin ve vatanının yüceliği vardır. Mehmet Akif Ersoy'un dininin, milletinin ve vatanının korunmasına yönelik bu dramatik kararlılığı, XX. yüzyılın ilk 30 yılında İslam dininin ve Türk milletinin yaşadığı dramatik ve trajik olaylardan etkilenmiştir. “Din = ahlak + vatanseverlik + İlim” şeklinde oluşturduğu formülüne dayanarak yazar, dönemin bozulmuş nabzını net bir şekilde hissetmiş ve şiirleriyle bu durumlara cesur bir açıklama getirmiştir.

Yazarın kişisel yetenek ve cesaretinin yansıtılmasına ayrıca katkı sağlayan, özellikle yazarın birçok şiirinin yayımlandığı “Sebilürreshad” dergisi gibi dönemin edebiyat çevresiydi.

Şair olarak Mehmet Akif Ersoy, şiirini birlikte yaşadığı insanların ve toplumun iyileştirilme-

*Më shpërthen nga dheu kufoma si një shpirt i ri,
Atëherë, ndoshta, kryet më arrin në Qiell të
Shtatë! (Ersoj: 569)*

Prandaj, në rastin e Mehmet Akifit, trajtimi i veprës së tij poetike si vepër sintezë, nuk është vetëm “një mënyrëskajshmërisht sistematike dhe e përcaktuar plotësisht në kohë, për të prezantuar gjërat”, por edhe një procedurë për ta kuptuar atë sa më drejt.

Në këtë kontekst, është e qartë se pas leximit të kësaj poezie, lexuesi e ka më të qartë edhe historinë e kombit turk e edhe të fesë islame në atë vend, në kohën e turbulencave të mëdha, të cilat gati sa e rrënuan kombin turk dhe fenë islame e zvetënuan tej mase. Prej këndej mund të konkludohet se aksioma e poetit ishte “Për fe e Atdhe”, duke i marrë atributet poet islam dhe poet kombëtar turk në të njëjtën kohë. Edhe kur shkruante për aktualitetin, edhe kur kridhej në meditime filozofike për të kaluarën, në bazament të idesë së vet ai e kishte sublimen e fesë islame dhe sublimen e kombit dhe të atdheut të vet. Ky angazhim dramatik i Mehmet Akifit në mbrojtje të fesë, të kombit e të atdheut, është në përpjesëtim të drejtë me zhvillimet dramatike dhe tragjike që ka përjetuar feja islame dhe kombi turk në tre dhjetëvjetëshat e parë të shekullit XX. Në bazë të formulës së vet “Fe = moral + atdheadhuri + dije”, ai e ndjeu qartë pulsën e çrregulluar të asaj kohe dhe i dha një shpjegim të guximshëm me poezitë e veta.

Krahas talentit dhe guximit personal, këtë ia ka mundësuar edhe ambienti letrar e kulturor i kohës, në të cilin veçmas spikatë dalja e revistës “Sebilureshad”, në të cilën ai i botoi shumicën e poezive të veta.

Mehmet Akifi ishte poet i angazhuar, duke e konceptuar poezinë e vet si një mjet të ndikimit në përmirësimin e njerëzve dhe të shoqërisë në të cilën jetonte. Zvetënimin e vlerave në shoqërinë e asaj kohe, konfuzioni ideologjik lidhur me novatorizmin dhe konservatorizmin

si için etkili bir araç olarak algılamaktaydı. O dönemin toplumsal değerlerindeki yozlaşma, yenilikçiliğe yönelik ideolojik karmaşa ve dini muhafazakarlık, düşmanları karşısında devletin zayıf düşmesi, manevi ve somut olayların gerekçelendirilmesi gibi olgular şairin şiirsel yaklaşımını şekillendirmesinde etkili olmuştur.

Edebiyatın bu tür fonksiyonunu çok daha sonra Cvetan Todorov şu sözlerle onaylamıştır: “Edebiyatın bilinmesi özünde bir amaç değildir, o herkesi mükemmelleşmeye götüren krallık yollarından birdir”. (Todorov: 24). Mehmet Akif Ersoy’un eserlerinin odağı tam da budur, insanın mükemmelleştirilmesi. “Fatih Camii” şiiri bu eğilimin etkileyici bir açıklaması niteliğindedir. Bu şiirin sonunda insanın öz-olgunlaşmasının en üst seviyesinin manevi huzura kavuşulması olduğu mesajı verilmektedir.

*“Evet, huruş ederek işte rahmet-i Subbuh,
 Bütün yüreklere serpildi kubbeden bir ruh:*

Ruh-i itminan” (Ersoj: 105)

Bu bağlamda Mehmet Akif Ersoy’un “l’art pour l’art” (sanat sanat içindir) yaklaşımına ve estetik kısırlığına karşı olduğu vurgulanmalıdır. Yazar şiirini toplumunun ve milletin gelişmesi ve ahlaki iyileşmesi için bir araç olarak görmektedir.

1912 yılının Mart ayında “Sebilürreşad” dergisinde yayınlanan “Edebiyat” makalesinde yazar, “l’art pour l’art” teorisine karşı çıkarak şöyle yazıyor: “... Bu tür teoriler, edebiyat adına onura, hayata ve milletin varlığına saldıran ve ahlaksızlığa fiziki şekil vermeye çalışan bazı kötü niyetli ve basit insanlar tarafından sanat eseriymiş gibi sunulan sapıklıklara izin ve popülerite vermek amacıyla gündeme gelmektedir...! Sonra bizler varız, her edebiyatın bir vatana sahip olduğuna inanılır. Bu nedenle hiçbir ülkenin edebi-

fetar, dobësia e shtetit në raport me armiqhtë, motivimi për ngritje morale e materiale, ishin disa nga shtyllat e angazhimit të tij poetik.

Këtë funksion të letërsisë do ta konfirmojë shumë më vonë Cvetan Todorovi me fjalët se “njohja e letërsisë nuk është një qëllim në vete, por është një nga rrugët mbretërore që drejtojnë në përkryerjen e secilit.” (Todorov: 24) Vepra poetike e Mehmet Akifit në fokus e ka pikërisht përkryerjen e njeriut. Poezia “Xhamia Fatih”, është një shtjellim mbresëlënës i kësaj intence, duke e dhënë në fund të saj mesazhin se arritja e qetësisë shpirtërore është shkalla më e lartë e vetërealizimit të njeriut:

Por, ja tek vrapoi mëshira hyjnore

Dhe fryu mbi zemra nga kubeja një frymë:

Fryma e qetësisë shpirtërore (Ersoj: 105)

Në këtë kontekst duhet të theksohet se Mehmet Akifi ishte kundërshtar i larpurlartizmit dhe i sterilizimit estetik. Poezinë e shihte si një mjet të emancipimit dhe të përmirësimit moral të shoqërisë e të kombit.

Në artikullin me titull “Letërsia”, të botuar në revistën “Sebilürreşad”, në mars të vitit 1912, duke kontestuar teorinë e artit për art, ndër të tjera shkruan: “Fundja, këto lloj teorish vihen në rend të ditës dhe pretendohen me qëllim për t’u dhënë lejekalimi dhe popullaritet pornografive të paraqitura si vepra artistike nga ana e një sërë njerëzish mediokër e dashakeqë, të cilët japin imoralitetit formë filozofike dhe në emër të letërsisë, sulmojnë nderin, jetën dhe ekzistencën e kombit! Jemi ne që besojmë se letërsia ka vatan. Nga ky shkak nuk duam që letërsinë e asnjë vendi ta kopjojmë në vendin tonë! (Ersoj: 68)

Por, kur ndikimi i poezisë i dukej se nuk bënte punë, ai angazhohej politikisht, po edhe praktikisht, madje deri edhe me thirrjet për luftë kundër armiqve të atdheut, sikundër bëri në vitet njëzet. Edhe ky lloj angazhimi është brenda botëvështrimit të tij fetar e estetik, i cili

yatını kopyalamak istemeyiz". (Ersoy: 68).

Şiirinin etkisinin yeterli görünmediği durumlarda Ersoy, savaşını siyasi olarak hatta fiziki olarak da, 20 yıl boyunca yaptığı gibi vatan düşmanlarına karşı savaş çağrıları ile devam ettirmiştir. Yazarın estetik ilahi bakış açısı kapsamında olan bu tür rolleri üstlenmesi, onu endişe ve korkulardan özgürleştirmiş ve insani misyonunun boyutlarını netleştirmiştir.

Türk kimliğinin yanı sıra atalarının Arnavut kökenli olmasının ve yazarın bu konudaki farkındalığının, yazarın bakış açısının şekillenmesindeki dramatikliğe etki etmesi kaçınılmazdır. Bunu, şairin "Fatih Camii" şiirinde yazdığı bir çocukluk anısı açık bir şekilde ispatlamaktadır.

Kaynakça

Akifi Mehmet, Fletët, Logos A, Shkup, 2006
Bart Roland, Knizevnost, semiologija, mitologija, Nolit, Beograd, 1979

Gilen Klaudio, Knizevnost kao sistem, Nolit, Beograd

Todorov Cvetan, Letërsia në rrezik, Buzuku, Prishtinë, 2007.

Dipnot

1 Milazim Krasniqi, "1912 yılında başlatılan Balkan Savaşı henüz bitmemiştir" (Arnavutlar Arasında İslamın Gerçeği), "Sesimiz Yayın" Organı, Prishtinë, 2006, ss. 93-95.

2 Örnek olarak bunlardan biri, XVI yüzyılda sadece Latince yazdığı halde Arnavut Hımanisti olarak nitelendirilen Marin Barleti'dir.

3 Bu şiir ilk olarak Mehmet Akif Ersoy'un arkadaşı Eşref Edip'in kitabında yayınlanmıştır.

autorin e çliron nga ankthi e nga frika dhe ia kthjellon përmasat e misionit njerëzor.

Prejardhja shqiptare e të parëve të tij dhe ndërgjegjësimi për atë fakt, krahas identiteti të tij kombëtar turk, nuk mund të jetë pa ndikim në dramaticitetin e manifestimit të atij botëvështrimit, gjë që edhe evokimi i një episodi të fëmijërisë në poezinë "Xhamia Fatih" e konfirmon qartë.

Literatura

Akifi Mehmet, Fletët, Logos A, Shkup, 2006
Bart Roland, Knizevnost, semiologija, mitologija, Nolit, Beograd, 1979

Gilen Klaudio, Knizevnost kao sistem, Nolit, Beograd

Todorov Cvetan, Letërsia në rrezik, Buzuku, Prishtinë, 2007

(Referencat)

1 shih: Milazim Krasniqi, Lufta ballkanike e filluar në vitin 1912 nuk ka përfunduar ende,(E vërteta e Islamit ndër shqiptarë), Zëri Ynë, Prishtinë, 2006, 93-95

2 Shembulli më klasik është Marin Barleti, i cili në shekullin XVI ka shkruar vetëm latinisht, por mbahet si humanist shqiptar

3Kjo poezi që botuar për herë të parë në librin e mikut të Akifit, Eshref Edibit.

MEHMET AKIF VE MEDENIYET FIKRË

MEHMET AKIF DHE CIVILIZATION INTELEKTUALE

Yusuf KAPLAN / Jusuf KAPLLAN

Hepiniz hoş geldiniz.

Benim bu salonda üçüncü kez konuşmam. Daha önceki dönemlerde konferans vermek için gelmiştim. Arnautluk'un bir parçası olduk. Benim burada altını çizmek istediğim üç Akif'ten bahsedeceğim. Birincisi 'sanatçı', ikincisi 'düşünür' üçüncü olarak da 'ahlak anıtı' olarak bahsedeceğim. Bu üçünün buluştuğu nokta Akif'te bir kabına sığmayan ruh var. Bu ruhun derinliklerini, labirentlerini iyi keşfetmek gerekiyor. Onun için söyle bir cümle kurabiliriz. Akif'in doğduğu topraklar bu topraklar. Annesinin vatanı Orta Asya. Kendisi de İslam medeniyetinin temsilcisi Osmanlı'nın kalbi Fatih'te doğuyor. Aslında tam bir sentez. Önemli bir sentez. Doğudan batıya, batıdan doğuya uzanan bu ruh Akif'te ete kemiğe bürünüyor.

Ju uroj mirëseardhjen të gjithëve.

Është hera e tretë që unë mbaj fjalim në këtë sallë. Kam ardhur edhe më parë për të dhënë një konferencë. Tashmë ne jemi bërë si pjesë e Shqipërisë. Unë këtu do të flas për tre Akifë të cilët dua t'i theksojë. I pari është Akifi "artist", i dyti Akifi "mendimtar" dhe i treti Akifi si "monument morali". Vendi ku bashkohen të tre këta, pra vetë Akifi ka një shpirt shumë të madh. Duhet zbuluar me kujdes thellësitë dhe labirintet e këtij shpirti. Për Akifin mund të themi këto fjalë: Këto këtu janë trojet ku kanë lindur etërit e Akifit. Vendlindja e nënës së tij është Azia e Mesme. Vetë poeti ka lindur në Fatih, që është zemra e Perandorisë Osmane, përfaqësues i qytetërimit islam. Pra kemi të bëjmë me një sintezë të vërtetë. Një sintezë e rëndësishme kjo. Mishërohet tek Akifi një shpirt që shtrihet nga Lindja në Perëndim dhe nga Perëndimi në Lindje.

Geldiğimiz noktada Osmanlı'nın, İslam dünyasının geldiği noktada Akif'in bu ruhu bütün iliklerine kadar hissettiğini sanatında düşüncesinde özellikle hayatında yansıttığını görüyoruz. Ama bir noktanın altını çizmek isterim. Ahlak anıtı özelliği Akif'in sanatçılığını da düşünür tarafını da belirleyen özelliğidir. İnsanlığın yükünü omuzlarında taşıyan biriyle karşı karşıyayız. Osmanlı gittiğinde insanlığın çok büyük felakete sürükleneceğini iliklerine kadar hisseden biri. Dolayısıyla idame ettirebilmesinin Osmanlı'da nihai noktasına ulaşan medeniyet tecrübesinde ancak söz konusu olabileceğini görüyor. Osmanlı'nın gitmesi dünyanın bitmesi ve dünyanın ruhunun çekilmesi demek. Osmanlı medeniyeti bir ahlak ve ruh medeniyetidir. Osmanlı gitti ve dünyadan ruh çekildi. Özellikle vurgulamak için söylüyorum. Osmanlı demek adalet demektir. Bütün dolaştığı coğrafyada buna kendi gözleriyle tanık oluyor. Osmanlı demek asalet demek. Osmanlı'nın parçası olan herkese karakter asalet kazandırmış bir tecrübe. Osmanlı'nın bu özelliklerini anlayabilmek için kesinlikle modern tarihi Batı tarihi ile birlikte okumak gerek. Batı tarihine baktığımız zaman biz bunu çok net görebiliriz. Osmanlı gitti ve dünyadan ruh çekildi. Dolayısıyla Osmanlı coğrafyasındaki bütün toplumların öksüzleşmesi yetimleşmesi başkalarının saldırısına sömürsüne açık hale gelmesi demek ve bunu Balkanlar için çok rahat söyleyebiliriz.

Ben özellikle Akif'in düşünür tarafı üzerinden bir iki cümle kurmak istiyorum. Akif İslam dünyasının yaşadığı ikinci medeniyet krizini her bakımdan her düzlemde yaşadığını görüyor. Tarihimizde yaşadığımız ikinci medeniyet krizidir. Birinci kriz 11. 12. ve 13. yüzyılda yaşadığımız Moğollar'ın saldırıları ile başlayan krizdir. Gazali diye bir şahsiyet

Në pikën ku kemi arritur, në pikën ku ka arritur Perandoria Osmane dhe bota Islame, shohim se Akifi e ka ndjerë deri në palcë këtë shpirt dhe e ka reflektuar atë në artin, mendimet dhe veçanërisht në jetën e tij. Por dua të theksoj diçka këtu. Të qenit një monument morali është cilësia që përcakton si anën artistike ashtu edhe anën mendimtare të Akifit. Kemi të bëjmë me një njeri që mban mbi supet peshën e njerëzimit. Ai e kishte ndjerë deri në palcë se njerëzimi do të pësonte fatkeqësi të mëdha pasi të binte Perandoria Osmane. Ai e kuptonte se vetëm nga eksperiencia e qytetërimit osman që pati arritur në pikën përfundimtare do të mund të nisë vazhdimësinë. Rënia e Perandorisë osmane do të sillte fundin e botës dhe dhënien shpirt të saj. Qytetërimi osman ishte një qytetërim morali dhe shpirti. Prandaj kur iku perandoria iku edhe shpirti i saj. Dua ta theksoj në mënyrë të veçantë këtë. Perandoria osmane ishte drejtësi. Akifi që shëtiti në të gjithë rajonin u bë vetë dëshmitar i kësaj. Perandoria Osmane ishte fisnikëri, ishte një eksperiencë që i falë fisnikëri në karakter të gjithë atyre që kanë qenë pjesë e saj. Për të kuptuar këtë cilësi të Perandorisë Osmane duhet që historinë moderne ta lexosh paralelisht me historinë e Perëndimit. Ne e shohim shumë qartë kur lexojmë historinë moderne të Perëndimit se kur ra Perandoria Osmane, ra edhe shpirti i botës. Pas rënies së saj, të gjitha trojet e saj ngelën pa zot, ngelën jetim dhe të ekspozuara ndaj sulmeve të tjerëve, gjë të cilën e shohim shumë qartë edhe tek rajoni i Ballkanit.

Dua të them nja dy fjalë në veçanti për Akifin si mendimtar. Ne shohim se Akifi e ka përjetuar nga çdo anë dhe në çdo shkallë krizën e dytë të qytetërimit që përjetoi bota islame. Kjo ishte kriza e dytë e qytetërimit që kemi përjetuar në historinë tonë. Kriza e parë ishte ajo që nisi në shekujt e 11-ë, 12-ë dhe 13-ë me sulmet e mongolëve. Ka ekzistuar një personalitet i quajtur Gazali, i gjetur Nizamylmyku, të cilin vetë e pati gjetur një burrë me emrin

var. Melikshah diye bir adam çıkıyor. Nizamül-mülk diye birini buluyor. Nizamülmülk de Gazalî'sini buluyor. Gazalî ile birlikte bin yılın tohumlarını ekiyorlar. Çeyrek asırda Gazalî bin yılın tohumlarını ekiyor. İslam medeniyetinin krizinin aşılmasında çok büyük bir hazırlık bu. Akif'in yolculuğunu biraz Gazalî'nin yolculuğuna benzetebiliriz. Gazalî akidede fikirde ve siyasette Müslümanların inançlarında zihin ve fikir yapılarında bir diriliş hamlesi başlatıyor benzer bir yolculuğun Akif tarafından da başlatıldığını düşünüyorum. Bir taraftan İslam dünyasındaki belli başlı düşünürleri takip ediyor. Ferit Mecid'den Mısır'da Cemallettin Afgani'ye kadar bunların eserlerini çeviriyor, Hindistan'da İkbâl'in eserlerini çeviriyor. Dolayısıyla klasik döneme de tasavvuf üzerinden kendi kişiliğini oluşturacak karakterini oluşturacak bir dünyaya açıldığını hatırlatmakta fayda var.

Benim burada altını çizmek istediğim bir nokta var. Bunu Balkanlarda yaşayan insanlar olarak çok iyi bilmemiz gerektiğini düşünüyorum. Şimdi Osmanlı medeniyeti, tecrübesi ile Avrupa medeniyeti arasında şiddetli bir karşılaştırmaya ihtiyacımız var. Avrupa tecrübesi Balkanlara Kafkaslara bizim altı asırda darüsselam, bir barış yurdu kuruldu. Burada darüsselam kuruldu. Darüsselam kurulmasının tek yolu Darü'l-İslamdan geçer. Yani siz İslam yurdu kurduğunuz zaman bütün farklı dinlere, kültürlere, medeniyetlere ancak o zaman hayata aktarıyorsunuz. Ondan sonra darüsselamı kurabiliyorsunuz. Darüsselam kuruldu ondan sonra Darü'l-İslam kuruldu. Medeniyetler tarihine baktığımız zaman Çin medeniyeti çok önemli bir medeniyettir. Çin medeniyetinin böyle bir tecrübe ürettiğini göremiyorsunuz. Rus Ortodoks medeniyetinin böyle bir medeniyet kuramadığını görüyorsunuz. Avrupalıların böyle bir tecrübe

Melikshah. Kêta së bashku me Gazalinë, në një çerek shekulli mbollën farën e njëmijë vjeçarit. Ishte kjo një përgatitje shumë e madhe në kapërcimin e krizës së parë të qytetërimit islam. Rrugëtimin e Akifit mund ta krahasojmë pak me rrugëtimin e Gazalisë. Gazali nis një rilindje në besimin fetar, idetë dhe politikën, në strukturën mendimtare dhe ideore të besimit mysliman. Mendoj se një iniciativë e tillë është marrë edhe nga Akifi. Ai nga njëra anë ndjek disa mendimtarë të mëdhenj të botës së islamit. Ai përkthen veprat e tyre duke filluar nga vepra e Ferit Mexhidit (Ferit Mecit) në Egjipt e deri tek ajo e Xhemalettin Afganit (Cemalettin Afgan). Në Indi përkthen veprën e Ikbalit. Prandaj është me vend të mbahet parasysh se edhe në periudhën klasike ai u hap ndaj një bote që ndikoi në krijimin e karakterit, personalitetit të tij mbi filozofinë islame.

Këtu ka diçka që dua ta theksojë. Mendoj se kjo është diçka që ne si njerëz që jetojmë në Ballkan duhet ta dimë shumë mirë. Tani, ne kemi nevojë të bëjmë një krahasim të fuqishëm midis qytetërimit osman dhe qytetërimit evropian. Në Ballkan dhe në Kaukaz u krijua një atmosferë paqeje, një parajsë në gjashtë shekujt që ne ishim atje. Pra u krijua vetë parajsa në këto vende. Dhe rruga e vetme për të krijuar parajsën kalon nga krijimi i qytetërimit islam. Pra kur themeloni një vend islam, ju i përcillni vlerat tuaja feve, kulturave dhe qytetërimeve të ndryshme. Dhe më pas mund të krijoni edhe parajsën. Pra është i ndërlikuar krijimi i parajsës me themelimin e vendit islam. Po të shohim historinë botërore do të vëmë re se Kina është një nga qytetërimet më të rëndësishme. Por pavarësisht kësaj, ne nuk shohim që qytetërimi kinez të ketë bërë diçka të tillë. As qytetërimi ortodoks rus nuk e ka bërë një gjë të tillë. Por ashtu edhe evropianët. As ata nuk e kenë përjetuar një eksperiencë në të cilën të kuptohet se vendi i njerëzve është vend ku ka paqe.

kuramadığını görüyorsunuz. İnsanlığın yurdu barış yurdu olabilecek bir tecrübe üretmediklerini görüyoruz.

Osmanlı bu üç kıtanın kesişme noktasıdır. Osmanlı burayı tam altı asır barış yurduna dönüştürüyor. Ve hiç kimsenin etnik kültürel kimliği ile uğraşmıyor. Buna ilişkin bir örnek vermek gerekirse Endülüs tarihten silindiğinden sadece Müslümanları sürmediler, aynı zamanda Yahudileri de Katolik olmayanları da sürdüler. Kısaca Hıristiyan olmayanı yakarız dediler. Aynı zaman dilimi içinde Bosna'nın fethinde Fatih'in yayınladığı ferman vardı. Bu fermana üç başlık altından şunu söylüyordu. İnsanlık tarihinin en önemli belgelerinden biridir. Hıristiyan olana Yahudi olana dokunanı yakarım dedi Fatih bu fermanında. Hıristiyan Avrupalılar Endülüs'te sadece Müslümanları değil Yahudileri de yaktılar, onlara hayat hakkı tanımadılar. Ama biz Osmanlı tecrübesi olarak, bu ülkenin çocukları olarak, yani Osmanlı ne kadar İstanbul ise aynı zamanda o kadar Tiran'dır, Bosna'dır, Üsküp'tür, Şam'dır, Kahire'dir; bunlar birbirlerini besleyen şehirlerdir. Osmanlı İstanbul'dan yönetildi ama Balkanlar yönetti. Buradan çok büyük devlet adamları çıktı. Burada gelmek istediğim nokta Akif'te sentezlenen o ruhun, Osmanlı ile birlikte bütün insanlığın sorunlarını omuzlarında hisseden bir ruha dönüştüğünü görüyoruz. Osmanlı'nın gitmesi demek bütün dünyanın yeniden cehenneme dönüşmesi demektir. Nitekim Osmanlı 6 asır barış yurdu kurdu ama Batılılar 1 asırda Ortadoğu'yu cehenneme çevirdiler. Daha yeni yaşanmış bir hadise Srebrenica'ya baktığımız zaman 2. Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanmış en büyük katliamlardan birisidir. Osmanlı tarihinde böyle bir katliam bulamazsınız. Çünkü Osmanlı'da adem-i merkezîyetçiliğe dayalı millet sistemi var. Herkes kendi coğrafyası

Perandoria Osmane ishte vendi ku takoheshin këta tre kontinente, të cilat i ktheu në vende paqeje për gjashtë shekuj me radhë. Këtu askush nuk merret me identitetin etnik dhe kulturor. Për shembull kur u fshi nga historia Andaluzia, që andej nuk u detyruan të largohen vetëm myslimanët, por edhe ata që ishin hebrenj e nuk ishin katolik. Pra shkurtimisht ata thanë se do ta djegin këdo që nuk është katolik. Në të njëjtën kohë ekziston edhe një ferman që Sultan Fatihu e kishte nënshkruar për Bosnjën. Në tre kapituj të këtij fermani që është një nga dokumentet më të rëndësishëm historik thuheshin këto: do ta djeg atë që prek të krishterët apo hebrenjtë. Ndërkohë që evropianët e krishterë në Andaluzi nuk vranë vetëm myslimanët por edhe hebrenjtë, nuk u njohën askujt të drejtën e jetës. Ndryshe nga Perandoria Osmane. Ne jemi bijë të këtij vendi, aq sa është Stambolli Perandori Osmane aq është edhe Tirana, Bosnja, Shkupi, Damasku, Kajro etj. Të gjithë këto janë qytete që plotësojnë njëra – tjetrën. Është e vërtetë se Perandoria u drejtua që nga Stambolli, por atë e drejtuan Ballkanasit. Sepse nga Ballkani kanë dalë shumë burra shteti. Ajo ku dua të arrij, është se shpirti i shfaqur si sintezë tek Akifi, shohim se është kthyer në një shpirt që ndjen në shpinën e tij peshën e të gjitha problemeve të Perandorisë Osmane. Nga njëra anë kemi osmanlinjtë që krijuan një vend paqeje për gjashtë shekuj dhe nga ana tjetër kemi Perëndimin që vetëm në një shekull e kthyen në ferrë Lindjen e Mesme. Le të përmendim këtu një ngjarje relativisht të re, atë të Srebrenicës që është një nga masakrat më të mëdha që ka ndodhur që pas Luftës së Dytë Botërore. Ju nuk mund të gjeni kurrë një masakër të tillë në historinë e osmanëve. Sepse tek Perandoria Osmane kishte një sistem të mbështetur tek decentralizmi. Sipas këtij sistemi çdo kush në rajonin e tij drejtohej nëpërmjet aktorëve të vetë. Prandaj asnjëherë nuk kanë ndodhur masakra apo vrasje të kësaj shkalle. Edhe në strukturimin qendror të udhëheqjes osmane shohim ndikimin e rajoneve të tjera si Kaukazi apo Lindja e Mesme.

kendi aktorleri  zerinden kendilerini yoneti-
 yordu. O yuzden bu tur katliamlarin cinayet-
 lerin ishlenmesi soz konusu olmadı. Osmanlı
 merkez yonetiminin shekillendirilmesinde bu
 coğrafyanın Ortadoęu'nun Kafkasların etki-
 lerini görüyoruz.

Tarihin yeniden yapılandığı bir zaman di-
 liminden geçiyoruz. Artık önümüzdeki 50
 yıl içinde, içinde yaşadığımız dünyanın dı-
 şında bambaşka bir dünya ile karşı karşıya
 kalacaęız. Bunun Balkanların Ortadoęu'nun
 haritasının yeniden çizilerek gerçekleřtirildi-
 ğini görüyoruz. 100 yılda bu coğrafyanın in-
 sanları olarak, bu süre içinde iki şey yaşadık.
 Bu yüzyıl önce Osmanlı'nın durdurulması
 gerekiyordu. Ancak Osmanlı durdurulduęu
 zaman Batılılar yeryüzündeki hakimiyetleri-
 ni tamamlayacaklardı. Bu da sömürgecilięin
 zıvanadan çıkması demekti. Eęer Osmanlı
 yeniden toparlanmış olsaydı, Akif'in çıkar-
 dığı dergilerde bunu görüyoruz ki eęer Os-
 manlı toparlansaydı sömürgecilerin tecavüz
 ettięi yaęmaladığı toplumlara umut olacaktı.
 Eęer Osmanlı durdurulmamış olsaydı, çok
 büyük bir sıçrama gerçekleřtirebilirdi. İnsan-
 lık tarihinin akışı bambaşka bir şekilde ola-
 bilirdi. Osmanlı'nın durdurulması ile birlikte
 Avrupalıların dünya üzerindeki hakimiyeti
 tamamlandı. Yani Batılılar dünya üzerinde-
 ki h kimiyetlerini Kafkaslar'da Ortadoęu'da
 kurdukları hakimiyetlerine borular. Balkan-
 lar'dan Ortadoęu'dan Kafkaslar'dan Avrupa
 kültürünün çekildiklerini düřündüęümüz
 zaman kesinlikle tarih yapamazlar. Son üç
 yüzyıla kadar insanlık tarihi Balkanlar'da
 Kafkaslar'da yapıldı. Biz burada olduęumuz
 zamanlarda ortak bir medeniyet tecrübesini
 hayata geçirdiğimiz zamanlarda tarih bura-
 da yapıldı. Ama son üç yüzyıldan bu yana
 tarih burada yapılmıyor. Yani tarih yapan
 insanlar biz deęiliz. Tarih buradan yapılıyor.

Le t  kalojm  tani n  n j periudhë kur historia
 nisi të shkruhej përsëri. Tashmë në 50 vitet e
 ardhshme do të shohim n j botë shumë ndryshe
 nga bota në të cilën jetojmë sot. Shohim se hartat
 e Ballkanit dhe Lindjes së Mesme ndryshojmë
 përsëri. Në këto 100 vjet, populli i këtij rajoni
 ka përjetuar dy gjëra të rëndësishme. Në këtë
 n j qind vjeçar duhej që Perandoria Osmane të
 ndalej. Dhe kur ajo të ndalej perëndimorët do
 të përpiqeshin të plotësonin hegjemonin  e tyre
 mbi tokë. Dhe kjo do të bënte që kolonizimi të
 arrinte majat. Nëse Perandoria Osmane do të
 rim k mbej, ashtu siç e thotë edhe Mehmet Akifi
 në revistat që botonte, do të lindte n j shpresë e
 re për popujt që ishin shfrytëzuar dhe dhunuar
 nga pushtimi perëndimor. Nëse nuk do të kishte
 rënë perandoria n j zhvillim shumë i madh
 kishte për tu realizuar dhe historia njerëzore
 do të kishte marrë n j rjedh  shumë ndryshe.
 Me ndaljen e perandorisë iu dha mundësia
 europian ve të plotësojnë hegjemonin  e tyre
 mbi tokë. Sepse hegjemonia e tyre mbi tokë
 u arrit në sajë të hegjemonis  që ata krijuan
 mbi Kaukazin dhe Lindjen e Mesme. Nëse do
 të hiqet kultura europiane nga Ballkani, nga
 Lindja e Mesme, nga Kaukazi, atëherë nuk do të
 ngelet asgjë e mirë në histori. Deri para këtyre
 treqind vitet të fundit historia e njerëzimit
  sht  shkruar në Ballkan, në Kaukaz. Historia
  sht  shkruar këtu në kohën kur ne ishim këtu,
 kur vumë në jetë së bashku n j eksperiencë
 qytetërimi. Por në këto treqind vitet e fundit e
 deri më sot historia nuk shkruhet m  këtu. Pra
 nuk jemi ne njerëzit që bëjnë historinë, historia
 nuk bëhet më këtu. Pasi myslimanët e këtushëm
 u larguan, u shkatërruan, e u bënë tym, u
 krijuan nja gjashtëdhjetë a shtatëdhjetë shtete.
 Prandaj nuk bëhet më këtu shteti i fuqishëm,
 nuk bëhet më këtu historia. Atë që këtej e bëjnë
 perëndimorët. Mendoni sikur perëndimorët të
 t rhiqen nga Lindja e Mesme e nga Ballkani.
 Nëse ata t rhiqen politikisht, strategjikisht
 dhe konkretisht atëherë ata nuk do munden
 m  kurr  t  b jn  historin . Prandaj duhej t 
 ndalej Perandoria Osmane. Osman t nuk ishin

Müslümanlar buradan çekip gittiklerinde, paramparça olduklarında darmaduman olduklarında altmış yetmiş devlet çıktı. Dolayısıyla artık devlet, tarih burada yapılmıyor Batılılar buradan yapıyor. Batılıların Ortadoğu'dan Balkanlar'dan çekildiğini düşünün. Siyasi olarak, stratejik olarak ve fiili olarak çekildiklerinde asla tarih yapamazlar. Dolayısıyla Osmanlı'nın durdurulması gerekiyordu. Osmanlı çökmüş bir medeniyet değildir. Çağımızın iki büyük tarih felsefecilerinden biri bunu çok net bir şekilde ifade ederek 'Osmanlı çökmemiştir durdurulmuştur'Ve daha ilginç 'Osmanlı insanlığın geleceğidir' der. Gelecekte bahsediyorum. Eğer bu topraklarda yaşayan insanlar parça bölük bu insanların geleceğini şekillendirecek bir yolculuk gerçekleştiremeyiz. Bu toprakların bütünlümesi lazım aynı hedefe aynı iddiaya aynı ideale aynı rüyaya sahip olması lazım. Avrupa Birliği nasıl birleşiyorsa yüzyıllardır birbirleri ile savaşan bu milletlerden daha mükemmel bir şekilde birleşebiliriz. Akif bunun modelini ortaya koydu. Şahsında birleştirdi. Doğudan batıya doğru İslam dünyasını birleştirdi. İslam dünyasının bütün mazlum halkların ve dolayısıyla İslam dünyasının yükünü acısını çilesini yaşadı ve bunun destanını yazdı. İslam dünyasının yeniden toparlanabilmesinin destanını yazdı bunun modelini biz ortaya koyduk. Nasıl Avrupalılar birleşiyorsa bizim ortak idealler, ortak duyarlıklar, ortak hedefler etrafında yeniden birleşmemiz lazım. Akif'i çok iyi anlamamız lazım; aramızdaki ayrılıkların, gerçekten çok komik olduğunu bizim aynı yönde gittiğimiz zaman önünde durulamayacak yeni bir medeniyet kuracağımızı hatırlatıyorum.

Çok teşekkür ederim

një qytetërim i rrënuar. Një nga dy filozofët më të mëdhenj të epokës sonë, e shpreh në një mënyrë shumë të qartë se “Perandoria Osmane nuk u rrënuar por u ndal”. Dhe më interesante është kur ai thotë se “Perandori është e ardhmja e njerëzimit”. Po flas këtu për të ardhmen. Nuk mund ta hartojmë udhëtimin drejt së ardhmes me njerëzit që jetojnë të veçuar e të copëtuar në këto troje. Duhet që këto troje të bashkohen. Duhet të kemi të njëjtin qëllim, të njëjtin pretendim, të njëjtin ideal dhe të njëjtin ëndërr. Ashtu si bashkohen vendet e Europës që kanë qindra vjet që luftojnë me njëri tjetrin, ashtu mund të bashkohemi edhe ne, madje në një mënyrë më perfekte. Dhe Akifi na paraqet modelin e këtij bashkimi, na e paraqet atë në personalitetin e vet. Ai është simbol i bashkimit të botës islame nga Lindja në Perëndim. Ai ka përjetuar peshën dhe dhimbjen e të gjithë popujve të shtypur të botës islame dhe vetë botës islame dhe ka shkruar legjendën e tyre. Ai shkroi legjendën e ribashkimit të botës islame dhe na e paraqiti neve atë model. Ashtu siç bashkohen europianët duhet të bashkohemi edhe ne rreth idealeve të përbashkëta, solidaritetit të përbashkët, qëllimeve të përbashkëta. Ne duhet ta kuptojmë mirë Akifin; dhe unë dua t’ju kujtoj se janë shumë qesharake ndarjet midis nesh, dhe nëse ne do të ecim në të njëjtin drejtim, kemi për të krijuar një qytetërim që askush nuk do të mundet ta ndalë.

Ju falenderoj shumë.

3. OTURUM / SESIONI 3

Mehmet Akif Ersoy ve Balkan Coğrafyası

Mehmet Akifi dhe Rajoni i Ballkanit

- ❖ Prof. Dr. İsmail Bardhi : Arnavut Kimliğinin Oluşmasında Mehmet Akif Ersoy'un Düşüncelerinin Etkisi
 - ❖ Prof. Dr. Mevlut Dudić : Mehmet Akif Ersoy ve Boşnaklar
 - ❖ Doç. Dr. Rıdvan Canım : Mehmet Akif Ersoy'un Şiir Coğrafyası
 - ❖ Yrd. Doç. Dr. Turgay Anar : Sebülürresad ve Safaha'ta Yansıyan Yönleriyle Mehmet Akif Ersoy'un Anavatanına Dair Görüşleri
 - ❖ Yusuf Turan Günaydın : Mehmet Akif'in Safahatında Balkan Coğrafyası
-
- ❖ Prof. Dr. İsmail Bardhi : Ndikimi i ideve të Mehmet Akif Ersoj në formimin e Identitetit Shqipëtar
 - ❖ Prof. Dr. Mevlut Dudić : Mehmet Akif Ersoj dhe Boshnjakët
 - ❖ Doç. Dr. Rıdvan Canım : Rajoni gjeografik i poezisë së Mehmet Akif Ersojit
 - ❖ Yrd. Doç. Dr. Turgay Anar : Pikëpamjet e reflektuara te Mehmet Akif Ersojit në drejtimet atdhetare në Sebülürresad dhe Safahat
 - ❖ Yusuf Turan Günaydın : Gjeografia e Ballkanit e Mehmet Akifit në Safahat

“LOGOS-A” YAYINEVİNİN İLHAMI MEHMET AKİF ERSOY

MEHMET AKİF ERSOJ SI FRYMËZUES I SHTËPISË BOTUESE “LOGOS-A”

Prof. Dr. İsmail BARDHİ / Prof. Dr. Ismail BARDHI

“Berlin elçisi oturmuş tefsir yazıyor, Fatih'teki hocalar ise siyaset konuşuyorlar. Artık ülkenin durumu hakkında başka yorum yapmama gerek var mı?”

(M. A. ERSOY)

İnsanın kendi hayatı ve eserleri konusunda bir fikir oluşturması aslında zordur, hatta riskli olduğu bile söylenebilir. Başkalarının hayatı ve eserleri konusunda fikir oluşturmak ise, sebepleri farklı da olsa, daha da zor ve risklidir. Buna rağmen bizim, Mehmet Akif Ersoy'un hayatı ve eserleri konusunda fikir oluşturma riskini almamız aslında bilinçli bir cesaret meselesinden çok tesadüfi durumlara boyun eğmekle ilgili bir meseledir. Tesadüfi durumlar bizim değil, çevremizde bilgelik için ve bilgelik adına meydana getirilen eserler ve hayatlar hakkında bir fikir oluşturmamız gerektiği dönemin hakimiyetindedir.

(Ambasadori në Berlin shkruan tefsir, ndërsa hoxhallarët në Fatih flasin për politikë. Atëherë, a ka nevojë të them diçka tjetër për gjendjen e shtetit?”

(M. A. ERSOJ)

Të përsiasësh për jetën dhe veprën personale është e vështirë dhe e rrezikshme. Akoma më e vështirë dhe më e rrezikshme, edhe pse për arsye të tjera, është të përsiasësh për jetën dhe veprën e tjetrit. Kjo që ne, megjithatë, i futemi rrezikut për të përsiatur për jetën dhe veprën e Mehmet Akif Ersojit, është më tepër çështje e nënshtrimit ndaj rrethanave të rastësishme, sesa e guximit të vetëdijshëm. Rrethanat e rastësishme nuk janë në pushtetin tonë, por në pushtetin e Kohës, në të cilën na është dhënë të përsiasim për jetën dhe veprën që kanë ndodhur në emër të urtësisë dhe për urtësinë në hapësirën “tonë”.

Düşünürler genellikle ampirik olandan yola çıkar ve meşruiyete kadar ulaşır. Mehmet Akif Ersoy ise şiiriyle dünya sahnesinde sergilenen komplonun ve çözümünün insani, kişisel ve toplumsal, dinsel ve yerel, bölgesel veya ülkesel gerçeklerine dokunabilmek için olgusal dış görünümünden daha derine dalıp nüfuz etmektedir. Tarih, hayal gücü ve entegre kavramlar olmadan anlaşılabilir, bu nedenle Mehmet Akif Ersoy bazı kilit durumları, Peygamberin yaşadığı dönemin olayları başta olmak üzere, geçmişte kutsal yazılarda anlatılan ve yorumlanan bilgiler ve objektif olgular aracılığıyla aydınlatmıştır.

Her düşünür, varlığının getirdiği riski cesaretle kabul eder, iyi düşünülmüş ve anlamlı bir hayatın birliğinde düşüncenin hayata ve hayatın düşünceye dönüştürülmesinin kesin zorunluluğuna bilinçli bir şekilde boyun eğer. Doğal olarak bundan daha zor olan, özgün düşüncünün zamanın düşüncesini yani logos'unu da düşüncesine dahil etmek için onu tamamlama görevidir. Böyle bir şey Mehmet Akif Ersoy'un da hayaliydi. Yaşamaya ve yazmaya seçtiği zamanların logos'u onu çok yorsa da bu hayalini yıkamadı.

Mehmet Akif Ersoy'un hayatı ve eserleri, dönemin ana simgesi ya da tanımına göre enerjik logos (düşünce) olan "mutlak" düşüncenin ana sembolü olmadıkları halde, dönemin simgeleri olarak anlamlarının deşifre edilmesini hak ediyorlar. Şairin hayat ve eserlerinin anlamlarının deşifresi için bir şekilde, başka bir ifade ile özünde ve özü için, sonra da belki aynı zamanda yaşamamış ama o zamanın gerçekleriyle benzer gerçekler yaşamış olan bizler için yapılmalıdır.

Mehmet Akif Ersoy'un hayatı ve eserlerinin anlamının yorumlanması ve ortaya konma-

Mendimtarı nispeten nga empirikja dhe arrin deri te ligjshmëria, por Mehmet Akif Ersoj me poezinë e tij depërton dhe zhytet më thellë nga gjendja faktike e jashtme, për të prekur arsytet njerëzore, individuale dhe klasore, respektivisht fetare dhe rajonale, territoriale apo shtetërore të komplotit dhe zgjidhjes në skenën botërore. Historia nuk mund të kuptohet pa përdorimin e abstraksionit, pa nocionet integrale, ndaj edhe Mehmet Akif Ersoj i ka ndriçuar disa pika kyçe me raportet dhe interesat objektive, të cilat në të kaluarën janë dëshmuar dhe interpretuar nga tekstet e shenjta, e në veçanti ndodhitë nga koha e Profetit a.s.

Çdo mendimtar e pranon me guxim rrezikun që e implikon ekzistenca, i nënshtrohet me vetëdije imperativit kategorik që jeta t'i bëhet mendim dhe mendimi jetë, në unitetin e jetës së menduar dhe kuptimplotë. Akoma më i vështirë është, kuptohet, detyrimi i mendimtarit autentik që ta plotësojë këtë, ashtu që mendimi ta ketë mendimin e kohës, logosin e kohës. Ishte kjo ëndërr edhe e Mehmet Akifit. Mirëpo, logosi i kohëve në të cilat atij i ishte caktuar të jetonte dhe të vepronte, e dërrmoi atë megjithëse, me sa duket, nuk arriti t'ia dërrmonte ëndërrën.

Edhe pse jeta dhe vepra e Mehmet Akif Ersojit nuk u bënë shenjë, simbol i mendimit "absolut", që sipas përkufizimit është logos energjik i kohës, apo më mirë shenjë e kohës, megjithatë ato, d.m.th. jeta dhe vepra e tij, janë shenjë e kohës, apo shenja të kohërave, të denjë për t'ia deshifruar kuptimin: në mënyrë imanente, pra në vete dhe për veten, e pastaj edhe për ne, pjesëmarrës ndoshta jo të së njëjtës kohë, por të realitetit thuajse të njëjtë.

Në kërkim të parimit të interpretimit, ekspozimit të kuptimit të jetës dhe veprës së Mehmet Akif Ersojit, ne u përcaktuam për atë parim të

sında kullanılacak prensibi belirlemeye çalışırken, onun yazar ve şair olarak kendisinin de ilahi bilginin anlamının arayışında uyguladığı yorumlama prensibini seçtik. Mehmet Akif Ersoy söz konusu anlamı, enerjik anlam(sız)lığının meydan okumasına cevap olarak “mabadiyla koltukta, ancak akıl ve ruhla çok uzakta” oturma mantalitesinin gösterildiği zamanda bulmaya çalışıyordu. Bu mantaliteyi yazar Safahat dahil bütün eserlerinde ele almıştır. Mehmet Akif Ersoy yaşamı, felsefik – antropolojik bakış açısıyla insanın hayatta kalmasının manevi-kültürel şekli olarak algılamaktaydı.

Mehmet Akif Ersoy’un hayatı ve eserleri konusunda bir fikir oluşturma çabamız sırasında metodolojik bir ikileme karşı karşıya geldik: ya derleme yoluna gidecek, yani yazarın hayatındaki biyografik vakaları ve yazdığı bibliyografiyi yüzeysel olarak inceledikten sonra hayatı ve eserlerini bio-bibliyografik bir şekilde ortaya koyacağız ya da yazarın iç dünyasının derinlerine inmeye, hayatının ve eserlerinin logos’unu aramaya çalışacağız. İkinci seçeneğin riskli ve meydan okuyucu bir girişim olduğunun farkındayız.

On dokuzuncu yüzyıl boyunca ve yirminci yüzyılın başlarında savaşların yaşanması, soykırımlar, vahşet, başkaldırımlar, totaliter rejimler, devletlerin coğrafi haritalarının sürekli değiştirilmesi, devletlerin parçalanması, yok olması veya yeni devletlerin oluşturulması, toplu göçler gibi birçok acı verici olay söz konusuysen yazarların yazacakları konularla ilgili seçim yapma hakları pek yoktu. Ancak her ne kadar yazarlar en güvenilir ve en önemsiz tanıklar olarak gösterilse de dünya tarihinin haritasında iz bırakan yegane faniler onlardır. Bahsettiğimiz bütün bu acı ve kargaşa zamanında yaşayan Mehmet Akif Ersoy da arkasında iz bırakanlardan biridir.

interpretimit që edhe vetë Mehmet Akif Ersoj, si mendimtar dhe poet, e praktikonte në zbulimin e kuptimit të urtësisë hyjnore. Atë kuptim ai orvatej ta gjente nga koha e dhënë në të cilën si përgjigje ndaj sfidës së (pa)kuptimit energjik ishte paraqitur mendësia e uljes me “prapanicë mbi taht (fron), ndërsa me mend dhe shpirt diku larg”. Këtë mendësi ai e ka trajtuar në veprat e tij, përfshirë edhe “Safahat”-in. Mehmet Akif Ersoj e kishte kuptuar jetën në mënyrë filozofike-antropologjike, d.m.th. si mënyrë shpirtërore-kulturore e mbijetesës së njeriut.

Përpyekja e jonë për ta përsiatuar jetën dhe veprën e Mehmet Akif Ersojit hasi në hamendjen metodologjike vijuese: ose nga jashtë t’i analizojmë situatat e jetës (faktet biografike) dhe t’i analizojmë njësitë bibliografike, pra në mënyrë doksografike, dhe ashtu të bëjmë paraqitjen bio-bibliografike të jetës dhe veprës së tij, ose të përpiqemi të bëjmë diçka tjetër: ta gjejmë nga brenda logosin e vetëm të jetës dhe veprës së tij. Jemi të ndërgjegjshëm se kjo është një ndërmarrje e rrezikshme, por po ashtu edhe sfiduese.

Në shekullin e nëntëmbëdhjetë dhe në fillim të shekullit të njëzetë, periudhë e luftërave dhe e asgjësimit, e dhunës, gjenocidit, revolucioneve, sistemeve totalitare; periudhë në të cilën përpiloheshin rishtazi hartat gjeografike, krijoheshin dhe shpërbëheshin shtete dhe kufijtë e tyre, periudhë e migrimeve masive, shkrimtarët vërtet nuk e kanë të drejtën e autorit për temën e debimit. Mirëpo, edhe pse përkundër të gjithë statistikave ata paraqesin dëshmitarët më të pabesueshëm dhe më të parëndësishëm, shkrimtarët janë të vetmit ndër emigrantët që në hartën kulturore të botës lënë pas vetes gjurmët e gishtërinjve. I tillë ishte edhe Mehmet Akif Ersoj, që i përjetoi personalisht të gjitha këto vuajtje dhe turbullira.

Mehmet Akif Ersoy'un gözünde sürgünlerin, köylerin ve şehirlerin yıkılmasının, cami ve mescitlerin yıkılmasının resmi vardı. Bu olaylar geçici olaylar değildi, bunlar yıllar boyunca devam eden olaylardı. Maalesef yazarın doğumundan ölümüne kadar bütün hayatı bu durumların varlığıyla geçti. Belki de bu nedenle Mehmet Akif Ersoy ne tarihçi ne de filozof oldu. O bir şair oldu çünkü onun şiiri okurları kalbinden vuran bir mermi gibiydi. Mehmet Akif Ersoy'un şiiri güçlü temellere dayandığı için güçlü ve ebedidir. Ersoy hiçbir zaman şiirine şeytanın yaklaşmasına izin vermedi. Bu nedenle şiirini okurken nefretle boğulmazsınız, kargaşanın ve yıkımın değil eleştirinin ve özeleştirmenin sesini duyarsınız. Yazar; "adalet" adına Osmanlı İmparatorluğuna, dinsizlik adına dine, insanlık dışılık adına insanlığa yapılan adaletsizlikleri sert bir eleştirel tonla anlatmaktadır. Onun şiirinin her dizesi, ilahinin ve insanlığın bir kanıtı olarak ilham vericidir.

Şair geçmişten bahsederken dönemin yoksulluk, adaletsizlik ve cehalet dolu gerçeklerinden yola çıkmaktaydı. İstanbul Milli Kütüphanesinde bulunan 6647 sayılı kaynakta İmparatorluk sistemindeki kadınlara, naiplere, müftülere hatta ulemaya kadar en yüksek makamlara yayılan o dönemin cehaleti, Muhammed Emin İseviç isimli bir teolog tarafından şöyle anlatılır: "Onlar genellikle cahil ve adaletsizdirler. Onların binde biri bile o makama layık ve uygun değildir. Birileri torpil, birileri komplo, birileri de saraya yaptığı hizmetler sayesinde kadılar siciline kayıt olabilmıştır. Ancak onların çoğu kanunun, Divan'ın, vergilerin, imtihanların ne olduğunu bilmez... Onlar halkın üstünde hakimiyet ve üstünlük kurmaya çalışırken, on - on beş yıl içinde kadıların asırlık sistemini bozdular..."

Para syve të Mehmet Akifit ishte fotografia e shpërnguljeve, djegieve të fshatrave dhe qyteteve, rrënimi i xhamive dhe teqeve, që nuk ishin vetëm ngjarje të një çasti, por diçka që ndodhte me vite të tëra. Faktikisht, e tërë jeta e tij, që nga lindja deri në vdekje, ishte e këthillë. Kjo ishte edhe ajo që Mehmet Akifit nuk i lejoji të bëhej as historian e as filozof, por të bëhej poet mendimtar, sepse poezia e tij ishte si "plumbi" që godiste në zemrën e lexuesit. Poezia e Mehmet Akifit është e fuqishme dhe e përhershme, sepse mbështetjen e kishte mbi shtyllat më të forta; ai nuk i lejoji asnjëherë shejtanit t'i afrohej në poezinë e tij, prandaj duke lexuar poezinë e tij nuk përjetoni urrejtje, nuk e dëgjoni zërin helmues të shkatërrimit dhe të fitnes, por të kritikës dhe vetëkritikës. Ai në mënyrë të fuqishme e paraqet dhimbjen e padrejtësisë që iu bë Perandorisë Osmane në emër të "drejtësisë", fesë në emër pafesisë, njerëzisë në emër të jo-njerëzisë. Çdo strofë e poezisë së tij është nën hijen e frymëzimit të Shpalljes hyjnore dhe dëshmi për historinë.

Ai kur flet për të kaluarën mbështetet në realitetin ekzistues të kohës, përplot varfëri, padrejtësi dhe injorancë. Shihni se si përshkruhet injoranca (xhehaleti) i asaj kohe, që kishte depërtuar deri në nivelet më të larta të sistemit perandorak, nga një teolog me emër Muhammed Emin Isevic, e që gjendet në Bibliotekën e Stambollit, me numër rendor 6647, kur flet për kadilerët, naibët, muftinjtë e sidomos për ulemanë:

"Ata janë në përgjithësi injorantë të padrejtë. Një nga një mijë prej tyre nuk është i denjë për atë post dhe nuk është i aftë. Dikush me mitë, dikush me konspiracion, dikush me shërbimin në pallat, është regjistruar në librin e kadilerëve. Shumica prej tyre as që e dinë se ç'është ligji, ç'është divani, ç'janë taksat, ç'është

... Müftülerim çoğu cahil ve beceriksizdir. On dört müftüden... hiçbiri imtihanla ya da hak ettiği için atanmamıştır... Medreseyi tamamlayan, yetenekli olduklarını gösteren ve dönemin kriterlerine göre ilgili makamlara atanmayı hak eden bir iki kişi çıktığında, onlar mahvedilir veya ezilir. Zalimleri destekleyenler ise kadının emri ile ve kurallara aykırı bir şekilde müftü olarak atanır...

... Kısacası bütün bu kargaşanın birincil sebebi kötü ulemadır. Uzun bir zaman beni şaşır-tan, dini ulemanın ve bilginlerin buldukları yerlerde ezilmesi, aşağılanması ve şiddete maruz bırakılmasıdır...".

Bütün bunlar size bugün yaşadığımız zamanı hatırlatmıyor mu?!

Mehmet Akif Ersoy fiziksel olarak bugün aramızda bulunmuyorsa da yaşadığı dönemin şartları bizim yaşadığımız dönemin şartlarıyla aynıdır. Bu nedenle, ben burada Mehmet Akif Ersoy'u yazılı kaynaklara göre değil yaşadığı döneme göre tanıtmak istedim. Şairin yaşadığı dönem Osmanlı İmparatorluğu'nun her gün kendi topraklarını hatta hakimiyetinde bulunan kıtaları birer birer kaybettiği dönemdir. İmparatorluk bu dönemde, Mehmet Akif Ersoy'un geldiği topraklar olan Balkanlardaki topraklarını da kaybediyordu. Yazar bu mağlubiyeti şiirlerinde de ifade ettiği fiziki ve manevi bir acıyla hissetmekteydi. Sanırım biz Arnavutlar için tarihte, kültürde, bilimde ve devlette yaşadığımız bölünmelerin ve gecikmenin anlatılmasına gerek yoktur. Mehmet Akif Ersoy bugün aramızda bulunsaydı bize büyük ihtimalle şöyle söylerdi: Osmanlı İmparatorluğu'nda birlikte yaşadığınız onca zaman yetmedi mi ki siz dünyada, Doğuda ve Batıda güçlü müttefikler aramaya devam ediyorsunuz? Birbirinizle çelişkili bir şekilde

provimi... Nə synimin që tek populli të arrijnë epërsi dhe përparesi para të ngjashmëve dhe të barabartëve, ata për dhjetë-pesëmbëdhjetë vjet e prishën sistemin qindvjeçar në rendin e kadilerëve...

Në shumicën e vendeve ... muftinjtë janë injorantë dhe të paaftë. Nga katërbëdhjetë muftinj ... askush nuk është bërë mufti pas provimit apo me meritë... Mirëpo, kur dy persona e mbarojnë medresenë dhe tregojnë se janë të aftë, dhe se sipas kërkesave të kohës e meritojnë pozitën, ata shkatërrohen dhe mbizotërohen, ndërsa të tjerët nëse i ndihmojnë zullumqarët, bëhen muftinj, në kundërshtim me rregullin, e me propozim të kadiut...

Shkurt, koka e tërë rrëmujes janë ulemaja e keqe. Ka shumë kohë që me çudi të Zotit ulemaja fetare dhe dijetarët në vendet e tyre janë të mbisunduar dhe të mposhtur, nuk respektohen dhe u bëhet dhunë..." A nuk jua kujton kjo kohën që e jetojmë?!

Edhe pse Mehmet Akif Ersoj nuk është i pranishëm fizikisht, koha të cilën e ka përjetuar ai është e njëjta me tonën; kjo është edhe arsyeja që e prezantova Mehmet Akifin pa u mbështetur mbi burimet e shkruara. Ai jetoj në kohën kur Perandoria Osmane për çdo ditë humbiste pjesë territoriale të saja, madje edhe kontinentet ku mbisundonte. Ajo e humbi edhe Ballkanin, nga vinte edhe vetë Mehmet Akifi. Këtë humbje ai e përjetonte si dhimbje fizike dhe shpirtërore, që si poet edhe e shprehte në poezinë e tij. Besoj se për ne shqiptarët nuk ka nevojë të dëshmohet copëtimi ynë dhe vonesa jonë në gjithçka: në histori, në kulturë, në shkencë dhe në shtet. Mehmet Akifi po të kishte qenë sot në mesin tonë, me siguri do të na thoshte: a nuk ju mjaftoi ajo kohë e gjatë që ishit nën sundimin e Perandorisë Osmane,

mücadele ediyorsunuz. Profan (dinsiz) için ilahi olanı ve ilahi olan için profanı satıyorsunuz. Hiç kimse sizi ciddiye alamıyor.

Ben Mehmet Akif Ersoy'un ismini ilk kez 1975 yılında duymuştum. Sonra onun hakkında daha çok şey öğrendim. Şiirlerinden etkilenerek, Üsküp'teki Yahya Paşa Camiinde 1981 yılında verdiğim bir vaazda onun bir dizesini okumuştum: "Ya Rabbi, şu uğursuz gecenin yok mu sabahı?". Bu dize benim yaşadığım döneme, dine ve Allaha yapılan büyük haksızlıklar dönemine, o uğursuz dönemde yaşayan akıllı insanlara yapılan büyük kandırmacaya ve dine karşı açılan savaş dönemine olan isyanımı çok iyi ifade etmekteydi. Ersoy'un bu dizesini çok sık tekrarlıyordum, hatta bazı arkadaşlarla aramızda bir selam şeklini almıştı. Ancak aklımı sürekli kurcalayan, Mehmet Akif Ersoy'un neden bu topraklardan uzaklaşması gerektiği sorusu. Yazarı bunu yapmaya teşvik eden acaba bu topraklarda bilgiye saygı gösterilmemesi mi, bu toprakların hürriyeti sevmemesi mi, yoksa bu halkın geçmişi ve geleceği hiç düşünmeden sadece anı yaşayarak hareket etmesi mi diye düşünmeye başlamıştım. Ancak unutmamak gerekir ki Mehmet Akif öncelikle bir şairdi, sonra iyi bir insan ve son olarak da bir Arnavut oğluydu. Bunu kendisi de söylüyor: "Bunu benden duyunuz, ben ki Arnavut'um / Başka bir şey diyemem. İşte perişan yurdum!".

Burada size kendi yaşadığım zamandan bahsediyorum. Bu zaman, "Mehmet Akif Ersoy" Kütüphanesi ve de Logos-A yayınevi adına resmi olarak dini, kültürel ve felsefik içerikli kitaplar yayınlamaya karar verdiğimiz zamandır. Mehmet Akif Ersoy'un ruhu, bu yayınevini çıkardığı kitaplarda ve bastırıldığı her kelimedede bulunmaktadır. Peki, neden biz

e ju vazhdoni të kërkoni aleatë të fuqishëm në botë, sa në Lindje aq në Perëndim; në mënyrë paradoksale e luftoni njëri-tjetrin. E shisni të shenjtën për profanen, profanen për të shenjtën. Askush nuk ju kupton seriozisht.

Aty nga viti 1975 e dëgjova për herë të parë emrin e Mehmet Akif Ersojit dhe më pas mësova edhe më shumë për të. I prekur nga poezitë e tij, në një ligjëratë në xhaminë e Jahja Pashait në Shkup më 1981 recitova një varg të tij: "Ja Rabbi şu uğursuz gecenin yok mu sabahı" ("O Zot, a s'ka mëngjes për këtë natë ogurzezë?"). Kjo ishte si përgjigje ndaj kohës që e përjetoja, kohë e padrejtësive të mëdha që i bëheshin Zotit dhe fesë, dhe mashtrimit të madh të mendjes së njeriut "të mençur", i cili merret pjesë në atë, apo në këtë ogurzezë, e ajo ishte lufta kundër fesë. Këtë poezi të tij e përsëritja shpesh, sa që me disa shokë e kisha bërë si përsëritje. Por, pandërprerë në mendje më sillte pyetja se përse Mehmet Akifit i ishte dashur të largohej nga këto treva? Dhe pastaj mendoja se mos vallë ngaqë ky vend nuk ka respekt ndaj dijes, ky vend nuk e do lirinë, ky popull shitet dhe blihet dhe atë e bën duke e mbrojtur vetëm kohën e tashme; si duket fare nuk merret me të kaluarën dhe me të ardhmen. Mehmet Akifi ishte poet në rend të parë njeri e pastaj djalë shqiptar, për çka edhe vetë thotë: "Dëgjomëni mua që po, jam shqiptar.../ S'kam tjetër ç'them... Ja atdheu im i mjerë!..."

Pra, flas për kohën të cilën unë e kam kaluar/ përjetuar, dhe ajo është koha kur vendosëm që në mënyrë formale të botojmë libra nën emrin e Bibliotekës "Mehmet Akif Ersoj", e më pastaj "Logos-A", me përmbajtje fetare, kulturore e filozofike. Shpirti i Mehmet Akif Ersojit është në librat, në shkronjat e kësaj shtëpie botuese. Pse deshëm të botonim fillimisht nën emrin e Mehmet Akifit, e më pas vendosëm që të bëhej

önce “Mehmet Akif Ersoy” adına bu tür yayınlar yapmak isterken daha sonra bunu değiştirdik ve yayınlarımız için Logos-A ismini kullandık? Hatırladığım kadarıyla, Mehmet Akif’imizi istediğimiz o zamanlar, Arnavut ideolojisi ve politikası onun gibi düşünürleri kabul etmeye izinli veya yetkili değildi. Bu nedenle yayın evimize sarkastik bir şekilde, Tanrı ile alakalı olan ancak dönemin siyaseti tarafından kabul gören “Logos” (Düşünce) ismini vermeye karar verdik. Peki, Mehmet Akif Ersoy neden hala aramızda yaşıyor? Çünkü o bir şehittir ve şehitler ölmez. Rahmetullahi Aleyh!

“Logos-A”? Me sa më kujtohet në atë kohë kur ne e donim Mehmet Akifin tonë, pamë se “mendja” dhe politika shqiptare nuk kishte urdhër/leje nga jashtë t’i pranonte mendimtarët e llojit të tij, ndaj vendosëm që në mënyrë sarkastike ta emërojmë atë me “Logosin”, që ka të bëjë me Zotin, por që “pranohej” nga mendësia e politikës së momentit. Mehmet Akif Ersoj pse vazhdon të jetë i gjallë? Sepse ishte martir, e martirët nuk vdesin. Rahmetullahi alejh (Allahu e mëshiroftë).

UTICAJ SITUACIJE U BALKANU U POCETKU XX VEKA NA AKIFOVU POEZIJU

Prof. Dr. Mevlud DUDIÇ

Preokret do kojeg je u Balkanu doslo od druge polovine XIX vijeka pa sve do prve decenije XX vijeka pogodilo je u velikoj mjeri sve muslimane u Balkanu, pocevsi od Bosne i Hercegovine pa sve do Makedonije. Sa samim povlacenjem Osmanlija u ovom periodu doslo je do globalnog premjestanja socijalnog, kulturnog, moralnog zivota iz islamskog, orijentalnog u krcanski, zapadnjoevropski civilizacijski krug. Ovaj preokret nije se dogodio kao jedna drustvena promjena koja je isla u evolucijskom smislu, nego su promjene nastale sa jedne strane uz nevidjene pritiske od strane novih vlasti a sa druge strane i uz veliki pritisak na identitet i integritet muslimana od nove plejade intelektualaca koji su slijepo slijedili nove tokove civilizacije.

Ovaj haos u prakticnoj drustvenoj poziciji muslimana sa jedne strane al takodje i u intelektualno-teoretskom diskursu muslimana u Balkanu i u Osmanliskoj drzavi na izvrsan i estetican nacin je u svojoj poeziji predstavio doajen islamske i turske knjizevnosti u prvoj polovini XX vijeka, Mehmet Akif Ersoj.¹

Mehmet Akif Ersoj je doziveo raspad Osmanske drzave, doziveo je balkanske ratove, doziveo je formiranje nove Turske republike i napisao je himnu moderne Turske.

Sve ove dozivljaje Mehmed AKif je znao da prepjeva u svojoj poeziji na jedan izvrstan nacin, koji je unikatan za njega. U njegovoj poeziji ima klasike, ali ima i moderne trendove poezije. Mehmed Akif poeziju nije pisao sjedeci u sarajskim prostorijama ili na jedan povucen nacin iz svakodnevnog zivota. On nije pisao poeziju gledajuci od prozora nego je izasao na ulicu. Zato u njegovim poezijama ima dvije strane koje ponekad izgledaju teske , a ponekad lahke. Ova dva kontrasta su u tem ii nacinu pisanja njegove poezije.

Prva stvar je to da je njegova poetichnost inspirirana od drustvenih dogadjaja, koji su bili prisutni u populaciji i uopce u svijetu, a to je ono lahko.

Druga stvar je, da ovim dogadjajima je trebala jedna majstorska ruka, koja ce njih napraviti vijecnim, a ta ruka je bila Mehmed Akifova ruka, i ovo je teza stvar u njegovoj poeziji. Da bi ovo uradio, Akif je trebao biti toliko jak da njegova poetichnost dostigne moc potpisivanja ispod dogadjaje vermena i prostora tadasnjeg svijeta. Akif je imao tu moc, al ima je i intelegenciju koja je nadmasilaovu njegovu moc, tako da kad citamo njega , u ogledalu se nama pojavljuju dva covjeka

koji pisu sa jednim perom: Akif umjetnik i Akif kriticar. On je pisao kritikujuci sebe i svijet kojem je on pripadao. Njegovoj poeziji je jasno da prvi korak preporoda je vidjeti sebe i autokritika.

Dok je pisao o aktualnim događajima njegovog vremena on je bio u opasnosti da se njegova poezija spusti u razini dnevne stampe, al on je aktuelnost preradio sa vrlo visokom estetikom, tako da u turskoj poeziji, koja i do tada bila melodичna dodao i harmoničnost.

U vecini njegovih poezija zivot koji se radja od njegove poetičnosti je emotivniji od njegove poezije:

*Geceden farkini gormus degilim gunduzumun-
Vise ne mogu vidjeti razliku dana i noci kod mene
Bir guler cehre sezip guldugu yoktur yuzumun
Moje lice ne moze vise vidjeti nijedan osmijehda bi se smijao
Seneler var ki harab olmadigim gun bilmeme
Ima vise godina da nema dana a da nisam razaran
Gezerim abdala ciknis gibi sersem sersem
Hodam ko divanijakoji izgleda kao sersem.
Dikilir karsima hep gormedigim, bilmedigim
Stoji pred mene sve nepoznato i neznano
Sorarim kendime: gurbette mi hayrette miyim?
Pitam se: Gdje sam u gurbetu ili u hajretu
Yurdu bastan basa viraneye donmus Turkun
Domovina turcina je unistena od glave do pete
Yurdun sen satir ocaklar yatiyor yerde bugun
Jucerasnji zivi i srecne kuce danas su sravnate sa zemljom
Yolcu haykirsu da baykus gibi ciglik ciglik
Kad bi putnik kao sova pjevaii pitao plakajuci
“ Bu diyarin hani sahipleri? dersin, cinler
Gdje mogu biti vlasnici ove zemlje?, a dzinovi
Hani sahipleri , der karsiki dagdan bu sefer
Gdje su bi ponovili sa druge strane planine.
Vjera – ideal Akifove filozofije i poezije...*

Najveci ideal Akifa u smislu buducnosti je pravilno ucenje o Islamu i pravilna ortopraksa islamskih pravila od strane muslimana. Ako se ovo dogodi onda ce muslimani stici do pozicije asri saadeta (Razdoblje poslanika i cetiri ashaba) i zauzece pravo mjesto u svjetskoj areni.

Akif u jednoj poeziji koju pocinje sa jednim ajetom iz sure Jusuf :87gdje Jakub a.s. trazi od svojih sinova da odu i traze svoju bracu Jusufa i Bunjamina i da ne gube nadu od Allaha dz..s.

“O sinovi moji, idite i raspitajte se za Jusufa i brata njegovu, i ne gubite nadu u milost Allahovu; samo nevjernici gube nadu u Allahovu milost.” (Jusuf, 12:87)

Sa ovim ajetom Mehmed Akif asocira da i muslimani ne gube nadu, nego da uvijek budu u koraku sa vremenom i događajima u svijetu. Evo kako to pjeva Ersoj:

Atiyi karanlik gorerek azmi birakmak...
Alcak bir olum varsa, eminin, budur ancak.

*Krenuti ruke od napora zato sto buducnost izgleda mracna
 Ako postoji niska smrt, siguran sam de je to ta smrt.
 Dunyada inanmam, hani, gorsem de gozumle
 Imani olan kimse gebermez bu olumle
 Ne vjerujem id a budem video, da u svijetu psotoji neko
 Ko ima imana, i dopustio bi da crkne sa ovom smrću.
 Ey dipdiri meyyit Iki el bir bas icindir
 Davransana... Eller de senin, bas da senindir.
 Ej ti zivi mejite (smrtniku) Dvije ruke su za jednu glavu
 Rastrezni se, i ruke i glava su tvoja.
 His yok, hareket yok, aci yok... Les mi kesildin
 Hayret veriyorsun bana sen boyle degildin
 Bez emocije, bez zivosti, bez bola... Postao si kao mrtvac
 Cudis me... ti nisi bio ovakav
 Alemde ziya kalmazsa, halk etmel's'n, halk!
 Ey elleri bogrunde yatan, saskin adam kalk.
 Ako u svijetu nestane svjetla, ti moras stvarati svjetlo
 O ti koji spavas sa krstenim rukama, izgubljeni covece, ustaj.
 Sahipsiz olan memleketin batmasi haktir
 Sen sahip olursanbu vatan batmiyacaktir.
 Zemlja bez vlasnika sudjena je na propast
 Ako ti budes vlasnik ova domovina nece propasti.*

Mehmed Akif kad govori o Balkanu on uglavnom je koncentrisan na porast nacionalizma koji u to vrijeme je u porastu , i kao rezultat tog pokreta pojavljuju se nacionalne drzave u sklopu islamskih zemalja i Balkana. Mehmed Akif rodom je iz Peci i zato malo vise je koncetriran na primjer albanaca, narocito u prve dvije decenije dvadesetog veka. Poezija od koje cemo ovdje navestinekoliko djelova je najdobar primjer njegovog razmisljanja o balkanskom nacionalizmu. Sa time on istovremeno trazi da taj haos u Balkanu bude primjer i za Tursku . :

*Zbog nerazmnosti tri glave bez mozga, tri miljona ljudi
 Vidite kako se unistava. Ustaj babo ustaj od kabura gdje mirujes
 Zivi nisu stigli da pomazu, bar ti idi...
 Albania je u vatri... al ovaj strahotno gori
 Samo jedna iskra se skrsnula i tako postala velika vatra
 I tako je opkolila zemlju u cjelini
 Jedna vatra koja je ugasila zivot u svim kucama
 Jedan potop koji je opustosio sve ispred sebe.
 Babo! Tvoja najljubljen mati, tvoja domovina
 Da li je trebalo da bude pepeo ispred jurisa tri kukavice.
 Otišla je zemlja gdje je moj deda obradio i sio zemlju
 Tako je otišla da tesko ce se opet vratiti.
 Sta bi bilo kad bi ustao ovo da vidis?
 Da li bi ti prihvatio da krst se stavi iznad mozga i kabure sehida.
 Kakva zalost! Bogomlje su postale stale
 A hrvatski vojnici prelaze iznad njih vicucu urrraaa*

*Gdje god budem ispred ociju izlazi mi jedna ravnina
Da li si ti il moja iluzija Kosovo, koja sin as izdala.
Gdje je sad taj narod sa besom koji hrabroi je ratovao sa drugima
Nikoga nisam video, bas nikoga u carsiji
Sta znaci to "albanstvo" imal to mjesto u seriatu
Nacionalizam je samo nevjerstvo i nista drugo.
Ima li prednosti arap nad turcinom laz nad cerkezom
Ili kurd, persijanac nad kinezom? Sta ti kazes?
DA li treba da ima rasparcanja medju muslimanima
Turcin ne moze zivjeti bez araba, ko kaze da moze on je glup
A turcin za rapa je desno oko i desna ruka
Budete zajedno, jerk raj je jasan gubitak
Ni hilafeta ce ostati a bogami ni vjere.
Sad kad imate za primjer albance, sta jos cekate
Cemu ova nejasna politika, cemu ovo nerazumijevanje.
Ovo cujte od mene, da ja sam albanac,
Nema sta drugo da vam kazem, evo moja pusta zemlja. (6 Mart 1913)*

REZIME

Haos u prakticnoj drustvenoj poziciji muslimana sa jedne strane al takodje i u intelektualno-teoretskom diskursu muslimana u Balkanu i u Osmanliskoj drzavi na izvrsan i estetican nacin je u svojoj poeziji predstavio doajen islamske i turske knjizevnosti u prvoj polovini XX vijeka, Mehmet Akif Ersoj

Mehmet Akif Ersoj je doziveo raspad Osmanske drzave, doziveo je balkanske ratove, doziveo je formiranje nove Turske republike i napisao je himnu moderne Turske.

Sve ove dozivljaje Mehmed AKif je znao da prepjeva u svojoj poeziji na jedan izvrstan nacin, koji je unikatan za njega. U njegovoj poeziji ima klasike, ali ima i moderne trendove poezije. Mehmed Akif poeziju nije pisao sjedeci u sarajskim prostorijama ili na jedan povucen nacin iz svakodnevnog zivota. On nije pisao poeziju gledajuci od prozora nego je izasao na ulicu. Zato u njegovim poezijama ima dvije strane koje ponekad izgledaju teske, a ponekad lahke. Ova dva kontrasta su u temi i nacinu pisanja njegove poezije.

(Endnotes)

1 Mehmed Akif Ersoj je rođen u Shevvalu 1290/ Decembar 1873 godine u Fatihu u Istanbulu. Otac mu je Tahir efendija iz Peci koji je bio predavač u Medresi u Fatihu. Osnovnu (Ibtidaije i rusdije) je završio u Fatihu. Dok je bio ucenik u Medresi u fatihu on je kod kuće naknadno ucio kod oca arapski. On je uvijek govorio da mu je otac istovremeno bio i ucitelj. MEhmed Akif u ovo vrijeme slijedi i lekcije u Medresi u fatihu kod poznatog Mesnevhana, Esrar Dede, gdje usavršava i svoj persijski jezik. Nakon toga on završava Idadiju (gimnaziju) i na kraju višu veterinarsku školu, gdje poseban značaj daje jezicima. Mehmed Akif Ersoj osim orijentalnih jezika naučio je i francuski. Radio je u raznim mjestima Osmanske države. U zadnjim godinama života bio je u KAIRU, alinakon što se razboleo vratio se bolestan u Istanbul i 23 Decembra 1936 godine je preselio. U dženazi u Bejazid dzamii prisustvovao je veliki broj omladine koji su ga u rukama nosili do kabura. Napisao je dosta članaka i poezije. Vecina njih je sabrana u djelo Safahat, koja predstavlja glavinu Akifovih poezija. Vidi:ERsoj, Mehmed Akif, Safahat, Istanbul 1987, str. XIII-XLV.

XX YÛZYILIN BAŞINDA BALKANLARDAKİ DURUMUN AKIF'İN ŞİİRLERİNE ETKİSİ

NDIKIMI I GJENDJES SË BALLKANIT TË FILLIMI SHEKULLIT TË XX NË POEZINË E AKIFIT

Prof. Dr. Mevlud DUDIÇ

XIX. yÛzyılın ortalarından başlayıp XX. yÛzyılın ilk on yılına kadar Balkanlarda devam eden deęişim Balkanlardaki tÛm MÛslÛmanları -Bosna'dan Makedonya'ya- derinden etkilemiştir. Osmanlıların geri çekilmesiyle birlikte genel olarak İslami olan sosyal, kÛltÛrel ve ahlaki Doęu medeniyet şeklinden Hristiyan Batı Avrupa'ya geçiş meydana geldi. Ancak bu geçiş evrimsel bir toplumsal dÛnÛşÛm sonucu olarak meydana gelmedi, sÛz konusu deęişiklikler bir taraftan yeni hÛkÛmetlerin daha ònce gÛrÛlmemiş baskılarıyla ortaya çıktı, dięer taraftan MÛslÛmanların kimliklerine ve baęımsızlıęına aynı baskı yeni medeniyet akımını kÛrÛ kÛrÛne takip eden yeni aydınlar tarafından da yapılyordu.

Ndryshimet qË filluan nË Ballkan nga mesi i shekullit XIX dhe vazhduar deri nË dhjetË vitet e para tË shekullit XX, i kanË ndikuar thellËsisht tË gjithË myslimanËt nË rajon, qË nga Bosnje Hercegovina e deri nË Maqedoni. Me tËrheqjen mbrapsht tË osmanËve, nisi edhe kalimi nga qytetËrimi Lindor islam me vlerat e veta sociale, kulturore dhe morale, drejt atij perËndimor dhe EuropËs krishtere. VetËm se ky kalim i tillË nuk ndodhi si rezultat i nËj transformimi shoqËror evolues, pËrkundrazi, ndryshimet nga njËra anË ndodhËn pËr shkak tË presioneve tË mËdha tË qeverive, ndËrkohË qË nga ana tjetËr nËj presion i ngjashËm ndaj identitetit dhe pavarËsisË sË myslimanËve ushtrohej edhe nga intelektualËt e rinj qË pËrkrahnin me sy mbyllur qytetËrimin e ri.

İslam ve Türk edebiyatının duayeni Mehmet Akif Ersoy bir taraftan Müslümanların somut olarak yaşadığı bu toplumsal konumundaki kaosu diğer taraftan ise Balkanlardaki ve Osmanlı devletindeki entelektüel-teorik söylem farklılıklarını çok iyi ve estetik bir yolla yazdığı şiirlerinde ortaya koymuştur.¹

Mehmet Akif Ersoy Osmanlı devletinin dağılmasına, Balkan savaşlarına, yeni Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşuna şahitlik etti ve modern Türkiye'nin milli marşını yazdı.

Mehmet Akif tüm bu olayları sadece kendine özgü bir şekilde şiirlerine yansıtabilmiştir. Onun şiirlerinde hem klasik hem de modern akım şiirlerini de görebiliriz. Mehmet Akif şiirlerini sarayların odalarında veya gündelik hayattan çekilip münzevi bir şekilde yazmıştır. O şiirlerini pencereden bakarak değil, sokaklara çıkarak yazmıştır. O yüzden onun şiirlerinin iki yönü vardır, onlar bazen zor gibi görünmekte bazen ise çok kolay. Bu iki yönlülüğü onun şiirlerinin konularında ve yazma şeklinde de görebiliriz. İlki, onun şiirleri toplumda ve genel olarak dünyada meydana gelen toplumsal olaylardan ilham almakta, ki bu hiç kolay bir şey değil. İkinci bir olgu ise tüm bu olaylara onları ebedi kılacak bir usta eli değmelidir. Ve bu el, Mehmet Akif'in elidir. Şiirlerinin bu yönü de onların zor tarafıdır. Bunu yapabilmek için Akif çok güçlü olmalıydı ki şiirleri o dönemde dünyada yaşanan tarihi olayların ve gelişmelerin altına imza olmalıydı. Akif'in o gücü vardı ama bundan ziyade üstün seviyeli aklı bu gücünün de ötesindeydi, bu yüzden onun yazdıklarını okurken aynı anda aynada bir mürekkeple yazan iki tane adam görebiliriz: Sanatkâr Akif ve eleştirmen Akif. O yazarken kendini ve etrafında gördüğü ve ait olduğu dünyayı da eleştiriyordu. Onun şiirlerinde, yeniden doğuşun

Doajeni i letërsisë islame dhe turke Mehmet Akif Ersoj, në poezitë e tij nxirrte në pah në një mënyrë shumë të arrirë dhe estetike, nga njëra anë kaosin në jetën shoqërore që jetonin konkretisht myslimanët dhe nga ana tjetër, diferencat në diskutimet teorike – intelektuale në Ballkan dhe në Perandorinë Osmane¹.

Mehmet Akif Ersoj ka qenë dëshmitar i ngjarjeve të rëndësishme historike si shpërbërja e Perandorisë Osmane, luftërat ballkanike dhe themelimit të Republikës së re të Turqisë. Madje ai ka shkruar edhe himnin kombëtar të këtij shteti.

Të gjitha këto ngjarje Mehmet Akifi ka mundur t'i pasqyrojë në poezitë e tij me një stil autentik. Në poezitë e tij mund të shohim si stilin modern ashtu edhe stilin klasik të poezisë. Mehmet Akifi poezitë e tij nuk i ka shkruar në një mënyrë vetmitare, duke u mbyllur nëpër saraje e duke u larguar në jeta e përditshme. Nuk i ka shkruar poezitë duke parë nga dritarja, por i ka shkruar ato duke dalë nëpër rrugë e përzier mes njerëzve. Prandaj edhe poezitë e tij janë të dyanshme, ndonjëherë duken të vështira e ndonjëherë shumë të lehta. Këtë dyanësi e vëmë re edhe tek temat që trajton në poezi dhe tek mënyra e shkrimit të tyre. Së pari poezia e tij e merr frymëzimin nga shoqëria dhe nga ngjarjet shoqërore që ndodhin në botë, gjë kjo që nuk është e lehtë. Së dyti, të gjitha këto ngjarje duhen prekur nga dora e një mjeshtri që do të mund t'i përjetësojë ato. Dhe kjo dorë mjeshtri është dora e Mehmet Akifit. Kjo përbën edhe anën e vështirë të poezive të tij. Për të bërë një gjë të tillë Akifi duhej të ishte shumë i fuqishëm, në mënyrë që poezitë e tij të përcillnin saktë ngjarjet dhe zhvillimet që ndodhnin në botë në atë periudhë. Akifi e kishte fuqinë e duhur, por për më tepër ai kishte një mendje që e superonte fuqinë e tij, prandaj

ilk adiminin ancak kendini bilmekle ve kendi eleştirisini yapmakla atılabileceği düşüncesi hâkimdi. Gündelik olayları yazarken, edebiyatının bir günlük gazete yazılarına indirgenme riski vardı, ama o gündelik olayları öyle güzel bir estetik anlayışıyla ele alıyordu ki, melodik olan o günkü Türk edebiyatına uyumu da getirdi.

Onun şiirselliğinden doğan hayat şiirlerinden daha da duygusaldır:

*Geceden farkını görmüş değim
gündüzümün-*

*Bir güler cehre sezip güldüğü yoktur
yüzümün*

*Seneler var ki harab olmadığı gün
bilmeme*

*Gezerim abdala çıkmış gibi sersem sersem
Dikilir karsıma hep görmediğim, bilmediğim*

*Sorarım kendime: gurbette mi hayrette
miyim?*

*Yurdu bastan basa viraneye donmuş Türkün
Yurdun sen satir ocaklar yatıyor yerde bugün
Yolcu haykırsa da baykuş gibi çığlık çığlık
"Bu diyarın hani sahipleri?" dersin, cinler
Hani sahipleri, der karşıki dağdan bu sefer*

Din – Akif'in felsefi ve şiirsel ideali...

Akif'in gelecek için en büyük ideali ise İslam'ın doğru bir şekilde öğrenilmesi ve Müslümanların İslami kuralları doğru bir şekilde uygulamasıdır. Eğer bu olursa o zaman Müslümanlar Asr-ı Saadet dönemine (Peygamber ve dört halife dönemi) ulaşırlar ve dünya arenasında birinci konumunu alırlar.

Akif bir şiirine Yusuf suresinin 87. ayetiyle başlıyor, burada Yakub (a.s.), oğullarından kardeşleri Yusuf ve Bünyamin'i gidip aramalarını ve Allah (c.c.)'tan umut kaybetmemelerini istiyor.

shpesh herë kur lexojmë poezitë e tij mund të shohim dy burra që shkruajnë njëkohësisht me bojë në një pasqyrë. Akifi ishte artist dhe kritikë njëkohësisht. Në poezitë e tij ai kritikonte veten dhe botën përreth të cilës i përkiste. Në poezitë e tij mbizotëron mendimi se hapi i parë i rilindjes mund të hidhet vetëm duke njohur vetveten dhe duke e kritikuar atë. Kur shkruante për ngjarjet e përditshme, ai rrezikonte ta reduktonte artin e tij në një artikull të gazetave ditore, por këto ngjarje poeti i trajtonte me një përqsasje aq të bukur estetike saqë solli edhe harmoninë melodike në letërsinë turke të asaj kohe.

*Jeta që lind nga poetika e tij është më
emocionuese se vetë poezitë:*

U bëra ditën prej natës më të mos e dalloj!

Ka vite që nuk di ditë të mos jem dërrmuar;

*Shëtis si në atë teatrin popullor i shastitur e i
hutuar.*

*Më ngulet përballë gjithë një gjë që s'e kam parë,
që s'e di;*

E pyes: a në kurbet jam, apo në habi?

Oxhakët e djeshëm të gëzuar, të hareshëm të turkut

*Me vendin të kthyer në gërmadhë fund e krye, sot
shtrihen përdhe.*

Dhe sikur të bërtasë si bufi me zë të mprehtë,

Udhëtari s'është zë njeriu ditën, natën një dritë.

Ti pyet: "Ku janë të zotët e këtij vendi?"

*Xhindët, "Ku janë të zotët" thonë nga mali
përballë tani!*

Feja – Ideali Filozofik dhe Poetik i Akifit

Ideali më i madh që kishte Akifi për të ardhmen ishte mësimi në një mënyrë të drejtë të islamit dhe zbatimi rregullave islame në mënyrën e duhur nga ana e myslimanëve. Nëse do të realizohet kjo, atëherë myslimanët do të mund të arrijnë nivelin e periudhës kur ka jetuar Profeti i Shenjtë dhe të jenë parësor në skenën botërore.

Ey oğullarım! Gidin de Yusuf'u ve kardeşini iyice araştırın, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez. (Yusuf, 12:87)

Mehmet Akif bu ayetle Müslümanlardan ümit kesmemelerini istiyor ve onların sürekli dünyadaki zamana ve olaylara ayak uydurmaları gerektiği belirtiyor.

Ersoy şiirlerinde der ki:

*Atiyi karanlık görerek azmi bırakmak...
Açcak bir olum varsa, eminim, budur ancak.
Dünyada inanmam, hani, görsem de gözümle
İmanı olan kimse gebermez bu ölümle
Ey dipdiri meyyit iki el bir bas içindir
Davransana... Eller de senin, bas da senindir.
His yok, hareket yok, acı yok... Leş mi kesildin
Hayret veriyorsun bana sen böyle değildin
Alemde ziya kalmazsa, halk etmelisin, halk!
Ey elleri böğründe yatan, şaşkın adam kalk.
Sahipsiz olan memleketin batması haktır
Sen sahip olursan bu vatan batmayacaktır.*

Mehmet Akif Balkanlardan bahsederken genellikle o dönemde Balkanlarda yükselen milliyetçiliğin üzerine yoğunlaşıyor çünkü bu hareketin sonucu olarak İslam dünyasında ve Balkanlarda ulus devletleri ortaya çıkmaktadır. Mehmet Akif, İpek doğumludur ve bu yüzden daha çok Arnavutların örneğine ve özellikle 20. yüzyılın ilk 20 yılına yoğunlaşmaktadır. Aşağıda belirteceğimiz şiirlerin bir kısmı onun Balkan milliyetçiliğinin üzerindeki düşüncelerinin en iyi örneğidir. O aynı zamanda oradaki kaosu Türkiye için bir örnek teşkil etmesini de istemektedir.

Üç beyinsiz kafanın derdine, üç milyon halk,

Poezinë e mëposhtme poeti e nis me ajetin 87 të Suresë së Jusufit, në të cilën profeti Jakup, kërkon nga bijtë e tij që shkojnë të kërkojnë vëllezërit e tij Jusufin dhe Benjaminin dhe të mos e humbasin shpresën.

“O bijtë e mi, shkoni dhe hulumtoni (në Egjipt) për Jusufin dhevëllain e tij, e mos e humbni shpresën nga mëshira e All-llahut, pse vetëm populli jobesimtar e humb shpresën në All-llahun”. (Jusuf 12:87)

Këtu Akifi u bënë thirrje myslimanëve të mos e humbasin shpresën dhe të përshtaten vazhdimisht me kohën dhe zhvillimet në botë.

Në poezinë e tij poeti shkruan kështu:

*Ta shohësh të ardhmen errësirë e ta humbësh zellin...
Po qe se ka një vdekje të ulët, kjo është, pa dyshim.
Kurrë nuk besoj dhe sikur ta shoh me sy, se
Besimtari nuk ngordh në këtë mënyrë!
O ti, meit i gjallë! “Dy duar për një kokë!”
Luaj vendit, pra! Koka është e jotja, dhe duart,
të tuat!
Ndjenjë, jo; lëvizje, jo; dhimbje, jo; mos je
ngordhësirë?
Po më lë pa mend! Ti s'ke qenë i tillë!
Në mos mbettë dritë në gjithësi, ti duhet ta krijosh,
ti!
O njeri i hutuar që fle me duar në ije, çohu!
E meriton fundosjen vatani që s'i del kush për zot,
Por kurrë s'ka për t'u fundosur po i dole ti për
zot!*

Mahmet Akifi kur flet për Ballkanin, në përgjithësi ai përqendrohet tek nacionalizmi që ishte shtuar së tepërmi në atë periudhë. Si rezultat i lëvizjeve nacionaliste në botën islame dhe në Ballkan nisën të krijohen shtete kombe.

Bak nasıl doğranıyor? Kalk, baba, kabrinden kalk!

Diriler koşmadı imdadına, sen bari yetiş...

Arnavutluk yanıyor... Hem bu sefer pek müdhiş!

Tek kıvılcım kabarıp öyle cehennem kustu:

Ki hemen kol kol olup sardı bütün bir yurdu.

O ne yangın ki: Ocak kalmadı söndürmediği!

O ne tûfan ki: Yakıp yıktı bütün vâdîyi!

Baba! En sevgili annen, o senin öz vatanın

Olacak mıydı fedâ hırsına üç kaltabanın?

Dedemin sürdüğü, can ektiği toprak gitti...

Öyle bir gitti ki hem: Bir daha gelmez ebedî!

Ne olurdun bunu kalkıp da göreydin acaba?

"Meshed" in beynine haç saplanacak mıydı baba!

Ne felâket: Dönüversin de mesâcid ahıra,

Hırvat'ın askeri tepsin çıkıp üstünde hora!

Nerde olsam çıkıyor karşıma bir kanlı ova...

Sen misin, yoksa hayâlin mi? Vefâsız Kosova!

Hani, milletlere meydan okuyan kavm-i necib?

"Arnavutluk" ne demek? Var mı şerîatte yeri?

Küfr olur, başka değil, kavmini sürmek ileri!

Arabın Türke; Lâzın Çerkese, yâhud Kürde;

Acemin Çinliye rüchânı mı varmış? Nerde!

Müslümanlık' ta "anâsır" mı olurmuş? Ne gezer!

Türk Arapsız yaşamaz, kim ki yaşar der delidir,

Arabın, Türk ise hem sağ gözü, hem sağ elidir.

Veriniz başbaşa; zîrâ sonu hüsrân-ı mübin:

Ne hükûmet kalıyor ortada billâhi, ne din!

Për arsye se Mehmet Akifi është me origjinë nga Peja e Kosovës, ai fokusohet më tepër tek shembulli i shqiptarëve, sidomos për periudhën e njëzet viteve të para shekullit XX. Poezia e mëposhtme është një shembull i mirë që shpreh mendimet e poetit në lidhje me nacionalizmin në Ballkan. Poeti kërkon njëkohësisht që kaosi në atë rajon, të përbëjë një shembull edhe për Turqinë.

Për shkak të hallit të tre kokave të patru, një popull tre milion

Pa shih si grihet! Ngrihu, ati im!

2 nga varri ku pushon!

Të gjallët s' vrapuan në ndihmë, të paktën ti na dil...

Shqipëria digjet... Dhe, kësaj radhe, për tmerr!

Një shkëndijë e vetme u fry dhe ashtu volli zjarr ferri

Që shëtiti anembanë duke e përfshirë vendin mbarë!

Kuku ç'zjarr, s'la vatër pa shuar,

Aman ç' tufan që të gjithë luginat i shkretoi!

Baba! Nëna jote më e dashur, ai vatani yt,

A do t' i bëhej fli furisë së tre pezevengëve?

Iku toka ku im gjysh lëroi e mbolli jetë...

Dhe shkoi ashtu që të mos kthehet më kurrë!

Ç'do të bëhej po të ngriheshe e ta shihje këtë, vallë?

A do të ngulej kryqi në trurin e Shehittlekut, l baba?

Ç'fatqeësi! Le të kthehen edhe xhamitë në ahure,

Ushtarët kroatë të vijnë e të luajnë mbi to hore!

Të paktën një kujtim të mbetej në këtë tokë i gjallë...

Toka është çarë, tyrbet e dëshmorëve janë turpëruar!

Kudo që të jem, një fushë e përgjakur më bie kresë:

Ti vetë je, apo iluzioni yt, Kosovë e pabesë?

Po pse nuk e prisje këtë fund poshtërues?

*Arnautlar size ibret olacakken, hâlâ,
Ne bu şûride siyâset, ne bu fâsîd da´vâ?
Bunu benden duyunuz, ben ki, evet,
Arnavudum...
Başka bir şey diyemem... İste perişan yurdum!..*

(6 Mart 1913)

Özet

İslam ve Türk edebiyatının duayeni Mehmet Akif Ersoy bir taraftan Müslümanların somut olarak yaşadığı bu toplumsal konumundaki kaosu diğer taraftan ise Balkanlardaki ve Osmanlı devletindeki entelektüel-teorik söylem farklılıklarını çok iyi ve estetik bir yolla yazdığı şiirlerinde ortaya koymuştur. Mehmet Akif Ersoy Osmanlı devletinin dağılmasına, Balkan savaşlarına, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna şahitlik etti ve modern Türkiye'nin milli marşını yazdı. Mehmet Akif tüm bu olayları sadece kendine özgü bir şekilde şiirlerine yansıtabilmiştir. Onun şiirlerinde hem klasik hem de modern akım şiirlerini de görebiliriz. Mehmet Akif şiirlerini sarayların odalarında veya gündelik hayattan çekilip münzevi bir şekilde yazmamıştır. O şiirlerini pencereden bakarak değil, sokaklara çıkararak yazmıştır. O yüzden onun şiirlerinde iki taraf bulunmakta ve bu bazen zor gibi görünmekte bazen ise çok kolay. Bu iki yönlülüğü onun şiirlerinin konularında ve yazma şeklinde de görebiliriz.

Dipnot

1 Mehmet Akif Ersoy Şeval 1290/ Aralık 1873 yılında İstanbul, Fatih'te doğdu. Babası Tahir Efendi İpek doğumlu Fatih'te bir medresede hocalık yapıyordu. İlk okulunu (ibtidaiyye ve ruştîye) Fatih'te bitirdi. Fatih'teki medreseye devam ederken evde babasından Arapça eğitimi alıyordu. Her zaman babasının aynı anda öğretmeni olduğunu söylüyordu. Mehmet Akif aynı anda Fatih'te bulunan meşhur Mesnevihan Esrar Dede'nin derslerine de devam eder ve Farsçasını geliştirir. Daha sonra İdadiyeyi (lise) ve daha sonra veterinerlik yüksekokulundan mezun olan Mehmet Akif, ayrıca dillere özel bir değer verir. Mehmet Akif doğu dillerin dışında Fransızca'yı da öğrenir. Osmanlı devletinin değişik bölgelerinde çalıştı. Son yılları Kahire'de geçirdi ama hastalanınca hasta olarak İstanbul'a gelir ve

*Ti ishe prej ummetit islam, ç't'u desh
kombëtarizma?
Të mbaheshe fort për këtë ummet!
"Shqiptari(zëm)" ç'do të thotë? A ka vend në
Sheriat?
Pretendimi për nacionalizëm s'është tjetër veç
mosbesim!
A ka përparësi arabi ndaj turkut, lazi ndaj
çerkezit
Apo kurdit, persi ndaj kinezit? Ç'thua ti!
Paska në muslimanllëk racizëm?
Pejgamberi e mallkon idenë e racizmit.
Turku pa arabin s'jeton dot; kush thotë
"jeton", është i marrë!
Kurse turku është për arabin sy i djabatë, dorë
e djabatë.
Bëhuni tok: përndryshe, fundi, disfatë e
pashmangshme
Pasha Zotin! As hilafet mbetet gjallë, as fe!
Prej kohësh "qytetërimi" i mpreh dhëmbët
Për t'ju copëtuar në fillim, pastaj për t'ju
gëlltitur;
Ndërsa keni shembull shqiptarët, pse
s'mblidhni mend
Ç'është kjo politikë e ngatërruar, kjo kauzë pa
vend?
M'duket, shumica juaj s'e sheh rrugën e
shtrembër që ka marrë...
Përzejeni, më në fund, hajdutin që ju prin!
Dëgjomëni mua që po, jam shqiptar...
S'kam tjetër ç'them... Ja atdheu im i mjerë!..
(6 Mars 1913)*

Përmbledhje

Doajeni i letërsisë islame dhe turke Mehmet Akif Ersoj, në poezitë e tij nxirrte në pah në një mënyrë shumë të arrirë dhe estetike, nga njëra anë kaosin në jetën shoqërore që jetonin konkretisht myslimanët dhe nga ana tjetër, diferencat në diskutimet teorike – intelektuale në Ballkan dhe në Perandorinë Osmane. Mehmet Akif Ersoj ka qenë dëshmitar i ngjarjeve të rëndësishme historike si shpërbërja e Perandorisë Osmane, luftërat ballkanike dhe themelimit të Republikës së re të Turqisë.

burada 23 Aralık 1936 yılında vefat eder. Beyazıt camisindeki cenazesine çok sayıda genç insan katılır ve onun omuzları üzerinde taşıyarak kabristana kadar götürürlər. Çok sayıda makale ve şiir yazmıştır. Birçoğu Safahat adlı kitabında toplanmıştır, bu da Akif'in şiirlerinin en önemli kısmını oluşturur. Daha fazla bilgi için bakınız: Ersoy, Mehmed Akif, Safahat, İstanbul 1987, str. XIII-XLV.

Madje ai ka shkruar edhe himnin kombëtar të këtij shteti. Të gjitha këto ngjarje Mehmet Akifi ka mundur t'i pasqyrojë në poezitë e tij me një stil autentik. Në poezitë e tij mund të shohim si stilin modern ashtu edhe stilin klasik të poezisë. Mehmet Akifi poezitë e tij nuk i ka shkruar në një mënyrë vetmitare, duke u mbyllur nëpër saraje e duke u larguar në jeta e përditshme. Nuk i ka shkruar poezitë duke parë nga dritarja, por i ka shkruar ato duke dalë nëpër rrugë e përzier mes njerëzve. Prandaj edhe poezitë e tij janë të dyanshme, ndonjëherë duken të vështira e ndonjëherë shumë të lehta. Këtë dyanësi e vëmë re edhe tek temat që trajton në poezi dhe tek mënyra e shkrimit të tyre.

(Referencat)

1 Mehmet Akif Ersoj ka lindur në lagjen Fatih të Stambollit në dhjetor 1873 / Sheval 1290 sipas kalendarit mysliman. Shkollë fillore ai e ka përfunduar në Fatih. Ndërkohë që vazhdonte edhe medresenë në Fatih ai mësoi arabisht nga i ati. Poeti gjithmonë ka thënë se babai i tij ishte njëkohësisht edhe mësuesi i tij. Akifi ndërkohë merr leksione edhe nga Mesnevihan Esrar Dede dhe mëson kështu edhe persishten. Më pas vazhdon gjimnazin dhe shkollën e lartë për veterineri. Akifi i ka dhënë një rëndësi të veçantë edhe gjuhëve perëndimore. Përveç gjuhëve lindore ai mëson edhe frëngjishten. Akifi ka punuar në vende të ndryshme të shtetit osman. Vitet e fundit i kaloi në Kajro, nga e cila u kthye për shkak të sëmundjes. Ai ndahet nga jeta në Stamboll në 23 Dhjetor 1936. Në ceremoninë funerale që u bë në xhaminë e Bejazitit, morën pjesë shumë studentë e të rinj të cilët e shoqëruar arkivolin e tij për në varreza duke e mbajtur mbi supë. Akifi pati shkruar shumë poezi dhe ese. Një pjesë e madhe e poezive të tij janë përmbledhur në vepër të titulluar Safahat. Për të më tepër informacion shikoni Ersoy, Mehmed Akif, Safahat, İstanbul 1987, str. XIII-XLV.

**MEHMET AKİF
ERSOY'UN
SAFAHAT'INA
GÖRE
MEDENİYETİMİZİN
ŞİİR COĞRAFYASI**

**RAJONI I POEZISË
SË QYTETËRIMIT
TONË
SIPAS SAFAHATIT
TË MEHMET AKIF
ERSOJIT**

Doç. Dr. Rıdvan CANIM / Doç. Dr. Rëdvan XHANËM

Değerli dinleyenlerim, aziz misafirler,

Şair olsun, hikâyecisi olsun, yahut roman yazarı olsun kuşkusuz her sanat eseri sonuç itibariyle elinden çıktığı yazarını anlatır. Dolayısıyla bir sanatkarı tanımının en iyi yolu, onu yazdıklarından tanımak olmalıdır. Bir sanat şaheseri olan “Safahat” da hiç kuşku yok ki Akif’i en iyi tanıtan eserdir.² Akif’in seyahat ettiği, ya da bilfiil gitmesi de Safahat’ında ismen zikrettiği yerler esasen onun merak ettiği yerlerdir. Eserlerinde etkili bir anlatım yakalamak için, oraları görmek, o yerlerin havasını yaşamak istemiştir. Akif, bütün zorluklara rağmen içindeki vatan sevgisiyle bu engelleri aşmış, hayatının büyük bir kısmını alan gezilerini büyük ölçüde gerçekleştirerek

Të nderuar pjesëmarrës, miq të shtrenjtë,

Pa dyshim që në fund të fundit çdo vepër letrare tregon për krijuesit e vet, qoftë ai poet, prozator apo romancier. Prandaj mënyra më e mirë për të njohur një artist, është njohja e tij nëpërmjet shkrimeve të veta. Edhe Safahati që është një vepër arti, sigurisht që është vepra e cila e prezanton më së miri Akifin². Vendet për të cilat ka folur më tepër Akifinë Safahat, janë vendet të cilat ai i ka vizituar personalisht ose vendet që edhe pse nuk i ka parë konkretisht ai dëshiron t’i përmendë. Poeti ka dashur të shohë dhe të ndjejë atmosferën e këtyre vendeve, me qëllim që të përcjellë një mënyrë narrative më efektive në veprat e tij. Pavarësisht gjithë vështirësive që ka hasur, poeti ka arritur t’i kapërcejë të gjitha pengesat falë dashurisë për atdheun që kishte përbrenda. Në një pjesë të madhe të jetës së tij ai ka realizuar udhëtime të

gördüklerini şiirlerine yansıtmiştir. Bu bağlamda, şiirlerinin kaynağı, tespitlerinin çıkış noktası ve ilhamının özü olması bakımından seyahatlerinin de değerlendirilmesinde fayda vardır. Seyahat ettiği yerin durumuna, konumuna, gelişmişliğine, manevi değerine göre sanatçımıza etki ettiği, şiirlerine ilham kaynağı olduğu görülmektedir. İnce bir dikkat, titiz bir gözlem ve ayrıntıyı takip-te hassas olan Âkif, tüm bu yerleri dış ve iç güzellikleriyle, madde ve rûhuyla eserlerine yansıtmıştır.³

Âkif'in "gönül haritası"nı tespit bakımından önemli ve hatta ilgi çekici sayılabilecek böyle bir araştırmaya girerken doğrusu araştırmayı bitirdiğimde karşıma nasıl bir tablonun çıkabileceğini önceden tam olarak kestiremezdim. O'nun ifadeleriyle "Şark"ın ve "Garb"ın önemli sayılabilecek coğrafyalarını adım adım gezmiş biri olarak Akif'in buralardan şiirine neleri taşımış olabileceğini düşündüm hep.. Bir seyahat yazarı olarak değil belki ama bir entelektüel olarak Âkif, bu diyarlara, medeniyetimizin bu coğrafyalarına dair izlenimlerini "Safahat"ına nasıl yansıtmişti? Bu sorunun cevabı aynı zamanda onun buraları gezerken kendisine neyi "derd" edindiğini de ortaya koyacaktı. Akif, "Süleymaniye Kürsüsünden" adlı şiirinde şunları söyler:

"-Beni kürsüde görüp, va'zedecek sanmayınız;

Ulemâdan değilim, şeklime aldanmayınız!

Dinin ahkâmını zaten fukahânız söyler,

Anlatırlar size bir müşkiliniz varsa eğer,

Bana siz âlem-i islâmî sorun, söyliyeyim;

Çünkü hiçbir yeri yok gezmediğim, görmediğim.

ndryshme dhe përshtypjet e tij në lidhje me këto udhëtime, i ka pasqyruar në poezi. Prandaj do të ishte me vend të studioheshin edhe udhëtimet e tij për faktin se ato përbëjnë burimin e poezisë së Akifit, pikënisjen e evidentimeve si dhe thelbin e frymëzimit të tij. Vihet re se gjendja, pozita, niveli i zhvillimit dhe vlerat shpirtërore të vendeve që ai ka shëtitur, e kanë ndikuar poetin dhe janë bërë burim frymëzimi për të. Akifi është tepër i ndjeshëm në hulumtimin e hollësishëm të këtyre vendeve me një kujdes të madh dhe me një vëzhgim të detajuar. Ai i ka pasqyruar ato vende në veprën e vet me gjithë bukuritë e tyre të brendshme dhe të jashtme, me anën materiale dhe shpirtërore që i karakterizon³.

Kur nisa këtë punim në lidhje me evidentimin e "hartës shpirtërore" të poezisë së Akifit, studim ky i cili mund të quhet i rëndësishëm, madje edhe interesant, nuk mund ta parashikoja qartë që në fillim se në çfarë përfundimesh do të arrija. Vazhdimisht mendoja se çfarë mund të kishte sjellë në poezinë e tij Akifi nga vendet e Lindjes dhe Perëndimit, për të cilat poeti shprehet se ishin vende këto të cilat ai i kishte shëtitur pëllëmbë më pëllëmbë. Si i kishte pasqyruar Akifi në Safahat këto troje, përshtypjet e tij në lidhje me qytetërimin dhe rajonin tonë, ndoshta jo si një shkrimtar udhëtimesth, por si një intelektual. Përgjigjen e këtyre pyetjeve do ta nxirrin në pah njëkohësisht edhe faktet që e kishin shqetësuar poetin gjatë udhëtimeve të tij. Në poezinë "Në Qyrsinë e Sulejmanijes", poeti shprehet kështu:

"- Në qyrsinë më shihni, mos pandehni se do t'ju ligjëroj;

S'jam dijetar, pamja ime të mos ju mashtrojë!

Ligjet e fesë juristet po jua thonë,

Në paçi ndonjë gjë të pakuptuar, po jua tregojnë!

Ju, botën islame pyetmani mua t'jua them,

Se s'kam lënë vend pa kaluar e pa parë

Nga Lindja e Largët gjer në skaj në Perëndim

Şark-ı Aksâ'dan alın, Magrib-i Aksâ'ya kadar,

Müslüman yurdunu baştan başa kaç devrim var.

Beni yormuştu bu yıllarca süren yolculuğun,

Daha başlangıcı.. Lâkin gebereydim yorgun,

O zaman belki devam eyleyemezdim yoluma;

Yoksa ârâm edemezdim. Bana zîrâ "Durma,

Yürü, azminde devam et.." diye vermezdi aman,

Bir sadâ benliğimin fıskırıp a'mâkından."

Onun bu mısralarından da anlıyoruz ki O'nu diyar diyar gezdiren bir sebep vardı. Biz de onu anlayabilmek için onun şiirleriyle birlikte aynı coğrafyalara yola koyulduk. İlk gördüğümüz şey; Âkif'in "Şark" ve "Garp" kavramlarını yoğun bir biçimde kullandığı idi. Âkif, Safahat'ında toplam 47 yerde "Şark" sözcüğünü kullanıyor.⁴ Şark sözcüğü bu metinlerde, Doğu dünyasının genelini karşılayan, bu coğrafyada belirli, özel bir noktaya işaret etmeyen genel bir kavramdır. Bunun yanı sıra 3 yerde de "Asya" kelimesinin geçtiğini görüyoruz. Doğu dünyasında sözünü ettiği mekânlar aslında bu kadar genel ve bunlarla da sınırlı değildir. Meselâ yine Safahat'taki şiirlerinde İran, Afganistan, Cava, Japonya⁵, Turan İli⁶, Kafkasya, Kırım, Rusya, Sibiryâ, Türkistan, Taşkent, Buhâra, Gazne⁷, Hîve, Semerkand, Çin, Mançurya, Hindistan, Lahor, Haydarâbad, Kaşgar, Serendip gibi ülke, bölge ve şehirlerin O'nun şiirlerinde yer aldığını görüyoruz. Kuşkusuz Âkif, adı geçen bütün bu coğrafyaların hepsini tek tek gezmesi de, gidip görmese de bu coğrafyalar onun ilgi alanı içinde ve O, buralarda yaşayan insanların sorunları ile haşır-neşirdir. Şiirlerinde en

Botës muslimane që sa herë i kam rënë tejendanë!

Ndërkaq, ende fillimi i këtij udhëtimiti shumëvjeçar

Më pati lodhur; por, po të isha lëshuar i dërrmuar,

Atë kohë rrugën time ndoshta nuk do ta kisha vazhduar

Sepse nuk mundesha as përkohësisht të pushoja

Sepse një zë që, duke shpërthyer nga thellësitë e vetes time,

Më urdhëronte, "ec, mos rri, vazhdo në qëndresë"."

Nga këto vargje të tij kuptojmë se ka një motiv që e bën atë të udhëtoj nga një vend në tjetrin. Edhe ne për ta kuptuar atë motiv, së bashku me poezitë e tij morëm rrugën për të shkuar tek të njëjtat vende. Së pari pamë që Akifi termat "Lindje" dhe "Perëndim" i përdor shumë shpesh. Gjithsej në 47 vende në Safahat, Akifi përdor termin "Lindje"⁴. Në këto vargje fjala Lindje, është një term i përgjithshëm që përfshinë të gjithë botën e Lindjes, duke mos u fokusuar në ndonjë pikë të veçantë. Përveç këtij, në tre vende shohim përdorimin e fjalës "Azi". Ja pra kaq të përgjithësuar janë vendet për të cilat poeti thotë se janë në botën lindore, madje nuk kufizohen vetëm me kaq. Përsëri në poezitë e Safahatit shohim se përmenden edhe vende, qytete dhe rajone si për shembull Irani, Afganistani, Cava, Japonia⁵, Qyteti Turan⁶, Kaukazi, Krimea, Rusia, Siberia, Turkistani, Tashkenti, Buhâra, Gazne⁷, Hîve, Samarkandi, Kina, Mançuria, India, Lahor, Haydarâbad, Kashgar, Serendip. Sigurisht që edhe pse Akifi mund të mos i ketë shëtitur, mund të mos ketë shkuar e t'i shohë nga afër disa këto vende që përmenden, ai përsëri është shumë i interesuar me to. Poeti i njeh mirë problemet e njerëzve që jetojnë në këto vende. "Lindja", e cila përdoret më tepër si emër vendi, në fakt është bërë si gangrenë, si një plagë e pashërueshme si për Akifin ashtu edhe për të gjithë popujt e lindjes.

fazla kullandığı yer adı olarak “Şark”; Âkif’in olduğu gibi aslında bütün “Doğu” toplumlarının kangren haline gelmiş, onulmaz bir yarasıdır. Bir vakitler dünyanın en büyük âlimlerini, en değerli sanatkârlarını, en meşhur siyaset ve devlet adamlarını, komutanlarını yetiştiren “Şark”, şimdi derin bir meskenetin kucağında tarihin derin uykularına dalmıştır.

Ne gördün, Şark’ı çok gezdin? diyorlar, gör-düğüm: yer yer

Harâb iller; serilmışhânümanlar; başsız üm-metler /s.500b dese de aslında büsbütün umutsuz da değildir. Bu milletin bağrından çıkacak üç beş imanlı kahraman dünyayı ye-niden ayağa kaldıracaktır.

Titretirsın yine dünyayı, emin ol, tir tir;

Hele sen Şark’a o imanda beş on sine getir /s.464

...

Uyansın, gel ki, mızrabınla Şark’ın dalgın eb’âdi,

Kıyâmetler koparsınher telin bir sesle feryâdi. /s.628

Şark kavramıyla eşanlamli olarak kullandığı “Asya” için de yüreğindeki ayrıdır.⁸ Asya, “bizim yaka”dır ve baştan aşağı “matem”dir onun ifadesiyle :

Biraz da geçmeyi ister misin bizim yakaya?

Al işte bir günü mâtemsiz olmayan Asya! /s.373

İran, Safahat’da 10 yerde geçer.⁹ Bir yerde de Sa’dî-i Şirazî dolayısıyla Şiraz’dan söz eder.¹⁰ Onun nazarında İran’ın perişanlık açısından Anadolu’dan farkı yoktur. Asırlardan beri

“Lindja” që dikur pati nxjerrë shkencëtarët më të mëdhenj të botës, artistët më të vyer, politikanët dhe burrat e shtetit më të njohur, tashmë ndodhet në kthetrat e një shkatërrimi të madh dhe ka rënë në gjumin e thellë të historisë.

Edhe pse poeti thotë kështu:

“Pyetmë nëse e shëtita Lindjen dhe ç’pashë; Kudo

Vatra të shembura, shtete të rrëzuar që kanë mbaruar,” Faqja 639

Ai përsëri nuk është plotësisht i pashpresë. Ai beson se 3-4 heronj që do të dalin nga gjiri i këtij populli, kanë për ta ngritur përsëri në këmbë botën.

E dridh, atëherë, botën, më beso, mjafton

Sill në Lindje ti pesë a dhjetë zemra me atë besim! Faqja 485

....

“Me penzën tënde të zgjohet hapësira e përgjumur e Lindjes,

Ta përmbysë çdo gjë klithma një mijë zërash e çdo teli tënd,”

Faqja 643

Poeti ka të njëjtat ndjenja edhe për “Azinë”, term të cilin e përdor si sinonim të “Lindjes”⁸. Shprehur me fjalët e poetit mund të themi se Azia “është jaka jonë e cila që nga fillimi e deri në fund ajo është në zi”⁹:

“A dëshiron të kalojmë pak dhe nga ana jonë?

Ja ku e ke Azinë ku s’ka një ditë pa zi!” Faqja 403

Fjala Iran përmendet dhjetë herë në Safahat⁹. Në një vend poeti kur është duke folur për poetin Sadiu i Shirazit, përmend edhe qytetin e Shirazit¹⁰. Për poetin mjerimi i Iranit nuk është shumë ndryshe nga ai i Stambollit. Loja që luajnë prej shekujsh fuqitë perëndimore mbi rajonin islam, mbetet përsëri e njëjtë. Ndërsa mos interesimi i myslimanëve që jetojnë në këto rajone për ngjarjet, nëse mund ta shpreh kështu, është një papërgjegjësi e frikshme që të ngrin gjakun.

İslâm coğrafyası üzerinde batılı güçlerin oynadıkları oyun aynıdır. Buna karşılık bu coğrafyalarda yaşayan Müslümanların hadiselerine kayıtsızlığı ise deyim yerindeyse insanın kanını donduracak cinsten bir vurdumduymazlıktır.

İşte Fas, işte Tunus, işte Cezayir, gitti!

İşte İran'ı da taksim ediyorlar şimdi. /s.221

...

Arzı oynattı yerinden yıkılırken İran...

*Belki bir kıl bile ürpermedi sizden, bu ne kan!
/s.221*

Şark'ta Afganistan¹¹, Endonezya'ya bağlı Cava Adaları¹², daha beride Kafkasya¹³ ve Kırım¹⁴, Rusya, Âkif'in ezeli ve ebedi hasmıdır. Bunu her fırsatta dile getirmekten çekinmez. Rusya zâlimdir, zorbadır, bütün gücünü baskıdan alır. Safahat'da 7 yerde Rusya'dan söz eder Âkif..¹⁵

Sibirya, Rusya'ya nispetle çok daha genel bir kavram olmakla birlikte sadece bir yerde anılmıştır.

Sibirya, Hiyve, Buhara, Kırım muhîtinde

Yaşarken ehl-i salîbin nüfûzu altında /s.319

"Türkistan", bilindiği üzere "genel" bir coğrafyanın adı olup, ne dün ne de bugün harita üzerinde resmî bir karşılığı olmayıp, geçen asırlarda; Asya'daki Türklerin yaşadığı coğrafyaların genel adı olarak kullanılıyordu. "Türk Yurdu" anlamındaki Türkistan'ı Âkif de biraz bu anlamda kullanır. Ve şöyle der :

Yolu tuttum yalnız doğruca Türkistan'a

*Gece gündüz yürüdüm bulmak için Taşkent'i
/s.207*

"Ja, shkuan Maroku, Tunizia, Algjeria,

Ja dhe Iranin duan tani ta copëtojnë..." faqja 264

....

"Duke u shembur, Irani tokën nga vendi e tronditi,

Tek ju nuk lëviz qimja! Ç'gjak është ky?" faqja 265

Në Lindje armiqtë e përhershëm e të përjetshëm të Akifit janë Afganistani¹¹, ishujt Çava¹² të lidhur me Indonezinë¹³, pastaj pak më lartë edhe Kaukazi dhe Krimea¹⁴ si dhe Rusia. Poeti asnjëherë nuk heziton ta shpreh këtë sa herë i jepet mundësia. Akifi në 15 vende në Safahat flet për Rusinë¹⁵, duke e cilësuar atë si një vend tiran, despot që e merr forcën nga shtypjet që bënë.

Edhe Siberia është një term pak më i përgjithshëm. Në një vend të Safahatit përmendet edhe Siberia.

"Ndërsa bota islame e shkrete që jeton ende nën sundimin

e krishterëve

Në Hijve, Buhara, Krime, Siberi," Faqja 352.

Ashtu siç dihet nga të gjithë, "Turkistan" është emri i një rajoni "të përgjithësuar", i cili asnjëherë nuk është pasqyruar në hartë. Në shekujt e mëparshëm ky emër është përdorur për të treguar në përgjithësi rajonet ku jetojnë turqit në Azi. Turkistan do të thotë "Vendi i Turqve", edhe Akifi në këtë kuptim e përdor këtë fjalë. Dhe ja çfarë thotë ai:

"Drejt e për në Turkistan. E eca natë e ditë

*Për të gjetur Tashkentin. Dhe kalova vende"
faqja 253*

Qytetet që përmend Akifi në poezitë e tij në Safahat si Tashkenti, Buhara, Samarkandi¹⁶, dhe Hive¹⁷, janë qytete që dikur kanë qenë qendrat më të rëndësishme të kulturës dhe qytetërimit në vendet e turqve, ndërsa sot gjenden brenda kufijve të Uzbekistanit. Këto janë troje nga

Âkif'in Safahat'taki şiirlerinde adını andığı Taşkent, Buhara, Semerkand¹⁶ ve Hive¹⁷, eski Türk yurtlarının en önemli kültür ve medeniyet merkezlerinden olup bugün Özbekistan sınırları içinde kalmıştır. Annesinin soy olarak uzandığı topraklardır buralar. Çünkü annesi Emine Şerife Hanım, aslen Buhâralı bir aileye mensuptur. Bu kökenlerine dair bir atıf görülmüyor şiirlerinde.. Nitekim babası da Kosova/İpekli olmasına rağmen bu bağlılığına da bir gönderme görülmez şiirlerinde..

Buhâra'ya ve Semerkand'a gelinceye kadar geçtiği, gezip gördüğü yerleri saymağa gerek duymadığını söyleyen Âkif, Buhâra karşısında duygularını gizleyemez ve şunları söyler :¹⁸ Buhâra da Şark'ı kasıp kavuran zilletten nasibini almıştır ona göre :

O Buhâra, o mübârek, o muazzam toprak;

Zilletin koynuna girmiş uyuyor müstağrak / s.207

Bir ilim şehri olan Buhâra gibi, dünyanın rathsaneler şehri olarak tanıdığı Semerkand da hurafelerin kucağında can çekişmektedir.

O rasadhâne-i dünyâ, o Semerkand bile;

Öyle dalmış ki hurâfâta o mâzisiyle / s.207

Âkif, Çin'den, Maçin'den, Çin seddinden daha çok "uzak" ama erişilmesi gereken bir yer olarak söz eder.¹⁹ İslâm coğrafyasının devâsâ sınırlarını da gösterir bu..

Uzandı ansızın İspanya'nın eteklerine

Hicaz'ı, Çin'i düşün nerde? Nerededir Pirene! /s.304

Bu seyahatları esnasında maksadının bütün Hindistan'ı baştan başa gezmek olduğunu da özellikle söyler. Ne var ki maruz kaldığı takibat buna elvermez.

të cilat është edhe nëna e poetit, e quajtur Emine Sherife Hanëme, familja e të cilës ishte me origjinë nga Buhara. Poeti në fakt nuk ka ndonjë referencë në lidhje me këtë. Ndërkohë që nuk ka në poezi as ndonjë referencë në lidhje me babanë e tij, i cili ishte me origjinë nga Peja e Kosovës.

Akifi shprehet se nuk ishte e nevojshme të numëronte të gjitha vendet që kishte parë gjatë udhëtimit të tij nga Buhara në Samarkand, por ndërkohë ai nuk i fsheh dot emocionet e tij për Buharën¹⁸ dhe thotë se edhe ky qytet ishte ndikuar nga mjerimi që kishte gllabëruar Lindjen. Poeti shkruan kështu:

“Ajo Buhara, ajo tokë madhështore, e bekuar,

Deri në fytyrë në poshtërsi kish hyrë, flinte, në kllapi...” faqja 253

Ashtu si Buhara, edhe Samarkandi që dikur njihet si qyteti i observatorëve, ishte duke dhënë shpirt nën kthetrat e besimeve të rreme, besëtytnive.

“Ai observator mbarëbotëror, ai Samarkandi, bile,

Aq ishte zhytur në bestytini me të shkuarën e tij,” faqja 253

Akifi për Kinën, për Maçinë, për Murin Kinezë thotë se janë vende shumë të largëta por që duhen vizituar¹⁹. Kjo tregon edhe kufijtë gjigand të rajonit islam.

“U zgjat papritur në brigjet Iberike.

Mendoni ku është Hixhazi, Kina dhe ku janë Pirenejt!” faqja 339.

Akifi gjatë këtyre udhëtimeve thotë se në veçanti do të donte të shëtiste Indinë nga fillimi e deri në fund. Por për fat të keq përndjekja që iu bë nuk e lejoi ta bënte një gjë të tillë.

“Indinë fund e krye ta shëtisja qe qëllimi im,

Por, për shkak të ndjekjes së policisë kudo që të jem,

Më la fuqia dhe u detyrova të heq dorë!” faqja 256.

*Hind'i baştan başa gezmekti murâdim, lâkin,
Nerde olsam, beni ta'kibi yüzünden polisin,
/s. 211*

Âkif'e göre Hindistan'ın İslam alemi içerisinde çok özel bir yeri ve önemi vardır. Hind diyârı İslâmın hassas kalbidir.

Hakikat ortada, ma'nâsı var mı evhamın?

Bilirsiniz ki: Mısır, kânât-ı İslâmın

O sıska gövdesi üstünde âdetâ kafası;

*Diyâr-ı Hind ise, göğsünde kalb-i hassası;
/s.384*

Şiirlerinde Hind, Sind, Hindistan, Hindistan'ın Haydarâbad şehri ve bugün Seylan olarak bildiğimiz Serendip Adası²⁰ çıkar karşımıza..

Hindistan'ın Haydarâbad şehri ile Pakistan'ın Lahor şehrini ve burada yaşayanları yine onun şiirlerinde tanırız önce..

Başta âbânî sarık, tende hilâlî gömlek;

*Belde Lahûr şalı, üstünde o som sırma yelek;
/s.427*

Doğu Türkistan'dan, bugün pek kimseninilgi alanında olmasa da Kaşgar'dan sözeder bize Âkif yüz yıl önce..²¹

Arabistan²² coğrafyası; Yemen'iyle²³, Hicaz'ıyla²⁴, Necd'iyle²⁵, Bedir'i²⁶, Kâ'be'si²⁷, Medine'si²⁸, Irak'ı²⁹ ve Dicle'si³⁰ ile onun şiirlerinde bütün acılarıyla arz-ı endâm eder karşımızda.. Tihâme'nin Mekke olduğunu biz onun şiirlerinden öğreniriz.³¹

Âkif'in yurt dışına yaptığı seyahatlerin ilki Mısır'a olmuştur. "Âkif, bu seyahati tasarladığı bir şiiri yazmak amacıyla yapar. Bu şiir, veda haccıdır. Hz. Peygamber'in son hutbesini şiire aktarmayı düşünmektedir. Niyetini Abbas Halim Paşa'ya açar. "Peygamberimizin veda haccını hikaye etmek ve onun son hutbesin-

Sipas Akifit India zë një vend shumë të veçantë dhe të rëndësishëm brenda botës islame. Ai thotë se vendi i Idisë është zemra delikate e islamit.

"E vërteta është sheshit: a ka kuptim për të ëndërruar?"

E dini: Egjipti është pothuaj koka mbi atë trupin

Si tullumbace të botës islame,

Kurse India, zemra e ndjeshme në gjoks të saj"
faqja 412.

Në poezinë e Akifit përmendet Indi, Sindi, India, qyteti Hajdarbad në Indi dhe ishulli Serendip²⁰ që sot njohën me emrin Sejan.

Qytetin Hajdarbad të Indisë dhe qytetin Lahor të Pakistanit, së bashku me banorët e tyre ne arrijmë t'i njohim nëpërmjet poezive të Akifit.

"Në kokë çallma të bardha të qendisura, në trup, këshishë

Gjysmëhënë; në bel, shall Lahore, sipër; jelek krejt argjend,"

faqja 450.

Akifi na flet për Turkistanin Lindor, për qytetin Kashgar të para njëqind vjetëve, që duket se edhe pse sot nuk i intereson askujt²¹.

Vende si rajoni i Arabisë²², me Jemenin²³, me Hixhazin²⁴, me Nexhidin²⁵, me Bedrin²⁶, me Qabenë²⁷, me Medinën²⁸, me Irakun²⁹ dhe me Tigër-Eurfratin³⁰, përcillen në poezi me gjithë dhimbjen për gjendjen në të cilën ndodhen. Faktin që Tihame është Meka ne e mësojmë nga poezitë e tij³¹.

Udhëtimi i parë i Akifit jashtë shtetit është bërë në Egjipt. Akifi këtë udhëtim e bënë me qëllimin për të shkruar një poezi që ka planifikuar. Kjo është poezia pelegrinazhi i lamtumirës. Ai mendon të hedh në poezi predikimin e fundit të Profetit të Shenjtë. Këtë qëllim të tijin Akifi ia komunikon Pashait Abbas Halim duke i thënë këto fjalë: "Dua të tregojë historinë e pelegrinazhit të lamtumirës të Profetit tonë dhe të shkruaj predikimin e fundit të tij drejtuar myslimanëve". Kur Pashai e pyet se çfarë pret

de Müslümanlara söylediklerini yazmak istiyorum” der. Paşa; “Niye bu bir an önce yazmıyorsun?” سوالini sorduğu zaman da; “-Ben, demişti, hiç olmazsa Medine’yi ve Mekke’yi görmeliyim ki bunu yazabileyim.” Abbas Halim Paşa, O’na Mısır ve Kahire’nin güneyinde ki El-Uksur’u da görmesini tavsiye eder.

Mısır yolculuğu Ocak ayının ilk günlerinden başlar ve Mart ayının ilk haftası sona erer. Yol güzergâhı şu şekildedir. İstanbul-Beyrut-Kahire-El_Uksur, Kahire-Medine-Şam-İstanbul.

Mehmed Âkif, bu seyahati ile ilgili intibalarını Safahat’ın altıncı kitabında “*El-Uksur’da*” başlığı altında yayınlamıştır. Şiirde Nil vadisi, Mısır uygarlığından geriye kalanlar, İslâm aleminin mahzun hali, batının şımarık tavrı anlatılır. Seyahat kısa sürmüş, ne yazık ki veda haccını yazacak ortam oluşmamıştır.³²

Mısır, Âkif için her şey demektir.³³ Can dostu Mithat Cemal o günlere dair şunları naklediyor bize : “Âkif, Mısır’a gittiği zaman memleketinin bütün âbideleri onundu. Bir kişinin olacak kadar küçülen servet onun gözünü kamaştırırmazdı. Ve kolay paranın Mısır’da ki coşkunluğunu Âkif, arkasında hazinelerini bırakan adamın soğukkanlılığıyla seyretti. Çünkü İstanbul’da Süleymaniye Camii, çünkü Sivas’ta Keykavus türbesi, bu sütunlar, bu kubbeler hep onundu. İstanbul’a döndüğü zaman Mısır’da görüştüğü adamların kasırlarından, bana, bir tek hikâye, bir tek renk, bir tek çizgi getirmedi. Salonlarının şeref mevkilerinde oturduğu prenslerin, ne vükela maaşlı mutfak nâzırlarını biliyordu, ne de Sudan’da onların otuz bin liralık kaplan avlarını.

O, bu hususi saraylardan cebinde iki şiirle döndü. Güneşin ve paranın insan etini pelteleştirdiği refah diyarında Firavun’un karşısına bir iskelet katılığıyla dikildi; ve bir iskeletin

për të shkruar një gjë të tillë, Akifi i përgjigjet: “Që të mund ta shkruaj diçka të tillë më duhet të shoh të paktën Medinën dhe Mekën”. Pasha Abbas Halimi i këshillon poetit të vizitohet edhe El-Uksur-in në jug të Kajros në Egjipt.

Udhëtimi për në Egjipt fillon në ditët e para të muajit janar dhe përfundon në javën e parë të muajit mars. Itinerari i këtij udhëtimi ishte ky: Stamboll – Bejrut – Kajro – El - Uksur – Kajro – Medine – Damask – Stamboll.

Përshtypjet e Mehmet Akifit në lidhje me këtë udhëtim janë botuar në librin e gjashtë të Safahatit. Këtu ai flet për luginën e Nilit, për rrënojat antike të qytetërimit egjiptian, gjenden e dëshpëruar të botës islame dhe sjelljen e llastuar të Perëndimit. Ky udhëtim zgjati shumë pak dhe për fat të keq Akifi nuk arriti të gjej ambientin e nevojshëm për të shkruar pelegrinazhin e lamtumirës³².

Egjipti do të thotë shumë për Akifin³³. Ja çfarë na përcjell miku i tij i ngushtë Mithat Xhemali, në lidhje me ato kohë: “Kur Mehmet Akifi shkoi në Egjipt, të gjitha monumentet e vendit u bënë të tijat. Por pasuria e madhe në dorën e një njeriu të vetëm nuk ia ka marrë asnjëherë mendjen atij. Dhe Akifi entuziazmin e parasë së fituar lehtë në Egjipt, e vështronte me gjakftohtësinë e njeriut që la pas thesaret. Sepse në fund të fundit Xhamia e Sulejmanijes në Stamboll, Turbja Kejkavus në Sivas, shtyllat e kubetë e vjetra në fakt ishin të tijat. Kur u kthye në Stamboll, ai nuk më solli as edhe një fjalë, as edhe një ngjyrë, as edhe një vizë nga vilat e njerëzve me të cilët u takua në Egjipt. Ai nuk njihte as shefat e guzhinave me rroga ministrash që punonin për princat e ulur në fronet e nderit nëpër sallone dhe as tigrat prej 30 mijë lirash që kishin vuarë në gjueti ”.

Poeti nga këto saraje të veçanta u kthye vetëm me dy poezi në xhep. Në vendin e mirëqenies ku dielli dhe paraja regjnin lëkurën e njeriut, ai i doli përballë Faraonit, me ngurtësinë e një skeleti. Dhe po me dhëmbët pa buzë të një skeleti, ai ulëriti me mallkimin më të madh drejtuar piramidave në poezinë “Me Faraonin

dudaksız dişleriyle Ehramlara en güzel lânetini haykirdi: “Firavunla Yüzyüze” şiiri.

“Vatan cüdâ gibiyim ceddimin diyârında

Ne toprağında şu yurdun, ne cûybârında

Bir âşinâ sesi, yahud bir âşina izi var;

Sedâma beklediğim aksi vermiyor ovalar!”

Fakat Âkif, Mısır'da en temiz insanların her gün artan hürmetlerini görmüştü. Onu kendine müsâvi olarak, misafir eden Prens Abbas Halim, Âkif'in gıyâbında, Fuad Şemsi'ye diyordu ki: “Âkif, ne zaman olsa bir Abbas Halim bulur; fakat ben bir Âkif bulamam. O, benim için bir talihtir.”³⁴

Nil Nehri de bütün hüznüyle Âkif'in Mısır günlerinin unutulmazları arasında yer almaktadır. Safahat'ın 7 yerinde Nil'i hatırlatır bize.³⁵ Süveys³⁶, Sina³⁷ ve Akdeniz³⁸ de ayrıca girer şiirlerine.. Şam, İslâm şehirlerinin tâcıdır. Onu da unutmaz elbette Âkif.³⁹

Akif'in Necid yolculuğu Mayıs 1915'te başlamış ve Ekim 1915'te tamamlanmıştır. Akif, bu seyahati de Teşkilat-ı Mahsusa adına yapmıştır. Necid yolculuğu Almanya'dan farklıdır. Burada iken, Osmanlı topraklarının geniş bir alanında inceleme ve gözlem yapma imkânı bulmuştur. Bu yolculuk, İstanbul'dan Necid'e kadar sürerken tren hattının dışındaki yerler, Toroslarda mekkarelerle geçilmiş, Medine'den sonraki yerlere develerle gidilmiştir. Güzergah şöyledir: İstanbul, Pendik, İzmit, Şam, Medine, Bir-i Nasib, Vadi-i Hamiz, Hail, Teyme Köyü, El Muazzam Tren İstasyonu, Beyrut, Şam, İstanbul.

Âkif Afrika'yı da unutmaz.⁴⁰ Bütün bir Afrika'nın yanında özellikle Fas⁴¹, Tunus⁴², Cezaayir⁴³ ve Sudan'da yaşayan Müslümanların

Sy më Sy”.

“I pavatan jam në vendin e të parëve!

As një zë miqësor, apo gjurmë miqësore

As në dheun e këtij vendi, as në ujëvarë!

Fushat, jehonën e thirrjes që u bëj nuk ma kthejnë” faqja 390.

Vetëm se Akifi në Egjipt ka njohur njerëzit me zemrën më të pastër që e respektonin çdo ditë e më shumë. Princi Abbas Halim, i cili e ka mirëpritur Akifin si të ishte i barabartë me të, në mungesën e tij Fuat Shemsit i ka thënë këto fjalë: “Akif kur të dojë do të mund ta gjejë një Abbas Halim, por unë nuk do të mund ta gjej më një Akif. Ai është një shans për mua”³⁴.

Edhe lumi Nil, me gjithë trishtimin e tij, ka për zënë vend midis kujtimeve të paharrueshme të Akifit në Egjipt. Poeti na përmend Nilin në 7 vende në Safahat³⁵. Po ashtu në poezinë e tij ka hyrë edhe Suezit³⁶, Sina³⁷ dhe Deti Mesdhe³⁸. Ndërkohë Akifi nuk harron as Damaskun, i cili është kurora e qyteteve islame³⁹.

Udhëtimi i Akifit në shkretëtirën Nexhitit ka nisur në maj të vitit 1915 dhe ka përfunduar në Tetor 1915. Akifi edhe këtë udhëtim e ka kryer në kuadër të një detyre të posaçme zyrtare. Udhëtimi i Nexhitit është i ndryshëm nga udhëtimi i Gjermanisë. Gjatë këtij udhëtimi Akifi ka gjetur mundësinë të bëjë analiza dhe vëzhgime në një pjesë të mirë të trojeve osmane. Udhëtimi nga Stambolli në Nexhit, përveç pjesës së përkryer me tren, në malet Toros është kryer me kafshë të marra me qira, ndërsa në vendet pas Medinës rruga ka vazhduar me deve. Itinerari i këtij udhëtimi ishte ky: Stamboll – Pendik – İzmit – Damask – Medine – Bir-i Nasib – Vadi-i Hamiz – Hail – Fshati Tejme – Stacioni i trenit El Muazzam – Bejrut – Damask – Stamboll.

Akifi nuk harron as Afrikën⁴⁰. Nga e gjitha Afrika atë e ka prekur më tepër gjendja e myslimanëve që jetonin në Marok⁴¹, Tunizi⁴², Algjeri⁴³ dhe Sudan. Madje për Sudanin ai shprehet “Ky Sudani ynë”⁴⁴.

içine dëstükleri durum onu derinden yaralar. Sudan'dan "Şu bizim Sudan" diye söz eder.⁴⁴

Hesâba katmıyorum şimdilik bizim yakada

Sönen ocakları; lakin zavallı Afrika'da, /s.372

Garp, Âkif'in "Şark" sözcüğünden sonra Safahat'ında en fazla (27 kez) sözünü ettiği kavramdır.⁴⁵ Tıpkı "Doğu" gibi "Bati"yı hiç kullanmamıştır. Ama buna karşılık Safahat'ın 16 yerinde "Avrupa" sözcüğünü kullanır.⁴⁶

Amerika⁴⁷, Avustralya⁴⁸, Kanada⁴⁹ ve İngiltere'den⁵⁰ başlayarak Almanya⁵¹, Belçika⁵², Endülüs⁵³, İspanya, Rumeli⁵⁴, Balkanlar, Hersek⁵⁵, Bulgaristan⁵⁶, Arnavutluk⁵⁷, Yunanistan⁵⁸, Kosova⁵⁹, Makedonya⁶⁰ ülkeleriyle ve şehirleriyle Safahat'da çıkar karşımıza..

Akif'in Berlin seyahati, O'nun "Teşkilât-ı Mahsûsa" bünyesinde devlet adına görevli olarak Almanya'ya yaptığı bir seyahattir. Aralık 1914 ile Mart 1915 tarihleri arasında yapılan bu seyahat üç ay sürmüştür. Bu seyahat Akif'in batıyı daha yakından tanınmasına vesile olmuştur. Berlin'de kaldığı günlerin intibalarını içeren asıl çalışması "Berlin Hatıraları" adını taşımaktadır.

Bilindiği gibi devlet idaresinin güçsüzlüğünden istifade eden Avrupa'nın "tek dışı kalmış canavarları" Osmanlı ülkesini yağma etmeye, talan etmeye başlarlar. Balkan savaşı başlı başına bir felâkettir. Bu savaşlarda yüz binlerce vatan evlâdı cephede şehâdet mertebesine yükselirken vatan toprakları da günden güne elden çıkar. Savaşın açtığı yaralar tahammül edilmez sınırlara ulaşır. Bu felâketler karşısında ilk yükselen ses, her zaman olduğu gibi yine Âkif'indir :

Süngülenmiş, kanı donmuş, nice binlerle beden

"Tani për tani s'po i fus në llogari në bregun tonë

Oxhakët e shuar; vetëm në Afrikën e mjerë," faqja 402.

Pas fjalës "Lindje", fjala e dytë që përmendet më tepër në Safahat është fjala "Perëndim", e cila rastiset gjithsej 27 herë⁴⁵. Poeti këtu preferon të përdori terma arabë për fjalët Lindje dhe Perëndim. Ndërkohë që 16 vende në Safahat përdoret fjala Europë⁴⁶.

Ndërkohë që në Safahat përmenden shtete e qytete të tjera si Amerika⁴⁷, Australia⁴⁸, Kanadaja⁴⁹, Anglia⁵⁰, Gjermania⁵¹, Belgjika⁵², Andaluzia⁵³, Spanja, Rumelia⁵⁴, Ballkani, Bosnje Hercegovina⁵⁵, Bulgaria⁵⁶, Shqipëria⁵⁷, Greqia⁵⁸, Kosova⁵⁹, Maqedonia⁶⁰.

Udhëtimi i Akifit në Gjermani, është një udhëtim që ai e kreu si i ngarkuar me detyrë nga shteti nën një organizim të posaçëm. Ky udhëtim është kryer gjatë periudhës dhjetor 2014 – mars 2015, duke zgjatur afërsisht dy muaj. Udhëtimi në fjalë i ka dhënë mundësinë Akifit të njohë nga afër Perëndimin. Përshtypjet e tij nga ky udhëtim Akifi i ka pasqyruar në veprën e tij të titulluar "Kujtimet e Berlinit".

Siç dihet dhe nga historia, Europa që nga Akifi cilësohet si "kuçedër me një dhëmbë në gojë", duke përfutur nga dobësia e shtetit osman, nisi ta bastisë dhe ta plaçkit këtë vend. Ndërkohë që luftërat ballkanike janë një fatkeqësi më vete. Në këto luftëra kanë rënë dëshmorë nëpër fronte me mijëra bijë të vatanit, ndërkohë që tokat e vatanit nisën të pushtoheshin një nga një. Plagët që hapën luftërat morën përmasa të padurueshme. Ai që ngriti zërin i pari përballë këtyre fatkeqësive ishte përsëri Akifi, i cili shkruan këto vargje:

"Sa e sa mijra trupa të shpuar me bajonetë, me gjak të ngrirë,

Sa e sa koka, sa e sa krahë nga trupi ndarë,

Krijesa të nxjerra nga djepi, shkuar nën bajonetë,

Pastaj, gjithato jetë të flijuara për nder,

Nice başlar nice kolları ki cüdâ cisminden.

Beşiğinden alınıp parçalanan mahlûkât

Sonra nâmûsuna kurbân edilen bunca hayât

Bembeyaz saçları katranlara batmış dedeler

Göğsü baltayla kırılmış memesiz vâlideler

Teki binlerce kesik gövdeye ait kûmeler

*Saç, kulak, el, çene, parmak.. bütün enkâz-ı
beşer!*

Bakalım yavrusu uğrar mı, deyip karnından

Canavarlar gibi şişlerle kızarmış nice can

Bu felâketler sonucunda millet binlerce evlâdını kara toprağın bağına vermiş, taa Viyana kapılarına kadar dayanan Osmanlı toprakları üzerinde yeni yeni devletçikler ortaya çıkmıştı. Bu coğrafyada babasının doğduğu Arnavutluk da vardır. Rumeli'nin müslüman halkı büsbütün perişan olmuş, ümitsizlik, karamsarlık ve bitkinlik insanları çepeçevre sarmıştır. Ne var ki bu kötü günlerde ümitsizliğe kapılmayan biri vardı ve gezip dolaştığı yerlerde karşılaştığı insanlara hep şu ayet mealini okuyor, şöyle diyordu : "Allah'ın inâyetinden ümidinizi kesmeyin. Zîrâ, kâfirlerden başkası Allah'ın yardımından ümidini kesmez.(Yusuf Sûresi : 87.ayet) Bu ayetten aldığı ilhamla da;

"Âtiyi karanlık görerek azmi bırakmak

Alçak bir ölüm varsa, eminim budur ancak"

mısralarını terennüm ediyordu. Bir yandan bunları söylerken bir yandan da vatan topraklarının bir bir elden çıkışı karşısında yeni nesilleri, yani gençliği nasihat yerine şiddetle sarsmayı tercih eder :

Të zhytur në katran gjyshër flokëbardhë,

Nëna të pagji me gjoks të thyer me sopatë,

Grumbuj mijra gjërash nga trupa të prerë:

*Flokë, veshë, nofulla, gishta, të gjitha gërmadhë
njerëzore!*

Sa e sa jetë të pjekur lugatërisht në hell

Me mendimin se mos pas të birin ia ndjell."
faqja 281.

Si pasojë e këtyre fatkeqësive populli i ka dhënë dheut mijëra bijë të tij. Mbi trojet e Perandorisë Osmane e cila kishte arritur deri tek portat e Vjenës, nisën të ndërtohen shtete të reja të vockla. Në këtë rajon ndodhet edhe Shqipëria, vendi ku ka lindur babai i Akifit. Vihet re se populli mysliman i Rumelisë është shkatërruar plotësisht dhe përreth shihen vetëm njerëz të pashpresë, pesimistë dhe të këputur. Por ndërkohë gjendet një njeri që në ato ditë të vështira nuk kaplohet nga dëshpërimi, i cili në çdo vend që shkon u lexon njerëzve këtë ajet të Kur'anit: "Mos e humbisni asnjëherë shpresën nga mëshira e Allahut. Sepse asnjë nuk e heq shpresën nga ndihma e Allahut, përveç jobesimtarëve." (Ajete 87 i Suresë Jusuf). Me frymëzimin e marrë nga ky ajet, poeti shkruan këto vargje:

*"Ta shohësh të ardhmen errësirë e ta humbësh
zëllin..."*

*Po qe se ka një vdekje të ulët, kjo është, pa
dyshim."* faqja 287.

Ndërkohë që nga njëra anë thotë këto, poeti nga ana tjetër, përballë situatës kur trojet e vatanit po ikën një nga një, preferon ta shkund fuqishëm brezin e ri, rininë e re, në vend që t'i jap asaj këshilla. Ai shkruan:

"Ku është parë të kapet dikush pas jetës sa ti?

Gjithë puna, vetëm të mos ngordhësh

Në këtë "botë të vdekshme"!"

Jo vdekja e vërtetë, po dhe sikur iluzioni i saj

*Të të dalë para në ëndërr, të plas tëmthi pa
dyshim!"*

Hayâta nerde görülmüş senin kadar sarılan?

Zorun gebermemek ancak ölümlü dünyada!

Değil hakikatı mevtin, hayâli rüyâda

Dikilse karşına, hiç şüphe yok ödün patlar!

Düşün, hayata fedâ etmedik elinde ne var?

Şeref mi, şan mı, şehâmet mi, din mi, iman mi?

Vatan mı, hiss-i hamiyet mi, hak mı, vicdan mı?

Mezar mı, türbe mi, ecdâdının kemikleri mi

1915'de Osmanlının üzerine çullanan Avrupalı çapulcuların hüsrana uğramasına en çok sevinen ve sevincini gizleyemeyen yine odur. Kurtuluş savaşı yılları yine bu büyük sanatkârın mücadelesine sahne olur. O, batı ile çetin bir hesaplaşmanın içerisine girmiştir. Çanakkale destanı bu hesaplaşmanın manzum ifadesidir. Bu mücadelesi öncelikle Hak adına ve halkı adınadır. O, içte ve dışta devam eden yangınları ruhunda duyar.

Tükürün ehl-i sâlibin o hayâsız yüzüne!

Tükürün onların aslâ güvenilmez sözüne

Medeniyet denilen maskara mahlûku görün

Tükürün maskeli vicdânına asrın, түkürün!

derken de aynı düşünceler içerisinde.

Şimdi de Âkif'ten bildiğiniz bazı mısralar nakletmek istiyorum sizlere... Şöyle diyordu Âkif :

Üç beyinsiz kafanın derdine, üç milyon halk

Bak nasıl doğranıyor? Kalk, baba, kabrinden kalk!

Mendo: Ç'ê ka mbetur në dorë pa e flijuar për jetën?

A nderi, fama, trimëria, feja, besimi?

Apo vatani, ndjenja e dashurisë për vatanin,

E drejta, ndërgjegjja, varret, tyrbetë, eshtrat e të parëve?". Faqja 333.

Prap Akifi është ai që gëzohet dhe nuk e fsheh dot gëzimin kur pësuan humbje grabitësit europiane, të cilët ishin lëshuar mbi Perandorinë Osmane. Vitet e luftës çlirimtare janë vitet që dëshmojnë për përpjekjet e këtij artisti të madh. Në këtë periudhë ai nisi një luftëtë fuqishme kundër Perëndimit. Legjenda e Çanakkalës është shprehja në vargje e kësaj lufte. Poeti luftën e tij e bën së pari në emër të zotit dhe në emër të popullit. Ai i ndjen deri në shpirt zjarret që vazhdojnë brenda dhe jashtë vendit. Edhe në vargjet e mëposhtme ai shpreh të njëjtin mendim.

“Pështyni në atë fytyrën e paturpshme të ndjekësve të Kryqit!

Pështyni atë fjalën e tyre në të cilën kurrë s'mund të kemi besim!

Shihni krijesën maskara të quajtur “qytetërim”

Dhe pështyni në ndërgjegjen e maskuar të shekullit, pështyni!”

faqja 282.

Tani dëshiroj t'ju përcjell disa vargje nga Akifi. Ja çfarë shkruante ai:

“Për shkak të hallit të tre kokave të patru, një popull tre milion

Pa shih si grihet! Ngrihu, ati im!

nga varri ku pushon!

Të gjallët s'vrapuan në ndihmë, të paktën ti na dil...

Shqipëria digjet... Dhe, kësaj radhe, për tmerr!

Kuku ç'zjarr, s'la vatër pa shuar,

Aman ç'tufan që të gjithë luginat i shkretoi!

...

Diriler koşmadı imdâdına, sen bâri yetiş...
Arnavutluk yanıyor...Hem bu sefer pek müt-hiş!
O ne yangın ki : ocak kalmadı söndürmediği
O ne tûfan ki : yakıp yıktı bütün vâdiyi!
...
Yoklasan külleri, altından, eminim, ancak,
Kömür olmuş iki üç parça kemiktir çıkacak!
Baba! En sevgili annen, o senin öz vatanın
Olacak mıydı feda hırsına üç kaltabanın ?
Dedemin sürdüğü, can ektiği toprak gitti...
Öyle bir gitti ki hem; bir daha gelmez ebedî!
Ne olurdu bunu kalkıp da göreydin acaba ?
“Meşhed”in beynine haç saplanacak mıydı
baba ?
Ne felâket; dönüversin de mesâcid ahıra,
Hırvat’ın askeri tepsin çıkıp üstünde hora!
...
Ya harîminde yatan şapkalı sarhoşlar kim ?
Yoksa yanlış mı ? Hayır, söyleme bildim...Bildim !
Basacak mıydı, fakat, göğsüne Sırb’in çarığı ?
Serilip yerlere binlerce şehidin sarığı,
Silecek miydi en alçak neferin çizmesini ?
Dürtecek miydi geçen, leş gibi her limesini ?
Ya şu üç parçalı bayrak dikilirken tepene,

Po t’i trazosh hirërat, nga poshtë, jam i sigurtë,
Do të dalin katër-pesë eshtra të qymyrëzuar!
Baba! Nëna jote më e dashur, ai vatani yt,
A do t’i bëhej fli furisë së tre pezevengëve?
Iku toka ku im gjysh lëroi e mbolli jetë...
Dhe shkoi ashtu që të mos kthehet më kurrë!
Çdo të bëhej po të ngriheshe e ta shihje këtë,
vallë?
A do të ngulej kryqi në trurin e Shehitllëkut, I
baba?
Ç’fatkeqësi! Le të kthehen edhe xhamitë në
ahure,
Ushtarët kroatë të vijnë e të luajnë mbi to hore!
...
Po sarhoshët me shapkë që flenë në gjirin tënd,
kush janë?
Apo e kam gabim? Jo, mos fol, e di, e kuptova,
mos!
A do të mund të të shkelte opinga sërbe mbi
gjoks?
Sarëku i mijra shehidëve të shtrirë përdhe,
A do t’i fshinte çizmet e ushtarit më të poshtër?
A do të fshinte çdo kalimtar çdo copë të vet si
ngordhësirë?
Mirë, po ky flamur tricopësh duke t’u ngulur në
majë,
Pse s’u ul? Kush i doli para popullit dhe e
pengoi?
Ku është populli fisnik që i sfidonte popujt?
S’pashë asnjë njeri, askënd në shesh; çudi!
...” faqja 283 – 284

Dihet se kush janë ata që i bëjnë të gjitha këto. Janë shtetet perëndimore, janë popujt perëndimor të cilët presin në portë për vite të tëra ndër kohë që ne derdhim lot në prani të tyre. Këtu rishfaqen dhimbjet e Akifit. Vuajtja e tij këtu dyfishohet. Të gjithë duhet të dinë një gjë, Akifi asnjëherë nuk ka dalë kundër Perëndimit

Neye indirmedi, kim çikti bu halkın önüne ?

Hani, milletlere meydan okuyan kavm-i necib

*Görmedim bir kişi, tek bir kişi meydanda ...
 Garib!*

...

Bütün bunları yapanların kim olduğu bel-
 lidir ve yıllardır kapılarında bekleştığımız,
 huzurlarında yüz suyu döktüğümüz batılı
 devletlerdir, batılı milletlerdir. Akif'in acıları
 burada depreşir. İstirapları burada iki katına
 çıkar. Şunu herkes bilmelidir ki Akif, hiç bir
 zaman "batı"ya şursuz bir karşı çıkış içeri-
 sinde olmamış, tavır almamıştır. O batıyı çok
 iyi tanımış çok iyi etüd etmiştir. Şöyle der :
 "Avrupalılar zabt etmeyi kararlaştırdıkları
 memleketin ahalisi arasına evvelâ tefrika
 sokarlar, senelerce milleti birbiriyle boğuştu-
 rurlar. Sersem ahali bu suretle yorgun düş-
 tükten sonra gelip çullanırlar. Bugün de bize
 karşı aynı siyaset kullanılıyor. Batının her yer-
 deki siyasetleri budur. Hindistan'da, Endü-
 lüs'te, Cezayir'de, İran'da hep böyle yaptılar.
 Takip ettikleri siyaset hep aynı siyasettir. Hiç
 değişmez." Görüldüğü gibi bu ifadeler ken-
 dinden emin bir insanın tespitleridir.

Buraya kadar Akif'in yurt dışına seyahatlerin-
 den söz ettik. Bunların bir kısmını fiilen gidip
 gezmiş, bazılarını da yüreğinde yaşatmış, bu
 coğrafyalara zihni seyahatler yapmıştır. Di-
 ğer taraftan başta İstanbul⁶¹ olmak üzere ül-
 kemizin çok sayıda şehrinin, bölgesinin Safa-
 hat'taki şiirlere girdiğini görüyoruz. İstanbul,
 doğduğu, tahsil gördüğü ve yetiştiği şehirdir.
 Bir çok semti arasında kuşkusuz adı en çok
 geçen yer dünyaya geldiği Fatih semtidir.⁶²
 Şehzadebaşı⁶³, Yakacık⁶⁴, Heybeliada⁶⁵, Mal-
 tepe⁶⁶, Pendik⁶⁷, Kartal⁶⁸, Beşiktaş⁶⁹, Florya⁷⁰,
 Haliç,⁷¹ Yıldız⁷², Dolmabahçe⁷³, İstanbul'un

në mënyrë të papërgjegjshme, pra asnjëherë
 nuk ka mbajtur një qëndrim të tillë. Ai e ka
 njohur dhe studiuar mirë Perëndimin. Për atë
 poeti shkruan kështu: "Europianët së pari fusin
 përçarjen mes popullit të vendit të cilin kanë
 vendosur ta pushtojnë. Për vite me radhë e
 hedhin popullin në sherr me njëri-tjetrin. Dhe
 vetëm kur populli i trullosur këputet nga lodhja,
 vijnë dhe e pushtojnë atë. Edhe sot përkundrejt
 jush ata përdorin të njëjtën politikë. Kjo është
 politika e Perëndimit në çdo vend. Kështu kanë
 bërë gjithmonë ata edhe në Indi, Andaluzi,
 Algjeri e Iran. Pra ata ndjekin gjithmonë të
 njëjtën politikë që nuk ndryshon kurrë". Siç e
 shikoni këto janë shprehjet e një njeriu të sigurt
 në vetvete.

Deri tani folëm për udhëtimet e Akifit jashtë
 vendit. Një pjesë e këtyre udhëtimeve janë ato
 që poeti i ka kryer konkretisht duke shkuar e
 vizituar vende të ndryshme, ndër kohë që një
 pjesë të udhëtimeve ai i ka bërë me mendje e
 me zemër në ato rajone. Nga ana tjetër shohim
 se në Safahat zënë vend edhe qytetet e Turqisë
 ku poeti është rritur apo ka studiuar, me në krye
 Stambollin⁶¹. Ndër lagjet kryesore që përmend
 porti, pa dyshim është ajo ku ai ka lindur, lagja
 Fatih⁶². Ndërkohë që lagjet e tjera që kanë
 pasur fatin të përmenden në Safahat janë edhe
 Shehzadebashë⁶³, Jakaxhëk⁶⁴, Hejbeliada⁶⁵,
 Maltepe⁶⁶, Pendik⁶⁷, Kartal⁶⁸, Beshiktash⁶⁹,
 Florya⁷⁰, Haliç,⁷¹ Jëlldëz⁷², Dollmabahçe⁷³,
 dhe lagjet më të vjetra të Stambollit si
 Tatavla⁷⁴, Yskydar⁷⁵, Samatja⁷⁶, Kaëthâne⁷⁷,
 Kuzgunxhuk⁷⁸.

Përveç Stambollit, qyteti që përmendet më tepër
 nga Akifi është Edreneja. Qyteti i Edrenesë
 ku poeti kishte shkuar për punë si nëpunës
 shtetërore, ka lënë mbresa të thella tek ai. Akifi
 qëndron rreth 20 muaj në Edrene dhe aty ai
 gjen mundësinë të njihet dhe krijojë miqësi
 me Ahmed Bâdi Efendi, Deputetin e Edrenesë
 Sheref Beun dhe poetin Omer Seyrî Efendi.
 Mithat Xhemali, në lidhje me periudhën që
 Akifi kaloi në Edrene shkruan kështu: "Kur
 shihte mbretërinë e mermertë të ndërtuar nga

eski semtlerinden Tatavla⁷⁴, Üsküdar⁷⁵, Samatya⁷⁶, Kağıthane⁷⁷, Kuzguncuk⁷⁸ adını Safahat'a yazdırabilmiş İstanbul'un talihli semtleri arasındadır.

İstanbul dışında Akif'in ismini en çok andığı şehir Edirne'dir. Memuriyeti dolayısıyla gittiği Edirne onun üzerinde derin tesirler bırakır. Edirne'de yaklaşık 20 ay kalan Akif bu şehirde Ahmed Bâdî Efendi, Edirne Mebusu Şeref Bey ve şair Ömer Seyrî Efendi ile tanışma ve dostluklar kurma fırsatını bulur. Mithat Cemal, Akif'in Edirne günleri ile ilgili olarak şunları söyler : "Akif, Edirne'de her adımda vatan toprağı diye hakikaten bir toprak yığını görmekten duyduğu acıyı her adımda "Sinan"ın mermerler saltanatını karşısında bularak azaltıyordu; ve bu mermer Edirne'ye kırk sene sonra da hicran duyacak; "... Edirne'de yirmi ay kaldım. Ancak pek toy, pek gençtim... Heyhat! Edirne'ye bir daha dönebilsem, lâkin böyle altmış iki yaşımdan sonra değil, hiç olmazsa on beş seneyi tarhederek dönebilsem!.. 12 Mayıs 1935".⁷⁹ Tunca ve Meriç nehirleri, Balkan Harbi'nin Edirne/Sarayiçi'nde sahnelediği insanlık dışı muameleler unutulacak gibi değildir.

Sarayiçi'ndeki biçâreler ki hepsi kadın...

*Kenara vurmuş olan kısımdır bu ecsâdin!
/s.329*

...

Edirne.. İşte o islâmın âhenin sûru;

Edirne... İşte o Şark'ın cebin-i mağruru /s.328

Edirne.. İşte o İstanbul'un demir kilidi;

Sefil ayakları altında Bulgar'ın şimdi! / s.328

...

arkitekti Sinan, Akifit i lehtësohej dhimbja që ndjente për shkak se në çdo hap që hidhte shikonte Edrenenë e cila në të vërtetë kishte ngelur vetëm një grusht truall atdheu. Ai edhe pas 40 vjetësh do të ndjente dhimbje malli për këtë Edrene mermeri". Poeti shprehet kështu: "Në Edrene kam qëndruar 20 muaj. Veçse isha shumë i ri, shumë naiv në atë periudhë. Ehh! Sikur të kthehesha edhe një herë në Edrene. Por jo tani që jam në moshën 62 vjeçare. Sikur të kthehesha atëherë kur isha nja 15 vjet më i ri. (12 Maj 1935)"⁷⁹. Lumenjtë Tunxha dhe Marica nuk duket se kanë për t'i harruar veprimet çnjerëzore që u bënë gjatë Luftës Ballkanike në Edrene/Sarayiçi.

"Të gjithë të pashpresët brenda mureve të Pallatit, gra..."

Eshtë pjesa e hedhur mënjane e këtyre kufomave!" faqja 361.

...

"Edrene... ajo kala e çeliktë e islamit,

Edrene... ai ballë krenar i Lindjes," faqja 360.

...

"Grumbujt që ke parë mbi Maricë dhe Tunxha,

A e di se ç'janë? Kufoma njerëzore hedhur e trazuar!" faqja 361.

...

"Edrene... dryni i "selisë së hilafetit",

Tani nën këmbët e poshtra të bullgarit!" faqja 360.

Vendbanimet dhe qytetet e tjera që përmenden në poezitë e Safahatit të Akifit janë Amasra⁸⁰, Shile⁸¹, Bartën⁸², Çanakkale⁸³, İzmir⁸⁴, Karesi ose Balëkesir⁸⁵, Trabzon⁸⁶, Çamlilëbel⁸⁷ dhe Erzurum⁸⁸.

Por duhet të shtojmë edhe këtë, qytete si Kastamonu, Konja, Burdur dhe Bursa, Antakja, Adana dhe Halepi, edhe pse kanë zënë një vend shumë të veçantë në jetën e Akifit, ato nuk janë përmendur në Safahat.

Siç e pamë edhe më lart, rajonet që kishte

Meriç'le Tunca'nın üstünde gördüğün kümeler

Nedir bilir misin? Enkaz-ı târümâr-ı beşer! /s.329

Amasra⁸⁰, Şile⁸¹, Bartın⁸², Çanakkale⁸³, İzmir⁸⁴, Karesi yani Balıkesir⁸⁵, Trabzon⁸⁶, Çamlıbel⁸⁷ ve Erzurum⁸⁸; Âkif'i Safahat'ındaki şiirlerinde yer alan diğer şehirler ve yerleşim birimleridir.

Ancak burada şunu da eklemek gerekir ki Kastamonu, Konya, Burdur ve Bursa, Antakya, Adana ve Halep gibi şehirlerin Akif'in hayatında çok özel yeri olmakla birlikte Safahat'taki şiirlerinde bu şehirlerimizi göremiyoruz.

Görüldüğü üzere Mehmed Âkif'in gönül coğrafyası Anadolu ile sınırlı değildir. Avrupa'nın en uzağından Asya'nın en ucra köşesine kadar, Rusya'dan, hatta Mançurya'dan Afrika çöllere kadar uzanan devâsâ bir coğrafyadır bu.. Mithat Cemal, onun çok istediği halde İspanya ve Hindistan seyahatlerini gerçekleştirmediğini söylüyor. Ama her şeye rağmen nerede bir Müslüman varsa Âkif'in yüreği de yaşadıkça orada olmuştur. Bu bir tek Müslüman bile olsa.. Safahat'ın karşımıza çıkardığı atlas işte budur.

Dipnot

1 Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi - EDİRNE

2 Ersoy, M. Âkif ; *Safahat. (Milletimizin, Dilimizin ve İstiklâlimizin Şairi. Ankara Büyükşehir Belediyesi Eğitim ve Kültür Dairesi Başkanlığı. Ankara 2004, 631 s. (Metindeki beyit numaraları bu esere göre verilmiştir.)*

3Elmas, Nâzım; *Mehmet Akif'in Dış Seyahatleri. Mehmet Akif Dönemi ve Çevresi. Türkiye Yazarlar Birliği M. Akif Sempozyumu. Ankara 2008, s.140)*

4 * Şu son zamanda ziyâ'nın kadar ziyâ-ı elim / İsbet etmedi âfâk-ı Şark'a, İbrâhim! / s.92

* Tahayül eyliyemedim ki seyrdan kalsın /Muhit-i Şark'ta

për zëmër Akifi, nuk kufizohen vetëm me Anadolllin. Ato rajone nisin që nga pika më e largët e Europës e deri tek cepi më i skajshëm i Azisë, që nga Rusia e Mançuria e deri tek shkretëtirat e Afrikës. Mithat Xhemali ka thënë se edhe pse poeti kishte shumë dëshirë, ai nuk arriti të realizojë udhëtimet në Spanjë dhe Indi. Por pavarësisht çdo gjëje, zemra e Akifit për sa kohë që jetoi ai, është gjendur gjithmonë pranë çdo myslimani të vetëm, kudo që ndodhej ai. Kjo pra është harta që na shfaq Safahati.

(Referencat)

1 Pedagog në Fakultetin e Letërsisë, në Universitetin e Trakisë – EDRENE

2Ersoy, M. Âkif ; *Safahat. (Milletimizin, Dilimizin ve İstiklâlimizin Şairi. Ankara Büyükşehir Belediyesi Eğitim ve Kültür Dairesi Başkanlığı. Ankara 2004, 631 s. (Numrat e faqeve në tekst janë dhënë sipas botimit Ersoj - 2016.)*

3Elmas, Nâzım; *Mehmet Akif'in Dış Seyahatleri. Mehmet Akif Dönemi ve Çevresi. Türkiye Yazarlar Birliği M. Akif Sempozyumu, Ankara 2008, f.140)*

4* Përsosmërinë pa e kuptuar ende vatani i shkretë?! Nuk e qëlloi Lindjen, Ibrahim, këto kohët e fundit, / f.151.

* Nuk mund ta përfytyroja se do ta ndalonte ecjen /Ai mendim i urtë që përsillej në mjedisin e Lindjes! / f.151.

* Sadiu, ai shpirti i përsosur i Lindjes sonë, / Na jep një mësim të vërtetë e ja se ç'thotë: / f.154

* Tribunët e popullit një nga një i kape e i vrave, / Gjithë Lindjen e bëre të qajë, gjithë Perëndimin e gëzove! /f. 168.

* Jo, kjo perde, kjo plagë e pamjekuar e Lindjes, / Me fëlliqësinë në pamje, faqe e zezë e vendit tonë, / f.198.

* Kafeneja e mëhallës është vrasës i Lindjes nga prehëri i vet, / Eshhtë krejt si ato baltovinat e vjetra. / f.199.

* Shihni se si trualli i begatë i Lindjes që pati prodhuar / Vetëm monumente artistike, u kthye në djerrinë! / f.199.

* N'hapësirat europiane, urat na çnqeshin të varura! / Le të jenë, punë e madhe! Në Lindjen tonë, / f.241.

* Ndryshe, ky element i zgjuar i Lindjes merr çdo begati. / Ç'ka për ta drejtuar një popull në natyrën e fesë. / f.258.

* Në një fe të tillë të natyrshme, ç'gjë i del para udhëzimit? / A mos janë më të larta e më të afta natyrat që Lindjen, / f.258.

* Ata që e quajnë veten mendimtarë, shihni se ç'ju thonë: / "Ngjijta, përgjithësisht, e Lindjes drejt qytetëritim, /f.268.

* Trutë e Lindjes duhet të përvetësojnë idetë e Perëndimit; / Ndjenjat duhet të dalin gjithë nga i njëjti kallëp. /f.268.

* Pëshytini në frontin moskokeçarës të Lindjes, pëshytini! / Pëshytini, të shohim, populli a do të lëvizë nga vendi?! /f.282.

* Lindjen s'e shohin, Perëndimin s'e njohin, s'kuptojnë; /1 vetmi kapital i tyre: fytyrë që nuk skuqet, sy që s'lotojnë! /f.296.

* Edrene... ajo kala e çeliktë e islamit, / Edrene... ai ballë krenar i Lindjes, /f.360.

* O Lindje e madhe, o i pafund meskinitet! / Mendo dhe ti të shkundes, mos rri në vend! /f.376

cevlân eden o fikr-i hakîm! / s.93

* Sa'dî, o bizim Sark'ımızın rûh-i kemâli, /Bir ders-i hakikat veriyor, işte me'âlî : / s.96

* Hamâset-perverân-ı kavmi tuttun bir bir öldürdün, /Umûmen Sark'ı aġlattın, umûmen Garb'ı güldürdün. /s. 114

* Hayır, bu perde, bu Sark'ın bakılmayan yarası; /Bu, çehresindeki levsile yurda yüz karası; / s.150

* Mahalle kahvesi Sark'ın harîm-i kâtilidir; /Tamam o eski batakâhaneler mukâbilidir. / s.151

* Bütün heyâkil-i san'at yetiştiren Sark'ın / Zemîn-i feyzi nasil şûre-zâra döndü bakın! / s.151

* Kôprüler asma imiş Avrupa âfâkında... /Varsın olsun, o da bir şey mi? Bizim Sark'ın da, / s.193.

* Yoksa, Sark'ın bu zekî unsuru her feyzi alır / Müslümanlık gibi, mâhiyeti ciddiden yüksek. / s.213

* Dîn-i fitrîdeki bir milleti irşâda ne var? /Daha yüksek mi acep Sark'ı ezen fitratlar, / s.213

* Mütefekkîr geçinenler ne diyör sizde bakın: / "Medeniyette teâlîsi umûmen Sark'ın, /s.224

* Garb'ın efkârını mâl emeli Sark'ın beyni / Duygular çıkmalı hep aynı kalıptan; yani: /s.225

* Tükürün cephe-i lâkaydına Sark'ın tükürün! / Kuşkulansın, görelim, gayreti halkın, tükürün! /s.242

* Sark'ı bakmaz, Garb'ı bilmez, görgüden yok vâyesi; /Bir kı-zarmaz yüz, yaşarmaz göz bütün sermayesi! /s.258

* Edirne.. işte o İslâmın âhenin sûru; /Edirne... işte o Sark'ın cebin-i mağrûru /s.328

* Ey koca Sark', ey ebedî meskenet! / Sen de kimildanmaya bir niyet et. /s.343

* Bilir misin ki senin Sark'a meyleden nazarın, / Birinci defa doğan fecridir zavallıların /s.375

* Zemîn-i Sark'ı mezâlîm kasıp kavurdukça; / O kıpkızıl yüzü hâkin fezâyâ vurdukça; /s.375

* Şehâdet etmededir -Sark'a doğru dönmeli ki: / Sizin de Garb'ımızın hâtrât-ı nâ-pâki /s.375

* O annecikler için duyduğün hurâfeyi at! / Düşünme dest-i musâfâtî Sark'a doğru uzat. /s.376

* Donanmamızla verip, sonra, Sark'ı velveleye, /Birinci hamlede bayrak diker Çanakkale'ye; / s.384

* Bulunur, neyse, nihayet balığın belkemiği /Sark'ın üç bin senedir, gün sayarak beklediği /s.491

* Şimdi, Âsim, bana müfrit de, ne istersen de, / Ma'rifetden de cüdâ Sark' o faziletten de. /s.494

* Ne gördün, Sark'ı çok gezdin? /diyolar. Gördüğüm yer yer / Harâb iller; serilmiş hânümanlar; başsız ümmetler / s.500

* Ne yapşın, nâ-ümid olsun mu Sark'ın intibâhından /Perişân ruhumuz, hâib dönerken bârgâhından / s.502

* Ne yapşam, neyle kurtarsam su yatmış inleyen halkı? /Deyip, ezberde olsun, gezdigin vâki midir Sark'ı? /s. 504

* Dûnyada nasihat mı olur Sark'a müessir? /Binlerce müsibet, yine hâib, yine hâsir ! /s.511*

* Ne hûsrandır ki: Sark'ın ben vefâsız, kansız evlâdı /Serâpâ Garb'a çığnettim de çıktım hâk-i ecdâdı ! /s. 521

* Ne bitmez bir geçeymiş! Nerden etmiş Sark'ı istilâ? /Değil canlar, cihanlar göçtü hilkattan, bunun, hâlâ. /s.522

* O "aydınlık" ki, sökmek bilmeyen ümmîd-i işrâkı /"Vücûdundan peşimân, ölmek ister" sandığın Sark'ı /s.523

* A e di se vështrimi yt i kthyer për kah Lindja / Eshhtë për të mjerët agimi i lindur për herë të parë? /f.404.

* Kur dhuna digjte e përcëllonte truallin e Lindjes, / Kur faqja e asaj toke të kuqe gjak përplasej për qiell; /f. 404 - 405

* Kah Lindja duhet të kthehet që edhe kujtimi i papastër / I Perëndimit tuaj të fshihet sadopak nga kujtimi i saj. /f.405.

* Hidheni tej atë bestytini që keni për ato nëna të mira! / Mos u mendo, zgjatia Lindjes dorën e miqësisë. /sf. 405

* Pastaj, me ta bërë Lindjen rrënujë me floten tonë, / Në goditjen e parë e ngulim flamurin tonë në Çanakalja; / f.412.

* Gjindet, më në fund, ku qelbet peshku: / Poetin e madh, të famshëm që Lindja ka tri mijë vjet/ f.509.

* Tani, Asim, më thuaj, po të duash, mua ekstremist / Ose tjetër ç' të duash, Lindja është sot larg. / f.511.

* "Botën e Lindjes e shëtite - më thonë - ç'pe?" Pashë, këtu-atje, / Shtete të shkatërruara, kombe pa krye, vatra të shtrira përdhe;/ f.520.

* Ç' të bëjë, ta presë shpresën nga zgjimi i Lindjes /Shpirti ynë i dërrmuar tek kthehet duarbosh nga prania jote e lartë? /f.521.

* A e shëtite Lindjen dhe a the, të paktën, vetëm me fjalë, / Të përpiqesh për ta shpëtuar këtë popull që rënkon i shtrirë?/f.640.

* A ka ndonjë këshillë në botë që mbi Lindjen të ndikojë për mirë? / Mijra fatqëqesi nuk vlejten për të marrë këshillë! / f.528.

* Sa e dhimbshme është që unë, biri i pagjak, i pabesë i Lindjes, / Ia lejova Perëndimit t'i shkelë tokat e saj anembanë! /f.535.

* Ç'natë e pambaruar qenka! Lindjen pse e ka pushtuar? / Jo njerëzit, por botët e saj nga jeta u mërguan; / f.537.

* Ajo dritë që shpresën e ndritshme që s'di të shuhet, / Lindjen që ti e pandeh se, "e penduar pse është, kërkon të vdesë" / f.537.

* Në të vërtetë, Lindja, Mexhnuni që s'e mendon veten, / Ka në këtë botë Lejlanë e vet që është e ardhmja e islamit. /f. 538.

* Ç'plagë e rëndë është gjendja e sotme e Lindjes, o Zot, / Me të kaluarën e mrekullueshme me gjëra për t'u krenuar plot!! /f.549.

* Anarkia kishte rrethuar gjithë botën anembanë, / Sëmundja e sotme e përçarjes Lindjes ishte epidemi! /f.564.

* Gjaku në damarët e tu, nga damarët e profetëve; / Një valim i atij gjaku, për Lindjen, entuziazmi më i pastër./f.582.

* Por ditën që u hodha nga djepi, ajri ndryshoi; / Lindjen e copëtuar, tymërat, flakët e rrethuan. /f.581.

* Kush mund të ndodhë në atë kohë heshtjeje të frikshme /I rënë në gjumë si Perëndimi dhe Lindja të asaj kohe?! /f.615.

* Lindja e hedh të vdekurin në një gropë harrese, / Pastaj e vret atë që ia kujton dhe ia përmend emrin! /f. 616

* Orientalistët jua mësojnë juve Lindjen, gjithashtu, / Të kini turp, të veshura me rroba kukllash, o trajta pa tru! / f. 616

* Tokës së Lindjes të mbetur n'errësirë, / Sërisht i shpërndave dritë nëpër qiej të tërë; /f. 651.

* E t'i bënin fshesë, do të ishte e pamundur të pastrohej! / Shëtite gjithë botën: Perëndimin, Lindjen, gjithandej... / f.638.

* Prej vitesh rrjedh gjak kujtimi i penzës në gjoksin e malluar; / Eja, o bir i Lindjes së pashpresë, me Lindjen e vet i zemëruar! /f.642.

* Këmbë të shkujdesura shëtisin sot në mjedisin tënd intim, / Zbrit në Lindje, se e sheh ç'gjurmë të huaja ka atje!... / f.643.

* Kjo shkretëtirë tufane do nga hapësira e artit, që të dridhet, / A mos po ti, gjeniu i Lindjes, je duke pritun ndonjë shi? /f. 643.

* Eja, o biri i Profetit, me natyrë përtej njerëzore, / Me penzën tënde të zgjohet hapësira e përgjumur Lindore! /s f.643.

5* Presin të hyjnë. Brenda saj ç'ka, vallë? / Nga Japonia, një lugal

* Hayır! Sark'ın, o hodgâm olmayan Mecnûn-ı nâ-kâmin, /Bütün dünyada bir Leylâ'sı var: Âtisi İslâmın /s.523

* Sark'ın ki mefâhir dolu, mâzi-i kemâli /Yâ Rab, ne onulmaz yaradır şimdiki hâli! /s.535

* Fevzâ bütün âfâkını sarmıştı zeminin, /Salgındı, bugün Sark'ı yıkan, tefrika derdi /s.548

* Nebilerin damarında damarlarındaki kan, /O kanda bir galeyân: Sark'a en temiz heyecan /s.565

* Eşikten atladığım gün değışti, lâkin, cev; /Kuşattı parçalanın Sark'ı bir duman, bir alev. /s.565

* Kim olur hiç o muvahhiç dem-i tenhâyide, /O zaman Garp ile Sark gibi hâbide ! /s. 590

* Sark, bir hufre-i nisyâna atar da ôleni, /Öldürür sonra onun nâminî yâd eyleyeni /s.592

* Size öğretmedir Sark'ı da müstêşriklar, /Utanın kukla kıya-fetli beynsiz şıklar ! /s. 592

* Zulmette kalan zemin-i Sark'a /Şahtın yeniden semâ semâ nûr /s.603

* Sûpürge yapsalar imkânı yok temizleyemez! /Bütün cihânı dolaş : Garb'ı, Sark'ı, her yeri gez.. /s.621

* Yanık bağrında, yıllardır, kanar mızrabının yâdı, /Gel ey biçâre Sark'ın, Sark'a küsmüş gitmiş evlâdı /s.628

* Gezen lâkayd ayakları bugün kudsi hariminde, /Nasıl nâ-mahrem izler var görürsün Sark'a bir in de. /s.628

* Bu çöl, tufanlar ister cevvi-i san'attan ki ürpersin /Sen ey dâhişi Sark'ın, yoksa bir yağmur mu beklersin? /s.629

* Gel ey Peygamber'in fevka'l-beşer fitratte evlâdı /Uyansın, gel ki, mızrabınla Sark'ın dalgın eb'âdi /s.629

5 * Nöbetle bekleyiyorlar. Acep içinde ne var? /"Caponya'dan gelen, insan suratlı bir canavar!" / s.77

6 * "Turan İli" nâmiyle bir efsâne edindik; /"Efsâne, fakat, gâye" deyip az mi didindik? /s.512

7 * Gelirdi hep bana: "Mısır'ın, Irak'ın, İran'ın, /Tihâme'nin, Yemen'in, Gazne'nin, Buhâra'nın /s.563

8 * Medeni Avrupa'nın dâmen-i irfânında; /Asya'nın belki o kumluk Arabistan'ında. / s.217

* Kadın, erkek koşuyor borç ederek Avrupa'ya.. /Sapa düşmekte sizin şıklara, zannım, Asya! /s.219

* Biraz da geçmeyi ister misin bizim yakaya? /Al işte bir günün mâtemsiz olmayan Asya! /s.373

9 * Bu müdhîş velvelen İran'ı dâim inletr sanma /"Muzaffer-sin!" diyen sesler bütün hâindir, aldanma./s.112.

* O, birçok memleket vîrân edip yaptırdığın eyvan /Harâb olmaz mı ? Kabristana dönmüşken bütün İran? /s.113

* Evet, İran'ı kabristan'a döndürdün, helâk ettin; /Kefen yaptın giribân-ı ümîdi çâk çâk ettin! /s. 113

* Hayır, hiçbir gülen yok, sıızlyor Garb'ın da vicdânı, /Görüp ecsâd-ı mazlûmine meşher hâk-i İran!! / s. 114

* Kimi Garb'ın yalnız fuşşuna hasbî sîmsar; /Kimi, İran malî der, köhne alır, hurda satar! /s.227

* Tunus'ta, Fas'ta, Cezayir'de, Çin'de, İran'da, /Cava'yla, hitta-i Hindî'de, belki Afgan'da. /s.318

* Gelirdi hep bana: "Mısır'ın, Irak'ın, İran'ın, /Tihâme'nin, Yemen'in, Gazne'nin, Buhâra'nın /s.563

10* Şirâzîdir çî âfiyetle! / Olsun şu da hatırında lâkin: Bir tøm-bekîdir bugünkü feyzi / Sald'ıy yetiştiren o hâkin. /s.588

11*Tunus'ta, Fas'ta, Cezayir'de, Çin'de, İran'da, /Cava'yla, hitta-i Hindî'de, belki Afgan'da. /s.318

me fytyrë si njeri!" / f. 138.

6* Një legjendë për "krahinat turanike" sajuam
 "Legjendë, madje synim!" thamë, goxha energji harxhuam? /f. 528

7* Më dukej mua si e kaluara e Egjiptit, Irakut, Iranit, Mekës, / Jemenit, Gaznes, Buharasë, shkurt, Hindisë e Sindit, / f.580.

8* Një rrëzë të kulturës së Evropës së qytetëruar! / Ndoshta në atë Arabinë ranisitore të Azisë. / f. 622.

* Femra e meshkur vrapojnë duke ia ditur për borxh Europës... / Më duket se bukuritë e tua po mbeten në bisht, Azi! / f.263.

* A dëshiron të kalojmë pak dhe nga ana jonë? / Ja ku e ke Azinë ku s'ka një ditë pa zi! / f.403.

9* Ka për ta bërë Iranin të rënkojë pa fund! / Të gjitha zërat që thonë "je fitimtar", janë tradhtarë, mos u gënjë! /f.176.

* Pallati që ngrite duke kthyer shumë vende në gërmadhë, /A s' do të shembet? Gjithë Irani është kthyer në varrezë! /f. 167.

* Po, Iranin e ktheve në varrezë, e bëre dhë, shpresën / E popullit të shkretë e shqyqe, e ktheve në qefin! / f. 167.

* Jo, askush nuk qesh, edhe ndërgegjija e Perëndimit vuan / Kur e sheh tokën iraniane ekspozitë kufomash të pafajshme! / f.168.

* Njëri, siç e dini, agjent tregtar i kurvërisë së Perëndimit; / Një tjetër, thotë "mall Irani", merr demode e shet vjetërsira! / f.269.

* Në Tunizi, Marok, Algjeri, Kinë, Iran, Indonezi, Indi / Dhe Pakistan dhe ndoshta në Afganistan, /f.352.

* Më dukej mua si e kaluara e Egjiptit, Irakut, Iranit, Mekës, / Jemenit, Gaznes, Buharasë, shkurt, Hindisë e Sindit, /f.580.

10 * Eshhtë i Shirazit, pije me shëndet! / Por mbaje edhe këtë ndërrend: / Veç duhan për llullë jep sot ajo tokë / Që ka rritur Sadiun vetë! /f.651.

11* Në Tunizi, Marok, Algjeri, Kinë, Iran, Indonezi, Indi / Dhe Pakistan dhe ndoshta në Afganistan, /f.352.

* Po, ajo botë e stërmadhe... tuniziani, afgani, / Boshnjaku, vendasi, kashgarliu, buhariazi etiopiani, / Transvalasi, kinezi, sudanasi, e gjithë trajta! /f.418.

12* Në Tunizi, Marok, Algjeri, Kinë, Iran, Indonezi, Indi / Dhe Pakistan dhe ndoshta në Afganistan, /f.352.

* Boshnjaku, vendasi, kashgarliu, buhariazi etiopiani, / Transvalasi, kinezi, sudanasi, e gjithë trajta / E Serendibit, Xhavasë, Magribit; / f.418.

13* A e di sa nëna ka sot në zi në Tunizi, / Në Kaukaz, në Algjeri? /f.402.

* Lëvizjen po e sheh, mësuës, më e lehta, / Kaukazin ta zësh zbathur, Sinain kokëzbuluar! /f.493.

14* Ndërsa bota islame e shkretë që jeton ende nën sundimin e krishterëve / Në Tunizi, Marok, Algjeri, Kinë, Iran, Indonezi, Indi / Dhe Pakistan dhe ndoshta në Afganistan, Hijve, Buhara, Krime, Siberi, /f.352.

15* Një kohë, në Stamboll pata ardhur përsëri. / Edhe prej ç'shihja, edhe për shkak të së ardhmes / Së ummetit tim i rënë në dëshpërim të thellë, / U ktheva së rishmi në Rusi.. / f.247.

* Atë kohë në Rusi një shtypje e rëndë sundonte...
 A ka rrugë tjetër për ta bërë padrejtësinë të dëshiruar? / f. 249.

* Kur ndodhesha në Rusi, sa më shite, vinte e më thoshte: / "Imam, lexoje ti, po s'pate punë, i sëmuri juaj vdiq! /f.260.

* Edhe Rusia, madje, hasmi im më i përjetshëm, / Të mos ia hamë hakun, s'është aspak e tillë! /f.270.

* Pastaj gjej një mënyrë zëvendësimi, vërtetë të çuditshme: / Sjell me kontratë nga Rusia dhjetë-pesëmbëdhjetë letrarë, / f.270.

* Evet, o koskoca âlem... Tunuslu, Afganlı, /Transvalli, Buhârali, Çinli, Sudanli... /s.392

12 * Tunus'ta, Fas'ta, Cezayir'de, Çin'de, İnan'da, /Cava'yla, hitta-i Hindî'de, belki Afgan'da. /s.318

* Habeşli, Hiyveli, Kaşgarlı yerli, Hersekli, /Serendib'in, Ca-va'nın, Magrib'in bütün şekli: /s.392

13 * Bilir misin ne kadar anne var bugün, yasta, /Tunus'ta, sonra Cezayir'de, sonra Kafkas'ta /s.372

* Harekâtın görürsün ya, Hocam, en kolayı, /Yalnayak Kafkas'ı tutmak, baş açık Sinâ'yla! /s.473

14 * Sibiryâ, Hiyve, Buhara, Kırım muhîtinde /Yaşarken ehl-i salîbin nüfûzu altında /s.319

15 * Bir zamanlar yine İstanbul'a gelmişim ben. / Hâle baktıkça fakat, ümmetin âtisinden,

Pek derin ye'se düşüp Rusya'ya geçtim tekrar. / s.201

* O zaman Rusya'da hâkimdi yaman bir ziyik... / Zulmü sevdirmek için var mı ya bir başka tarik? / s.203

* Rusya'dayken beni gördükçe gelin, derdi: "İmam / Oku sen yoksa işin... Öldü sizin hasta adam! /s.216

* O benim en ebedî hasmım olan Rusya bile / Hakki teslim edelim! Hiç de değıldir böyle. /s.227

* Sonra bir tarz-i telâfi bulurum; gerçi garîb / Konturat akdederek Rusya'dan onbeş edib, /s.227

* Sürüklenip karakışlarda Varna sâhiline / Sefinelerle taşınmakta Rusya sahiline. /s.382

16* Geçtiğim yerleri ta'dâda mahal yok şimdi /Uzanıp sonra Buhâra'ya, Semerka'de kadar; / s.207

* O rasadhâne-i dünyâ, o Semerka'de bile; / Öyle dalmış ki hurâfâta o mâzisiyle / s.207

17 * Sibiryâ, Hiyve, Buhâra, Kırım muhîtinde /Yaşarken ehl-i salîbin nüfûzu altında /s.319

* Habeşli, Hiyveli, Kaşgarlı yerli, Hersekli, /Serendib'in, Ca-va'nın, Magrib'in bütün şekli: /s.392

18* Geçtiğim yerleri ta'dâda mahal yok şimdi / Uzanıp sonra Buhara'ya, Semerka'de kadar; / s.207

* Çekekcek memleketin hâli ne olmaz, düşünün /Sayısız medrese var gerçi Buhâra'da bugün .. / s.208

* Sibiryâ, Hiyve, Buhara, Kırım muhîtinde /Yaşarken ehl-i salîbin nüfûzu altında /s.319

* Evet, o koskoca âlem... Tunuslu, Afganlı, /Transvalli, Buhârali, Çinli, Sudanli... /s.392

* Gelirdi hep bana: "Mısır'ın, Irak'ın, İran'ın, /Tihâmeh'nin, Yemen'in, Gazne'nin, Buhâra'nın /s.563

19 * Görenek hem yalınız Çin'de mi salgın; nerde! /Hep musâb âlem-i İslâm o devâsız derde. / s.209

* Getirin Magrib-i Aksâ'daki bir müslûmanı; /Bir de Çin sürûnunun altında uzanmış yatani; / s.209

* Yalınız, hepsi de hürmetle anar nâmınızı. /Hiç unutmam, sarılıp hırkama bir Çinli kızı, /s.210

* Dayandı bir ucu tâ Sedd-i Çin'e; diğeri ucu, /Aşıp bulut gibi, binlerle yükselen burcu. /s.304

* Uzandı ansızın İspanya'nın eteklerine /Hicaz'ı, Çin'i düşünürde? Nerdedir Pirene! /s.304

* Tunus'ta, Fas'ta, Cezayir'de, Çin'de, İnan'da, /Cava'yla, hitta-i Hindî'de, belki Afgan'da. /s.318

* Evet, o koskoca âlem... Tunuslu, Afganlı, /Transvalli, Buhârali, Çinli, Sudanli... /s.392

* Têrhiqen zvarrê në mes të dimrit në bregun e Varnës / Dhe barten me gjemi brenda Rusisë! /f. 411.

16* Që s'është radha për t'i numëruar tani. Pastaj, / Pasi u zgjata gjer në Buhara, gjer në Samarkand./ f.253.

* Ai observator mbarëbëtor, ai Samarkandi, bile, / Aq ishte zhytur në bestytini me të shkuarën e tij./ f.253.

17* Ndërsa bota islame e shkretë që jeton ende nën sundimin e krishterëve / Në Tunizi, Marok, Algjeri, Kinë, Iran, Indonezi, Indi / Dhe Pakistan dhe ndoshta në Afganistan, Hijve, Buhara, Krime, Siberi./ f.352.

* Po, ajo botë e stërmadhe... tuniziani, afgani, / Boshnjaku, vendasi, kashgarlliu, buhariansi etiopiani, / Transvalasi, kinezi, sudanasi, e gjithë trajta/ f.418.

18* Që s'është radha për t'i numëruar tani. Pastaj, / Pasi u zgjata gjer në Buhara, gjer në Samarkand./ f.253.

* Mendoni se ç'mund të heqë vendi prej këtyre hoxhallarëve / Pa dituri, prej njerëzve pa tru! / Sot, ç'është e vërteta, në Buhara ka medrese plot.../ f.254.

* Ndërsa bota islame e shkretë që jeton ende nën sundimin e krishterëve / Në Tunizi, Marok, Algjeri, Kinë, Iran, Indonezi, Indi / Dhe Pakistan dhe ndoshta në Afganistan, Hijve, Buhara, Krime, Siberi./ f.352.

* Po, ajo botë e stërmadhe... tuniziani, afgani, / Boshnjaku, vendasi, kashgarlliu, buhariansi etiopiani, / Transvalasi, kinezi, sudanasi, e gjithë trajta/ f.418.

* Më dukej mua si e kaluara e Egjiptit, Irakut, Iranit, Mekës, / Jemenit, Gaznes, Buharasë, shkurt, Hindisë e Sindit./f.580.

19* Mos vallë zakonet dhe traditat epidemi veç në Kinë? / E gjithë bota islame e sëmure nga kjo sëmundje pa shërim! / f.254.

* Silleni një musliman nga perëndimi i largët / Dhe një tjetër që shtrihet e fle nën murin kinez; / f.254.

* Por të gjithë ua kujtojnë me respekt namin tuaj: / S'mund ta harroj se si një vajzë kineze m'u mblood pas hirkës, / f.255.

* Një skaj i tyre u mbështet në Murin e Madh Kinez; / Skaji tjetër, duke kapërcyer si re mijra konstelacione, /f.339.

* U zgjat papritur në brigjet Iberike. / Mendoni ku është Hixhazi, Kina dhe ku janë Pirenejt! / f.339.

* Në Tunizi, Marok, Algjeri, Kinë, Iran, Indonezi, Indi / Dhe Pakistan dhe ndoshta në Afganistan, Hijve, Buhara, Krime, Siberi./ f.352.

* Po, ajo botë e stërmadhe... tuniziani, afgani, / Boshnjaku, vendasi, kashgarlliu, buhariansi etiopiani, / Transvalasi, kinezi, sudanasi, e gjithë trajta/ f.418.

* Do të nisët muslimani për gjashtë muaj rrugë / Duke kapërcyer fusha e male pa pyetur për lodhje e vështirësi / Për ta kërkuar diturinë dhe sikur t'i duhet të shkojë gjer në Kinë e përtej! /s f. 461.

* Edhe në Kinë, edhe në Mançuri, feja s'është tjetër veç adet! / Elementi musliman, mjaft i prapambetur, mjaft injorant! / f. 254.

20* "Ah, ne nuk jemi besimtarë që vlejme për dobi.../ Islamin e Indisë mos e krahasoni shumë me atë të Turqisë. /f. 257.

* I gjithë thesari i Indisë, i atij vendi të shkëlqyer / Shkon për të kënaqur ambicjen e tre lordëve hajdutë./ f. 403.

* Më dukej mua si e kaluara e Hindisë e Sindit, / E kaluara e të cilave është tani një mirazh./ Tym, tym tymon nga çdo gërmadhë kjo ndjenjë mirazhi! /f.580.

* Arrita në Hajdarabad kur gjithë India u lëkund: "Sulltani e dha Kushtetutën më në fund!" /f.259.

* Në Tunizi, Marok, Algjeri, Kinë, Iran, Indonezi, Indi / Dhe

* Altı aylık yolu, dağ taş demeyip çiğneyerek /Cin-i Maçin'deki bir ilmi gidip öğrenerek /s.439

* Cin'de, Mançurya'da din bir görenek, başka değil. /Müslüman unuru gayet geri, gayet cahil. / s.209

20* "Åh biz hayra yarar unsur-i iman değiliz /Hind'in İslâmını pek Türk'e kıyas etmeyiniz. / s.212

* Bütün hazâini Hind'in, o muhteşem yurdun, /Gider de hirsını teskine üç şakî lordun; / s.373

* Hülâsa, Hind ile Sind'in serâb-ı mâzisi /Duman duman tütür her harâbeden hissi!" /s.563

* Haydarâbad'a yetiştim ki, bütün Hindistan, /"Verdi kanûn-i esâsîyi nihâyet sultan!" /s. 214

* Tunus'ta, Fas'ta, Cezayir'de, Çin'de, İran'da, /Cava'yla, hitta-i Hindî'de, belki Afgan'da. /s.318

* Habeşli, Hiyveli, Kaşgarlı yerli, Hersekli, /Serendib'in, Cava'nın, Magrib'in bütün şekli: /s.392

* Evet, şu önde duran ihtiyar Serendibli, /Ya arka saflara düşmüş zavallı Magribli; /s.395

* Serendibler şu sahiller mi? Cûdiler bu dağlar mı? /Bu iklimin mi İbrahim'e yol gösterdi ecâmî /s.501

* Haydarâbad'a giderken, beni teşyie gelen /Mizebânın ne hazin çıktı şu ses kalbinden / s.212

* Haydarâbad'a yetiştim ki, bütün Hindistan, / "Verdi kanûn-i esâsîyi nihâyet sultan!" /s. 214

* Ne gördüm, oh! Serilmiş zemine Sudanlı... /Başında, ağlayarak bir zavallı Seylanlı,

Öpüp öpüp kapıyor elleriyle gözlerini... /s.397

21* Habeşli, Hiyveli, Kaşgarlı yerli, Hersekli, /Serendib'in, Cava'nın, Magrib'in bütün şekli: /s.392

22* Medeni Avrupa'nın dâmen-i irfânında; /Asya'nın belki o kumluk Arabistan'ında. / s.217, 600

23* Zavallının büyük evlâdı öldü askerde; /İkinci oğlu da sür-gün Yemen'de bir yerde. / s.119

* Ne için ağladı? Bilmem. Şunu duyduym yalnız: /-Åh bir kerre gelip görse Yemen'den babanız!.. / s.125

* Gelirdi hep bana: "Mısır'ın, Irak'ın, İran'ın, /Tihâme'nin, Yemen'in, Gazne'nin, Buhâra'nın /s.563

24* Bin üç yüz otuz beş senedir, arz-i Hicaz'ın /Åteşli muhitin-deki süzîşli niyâzın, /s.251

* Uzandı ansızın İspanya'nın eteklerine /Hicaz'ı, Çin'i düşün nerde? Nerdedir Pirene! /s.304

25* Necd'in a'mâkına dalmış iki aydan beridir /Koca bir kafile Mecnun gibi hâib, hâsir. /s.390

26* Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor tevhdî... /Bedr'in arslanları ancak, bu kadar şanlı idi /s.476

27* Dört taraftan akin etmiş de, nasıl çepçevre, /Saracaklarsa yarın Kâ'be'yi huccâc-ı kirâm; /s.544

* Yerinde yellere esen ma'bedim mi, türbem mi? /Civârî çöl kadar ıssız harîm-i Kâ'bem mi? /s.567

28* Geldik artık Medine haricine; / Bir çadır gördü, durdu kaldı yine. / s. 127

* Medine halkını üryan bırak, Mısır'da dolaş.. /Gazâ! Gazâ! diye git soy cihâni, gel paylaş! / s.129

* Medine'nin dalarak münhani sokaklarına /Dönüp dönüp hele geldik zahire anbarına. /s.129

29 * Gelirdi hep bana: "Mısır'ın, İrak'ın, İran'ın, /Tihâme'nin, Yemen'in, Gazne'nin, Buhâra'nın /s.563

Pakistan dhe ndoshta në Afganistan, Hijve, Buhara, Krime, Siberi/ f.352.

* Po, ajo botë e stërmadhe... tuniziani, afgani, / Boshnjaku, vendasi, kashgarliu, buhariasi etiopiani, / Transvalasi, kinezi, sudanasi, e gjithë trajta/ f.418.

* Sigurisht, plaku serendibas që ka qëndruar para / Ose i mjeri magribas i mbetur në radhët pas, /f. 420.

* A këto janë malet e Nuhut, brigjet e Ademit, / Yjet që i tregonin rrugën Ibrahimit?/ f.521.

* Mikpritësi që erdhi të më përcjellë duke u nisur / Për në Hajdarabad, sa i hidhur i doli nga zemra ky zë: / f. 257.

* Arrita në Hajdarabad kur gjithë India u lëkund: "Sulltani e dha Kushtetutën më në fund!" /f.259.

* Oh, ç'pashë! Sudanezin të shtrirë për tokë.../ Mbi krye, një cejlonez të mjerë duke qarë, / Ia uth e ia mbyll me duar sytë... /f. 422.

21* Po, ajo botë e stërmadhe... tuniziani, afgani, / Boshnjaku, vendasi, kashgarliu, buhariasi etiopiani, / Transvalasi, kinezi, sudanasi, e gjithë trajta/ f.418.

22* Në rrëzë të kulturës së Evropës së qytetëruar! / Ndoshta në atë Arabinë ranishtore të Azisë. / f. 622.

23* Të mjerit, djali i madh i vdiq ushtar, / Kurse i dyti, i syrgjynosur në Jemen, se ku, s'e di!.. / f. 172.

* Pse qau plaku? S'e di. Vetëm kaq dëgjova: / - Ah, sikur një herë t'ju kish ardhur ati juaj nga Jemeni e t'ju kish parë!.../f. 177.

* Më dukej mua si e kaluara e Egjiptit, Irakut, Iranit, Mekës, / Jemenit, Gaznes, Buharasë, shkurt, Hindisë e Sindit/f.580.

24* Ka një mijë e treqind e tridhjetë e pesë vjet / Që lutja jote prekëse nga mjedisi i zjarrtë i tokës së Hixhazit /s.289.

* U zgjat papritur në brigjet Iberike. / Mendoni ku është Hixhazi, Kina dhe ku janë Pirenejt! /f.339.

25* Ka që prej dy muajsh që një karvan i madh / Eshhtë zhytur në thellësi të Nexhdit, si Mexhnuni. /f. 417.

26* Gjaku yt e shpëton tevhidin, i madh je ti.../ Vetëm luanët e Bedrit ishin të famshëm si ti./f. 495.

27* Ashtu si haxhinjtë e vlerë të ardhur nga të katër anët Do ta rrethojnë nesër Qaben; /f. 559.

* A xhamia ime, tyrbeja ime, në vend të cilave fryn erë? / A Qabeja e shenjtë e heshtur si një shkretëtirë? /f. 583.

28* Erdhëm, më në fund, jashtë Medines; / Omeri pa një çadër dhe u ndal përsëri. / f. 178.

* Medinasit lëri lakuriq e shko Egjiptit vërdallë / Grabiti njerëzit në emër të fitores e eja e ndaj këtu trofe! / f. 180.

* Të zhytur në sokakët e shtrembër të Medines, / Më në fund arritëm te depoja e ushqimeve. / f. 181.

29* Më dukej mua si e kaluara e Egjiptit, Irakut, Iranit, Mekës, / Jemenit, Gaznes, Buharasë, shkurt, Hindisë e Sindit/f.580.

30* Dhe sikur ujkua të presë një dele në breg të Tigrit, / Drejtësia hyjnore vjen dhe i kërkon llogarit Omerit! / sf. 182.

31* Më dukej mua si e kaluara e Egjiptit, Irakut, Iranit, Mekës, / Jemenit, Gaznes, Buharasë, shkurt, Hindisë e Sindit/f.580.

32Elmas, Nâzım; Mehmet Akif'in Dış Seyahatleri. Mehmet Akif Dönemi ve Çevresi. Türkiye Yazarlar Birliği M.Akif Sempozyumu. Ankara 2008, f.141

33* Medinasit lëri lakuriq e shko Egjiptit vërdallë / Grabiti njerëzit në emër të fitores e eja e ndaj këtu trofe! / f. 180.

* E vërteta është sheshit: a ka kuptim për të ëndërruar? / E dini: Egjipti është pothuaj koka mbi atë trupin / Si tullumbace të botës islame, / Kurse India, zemra e ndjeshmë në gjoks të saj; /f. 412.

30* Kenâr-ı Dicle'de bir kurt aşırta bir koyunu / Gelir de adli- ilâhî sorar Ömer'den onu! / s. 130

31* Gelirdi hep bana: "Mısır'ın, Irak'ın, İran'ın, / Tihâme'nin, Yemen'in, Gazne'nin, Buhâra'nın / s.563

32 Elmas, Nâzım; Mehmet Akif'in Dış Seyahatleri. Mehmet Akif Dönemi ve Çevresi. Türkiye Yazarlar Birliği M.Akif Sempozyumu. Ankara 2008, s.141

33* Medine halkını üryan bırak, Mısır'da dolaş.. /Gazâ! Gazâ ! diye git soy cihânı, gel paylaş! / s.129

* Hakikat ortada, ma'nâsi var mı evhamın? /Bilirsiniz ki: Mısır, kânât-ı islâmın

O sıska gövdesi üstünde âdetâ kafası;/Diyâr-ı Hind ise, göğsünde kalb-i hassası; /s.384

* Galiba söyledüğüm yoktu? Evet, hiç yoktu: /Mısır'ın en muhteşem üstadi Muhammed Abdu /s.492

* Ne yüzle söyleyebilsin : Şerik-i hüsrânı! /Bileydim, ey koca Mısır'ın ilâh-ı üryânı!/s.532

* Gelirdi hep bana: "Mısır'ın, Irak'ın, İran'ın, /Tihâme'nin, Yemen'in, Gazne'nin, Buhâra'nın /s.563

34 Mithat Cemal; Ölümünün 50.Yılında Mehmed Akif. Türkiye İş Bankası Kültür Yay. Ankara 1986, s.126.

35* O, Nil'i koyununa çekmiş yeşillenen vâdi /-Ki yok hazân safa hââtında ömrünün ebedi /s.354

* Ki Nil'i şarkına almış da garba geçmişti /Ufukta son lemeatıyla parlıyor şimdi... /s.354

* Gülümsüyor beriden gölgeler döküp Nil'e, /Otel binaları etvâr-ı imtinânıyla; /s.355

* Biraz geçince, suâât-vâpesi niyle, /Dikildi geldi de karşımda, ansızın Nil'e, /s.358

* -Ki çok zaman kalacak sandım imtidâdından /Beş on dakikada Nil'in silindi yâdından ! /s.358

* Değişti çehresi Nil'in : Önümde az kumral; /Deminki zill-i sûtünun yerinde pek koyu al; /s.358

* Bugün, sûtunların küskün ihtişamıyla, /Ne ser-nigûn oluvermiş, aman bakın Nil'e /s.524

36* Süveys'i yardı herif... Akdeniz'le Şab denizi /Bitişdi. Öyle ya, bizler de kendi fikrimizi /s.310

* Süveys'in ağzına heykel nasıl dikilmişse, /Beka-yı nâmını te'yid için "dö Lesseps'e"; /s.311

* Kiyâs-ı fâside bir kerre eyleyin dikkat: /Süveys'i açtı herif... Doğru... Neyle açtı fakat? / s.311

37* Harekâtın görüyorsunuz ya, Hocam, en kolay, /Yalnayak Kafkas'ı tutmak, baş açık Sinâ'yı! /s.473

38* Süveys'i yardı herif... Akdeniz'le Şab denizi /Bitişdi. Öyle ya, bizler de kendi fikrimizi /s.310

39* Derler ki: Ümeyye'den Hişam'ın / Devrinde, yakınlarında Şâm'ın, / s.146

* Vaktâ ki girer şüyûh Şâm'a, /Derhal haber gider Hişam'a. / s.147

* Tarik-ı Şam'ı tutup doğru "Surg" a indi Ömer. /Ebû Ubeyde hemen koştu almasıyla haber. /s.302

40* Ey Heybeli iklimine kıştan çekilenler /Ey Afrika temmüzünü efsâne bilenler! /s.547

41* İşte Fas, işte Tunus, işte Cezayir, gitti! /İşte İran'ı da taksim ediyorlar şimdi. /s.221

* Tunus'ta, Fas'ta, Cezayir'de, Çin'de, İran'da, /Cava'yla, htta-ı Hindî'de, belki Afgan'da. /s.318

* Ndoshta s'kam thênë gjë? Po, asgjë! / Mjeshtri më i madh i Egjiptit, Muhammed Abdu, /f. 409.

* E vërteta është sheshit: a ka kuptim për të endërruar? / E dini: Egjipti është pothuaj koka mbi atë trupin / Si tullumbace të botës islame, / Kurse India, zemra e ndjeshme në gjoks të saj; /f. 412.

* Më dukej mua si e kaluara e Egjiptit, Irakut, Iranit, Mekës, / Jemenit, Gaznes, Buharasë, shkurt, Hindisë e Sindit, /f.580.

34Mithat Cemal; Ölümünün 50.Yılında Mehmed Akif. Türkiye İş Bankası Kültür Yay. Ankara 1986, s.126.

35* Para meje, lugina me Nilin në gji, e bleruar, / Që vjeshtë në jetën e vet kurrë s'ka shkuar; /f. 387.

* Që e mori Nilin në lindje dhe po e lë në perëndim, / Po shkëlqen në horizont tashmë me të fundit rrezatim... /f. 387.

* Buzëqeshin që tej hijet duke derdher në Nil / Ndërtesat e hoteleve me sjellje mirënjohjeje. /f. 388.

* Pas pak, me rrezet e fundit, një shtyllë / E ndritshme e palakueshme me ujrat e Nilit / Papritmas më erdhi e m'u ngul përballë. /f. 390.

* Që pandeha nga shtrirja se do të mbetet shumë kohë, / Për pesëdhjetë minuta u fshi nga kujtimi i Nilit! /f. 390.

* Nilit i ndryshoi fytyra: para meje, pak në të gëshenjë; / Në vend të shtyllës-hije të pak më parë, një alle shumë e thellë; /f. 391.

* Sot, me pamjen zemërake të kolonave, / Shihni si janë reflektuar përmbys në Nil! /f. 539.

36* E çau Suezin burri i botës.. Mesdheu dhe Deti i Kuq u bashkuan./ Atëherë, po qe se dhe ne, idenë tonë e nxjerrim/f. 345.

* Ashtu siç është ngritur në grykë të Suezit monumenti i/ Dë Lesepsit / Me qëllim për t'ia bërë emrin të pavadkëshëm; /f. 345.

* Një herë shihni me kujdes këtë analogji absurde: / Burri i botës hapi Suezin. Drejt. Por me çfarë e hapi? / f. 356.

37* Lëvizjen po e sheh, mësuës, më e lehta, / Kaukazin ta zësh zbathur, Sinain kokëzbuluar! /f. 493.

38* E çau Suezin burri i botës.. Mesdheu dhe Deti i Kuq u bashkuan./ Atëherë, po qe se dhe ne, idenë tonë e nxjerrim/f. 345.

39* Thonë se në kohë të Hishamit emevit, Në një vend pranë Damaskut, /f. 194.

* Kur parësia u fut në Damask, në qytet, / Hishamit i shkon lajmi shpejt e shpejt: / f. 194.

* Omeri zuri rrugën e Damaskut e zbriti në Surg. / Sapo mori lajmin, Ubejde vrapoi menjëherë pranë tij. /f.337.

40* O ju që ikni nga dimri për klimë në Hejbeli, / O ju që korrikun e Afrikës e pandehni përallë! / f. 563.

41* Ja, shkuan Maroku, Tunizia, Algjeria, / Ja dhe Iranin duan tani ta copëtojnë... / f. 264.

* Në Tunizi, Marok, Algjeri, Kinë, Iran, Indonezi, Indi / Dhe Pakistan dhe ndoshta në Afganistan, Hijve, Buhara, Krime, Siberi, /f.352.

42* A e di sa nëna ka sot në zi në Tunizi, / Në Kaukask, në Algjeri? /f.402.

* Në Tunizi, Marok, Algjeri, Kinë, Iran, Indonezi, Indi / Dhe Pakistan dhe ndoshta në Afganistan, Hijve, Buhara, Krime, Siberi, /f.352.

* Po, ajo botë e stërmadhe... tuniziani, afgani, / Boshnjaku, vendasi, kashgarlliu, buharias etiopiani, / Transvalasi, kinezi, sudanasi, e gjithë trajta/ f.418.

43* Ja, shkuan Maroku, Tunizia, Algjeria, / Ja dhe Iranin duan tani ta copëtojnë... / f. 264.

* Në Tunizi, Marok, Algjeri, Kinë, Iran, Indonezi, Indi / Dhe

42* Bilir misin ne kadar anne var bugün, yasta, /Tunus'ta, sonra Cezayir'de, sonra Kafkas'ta /s.372

* İşte Fas, işte Tunus, işte Cezayir, gitti! /İşte İnan'ı da taksim ediyorlar şimdi. /s.221

* Tunus'ta, Fas'ta, Cezayir'de, Çin'de, İnan'da, /Cava'yla, hitta-i Hindî'de, belki Afgan'da. /s.318

* Evet, o koskoca âlem... Tunuslu, Afganlı, /Transvallı, Buhârâlı, Çinli, Sudanlı... /s.392

43* İşte Fas, işte Tunus, işte Cezayir, gitti! /İşte İnan'ı da taksim ediyorlar şimdi. /s.221

* Tunus'ta, Fas'ta, Cezayir'de, Çin'de, İnan'da, /Cava'yla, hitta-i Hindî'de, belki Afgan'da. /s.318

* Bilir misin ne kadar anne var bugün, yasta, /Tunus'ta, sonra Cezayir'de, sonra Kafkas'ta /s.372

44* Evet, o koskoca âlem... Tunuslu, Afganlı, /Transvallı, Buhârâlı, Çinli, Sudanlı... /s.392

* Yıkıldı hepsi... Ben aşım diyâr-ı Sudan'ı, /"Üç ay 'Tihâme!' deyip çiğnedim beyâbânı. /s.397

* Ne gördüm, oh! Serilmiş zemine Sudanlı... /Başında, ağlayarak bir zavallı Seylanlı,

* Öpüp öpüp kapıyı elleriyle gözlerini... /s.397

* Gidelim bir yere, hatta şu bizim Sudan'a; /Yeni bir medrese tesis edelim urbâna /s.492

45 * Hamâset-perverân-ı kavmi tuttun bir bir öldürdün, /Umûmen Şark'ı ağlattın, umûmen Garb'ı güldürdün. s. 114

* Hayır, hiçbir gülen yok, sıızlyor Garb'ın da vicdânı, /Görüp ecsâd-ı mazlûmine meşher hâk-i İnan'ı! / s. 114

* Rûh-ı edyânı görür, hikmet-i Kur'an'ı bilir /Ulemâ var ki: Huzûrunda bugün Garp eğilir. / s.212

* Garb'ın almişsa herif, ilmini almış yalnız, /Bakıyorsun: Eli san'atlı, fakat, tırnaksız! / s.212

* Garb'ın efkârını mâl etmeli Şark'ın beyni /Duygular çıkmalı hep aynı kalıptan; yani: /s.225

* İçtimâî, edebî, hâsılı her meselede, /Garb'ı taklid edemezsek, ne desek beyhûde. /s.225

* Kimi Garb'ın yalnız fuşuna hasbî sîmsar; /Kimi, İnan malî der, köhne alır, hurda satar! /s.227

* Alınız ilmini Garb'ın, alınız san'atını. /Veriniz hem de mesâî-nize son sūr'atını /s.231

* Hele il'ânî zamanında şu mel'un harbin, /"Bize efkâr-ı umûmiyyesi lâzım Garb'ın; /s.242

* Şark'a bakmaz, Garb'ı bilmez, görgüden yok vâyesi; /Bir kı-zarmaz yüz, yaşarmaz göz bütün sermâyesî! /s.258

* Bakın mücâhid olan Garb'a şimdi bir kere: /Havaya hükmediyor kani olmuyor da yere. /s.294

* Donanma, ordu yürürken muzafferin ileri, /Üzengi öpmeye hasretti Garb'ın elçileri! /s.299

* Bu inkilâbî henüz rûhu duymadan Garb'ın /Kuşattı satveti dünyayı bir avuç Arab'ın! / s.304

* Korkuyorum Garb'ın elinden yarın /Kalmayacak çekmediğin mel'anet. /s.343

* Şehâdet etmededir -Şark'a doğru dönmeli ki: /Sizin de Garb'ınızın hâtîrât-ı nâ-pâki /s.375

* Nendense duymadı Garb'ın o hisli vicdânı /Hurûşu sîne-i a'sârî inlelen bu kani! /s.375

* Bu cihetten, hani, hiç yılmasın, oğlum, gözünüz; /Sade Garb'ın, yalnız ilmîne dönsün yüzünüz /s.495

Pakistan dhe ndoshta në Afganistan, Hijve, Buhara, Krime, Siberi./ f.352.

* A e di sa nëna ka sot në zi në Tunizi, / Në Kaukaz, në Algjeri?/ f.402.

44* Po, ajo botë e stërmadhe... tuniziani, afgani, / Boshnjaku, vendasi, kashgarliu, buhariasi etiopiani, / Transvalasi, kinezi, sudanasi, e gjithë trajta/ f.418.

* Të gjitha u shembën... Kalova vendin e quajtur Sudan / Dhe tre muaj shkela shkretëtirën duke thënë "Tihame!" / f. 422.

* Oh, ç'pashë! Sudanizin të shtrirë për tokë.../ Mbi krye, një cejlonez të mjerë duke qarë, / Ia puth e ia mbyll me duar sytë... /f. 422.

* Të shkojmë diku, madje te ky Sudan ynë, / Të ngremë një medrese të re për arabët në shkretëtirë, / f. 510.

45* Tribunët e popullit një nga një i kape e i vrave, / Gjithë Lindjen e bërë të qajë, gjithë Perëndimin e gëzove! / f. 168.

* Jo, askush nuk qesh, edhe ndërgjegjia e Perëndimit vuan / Kur e shoh tokën iraniane ekspozitë kufomash të pafajshme! / f. 168.

* Dhe gjeta dietarë që shpirtin e feve e shohin, urtinë e Kur'anit e dine /Dijetarë, para të cilëve sot, Perëndimi përkulet me nderim! / f. 257.

* Në marrëçin prej Perëndimit gjë, marrin vetëm diturinë, / Duart i kanë gjithë art, por pa thonj! / f. 257.

* Trutë e Lindjes duhet të përvetësojnë idetë e Perëndimit; / Ndjenjat duhet të dalin gjithë nga i njëjti kallëp, /f. 268.

* Trutë e Lindjes duhet të përvetësojnë idetë e Perëndimit; / Ndjenjat duhet të dalin gjithë nga i njëjti kallëp, /f. 268.

* Njëri, siç e dini, agjent tregtar i kurvërisë së Perëndimit; / Një tjetër, thotë "mall Irani", merr demode e shet vjetërsira! / f.269.

* Mermi nga Perëndimi dijen, artin e tij / Dhe jepini përpjekjes suaj më të madhen shpejtësi. / f. 273.

* I cili, në kohën kur u shpall kjo luftë e mallkuar, / E heshti zërin e fesë duke ia paraqitur popullit si fe / Përçarjeten e vet, sipas së cilës, "na duhet ideja e Perëndimit;," /s f. 282.

* Lindjen s'e shohin, Perëndimin s'e njohin, s'kuptojnë; / I vetmi kapital i tyre: fytyrë që nuk skuqet, sy që s'lotojnë! / f. 296.

* Tani shihni një herë Perëndimin që përpiqet e lufton; / Sundon edhe në ajër se toka s'i mjafton. /f. 331.

* Kur flota dhe ushtria jonë përparonin me fitore, / Përfaqësuesit e Perëndimit kishin mall të na puthnin yzengjitë! /f. 335.

* Kur shpirti i Perëndimit ende s'e kish ndërjet këtë revolucion, / Forca e një grushti arabësh e përfshiu botën! / f. 339.

* Kam frikë se nesër nga dora e Perëndimit, / E keqë pa hequr s'ka për të të mbetë! / f. 376.

* Kah Lindja duhet të kthehet që edhe kujtimi i papastër / I Perëndimit tuaj të fshihet sadopak nga kujtimi i saj / f. 405.

* S' di pse nuk e ndjeu ajo ndërgjegjia e ndjeshme e Perëndimit / Këtë gjak, nga rrjedha e të cilit rënkohjën gjokset e shekujve! / f. 405.

* Prandaj, të mos ju trembet aspak, o bir, syri; / Vetëm në shkencën e Perëndimit ta ktheni fytyrën, / f. 512.

* Perëndimi si makth i përgjakur mbi krye pa e lënë t'i hapë sytë; / Islamit prej shekujsh pothuaj i kanë shteruar mendtë, fuqitë./ f. 520.

* Sa e dhimbshme është që unë, biri i pagjaki, i pabesë i Lindjes, / Ia lejova Perëndimit t'i shkëlqë tokat e saj anëmbanë! / f. 536.

* Po, zëri i parë i qytetëruar yni që dëgjoji Perëndimi, / Kjo, frymë e këputur dhe ardhur nga zemra e dëgjur e shkretëtirës, / f. 579.

* Musallat, hiç göz açtırmaz da Garb'in kanlı kâbusu, /Asırlar var ki, İslâmın muattal, beyni, bâzûsu /s.500

* Ne hüsrandır ki: Şarkın ben vefâsız, kansız evlâdı /Serâpa Garb'a çığnettım de çıktım hâk-i ecdâdı! /s. 521

* Evet, bizim medenî Garb'ın ilk işittığı ses, /Çölün yanık yüreğinden kopup gelen bu nefes, /s.563

* Garb'ın âfâkını sarmışsa çelik zırlıklı duvar; /Benim îman dolu göğsüm gibi serhaddim var /s.573

* Kim olur hiç o muvahhiç dem-i tenhâyide, /O zaman Garp ile Şark gibi hâbide! /s. 590

* Fuzalâ Garp'ta binlerce sayılmakta iken /Kadr ü kıymetleri âsûdedir eksilmekten /s.592

* Bizde ölmüş fuzalânın çoğu hatta gidiyor, /Buluyor Garp'ta âsârı gibi feyz-i nûşûr /s.592

* Ben beş on meclisinin mahremi oldukda dedim: /"Böyle bir şey olacak Garp'taki ispartızım..." /s.595

* Nedir o serveti Garb'ın ya bankalar dolusu? /Tabiatıyla olur: Çünkü işliyor balosu. /s.619

* Süpürge yapsalar imkânı yok temizleyemez! /Bütün cihânı dolaş: Garb'ı, Şark'ı, her yeri gez.. /s.621

46* Köprüler asma imiş Avrupa âfâkında... /Varsın olsun, o da bir şey mi? Bizim Şark'ın da, /s.193.

* Düşünen her kafanın mutlak ezilmekte sonu! /Medenî Avrupa, bilmem, niye görmezdi bunu? /s.203

* Ruble tahsîs ile sevkeylediler Avrupa'ya; /Pek fedâkâr idi hemşehrilerim doğrusu ya. /s.205

* Yalnız, ehline gitsin bu emekler.. Olur a, /İş bizim Avrupa yârânına benzer sonra! /s.205

* Al okut, Avrupa tahsili desinler, gönder; /Servetinden bölerek nâ-mütenâhî para ver; /s.206

* Medenî Avrupa'nın dâmen-i irfânında; /Asya'nın belki o kumluk Arabistan'ında. /s.217

* Kadın, erkek koşuyor borç ederek Avrupa'ya.. /Sapa düşmekte sizin şıklara, zannım, Asya! /s.219

* Bakarak hangi zeminden yürürümüz Avrupalı /Aynı izden sağa, yahud sola hiç sapmamalı /s.225

* Yâhud ahmak... İkisinden bilmem hangisidir? /Sanıyolar ki: "Bugün Avrupa tekmiil kâfir. /s.230

* O halde biz dahi ettik: "Yehâfû oldu"... Evet! /Ne yapsa Avrupa, bizlerce asl olan hareket: /s.274

* Siyasetin kanı: Servet, hayât: Satvettir, /Zebun kûş Avrupa bir hak tanır ki; Kuvvettir /s.299

* Bu, yanmadık yeri kalmışsa, kaçşamış yurda /Meğerse Avrupa kundak sokar dururmuş da. /s.383

* Koşarken Avrupa ta'çile ihtizârımız; /İçerde bir sürü hân kazar mezarımız; /s.383

* Biz ne müftî, ne imam istemişiz Avrupa'dan /Ne de ukbâda şefâat dileriz Rimpapa'dan /s.437

* Medenî Avrupa'nın dâmen-i irfânında /Asya'nın belki o kumluk Arabistan'ında, /s.600

* Gezmeyin ortada, oğlum, sokulun bir sapaya, /Varsa imkânı, yarın avdet edin Avrupa'ya /s.493

47* Zevâli beş geçe, Boston'dan ayrılınca tren, /Vagona volta vuranlar dağıldılar birden /s.561

48* Yedi iklimi cihânın duruyor karşında /Ostralya'yla beraber bakıyoursun: Kanada! /s.474

49* Yedi iklimi cihânın duruyor karşında /Ostralya'yla beraber bakıyoursun: Kanada! /s.474

* N'sa horizontet e Perëndimit me mure të çelicka janë rrethuar, / Gjoksin tim plot besim si fortifikatë kam vënduar! / f. 591.

* Kush mund të ndodhej në atë kohë heshetje të frikshme / I rënë në gjumë si Perëndimi dhe Lindja të asaj kohe? /s f. 615.

* N'sa njerëzit e shquar në Perëndim numërohen me mijëra / Dhe vlera e fama u ruhen të mos u cënohen; / f. 616.

* Pastaj e vret atë që ia kujton dhe ia përmend emrin! / Po të vdesë në Perëndim një njeri i shquar, / f. 616.

* U bëmë pesë a dhjetë kuvende të veçura dhe thashë: / "Një gjë e tillë është spiritualizmi në Perëndim..." / f. 619.

* Ç'është ai kapital i Perëndimit? Po bankat plot? / Natyrisht: Sepse i ka ballot plot e përplot. /s f. 636.

* E t'i bënin fshesë, do të ishte e pamundur të pastrohej! / Shëtite gjithë botën: Perëndimin, Lindjen, gjithandej... / f. 638.

46* N'hapësirat europiane, urat na qënkeshin të varura! / Le të jenë, punë e madhe! Në Lindjen tonë / f. 241.

* Ia shtypnin kokën kujtdo që mendonte! / S'e di, pse s'e shihte këtë Europë e qytetëruar? / f. 249.

* Në Europë i dërguan. Dhe, ç'është e drejta, Bashkëqytetarët e mi, filijues shumë janë treguar. / Shumica e atyre që shkuan, u kthyen seriozisht të mësuar / f. 251.

* Veçse këto përpjekje për atë që e meriton të shkojnë, / Ndryshe, atyre që i çuam në Europë i ngjan puna jonë! / f. 251.

* Shkolloje fëmijën, arsim Europe, të thonë, / Ndaj nga pasuria dhe jep parë me të tepërt; / f. 252.

* Në rrezë të kulturës së Evropës së qytetëruar! / Ndoshta në atë Arabinë ranisitore të Azisë. / f. 622.

* Femra e meshkuj vrapojnë duke ia ditur për borxh Europës... / Më duket se bukuritë e tua po mbeten në bisht, Azi! / f.263.

* Shihni në ç'truall ka ecur europian / Dhe ecni pa u shmangur as në të majtë, as në të djathtë. / f. 268.

* Ose mendjetrashë... S'e di, cila nga këto është e saktë? / Pandehin se "Europa është krejt qafir. / f. 272.

* Bëmë ashtu edhe ne, dhe doli "Jehâfû" / Edhe tani ne shohim se ç'bën e si e bën Europa, / f. 313.

* Bëmë ashtu edhe ne, dhe doli "Jehâfû" / Edhe tani ne shohim se ç'bën e si e bën Europa, / f. 334.

* Kurse, kur Europa i futka zjarrin këtë vendi të plakur / Nëse sheh se i ka mbetur ndonjë pjesë pa u djegur, / f. 411.

* N'sa Europa vrapon për të na e shpejtuar agoninë, / Brenda një tuftë tradhtarësh na e gërmon varrin! / f. 412.

* Ne nga Europa s'kërkojmë as myfti, as imam; / Dhe, për në botën tjetër nga papa s'kërkojmë ndërmjetësim! / f. 459.

* Në rrezë të kulturës së Evropës së qytetëruar! / Ndoshta në atë Arabinë ranisitore të Azisë. / f. 622.

* Mos shëtisni në shesh, o bir, futuni në një vrimë Dhe, po qe e mundur, nesër drejt e në Europë! / f. 510.

47* ... Kur treni u nda nga Bostoni më dymbëdhjetë e pesë, / Ata që vërtiteshin kot më kot në vagon, u shpërdanë menjëherë. / f. 578.

48* Shtatë klimat e botës të ngulen përballë; / Sheh se Australia ka ardhur bashkë me Kanadanë! / f. 493.

49* Shtatë klimat e botës të ngulen përballë; / Sheh se Australia ka ardhur bashkë me Kanadanë! / f. 493.

50* Sidomos njeriu para të rinjë qe përगतiten bën çudi, / Një pjesë e madhe e tyre mësojnë në Angli; / f. 257.

* Tezgjahët ku i kemi? Industrinë ku e kërkojmë? / Në Bruksel, në Berlin, në Mançester! / f. 459.

50* Hele hayran kalir insan yetişen gençlere de : /Bunların birçoğu tahsil eder İngiltere'de; / s.212

* Hani tezgâhınız nerde? Sanayi nerde? /Ya Brüksel'de, ya Berlin'de, ya Manchester'de /s.437

51* Deyip kararını vermiş ki, aynen icrâya /Konunca ortaya çıkmış, bugünkü Almanya /s.316

* Mahalle kahvesi... Berlin... Münâsebet mi dedin? /Fakat ricâ ederim, dinleyin, inâyet edin: /s.360

* Geçende haylice kar yağdı Berlin'in içine; /Bıcık bıcık olacaktı takir takirdi yine! /s.366

* Hani tezgâhınız nerde? Sanayi nerde? /Ya Brüksel'de, ya Berlin'de, ya Manchester'de /s.437

* İnkılâbın yolu mâdem ki bu yoldur yalnız /Nerdesin hey gidi Berlin? diyerek yollanınız /s.496

* Ne der, bilir misiniz? Hem de öyledir inanın: / "Muallim ordusudur harbeden Prusyalının; / s.316

52* Bir yıkık köprü için Belçika'dan kalfa gelir; /Hekimin hâzıkı bilmem nereden celbedilir. /s.437

* Hani tezgâhınız nerde? Sanayi nerde? /Ya Brüksel'de, ya Berlin'de, ya Manchester'de /s.437

53* Endülüs tâci elinden alınan bahtı kara, /Savuşurken, o güzel mülk verip agyâra, /s.224

* Uzandı ansızın İspanya'nın eteklerine /Hicaz'ı, Çin'i düşün nerde? Nerededir Pirene! /s.304

54* Çatırdamakla bütün hânümânının temeli: /Alev, saçaklara sarmış... Yerinde yok Rumeli! /s.382

* Yükselerek kuş gibi Balkanlara /Öyle satır at ki kuduz Bulgar'a /s.615

* Domuz çobanları "Balkan'da hânedân-ı vakur! /O hânedânlar, o beyler bütün bütün makhûr. /s.382

* Balkan'ı bildin mi nedir hemşeri? /Sevgili ecdâdının en son yeri. /s.615

* Balkan'ın üstünde sızan her pınar /Bir yaradır, durmaz içinden kanar /s.615

55* Habeşli, Hiyveli, Kaşgarlı yerli, Hersekli, /Serendib'in, Cava'nın, Magrib'in bütün şekli: /s.392

56* Fark olunmazdı Kızanlık'taki güllüklerden! /Bu dayak faslı da aç karnına bilmem nerden? /s.404

* Sürüklenip karakışlarda Varna sâhiline /Sefinelerle taşınmakta Rusya sâhiline. /s.382

57* Diriler koşmadı imdâdına, sen bâri yetiş... /Arnavutluk yanıyor... Hem bu sefer pek müdhiş! /s.244

* "Arnavutluk" ne demek? Var mı şerâitte yeri? /Küfr olur, başka değil, kavmini sürmek ileri. /s.247

* Yarım pabuçla gezen, donsuz üç buçuk zibidi, /Bir Arnavutluğu kaldırrı mı idi isyâna /s.316

58* Gümûlcine'yle havâlisidir ki, bir canavar /Bu mel'ânetleri yapmaz - meğer ki Bulgarlar! /s.330

* Selânik'in, Siroz'un, bak, o nâmdâr ovası, /Kimin elinde bugün, hangi haydudun yuvası? /s.334

59* -Nedir uzakta nümâyân olan şu ıssız ova? /Ki pek hazin duruyor? -Biliyor musun? Kosova! /s.331

* Nerde olsam çıkıyor karşıma bir kanlı ova... /Sen misin, yoksa hayâlin mi? Vefâsız Kosova! /s.245

* Ne reng-i muzlime girmiş o yemyeşil Kosova! /Simale doğru bütün Pirzerin, İpek, Yakova, /s.332

* İpek'in köylüsü, ümmî, yarı vahşî bir adam... /Bari yamyam de! Ne mâni ki, evet, ak yamyam! /s.406

51* E lidhën fjalën kuvendarët dhe e qitën në zbatim, / Dhe doli në shesh Gjermania që ne dimë! / f. 350.

* Kafeneja e mëhallës, ...Berlin,... ç'lidhe ka? / Por, ju lutem, më dëgjoni, tregoni bujari! / f. 392.

* Para do kohe në Berlin ra mjaft borë, / Po prapë, vendi kërcëllinte nga pastërtia! / f. 397.

* Tezgjahët ku i kemi? Industrinë ku e kërkjme? / Në Bruksel, në Berlin, në Manchester! / f. 459.

* Meqë rruga e transformimit është vetëm kjo, / Shkoni duke thënë, "ku je, ç'gjidi Berlin!" / f. 513.

* A e dini ç'thonë? Dhe ashtu është, si thonë ata, besojeni! / "Luftën e bëri ushtria e edukuar e Prusisë; / f. 350.

52* Për një urë të shembur, vjen mjeshtri nga Belgjika! / Mjeku specialist s'e di se nga vjen... / f. 459.

* Tezgjahët ku i kemi? Industrinë ku e kërkjme? / Në Bruksel, në Berlin, në Manchester! / f. 459

53* Ndërsa fatiun që iu muar kurora e Andaluzisë nga dora, / Përvdhet, ia lë të huajt atë vend të bukur, / f. 267.

* U zgjat papritur në brigjet Iberike. / Mendoni ku është Hixhazi, Kina dhe ku janë Pirenejt! / f.339.

54* Flaka kish mbështjellë strehët,... / Rumelia s'ishte më në vendin e vet! / f. 410.

* Duke u ngjitur lart, fluturo mbi Ballkan / Dhe jepi bullgarit të tërbuar një goditje të rëndë / f. 631.

* Në Ballkan, çobanët e derrave, fisnikë hijerëndë! / Ata fisnikë, ata bejlerë, të gjithë të poshtërur. / f. 410.

* e pe ç'është Ballkani, o vëlla, a e kupton? / Vendi i fundit i të dashurve tëtrve tanë! / f. 632.

* Çdo burim që buron mbi tokën e Ballkanit, / Eshtë një plagë që kullon gjak pa pushuar; / f. 632.

55* ... tuniziani, afgani, / Boshnjaku, vendasi, kashgarliu, buhariasi etiopiani, / Transvalasi, kinezi, sudanasi, e gjithë trajta! / f.418.

56* Nuk do të dallohej nga trëndafilshitet në Këzanlëk! / Dhe nuk e kuptoj se pse kjo punë dajaku me barkun thatë! / f. 430.

* Tërhiqen zvarrë në mes të dimrit në bregun e Varnës / Dhe barten me gjemi brenda Rusisë! / f. 411.

57* Të gjallët s'vrapan në ndihmë, të paktën ti na dil... / Shqipëria digjet... Dhe, kësaj radhe, për tmerr! / f. 283.

* "Shqiptari(zëm)" ç'do të thotë? A ka vend në Sheriat? / Pretendimi për nacionalizëm s'është tjetër veç mosbesim! / f. 286.

* Tre bythëgrisor që shëtisnin me gjysmë këpuce, / A do ta rebelonin gjithë Shqipërinë? / f. 350.

58* Eshtë mjedisi i Gymblykines ku bullgarët / Kanë bërë të këqija të mallkuara që s'i bën asnjë egërsirë! / f. 362.

* E Selanikut, e Serezit? Fole e cilit hajdut? / Ashtu i është ngjyer trualli me gjakun e muslimanit, / f. 265.

59* - Ç'është ajo fushë e shkretët që duket atje larg / E që rri ashtu e dëshpëruar? / - A s'e njeh? Kosova! / f. 363.

* Kudo që të jem, një fushë e përgjakur më bie kresë: / Ti vetë je, apo iluzioni yt, Kosovë e pabesë! / f. 284.

* Ç'hije e zeze ka rënë mbi atë Kosovë të blertë! / Drejt veriut, Prizreni, Peja, Gjakova, / f. 364.

* Fshatar nga Peja, analfabet, njeri gjysmë i egër... / - Të paktën thuaj kanibal! Ç'të pengon, po, kanibal i bardhë! / f. 431.

60* O Vardar që ecën duke u fryrë e fryrë, / Burrat e gratë që ke mbytur, a kanë të numëruar? / f. 365.

61* - Jo, jo, më ç'gjë në Stamboll / E lërmë diku në një vend se

60* Şişip şişip gidiyorsun, değil mi, ey Vardar? /Ya boğduğun kadının, erkeğin hesabı mı var! /s.333

61* Götür İstanbul'a bir yerde bırak ki: Gurebâ, /-Kimsenin onlara aldrımadiğı bir sırada- / s.44

* Tuttum İstanbul'a doğru yolu avâre-misâl /Öyle bir hâl-i garâbetle ki tasviri muhâl /s.593

* Bizim mahalle de İstanbul'un kenarı demek: /Sokaklarında gezilmez ki yüzme bilmeyerek! / s.52

* Bir zamanlar yine İstanbul'a gelmişim ben. /Hâle baktıkça fakat, ümmetin âtisinden,

* Pek derin ye'se düşüp Rusya'ya geçtim tekrar. / s.201

* Görüyordum, iki üç bin mil açıktan bakarak, /Şu sizin kapkara İstanbul'u, kardan daha ak. /s.215

* Kim fenâ söyledi? İstanbul'a sormuştuk da... /Oflu tedric ile bağdaş kurarak koltukda /s.463

* Bir de İstanbul'a geldim ki: Bütün çarşı, Pazar /Na'dan çalkanıyor! Öyle ya.. Hürriyet var! /s.217

* Edirne... İşte o İstanbul'un demir kilidi; /Sefil ayakları altında Bulgar'ın şimdi! / s.328

* -Bütün İstanbul'un ağzında gezen elleriniz, /Bize nâz etmese olmaz mı efendim? Veriniz /s.403

62* Göründü; Fatih'e gelmişim anladım, azıcık /Gidince ma'bede baktım ki bekliyor uyanık! / s.37

* Bizim çocuk, yaramaz, evde dinlenip durmaz; /Geçende Fatih'e çıktık ikinci üstü biraz. / s.54

* Dedim ki: Fatih'e çıksam yavaşça, bir yanda /Durup o alemi seyreylesem de meydana / s.77

* Gelin de bayramı Fatih'de seyredin, zirâ /Hayâle, hâtıra sığmaz o herc ü merc-i safâ, / s.77

* -Gidip de öğleyi Fatih'de kılmak istiyorum; /Gelir misin? Hadi? Artık üşenmeden ne zorum, /s.269

* Ne var inadına etsen de bir sefer galebe, /Benimle Fatih'e gelsen... - Al işte geldim be! /s.270

63* Hikmet'in hânesi Şehzadebaşı'ndaydı ki, biz, /Doludur halk ile zannetmiş idik her ikimiz /s.593

64* Demek, şu arsada ot bitse nev-bahâr olacak... /Ne var gidip Yakacık'larda dem-güzâr olacak? / s. 117

65* Bir, Heybeli derler -bileceksin- ada vardır /Etrafi da az çok ona benzer adalardır... /s.546

* Ben Heybeli'den vazgeçerim şimdilik, ancak, /Üç beş gün için pek hoş olur Remle'de kalmak /s.547

* Hatırlamadın Heybeli'den geçmeyi, heyhât!.. /Gûyâ edecektin, hani, takdîm-i tahiyât /s.625

* Ey Heybeli iklimine kıstan çekenler /Ey Afrika temmüzünü efsâne bilenler! /s.547

66* Ey yağ gibi üç çifte kayıklarla kayanlar /Ey Maltepe'den Pendik'i bir hamle sayanlar! /s.547

67* Ey yağ gibi üç çifte kayıklarla kayanlar /Ey Maltepe'den Pendik'i bir hamle sayanlar! /s.547

68* Sorma, Kartal'da idim ben de bu Çarşamba günü /Dediler: "Kurna'da dünden beri var köy düğünü" /s.42

69* Bu izz ü nâz üzerinden epey zaman geçmiş /Günün birinde Beşiktaş taraflarında bir iş, /s.542

70* -Bugün Florya mı? A'lâ! Yarın ne var? Konser... /"Sular" da pek ömür amma, açık değil, dediler /s.327

71* Ne Halic'in o yosun çehreli miskin suları; /Ne onun hilkate küsmüş gibi duran kenâr! /s.193.

tê vetmuarit e braktisur, / Kur askush s'ua vë veshin, më gjejnë atje/ f. 109.

* Zura rrugën, si një endacak, drejt Stambollit! / Me një gjendje aq të çuditshme sa s'përskruhet, / f. 617.

* Mëhalla jonë do të thotë periferi e Stambollit / Sokakëve s'kalohet po nuk dite not! / f. 116.

* Një kohë, në Stamboll pata ardhur përsëri. / Edhe prej ç'shihja, edhe për shkak të së ardhmes / Së ummetit tim i rënë në dëshpërim të thellë, / U ktheva së rishmi në Rusi.. / f.247.

* E shihja nga dy-tri milje larg duke e pare /Stambollin tuaj të zi, se bora më të bardhë! / f. 260.

* - Kush foli keq? / - Patëm pyetur në Stamboll dhe... / Ofasi u ul ngadalë këmbëkryq në koltuk/ f. 483.

* Erdha në Stamboll; gjithë tregu vlon nga thirrjet: / Ka liri apo jo? Kur ardhka në qejf njeriu, / f. 262.

* Edrene... dryni i "selisë së hilafetit", / Tani nën këmbët e poshtira të bullgarit! / f. 360.

* - A s'bën sikur duart tuaja që shëtisin në buzë të të gjithë Stambollit, / Të mos na bëjnë naze neve? Jepnaini! / f. 429.

62* Dhe para një shesh m'u shfaq; në xhaminë Fatih isha, e kuptova / Dhe, si u afrova edhe pak, pashë se xhamia priste zgjuar; / f. 103.

* Vajzës sime të vogël, të prapë, s'i rrihet në shtëpi... / S'ka shumë ditë që dolëm në Fatih, ishte pasiçindi. / f. 118.

* Dhe thashë: Sikur të dilja në Fatih ngadalë, / Të rrija ta vështroja atë botë nga mënjane / f. 138.

* Ejani e bajramin soditeni në Fatih; / S'e nxë përfytyrimi atë rrëmujë e kënaqësi! / f. 138.

* - Dua të shkoj në Fatih për ta falur drekën; / A po vjen? Eja! / f. 308.

* Sikur ta mposhtje një herë inatin / Dhe me mua në Fatih të vije... / - Ja tek erdha, bre! / f. 309.

63* Banesa e Hikmetit ishte në Shehzadebashi që ne të dy / E pandehnim të mbushur plot e përplot me vizitorë! / f. 617.

64* Domethënë, po mbiu bar në këtë arë, do të jetë pranverë... / Pse duhet kaluar koha në majë të malit Jakaxhëk? / f. 170.

65* Një ishull është; i thonë Hejbeli; / Për rreth ka ishuj të tjerë q'i ngjajnë pak a shumë atij... / f. 562.

* Unë heq dorë nga Hejbelia tani për tani, vetëm se / Bëhet mirë të rri katër a pesë ditë në Remle! / f. 563.

* Sepse nuk u kujtove të kalosh nga Hejbelia / Ndërsa vrapoje me velën në fusha e dete!.. / f. 645.

* O ju që ikni nga dimri për klimë në Hejbeli, / O ju që korrikun e Afrikës e pandehni përallë! / f. 563.

66* O ju që shëtisin me kaikë treshe si në vaj, / O ju që e Pendikun nga Maltepeja e quani një hap! / f. 563.

67* O ju që shëtisin me kaikë treshe si në vaj, / O ju që e Pendikun nga Maltepeja e quani një hap! / f. 563.

68* Ç'pyet, në Kartall isha unë këtë të mërkurë. / Më thanë: "Në fshatin Kurna bëhet dasmë që djë; / f. 444. /

69* Kishte kaluar mjaft kohë nga kjo naze e nga ky vetëvlerësim, / Kur një ditë prej ditësh një punë andej nga Beshiktashi, / f. 556.

70* - Sot në Flora? Bukur fort! Po nesër, ç'ka?... / "- Koncert... / Në "Ujrat" bëhet jetë, por ende nuk janë hapur, thanë. / f. 359.

71* As ato ujrat e varfëra çehre myshku të Halicit / As bregu i tij i fjetur sikur t'i ish zemëruar krijimit! / f. 241.

72* Mjedisi rrëmujë; po s'vdiq korbi në Jëlldëz1 menjëherë, / Fundi ynë do të jetë shumë i keq... / f. 409.

72* Belki kırk elli bin askerle sarılmış Yıldız /O silahşörlər; o al fesli herifler sayısız / s.463

73* Hüsam Efendi henüz Dolmabahçe'lerde iken, /Gelip yetmiş adamlar, üçer beşer geriden /s.542

74* Samatya lordu müfettiş; Tatavla kontu müdir, /Zavallı milletin efrâdi orta yerde esir! /s.361

75* -Evet, ne yapmalı? Dur, dur! Ne Üsküdar, ne Mama... /Tiyatro olmalı, yahud güzelce bir sinema. /s.327

* Üsküdar'dan geliyorduk, ikimiz: Âsim, ben /Saat on bir sularındaydı... Vapur beklerken. /s.477

76* Samatya lordu müfettiş; Tatavla kontu müdir, /Zavallı milletin efrâdi orta yerde esir! /s.361

77* Pupa yelken açılın şayed oturmazsa gemi! /Bu tenezüz, cici bey, doğruca Kâğıthane'ye mi? /s.449

78* Kimdi, anlat şunu? Kuzguncuk'a geçtim bir gün /Molla'nın köşkünə yaklaşmadan etmez mi sökün /s.452

79 Prensese Emine Abbas Halim'e Mısır'dan gönderdiği mektubundan.

80* Amasra sahili çok eski bir müessesedir /Uşakların topu cerrah olur... Hemen kestir! /s.267

81* Getirin hartayı!, der; baksana mâşâ'allah /Şile, Bartın, Kızılırmak... Güzelim, Bahr-i Siyah /s.450

82* Getirin hartayı!, der; baksana mâşâ'allah /Şile, Bartın, Kızılırmak... Güzelim, Bahr-i Siyah /s.450

83* Donanmamızla verip, sonra, Şark'ı velveleye, /Birinci hamlede bayrak diker Çanak kale'ye; / s.385

* Bizim Çanak kale âfâk-ı târümârında /O dâr-ı saltanatın bâb-ı şerm-sârında /s.385

84* Yel üfürsün, su götürsün diye bekletmez pek, /Gece kalkar bu âdem postası İzmir diyerek. /s.450

85* O yeşil toprağın ey yüzler ağartan Karesi /Şimdi binlerce şehidin kanayan makberesi /s.624

86* Kadir Bey sağdı, Trabzon'da henüz valiydi /Yine bir dolduran olmuştu ki Abdülhamid'i /s.461

* Bizi bir sâhile aktardı "Trabzon" diyerek /Henüz inmiş bakırırken: Bunu vali görecek, /s.461

87* Duvarda türlü resimler: Alındı Çamlıbel'i, /Kaçırılmış Ayvaz'ı ağlar Koroğlu rahmetli! / s.154

88* Karakoldan dediler: "Şimdi, İmam, Erzurum'a!" /Bir de kıs, bir de kıyâmetti ki artık sorma! /s.461

73* Ndërsa Hysam Efendiu ndodhej ende në Dollmabahçe, / E kishin aritur njerëzit nga tre e nga pesë që andej / f. 556.

74* Lordi i Samatjas, inspektor; konti i Tatavlas,1 drejtor, / Individët e të mjerit popull, në mes: robër! / f.393.

75* - Po, vërtetë, ç'të bëjmë? Prit, prit! As Yskydar, as Mama... / Na duhet një teatër, ose një film i mirë! / f. 360.

* - Nga Yskydari vinim të dy: Asimi dhe unë. / Ora ishte aty në njëmbëdhjetë.. Vapori duke prituri. / f. 495.

76* Lordi i Samatjas, inspektor; konti i Tatavlas,1 drejtor, / Individët e të mjerit popull, në mes: robër! / f.393.

77* - Hapni velat e këciç në s'u shtriftë gjemia! / Kjo shëtitje, o bej i bukur, mos është drejt për në Kagëthane? / f. 471.

78* Kush ishte, pa na e trego! / - Në Kuzgunxhuk kalova një ditë, / Kur, pa u afuar në qoshkun e Mollait, lëshohet një tufë / f. 474.

79 Nga letra që dërgoi Princesha Emine Abbas Halim nga Egjipti.

80* Bregu i Amasrës, një institucion shumë i vjetër; / Çdo amasras bëhet kirurg... Prej menjëherë! / f. 307.

81* "Silleni hartën!" E sjellin; mashallah, Shile, Bartën, / Këzëllërmak, harta e Detit të Zi! / f. 472.

82* "Silleni hartën!" E sjellin; mashallah, Shile, Bartën, / Këzëllërmak, harta e Detit të Zi! / f. 472

83* Pastaj, me ta bërë Lindjen rrëmujë me flotën tonë, / Në goditjen e parë e ngulim flamurin tonë në Çanakala; / f. 412.

* Në horizontin copë e çikë të Çanakalasë sonë, / Në atë portën e turpëruar të hapësirës sulltanore! / f. 413.

84* Njeriu paska pasur fat të mirë, që ka erë që s'e lë të presë gjatë; / Ngrihet natën kjo postë vdekjeje e drejt për në İzmir. / f. 472.

85* O Karesi2 faqebardhë e asaj toke të blertë, / Tani, për mijra dëshmorë, varrezë e përgjakur! / f. 655.

86* Kadri beu ishte gjallë, në Trabzon ende vali. / Përsëri dikush e kishte mbushur Abdylhamidin / f. 482.

* Me një mijë mundime në Trabzon, në breg. / Ndërsa sapo kisha zbritur e po sodisja, një goxha aga / Jep urdhër: "Valiu e kërkon për ta parë, pra, mos rri, / f. 482.

87* Qeli-qeli. Në mure, piktura turli-turli... qe mali Çamlëbeli / I iku Ajvazi, po qan Qorogllu i rahmetli! / f. 201.

88* Që nga karakolli më thanë: "Imam, në Erzurum tani!" / Ishte dimër, ishte një kiamet që lëre, mos e pyet! / f. 482.

SEBİLÜRREŞAD VE SAFAHAT'A YANSIYAN YÖNLERİYLE MEHMET ÂKİF ERSOY'UN ATA VATANINA DAİR GÖRÜŞLERİ

MENDIMET E MEHMET AKİF ERSOJIT NË LIDHJE ME VATANIN E TË ATIT, SIPAS REFLEKTIMIT TË TYRE NË SEBILYRRESHAT DHE SAFAHAT

Yrd. Doç. Dr. Turgay Anar / Yrd. Doç. Dr. Turgaj ANAR

Giriş

Mehmet Âkif; şair, mütercim, hoca, milletvekili, baytar, ülkesini savunan inançlı bir kahraman, İstiklâl Marşımızın yazarıdır. “Sessiz yaşadım, kim beni, nerden bilecektir?” dizesiyle tevazusunu dile getiren, “Hiç çağlamadan, gizli inen yaş gibi aktım.” dizesiyle yaşadığı elemlerine yansıtan Mehmet Âkif, Âsım'ın nesline bıraktığı şiirleri ve büyük eseri ile hâlâ yaşıyor. Onun hayatı ile sanatı arasında büyük bir farkın bulunmaması, Âkif'in idealinde sanat ve hayat gibi bir ayırım yapmamasının neticesidir. Onun mücadeleci kişiliğinden, “hasbî” tarafından neşet

Hyrje

Mehmet Akifi është poet, përkthyes, pedagog, deputet, veteriner, hero besimtar që mbron vendin e vet dhe shkrimtar i Marshit tonë të Pavarësisë. Mehmet Akifi që shpreh modestinë e tij në vargun “Unë kam jetuar i heshtur, për mua kush do të dijë?” dhe dhimbjen që ndjen në vargun “Rrodha si lot që zbret fshehurazi, pa bërë zhurmë aspak”, jeton ende mes nesh me veprën e tij të madhe dhe poezitë që ia la trashëgimi brezit të Asimit. Fakti që nuk ka asnjë diferencë ndërmjet jetës që ai jetoi dhe artit që krijoi, është rezultat i mosdiferencimit të artit nga jeta në idealin e Akiftit. Kjo cilësi e poetit që lind nga karakteri i tij luftëtar, nga

eden bu yön, doğal olarak onun şiirlerine de yansımıştır. Onun şiirleri, devrin orta ve alt sınıf halkın hayatı ile ilgili canlı sahneleri görebileceğimiz bir ayna gibi de okunabilir.

Mehmet Âkif, şair olarak sanatında süs ve gösteriştən uzak durmuş, halkla “içli dışlı” olmayı sanatının en güzel yönlerinden biri olarak kabul etmiştir. Safahat’ın girişindeki şu dizeler, onun kendi sanatını nasıl açıkladığını göstermesi açısından şüphesiz çok kıymetlidir:

*“Bana sor sevgili kâri’, sana ben söyleyeyim,
 Ne hüviyyette şu karşında duran eş’ârım:
 Bir yığın söz ki, samîmiyyeti ancak hüneri;
 Ne tasannu’ bilirim, çünkü, ne san’atkârim.
 Şi’r için ‘göz yaşı’ derler; onu bilmem, yalnız,
 Aczimin giryesidir bence bütün âsârım!
 Ağlarım, ağılatamam; hisse derim, söyleye-
 mem;
 Dili yok kalbimin, ondan ne kadar bîzârım!
 Oku, şâyed sana bir hisli yürek lâzımsa;
 Oku, zîrâ onu yazdım, iki söz yazdımsa.”²*

Sebilürreşad Dergisine Göre Arnavutluk

Eşref Edip tarafından çıkarılan Sırat-ı Müstakim dergisinde Mehmet Âkif ile birlikte devrin birçok şair ve yazarı da eser neşretmiştir. Bu dergi, 182. sayısından sonra, yani 23 Şubat 1327 (8 Mart 1912) tarihinden itibaren isim değişikliğine giderek Sebilürreşad adını almıştır. Eşref Edip bu durumu aynı dergideki bir yazısında şöyle açıklamaktadır: “Sebilürreşad adını merhum Prens Abbas Halim Paşa’nın Heybeli Ada’daki selamlık köşkünde koyduk. M. Akif Bey ile beraber Abbas Halim Paşa, Kur’an-ı Kerim’den rastgele bir sayfa açtık ve -Vema İttebiuni Ehdiküm İla Sebilürreşad-ayeti çıktı. Biz de bu ayette geçen Sebilürreşad isminde karar kıldık.”³ Bu ayet, Kur’an-ı Kerim’deki Mü’min suresinin yirmi

shpirti i tij vullnetar e bamirës, natyrisht që ajo është pasqyruar edhe në poezitë e tij. Poezitë e Akifit mund të perceptohen edhe si një pasqyrë ku vëzhgohen skena të gjalla nga jeta e shtresës së mesme dhe të ulët të popullit të asaj epoke.

Akifi si poet, në artin e tij ka qëndruar larg zburimeve dhe të dukurit. Të qëndruarın “pranë” popullit, ai e ka parë si një nga anët më të mira të artit të tij. Këto vargje që zënë vend në hyrje të Safahatit, me padyshim që janë shumë të rëndësishme sepse ato tregojnë se si e përshkruan poeti artin e vet.

*“Pyetmë, lexues i dashur, të të them
 Ç’identitet kanë këto poezi që të rrinë karshi:
 Një mal me fjalë, që vleftën e kanë te sinqeriteti;
 S’di të bëj art, pasi nuk jam artist!
 Lot syri - thonë për poezinë; s’ e di; vetëm se
 Lot i pamundësisë sime janë veprat e mia!
 Qaj, s’ju bëj dot që të qani; e ndjej por s’mund
 ta derdh në fjalë;
 Zemra s’më ka gjuhë, pra jam i shqetësuar!
 Lexo, nëse ke nevojë për një zemër që ndjen,
 Lexo se këtë shkrova, dy fjalë në paça shkruar...”²*

Shqipëria Sipas Revistës Sebilyrreshad

Në revistën e botuar nga ana e Eshref Edebit, Sırat-i Mystakim, së bashku me Akifin kanë botuar shkrimet e tyre edhe shumë poetë dhe shkrimtarë të epokës. Kjo revistë pas numrit të saj të 182-të, pra pas datës 23 Shkurt 1327 (8 Mars 1912), ndryshon emrin dhe vazhdon të botohet me emrin Sebilyrreshad. Eshref Edipi këtë gjë, në një shkrim të të njëjtës revistë e ka përshkruar pikërisht me këto fjalë: “Emrin Sebilyrreshid të revistës, e vendosëm në vilën e Princit të ndjerë Abbas Halim Pasha, në ishullin Hejbeli. Së bashku me Mehmet Akif Beun dhe Abbas Halim Pashain hapëm një faqe më radhë nga Kur’ani, ku na doli përpara ajeti - Vema İttebiuni Ehdiküm İla Sebilürreşad -. Kështu që edhe ne vendosëm që revistës t’i vendosim emrin Sebilyrreshad, i cili përmendej në këtë ajet”³. Ky ajet është ajeti i njëzetë e nëntë në

dokuzuncu ayetidir. Bu ayetin Türkçesi: "...Ve ancak ben sizlere erişilecek hidayet yollarını gösteririm." şeklindedir. Derginin ismi ile yayın politikası arasında da büyük paralellikler vardır. Dergide İslam dini ve dünyadaki Müslümanlarla ilgili birçok yazının neşredilmiş olması, derginin kurulma gayesini açıkça ortaya koyacak niteliktedir.

Sebilürreşad dergisinin ikinci dönemi⁴ (1912-1925), Osmanlı devletinin tarih sahnesinden çekilmek zorunda kaldığı ve yerine Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu son derece sancılı bir safhayı kapsamaktadır. Sebilürreşad, İslam birliği idealiyle ilgili yayımlar yaparken devrin iktidar makamını işgal eden otoriteye karşı "munis" bir yayın politikası takip etmemiştir. Bu sebepten İttihat ve Terakki iktidarı tarafından 1912-1916 yılları arasında geçici olarak üç kez kapatılmıştır.

Sebilürreşad dergisinde, kültür sanat ve edebiyat konularının yanı sıra Osmanlı devletinin çöküşü ve Türkiye Cumhuriyetinin ortaya çıktığı tarih aralığında İslam milletlerinin yıkılışına karşı nasıl bir yol izleneceği, toplumsal ve ahlaki çöküşün durdurulması için nelerin nasıl yapılması gerektiği, eğitim ve öğretim faaliyetlerinin artırılması ile Batı medeniyeti ile başa çıkabilecek bir milletin ortaya çıkmasının temellerinin yeniden inşa edilmesi konularında yayımlar yapılmıştır. Sebilürreşad, Milli Mücadele devresi haricinde İstanbul'da yayımlanmıştır. Bu özelliğine rağmen dünyadaki bütün Müslümanlarla ilgilenecek İslam birliğinin tesis edilmesi için yayımlar yapmış, Müslümanları her türlü tehlikelere karşı uyarmayı kendine bir görev bilmıştır. Derginin başyazarı konumunda yer alan Mehmet Âkif de yayın faaliyetiyle ilgisini sadece kendi vatanına değil tüm dünyaya yönelterek İslam birliği idealinin canlanabilmesine dair yayın

Surenë Mu'min të Kur'ani Kerimit. Përkthimi i këtij ajeti është ky: "Dhe vetëm unë do t'ju tregojë rrugën e drejtë që duhet ndjekur". Ka një paralelizëm të madh ndërmjet emrit të revistës dhe politikës së ndjekur në formulimin e saj. Botimi në këtë revistë i shumë shkrimeve në lidhje me fenë islame dhe myslimanët në botë, tregon qartë qëllimin e nxjerrjes së kësaj reviste.

Periodha e dytë⁴ e botimit të revistës Sebiylrreshid (1912-1925), përfshinë një periudhë vërtetë shumë të trazuar e të dhimbshme, gjatë të cilës shteti osman u detyrua të tërhiqet nga skena e historisë dhe në vend të tij u themelua Republika e Turqisë. Revista Sebiylrreshad, ndërkohë që nxirrte shkrime në lidhje me idealin e bashkimit islam, nuk ka ndjekur një politikë "miqësore" përkundrejt autoriteteve që zinin vend në institucionet qeverisëse të asaj periudhe. Për këtë arsye, në vitet 1912-1916 ajo është mbyllur përkohësisht tre herë, nga ana e udhëheqjes së Lëvizjes Union dhe Progres.

Në revistën Sebiylrreshad krahas temave kulturore, artistike dhe letrare, janë botuar dhe shkrime në lidhje me rrugën që duhej ndjekur gjatë shkatërrimit të kombeve islame në periudhën ndërmjet rënies së shtetit osman dhe krijimit të Republikës së Turqisë, në lidhje me çfarë duhej bërë dhe në çfarë mënyrë duhej vepruar për të ndaluar rënien shoqërore dhe morale, në lidhje me shtimin e aktiviteteve edukative dhe arsimore si dhe rindërtimin e themeleve të një kombi që të mund t'i bëjë ballë qytetërrimit perëndimor. Me përjashtim të periudhës së Luftës Kombëtare, Sebiylrreshad është botuar në Stamboll. Edhe pse e botuar vetëm në Stamboll, kjo revistë është interesuar me të gjithë myslimanët e botës duke botuar shkrime që synojnë krijimin e unionit islam. Ajo i kishte vënë si detyrë vetes paralajmërimin e të gjithë myslimanëve në lidhje me kërcënimet që u kanosen atyre. Edhe Mehmet Akifi që

yapılmasını sağlamıştır. Ayrıca birliğin, kardeşliğin, çalışma ve emeğin yüceltilmesine dair fikirlerini hem şiirleriyle hem de vaazlarıyla daha da vurgulu söyleyerek davasına “inanmış” bir şair ve mütefekkir olarak görevini icra etmiştir. Bu türden bir bilinç ve amaçla yayınlar yapan Sebilürreşad dergisinde dünyanın diğer birçok Müslüman coğrafyasıyla ilgili haber ve yazıların içinde Arnavutluk’un yerine bakmak şüphesiz konumuz açısından bize önemli bilgiler verecektir.

Sebilürreşad’ın bazı haber ve yazılarında Arnavutluk ilgili bilgi, haber ve yorumlar vardır. Bunlardan ilki olan “Arnavutluk’ta Huruf Meselesi ve Huruf-ı Garbiyenin Hükümetçe Kabulü”⁵ başlıklı yazıdan anlaşıldığına göre Arnavutluk’ta eğitim alanında Latin harflerine geçiş sürecine dair Osmanlı ile olan münasebete odaklanılmaktadır. Bu amaçla da yazıda devrin Manastır Müftüsünün yazdığı bir eserin bu hususta kullanılmasının uygun olacağına dair bir görüş açıklanmaktadır.

İkinci yazının başlığı, “Arnavutluk ve Hisiyât-ı İslamiye”dir.⁶ 22 Haziran 1912’de ortaya çıkan bir isyanla doğrudan ilgili olan bu yazıdan öğrendiğimize göre Arnavut isyancılar, yayınladıkları bir beyannameyle hükümetin düşürülmesini, seçimlerin tekrar yapılmasını, askeri hizmetlerin mahalli olmasını ve resmi işlerde Arnavutçanın da kullanılmasını talep etmişlerdir. Beyannameye dikkati çeken bir diğer husus da isyancıların Osmanlı devleti ve hilafetine bağlı olduklarını, asıl amaçlarının Osmanlı’nın haklarını korumak ve hakiki bir meşrutiyet rejimine geçmek olduğunu belirtmiş olmalarıdır. Bahsi geçen yazıda, bu isyanın ne Osmanlı devletine ne de Arnavutlara fayda sağlayacağı, isyandan en fazla İtalyan’ların faydalanacağı dile getirilerek

ishte kryeredaktori i revistës, kishte bërë të mundur që veprimtaria e tyre mediatike të mos përqendrohej vetëm tek vatani i tij, por tek e gjitha bota duke gjallëruar idealin e unionit islam. Përveç kësaj ai, duke i theksuar edhe më tepër me poezitë dhe ligjërimet e tij idetë e bashkimit, vëllazërimit, lartësimit të punës dhe përpjekjeve, ka kryer edhe detyrën e tij si poet dhe mendimtar që “besonte” në kauzën e tij. Edhe evidentimi i vendit që zinte Shqipëria ndër shkrimet në lidhje me shumë rajone myslimane të botës, shkrime këto që kjo revistë i botonte me një vetëdije dhe qëllim të shprehur si më lartë, padyshim që do të na jepte të dhëna të rëndësishme për temën që po trajtojmë.

Në disa artikuj dhe shkrime të Sebiylrreshadit zinin vend informacione, lajme dhe komente në lidhje me Shqipërinë. Në artikullin e parë në lidhje me këtë, titulluar “Çështja e Shkronjave në Shqipëri dhe Pranimi i Shkronjave Perëndimore nga ana e Qeverisë”⁵, ashtu siç kuptohet edhe nga vetë titulli, trajtohet çështja e marrëdhënieve me Perandorinë Osmane gjatë kalimit tek shkronjat latine, në fushën e arsimit në Shqipëri. Në këtë artikull shprehet opinioni se në lidhje me këtë çështje do të ishte me vend të përdorej një ese e shkruar nga Myftiu i Manastirit të asaj periudhe.

Artikulli i dytë është titulluar “Ndjenjat Islame në Shqipëri”⁶. Sipas një shkrimi që kishte lidhje drejt për drejtë me një kryengritje që shpërtheu në 22 qershor të vitit 1912, kryengritësit shqiptar nëpërmjet një deklaratë kërkonin rrëzimin e qeverisë, përsëritjen e zgjedhjeve, kryerjen e shërbimit ushtarak brenda rrethëve dhe përdorimin e gjuhës shqipe në punët zyrtare. Ajo që tërheq vëmendjen në këtë deklaratë është se kryengritësit shqiptar deklaronin lidhjen e tyre me shtetin osman dhe kalifatin dhe se kishin për qëllim kryesor mbrojtjen e të drejtave të osmanëve si dhe kalimin në një regjim të vërtetë kushtetues. Në shkrimin në fjalë, thuhej se një kryengritje e tillë nuk kishte për të qenë

“tefrikaya” karşı birlik olunmasının lüzumuna dikkat çekilmektedir.

Üçüncü yazı, “Âlem-i İslâmı Hristiyanlaştırmak İçin Arnavutluk Bir Anahtar İmiş”⁷ başlığına sahiptir. Protestan Misyonerlerinin Londra’da yayınladığı “Alem-i İslâm” dergisinde yayımlanan C. Telford Ericeson isimli Protestan bir misyonere ait olan bu yazı Sebilyrreshad tarafından Osmanlı Türkçesine çevrilmiştir. Bu yazı, başından sonuna kadar Arnavutların niçin ve nasıl Protestan yapılması gerektiğini dile getiren bir propaganda metnidir. Bu metne göre “Osmanlı, Arnavut milletine çok kötülükler yapmıştır. Osmanlılarca cebren İslâmlaştırılan bu millet savaşlara sürülmüş, Osmanlı’nın mezalimi sebebiyle birçok Arnavut ecnebi memleketlere gitmiş; Sultanlar ve Osmanlı halkı haremlerini Arnavut kızlarıyla doldurmuştur.”⁸ Yazıda, İngiliz ve Amerikan Protestan cemiyetlerinin madde ve manevi gayretleriyle Arnavutların bir an evvel Protestanlaştırılmasına ciddiyetle eğilmeleri gerektiği dile getirilir. Yazıya göre eğer bu gaye doğru bir şekilde sonuçlanırsa, Hristiyan âleminin kazançları şunlar olacaktır:

“Bunlar fukaralığa, meşakkate alışmış oldukları gibi ölümden de katiyen korkmazlar. Kendi hayatını sevmeyen ve Mesih’in ruhuyla bir kere takdis olunmuş olan bu kavim öyle kuvvetli bir silah olacak ki şeytanın bütün kale ve istihkâmâtı onun önüne dayanamayacaktır.”⁹

Dördüncü yazı, “Arnavutluk Baş Müftüsünün İslâm Matbuâtına Beyannâmesi”¹⁰ başlığına sahiptir. Bahsi geçen bu beyannameyi, devrin Arnavut Baş Müftüsü ve Meclis-i Âli-i Şer’iyye Reisi olan Mahmud Vehbî yayımlamıştır. Bu beyannamenin yayınlanmasının sebebi, Tiran’da kısa bir süre önce toplanan dini

as ne interes të shqiptarëve e as ne interes të shtetit osman, nga kjo kryengritje kishin për të përfituar vetëm italianët. Prandaj aty theksohej rëndësia e bashkimit për të evituar përçarjen.

Artikulli i tretë mbante titullin “Shqipëria Qenka një Çelës për Kthyer në të Krishterë Botën Islame”⁷. Ky shkrim, i një misionari protestant të quajtur C. Telford Ericeson, i cili ishte botuar edhe në revistën e misionarëve protestant në Londër “Bota Kristiane”, ishte përkthye në turqishten osmane nga ana e revistës Sebilyrreshad. Ky shkrim në fakt ishte një tekst propagandues që tregonte se përse dhe në çfarë mënyre shqiptarët duheshin kthyer në protestantë. Sipas këtij teksti “Perandoria Osmane i ka bërë shumë të këqija popullit shqiptar. Ky popull është kthyer me dhunë në mysliman dhe është detyruar të shkojë nëpër luftëra. Për shkak të shtypjes osmane shumë shqiptarë kanë emigruar drejt vendeve të huaja. Sulltanët dhe osmanët i kanë mbushur haremet e tyre me vajza shqiptare.”⁸ Në artikull thuhet se komunitetet protestante angleze dhe amerikane duhet të përpiqen seriozisht materialisht dhe shpirtërisht që samë parë t’i kthejnë shqiptarët në protestantë. Sipas artikullit nëse përpjekjet e tilla do të arrijnë rezultatet e duhura, bota e krishterë do të ketë këto përfitime:

“Këtë njerëz ngaqë janë të mësuar me varfërinë dhe vuajtjet nuk kanë aspak frikë nga vdekja. Këto fise që nuk e duan jetën e tyre dhe janë bekuar një herë me shpirtin e Mesisë, kanë për tu bërë një armë aq e fuqishme saqë asnjë kala apo strehim i djallit nuk ka për të rezistuar përballë saj”⁹.

Artikulli i katërt titullohet “Deklarata e Kryemyftiut të Shqipërisë për Median Islame”¹⁰. Kjo deklaratë është bërë nga ana e Kryemyftiut të asaj periudhe në Shqipëri, Mahmud Vehbi, i cili ishte njëkohësisht edhe udhëheqës i Mexhllisit Ali-Sher’ijje. Kjo deklaratë publikohej me qëllim për të përcjellë vendimet e marra pak kohë më parë në kongresin fetar, vendime

bir kongrede “Hilâfet-i İslamiyeden fekk-i irtibâta”, “abdest almayı ilgaya”, “namazda rûkû ve secdeyi kaldırmaya”, “tadât-ı zevcâtı men’e” dair alındığı iddia olunan kararlardır.¹¹ Baş müftü, bu kararlarla ilgili yayınların gerçeği yansıtmadığını, bunların iftira olduğunu beyan ederek İslam’dan bunları kaldırmanın mümkün olmadığını, bu türden düzenlemelerin İslam’da yerinin olmadığını açıklamıştır.

Beşinci ve son yazıda ise “Arnavutluk’ta Karışıklık”¹² başlığına sahiptir. Bu yazı, 1924 yılında Arnavutluk’ta Ahmet Zogu çevresinde gelişen isyan hareketleri ve karışıklıklarla ilgili bilgi veren bir yazıdır. Sebilürreşad dergisindeki bahsi geçen yazılar 1910-1924 yıllarında neşredilmiştir. Derginin 1925 yılında kapatılmasından üçüncü neşrinin başladığı 1948 yılına kadarki uzun süreçte Arnavutluk’ta birçok değişim ve dönüşüm yaşanmış, Mehmet Âkif de 1936 yılında vefat etmiştir.

Safahat’ta Arnavutluk

Mehmed Âkif, “Süleymaniye Kürsüsünde” şiirinde “kavmiyet” tefrikasının Müslüman millet ve devletlere verdiği zarar üzerinde durur. Bu şiirde dile getirdiğine göre birlik olmayan, sen ve ben kavgasına düşen milletler bozguna uğrayarak diğer milletlerin egemenliği altına girerler. Bu tür bir felaketi önlemenin en kolay ve ideal yolu, kavmiyet ayrımcılığının her türlüşünü yok ederek İslam birliğini kurmaktır:

*“Ayrıllık hissi nasıl girdi sizin beyninize?
 Fikr-i kavmiyeti şeytan mı sokan zihninize?
 Birbirinden müteferrik bu kadar akvâmı,
 Aynı milliyetin altında tutan İslâm’ı,
 Temelinden yıkacak zelzele kavmiyettir.
 Bunu bir lahza unutmak ebedî haybettir.
 Arnavutlukla, Araplıkla bu millet yürümez.
 Son siyaset ise Türklük, o siyaset yürümez.”*¹³

këto që ishin pasqyruar në media në mënyrë të shtrebbëruar sikur ato kishin lidhje me “ndërprerjen e lidhjeve me kalifatin islamik”, “shfuqizimin e marrjes së avdesit”, “heqjen e përkuljes dhe gjuhëzimit nga procedura e të falurit”, “ndalimin e numërimit të grave për martesë”¹¹. Kryemyftiu në deklaratë bënte të ditur se informacionet e pasqyruar në media në lidhje me këto vendime nuk ishin të vërteta, se ato ishin shpifje, se ishte e pamundur të hiqeshin nga feja islame të gjitha ato elemente dhe se gjëra të tilla nuk kishin vend në islam.

Artikulli i pestë dhe i fundit titullohet “Trazirat në Shqipëri”¹². Ky artikull jep informacione në lidhje me lëvizjet kryengritëse të vitit 1924 kundër qeverisjes së Ahmet Zogut në Shqipëri dhe përgjigjet e qeverisë ndaj këtyre kryengritjeve. Artikujt të për të cilët folëm janë botuar në revistën Sebiylrreshid në vitet 1910-1924. Që nga viti 1925 kur kjo revistë u mbyll e deri në rihapjen e saj në vitin 1948, në Shqipëri ka pasur shumë zhvillime dhe transformime. Mehmet Akifi ka vdekur në vitin 1936.

Shqipëria në Safahat

Tek poezia “Në Qyrsinë e Sulejmanijes”, Mehmet Akifi ndalet tek dëmet që i kanë sjellë shteteve dhe popujve myslimanë, përçarjet nacionaliste. Në këtë poezi ai shprehet se popujt të cilët nuk janë të bashkuar dhe grindën jo unë por ti, janë të destinuar të bien në kaos dhe nën zgjedhën e popujve të tjerë. Rruga më e lehtë dhe ideale për të parandaluar një fatkeqësi të tillë është krijimi i unionit islam, duke parandaluar çdo lloj diskriminimi nationalist. Poeti shkruan kështu:

*“Se si ju hyri në tru ndjenja për t’u ndarë e copëtuar.
 A djalli jua shtiu në mendje idenë e kombësisë?
 Ideja e kombësisë është tërmeti që do ta shembë nga themelet
 Islamin që i mban të bashkuar në një bashkësi
 Kaq shumë kombësi të dalluar nga njëri-tjetri.*

Mehmed Âkif, kavmiyetçiliğin felaketini dile getiren bir hadisin tercümesiyle başlayan başka bir şiirinde, babasının öz vatani olan Arnavutluk'taki yangından misaller getirerek, bu yangına şahitlik için babasının kabrinden kalkmasını ister. Zira bu seferki yangın ona göre pek müthiştir:

*“Üç beyinsiz kafanın derdine, üç milyon halk,
Bak nasıl doğranıyor? Kalk, baba, kabrinden
kalk!*

*Diriler koşmadı imdâdına, sen bâri yetiş...
Arnavutluk yanıyor... Hem bu sefer pek
müdhiş!¹⁴*

Bu dizelerde geçen “üç beyinsiz kafa”, halk tabanında güçlü bir karşılığı olmayan cılız isyancılar ile devrin iktidar makamındaki İttihat ve Terraki'nin kudretli üç paşasına bir göndermedir. Enver, Cemal ve Talat Paşalar, uygulamaları ve yönetimleri ile önce Osmanlı'nın sahibi olduğu Balkanların parparça olmasına sonra da Birinci Dünya Savaşı neticesinde Osmanlı'ya ait bütün toprakların İttifak devletleri tarafından işgal edilmesine sebep olmuşlardır. Şiirdeki eleştiriler ise doğrudan doğruya Balkan Savaşları ile ilgilidir. Bu savaş Osmanlı ve dolayısıyla Müslümanlar için çok feci sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Mehmet Âkif, şiirin sonlarına doğru « kavmiyet » meselesinin tehlikelerine tekrar vurgu yapar:

« Hani, milliyetin İslâm idi...Kavmiyyet ne !

Sarılp sımsıkı dursaydın a milliyetine.

Arnavutluk ne demek ? Var mı Şeriatte yeri ?

Küfr olur, başka değil, kavmini sürmek ileri.

Arabın Türke ; Lazın Çerkese, yahud Kürde ;

Acemin Çinliye rüçhânı mı varmış ? Nerde ! »¹⁵

*Harrimi i kësaj dhe për një çast, është humbje
për jetë!*

*Me shqiptarizëm, me arabizëm ky popull nuk
ecën dot,*

*Edhe politika e fundit e quajtur “turqizëm”
është kot...¹³”*

Në një tjetër poezi të tij që fillon me përkthimin e një ngjarjeje që flet për fatkeqësinë që sjell nacionalizimi fisnor, Mehmet Akifi sjell si shembull zjarrin që ka rënë në vatanin e babait të tij, Shqipëri dhe i kërkon babait të ngrihet nga varri që ta shohë me sytë e tij këtë zjarr. Sepse sipas tij kësaj radhe zjarri është vërtet për tmerr. Ai shkruan:

*“Për shkak të hallit të tre kokave të pa tru, një
popull tre milion*

Pa shih si grihet! Ngrihu, ati im!

2 nga varri ku pushon!

*Të gjallët s'vrapan në ndihmë, të paktën ti na dil...
Shqipëria digjet... Dhe, kësaj radhe, për tmerr!¹⁴”*

Shprehja “tre koka pa tru” që përdoret në këto vargie, mendohet se i drejtohet kryengritësve të vegjël të cilët nuk gjejnë një mbështetje në themelet e popullit dhe tre pashallarëve të fuqishëm që ndodheshin në pozitat e udhëheqjes së lëvizjes turke për Union dhe Progres. Pashallarët Enver, Xhemal dhe Talat me zbatimet dhe qeverisjen e tyre, në fillim u bënë shkak për copëtimin pjesë pjesë të trojeve osmane në Ballkan dhe më pas u bënë shkak për pushtimin nga ana e shteteve të aleancë të të gjitha trojeve të Perandorisë Osmane pas Luftës së Parë Botërore. Ndërsa kritikant në poezi i janë drejtuar direkt luftërave ballkanike. Këto luftëra kishin sjellë pasoja vërtetë shumë të tmerrshme për Perandorinë Osmane dhe si rrjedhojë për myslimanët. Nga fundi i poezisë Mehmet Akifi thekson përsëri rreziqet që sjell çështja e nacionalizmit fisnor duke shkruar kështu:

*“Ti ishe prej ummetit islam, ç’u desh
kombëtarizma?*

Të mbaheshe fort për këtë ummet!

Manzumenin sonundaki dizelerde Âkif, İslam mefkûresi sahibi bir Arnavut olarak gerçeği bütün çıplaklığı ile dile getirir :

“Bunu benden duyunuz, ben ki, evet, Arnavudum...”

Başka bir şey diyemem... İşte perîşan yurdum!...”¹⁶

Mehmet Âkif, Safahat- Dördüncü Kitapta-ki “Vaiz Kürsüde” başlıklı şiirinde eğitim ve öğretim faaliyetlerini bir milleti ayakta tutan, onu Batı medeniyetinin saldırılarına karşı koyan bir güç olarak düşünür. Devrinde müspet bir ilim sayılan “Baytarlık” eğitiminde gördüğü hususlar, bu sırada edindiği bilgi ve tecrübe ile çeşitli mekteplerdeki derslerinden öğrendiklerinden yola çıkarak İslam ümmetini diri tutmak için “mekteplerin” her zaman ve zeminde canlı tutulması gerektiğini dile getirir. Bu gayeyi şiirin bir yerinde şöyle açıklar:

*“Mahalle mektebi lazım, düşünmeyin artık!
Mahalle mektebi olaydı bizde vaktiyle;
Ya uğrasaydı kalanlar güzelce tadile
Yarım pabuçla gezen, donsuz üç buçuk zibidi,
Bir Arnavutluk’u isyana kaldırır mı idi?”¹⁷*

Yine aynı şiirin bir yerinde Arnavutluk ile ilgili bir örnek vererek tefrikanın, kavmiyetçiliğin sonunu ortaya koyar:

*“Siz, ey bu yangını ihzâr eden beş altı sefil,
Ki ettiniz bizi Hirvat’la Sırb’a karşı rezil!
Neden Halife’ye Kur’an’la bağlı Arnavud’u
Ayırdınız da harâb ettiniz bütün yurdu?”¹⁸*

Sonuç olarak Âkif’in uzun zaman başyazarlığını yürüttüğü Sebilürreşâd dergisinde, dünyadaki diğer birçok Müslüman ülkeler gibi ata vatanı olan Arnavutluk ile ilgili haberlere özel bir yer verdiğini görürüz. 1910-1924 yıllarını kapsayan bu yazılarda genel olarak Arnavutların İslam dini ile ilgili hususlara yakla-

“Shqiptari(zëm)” ç’do të thotë? A ka vend në Sheriat?

Pretendimi për nacionalizëm s’është tjetër veç mosbesim!

A ka përparësi arabi ndaj turkut, lazi ndaj çerkezit

Apo kurdit, persi ndaj kinezit? Ç’thua ti!¹⁵”

Në fund të vargjeve të kësaj strofe të poezisë, Akifi, si një shqiptar me ideale islame, tregon të vërtetën me gjithë lakuriqësinë e saj.

“Dëgjomëni mua që po, jam shqiptar... ”

S’kam tjetër ç’them... Ja atdheu im i mjerë!..¹⁶”

Mehmet Akifi në poezinë e titulluar “Vaizi në Qyrsi” të librit të katërt të Safahatit, edukimin dhe arsimimin i paraqet si fuqi që e mbajnë në këmbë një komb dhe e mbrojnë atë nga sulmet e qytetërit Perëndimor. Duke u nisur nga elementët që pati mësuar në shkollën e “Veterinarisë” dhe atyre që pati mësuar nga leksionet e shkollave të ndryshme që frekuento i dhe studioi, ai shprehet se për të mbajtur të fortë komunitetin islam, shkollat duhet të jenë aktive kudo dhe kurdoherë. Këtë qëllim ai e shpreh edhe në një prej poezive të tij me këto vargje:

“Na duhet shkollë në mëhallë! Mos u mendoni më!

Po qe se do të hapej me kohë shkollë në mëhallë

Dhe ato që kishim të rregulloheshin e rinoheshin mirë,

Tre bythëgrisor që shëtisnin me gjysmë këpuce,

A do ta rebelonin gjithë Shqipërinë?¹⁷”

Në një tjetër pjesë të po të njëjtës poezi, ai duke dhënë si shembull Shqipërinë, shpreh fundin që sjell përçarja dhe nacionalizmi fisnor.

“O ju pesë-gjashtë të poshtër që e përgatitët këtë zjarr,

Që na turpëruat ne para kroatëve e serbëve,

Pse e ndatë shqiptarin e lidhur me Kur’an pas kalifit

E copëtuat dhe e shkatërruat tërë vendin?¹⁸”

şımları, buranın Hristiyanlar tarafından hedef alınmasına dair görüş ve haberlerin Osmanlı'ya duyurulması ve bu sayede öncelikle İstanbul'da ve daha sonra da bütün Osmanlı şehirlerinde bir hassasiyetin oluşması hedeflenmiş olmalıdır. Sebilürreşad dergisindeki yayın faaliyetiyle Arnavutluk'tan neşet eden bazı "kötü niyetli" haberler tashih edilmiş ve misyonerlerin Arnavutluk ile ilgili faaliyetlerine dair haber ve yayınlar ile de yaklaşan tehlikelere karşı Müslümanlar uyarılmıştır.

Safahat şiir kitabında da benzer bir bakış açısının izlerine şahit oluruz. Mehmet Âkif, kendisinin aslen Arnavut olduğunu dile getirdiği bir şiirinde ve konumuzla ilgili diğer şiirlerinde de devrin Müslümanları için "kavmiyet" tehlikesine dikkatleri çeker. Onun için önemli olan özellik, bir "ırk"ın üstünlüğü değil İslâm'ın üstünlüğüdür. Mehmet Âkif, bu amaçla "kavmiyetçilik" tehlikesinin en fazla İslam'a zarar vereceğini her zaman dile getirmiştir. Arnavutluk, onun bu görüşlerini somutlaştırdığı merkezlerden biri olarak da şiirlerinde yer bulmuştur.

Dipnot

1 Yrd. Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi.turgay.anar@medeniyet.edu.tr

2 Mehmed Âkif Ersoy, Safahat,(Haz. M. Ertuğrul Düzdağ), Çağrı Yayınları, İstanbul, 2006, s.4.

3 Sebilürreşad, c. 10, nr. 238, s.199-200.

4 Sırat-ı Müstakim başlangıç kabul edilerek kronolojik bir sıralama yapıldığı takdirde, isim değişikliğiyle Sebilürreşad ismini alan dergisinin ikinci dönemi 1912-1925; üçüncü dönemi ise 1948-1965 tarihleri arasındadır.

5 "Arnavutluk'ta Huruf Meselesi ve Huruf-ı Garbiyenin Hükümetçe Kabulü", Sebilürreşad, nr.78, 18 Şubat 1325 (3 Mart 1910), s.420.

6 "Arnavutluk ve Hissiyât-ı İslâmiye", Sebilürreşad, nr.194, 10 Mayıs 1328 (23 Mayıs 1912), s.226.

7 C. Telford Ericson, " Âlem-i İslâmi Hristiyanlaştırmak İçin Arnavutluk Bir Anahtar İmiş", Sebilürreşad, nr.290, 24 Nisan 1330, s.162.

8 Ericson, a.y.

9 Ericson, a.g.m., s. 163.

Si përfundim, shohim se në revistën Sebiylrreshat, për të cilën Akifi ka qenë për shumë kohë kryeredaktor, ashtu si shumë vendeve të tjera myslimane të botës, u është dhënë një rëndësi e veçantë edhe lajmeve në lidhje me Shqipërinë. Duket se me artikujt e botuar në këtë revistë gjatë viteve 1910-1924, synohet përcjellja tek Perandoria Osmane e lajmeve dhe opinioneve në lidhje me përqsajen e shqiptarëve kundrejt çështjeve të fesë islame dhe marrjes në shënjestër të tyre nga ana e të krishterëve, me qëllim sensibilizimit të Stambollit dhe të qyteteve të tjera osmane. Njëpërmjet revistës Sebiylrreshat është krijuar mundësia për përgënjeshttrimin e disa lajmeve keqdashëse që kishin dalë në Shqipëri dhe paralajmërimi i myslimanëve në lidhje me rrezikun që afrohej nga lajmet dhe publikimet e aktiviteteve të misionarëve në Shqipëri.

Edhe në Safahat shohim gjurmët e një përqsajeje të ngjashme. Në poezinë ku Mehmet Akifi thotë se vetë është me origjinë nga Shqipëria dhe në poezi të tjera që kanë lidhje me temën tonë, poeti tërheq vëmendjen tek rreziku i nacionalizmit fisnor. Ajo që është e rëndësishme për Akifin është mbizotërimi i islami dhe jo mbizotërimi i një "race" të caktuar. Për këtë arsye ai gjithmonë ka përmendur faktin se nacionalizmi fisnor dëmin më të madh do t'ia shkaktojë islamit. Edhe Shqipëria zë vend në poezinë e tij si një nga qendrat ku konkretizohen idetë e poetit.

(Referencat)

1 Yrd. Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi.turgay.anar@medeniyet.edu.tr

2 Mehmed Âkif Ersoy, Safahat,(Haz. M. Ertuğrul Düzdağ), Çağrı Yayınları, İstanbul, 2006, faqja.4. (Safahat 2016 në Shqip, faqja. 101.)

3 Sebilürreşad, c. 10, nr. 238, s.199-200.

4 Nëse në një renditje kronologjike revista Sırat-ı Mystakim do të pranohej si fillim, periudha e dytë e revistës me emrin e ndryshuar si Sebiylrreshid do të ishte periudha 1912-1925, ndërsa periudha e tretë do të ishin vitet 1948-1965.

5 "Arnavutluk'ta Huruf Meselesi ve Huruf-ı Garbiyenin Hükümetçe Kabulü", Sebilürreşad, nr.78, 18 Shkurt 1325 (3 Mars 1910), fq.420.

6 "Arnavutluk ve Hissiyât-ı İslâmiye", Sebilürreşad, nr.194, 10 Mayıs 1328 (23 Mayıs 1912), s.226.

10 Mahmud Vehbî, "Beyannâme: Arnavutluk Baş Müftüsünün İslam Matbuâtına Beyannâmesi", Sebilürreşad,nr.544-545, 12 Temmuz 1339 (12 Temmuz 1923), s. 198.

11 Mahmud Vehbî, a.y.

12 "Arnavutluk'ta Karışıklık", Sebilürreşad, nr. 230, 18 Kanun-ı evvel 1340 (18 Aralık 1924), s. 93.

13 Ersoy, a.g.e., s. 168. /

14 Ersoy, a.g.e., s. 189. /

15 Ersoy, a.g.e., s. 192. /

16 Ersoy, a.g.e., s.184. /

17 Ersoy, a.g.e., s. 257. /

18 Ersoy, a.g.e., s. 273.

7 C. Telford Ericeson, " Âlem-i İslâmı Hristiyanlaştırmak İçin Arnavutluk Bir Anahtar İmiş", Sebilürreşad, nr.290, 24 Nisan 1330, s.162.

8 Ericeson, a.y.

9 Ericeson, a.g.m., s. 163.

10 Mahmud Vehbî, "Beyannâme: Arnavutluk Baş Müftüsünün İslam Matbuâtına Beyannâmesi", Sebilürreşad,nr.544-545, 12 Temmuz 1339 (12 Temmuz 1923), s. 198.

11 Mahmud Vehbî, a.y.

12"Arnavutluk'ta Karışıklık", Sebilürreşad, nr. 230, 18 Kanun-ı evvel 1340 (18 Aralık 1924), s. 93.

13 Ersoy, a.g.e., s. 168., Ersoj 2016, faqja 264.

14 Ersoy, a.g.e., s. 189. Ersoj] 2016, faqja 283.

15 Ersoy, a.g.e., s. 192. Ersoj 2016, faqja 286.

16 Ersoy, a.g.e., s. 184. Ersoj 2016, faqja 286.

17 Ersoy, a.g.e., s. 257. Ersoj 2016, faqja 350.

18 Ersoy, a.g.e., s. 273. Ersoj 2016, faqja 364-365.

“SEVGİLİ ECDADIN EN SON YURDU”: SAFAHAT’TA BALKAN COĞRAFYASI

“VENDI I FUNDIT I TË DASHURVE ETËRVE TANË” RAJONI I BALLKANIT NË SAFAHAT

Yusuf Turan GÜNAYDIN / Jusuf Turan GYNAJDËN

Mehmet Âkif Ersoy (20 Aralık 1873 - 27 Aralık 1936)’un, baba tarafından atayurdu Kosova’nın İpek (Arnavutça: Peja veya Pejë; Boşnakça: Peć) şehridir. O, Rumeli’nin Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde bulunduğu yıllarda doğmuş ve fakat altmış üç yıllık ömrü içinde -diğer Balkan beldelerinden daha fazla bağlılık duyduğu- Kosova başta olmak üzere bütün Rumeli’nin Osmanlı’dan kopuşuna da şahit olmuştur.

Balkan (Rumeli) coğrafyası Âkif’in şiir kitaplarının toplamı olan Safahat adlı eserinde birçok vesileyle hatırlanan bir coğrafyadır. Fakat o, geniş Osmanlı coğrafyasında daha

Vendi i lindjes së babait të Mehmet Akif Ersojit (lindur më 20 Dhjetor 1873 dhe vdekur më 27 Dhjetor 1936), është qyteti Pejë i Kosovës. (Në turqisht këtij qyteti i thonë Ipek, ndërsa në gjuhën boshnjake i thonë Peć). Mehmet Akifi ka lindur në periudhën kur Rumelia gjendej brenda kufijve të Perandorisë Osmane, por gjatë jetës së tij 63 vjeçare ka qenë dëshmitarë i ndarjes nga perandoria të të gjithë Rumelisë, me në krye Kosovën, për të cilën ai ndjente më tepër afërsi sesa me vendet e tjera të Ballkanit.

Rajoni i Ballkanit (Rumelisë), është një rajon që përmendet në shumë raste në veprën e titulluar Safahat, në të cilën janë përmbledhur librat me poezi të Akifit. Vetëm se mund të themi se ndërkohë që me rastin e shëtitjeve dhe

çok geziler ve memuriyeti dolayısıyla bulunmuşken Balkan coğrafyasında ağırlıklı olarak zihnen bulunmuştur diyebiliriz. Bu bölge, dindaşlarının yaşadığı bir bölge olması itibarıyla onun zihni arka planında yer alan, ata yurdu olması dolayısıyla bağlılık duyduğu bir vatan parçasıdır.

Safahat'ın geniş hacmi içinde birçok şehrin adı geçmektedir. Mehmet Kurtoğlu'nun tespitlerine göre Âkif'in Safahat'ında 30 civarında ülke ve 42 civarında şehir adı geçmektedir.¹ Ülke isimlerinden başta Arnavutluk ve [Bosna-] Hersek olmak üzere çeşitli beldeleleriyle Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya, Kosova Balkan coğrafyasının parçalarıdır. Safahat'ta geçen şehirlerden İpek, Meşhed, Prizren, Yakova, Selanik, Gümülcine, Siroz, Varna, Kızanlık ise bugünkü Balkanlar'ı oluşturan bu ülkelerde bulunmaktadır. Kosova dâhil olmak şartıyla bunlara Edirne'yi de eklersek Safahat'ta zikredilen toplam on bir şehir bu coğrafyaya aittir. Hakeza Meriç ve Tunca nehirlerini de anan Âkif, Balkan coğrafyasına ait diğer coğrafi isimlerden de eserinde söz etmiş bulunmaktadır. Yine Safahat'ında bu coğrafyaya ait Arnavut, Hırvat, Sırp, Bulgar, Yunan, Pomak millet adları geçmektedir.

Bütün bu beldeleri içine alan "Balkan" ve Rumeli" bölge adı da Safahat'ta münhasıran kullanılmaktadır. Bu beldeleri Safahat'ta geçtiği şekilde şöyle ele alabiliriz:

Balkanlar ve Rumeli

Bu iki isim Safahat'ta aynı bölgenin ismi olarak çokça geçmektedir:

*"Balkan'da yangın daha kül bağlamamışken,
 Bir başka cehennem çıkıversin.. Bu ne erke!"²*

*Çatırdamakla bütün hânümânımın temeli
 Alev, saçaklara sarmış.. Yerinde yok Rumeli!³*

detyrave zyrtare poetit i është dhënë mundësia të gjendet në shumë vende të ndryshme të rajonit shumë të madh të Perandorisë, ai në rajonin e Ballkanit është gjendur më tepër me mendje sesa fizikisht. Rajoni i Ballkanit është një rajon që për faktin se aty jetojnë besimtarë të të njëjtës fe me Akifin, ai ka qenë gjithmonë në mendjen e Akifit, ndërsa për faktin se është vatani i babait të tij, për poetin ai është një pjesë vatani për të cilën ndjen dashuri.

Në vëllimin e zgjeruar Safahat gjenden emrat e shumë qyteteve të ndryshme. Sipas evidentimeve të Mehmet Kurtollusë (Mehmet Kurtoğlu), në veprën Safahat të Akifit gjenden emrat e rreth 30 vendeve dhe rreth 42 qyteteve¹. Ndër emrat e vendeve që përmenden janë në radhë të parë Shqipëria dhe Bosnje Hercegovina, pastaj aty zënë vend edhe emrat e qyteteve të ndryshme nga vendet e tjera të Ballkanit si për shembull Bullgaria, Greqia, Maqedonia, Kosova etj. Ndërsa disa nga emrat e qyteteve ballkanike që përmenden në Safahat janë Peja, Malishova, Prizreni, Gjakova, Selaniku, Komotini, Siroz, Varna, Këzanllik etj. Po të shtojmë edhe qytetin e Edrenesë, mund të themi se në Safahat përmenden gjithsej 11 qytete ballkanike, përfshirë edhe ato të Kosovës. Akifi në veprën e tij përmend edhe emrat e lumenjve Marica dhe Tunxha, duke shtuar kështu në këtë vepër edhe emra të vendeve të ndryshme gjeografike të rajonit të Ballkanit. Përveç këtyre në Safahat përmenden edhe emra popujsh si për shembull shqiptar, kroat, serb, bullgar, grek, pomak etj.

Në Safahat përdoren veçanërisht emrat "Ballkan" dhe "Rumeli" të cilat përfshijnë të gjitha qytetet e lartpërmendura. Le të shohim se si janë përdorur këta emra në Safahat.

Ballkani dhe Rumelia

Këto dy emra në Safahat përmenden shumë shpesh si emra të të njëjtit rajon. Për shembull:

*"Ndërsa zjarri në Ballkan sapo zuri hi,
 Sa shpejt: Shpejt e shpejt të dalë një xhehennem
 i ri!"²*

*“Domuz çobanları Balkan’da hânedân-ı vakur
O hânedânlar, o beyler bütûn makhûr.”⁴*

*“Yükselerek kuş gibi Balkanlar’a
Öyle satır at ki kuduz Bulgar’a.”⁵*

*“Balkan’ı bildin mi nedir hemşeri?
Sevgili ecdâdının en son yeri.”⁶*

*“Balkan’ın üst ünde sızan her pınar
Bir yaradır, durmaz içinden kanar.”⁷*

Görüldüğü üzere Âkif Balkanlar/Rumeli coğrafyasına gönülden bağlıdır. Altmış üç yıl süren ömrüne sığın hâdislerden onu belki de en çok etkileyenleri bu coğrafyada geçmiştir. Elbette ki bu, onun İslâm dünyasının diğer bölgelere ilgisiz olduğunu göstermez. Safahat’ta başta İstanbul olmak üzere, Mısır, Hindistan, Türkistan / Çin Türkistanı’yla ilgili tahassür dolu dizeler çokça yer almaktadır. Bu bakımdan Safahat, neredeyse Âkif’in sermuharriri olduğu Sirât-ı Müstakîm ve Sebîlürreşâd dergileriyle özdeş bir görünüm arz etmektedir. Bu dergilerin koleksiyonlarını gözden geçirdiğimizde İslâm dünyasının hemen her yerinden yazarlara sahip olduğuna ve bu bölgelerden haberlere yer verildiğine şahit oluruz.

Kosova

Bugün bağımsız bir cumhuriyet olan Kosova (Arnavutça: Kosova veya Kosovë; Republika e Kosovës), Sırbistan, Karadağ, Makedonya Cumhuriyeti ve Arnavutluk devletlerine sınırı olan, 1999 ile 2008 yılları arasında Birleşmiş Milletler idaresinde bir bölge olan Kosova 17 Şubat 2008 tarihinde tek taraflı olarak bağımsızlığını ilân etmişti. Bağımsızlık ilânının ardından, Kosova’da denetim, Birleşmiş Milletler’den Avrupa Birliği’ne geçti. Kosova ile Sırbistan arasındaki özerk bölge sınırı, devlet sınırı oldu. Kosova bu şekilde Avrupa’nın 50. ülkesi olmuştur.⁸

“Flaka kish mbështjellë strehët,...

Rumelia s’ishte më në vendin e vet! ³”

*“Në Ballkan, çobanët e derrave, fisnikë
hijerëndë!*

Ata fisnikë, ata bejlerë, të gjithë të poshtëruar.⁴”

“Duke u ngjitur lart, fluturo mbi Ballkan

*Dhe jepi bullgarit të tërëbuar një goditje të
rëndë.”⁵*

“A e pe ç’është Ballkani, o vëlla, a e kupton?

Vendi i fundit i të dashurve etërve tanë! ⁶”

“Çdo burim që buron mbi tokën e Ballkanit,

Eshtë një plagë që kullon gjak pa pushuar;⁷”

Ashtu siç shihet edhe në këto vargje, Akifi është i lidhur shpirtërisht me rajonin e Ballkanit / Rumelisë. Nga të gjitha ngjarjet që ka përjetuar në jetën e tij 63 vjeçare, ndoshta ato që e kanë ndikuar më tepër janë ngjarjet që kanë ndodhur në këtë rajon. Sigurisht që kjo nuk do të thotë se ai ka qenë i pa interesuar ndaj rajoneve të tjera të botës islame. Në Safahat zënë vend edhe shumë vargje të tjera plot mall për Stambollin në radhë të parë, dhe pastaj edhe për Egjiptin, Indinë, Turkistanin dhe popujt turk në Kinë. Për nga kjo anë, mund të thuhet se Safahati paraqitet në mënyrë të ngjashme me revistat Sirat-i Mystaki dhe Sebilyrreshad, tek të cilat poeti kishte qenë kryeredaktor. Kur u hedhim një sy koleksionit të këtyre revistave, shohim se aty u është dhënë vend shkrimtarëve nga pothuajse të gjitha vendet e botës islame si dhe lajmeve të ndryshme nga këto rajone.

Kosova

Kosova e cila sot është një republikë e pavarur, kufizohet me Serbinë, Malin e Zi, Republikën e Maqedonisë dhe Shqipërinë. Gjatë viteve 1999-2008 ajo ka qenë nën drejtimin e Kombeve të Bashkuara, ndërkohë që në 17 shkurt të vitit 2008 Kosova ka shpallur pavarësinë e saj në mënyrë të njëanshme. Pas shpalljes së pavarësisë kontrolli i Kosovës kaloi nga Kombet e Bashkuara tek Bashkimi Europian. Kështu që kufiri midis Kosovës dhe Serbisë që dikur ishte kufi me një rajon autokton, tashmë është kufi

Âkif'in Balkan coğrafyası içinde özel önem verdiği belde Kosova'dır. Bunu Safahat'ta adını andığı beldelerden dördünün (İpek, Meşhed, Prizren, Yakova) bugün Kosova sınırları içinde bulunmasından anlayabiliriz. Bu şehirlerin ahali ise ağırlıklı olarak Arnavuttur.

Öncelikle belirtmemiz gerekir ki Âkif, babası dolayısıyla Arnavutluk'a merbuttur. Bu ülke onun doğal olarak ilgi alanındadır. Osmanlı Devleti'nin Rumeli'yi yitirisi döneminde burada olup biten her şey onu ilgilendirmiştir:

*"Arnavutluk'ta gürleyen topraklar
Geliyor işte Pâyitaht'a kadar!"⁹*

derken bu hissiyatını dile getirmektedir. Yine 1900'lü yılların başlarında bütün Balkan coğrafyasında olduğu gibi Arnavutluk'ta¹⁰ da yaşanan kaos ortamından şikâyetle, o tarihte merhum bulunan babasına hitaben şöyle demektedir:

*"Diriler koşmadı imdadına, sen bari yetiş...
Arnavutluk yanıyor, hem bu sefer pek müdhis!"¹¹*

Şiirin başında bir hadîs-i şerif yer almaktadır: "Nizâr evlâdi: 'Yetişin ey Nizâr oğulları!' Yemenliler de: 'Yetişin ey Kahtan oğulları!' dedi mi, hemen tepelerine felâket iner; hemen Allah'ın nusreti üzerlerinden kalkar; hepsine birden de kılıç musallat olur."¹²

Bu hitabın devamında Âkif, Kosova'da yaşananları bir şair duyarlığıyla söyle aksettirmektedir:

*"Ne olurdu bunu kalkıp da göreydin acaba
Meşhed'in beynine haç saplanacak mıydı baba!
Ne felâket; dönüversin de mesâcid ahıra
Hırvatın askeri tepinsin çıkıp üstünde hora (...)
Nerde olsam çıkıyor karşıma bir kanlı ova...
Sen misin, yoksa hayâlin mi?"*

midis dy shteteve. Me themelin e shtetit të saj, Kosova u bë shteti i 50-ë i Europës⁸.

Kosova është rajoni ballkanik të cilit Akifi i kushton një rëndësi të veçantë. Këtë mund ta kuptojmë më mirë po të kujtojmë se katër nga emrat e qyteteve ballkanike që ai përmend në Safahat, janë qytete të Kosovës (Peja, Malishova, Prizreni, Gjakova). Banorët e këtyre qyteteve janë kryesisht shqiptar.

Së pari duhet të theksojmë se Akifi nga ana e babait është shqiptar. Prandaj është e natyrshme që ky vend të jetë i veçantë për të. Çdo gjë që ndodhte në këtë vend gjatë periudhës kur shteti osman po humbiste Rumelinë, i ka interesuar nga afër poetin. Ndjenjat e tij ai shpreh në vargjet si më poshtë:

*"Topat që gjëmojnë në Shqipëri,
Po vijnë, ja, gjer në kryeqytet tani!"⁹*

Poeti duke u ankuar për gjendjen e kaosit që kishte pushuar Shqipërinë¹⁰, ashtu si edhe gjithë rajonin e Ballkanit në fillim të viteve 1900, i drejtohet në këtë mënyrë babait të tij në ndjerë:

*"Të gjallët s'vrapan në ndihmë, të paktën ti na dil...
Shqipëria digjet... Dhe, kësaj radhe, për tmerr!"¹¹*

Në fillimin e kësaj poezie i është dhënë vend këtij hadisi: *Sapo që nizarasit të thërrasin: "O nizaras, ejani në ndihmë nizarasve!" dhe që jemenasit të thërrasin: "O kahtanas, ejani në ndihmë kahtanasve!", menjëherë mbi krye u zbret fatkeqësia, ndihma e Allahut u hiqet menjëherë dhe të gjithë menjëherë i godet shpata!"¹²*

Në vazhdim të këtyre thirrjeve, Akifi me ndjeshmërinë e një poeti i përcjellë në këtë mënyrë ato që po ndodhin në Kosovë:

*"Ç' do të bëhej po të ngriheshe e ta shihje këtë,
vallë?"*

A do të ngulej kryqi në trurin e Shehitllëkut, I baba?

Ç'fatkeqësi! Le të kthehen edhe xhamitë në ahure,

*Ushtarët kroatë të vijnë e të luajnë mbi to hore!
(...)*

*Vefâsız Kosova*¹³ (...)

*Söyle, Meşhed, öpeyim secde edip toprağını;
Yok mudur sende Murâd'ın iki üç damla kanı?
Âh, Meşhed! O ne? Sâhandaki meyhâne midir
Kandilin, görmüyorum, nerde? Şu peymâne
midir?*¹⁴

1900'lü yılların başlarında Kosova'da yaşananların Âkif'e nasıl bir acı verdiğini ve onun bu coğrafyaya nasıl yürekten bağlı olduğunu bu dizeler güçlü bir şekilde anlatmaktadır. Burada dikkatimize çarpan bir vurgu da Meşhed'le ilgilidir.

Bilindiği üzere Meşhed (Meşhed-i Hüdaven-digâr, Arnavutça: Tyrbja e Sulltan Muratit), Kosova Meydan Muharebesinin yapıldığı alanda şehid olan Osmanlı padişahı Sultan I. Murad'ın kabrinin bulunduğu mekândır. Bu mekâna Kosova'da yaşayanlarca bugün dahi özel bir önem atfedilmektedir. İşte Âkif'in şiirinden bu önemseyişin, tâ o günlerden bugüne miras olarak devralındığını da anlayabiliriz.

Bugün "İslâmcılık" olarak adlandırılan bir anlayışa mensup olan Mehmet Âkif Ersoy, bazı dizlerinde birlik ve beraberliği zedeleyen tavırlara Arnavutluk bağlamında değinmektedir:

*"Arnavudluk" ne demek? Var mı şerîatte yeri?
Küfr olur, başka değil, kavmini sürmek ileri!*¹⁵

Prizren, Yakova, İpek

Yukarıda da söz ettiğimiz gibi her üç belde de Kosova'da bulunmaktadır.

"Ne reng-i muzlime girmiş o yemyeşil Kosova!
Şimâle doğru bütün Pirzerrin, İpek, Yakova."¹⁶

Safahat'ta İpek yer adı ayrıca, Âkif'in babasından ve dedesinden söz ederken ironik bir üslûpla yazdığı bir dizede geçmektedir.¹⁷

*"Kudo që të jem, një fushë e përgjakur më bie
kresë:*

*Ti vetë je, apo iluzioni yt, Kosovë e pabesë? "*¹³
(...)

Trego, o Shehitllëk, të ta puth atë dhë:

A s'ka te ti ca pika të gjakut të Muradit? (...)

*O Shehitllëk, po ç'është ajo gjë mbi ty, mejhane?
Ku e ke kandilin, s'po e shoh; mos është ky
bardak vere?*¹⁴"

Në këtë vargje tregohet fuqishëm dhimbja që i kanë shkaktuar Akifit ngjarjet e përjetuara në Kosovë në fillim të viteve 1900 dhe lidhjen e ngushtë shpirtërore të tij me këtë vend. Një element që tërheq vëmendjen këtu është Tyrbja e Sulltan Muratit.

Ashtu si edhe dihet nga të gjithë, Tyrbja e Sulltan Muratit, është vendi ku gjendet varri i padishahut osman, Sulltan Muratit I, i cili ra dëshmore në luftën e Sheshit të Kosovës. Banuesit e Kosovës edhe sot e kësaj dite i kushtojnë një rëndësi të veçantë këtij vendi. Duket se kjo rëndësi ka mbetur trashëgimi që nga kohët kur ajo zuri vend në poezitë e Akifit.

Mehmet Akif Ersoj i cili i përket një rryme të quajtur "Islamizëm", në disa vargje të tij ndalet tek sjelljet që kërcënojnë bashkimin dhe unitetin, duke u nisur nga shqiptarët:

*"Shqiptari(zëm)" ç'do të thotë? A ka vend në
Sheriat?*

*Pretendimi për nacionalizëm s'është tjetër veç
mosbesim!*¹⁵"

Prizreni, Gjakova, Peja

Ashtu siç e thamë edhe më lartë, këto tre qytete ndodhen në Kosovë.

"Ç'hije e zezë ka rënë mbi atë Kosovë të blertë!

Drejt veriut, Prizreni, Peja, Gjakova"¹⁶

Emri i qytetit të Pejës në Safahat përmendet njëkohësisht edhe në një varg në të cilin Akifit përdor një gjuhë ironike ndërkohë që flet për babanë dhe gjyshin e tij¹⁷.

Selânik – Siroz

Her iki şehir de bugün Yunanistan sınırları içindedir. Osmanlı idarî taksimatında Siroz, Selânik'e bağlı bir sancak merkezi idi ve diğer bir adı da Serez idi.

“Selânik'in Siroz'un, bak, o nâmdar ovası, Kimin elinde bugün, hangi haydudun yuvası?”¹⁸

Gümülcine

Bugünkü Yunanistan sınırları içindedir.

“Gümülcine'yle havâlsidir ki, bir canavar Bu mel'ânetleri yapmaz -meğer ki Bulgarlar!”¹⁹

Kızanlık

Günümüzde Bulgaristan sınırları içinde yer alan gülleriyle meşhur bir beldedir.

“Fark olunmazdı Kızanlık'taki güllüklerden Bu dayak faslı da aç karnına bilmem nerden?”²⁰

Varna

Yine Bugün Bulgaristan sınırları içinde bulunan bir liman şehridir:

“Sürüklenip karakışlarda Varna sahiline Sefinelerle taşınmakta Rusya sahiline.”²¹

Sonuç

Âkif, Safahat'ta birçok ülke, şehir ve belde adı zikretmiştir. Başta İslâm dünyasının beldeleleri olmak üzere, dünyadaki birçok şehir ve ülkeler de bu eserde zikredilmiştir. Bunun son derece anlaşılır sebepleri vardır: Öncelikle ağırlıklı olarak Yedinci Kitap'takiler hariç, Safahat'ı oluşturan diğer kitaplar Osmanlı Devleti tam anlamıyla dağılmadan önce basılmıştır ve bu sebeple geniş Osmanlı coğrafyası Âkif'in bir şekilde gidip geldiği, gördüğü veya bildiği beldelerden müteşekkildir. Ay-

Selanik – Siroz

Të dyja këto qytet sot gjenden brenda kufijve të Greqisë. Sipas ndarjes territoriale osmane, Siroz ishte një qendër sanxhaku e lidhur me Selanikun dhe ndryshe quhej edhe Serezë.

“E Selanikut, e Serezit? Fole e cilit hajdut?

Ashtu i është ngjyer trualli me gjakun e myslimanit,¹⁸”

Komotini

Sot gjendet brenda kufijve të Greqisë.

“Eshhtë mjedisi i Gymbylxhines ku bullgarët

Kanë bërë të këqija të mallkuara që s'i bën asnjë egërsirë!”¹⁹”

Këzanlık

Ky qytet sot gjendet brenda kufijve të Bullgarisë dhe është i famshëm për trëndafilat e tij.

“Nuk do të dallohej nga trëndafilishtet në Këzanllëk!

Dhe nuk e kuptoj se pse kjo punë dajaku me barkun thatë!”²⁰”

Varna

Ky është një tjerë qytet me port që gjendet brenda kufijve të Bullgarisë:

“Tërhiqen zvarrë në mes të dimrit në bregun e Varnës

Dhe barten me gjemi brenda Rusisë!”²¹”

Përfundim

Në Safahat Akifi përmend emrat e shumë vendeve, qyteteve dhe zonave të ndryshme. Në këtë vepër janë përmendur shumë qytete dhe vende të ndryshme të botës me në krye vendet e botës islame. Kjo për arsye më se të kuptueshme. Së pari librat që zënë vend në Safahat, me përjashtim të librit të shtatë, janë shkruar dhe botuar përpara se shteti osman të shpërbëhej plotësisht, prandaj në këtë periudhë Akifi ka pasur mundësinë të shkojë, të shohë dhe të mësojë për vende të ndryshme të rajonit të gjerë të perandorisë. Përveç kësaj,

rica Âkif'in sermuharriri olduğu Sirât-ı Müs-takîm ve Sebil'ü'r-Reşâd dergileri hem İslâm beldelerine, hem de dünya Müslümanlarının yaşadığı Osmanlı harici ülkelere de ulaşmaktadır. Âkif, özellikle Avrupa'daki şehirlerle memuriyeti dolayısıyla gitmiştir.

İşte bu geniş coğrafya içinde özellikle Balkanlar (Rumeli)'deki şehir ve beldelerin Safahat'ta başka bir yeri vardır. Baba tarafından bağlı olduğu Kosova başta olmak üzere hemen bütün Balkan şehirleri diğer şehirlere nazaran daha bir özlemle ve belli bir hüznle anılan şehirlerdir. Bu beldelerde olup biten her şey Âkif'i yakından ilgilendirmiştir.

Kosova'dan bahsettiği şiirlerinin yazıldığı dönemde Osmanlı idaresindeki Arnavutluk'a bağlı birer "vilâyet" olan Kosova ve Makedonya şehirleri Safahat'ta daha fazla söz edilen şehir ve beldelerdir. Araştırmamızda Âkif'in bu beldelere dâhil şehirlerden nasıl söz ettiğini gösteren dizeler alıntılanmıştır. Elbette bu dizeleri tam mânâsıyla anlayabilmek için öncesini ve sonrasını da okumalı ve birlikte değerlendirmelidir.

Sonuç itibarıyla Balkanlar Âkif'in gözünde "Sevgili ecdâdın en son yeri"dir.

Kaynaklar

Mehmed Âkif Ersoy, Safahat: Eski ve Yeni Harfli Metinler ile Tenkidli Neşir (Edisyon Kritik) Bir Arada, haz. M. Ertuğrul Düzdağ, İz Yayıncılık, İstanbul 1991.

Mehmet Kurtoğlu, "Safahat'ın Şehirleri", Mehmet Âkif: Edebi ve Fikrî Akımlar, Türkiye Yazarlar Birliği & İlim Yayma Cemiyeti Ankara Şubesi Yayınları, Ankara 2009, s. 317-333.

Rıdvan Canım, "Mehmet Akif Ersoy'un Şiir Coğrafyası", Mehmet Âkif: Edebiyat ve Düşünce, Türkiye Yazarlar Birliği & İlim Yayma Cemiyeti Ankara Şubesi & Keçiören Belediyesi Yayınları, Ankara 2010, s. 252-268.

revistat Sirat-i Mystaki dhe Sebiylrreshad tek të cilat Akifi ka qenë kryeredaktor, arrinin të depërtonin si në zonat islame ashtu edhe tek të gjithë myslimanët që jetonin jashtë Perandorisë Osmane. Ndërkohë që Akifi ka shkuar edhe në shumë qytete europiane kur ka qenë i ngarkuar me detyra zyrtare.

Nga të gjitha këto rajone të gjera, Ballkani (Rumelia) me qytetet dhe fshatrat e saj ka pasur një vend shumë të veçantë në Safahat. Qytete e Kosovës me të cilat ishte i lidhur nga babait si dhe qytetet e tjera të Ballkanit janë qytete për të cilat flitet me më shumë mall dhe trishtim në Safahat. Akifi është interesuar nga afër me çdo gjë që ka ndodhur në këto qytete.

Në periudhën kur janë shkruar poezitë kur flitet për Kosovën, ajo dhe Maqedonia kanë qenë vilajete të lidhura me Shqipërinë nën qeverisjen osmane. Qytetet e këtyre rajoneve janë ato për të cilat flitet më tepër në Safahat. Në këtë punim janë treguar konkretisht edhe vargjet në të cilat Akifi flet për këto qytete. Por që këto vargje të kuptohen plotësisht duhet që poezia në të cilën ndodhen të lexohet nga fillimi deri në fund dhe të komentohet në tërësi.

Si përfundim e thënë me shprehjen e vetë poetit, Ballkani për Akifin është "Vendi i fundit i të dashurve etërve tanë".

Bibliografia

Mehmed Âkif Ersoy, Safahat: Eski ve Yeni Harfli Metinler ile Tenkidli Neşir (Edisyon Kritik) Bir Arada, haz. M. Ertuğrul Düzdağ, İz Yayıncılık, İstanbul 1991.

Mehmet Kurtoğlu, "Safahat'ın Şehirleri", Mehmet Âkif: Edebi ve Fikrî Akımlar, Türkiye Yazarlar Birliği & İlim Yayma Cemiyeti Ankara Şubesi Yayınları, Ankara 2009, s. 317-333.

Rıdvan Canım, "Mehmet Akif Ersoy'un Şiir Coğrafyası", Mehmet Âkif: Edebiyat ve Düşünce, Türkiye Yazarlar Birliği & İlim Yayma Cemiyeti Ankara Şubesi & Keçiören Belediyesi Yayınları, Ankara 2010, s. 252-268.

Şemseddin Sâmî, "Kosova", Kâmûsu'l-'lâm (Tıpkıbasım), C. V, Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996, s. 3746-3748; "Arnavutluk", C. I, Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996, s. 149-153.

Şemseddin Sâmî, "Kosova", Kâmûsu'l-A'lâm (Tıpkıbasım), C. V, Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996, s. 3746-3748; "Arnavutluk", C. I, Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996, s. 149-153.

Dipnot

1 Geniş bilgi için bk. Mehmet Kurtoğlu, "Safahat'ın Şehirleri", Mehmet Âkif: Edebi ve Fikrî Akımlar, Türkiye Yazarlar Birliği & İlim Yayma Cemiyeti Ankara Şubesi Yayınları, Ankara 2009, s. 317-333. Bu konuyu ele alan bir diğer araştırma için bk. Rıdvan Canım, "Mehmet Akif Ersoy'un Şiir Coğrafyası", Mehmet Âkif: Edebiyat ve Düşünce, Türkiye Yazarlar Birliği & İlim Yayma Cemiyeti Ankara Şubesi & Keçiören Belediyesi Yayınları, Ankara 2010, s. 252-268.

2 Mehmed Âkif Ersoy, Safahat: Eski ve Yeni Harfli Metinler ile Tenkidli Neşir (Edisyon Kritik) Bir Arada, haz. M. Ertuğrul Düzdağ, İz Yayıncılık, İstanbul 1991, Beşinci Kitap – Hâtıralar, s. 278.

3 Safahat, Beşinci Kitap – Hâtıralar – Berlin Hâtıraları, s. 319.

4 Safahat, s. Beşinci Kitap – Hâtıralar – Berlin Hâtıraları, s. 319.

5 Safahat, s. 615.

6 Safahat, s. 615.

7 Safahat, s. 615.

8 Kosova'nın Osmanlı idârî taksimatındaki yeri için bk. Şemseddin Sâmî, Kâmûsu'l-A'lâm (Tıpkıbasım), C. V, Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996, s. 3746-37448.

9 Safahat, Birinci Kitap – İstibdâd, s. 118.

10 Osmanlı İdarî taksimatında Arnavutluk'a Yanya, Manastır, Kosova ve İşkodra Vilâyetleriyle bu vilâyetlere bağlı Yanya, Ergiri, Berat, Leskovik, Manastır, Görice, Debre, Pırzerrin, Priştine, Yenipazar, Üsküp, İpek, İşkodra, Draç sancak merkezleri bağlı idi. Geniş bilgi için bk. Şemseddin Sâmî, Kâmûsu'l-A'lâm (Tıpkıbasım), C. I, Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996, s. 149-153.

11 Safahat, Üçüncü Kitap – Hakkın Sesleri, s. 187.

12 Hadîsin Arapçası şiirin başında verilmiştir:

رصلنا عفر و ررضلا لزند إناطحة ای: نیمیالها تلاق و ایزانای: رزاد تلاق اذنا
"دیدلنا مهیاء طلسو"

13 Bu dizinin bir benzeri diğer bir şiirde şöyle geçmektedir:

"Nedir uzakta nümâyân olan şu ıssız ova?

Ki pek hazin duruyor? Bilmiyor musun? Kosova!" (Safahat, Dördüncü Kitap – Fâtihi Kürsüsünde, s. 269).

14 Safahat, Üçüncü Kitap – Hakkın Sesleri, s. 188.

15 Safahat, Üçüncü Kitap – Hakkın Sesleri, s. 190.

16 Safahat: Dördüncü Kitap – Fâtihi Kürsüsünde, 270.

17 Safahat, Altıncı Kitap – Âsım, s. 341.

18 Safahat, Dördüncü Kitap – Fâtihi Kürsüsünde, s. 271.

19 Safahat, Dördüncü Kitap – Fâtihi Kürsüsünde, s. 268.

20 Safahat, Altıncı Kitap – Âsım, s. 339.

21 Safahat, Beşinci Kitap – Hâtıralar – Berlin Hâtıraları, s. 320.

(Referencat)

1 Për informacion më të zgjeruar shikoni Mehmet Kurtoğlu, "Safahat'ın Şehirleri", Mehmet Âkif: Edebi ve Fikrî Akımlar, Türkiye Yazarlar Birliği & İlim Yayma Cemiyeti Ankara Şubesi Yayınları, Ankara 2009, s. 317-333. Një tjetër punim ku trajtohet kjo temë është edhe Rıdvan Canım, "Mehmet Akif Ersoy'un Şiir Coğrafyası", Mehmet Âkif: Edebiyat ve Düşünce, Türkiye Yazarlar Birliği & İlim Yayma Cemiyeti Ankara Şubesi & Keçiören Belediyesi Yayınları, Ankara 2010, s. 252-268.

2 Ersoj, 2016, faqja 374. Mehmed Âkif Ersoy, Safahat: Eski ve Yeni Harfli Metinler ile Tenkidli Neşir (Edisyon Kritik) Bir Arada, haz. M. Ertuğrul Düzdağ, İz Yayıncılık, İstanbul 1991, Beşinci Kitap – Hâtıralar, s. 278.

3 Ersoj, 2016, faqja 410. Safahat, Beşinci Kitap – Hâtıralar – Berlin Hâtıraları, s. 319.

4 Ersoj, 2016, faqja 410. Safahat, s. Beşinci Kitap – Hâtıralar – Berlin Hâtıraları, s. 319.

5 Ersoj, 2016, faqja 631. Safahat, s. 615. Ersoj, 2016, faqja 631.

6 Ersoj, 2016, faqja 632. Safahat, s. 615.

7 Ersoj, 2016, faqja 632. Safahat, s. 615.

8 Kosova'nın Osmanlı idârî taksimatındaki yeri için bk. Şemseddin Sâmî, Kâmûsu'l-A'lâm (Tıpkıbasım), C. V, Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996, s. 3746-37448.

9 Ersoj, 2016, faqja 175. Safahat, Birinci Kitap – İstibdâd, s. 118.

10 Osmanlı İdarî taksimatında Arnavutluk'a Yanya, Manastır, Kosova ve İşkodra Vilâyetleriyle bu vilâyetlere bağlı Yanya, Ergiri, Berat, Leskovik, Manastır, Görice, Debre, Pırzerrin, Priştine, Yenipazar, Üsküp, İpek, İşkodra, Draç sancak merkezleri bağlı idi. Geniş bilgi için bk. Şemseddin Sâmî, Kâmûsu'l-A'lâm (Tıpkıbasım), C. I, Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996, s. 149-153.

11 Ersoj, 2016, faqja 283. Safahat, Üçüncü Kitap – Hakkın Sesleri, s. 187.

12 Ersoj, 2016, faqja 283. Hadîsin Arapçası şiirin başında verilmiştir:

رصلنا عفر و ررضلا لزند إناطحة ای: نیمیالها تلاق و ایزانای: رزاد تلاق اذنا
"دیدلنا مهیاء طلسو"

13 Një varg i ngjashëm me këtë në një poezi tjetër është kështu:

"Çfarë është kjo fushë e vetmuar që duket që larg?

Ki pek hazin duruyor? Bilmiyor musun? Kosova!" (Safahat, Dördüncü Kitap – Fâtihi Kürsüsünde, s. 269).

14 Ersoj, 2016, faqja 284. Safahat, Üçüncü Kitap – Hakkın Sesleri, s. 188.

15 Ersoj, 2016, faqja 286. Safahat, Üçüncü Kitap – Hakkın Sesleri, s. 190.

16 Ersoj, 2016, faqja 264. Safahat: Dördüncü Kitap – Fâtihi Kürsüsünde, 270.

17 Safahat, Altıncı Kitap – Âsım, s. 341.

18 Ersoj, 2016, faqja 265. Safahat, Dördüncü Kitap – Fâtihi Kürsüsünde, s. 271.

19 Ersoj, 2016, faqja 362. Safahat, Dördüncü Kitap – Fâtihi Kürsüsünde, s. 268.

20 Ersoj, 2016, faqja 430. Safahat, Altıncı Kitap – Âsım, s. 339.

21 Ersoj, 2016, faqja 411. Safahat, Beşinci Kitap – Hâtıralar – Berlin Hâtıraları, s. 320.

4. OTURUM / SESIONË 4

Mehmet Akif Ersoy'un Şiiri, Sanatı ve Estetik Anlayışı

Poezia, Arti dhe Estetika e Mehmet Akif Ersojit

- ❖ Prof. Dr. Hicabi Kurlangç : Eskiyle Yeni Arasında Mehmet Akif'in Şiiri
- ❖ Prof. Dr. Hasan Akay : Mehmet Akif'in Bülbül ile Hasbihali
- ❖ Prof. Dr. Zyhdi Dervishi : Mehmet Akif Ersoy'un Arnavut Toplumu ile Alakalı Şiirsel Vizyonunun Değerleri, İdealleri ve Fedakarlıkları
- ❖ Prof. Dr. Hysen Matoshi : Mehmet Akif Ersoy'un Şiir Özellikleri

- ❖ Prof. Dr. Hicabi Kurlangç : Mehmet Akif'i midis Poezisë së Vjetër dhe të Re
- ❖ Prof. Dr. Hasan Akay : Bashkëbisedimi i Mehmet Akifit me Bilbilin
- ❖ Prof. Dr. Zyhdi Dervishi : Vlerat poetike, Sakrificat dhe idealet për kombin shqipëtar të Mehmet Akifit
- ❖ Prof. Dr. Hysen Matoshi : Veçori të poezisë së Mehmet Akif Ersojit

ESKİYLE YENİ ARASINDA MEHMED AKİF'İN ŞİİRİ

POEZIA E MEHMET AKİFIT MIDIS TË RESË DHE TË VJETRËS

Prof. Dr. Hicabi Kırılangoç / Prof. Dr. Hixhabi KËRLANGËÇ

**“Arzı olmasa hayatın
ne çıkar tûlünden”**

Giriş

Şiirin eskiliği ve yeniliği kavramı üzerine birkaç söz:

Şiirde eski ve yeni kavramlarından söz etmek, kimi zaman şiirin özüne yönelik bir tutum olurken, kimi zaman da şiiri dönemlere göre değerlendirmek için sergilenen üstyapısal bir yaklaşımdır. Eski ve yeni kavramları dikkatle üzerinde durulması gereken kavramlardır. Eski ve yeni kavramları üzerinde uzun uzadıya konuşmadan burada eski ve yenin ne anlama geldiğini kısaca açıklamakta yarar var: Buradaki bakış açımızda eski, hem geleneği temsil eden bir kavram,

**“Po s’pati thellësi jeta,
në është e gjatë, ç’ka rëndësi?”**

Hyrje

Disa fjalë mbi konceptin e të vjetrës dhe të resë në poezi:

Të flasësh për konceptet e të vjetrës dhe të resë, ndonjëherë përbën një përjasje në lidhje me thelbin e poezisë, e ndonjëherë është një përjasje mbi-strukturale e shfaqur për të vlerësuar poezinë sipas periudhave. Konceptet e të vjetrës dhe të resë janë koncepte të cilat duhet shqyrtuar me kujdes. Do të jetë me vlerë të shpjegojmë këtu shkurtimisht se çfarë kuptimi ka e vjetra dhe e reja, pa folur gjatë e gjerë në lidhje me këto koncepte. Sipas mendimit tim këtu, e vjetra është edhe një koncept që përfaqëson tradicionalen por edhe një përcaktor i poezisë i cili e ka përfunduar jetëgjatësinë e tij

hem de ömrünü tamamlamış ve sürdürmekle, tekrardan öte gitmeyecek, hatta bıkkınlık verecek bir şiirin sıfatı. Bu sıfat o şiirin değer-siz olduğunu göstermez. Şiiri değerli ve güzel kılan unsurlar, ana hatlarıyla her zaman aynı değilse bile benzer unsurlardır. Bu konuya da burada girmeyeceğim. Kısacası, eski dediğim zaman, 19. miladi asra dek gelip danyanan bin yıllık şiir geleneğini kast ediyorum burada. Yeni dediğimiz zaman da 20. asırda gelişen ve devam eden şiire bakıyorum. Şunu da hemen vurgulamalıyım; burada ne eskiye olumsuz bir anlam yüklüyorum, ne de ona nostalgik bir yaklaşım içerisindeyim. Yeni için de benzeri bir yaklaşım içindeyim. Bununla birlikte şunu belirtiyim; şiir, çağının diliyle konuşmalı, çağının tanığı olmalı ve yenilik peşinde olmalı ve böyle olurken de geçmişinden ve çevresinden, kendi tarihinin yanı sıra, kendi dünyası dışındaki dünyalardan da beslenmelidir. Çoğunlukla böyle de olmuştur zaten.

Ben, burada Mehmed Akif'in şiirini eski şiirle yeni şiire olan mesafesi bakımından ele alacağım, başarabilirsem. Başka bir ifadeyle, Mehmed Akif, söylediği şiirle nerede duruyor, geçmişle nasıl bir bağlantı kuruyor ve geleceğe ne söylüyor? Mehmed Akif'in şiiri yeni mi, yoksa eskinin tekrarı mı?

Mehmed Akif'in Şiirine Safahat'a Genel Bir Bakış

Mehmed Akif'in şiiri dediğimizde Safahat da demiş oluyoruz aslında. Çünkü Mehmed Akif hemen hemen bütün şiirlerini bu külliyyatında bir araya getirmiştir. Bilindiği gibi Safahat ismi, onun şiir külliyyatının ilk kitabının adıdır öncelikle, ama sonradan yayımlandığı şiir kitaplarını içeren külliyyata da Safahat adını vermiştir. Bir de Akif'in ilk şiir kitabın-

dhe duke zgjatur edhe më shumë nuk ka për të shkuar më tej, madje mund të shkaktojë edhe bezdisje. Ky përcaktor nuk tregon se poezia për të cilën flitet është e pavlerë. Elementët që e bëjnë një poezi me vlerë dhe të bukur edhe pse mund të mos jenë të njëjtë, në përgjithësi janë të ngjashëm. Megjithatë kësaj teme nuk do t'i hyj këtu. Shkurtimeisht, kur them 'e vjetër', e kam fjalën për traditën një mijë vjeçare të poezisë që arrin deri tek shekulli i XIX. Ndërsa kur them 'e re' nënkuptoj poezinë që nisi të krijohet në shekullin e XX dhe që vazhdon edhe sot. Dua të theksoj menjëherë edhe këtë: unë këtu as nuk po i jap një kuptim negativ të vjetrës dhe as nuk i përqasem asaj në mënyrë nostalgjike. Edhe në lidhje me të renë kam një përqasje të ngjashme. Megjithatë dua të sqaroj se poezia duhet të flasë me gjuhën e shekullit, duhet të jetë dëshmitare e shekullit dhe duhet të kërkoj gjithmonë të renë. Dhe ndërkohë që kërkon të renë, poezia krahas të shkuarës dhe ambientit të saj, krahas historisë së saj, duhet të ushqehet edhe nga botët që janë jashtë botës së saj. Dhe në përgjithësi kështu ka ndodhur.

Unë këtu, do përpiqem ta trajtojë poezinë e Mehmet Akifit nga pikëpamja e raportit të saj me poezinë e re dhe poezinë e vjetër. E shprehur ndryshe, unë këtu do të analizoj se ku qëndron Mehmet Akifi me poezinë e tij, çfarë lidhjeje krijon ai me shkuarën dhe çfarë i thotë ai të ardhmes. Do të shoh nëse poezia e Mehmet Akifit është e re apo e vjetër.

Një Vështrim i Përgjithshëm mbi Poezinë Safahatin e Mehmet Akifit

Në fakt kur themi poezia e Mehmet Akifit, kemi thënë edhe Safahat. Sepse Mehmet Akifi pothuajse të gjitha poezitë e tij i ka përmbledhur në këtë vepër. Ashtu siç edhe dihet, Safahat është së pari emri i librit të parë të veprës së tij poetike, por ai edhe librat me poezi të botuara më pas i ka quajtur Safahat. Ndërkohë që ka edhe shumë poezi që Akifi i ka botuar nëpër revista përpara se të botonte librin e tij të parë me poezi. Këto poezi poeti i ka mbajtur mënjane, duke mos i përfshirë në librat e tij.

dan önce dergilerde yayımladığı şiirleri var. Bu şiirlerle arasına mesafe koymuştur onları kitaplarına almayarak. “İstiklal Marşı”nı ayrı tatalım bu arada. Onun hesabı ayrı.

Burada Mehmed Âkif’in şiirini genel olarak değerlendirmek istiyorum. Öncelikle biçim açısından bakmak istiyorum onun şiirine³.

Biçim

Şiirimizde ani savrulmalar dönemine girildiği için Mehmed Akif’in şiiri biçim açısından şairleri pek meşgul etmemiştir. Hamasi bir bakışla Mehmed Akif başköşelerden birine yerleştirilmiş, kendisine saygıda kusur edilmemiştir.

Mehmed Akif, şiirde biçim açısından eski şiirin imkânlarını kullanan bir şairdir. En başta usta bir aruz şairidir. Bu konuda ona başarılı demek yeterli bir niteleme olmayacaktır. Adeta aruzla konuşmaktadır. O, aruzla söylediği/yazdığı şiirlerinde eski şiirde yaygın olan bazı nazım şekillerine/kalıplara yönelmiştir. Bu kalıpları kısaca gözden geçirelim:

Mesnevi: Doğrudan söyleyelim; Akif bir mesnevi şairidir. Bilindiği gibi mesnevi, her beyti ayrı kafiyeye sahip nazım şeklidir. Bu yapısı nedeniyle uzun şiirler için çok elverişli bir kalıptır. Bu nedenle manzum hikâyelerde mesneviden yararlanılmıştır. Öte yandan sufi şairler de irşat şiirlerinde mesneviyi kullanmışlardır. O kadar var ki mesnevi nazım şekliyle yaklaşık yirmi beş bin beyit (elli bin mısra) şiir söyleyen Mevlâna, eserinin adını da Mesnevi (Mesnevi-i Manevi/Manevi Mesnevi) koymuştur. Akif de bu nazım şeklinin yükümlü şiirin en güzel örnekleri olan şiirini yazmak için uygun bir kalıp olarak görmüş ve mesneviyi daha esnek hale getirmiştir.

Po përjashtojmë këtu “Himnin e Pavarësisë”, sepse ai është çështje tjetër.

Këtu unë dua të analizoj në përgjithësi poezinë e Mehmet Akifit. Poezinë e tij dua ta trajtoj së pari për nga forma³.

Forma

Për shkak se në poezinë tonë nisi periudha e tronditjeve të papritura, nuk është se poetët tanë janë marrë shumë me formën e poezisë së Mehmet Akifit. Megjithatë për nga pikëpamja epike Mehmet Akifi është renditur ndër poetët më të rëndësishëm dhe ai është respektuar plotësisht.

Mehmet Akifi është një poet që për sa i përket formës së poezisë së tij, ka përdorur mundësitë e ofruara nga poezia e vjetër. Së pari poeti është një mjeshtër i prosodisë (harmonisë së tingujve). Nuk është një cilësim i mjaftueshëm të thuash se ai ishte shumë i suksesshëm në këtë pikë. Ai arrin madje të flasë me prosodinë. Në poezitë e shkruara me rimë e prosodi ai orientohet sipas disa formave/kallëpeve të vargjeve që kanë qenë të përdorura në poezinë e vjetër. Le t’i shohim shkurtimisht këto forma: Mesnevi⁴: Le ta themi drejtpërsëdrejti, Akifi është poet mesnevi. Mesnevi është forma e poezisë ku çdo dyvargësh ka një rimë të veçantë, rimë të përputhur. Kjo formë poezie është shumë e përshtatshme për përdorim në poezitë e gjata. Prandaj edhe në tregimet poetike është përdorur forma mesnevi e poezisë. Shumë kanë shkruar në formën mesnevi. Mevlana rreth 25 mijë dyvargësh (pra pesëdhjetë mijë vargje) i ka shkruar në formën mesnevi, aq sa edhe vetë veprës së tij i vendosi emrin Mesnevi (Mesnevi Shpirtërore). Edhe Akifi e ka përdorur këtë lloj vargu me rimë të përputhur si një model të përshtatshëm për të shkruar poezitë më të bukura dhe i ka dhënë atij edhe një formë më të lirë.

Forma poetike Rubai, e strofave me katër vargje, e këngës. Këto janë poezi të cilat krijohen nëpërmjet strofave me katër vargje. Kjo është një formë strofe e ngjashme me strofën e quajtur çeharpare në poezinë perse.

Në poezitë në formën e himneve është përdorur strofa me katër vargje. Tërheq vëmendje edhe

Rubai, drtlk, arkı formu. Arka arkaya gelen drtlkler eklinde iirler. Farsça iirde eharpare diye adlandırılan nazım ekliyle hemen hemen aynı.

Mar tarzı iirlerde drtlk biimini kullanmıtır. "İstiklal Marı" da bu tarz iirlerden olmakla birlikte her drtlkte her mısra bir-biriyle kafiyeli olması bakımından dikkat ekicidir.

Bazen mesnevi formunda yazdıđı bir iir içerisine dörtlükler sıklıtırdıđı da görülür.

Terci-i bend: İlk dönem şiirlerinde örnekleri vardır.

Terkib-i bend: İlk dönem şiirlerinde örneklerine rastlanır. Bazı iirleri de terki-i bendin bir bölümü gibi durmaktadır.

Gazel: Akif'in ilk gazellerine baktıđımızda onların klasik şiirin güzel örnekleri arasında yer alacak kadar başarılı olduđunu görüyoruz. Bununla birlikte sanırım Akif bunları taklitçilik döneminin ürünleri sayarak kitaplatırmaya layık bulmamıştır. Sonraki dönemlerde de yer yer gazel formunu kullandıđını görürüz. Mesel Safahat'ın yedinci kitabı olan Glgeleler'deki "Ne Eser Ne de Semer".

Bazı örneklerde gazelle mesneviyi birleştirme eđilimindedir. Mesel "Gece". Gecenin son beyti mesnevi beyti gibidir. Veya bu şiiri bir terki-i bent parçası olarak okumalıyız.

Kıta: Resim arkası şiirler bu tarz iirlerdir. Ama daha hacimli şiir örneklerinin de kıta formunda olduđunu görüyoruz bazen. Mesel "Hsran". 6 beyitlik kıta formundaki "Hsran" da son beyit mesnevi formundadır. Veya iir bir terki-i bent parçasıdır.

Müstezat: "Dervı Ahmed" buna örnektir.

"Himni i Pavaresis" i cili edhe pse sht shkruar me kötü form, do varg n t rimon me njri-tjetrin.

Ndonjher viheth se poeti në një poezi të shkruar në formën mesnevi, fut edhe ndonjë strofë me katër vargie.

Poezia me 5-12 dyvargësh, me rimë si tek forma e gazelit dhe me një dyvargësh që përsëritet vazhdimisht. Kjo formë poezie është përdorur në poezitë e para të poetit.

Poezi me strofa të gjata në formë paragrafsh. Edhe kjo formë poezie është përdorur në poezitë e para të poetit. Ndërkohë që disa poezi të tij duket se janë pjesërisht të shkruara në këtë formë.

Gazeli⁵: Po të shohim poezitë e para në formën gazel të Akifit, do të mund të themi se ato janë aq të arrira saqë mund të renditen ndër shembujt m të bukur të poezisë klasike. Megjithatë më duket se Akifi i ka cilësuar ato si krijime të periudhës imituese prandaj dhe nuk i janë dukur të përshtatshme për t'i botuar në librat e tij. Shohim se poeti edhe në periudhat e mëvonshme e ka përdorur formën gazel të poezisë, si për shembull në poezinë "As Vepër, as Samar" tek libri i tij i shtatë titulluar Hijet.

Në disa shembuj duket se poeti mundohet të bashkojë formën gazel me formën mesnevi.

Si për shembull tek poezia "Nata". Dyvargëshi i fundit i kësaj poezie është si një dyvargësh i formës mesnevi. Ose këtë poezi mund ta lexojmë të trn si një strofë-paragraf i poezisë së gjatë të shkruar në formën e strofave paragraf.

Poezi në formë strofash: Poezitë në lidhje me portretin janë në përgjithësi të shkruara në këtë formë poetike. Por ndonjëherë shohim se edhe poezi me të gjata janë shkruar po kështu. Siç është për shembull poezia "Disfata". Në këtë poezi me strofa të pbra nga ⁶ dyvargësh, dyvargshi i fundit është në formën mesnevi. Ose mund të themi se e gjithë poezia është një strofë-paragraf i vetëm i poezisë së gjatë të shkruar në formën e strofave paragraf.

Mystezat (Mstezat) (një formë e veçantë gazeli ku çdo vargu i shtohet një varg i shkurtër). Kjo formë është përdorur për shembull në poezinë "Dervishi Ahmet".

Tek beyit: Klasik şiirde sıklıkla rastlanan ve aslında şairin küçük bir notu ve bazen de aforizması olarak nitelenebilecek “tek beyit”ler, zaman zaman Akif’in şiirleri arasında da görülür.

Mehmed Akif, önce de belirttiğim gibi aruzu içselleştirmiş bir şairdir. Aynı şekilde kafiye konusunda da son derece doğal hareket eder. Onun şiirde kafiye bulmakta zorluk çekmediği anlaşılıyor. Bu arada göz için değil, kulak için kafiyeyi tercih ettiğini görürüz.

Toparlayacak olursak, Mehmed Akif, biçimde eski şiire bağlı kalmış, bir bakıma Farsçanın büyük edip ve şairi Sadî’nin, bir yönden de Mevlâna’nın izinden yürümüşdür.

Tema:

Bu sınırlı ve dar kapsamlı çalışmada tema konusunu gereğince ele almak imkânsızdır elbette, ama yine de Akif’in şiirinde hangi konulara yöneldiğine kısaca işaret etsek iyi olacak.

Mehmet Akif, yükümlü şiirin temsilcilerindedir. Kendini, çağına ve toplumuna karşı sorumlu ve yükümlü hissetmektedir ve imkânlarını bu yükümlülük doğrultusunda kullanmayı görev bilmektedir. Şiire yaklaşımı da budur. Hakikat onun için son derece önemlidir. Bunu şiirinde de belirtir bildiğiniz gibi⁴.

Mehmed Akif, her şeyden önce millet şairidir. Şu anlamda ki o, milletin derdiyle dertlenir ve milletin kötü günlerden kurtulup iyi günlerle erişmesini arzular. Bunun yolu da bilince ermekten, onun tabiriyle “uyanmak”tan geçer⁵.

Yükümlü şiir anlayışı Mehmed Akif’te esas olduğundan onun şiirlerinin çoğu bir mesaj iletiş, derdi dile getiriş, özeleştirî, eleştirî ve

Dyvargëshi i vetëm: “Dyvargëshi i vetëm”, i cili rastiset shesh në poezitë klasike dhe mund të cilësohet si një shënim i shkurtër apo aforizëm i poetit, vihet re herë pas here në poezinë e Akifit.

Ashtu siç e thashë edhe më sipër, Mehmet Akifi është një poet që e ka përvetësuar prosodinë (harmoninë e tingujve në poezi). Po ashtu edhe në lidhje me rimat ai vepron në një mënyrë shumë të natyrshme. Kuptohet se poeti nuk e ka të vështirë të gjej rimë për poezinë e tij. Ndërkohë ne shohim se poeti e zgjedh rimën jo për syrin, por për veshin.

Për ta përmbledhur, mund të themi se Mehmet Akifi për nga forma e poezisë i ka qëndruar besnik poezisë së vjetër dhe ka ecur nga njëra anë në gjurmët e letrarit dhe poetit të madh persian Sadiut dhe nga ana tjetër në gjurmët e poetit Mevlana.

Përmbajtja:

Sigurisht që është e pamundur që çështja e përmbajtjes së poezisë të trajtohet gjerësisht në këtë ese të shkurtër dhe të përmbledhur, por përsëri do të ishte me vend të shohim shkurtimisht se cilat tema ka trajtuar Akifi në poezinë e tij.

Mehmet Akifi është një nga përfaqësuesit e poezisë së angazhuar. Ai e ndjen veten me përgjegjësi përballë epokës dhe shoqërisë, prandaj ndjen edhe detyrimin që mundësitë e tij t’i përdor në kuadër të kësaj përgjegjësie. Kjo është edhe përqsja e tij ndaj poezisë. E vërteta është shumë e rëndësishme për poetin. Dhe ashtu siç e dini edhe ju, këtë ai e përmend në poezitë e tij.⁶

Mehmet Akifi para së gjithash është poeti i popullit. Në kuptimin që ai pikëllohet nga hallet e popullit dhe dëshiron që të vijë ditë të mira kur populli do të shpëtojë nga ditët e këqija. Dhe kjo është e mundur vetëm me ndërgjegjësim, apo e thënë me shprehjen e tij, “me zgjim”.⁷

Për shkak se në poezinë e Mehmet Akifit është thelbësor koncepti i poezisë së angazhuar, shumica e poezive të tij është një përcjellje mesazhi, një qarje halli, një autokritikë dhe e

uyarı yüklüdür. Onun bu tarz şiiirleri didaktik şiiir kabı içerisine konulabilirse de bu kap onun şiiirleri için siđ kalmaktadır. Őu mısralar onun şiiirini tanımamız açısından dikkate deđerdir:

*Viranelerin yasısı baykuşlara dōndūm
 Gōrdūm de hazanında bu cennet gibi yurdu
 Gūl devrini bilseydim onun, būlbūl olurđum
 Yā Rab, beni evvel getireydin ne olurdu?⁶*

Mehmed Akif, dūşūncesinde Kur'an'ı eksen alan bir mūnevver ve şairdir. Onun bazı şiiirleri ayet tefsiri niteliđindedir. Akif'in bazı şiiirlerinde bir ayeti eksen aldıđını, o ekseninde deđerlendirmede bulunduđunu gōrūyoruz. Bu şiiirleri bir tūr manzum tefsir saymak yanlış olmaz. Buna bir ۆrnek:

Hālā mı bođuşmak?

*“Birbirinize de girmeyin ki, maneviyatiniz
 sarsılmasın, devletiniz gitmesin...”
 (Kur'an, Enfāl, 46)*

*Sen! Ben! desin efrād, aradan vahdeti kaldır;
 Milletler için ište kıyāmet o zamandır.
 Māzīlere in; maħşer-i edvārı bütūn gez:
 Kānūn-i İllāhī, gōreceksin ki, deđiřmez.*

Tārīh, o bizim eřtiđimiz kanlı harābe, Saklar sayısız lāhd ile milyonda kitābe. Tařlar ki biner parçadır ūstūnde zemīnin, Ma'nā-yı perišānı birer nakř-ı cebīnin! Eczāsını birleřtirebildinse elinle, Gel, řimdi o elfāz-ı perākendeyi dinle: “Her hufre bir ūmmet, řu yatanlar bütūn akvām, Encāma bu āhengi veren aynı serencām !”

*Ey zāir-i āvāre, iřittin ya! Demek ki:
 Birmiř bütūn ūmmetlerin esbāb-ı helāki.*

*Lākin, bilemem, dođru mudur eylemek
 iřhād,
 Māzīleri, māzīdeki milletleri? Heyhāt!*

mbushur me kritika dhe paralajmērime. Edhe pse kēto lloj poezish tē tij mund tē klasifikohen si poezi didaktike, ky do tē ishte njē cilēsim i cekēt pēr to. Pēr tē njohur mē nga afēr poezinē e tij, ēshtē me vlerē tē lexohen kēto vargje:

U ktheva te korbat, vajtojcat e rrēnojave
 Dhe e pashē kētē vend si parajsē, nē vjeshtē...
 Po t'ia njihja stinēn e trēndafilave, do isha bērē
 bilbil;

O Zot, 'do tē bēhej po tē mē sillje mē herēt?⁸
 Mehmet Akifi ēshtē njē intelektual dhe poet qē nē mendimin e tij merr si pikē referimi Kur'anin. Disa prej poezive tē tij janē nē cilēsiniē e komentimit tē ajeteve tē Kur'anit. Shohim se Akifi nē disa poezi merr si referim njē ajete dhe mē pas bēn komentimin duke u bazuar tek ai. Nuk do tē ishte gabim qē kēto poezi t'i cilēsionim si njē lloj komenti poetik.

A Ende tē Pērfytemi?

*“E mos u pērçani mes vete,
 e tē dobēsoheni e ta humbni fuqinē...”
 (Kur'ani, Enfāl: 46)*

Kur individēt tē thonē “unē”, “ti”, uniteti prishet
 Dhe atēherē pēr kombet kiameti fillon!
 Zbrit nē tē shkuarēn dhe shētiti tē gjitha kohēt
 Dhe do tē shohēsh se ligji i Allahut nuk
 ndryshon!

Historia, ajo gērmadhē e pērgjakur qē dimē ne,
 Nē miliona gurēt e varreve, miliona epitafe fšsheh;
 Kuptimin e mjerē tē njē fati shkruar nē ballē bart
 Çdo copē e gurēve tē varreve bērē mijra copēsh
 mbi dhē!

Nē mundsh t'i bashkosh ato copē me dorēn tēnde,
 Do tē dēgjosh fjalēt e tyre tē flasin qartē:
 Çdo gropē, njē bashkēsi, kēta qē shtrihen, fiset;
 E njējta aventurē i sjell nē kētē fund tē gjitha
 fiset e bashkēsitiē!

O vizitor i hutuar, a dēgjove?

Tē njējta qenkan tē gjitha shkaqet e asgjēsimit
 tē bashkēsive!

Por nuk e di a do tē ishte e drejtē t'i sillja dēshmitarē
 Tē shkuarēn, popujt e shkuar? Sa keq!
 'do tē thotē ta shpenzosh kot kohēn me historinē

*Bir nesle ki, eyyâmı asırlarca vekâyi',
Etmek ne demek, vaktini târîh ile zâyî?
Boştur, hele ibret diye a'mâki, tecessüs,
Âyât-ı ilâhî dolu âfâk ile enfüs.
Bunlarda tecellî eden esrâra bakanlar,
Ümmetler için rûh-i bekâ nerededir, anlar⁷.*

Mehmed Akif'in manzum hikâyeci olarak da önemli bir isim olduğunu belirtmek gerekir. "Mahalle Kahvesi", "Seyfi Baba", "Asım", müstakil manzum hikâye örnekleridir. Onun manzum hikâyelerde işlediği konular çok çeşitli olmakla birlikte ana eksen yine milletin uyanışıdır.

Mehmed Akif'in az da olsa şiir tercüme ettiğini görürüz. Onun özellikle Sadî'den tercüme yaptığı görülür. Bazen Sadî'nin Bostan'ından bir bölümü kendi şiiri içerisine tercüme ederek yerleştirip adeta onu şerh eder⁸. Bir de tasavvufi şiirin öncülerinden Senâî'den bir beyit tercümesine rastladım:

*Ne yazdıysam eser namıyla hepsinden rücu
ettim*

*Sözün manası yok, mana için söz bulmak im-
kânsız⁹*

Üslup ve Dil

Mehmed Akif şiirinin temalarından söz ederken de belirttiğim gibi, o yükümlü şiirin temsilcisi olarak şiirlerini kaleme almıştır. Onun sanatı öncelemeyip toplumu önceleyen, buhrandan çıkışın yollarını arayan ve halkını uyandırmayı üstlenen şiirinde nasıl bir üsluba sahip olduğu üzerine tartışmak, günümüz şiiri açısından da yararlı olacaktır. Şunu en başta söylemek gerek: Mehmed Akif ve şiiri hakkında çok şey yazılıp söylenmiştir ülkemizde. Söylenip yazılan onca şeye rağmen Mehmed Akif'in şiirini yeterince tartıştığımız söylenemez. Onun şiirine karşı iki yaklaşım

E një brezi me ditët plot ngjarje sa për disa shekuj?
Për më tepër, të hetosh thellësitë e të shkuarës
Për të marrë shembull, është e kotë:
Horizontet e gjithësisë dhe gjallesat me provat e
Allahut është plot!

*Ata që shohin kah sekretet e dukura në to,
E kuptojnë se ku qëndron për bashkësitë fryma
e pavdekësisë!⁹*

Duhet thënë se Mehmet Akifi është një emër i rëndësishëm edhe si tregimtar poetik. "Kafeneja e Mëhallës", "Sejfi Babai", "Asimi" janë shembuj të veçantë të tregimit poetik. Edhe pse temat që ai trajton në tregimet poetike janë të shumëllojshme përsëri tema kryesore është zgjimi i popullit.

Edhe pse pak në sasi, shohim se Mehmet Akifi ka bërë edhe përkthim poezish. Ai ka përkthyer në veçanti poezi nga Sadiu. Ndonjëherë poeti poezitë e Sadiut i përkthen dhe i vendos në mes të poezive të tij, duke sjell një interpretim të tijin në lidhje me to¹⁰. Kam rastisur në një dyvargësh nga Senai që është një nga themeluesit e poezisë hyjnore (mistike, filozofisë islame).

Për të gjitha veprat që shkrova, ndërrova mendim;
Fjala s'ka kuptim; s'mund të gjendet fjalë për
kuptim!¹¹

Stili dhe Gjuha

Ashtu siç e thamë dhe më lart kur folëm për përmbajtjen e poezisë së Mehmet Akifit, poeti i ka shkruar poezitë si përfaqësues i poezisë së angazhuar. Do të jetë me vlerë edhe për poezinë e ditëve të sotme diskutimi në lidhje me stilin që ka përdorur poeti në poezinë e tij e cila i jep përparësi shoqërisë dhe jo artit, në të cilën kërkohen rrugët e daljes nga kriza dhe i bëhet thirrje popullit që të zgjohet. Duhet ta theksojmë që në fillim se në vendin tonë janë thënë e janë shkruar shumë gjëra në lidhje me Mehmet Akifin dhe poezinë e tij. Por pavarësisht gjithë atyre gjërave të folura e të shkruara nuk mund të thuhet se poezia e Mehmet Akifit është diskutuar mjaftueshëm. Ekzistojnë dy përjasje në lidhje me poezinë e tij. Përjasja e parë është ajo e atyre të cilët e lartësojnë Akifin si

söz konusudur: Birincisi onu millet ve istiklal şairi olması nedeniyle yüceltenler ile onun şiirsellikten uzak manzumeler yazdığını savunan ve şair olarak konumunu önemsizleştirme eğiliminde olanlar. İki kesim de aslında Akif'in şiirinden ziyade düşünce dünyasına göre bu yargılara yönelmektedir. Yani bu iki yaklaşım da bir bakıma ideolojiktir. Oysa onun şiirini, öncelikle şiirin nitelik ve imkânları çerçevesinde değerlendirmeliyiz. Bunu yapanlar yok değil elbette, ama bu konuda da hem nicel hem de nitel yetersizlik söz konusu. Bir başka ifadeyle, Mehmed Akif'in şiirini, şiiri eksen alarak değerlendirenlerin sayısı az olduğu gibi, aynı zamanda bu az sayıdaki değerlendirmeci de onun şiirini derinlemesine inceleme ve irdeleme konusunda cesur veya kararlı görünmüyorlar.

Mehmed Akif'in şiirinin niteliklerini ve onun günümüz şiirine sunduğu imkânları daha kararlı bir şekilde konuşmamız gerekir. Bunu yapmak için öncelikle onun şiirinin, gelenekte nerede durduğuna, onun geçmiş şiirimizden nasıl ve ne kadar beslendiğine bakmalı, bu konuda tahlil ve eleştiri yöntemlerini işlevsel kullanarak çalışmalar yapmalıyız. İkinci aşamada da onun şiirini geleceğe ne gibi imkânlar sunduğu üzerinde yoğunlaşmalı, Mehmed Akif ile ilgili akademik tez çalışmalarında bu alanlara ağırlık vermeliyiz.

Bu girişten sonra, bu bildiri metninin hacmine sığacak ölçüde, Mehmed Akif'in şiirinin üslup açısından ana hatlarını belirlemeye çalışalım.

Mehmed Akif'in şiiri, klasik şiir biçimlerini esas almakla birlikte üslup bakımından eski değil, yeni bir şiirdir. Çünkü onun şiirinde çağını göz ardı etmeyen, klişe olmayan yeni bir bakış vardır. Bu bakış, bir yönüyle telfiki

poet kombëtar dhe poetin e pavarësisë. Ndërsa përqsja e dytë është e atyre që mbrojnë idenë se Akifi shkruan vargje jo poetike dhe kanë tendencën t'ia ulin rëndësinë atij si poet. Të dyja këto përqsje në fakt e nisin gjykimin e tyre më tepër nga bota ideologjike e Akifit sesa nga poezia e tij. Prandaj mund të themi se këto dy përqsje në një farë mënyre janë të dyja ideologjike. Por ne duhet ta vlerësojmë poezinë e tij së pari në kuadër të cilësive dhe mundësive poetike të saj. Sigurisht që ka edhe nga ata që e bëjnë këtë, por vihet re se në këtë pikë ekziston një pamjaftueshmëri si cilësore ashtu edhe sasiore. E thënë me fjalë të tjera, është i vogël numri i studiuesve që kanë analizuar poezinë e Mehmet Akifit duke u nisur nga vetë kjo poezi, dhe për më tepër ky numër i vogël studiuesish nuk duket se janë treguar shumë guximtarë dhe të vendosur për të bërë një studim dhe analizim të thelluar të poezisë së tij.

Prandaj duhet që të diskutojmë në një mënyrë më të vendosur në lidhje me cilësitë e poezisë së Mehmet Akifit dhe asaj që ofron kjo poezi në ditët e sotme. Për ta bërë këtë duhet të shohim në fillim se ku qëndron kjo poezi në raport me traditën, sa dhe si është ndikuar ajo nga poezitë tona të vjetra. Duhet të bëjmë studime në këto çështje duke përdorur në mënyrë konstruktive metodat analitike dhe kritikuese. Në fazën e dytë të studimit duhet të përqendrohemi tek ajo që ofron poezia e Akifit për të ardhmen. Në punimet akademike në lidhje me Mehmet Akifin mendoj se duhet tu jepet rëndësi këtyre çështjeve.

Pas kësaj hyrjeje, do të përpiqem që brenda mundësive që na ofron ky shkrim të përcaktojmë në përgjithësi stilin e poezisë së Mehmet Akifit.

Edhe pse poezia e Mehmet Akifit bazohet në formën e poezive klasike, për nga ana e stilit ajo është e re dhe jo e vjetër. Sepse në poezinë e Akifit ka një përqsje të re që nuk është klishe, një përqsje që nuk neglizhon epokën. Parë nga një këndvështrim i caktuar mund të thuhet se kjo është një përqsje sintetizuese. Në kuptimin që këtu arrihet të bashkohet (shkrihet) e vjetra me të re, Lindja me Perëndimin, lirika me epiken.

(sentezci) bir bakışdır. Şu anlamda ki eskiyle yeninin, doğuyla batının, lirikle epiğin söyleyişini bir araya getirme gibi bir başarısı vardır.

Onun şiirinde tahkiye önemli yer tutar. Onun mesnevi nazım şeklini kullanması ve eski şiirimizde gerek Arapça ve Farsça, gerekse Türkçe şiirde tahkiyenin önemli bir yer tutması, bizi Akif'in tahkiyesini klasik manzum hikâyecilik kapsamında değerlendirme kolaylığına düşürebilir. Oysa durum böyle değildir. Onun hikâyeciliğinin klasik manzum hikâyecilikle örtüşen ve bağdaşan yönleri olsa da ondan ayrılan yönleri de vardır. Onun hikâyeciliği, eski manzum hikâyeciliğin gelişmiş şeklidir. Onun şiiriyle Sadî ve Mevlâna'nın şiirleri arasında karşılaştırmalı çalışmalar yapmak ilk elde faydalı bir çaba olabilir ve tam da karşılaştırmalı edebiyatın konusudur. Onun hikâyelerindeki karakter ve tipler de kapsamlı araştırmalara, hatta roman ve öykü kapsamında değerlendirmelere konu edilmelidir.

Onun hikâyelerinde diyaloglar yanında monologlar da oldukça tabiidir. Bu konu üzerinde de çalışma yapmak gerek, diye düşünüyorum.

Mehmed Akif'in şiir dili de üzerinde dikkatle değerlendirmeler yapılmasını gerektiren özgün bir dildir. Onun gündelik dile kapıları açması, aruzu sokak ve kahvehane diliyle buluşturması, eski ve yeni şiirde örneği az görülmüş bir özelliştir. Karakter ve kişilerin kendi durumlarına uygun konuşmaları da onun iyi bir gözlemci olduğunu, aslında halkın içinde olduğunu gösterir.

Belki biçim konusunu ilgilendiren bir şey ama, doğrudan üsluba da etki eden ve üs-

Tregimi narrativ zë një vend të rëndësishëm në poezinë e Akifit. Përdorimi i strofës të formës mesnevi dhe fakti që tregimi narrativ zë një vend të rëndësishëm në poezitë tona të vjetra qoftë ato arabisht, persisht apo edhe turqisht, mund të na shtyjë që për lehtësi ta vlerësojmë edhe tregimin narrativ të Akifit në kuadër të tregimit poetik. Ndërkohë që e vërteta nuk është kështu. Edhe pse tregimtaria e tij ka disa anë që përputhen me tregimtarinë poetike, ka edhe anë që e diferencojnë atë prej saj. Tregimtaria e Akifit është një formë e zhvilluar e tregimit poetik të vjetër. Së pari mund të jetë një përpjekje frytdhënëse krahasimi i poezisë së tij me poezinë e Sadiut dhe Mevlanës. Kjo përbën plotësisht edhe një çështje të letërsisë së krahasuar. Edhe personazhet e tregimeve të tij poetike duhet të bëhen temë e studimeve të zgjeruara dhe diskutimeve në kuadër të romaneve dhe tregimeve.

Në tregimet e Akifit ashtu si dialogët, janë shumë të natyrshëm edhe monologët. Mendoj se edhe në lidhje me këtë çështje duhen bërë studime.

Edhe gjuha poetike e Mehmet Akifit është një gjuhë e veçantë që kërkon të studiohet me kujdes. Përdorimi i kësaj gjuhe që i hap dyert gjuhës së përditshme dhe prosodia e saj që bashkohet me gjuhën e rugës dhe kafenesë, janë veçori që rastisen trallë në poezinë e vjetër dhe të re. E folura e personazheve dhe njerëzve në poezi në përputhje me kushtet në të cilat ndodhen tregon se poeti është një vëzhgues i mirë dhe se në të vërtetë ai është një njeri që ndodhet në mes të popullit.

Këtu dua të shpreh edhe një element tjetër që në fakt ndoshta është diçka që ka të bëjë më tepër me çështjen e formës, por që ndikon njëkohësisht drejtpërsëdrejti edhe tek stili dhe e orienton atë. Zgjerimi mundësive që i ofron prosodia (harmonia e tingujve), pa e luftuar veten, prosodinë, pra me një përfaqëje evolucionare dhe jo revolucionare, rregullimi i vargjeve në mënyrë të copëtuar më dyshë apo më treshë kur është e nevojshme, janë përfaqëje që inkurajojnë prozën dhe poezinë e lirë. Edhe pse kjo lloj përfaqëje mund të vihet re edhe tek poetë të tjerë të kohës së tij, zbatimet e tyre

lubu yönlendiren bir yanı olması nedeniyle şu hususu burada ifade etmek isterim: Onun aruzun imkânlarını, aruza savaş açmadan, devrimci değil, evrimci bir yaklaşımla genişletmesi, mısraları gerektiğinde iki veya daha çok parçaya bölerek tanzim etmesi mensur ve serbest şiire cesaret verecek bir tavrıdır. Onun bu tavrı belki aynı dönemin başka şairlerinde de görülebilirse de bu denli belirgin, doğal ve başarılı değildir. Bu tavrı onun çağdaşı şairlerce yeterince değerlendirilmediği gibi ondan sonra gelen nesillerce de göz ardı edilmiş, dolayısıyla bu imkân heba edilmiştir. Bu heba edişte, yeni şiirin ideolojik yaklaşımı öncelimesinin de payı vardır, diye düşünüyorum. Öte yandan, Mehmed Akif'in dünya görüşüne yakın şairlerin şiirde büyük bir bilinç kaybı yaşamaları veya kenara itildikleri için bir mücadele verme imkânlarının kalmayışı yüzünden Akif'in şiirinin takipçileri olmamıştır. Bence onun tek takipçisi Sezai Karakoç'tur. Takipçi kelimesi bugün bazı şiir çevrelerince olumsuz bir nitelik olarak düşünüldüğünden, bu yargıma itiraz eden olabilir. Fakat takipçilik iyi ve önemli bir husustur. Sonuçta takipçinin şiir yeteneğine ve özelliklerine bağlı olarak şair bu aşamayı sağlıklı bir şekilde tamamlayıp takipçilikten takip edilen konumuna geçer. Farklı dünya görüşüne mensup olmakla birlikte Mehmed Akif şiirinden beslendiğini düşündüğüm bir şair ise Nazım Hikmet'tir. Bu bahis uzun olacağından simdilik işaret edip geçeceğim.

Akif'in şiiri imge bakımından da yeterince tahlil edilmemiştir. Ondaki imge zenginliği hep vurgulanmışsa da bu konuda kapsamlı çalışmalara ve akademik tezlere ihtiyaç vardır. Onun klasik şiir sanatlarını, özellikle hayale ve mecaza ilişkin tercih ve tasarruflarını derinlemesine tahlil etmeliyiz. Onun şiirinde teşhis (kişileştirme), intak (hayvanları

nuk janë kaq të dukshme, të natyrshme dhe të arrira sa tek Akifi. Ky është një element që nuk është vlerësuar aq sa duhet nga ana e poetëve jashtë epokës dhe që është neglizhuar edhe nga ana e brezave të mëvonshëm, prandaj një mundësi e tillë është humbur. Unë mendoj se në këtë humbje ka ndikuar edhe përparësia që i është dhënë përfaqesjes ideologjike të poezisë së re. Nga ana tjetër për shkak se poetë që kanë pasur një botëkuptim të ngjashëm me atë të Mehmet Akifit, në poezitë e tyre kanë përjetuar një humbje të madhe ndërgjegjësimi ose janë lënë mënjanë, nuk kanë pasur mundësitë që të luftojnë, prandaj edhe Akifi nuk ka pasur ndjekës (simpatizantë). Për mendimin tim i vetmi ndjekës i Akifit është Sezai Karakoç. Duke qenë se fjala ndjekës sot nga disa qarqe poetike cilësohet si një veçori negative, mund të ketë nga ata që do të më kundërshtojnë në këtë pikë. Por në të vërtetë ndjekja e një poeti është një cilësi e mirë dhe e rëndësishme. Në fund të fundit, në varësi të veçorive dhe aftësive poetike të ndjekësit, poeti arrin që ta kapërcejë me sukses fazën e ndjekjes nga dikush dhe të ndiqet pastaj nga të gjithë. Mendoj se një tjetër poet që edhe pse ka një pikëpamje të ndryshme nga Mehmet Akifi, ushqehet nga poezia e tij, është Nazim Hikmeti. Kjo është një temë e gjatë prandaj për momentin po e lë me kaq.

Poezia e Akifit nuk është analizuar mjaftueshëm edhe për nga ana e imagjinatës që përmban. Edhe pse pasuria e imagjinatës së saj është theksuar vazhdimisht, nevojiten ende punime dhe teza akademike të zgjeruara. Duhet të analizojmë në thellësi, artin e tij të poezisë klasike, dhe veçanërisht zgjedhjet dhe përdorimet në lidhje me imagjinaren dhe metaforiken. Në poezinë e Akifit bien në sy përdorimi i elementëve të personifikimit dhe portretizimit. "Kofini" është një poezi që mund të merret si shembull në lidhje me këtë temë.

Në poezinë e Akifit zë një vend të rëndësishëm edhe ironia. Ia vlen të shihet me vëmendje mënyra sesi me një përfaqëse prej tregimtari dhe romancieri, ai nxjerr në pah detajet dhe gjatë kësaj përdor shpeshherë ironinë.

Poezia e tij tërheq vëmendjen edhe për pasurinë e fjalëve që ka. Edhe pse poeti ka një repertor

ve nesnelere konuştırma) ve tasvir unsurları dikkat çekicidir. “Küfe” şiiri bu konuda örnek bir metin olarak ele alınabilir.

Akif’in şiirinde ironi önemli bir yer tutar. Onun bir öykücü ve romancı edasıyla ayrıntıları belirginleştirishi ve bunu yaparken ironiyi sıklıkla başvuru dikkate değerdir.

Onun şiiri kelime zenginliğiyle de dikkat çeker. Onun kelime dağarcığı zengin olsa da şiirlerinde tumturaklı, kulağı tirmalayan ve yapay kelime ve söyleyişler yok denecek kadar azdır.

Sonuç

Mehmed Akif, geçmiş dönemlerin şiirini iyi bilen ve buna ilave olarak çağın şiirini de tanıyan bir şairdir. Fransız diline vâkıf oluşu, onun batı şiirini de tanımasını kolaylaştırmıştır. O eski şiirden yararlanmada seçici davranmış, gerçekçiliği, toplumla hemhal olmayı ön planda tutmuştur. O, bir anlamıyla ara dönem şairidir. Ayrıca zor zamanın şairidir. Şiir için zor bir zamandır. Bu onun idrakindedir. Şiir üzerinde uzun uzadıya düşünme vakti değildir. Bu durum pek çok şairde manzumecilik şeklinde tezahür etmiştir. Bazıları da günün atmosferinden kaçmaya çalışarak sanatı incelemeye çalışmışlardır. Mehmed Akif iki kesim içinde de değildir. O nevi şahsına münhasır bir şairdir. Hiçbir şiir akımının içinde yer almamış, kendi de bir akım başlatıcısı olarak kendini ileriye sürmemiştir. O tevazudan taviz vermeden günün şartlarının da göz ardı etmeden, daha o şartlarla yüzleşerek şiirle meşgul olmuştur. Hiçbir zaman yüksek sanatsal kaygılarla hareket etmemiş, estetik kaygıları barizleştirmemiştir. Buna rağmen onun şiiri birinci sınıf şairlerin bile imreneceği bir şiirdir. Bunun sebebi, onun güçlü şiir ve dil yeteneği, zengin bir zihinsel birikime sahip oluşu ve doğallığıdır.

fjalësh shumë të zgjeruar është e vështirë që në poezitë e tij të gjesh fjalë me pompozitet, fjalë që të gërvishtin veshin apo fjalë artificiale.

Përfundime

Mehmet Akifi është një poet që e njeh mirë poezinë e periudhave të kaluara dhe për më tepër njeh mirë edhe poezinë e epokës së tij. Njohja e mirë e gjuhës franceze i ka lehtësuar atij edhe njohjen e letërsisë perëndimore. Poeti është treguar përzgjedhës në përfitim nga poezia e vjetër dhe ka mbajtur në plan të parë realizmin, kuptimin e gjendjes së popullit. Prandaj në një lloj kuptimi ai është poeti i midis-periudhave. Ai është gjithashtu edhe poeti i kohëve të vështira. Sepse jetoi në një kohë të vështirë për poezinë. Këtë e kishte në perceptimin e tij. Nuk ishte koha kur mund të mendohesh gjatë e gjerë për një poezi. Kjo situatë ka bërë që shumë poetë t’i drejtohen prozës. Ndërsa disa të tjerë duke iu shmangur atmosferës së asaj periudhe kanë preferuar t’i japin përparësi artit. Mehmet Akifi nuk ishte asnjëri prej këtyre. Ai ishte një poet i veçantë në personalitetin e tij. Ai nuk ka bërë pjesë në asnjë rrjedhë poetike, as nuk e ka prezantuar veten si iniciator i një rrjedhe të re poetike. Ai është marrë me poezinë pa bërë asnjë lëshim nga modestia e tij, pa neglizhuar kushtet e kohës, madje duke u përballur me ato kushte. Ai nuk ka vepruar asnjëherë duke u nisur nga synimet e larta artistike, nuk ka nxjerrë në plan të parë qëllimet estetike. Megjithatë poezia e tij është një poezi që admirohet edhe nga poetët e klasit të parë. Kjo për arsye të aftësive të mira poetike dhe gjuhësore, bagazhit të pasur intelektual dhe natyrshëmisë së tij.

Edhe pse Mehmet Akifi nuk ka ndonjë pretendim, poezia e tij është një poezi që hap horizonte të reja. Për fat të keq nuk ka dal ende asnjë poet që të mund të shoh nga horizontet që ka hapur ai. E shprehur ndryshe, poezia e Mehmet Akifit edhe pse nuk ka asnjë dyshim që ka hapur horizonte të reja, nuk kemi shumë shembuj që të tregojnë se këto horizonte janë marrë parasysh nga poetët e tjerë. Ndoshta vetëm për Sezai Karakoç-in, që është një poet i ndjeshëm ndaj islamit, mund të themi se është pasardhësi i Mehmet Akifit. Ndërkohë që dua

Mehmed Akif, iddia sahibi olmasa da onun šiiri kendi kendine šiirde yeni ufukları işaret eden bir šiirdir. Onun šiirinin işaret ettiği ufuklara bakan şair pek çıkmamıştır ne yazık ki. Başka bir ifadeyle Mehmed Akif'in šiirinin, šiire ufuklar açtığına şüphe yoksa da bu ufkun şairler tarafından dikkate alınması hususunda bol örneğe sahip değiliz. İslamî duyarlık sahibi şairlerden belki Sezai Karakoç, Mehmed Akif'in vârisi sayılabilir. Diğer şairlerden Nazım Hikmet'in Akif'ten bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde yararlandığını tekrarlamak istiyorum.

Dipnot

1 * Prof. Dr., Ankara Üniversitesi

2 "Äsim", Safahat, s. 446.

3 Mehmet Akif'in šiirlerinin toplandığı Safahat'ın çok sayıda basımı yapılmıştır. Mehmed Akif'in hayatına, eserlerine, edebî kişiliğine ve şairliğine ayrıntılı yer veren ve sayfa sonlarında sözlük de vererek yeni neslin okumasını kolaylaştıran basımlarından birine özellikle dikkat çekmek isterim: Mehmed Akif Ersoy, Safahat, Yayına Hazırlayanlar: Kâmil Akarsu-Mustafa Yücel, Berikan Yayınevi, Ankara 2010. Bu tebliğde Safahat'tan verilen örnekler bu eserden alıntılanmıştır. Ayrıca Mehmed Akif'in šiiri hakkında, derinlikli olmasa da derli toplu ve nispeten kapsamlı bir değerlendirme için bkz. Hasibe Mazioğlu, "Mehmet Akif Ersoy", Eski Türk Edebiyatı Makaleleri, TDK Yayınları, Ankara 2014, s. 583-600.

4 "Şudur cihanda benim en beğendiğim meslek / Sözün odun gibi olsun, hakikat olsun tek!" ("İki Arkadaş Fatih Yolunda", 4. Kitap: Fatih Kürsüsünde, Safahat, s. 298)

5 "Baksana kim boynu bükük ağlayan?/Hakk-i hayâtın senin ey Müslüman!/Kurtar o biçâreyi Allah için/Artık ölüm uykularından uyan!" ("Uyan", Beşinci Kitap: Hatıralar, Safahat, s. 376)

6 "Safahat'a Girmemiş Şiirler", Safahat, s. 740

7 "Hâlâ mı Boğuşmak", 7. Kitap: Gölgeler, Safahat, s. 571.

8 Meselâ bkz. "Durmayalım", 1. Kitap: Safahat, Safahat, s. 74.

9 "Safahat'a Girmemiş Şiirler", Safahat, s. 737.

të përsëris se nga poetët e tjerë, Nazim Hikmeti është ndikuar nga poezia e Akifit, në mënyrë të vetëdijshme ose të pavetëdijshme.

Referencat

1 Prof. Dr. – Universiteti i Ankarasë

2Poezia "Äsim", Safahat fq. 432.

3 Vepra Safahat ku janë përmbledhur poezitë e Mehmet Akifit është botuar shumë herë. Dua të tërheq vëmendjen tek një botim i veçantë i cili përveç poezive i ka dhënë vend në mënyrë të detajuar edhe jetës, veprës, personalitetit letrar dhe poetik të Mehmet Akifit, si dhe një fjalori në fund të librit i cili lehtëson leximin për brezin e ri. Ky botim është Mehmet Akif Ersoy, Safahat, Përgatit për shtyp Kamil Akarsu – Mustafa Yücel, Berikan Yayınevi, Ankara, 2010. Shembujt e përdorur në këtë shkrim janë marrë pikërisht nga ky botim i Safahatit. Përveç këtij botimi, për një botim ndoshta jo shumë të thelluar por më sistematik shihni Hasibe Mazioğlu, "Mehmet Akif Ersoy", Eski Türk Edebiyatı Makaleleri, TDK Yayınları, Ankara 2014, s. 583-600.

4 Formë e poezisë në letërsinë perse, arabe dhe osmane. Me dyvargësh me rimë të përputhur.

5 Formë e shkurtyr poetike me 5-15 dyvargësh.

6 "Kjo është gjëja që më tepër pëlqej në jetë: / Fjala e fortë si druri të më jetë, e vetmja e vërtetë!" ("Dy shokë në Rrugën e Fatihut", Libri i Katërt: Në Qyrsinë e Fatihut, Safahat, fq. 308)

7 "Pa shih me qafë përkulur kush po qan ? / E drejta për të jetuar, e jotja, o musliman! / Shpëtoje atë të pashpresë për hir të Zotit./ Nga gjumërat e vdekjes zgjohu, pra!" ("Zgjohu", Libri i Pestë, Safahat. Fq. 375)

8 Poezi që nuk janë përfshirë në Safahat.

9 "A ende të përfytyemi?" Libri i shtatë, Hijet, Safahat, s. 527.

10 Shihni për shembull. "Të mos ndalemi", Libri i parë: Safahat, Safahat, fq. 74.

11 Poezi të papërfshira në Safahat, fq. 657.

MEHMET AKİF'İN BÜLBÜL İLE “HASBİHÂL”İ

“BILBILI” DHE “HALLQARJA” TEK MEHMET AKIFI

Prof. Dr. Hasan AKAY

Girizgâh/” Hasbihâl” Nasıl Okunabilir?

Mehmet Akif'in hayatını, sanata ve hayata bakışını yansıtan en anlamlı metinlerinden biri “Hasbihâl”dir. Mehmet Akif “Hasbihâl”inde ne diyor, ne demek istiyor? Söylemi, eylemi ne? Bu hususta ne denebilir, nasıl bir bakış denenebilir? Şöyle-seri bir nazarlabakıp geçebiliriz, sadece ipucu olarak. Ya da okuma tarzlarından giriş mahiyetinde kısaca söz edebiliriz. Meselâ bu denilebilir ki: Akif'in “Hasbihâl” şiiri, görünüşte bülbül ile, hakikatte ise melâl ya da derin hüznün ile, melâlin helâli ile hasbihalin şiiridir. Öyle ki her bir muhababını metindeki suretlerle, melâl-âşına şairlerden gizli alıntılar ve vahy-âşinâ olanlara ilahî atıflarla selâmlamaktadır. Çağdaşlarınıninkine pek benzemeyen, çok özel, seçkin feryatlar ile. Çünkü bu, ne Fikret'in melâli, ne Yahya Kemal'in melâli, ne Hâşim'in de ikinci, üçüncü ve sonuncu yenicilerin melâlidir. On-

Si mund të kuptohet “Hallqarje”?

Poezia “Hallqarje” është një nga tekstet më kuptimplote që pasqyron jetën dhe pikëpamjen e Mehmet Akifit ndaj saj dhe artit. Çfarë thotë Mehmet Akifi tek poezia “Hallqarje”, çfarë kërkon të thotë ai? Çfarë shpreh, çfarë nënkupton? Çfarë mund të thuhet në lidhje me këtë çështje, si mund të cilësohet pikëpamja e tij? Mund t'i hedhim një sy shpejt e shpejt, vetëm duke prekur elementët kryesorë. Ose mund të flasim si fillim për mënyrat e leximit, kuptimit të saj. Për shembull mund të thuhet se poezia “Hallqarje” e Akifit, është poezia e qarjes së hallit, në pamje të jashtme me bilbilin, por në të vërtetë me mërzitjen, trishtimin e thellë, me pranimin hyjnor të trishtimit. Në mënyrë të tillë që poeti në vargjet e poezisë së tij përhëndet çdo lexues me huazime të fshehta marrë nga poetët që e njohin mirë trishtimin dhe me referenca hyjnore marrë nga poetët që e njohin mirë hyjnoren. Në këtë poezi ka klithma dhimbjeje shumë të veçanta,

ların melâinde karanlık ve karalık (bedbinlik) tezahür ederken Akif'in karanlığında “nûr-i mûnîr” gözükmektedir. O yüzden böyle bir gecenin hiç bitmemesini ister.

Denilebilir ki: Şair, bir nevi hayâlî bir “miraç”tan söz etmektedir. Kendi hayali –muhayyilesi-, sevgilinin hayali ve bir rehber eşliğinde. Şiirde bu urûcun –seyir değil fakat urûcun- hem tarzı ve tekniği – söz arasinda- anlatılmakta, hem de urûc esnasında ne gibi olayların geçtiği görsel ve işitsel efektlerle canlandırılmaktadır. Makro âlemle mikro âlem arasında gidip gelmektedir nazar. Kameranın hareketleri hem dışa hem de içe doğrudur. Bazen her ikisini de aynı ekranda göstermektedir. Şiir, şairin perspektifinden bu şekilde okunabilir (Ki şair bu hakkını kullanmıştır zaten. Sonrası ona ait değildir).

Bu bağlamda biraz farklı bir okuma da yapılabilir. Meselâ, metinde, “bûlbûl” sûretinde -adı ve kimliği saklı- bir ‘ilâhî şair’in konuştuğunu kabul ederek. (Diyelim ki, İkbâl gibi bir şair!). Çünkü metinde hususi bir dil ile konuşuluyor (Şairlere mahsus ‘ikinci dil’i vs.yi kastetmiyorum; muhataplarına özel bir dil, dinleyici çok olduğu halde, sadece özel muhatapların alıcılarınca anlama dönüşen, sadece onlara özel bir mesaj ileten bir ‘dil’. Her dinleyen kendince bir şeyler anlıyor, fakat meramı ve maksadı ancak hassas bir kalbi olanlar anlıyor. Bir de şöyle diyenler var: “Akif büyük bir söz mü söylemiş? Hayır. Şair işte. Ne var bu metinde anlaşılacak? Pek de derin değil ya da edebi değeri estetik ederi pek yok!”. İşin püf noktası da burada zaten. Şairin yaptığı manevranın farkına varanlar arif okurdur, öyle ileri geri laflar edenler değil elbet.. Şairin yaptığı bu noktada Yunus Emre'nin söylediğidir: Hani diyor ya: “Münâfıklar gözünden örter mânâ yüzünü”.

të përzgjedhura, që nuk ngjasojnë me ato tek poetët modern. Trishtimi i shprehur këtu nuk është as trishtimi i poetit Fikret, as trishtimi i Jahja Kemalit, as trishtimi i poetit Hashim dhe as trishtimi i inovatorëve të parë, të dytë apo të fundit. Ndërkohë që në trishtimin e këtyre poetëve manifestohet errësirë dhe pesimizëm, në errësirën e Akifit vihet re “shkëlqimi i nurit (dritës hyjnore)”. Prandaj ai në poezinë e tij kërkon që një natë e tillë të mos mbarojë kurrë.

Mund të thuhet edhe kjo: Poeti flet për një lloj ngritjeje imagjinare drejt qiellit. Ëndrra e vetë – imagjinata e tij – është i shoqëruar nga imazhi i të dashurës dhe një udhërrëfyes. Në poezi nga njëra anë tregohet – nëpërmjet fjalëve të përdorura – mënyra dhe teknika e kësaj ngritjeje - këtu nuk e kam fjalën për rrugën që ndiqet gjatë ngritjes por për ngritjen vetë – dhe nga ana tjetër inskenohen me efekte vizuale dhe dëgjimore ngjarjet që ndodhin në momentin e ngritjes drejt qiellit. Syri vete dhe vjen midis makro botës dhe mikro botës. Lëvizjet e kamerës janë edhe drejtimin për brenda por edhe në drejtimin për jashtë. Në këtë mënyrë mund të lexohet poezia e parë nga perspektiva e poetit. (Poeti tashmë e ka përdorur të drejtën për ta lexuar poezinë në këtë mënyrë. Vazhdimi nuk varet më prej tij).

Në këtë kuadër mund të bëhet edhe një lexim pak më ndryshe. Për shembull mund të supozojmë se në poezi flet një poet hyjnor –pa emër dhe pa identitet- i cili shfaqet me shëmbëlltërinë e “bilbililit”. (Mund të themi se ky mund të jetë një poet si Ikbâl'i). Bëhet një supozim i tillë nisur nga fakti se në poezi përdoret një gjuhë e veçantë. (Nuk e kam fjalën këtu për “gjuhën e dytë” që përdorin vetëm poetët apo diçka të tillë, por për një gjuhë të veçantë drejtuar lexuesve, një gjuhë që edhe pse dëgjohej nga shumë vetë, arrin të kuptohet vetëm nga ana e atyre lexuesve të cilëve u drejtohet, një gjuhë që u përcjell një mesazh të veçantë vetëm këtyre të fundit.) Çdo dëgjues

Şair de, örtüyor anlamı ve “râsîhîn”e özel olarak gösteriyor. (Anlamı ancak, imanı ve idraki kavî, geniş nazarlara açmak istiyor. Öz anlamı kıskanıyor sanki kem nazardan). Nedir örtük olanın üzerini açacak olan o halde? Tabii ki şairle “hem-derd” ve “hem-nazar” olandır. Nazardaki özdür. ‘Özü gören göz’dür. Misâli de, yine, söz konusu kavramın geçtiği Kitap içinde mevcuttur. Meselâ, “Bu Kitab’ı okuyanların bazılarında iman artıyor, bazılarında ise küfür’. Bu yüzden öz sahiplerinin, basiret başarı sahiplerinin anlamlandırması, imanın artması gibidir. “Yâ üli’-elbâb” hitabındaki ‘öz sahipleri’ neyse, öyle.. Yöntemin katkısı nedir denilirse, metne bir ‘aş’ yapma ya da ‘maya’ çalma kabilindendir. Tutması için, şartları haiz olmak şarttır. Bunlar ne ise...).

Denilebilir ki: Mehmet Akif “Hasbihâl”i, şairin perspektifinden okunamaz; çünkü metne yakından bakarsanız şairin istediği de budur. Yani şair, ‘okur’un aynasında kendini söyletmektedir. Okurun bir ‘ayna’ olarak kullanılması, metnin stratejisi açısından olduğu kadar şairin algı tarzı ve söylediği söze karşı benimsediği –tevazu- tavrı açısından da uygun bir tasarruftur. Metne, şair tarafından değil de okur tarafından, yani özel bir ‘ayna’ olarak kullanılan okur açısından baktığınızda “konuşan”ın ‘kimliği’ değişecektir. Bu takdirde, konuşan okurdur şaire karşı. Tabii şairin konumlandırması gereği. Okuyucu olarak okuyun metni: “Ey bülbül-i ter-zebân-ı irfân/ Dem-beste nevâlarınla vicdân”.. Ne oldu? “Bülbül” bizzat şair, “vicdan” da şairin değil, okurun “vicdani” oldu. Bu bir ‘yer değiştirme’dir, bir artistik ya da taktik manevradır. Ancak “yerinden etme”, “yerini kapma” veya “yerine geçme” değildir; sadece bir konum değiştirmedir. Şairin okur, okurun da şair suretini ariyeten aldığı ve şairin arzu ettiği şekilde, derin bir halleşmeye dahil ve müdahil

kupton dışka sipas mendjes së tij, por qëllimin dhe kuptimin e vërtetë e kuptojnë vetëm ata që kanë një zemër të ndjeshme. Pastaj ka edhe nga ata qëshprehen kështu: “Mos tha ndonjë gjë të madhe Akifi? Jo. Ai thjesht poet ishte. A ka ndonjë gjë të pakuptueshme në këto poezi? Nuk janë edhe aq të thella, nuk kanë ndonjë vlerë të madhe letrare apo estetike”. Këtu qëndron edhe pika kyçe e këtij diskutimi. Akifin e lexojnë ata që kanë arritur ta kuptojnë teknikën e tij dhe jo ata që flasin lartë e poshtë llafe për të. Në këtë pikë poeti vepron ashtu siç ka thënë edhe Junus Emre në këtë shprehje: “Për shkak të hipokritëve, kuptimi mbulon fytyrën e tij”. Edhe poeti e mbulon kuptimin e poezisë së tij dhe e shfaqë atë vetëm për lexuesit që thellohen në të kuptuarin e saj. (Kuptimin e poezisë së tij ai e shfaq vetëm për opinionin e gjerë që ka një besim dhe perceptim të fuqishëm. Duket sikur poeti e ruan me xheloz kuptimin e vërtetë të poezisë së tij nga sytë keqdashës). Atëherë çfarë është ajo që do të heq mbulesën e këtyre kuptimeve të mbuluara? Sigurisht që janë ata lexues të cilët janë bashkë-vuajtës dhe kanë të njëjtat përjasje me poetin. Edhe shprehja “është thelbi i vështrimit, por është syri që shikon thelbin” është e vlefshme për të gjithë librin ku ndodhet poezia në fjalë. Për shembull thuhet se tek disa prej atyre që lexojnë këtë libër shtohet besimi por tek disa të tjerë shtohet mallkimi. Prandaj kuptimi i poezisë nga lexuesit e vërtetë të saj, nga lexuesit mendjehollë dhe të suksesshëm sjell rritjen e besimit. Janë këta lexues që poeti u bënë thirrje me shprehjen “o njerëz të mençur”. Nëse do pyesim se çfarë ka sjellë kjo lloj metode, mund të themi se ajo bënë të mundur zhvillimin e tekstit sikur të ishte si një lloj vaksinimi apo farëzimi. Që të ketë sukses duhet patjetër që kushtet të jenë të favorshme. Cilado që të jenë ato kushte...

Mund të thuhet se: poezia “Hallqarja” e Mehmet Akifit nuk mund të lexohet nga perspektiva e poetit sepse po ta shihni nga afër poezinë do ta kuptoni se kjo është edhe ajo që

olduğu durumdur bu. Şair, ‘bülbul’ü “ayna olarak tutmuştur sûretine” ve gözüne her biri birbirinden derdli ‘ârif okur’ gözükmüş-tür. Şiiri bu bağlamda başındna sonuna kadar ciddiyetle okursanız, kendinizi şaire karşı samimi bir hitabe irad ederken bulacaksınız. O takdirde metne, “bendensin, kabulümsün” demiş olacaksınız. Bu da sizin hasbihalin anlam sofrasına eklediğiniz ‘tuz’unuz olacaktır.

Denilebilir ki: Şair, mecaz diliyle, can yoldaşından, kendisinden söz etmekte, kendisiyle söyleşmektedir. Denilebilir ki: Şair, herkesin bildiğini zannettiği fakat mahiyetinden habersiz olduğu bir kimlikle dertleşme ânlarını paylaşmaktadır. Manevi fütûhâta açılan bir özel meclisten, bir “bezm-i fütûh”dan bahsediyor (ki çağdaşlarından Cenab’ın açtığı “bezm-i neşât”ta ve benzerlerinde o zevkin esâmesi okunmaz). Denilebilir ki: Şair, simgesel değeri de olan bir varlık üzerinden meramını aktarmaktadır ki bunun sanat dilindeki karşılığı, “nitelikli okuyucu”dur. Öyle okurlara can kurban tabii. Denilebilir ki: Şair, Hızır yerine geçirdiği bir sembol ile olağanüstü bir seyir ve seyahat gerçekleştirmektedir (Ki çözümü, ancak küresel veya kozmik bir “yolculuk” kavramı üzerinden gerçekleştirilebilir. Meselâ, Gazzâlî’nin, “yolculuk” kavrayışı üzerinden.). Denilebilir ki: Şair, İlahi Komedyâ’da yapılanın bir benzerini İlahi Medya’da gerçekleştirmektedir (Ki Dante’nin bir kadın –Beatrice- eşliğinde yaptırdığı uhrevi ya da hayalî yolculuğu “irfan bülbulü” ile, onun nağmelerinin açtığı ruhsal atmosferde yaptırması, hem kültür, hem itikat, hem de zihniyet bakımından daha kavi, daha uygundur. Söz konusu “bülbul” de zaten “elçi”nin sembolüdür).

Denilebilir ki: Şair, Bu nağmelerin vasfı nedir ki büyük bir enerji yükleyerek canı “öte âlem-

synon poeti. Pra këtu poeti na tregon veten e tij të reflektuar në pasqyrën e lexuesit. Përdorimi i lexuesit si një “pasqyrë” është një zgjedhje e përshtatshme si për nga ana e strategjisë së tekstit ashtu edhe nga ana e stilit të perceptimit të poetit dhe qëndrimit që ai mban – modestisë që tregon – lidhur me atë që thotë. Nëse poezinë do ta shihni jo nga perspektiva e poetit, por nga perspektiva e lexuesit, pra e lexuesit që përdoret si një “pasqyrë” e veçantë, do të vëreni se identiteti i narratorit ndryshon. Në këtë rast narrator nuk është poeti, por lexuesi. Sigurisht që kjo është rezultat e pozicionimit të poezisë. Lexojeni poezinë si lexues: “O bilbili i njohjes thellësinore, fjalëshpejtë, / Ndërgjegjja me këngët e tua magjepsët.” Çfarë ndodhi? Bilbili nuk është më vetë poeti dhe ndërgjegjja nuk është më ajo e poetit, ajo bëhet e vetë lexuesit. Ky është pra një ndryshim vendi, një manovër apo taktikë artistike. Por kujdes se ky nuk është një “heqje nga vendi”, “marrje vendi” apo “zënie vendi”, është vetëm një ndryshim i vendndodhjes. Është situata në të cilën poeti merr shëmbëlltërinë e lexuesit dhe lexuesi atë të poetit, është situata e përfshirjes brenda një drejtë-kuptimi reciprokë të thellë, ashtu siç e dëshiron poeti. Poeti e ka përdorur “bilbilin” si pasqyrë për pasqyrimin e shëmbëlltërisë së tij, në sytë e së cilës dallohen lexuesit mendjendritur që janë njëri më i vuajtur se tjetri. Po ta lexoni poezinë që nga fillimi duke e parë në këtë perspektivë, në fund do ta gjeni veten duke iu drejtuar poetit dhe duke folur me atë në mënyrë miqësore. Në këtë rast do ju duhet të thoni për tekstin se “është pjesë e juaja”, se “është i pranuar” prej jush. Dhe ky do të jetë kontributi juaj në sofrën e kuptimit të poezisë “Hallqarja”.

Mund të thuhet se: Poeti me gjuhën metaforike flet për bashkudhëtarin e tij, për veten e tij dhe me veten e tij. Mund të thuhet se: poeti ndan momentet e qarjes së halleve me një identitet të cilin të gjithë kujtojnë se e njohin por asnjë s’e ka idenë e përmbytjes së tij. Poeti flet për një kuvend të posaçëm që hapet ndaj pushtimit

lere” yükseltecek kadar güçlü nağmelerden söz ettiğine göre, bu sesler ancak mucize nağmelerin sesi olmalıdır ki, bazı dizelerin de telkin ettiği gibi, bunlar “okunan vahiy” (vahy-i metlûv)den başka bir şey değildir. Ruhü yüce âlemlere yükseltme gücü ancak “ruh olan, ledün olan, idraki yakan nâle”lerdedir. İşaretlerin âyet olduğu, âyetlerin de âfâk ve enfûsdeki işaretler olarak görüldüğü yerdedir. Ve onları okuyanlar da, ilâhî kelâm üzerinden, hasbihal ediyorlar demektir. Gören gözlere gizli değildir.

Denilebilir ki: Şair, kavramsal okumaya da müsait bir metin oluşturmuştur. Bunlar üzerinden metnin tefekkür ve metafizik boyutu vs. açıklanabilir. Bu metnin ilk boyutunda geçerlidir (Diğer boyutlar için daha hususi bir yönleme başvurmak lazımdır).

Denilebilir ki: Şair, metinlerarasılık bakımından son derece zengin, mevzuya ve ahvale, belîğ teknik ve taktiklere uygun, geleneğin içinden gelen meşru ve çok sesli bir şiirörmüştür. Bu bakımdan şiirde çok boyutlu bir âlemlerarasılık söz konusudur. Başka metinlerinde de (meselâ, “Tevhid” şiirinde) buna benzer âlemler üzerinden konuşulmaktadır. Şair, adeta, metinlerin süperuzayındaki “sûretler çarşısı”ndan ödünç alarak işlevsel kıldığı birtakım sûretlerle -bir ve beraber olarak, ama her birinde kendi- öz sesiyle konuşmakta, görünümünü çoğaltırken anlamı takviye etmektedir (Bu noktada, metinde kimlerin konuştuğunu tespit ve anlamlandırma bakımından, “çokseslilik” üzerinde de durulabilir). Metin sırf bu açıdan da irdelenebilir. Bu metin, sadece gönderdikleriyle değil, fakat aynı zamanda kendisine -belli belirsiz, izler halinde- gönderenleriyle de önemlidir. (Şeyh Galib'den M.Naci'ye ve hattâ çağdaşı Tefvik Fikret'e; müteakip dönemden de Ne-

shpirtëror, flet për një asamble-pushtimi. (Ndërkohë që në “kuvendin e haresë” që sjell një nga poetët modern Xhenabi dhe poetë të tjerë, nuk arrin të lexosh të njëjtën kënaqësi). Mund të thuhet se: Poeti e përcjellë idenë e tij nëpërmjet një krijese me vlerë simbolike, që mund të përkthehet në gjuhën e artit si “lexues cilësor”. Është fat i madh të gësh lexues të tillë sigurisht. Mund të thuhet se: Poeti me anë të një simboli të përdorur në vend të të dërguarit nga zoti për ndihmë, realizon një rrugëtim dhe udhëtim të jashtëzakonshëm. (Në këtë rast, zgjidhja mund të realizohet vetëm nëpërmjet konceptit të “udhëtimit” global ose kozmik, siç është për shembull koncepti i udhëtimit të Gazzâlî-së.) Mund të thuhet se: Poeti, realizon diçka të ngjashme si tek Komedia Hyjnore, por këtë radhë nën emërtimin Media Hyjnore. (Ndërkohë që udhëtimi imagjinar për tek bota e pëtejme të cilin Dante e realizoi i shoqëruar nga një femër – Beatriceja – duket më i fuqishëm dhe më i përshtatshëm si nga këndvështrimi kulturor ashtu edhe nga këndvështrimi besimtar dhe mendor kur realizohet nëpërmjet “bilbilit të ditur” nën atmosferën shpirtërore që krijojnë cicërimat e tij. “Bilbili” në fjalë është njëkohësisht simboli i “ndërmjetësit”.)

Mund të shtrohet pyetja: Si janë këta tinguj të cilëve poeti u ngarkon një energji të madhe dhe për të cilët shprehet se janë tinguj aq të fuqishëm saqë e ngrënë shpirtin peshë deri tek “botët e pëtejme”? Këto cicërima duhet të jenë patjetër cicërimat e tingujve të mrekullisë, që ashtu siç sugjestionohet edhe në disa vargje këta nuk janë gjë tjetër veçse melodi hyjnore frymëzuese. Fuqia për ta ngritur shpirtin drejt botëve të madhërishtme është veçse një rënkim “shpirtëror, hyjnor, që djegë perceptimin”. Ky rënkim ndodhet atje ku shenjat janë ajete dhe ajetet janë shenja objektive dhe subjektive. Dhe kjo do të thotë se ata që i lexojnë këto qajnë hallet nëpërmjet shprehjes hyjnore. Për sytë që shikojnë kjo nuk është e fshehtë.

cip Fazil'a kadar). Muhatabıyla konuşma teknikleriyle de –bunların şaire özgü ayırt edici bir nitelik oluşturup oluşturmalarıyla da ilgilenilebilir. (Sözün seyri hangi suretle konuştüğünü açık edebiliyor. Kim adına ve neyi konuştüğünü da. Ama, bu konuşma değildir aslanan, onun üzerinden seslendirdiği, icra ettiği, yeniden oluşturduğu ve söylediğidir. Eylemi de budur. Yer yer past işi söyleyişlerle yer yer de hiç beklenmedik parodilerle karşılaşıyoruz çünkü).

Denilebilir ki: Şair, “bülbul” sesiyle ve nağmesiyle hem örttüğü hem de gösterdiği bir kimlikten, “râsihinden” olan bir kişilikten bahsetmektedir ki bu zevât, ses ve nefes ve nağme için olduğu kadar, tesir bakımından da güçlüdür. Ve fakat şair bunu açık etmezsiniz! sadece birtakım evsafıyla –rüzgârın, varlığını esintisiyle hissettirmesi gibi- ima ve ifade etmek suretiyle halleşmenin deşifresini okurlara emanet etmektedir. Bu bağlamda dinlenen “O sesler, can yoldaşı oldukça” şaire de hasbihale katılan derin dinleyicilere de “bu âlemde karar yok” demek ister. Bizim de kararımız elden gidiyor zaten... Dilden de gitmeden önce tedbirini alalım. Tedbirin iyisi, “eve dönmek, şarkıya dönmek” (yani “nağmeler”e/ “nevâlara” dönmek), yani “metne dönmek”tir. Çünkü metin aslın aynısı değil, aynasıdır. Ruhların okuduğu bir tin yazıtı! “En derinler”in daha çok nasiplendiği bir gök sofrası. Nisbetine bakanların da nasibi olsa gerektir. Yani, bu bağlamda “ıstırabın ve yanışın” var mı, yok mu; ona göre!..

“Bülbul-i irfan” gibi bir ıstırabın ve yanışın yoksa, “hikmet”i sana kâfidir. O takdirde, Hasbihal’in melâline aldırılmayabilirsin. Ama, ıstırabın ve yanışın gönlünde yer etmişse, “öz”ün peşinden ayrılmamalısın... Hasbihal’in melâline hâl-âşinâ olmalısın. Âkif’in

Mund të thuhet se: Poeti ka krijuar një tekst të përshtatshëm edhe për një lexim konceptual. Njëpërmjet këtij leximi mund të shpjegohen dimensionet reflektuese dhe metafizike të tekstit si dhe dimensionet të tjera të tij. Në fakt kjo është e vlefshme më tepër për dimensionin e parë që përmendëm. (Për dimensionet e tjera duhet aplikuar një metodë më specifike).

Mund të thuhet se: Për sa i përket plotësisë së tekstit, poeti ka thurur një poezi të ardhur nga tradita, shumë të pasur, të vlefshme dhe me shumë zëra, në përputhje me temën dhe rrethanat, me teknikat dhe taktikat elokuede. Nga ky pikëvështrim, në poezi dallohet një ndër-botë shumëdimensionale. Edhe në poezi të tjera, (si për shembull në poezinë “Besim në një zot apo Klithmë”), flitet në lidhje me ndër-bota të ngjashme me këtë. Poeti flet me zërin e vet me të gjitha një nga një ose me të gjitha së bashku nga disa prej shëmbëlltyrave të cilat i ka marrë hua nga “dyqani i shëmbëlltyrave” të super-kozmosit në tekstet e tij dhe i ka bërë funksionale, dhe ndërkohë që poeti i shumon ato, u përforcon edhe kuptimin. (Në këtë pikë, mund të ndalemi edhe tek çështja e “poli-fonisë” (shumë-zërave), me qëllim për të përcaktuar dhe kuptuar se kush është duke folur në tekst). Pra teksti mund të analizohet edhe vetëm nga kjo anë. Ky tekst nuk është i rëndësishëm vetëm për ato që na përcjellë, por njëkohësisht edhe për ato që i adresohen atij vetë në formën e gjurmëve të paqarta. (Siç mund të jenë adresimet e bëra nga ana e poetëve që nga Shejh Galibi e deri tek M. Naxhi, e madje deri tek modernitë Tevfik Fikret, si dhe Nexhip Fazëll (Necip Fazil) që i përket periudhës pasardhëse). Mund të interesohemi edhe me teknikat që përdor teksta i drejtohet lexuesit, nëse këto teknika janë karakteristike për poetin dhe nëse janë ndonjë veçori dalluese. (Mund të përcaktohet qartazi se me sa rrjedhshmëri përdoret fjala, ose se kush po flet dhe në emër të kujt po flet. Por ajo që është thelbësore nuk është e folura, por ajo të cilës i është dhënë zë,

şairlerinden biri (İkbal) diyor ki: “Yarı yanmış bir pervanenin şu güzel, ince cevabını hiçbir kitapta bulamazsın... Çünkü “çırpınıştır hayatı canlı yapan; çırpınıştır hayatı kanatlan-dıran.”² Bir yol tutmuşsun, yürü! Ne olur ne olmaz, “ileri”den ve “öte”den nazarını ayırma. Zira, şairin dediği gibi, ancak “Allah bilir ne var ilerde..”

Şimdi beride olana, ‘öte’nin berisinde olana yakından göz atabiliriz.

Mehmet Âkif’in “Bülbül”le Manzum “Hasbihâl”i

“Hasbihâl” dertleşme, görüşüp hâlleşme demektir. Bir hâl ilmi hâlî vardır. Herkesle hasbihâl edilmez. Peki kim kiminle dertleşir? Bir: Hâlden -ve dolayısıyla dertten- anlayanlar! Yani aynı hâlî yaşayanlar hâlleşebilir. Hâlden anlamayana dert açılmaz. Dert, bir sırdır. Her kese açılmaz. İki: Dert ancak sır tutmayı bilenlere söylenir. Hazreti Ali’nin deyişyle, “Sır, senin esirindir; fakat söylediğin zaman sen onun esiri olursun.” Bu sebeple ancak, hâlden anlayanla, sır tutabilenlerle dertleşilebilir. Derttaş olmak için, aynı derdden mustarip olmak gerekmez, fakat aynı derdi dert edinmiş gibi dertlenmiş olmak gerekir; bir aynılaşma, bir empati, bir ve beraber olma rûhundan haberli olma durumu yani. Üç: Her mahlûka dert açılmaz. Açılırsa dert olur, gedik büyür. ‘Açık’lardan yararlanmak için bekleyen nice kişiler var. Pıtrak gibi üreyen bir yığındır bu. Şimdi şöyle bir soru akla gelebilir:

Âkif, yaratılmışlar içinde kime derdini anlatabilir(di)? Cevap verelim: Âkif’in hâlde hâldaşı, yolda yoldaşı, derde derttaşı mübarek ve muazzez olan “bülbül”dür. O, ancak onunla dertleşebilirdi. [Onun “Bülbül”ü, Süleyman peygamberin hâldaşı olan “Hüdhüd” gibidir. Asla küçük görülemez. (Yani küçük iken

ajo që kryhet, ajo që rikrijohet. Ajo që thuhet. Thelbësor është veprim pra, sepse vende vende rastisim në shprehjen e veprimit dhe vende vende në parodi të papritura).

Mund të thuhet se: Poeti nëpërmjet zërit dhe melodive të “bilbilit”, flet për një karakter, për një karakter të fortë të cilin edhe e mbulon por edhe e tregon. Ky karakter aq sa është i fuqishëm nga ana e zërit, frymës dhe melodisë, po aq është i fuqishëm edhe nga ana e ndikimit. Dhe në fakt poeti, jo në mënyrë të hapur¹ por vetëm nëpërmjet nënkuptimit dhe shprehjes së disa cilësive, -siç për shembull të ndjerit e erës nëpërmjet fryrjes së ekzistencës,- u beson lexuesve të tij deshifrimin e qarjes reciproke të halleve. Në këtë kuadër, “zërat që dëgjohen kur bëhen bashkudhëtar”, si poetit ashtu edhe lexuesve të thelluar në lexim që janë bashkuar në hallqarje, kërkojnë tu thotë se “Kjo botë nuk ka karar”. Edhe ne po e humbasim tashmë karar... Të marrim masat përpara se ta humbasim atë edhe nga gjuha. Masa më e mirë që mund të merret është “kthimi në shtëpi, kthimi me këngë”, (pra kthimi tek meloditë, tek tingujt), pra “kthimi tek teksti”. Sepse teksti nuk është i njëjtë me origjinalin, por është pasqyrimi i tij. Është një mbishkrim shpirtëror! Është një sofër qiellore që më tepër e kanë për fat ta kenë lexuesit që thellohen më shumë. Por që duhet ta kenë për fat edhe ata që e shohin negativisht. Pra kjo do të përcaktohet në varësi të gjendjes, të gjendjes nëse ka apo jo “vuajtje, përvëlím”.

Nëse nuk ka një vuajtje ose përvëlím si ai i “bilbilit të ditur”, do të të mjaftojë mençuria e tij. Në këtë rast mund të mos e vësh re trishtimin e “Hallqarjes”. Por në qoftë se vuajtja dhe përvëlími kanë zënë vend në shpirtin tënd, nuk duhet të largohesh nga “thelbësorja”. Duhet të njihesh me gjendjen e trishtimit të “Hallqarjes”. Një nga poetët e Akifit (Ikbal-i) thotë se: “Nuk mund ta gesh në asnjë libër këtë përgjigje të bukur dhe fine të fluturës së dritës të djegur

büyük mevkiiindedir -ve bu bağlamda iltifat da görmüştür-. Sadece sesi için değil, aynı zamanda 'söz'ü için, terennümü için, 'göz'ü için. Allah'ın yarattığında küçüklük ve kusur bulunamaz çünkü. O'nun için sinek yaratmak neyse, evreni yaratmak da odur çünkü]]. Âkif'in bülbülü, zaten sıradan bir kuş değil; sıradışı, bambaşka, farklı özelliklere sahip bir varlığa dön(üş)müş. O yüzden derd-âşinâdır: Âkif'in kalbine deşmektedir terennümü. O, terennüm eden bir Âkif gibidir. "Bülbül", "Hasbihâl"ın nağme hâlinde gözükmesidir bu bağlamda ve "Hasbihâl", "Bülbül"ün söz- zel hâlidir.

Âkif, "Hasbihâl" şiiirinde âdeta tabiat âlemin-den bir beden ikizi çıkartır. Bülbülü, 'soyut beden' olarak konuşturur o. Buradaki bülbülün karakteristik özelliği, 'irfan sahibi', derin anlayış sahibi olmasıdır. Âkif'in 'bülbül'ü, ârif-tir. Ârife tarif gerekmez. Nitekim Âkif de za-ten, derdini tarif etmez.. 'Bülbül' aynı hâliyle, Âkif'e derdini sözsüz olarak -nağme halinde-döker. Çünkü böyle derdin aktarımında bildik gramer yoktur. O, 'bu dünyanın bülbülü' için geçerlidir, öteki için geçerli değildir. Çünkü Âkif'in sıra dışı 'bülbül'ü, nağmesi (feryadı) ile arşa çıkar. Bülbülün feryadı, mazlûmun âhı gibi, ışık hızıyla arşa yükselir. Âh'ı burak gibidir. (Denilebilir ki, Âkif'in 'bülbül'ü de bir nevi "burak"tır). Ve Âkif'in 'burak'ı, bahset-tiği "bülbül"dür. Onun da bir hududu vardır; '(s)öz'ü daha öteye taşıyamayacağı noktada durur; sonrası kalır. Çünkü sonrasına yürek dayan(a)maz. Orda 'bülbül'ün de, âhın da, sözün de kimliği değişir; 'açık sır' gibi âşikâr olur.

"Bülbül"ün Arka Bahçesi: "Hasbihâl"ın Hasbihâli

"Hasbihâl", "Bülbül" şiiirinin ilk gözağrısıdır. Alt metnidir. Girizgâhdır. Metiniçi yorumu-

për gjysmë... "Përpëlitja është ajo që e mban jetën të gjallë, përpëlitja është ajo që e bënë jetën me krahë"². E ke nisur një rrugë, vazhdo ec! Çfarëdo që të ndodhi mos i nda sytë nga "e përparmja" dhe nga "e përtejmeja". Sepse ashtu siç thotë edhe poeti, "vetëm zoti e di se çfarë ka më tutje".

Tani mund t'i hedhim një sy nga afër asaj që është në largësi dhe për atë që është më afër se "e përtejmeja".

"Hallqarja" Poetike e Mehmet Akifit me "Bilbilin"

"Hallqarje" do të thotë të qash hallet, të shprehësh problemet me dikë. Ka një rregullore të qarjes së halleve. Nuk mund t'i qash hallet me çdokënd. Po mirë, me kë mund të qahen hallet? Së pari me ata që e kuptojnë hallin, problemin. Pra me ata që përjetojnë të njëjtin hall. Nuk mund të qahen hallet me atë që nuk i kupton ato. Halli është një sekret, nuk mund të ndahet me të gjithë. Së dyti: Halli u thuhet vetëm atyre që dinë të mbajnë sekretet. Ose e thënë me shprehjen e Shenjtorit Ali "Sekreti është rob i tij", por nëse e tregon atë, atëherë ti bëhesh rob i tij". Prandaj mund të qahen hallet vetëm me ata që të kuptojnë dhe që mund të mbajnë sekretin. Që të jesh bashkë-vuajtës nuk do të thotë të vuash patjetër nga i njëjti hall, por do të thotë ta ndjesh atë hall njësoj sikur të ishte halli yt, do të thotë që të vihesh një gjendje shpirtërore të ngjashme me hallexhiun, të vësh veten në vendin e tij dhe të jesh bashkë me të. Së treti; jo me çdo lloj krijese ndahet halli. Se po u bë diçka e tillë lindin probleme dhe halli bëhet më i madh. Ka aq shumë njerëz që presin të përfitojnë nga të metat e të tjerëve. Dhe kjo bëhet si një bimë gjembaçe që shumohet pa pushim. Tani mund t'ju lind një pyetje e tillë:

Me kë mund ta qante hallin Akifi nga gjithë ato krijesa? Dhe le të përgjigjemi: bashkë-vuajtësi në vuajtje, bashkudhëtari në rrugëtim, bashkë-hallexhiu në halle për Akifin është "bilbili" i

dur.³ “Hasbihâl”de şair, bülbül ile sıradışı -kozmetik içerikli- bir söyleşiye giriyor, onunla dertleşiyor, hâlleşiyor. Bülbülü(n sesini) yoldaş olarak görüyor, onun sesiyle fezalara uçuyor. Bu uçuşun hızından söz de nasipleniyor ve -işaretlerle dolu- enfes dizeler oluşuyor. Meselâ: a) “Eşvâkîma dar gelir de eb’âd,/ Eyler fikrim fezâlar îcâd (Arzularıma dar gelir boyutlar, mesafeler/Düşüncelerim fezâlar icat eyler) diyor. b) Meselâ: “Ey nûr-i mübîni Kibriyâ’nın/Sînem olmaz mı âsûmânım?/ Gökler mi bütün karârgâhın?/Hiç yerlere uğramaz mı râhın?” (Ey apaçık nûru yüce Allah’ın,/Göğsüm olamaz mı gökyüzün?/Gökler mi hep karâr yerin?/Hiç yerlere düşmez mi yolun?) dizelerinde Şeyh Gâlibâne bir edâ ve derinlik seziliyor (Bunu metinler arası bir göz kırpmaya ya da ustaya selâm olarak da alımlayabiliriz). c) Meselâ: “Ey tâir-i nâz-ı sidre pervâz,/Kalbimde olaydın âşîyan-sâz;/ Bir başka terâne gûş ederdin,/Rûhum gibi sen de cûş ederdin” (Ey Allah katına uçan naz kuşu -bülbül-/Yuvanı kalbimde kurmuş olsaydın,/Orda bir bambaska nağme duyardın/Rûhum gibi sen de coşardın).

Bu dizelerdeki ‘bülbül’, lügatlerin bildiği ve herkesin bildiğini zannettiği küçük kuş değildir. Bu dizelerdeki ‘bülbül’, “Sidre”ye, Arş’a uçma yeteneği gösteren, Cebrail kanatlı bir kuştur (Bu noktada Âkif ‘nazarî olarak’, “Karıncaya bile ulu nazarım vardır” diyen Yunus’un yolundan gitmektedir. Bunun pratik görüntüsü, “Hühüdle” konuşan Süleyman’dır). Bu ‘bülbül’ bildik âlemin dışında kanat açan, hem Âkif’in köklü kaynaklardan çıkarsadığı bir sîmâ, hem kendi sanatının doruklarını -en küçük unsurda bile bir çeşit ‘yüce’likle nitelendirme tavrını kanıtlayan- bir işaret/sembol, hem de kullandığı teknik olarak -söz yerindeyse- “itibârî” bir kuştur (Buradaki “itibârî” sözcüğünü her iki anla-

shenjtë dhe i nderuar. Vetëm me atë mund të qajë hallin poeti. (“Bilbili” i tij është njësoj si zogu pupëz bashkë-vuajtësi i Profetit Sulejman. Nuk mund të nënvlerësohet kurrsesi. (Pra edhe pse është i vogël ai është në një pozitë të lartë – dhe për këtë ai komplimentohet -, jo vetëm për zërin e tij, por njëkohësisht edhe për “fjalën” e tij, këngën e tij, “syrin” e tij. Sepse nuk mund të gjenden të meta apo të pavlera në atë që ka krijuar zotë. Prandaj është njësoj si të krijosh mizën ashtu edhe të krijosh universin)). Bilbili i Akifit tashmë nuk është një zog më radhë. Ai është transformuar në një krijesë të jashtëzakonshme, tjetër për tjetër, me cilësi të veçanta. Prandaj ai e njeh hallin, kënga e tij arrin të prekë zemrën e Akifit. Ai vetë është si një Akif që cicëron. Prandaj “Bilbili” është shfaqja e “Hallqarjes” në formën e melodive, dhe vetë “Hallqarja” është forma e folur e “Bilbilit”.

Në poezinë “Hallqarja”, Akifi arrin madje të nxjerrë nga bota e natyrës një trup binjak. Ai e bënë “bilbilin” të flasë si një trup abstrakt. Veçoria karakteristike e bilbilit këtu është se ai ka “dije”, ka “një botëkuptim të thellë”. “Bilbili” i Akifit është i ditur dhe të diturin nuk ka nevojë ta përshkruash. Në fund të fundit as Akifi nuk e përshkruan hallin e tij. “Bilbili”, në të njëjtën mënyrë ia përcjell hallin Akifit pa fjalë, duke e derdhur atë në tinguj. Sepse ai nuk di ndonjë gramatikë për të përcjellë një hall të tillë. Kjo është e vlefshme për “bilbilin e kësaj bote”, dhe jo për “bilbilin e botës tjetër”. Sepse “bilbili” i jashtëzakonshëm i Akifit ngjitet lartë me këngën (klithmën) e tij. Klithma e bilbilit, ashtu si rënkimi i të shtypurit ngjitet lartë me shpejtësinë e dritës. Ajo është si një rrufe rënkimi. (Mund të thuhet se edhe “bilbili” i Akifit është një lloj rrufeje). Edhe “rrufeja” e Akifit është “bilbili” për të cilin ai flet. Edhe ai ka një kufi: Ai ndalon në pikën ku nuk mund ta përcjellë më tej fjalën (thelbin) e tij, dhe ngelet përgjysmë sepse zemra nuk mundet ta përballojë vazhdimin. Atje ndryshon identiteti

mıyla da geçerli olacak tarzda kullanıyoruz: Hem kurgusal, hem de itibar edilen, itibarra, saygıya değer bir nesne anlamında). Bu sebeple denilebilir ki, Âkif'in bülbülü 'anka-meşreb'tir. Bir rûh bülbüldür. Şiir de, -bu niteliğe eşlik edercesine- kuramsal yoldaşyla hemhâldir. 'Hakiki bülbül' böyle olur. ('Hakiki gül'ler gibi başka bir âlemdendir).

Kuşkusuz, "Bülbül"ün bu arka bahçesinde, uçuşun hızıyla oluşan başka dizeler de var. Onlar üzerinde de bir göz kırpma süresi kadar durulabilir. Böyle sıradışı bir bülbülün nağmeleri de sıradışı olacaktır elbette. Sadece bülbülün mü, hayır, fakat şairin de. Şu dizeler, bir "manzum sohbet" şairinin söyleyeceği sözler midir: "Âzâdesi büsbütün kuyûdun,/Bir şi'r i semâ-zemin sürûdun!" (Bütün engellerden, kayıtlardan kurtulmuş/Göğü zemin edinmiş şiirdir nağmelerin). Tabii, göğü zemin edinmiş bir yüce sözün nağmesi de ona göre olacaktır: "Bir şi'r-i revân ki: Cûy-i cârî/Feyziyle bahâr-ı ömre sârî./Bir nağme ki: Rûhtur, ledündür;/Kur'ân gibi râsihîn içindir." (Öyle bir şiir ki akan bir ırmak sanki/Ömrün baharına yayılıyor bereketi./Bir nağme ki rûhtur, bir ilâhî bilimdir;/Kur'ân gibi -ancak- derin bilginler içindir). Dikkat edilirse 'açık sırlar' verilmektedir şair tarafından, bülbülün kimliğine, mahiyetine dair.

Bu seviyeye yükselen 'söz-nağme'si, ancak özel bir derinliğe sahip olan akıllar ve özel bir kavrayışa malik olan kalpler içindir. Çünkü onu ancak, kalbine ilâhî bilim bağışlanan ulu rûhlar duyabilir. Çünkü onu duyan, rûh kulağıdır. Kur'ân'ı nasıl derin bilginler duyuyor, kalen ve hâlen ve rûhen kavriyorsa, bu tarz sözü (şiiri, bülbül nağmesini) de 'en derinler' ('râsihîn') kavrayabilir. Bülbülün (Âkif'in) konuştuğu o kürsü, her çiğerin teneffüs edebileceği bir yer değildir. Çünkü, gerçekten

edhe i "bilbilit", edhe i rënkimit dhe fjalës, i cili bëhet i njohur si "sekret i hapur".

Kopshti Pas i "Bilbilit": Qarja e Hallit të "Hallqarjes"

"Hallëqarja" është dashuria e parë e "Bilbilit". Është nën teksti, prologu i tij, komenti brenda tekstit³. Tek poezia "Hallqarja", poeti nis të bëjë me bilbilin një bisedë të jashtëzakonshme, - me përmbajtje kozmike -, ai qan hallet, ndan problemet me të. Poeti e shikon zërin e bilbilit si një bashkudhëtar, ai fluturon në hapësirë me atë zë. Nga shpejtësia e këtij fluturimi përfiton edhe fjala edhe kështu krijohen vargjet e mrekullueshme – plotë simbolikë. Shembulli a) "Horizontet e dëshirave m'u vijnë ngushtë, / Kontemplimi më zbulon hapësira." Që shprehur me fjalë të tjera do të thotë se dimensionet janë të ngushta për dëshirat e mija, mendimi im zbulon hapësira. Shembulli b) "O dritë e çiltër e të Madhit, / A s'mund të më bëhet gjoksi qielli yt? / Qiejt, vendqëndrimi yt i gjithë? /Rruga a s'të bie hiç në tokë?". Në këto vargje Shejhi Galibane parandien një qëndrim dhe një thellësi. (Këtë mund ta komentojmë si një shkelje syri ose një përhëndetje që vjen nga vargjet për mjeshterin). Shembulli c) "Ej, fluturues nazemadh që ndalon në Sidre⁴, / Në zemrën time të bëje fole! / Një tjetër këngë do të dëgjoje, / Si shpirti im dhe ti gufoje".

'Bilbili' në këto vargje nuk është ai zogu i vogël që përcaktohet nëpër fjalorë dhe as ai zogu që të gjithë kujtojnë se e njohin. Në këto vargje 'bilbili' është zogu me krahët e engjëllit Gabriel që ka aftësinë të fluturojë shumë lartë, deri në qiellin e shtatë. (Në këtë pikë për nga këndvështrimi Akifi ecën në rrugën e Junusit i cili thotë se "edhe milingona më duket e madhe". Ndërkohë që ai duket praktikisht si Sulejmani i cili bisedon me zogun pupëz.) Ky 'bilbil' është një figurë e nxjerrë nga burimet bazë të Akifit, është një shenjë/simbol i cili vërteton edhe në elementin më të vogël përqaşjen e cilësuar si madhështore të majave

idrâkin çitasını çok yükseltmiştir şair. Diyor ki: “Bir nâle ki: Şevk-sûz-i idrâk/Havlinde nidâ-yı “mâ-arafnâk!” (Bir feryat ki idrâki yakıp eritmiş, / “Sen’i hakkıyla bilemedik!” hitâbındaki güce erişmiş!). Bu, ‘kavrayış’ın çitasını, model olarak benimsediği ‘resûl’ün kavrayışına yakın bir yere yükseltmek demektir. Çünkü, “Sen’i hak ettiğin şekilde, hakkıyla bilemedik!” sözü Hazreti Peygamber’e aittir ve bu sözünün muhatabı Allah’tır. O’nu hakkıyla kim bilebilir ki?

Buradaki mücevher kavram, dikkat edilirse, “irfan / marifet” kavramıdır. Şair daha söze girerken, “Ey bülbül-i ter-zebân-ı irfan” diyor ve ‘bülbül’ün ‘özel’liğine dikkati çekiyordu. Bu bülbül ‘irfan bülbülü’ idi, ‘hâzır-cevâb’dı; tıpkı şairi gibi. (Bu bağlamda, onun, âdetta bir bülbül fraktali ürettiğini, evrensel bir terennüme iştirak ettiğini de söyleyebiliriz). Ama işaret edilen zirvenin üzeri, -en azından şair adına, tevazuu gereği- örtülüyor. Derken şair -İstiklâl Marşı’nı Meclis’te dinlerken gösterdiği mahvîyet ve mahcubiyet edâsına benzer biçimde- sahneden çekiliyor ve ‘bülbül’ü öne çıkartıyor: Enfes bir mürsel mecaz ile, evrensel iletişim modelini imâ ile, kendi yerine onu gösteriyor ve diyor ki: Ey şâir-i râzdân-ı mülhem, / Ben râzına olmasam da mahrem, / Hayrân-ı kemâlinim... Beyânın/ Gûyâ ki hitâbıdır Hudâ’nın!” (Ey ilhamı sırlar olan, sırlar şairi, / Ben sırrını bilemesem -çözemesem- de, / Olgunluğunun hayrânıyım... İfaden öyle ki/ Allah’ın hitâbıdır sanki!).

Bu idrâk noktasında o bülbülden başkası görünebilir miydi? Buna hakkı var mıydı? Çünkü bu zirvedeki feryat, “şevk-sûz-i idrâk”tir, kavrayışı yakıp eritmiştir: Bu nokta, idrâkin, -yani O’nu idrâk etmek denilen idrâkin- yandığı noktadır; çünkü o noktada O’nun idrâk edilmesindeki acz hâli ifadesini

tê artit të vetë, është, nëse do ta quanim të tillë, një zog imagjinar që fluturon jashtë botës që ne njohim. (Këtu fjalën ‘imagjinare’ e përdorim në mënyrë të tillë që tu korrespondojë të dyja kuptimeve që mund të marri. Pra përdorim fjalën imagjinare si në kuptimin e diçkaje të trilluar, por edhe në kuptimin e diçkaje që duhet marrë parasysh dhe duhet respektuar). Për këtë arsye mund të thuhet se bilbili i Akifit përdoret për të shprehur mendimin e tij. Ai është një bilbil shpirti. I shoqëruar nga ky cilësim, në poezi ai është një bashkudhëtar hallesh. Kështu duhet të jetë ‘bilbili i vërtetë’. (Ai është nga një botë tjetër ashtu siç janë ‘trëndafilat e vërtetë’.)

Sigurisht që në kopsht të pasmë të ‘bilbilit’, ka edhe vargje të tjera që krijohen me shpejtësinë e fluturimit. Edhe tek këto vargje mund të ndalemi pak kohë aq sa zgjat një shkelje syri. Sigurisht që edhe këngët e këtij bilbili të jashtëzakonshëm do të jenë të jashtëzakonshme. Dhe përse vetëm të bilbilit? Po ashtu është dhe kënga e poetit. A janë fjalë që mund të thotë poeti këto vargje? “I çliruari prej të gjitha lidhjeve, / Një poezi qielltokë kënga jote.” Dhe sigurisht që edhe melodiat e fjalës së madhe e cila e ka nën këmbë qiellin e tillë do të jetë: “Një poezi rrjedhëse, që, me begatinë, / E ujit rrjedhës, vazhdon tërë beharin e jetës. / Një thirrje që është shpirt, metafizikë, / Si Kur’ani, është për dijetëllët.” Po të lexohen me kujdes këto vargje do të vihet re se poeti është duke treguar ‘sekrete të hapura’ në lidhje me identitetin dhe cilësitë e bilbilit.

Kënga e ngritur deri në këtë nivel është vetëm për mendjet që kanë një thellësi të veçantë dhe për zemrat që kanë një perceptim special. Sepse atë mund ta dëgjojnë vetëm shpirtat e mëdhenj që iu është falur një zemër hyjnore. Sepse atë e dëgjojnë veshët e shpirtit. Ashtu si Kur’ani që dëgjohet nga dijetarët që thellohen, e kuptohet me fjalët, gjenden dhe shpirtin e tij, ashtu edhe këto lloj fjalësh (poezia dhe kënga e bilbilit) do të mund të kuptohen vetëm nga ata që thellohen më tepër në to. Qyrsia (foltorja) nga ku flet

bulmaktadur.⁴ Tabii burada bahsi geçen ‘acziyet’ bir zayıflık deęil, bir yüksek derecedir: Kulun Yaraticı’ya nispetle acziyetidir bu, kulun kula veya tabiata vs. nispetle acziyeti deęildir. Allah karşısında kulun acziyeti, yani kulluk hududunu kavramasıdır. ‘Kendini bilen Rabbini bilir’ ilkesinin ilk birimindeki bilişle yakından ilişkilidir. O hâlde, şairin gönderme yoluyla, bülbülün (kendinin) idrâk seviyesini peygamberâne idrâk seviyesine yaklaştırdığını, o perdeden baktığını ve dolayısıyla, bu görüş boyutuna açıldıktan sonra, “Sen’i hakıyla bilemedik!” hitâbındaki güce eriş”tiğini görüyoruz. Ama o, bu idrâk zirvesini, ‘bülbülün boyutu’ olarak tespit etmiş ve o noktada ona hayranlığını ifade etmiştir; çünkü o noktada “bülbül”ün öyle güçlü bir ifadesi vardır ki “Allah’ın hitâbıdır sanki!” Elbette bu, vahye âşına bir dil düzeyidir, bu düzeyde bir hatipliktir. Beyanın bu noktasındaki hitâbet, sırlarla hem-hâl olur. Muhataplık da o düzeyde olmalıdır.

(Bu bağlamda bir çıkarsamada bulunabilir ve diyebiliriz ki: Âkif burada ‘bülbül’ kimliği ile bir çeşit ‘resûl’ mazmûnunu işlemekte, daha doğrusu bu mazmûnu yeniden üretmektedir. Klâsik şiirde, daha ziyade ‘tûtî’ mazmûnu kullanılmaktadır peygamberle ilgili olarak. Âkif’in ‘bülbül’ü ona nispetle daha akla yatkın ve uygun bir simgeleştirme işlemidir. Çünkü, bu yeni üretimde, bülbülün de kendine özgü tasarruf hakkı vardır, o da Allah’ın sözü gibi bir söz söylemektedir; öyle ki kemâlinin -anlamı kendince nağmeleştirme gücü konusundaki ustalığının- açık göstergesidir. Bu bülbül (ya da mükemmel şair) tipi, sırlardan ilham almaktadır. Aldığı ilham sırdır. O yüzden onu kavramak ve çözmek zordur. Hayranlık da bu ‘çözüm(süzlük) içinde (gizlenmekte)dir. Hayranlık, Allah’ın hitâbı gibi söz söyleyenin hakkıdır. ‘Bülbül’,

bilbili (Akifi), është një vend ku nuk mund të mbushen me frymë të gjithë. Sepse poeti e ka ngritur vërtet shumë lartë nivelin e nevojshëm për perceptim. Poeti shkruan kështu: “Një zë, shtytje për njohje. / I rrethuar me thirrjen “má-arafnák!”⁵”. Këtu poeti drejtohet me thirrjen “nuk të njohëm dot ashtu siç duhet”. Kjo do të thotë se poeti nivelin e kuptimit e ngre deri tek niveli i kuptimit të ‘lajmëtarit të zotit’ të cilin e ka marrë si model. Sepse shprehja ‘Ne ty nuk të njohëm dot ashtu siç duhet, ashtu siç e meriton’ është një shprehje e përdorur nga Profeti drejtuar Allahut. Po sigurisht, e kush mund ta njohë Allahun ashtu siç ai e meriton?

Po të vëmë re me kujdes do të shohim termi ‘xhevahir’ është përdorur në kuptimin ‘dije/aftësi’. Poeti që në fillim të fjalës së tij thotë: “O bilbili i njohjes thellësinore, fjalëshpejtë,” duke drejtuar kështu vëmendjen tek veçoria e bilbilit. Ky është bilbili i njohjes (dijes), i gatshëm për t’ju përgjigjur çdo pyetjeje, ashtu siç është edhe vetë poeti. (Në këtë kuptim, shohim se poeti ka krijuar të ngjashmin e tij, ai bashkohet me të në një këngë cicërimi universale). Por nivelet e larta që nënkuptohen janë të mbuluara, të paktën nga ana e poetit i cili e shikon këtë të nevojshme për të treguar përlësinë. Ndërkohë që ndodhin këto poeti del nga skena me qëndrimin e përlulur dhe si në siklet, ashtu siç u soll edhe kur dëgjoji në Kuvend Himnin e Pavarësisë. Ai del vet nga skena dhe nxjerr përpara ‘bilbilin’. Në vend të vetes ai tregon bilbilin, me një metonimi të mrekullueshme, me aludimin për komunikim universal dhe thotë: “O ti, poet që të është frymëzuar e fshehta, / Edhe në s’jam intim me të fshehtë. / adhuroj plotësinë tënde; / Thuhet se fjala jote është fjala e Zotit!”.

Në këtë pikë perceptimi a mund të duket ndonjë tjetër përveç atij bilbili? A kishte të drejtë ta bënte këtë? Sepse klithma në këtë majë e ka djegur e shkruar perceptimin. Pra kjo pikë është pika ku digjet perceptimi, perceptimi për të kuptuar Atë. Në këtë pikë shprehet gjendja

zaten sırlarla dolu nağmeleriyle ilâhî bir hatip olarak gözükmetedir şair gözünde. Bu nağmeleri kavrayabilen kişilerin, şair ve/ya onun derttaşları olması anlamlıdır. Âkif'in hayatında bu bağlamda bir 'derttaşlık' meselesi hep var olmuştur. O, birçok yerde bu meselenin kalbine değinmektedir.

Âkif'in 'bülbul'de peygamber niteliği görmesi, sonraki parçalarda da açıklanan bir görüntüdür. Bu görüntü, 'bir çeşit 'resûl' mazmûnunun parçadan parçaya farklı nesnelere üzerinden geliştirmeli mecaz yoluyla tespit ve tasvir edilmesinde olduğu gibi- safha safha resmedilmekte, dolaylı olarak bu tabloda -yani bülbulün sûreti gözükən tabloda- şairin sûreti de belli belirsiz fark edilmektedir. (Önce 'ses' ve 'nağme', sonra 'âyet' ve 'nur', sonra 'rüzgâr' ve 'nikaab', nihayet yeniden 'bülbul' ve 'hayat'; ya da önce yeryüzü sonra gökyüzü ve ötesi, mâveradan dünya semasına ve arza iniş. Böylece, her hâlde bir peygamber vasıtasıyla Allah ile kullar arasında sır alışverişi ve/ya bunun tercümanlığı söz konusu edilmekte ve şu hakikat işaretlenmektedir: Resûl-bülbul-şair dizisi, halkı muhatap olarak aldığı müddetçe, 'hasbihâl' sürecektir. Çünkü, bu dizinin seslendirdiği sözler, ruhsal hasbihâlin nağmeleridir ki 'en derinler' ("râsihîn") içindir.

"Bülbul'e biraz daha yakından bakılırsa, şairin ona şöyle hitap ettiği görülecektir:

"Ey safha-i vechi âyet-i nûr/Cebhende meâl-i kevn mestûr;/Çeşminde ziyâ-yı sermediyet/Sönmez ebedî sirâc-ı kudret./Lâhût ile âşinâ nigâhın,/Ecrâm şühûd-i intibâhın!/Her dem lemeân eder o merdüm,/Mihrâkı da zâhirât-ı encüm!" (Ey -bülbul, ey- yüzü nûr âyeti benizli/-Ey- alnında varoluşun anlamı gizli;/Gözünde sürekli -sonsuz- bir ışık ya-

e pamundësisë për të perceptuar Atë⁶. Sigurisht që 'pamundësia' për të cilën flitet këtu nuk është një dobësi, por është një gradë e lartë. Është pamundësia e njeriut në raport me Krijuesin e tij, nuk është dobësia e njeriut përballë njeriut apo natyrës. Dobësia e njeriut përballë Allahut tregon perceptimin e kufijve njerëzor nga ana e tij. Kjo lidhet ngushtë me pjesën e parë të shprehjes "Ai që njeh veten, njeh zotin". Atëherë ne shohim se poeti nëpërmjet aludimit nivelin e perceptimit të bilibilit (të vetë) e ka përafuar me atë të profetit, dhe që nga ai nivel ai arrin të shohë. Dhe ne shohim pastaj që pasi poeti ngrihet deri në këtë pikë vështrimi, ai arrin t'i drejtohet të plotfuqishmit me fjalët "Ty nuk të njohëm dot ashtu siç e meriton". Por poeti këtë nivel perceptimi e ka përcaktuar si 'dimensionin e bilibilit, ndërkohë që ai shpreh admirimin ndaj tij në këtë pikë. Sepse në atë pikë 'bilbili' përdor një shprehje aq të fuqishme njësoj 'sikur t'i drejtohej Allahut'. Kjo është një oratori e nivelit në të cilin përdoret gjuha me të cilën është sjellë fjala e zotit. E këtij niveli është kjo oratori pra. Oratoria në këtë pikë të foljes është e mbushur me sekrete. Në të njëjtin nivel duhet të jetë edhe lexuesi.

Në këtë kuadër mund të arrijmë në një përfundim dhe të themi këtë: Akifi këtu nëpërmjet figurës së bilibilit trajton në një farë mënyre temën poetike të 'profetit', ose e thënë më saktë, poeti e riprodhon poetikisht këtë temë. Ndërkohë që në poezinë klasike në lidhje me profetët përdoret figura poetike e 'papagallit që flet', 'bilbili' në poezinë e Akifit duket se është më i përshtatshëm dhe më i përdorshëm nga ana simbolike. Sepse në këtë riprodhim të poetit, duket se edhe bilbili ka të drejtën e tij për të thënë fjalën e vet, ashtu siç është edhe fjala e Allahut. Ky është një tregues mjaftueshëm i qartë i pjekurisë në mjeshtërinë e fuqisë për të kthyer vetë kuptimin në këngë. Ky lloj bilibili (apo lloj i poetit të mrekullueshëm), e merr frymëzimin nga sekretet. Frymëzimi që merr është sekret. Prandaj është e vështirë ta kuptosh

nar,/Allah'in kandilidir sönmez sonsuza kadar,/İlâhî âlemleri bakışın iyi bilir,/Yıldızlar, uyanıklığının açık delilleridir!/Göz bebeğın her an parıldar senin,/Odağında yıldızlar ışıldar senin!).

Görüldüğü gibi, şâirâne hitâbın muhatabı, “nûr âyeti benizli”dir, “alnında varoluşun anlamı gizli”dir. Bu ifadeler, “bülbül”ün kimliğini -atıflar ve telmihler yoluyla- açığa çıkarmaktadır. Onun sesi, sözü, ifadesi ve yüzü göğe mensubiyet içindedir. Bu “bülbül”ün nağmeleri “şi'r-i semâ”dır (yani göksel bir şiiirdir, göklerin şiiiridir). Bolluk ve bereketiyle ömrün baharına yayılan bir ırmaktır (“şi'r-i revân”dır). Bu görünüşte ‘şiiir-nağme’dir, hakikatte ise “bir rûhtur, (ilm-i) ledündür.” Bu “bülbül”, şairin âdeta rûh ikizi gibidir (beden ikizi gibi bir soyut beden, bir rûh ikizi)! Kalbin aynasından yansıyan bir ikizi ki hâlden hâle girmektedir. Çünkü bu kalbin barındığı sine “(Onun) nuruna gök olmuş”tur. Göğüsteki nûr ne ise, kalpteki nağme (ses/şiiir) de odur. Bu ‘şiiir-nağme’de, ilâhî nûr vardır; çünkü yükseldiği kalp ledün ilmine sahiptir, kaynağı ilâhî ilhamdır. Bülbül, ledün ilmi gibi bir sesle nağme hâlinde sesleniyor, anlayanlara! Şair anlıyor, onu. Aslında, biraz da şairin anladığından ol(uş)muştur o! O da âşinadır ona. Çünkü “hasbihâl” hakkı, daha ziyade, hâldeşlar içindir.

O hâlde sorulabilir: Bu ‘bülbül’ün feryadı/şakıması nedendir?

Çünkü âlem dardır, boyutları kadardır. Boyutlar arzularına, heveslerine dar gelmekte, dolayısıyla rûh genişliklere, fezâlara açılmak (‘açılmak’ ne demek, bizzat ‘fezâlar açmak’) istemektedir. Bu, fitratın bir gereğidir. Göğüs açılmak (inşirah) ister (Evrensel bir gereklilik gibidir bu: Evren de açılmakta, genişlemek-

dhe zberthesh atë. Edhe mahnitja rrjedh (fshihet) pikërisht në këtë (mos)zberthim. Mahnitja i përket atij që predikon fjalët sikur të ishin ato të Allahut. Nga syri i poetit edhe ‘bilbili’ me këngën e tij plot sekrete duket si një predikues hyjnor. Është kuptimplotë fakti që personat që mund t’i kuptojnë këto këngë janë poetë ose bashkëvuajtës si poeti. E parë nga kjo perspektivë mund të thuhet se në jetën e Akifit ka pasur gjithmonë një çështje bashkëvuajtjeje. Poeti në disa poezi të tij e ka prekur thelbin e kësaj çështjeje.

Fakti që Akifi tek ‘bilbili’ shikon cilësitë e profetit, është një tablo që shfaqet edhe tek pjesët në vazhdim të poezisë. Kjo tablo krijohet duke poetizuar shkallë shkallë profetin nëpërmjet sendeve të ndryshme në pjesë të ndryshme të poezisë, nëpërmjet përcaktimeve dhe portretizimeve metaforike. Prandaj në këtë tabelë ku pasqyrohet ‘bilbili’, shohim të pasqyruar pak a shumë edhe vetë poetin. (Në fillim kemi ‘zë’ dhe ‘këngë’, pastaj kemi ‘ajet’ dhe ‘nur’ (dritë hyjnore), pastaj kemi ‘erë’ dhe ‘shall’ (shami koke), dhe në fund kemi përsëri ‘bilbil’ dhe ‘jetë’. Ose e thënë më fjalë të tjera, në fillim kemi tokën dhe pastaj qiellin dhe të përtejmen, kemi zbritje nga përtej-universi drejt qiejve më të lartë të tokës. Në këtë mënyrë trajtohet në çdo rast çështja e marrëdhënies dhe/ose përkthimit të sekreteve midis Allahut dhe njerëzve, nëpërmjet një profeti. Këtu theksohen këto të vërteta: për sa kohë që zinxhiri profet-bilbil-poet i drejtohet popullit, qarja e halleve do të vazhdojë. Sepse fjalët që thonë ata janë melodi e gjendjes shpirtërore të qarjes së halleve dhe ato janë për ata që janë më të thelluarit. ‘më të fuqishmit’).

Po ta shohim pak më nga afër ‘bilbilin’ do të vëmë re se poeti i shprehet atij në këtë mënyrë:

“O (bilbil) shenjë e dritës në faqe të fytërës, / Brenda, zberthimin e gjithësisë ke të fshehur; / Në syrin tënd, dritë e amëshimit; / Nuk shuhet kurrë kandili i fuqisë hyjnore, / Shikimi yt

tedir. İnsan bu açılımdan istese de kurtulamaz, istemese de).

Şu da sorulabilir: Şair, bülbüle neden “kalbimde yapsaydın yuvanı” diyor? Çünkü:

A) Kalp, “nazargâh-ı ilâhîdir” de ondan. “Allah müminin kalbine sığar.” Ve “Allah ancak kalplere nazar buyurur.” Değer de ordadır, değerler de. Şair ne demek istemektedir? Şair demek ister ki: Madem Sidre'ye ulaşmak için çırpınıyorsun, oradan öteye geçemezsin. Oysa oradan ötesi, bendedir; Allah benim kalbimdedir: Ona ulaşmak, açılmak, rûh olmak istiyorsan kalbime yuva yap!.. Mütevazi bir edâ ile mümin kalbinin farkındalığına dair önemli bir nottur bu. Şöyle ki:

B1) Orda yuva yapsaydın kendine bir eş bulmuş olacaktın. Orda bir başka nağme duyarak, onunla çoşacaktın. Şair kalbindeki rûh nasıl çoşuyorsa, oradaki rûh çoşusuyla, tahrik olup görecektin rûhun teranesi nasıl imiş!..

B2) Madem kalbinde “nûr-ı ilâhî” var, demek ki kalbin tatmini bu nûr iledir; senin tatminin ise nağmeler ile: O hâlde bir nûr olan nağmeler, kalbimdedir. Gelseydin, nağmelerim daha da aydınlanır (açılır)dı.

B3) Nağmelerindeki hikmetlerle ben cezbe içinde kalıyorum, gel de cezbelerimi arttır! Cezbeleşelim. Çünkü cezbe sayesinde darlıklar genişler. ‘Big bang’ler yaşanır! Ama dünya bu tür ‘bigbang’lere dar gelir! Kalbim ki sonsuz fezalar kadar geniştir. Madem nağmelerinle gökyüzünü tutmuşsun; şakımaların bir gök ırmağı gibi; kalplere indirilen özel bir ilim gibi; o hâlde nağmelerin kalbime geliversin, sen kalbimin nağmesi ol, nûrumla aydınlan..

mik me botën hyjnore, / Trupat, dëshmitarë të zgjimit tënd. / Çdo kohë shkëlqen ajo dritë syri, / Dhe fokusi i saj, entuziazmi i yjeve!”

Shohim këtu se poeti i drejtohet ‘shenjës së dritës në faqe të fytyrës’, ‘atij që ka brenda të fshehur zbërthimin e gjithësisë’. Këto shprehje nxjerrin në pah nëpërmjet referimit dhe aludimit, identitetin e vërtetë të ‘bilbilit’. Zëri, fjala, shprehja dhe fytyra e bilbilit i përkasin qiellores. Këngët e këtij ‘bilbili’ janë këngë qiellore, (pra janë poezi qiellore). Me bollëkun dhe bereqetin e tyre ato janë si një lum që rrjedh në pranverën e jetës. (Janë një rrjedhë poetike). Në dukje poezia është ‘këngë’, kurse në të vërtetë ajo është ‘shpirtërore’, është hyjnore. Ky ‘bilbil’ është thujtë shpirti binjak i poetit. (Ai është binjaku trupor i poetit në një trup abstrakt, ai është binjaku shpirtërore i poetit.) Ai është një binjak që reflektohet në pasqyrën shpirtërore dhe që transformohet nga një formë në tjetrën. Sepse gjoksi që e mban këtë zemër ‘është bërë qiell për hire të Tij’. Drita hyjnore që ka në gjoks është pikërisht edhe (zëri/poezia) kënga që del nga zemra. Në këtë poezi-këngë ka dritë hyjnore. Sepse zemra që ngrihet peshë i përket botës hyjnore, burimi i saj është frymëzimi hyjnor. Edhe ‘bilbili’ me një zë hyjnor flet nëpërmjet këngës, u flet atyre që mund të kuptojnë. Poeti e kupton atë. Në fakt vetë ai është krijuar edhe pak nga vetë-kuptimi i poetit. Ai e njeh atë. Sepse ata i njohin njëri tjetrit të drejtën e qarjes së halleve, ose më saktë, ata janë të dy bashkëvuajtës.

Atëherë lind pyetja: Përse është klithma/britma e këtij ‘bilbili’?

Sepse bota është e vogël, është aq sa dimensionet e saj. Këto dimensione janë të ngushta për dëshirat, entuziazmin. Prandaj kërkohet që të kalohet në hapësirat e shpirtit, në hapësirat e universit (kërkohet të hapen këto hapësira). Këtë e kërkon vetë natyra. Shpirti kërkon të hapet, (të çlirohet). (Kjo është si një nevojë universale: Sepse edhe vetë universi

Bu noktadan itibaren aynada yavaş yavaş beliren, bir kavrayışın (İrfan) resmidir. Bu bülbül, şairin aynasıdır; aynasıdır. Çünkü ona, “bülbül-i İrfan” diyor. Vicdan, ne ile yatışır? İrfanla (eğitimle, marifetle, ilâhî anlayış bağıyla, ilâhî sırlara erme ile) yatışır. Şair de bunu açık ediyor: “Dem-beste nevâlarınla, vicdan” diyor, vicdan ancak onun -‘bülbül’ olarak gözükən ‘İrfân’ın- nağmeleriyle sakinleşiyor. Âdeta ruhsal ‘mûsiki ile tedavi yöntemi uyguluyor (bülbül kurgusuyla şair kalbine). Bir yerde iç monolog sanki bu! (Çünkü kalbinde yuva kurması istenilen şey, bülbül tabiatlı ‘anlayış’tır. ‘İrfân’ın bu tarzda somutlanması, kalbe ait idraki görselleştiriyor).

Âkif’in bu tavrı, “Aczimin gözyaşındır bence bütün âsârım” dizesinin açık bir yorumudur. Şiir bu rûhun gözyaşı ise, “bülbül” bu gözyaşından yaratılmış ‘sanal bir şair’dir (kurgusal bülbül). Bu bülbülün sesi, Kur’ân gibidir.5 O sebeple, sırrına ancak ince anlayış sahipleri erebilir. Bu bağlamdaki sözün zirvesi Şeyh Gâlibane saydığımız dizelerdir: “Bir nâle ki: Şevk-sûz-ı idrâk/Havlinde nidâ-yı ‘mâ-arafrânâk!’” Öyle keskin bir anlayış ki, bu ilâhî hitâbı -söz’ü- ancak en derinler anlayabilir. Bildik şairler (“rasihîn”den olmayanlar), bu hitâbı kavrarken yanar. Sidre’yi geçemez. Ondan öteye ancak özel bilim sahipleri geçebilirler. Ondan ancak özel zekâlar zevk alabilir. “Bülbül”ün feryadına âşinalık, bunun bir işaretidir. (Bülbülün feryadı, sıradan kavrayışı iptal eden şiddetli bir ateştir! Bu yangından her kalp geçemez -semender meşrepler müstesnâ-. Bu feryat/bu nâle, Peygamber’in “Seni hakkıyla bilemedik ya Rab!” nidâsıyla buluşuyor âdeta).

“Kavrama şevkini yakan” nâle ne demektir?

Bu, o feryat kavranılmaz demektir!

është gjithmonë duke u përhapur, duke u zgjeruar. Edhe njeriu do apo nuk do, nuk mund t’i shmanget këtij zgjerimi).

Lind edhe kjo pyetje: Përse poeti i thotë bilbilët ‘Ah sikur ta kishe bërë folenë në shpirtin tim?’ I thotë kështu sepse:

A) Zemra është vendi ku shikon zoti. “Zoti strehohet në zemrat e besimtarëve”. Dhe “Zoti e hedh vështrimin vetëm në zemër”. Edhe vlera atje është, të gjitha vlerat atje janë. Çfarë kërkon të thotë poeti? Poeti kërkon të thotë këtë: Meqenëse po përpiqesh të arrish në qiellin e shtatë, atë më pranë Allahut, mos harro se nuk mund të arrish asnjëherë më larg se aq. Pjesa përtej tij është tek unë, sepse Allahu është brenda në zemrën time. Nëse do që të arrish tek Allahu, të bëhesh shpirt, bëje folenë në zemrën time!... Ky është një shënim i rëndësishëm, në lidhje me ndërgjegjësimitin e zemrës së besimtarit, shënim ky që përcillet në një mënyrë modeste. Dhe poeti vazhdon kështu:

B1) Po ta kishe bërë folenë atje do të kishe gjetur një të ngjashmin tënd. Do të entuziazmoheshe atje bashkë me të, duke dëgjuar edhe meloditë të tjera. Ashtu siç entuziazmohet shpirti në zemrën e poetit, ashtu do ndikoheshe nga entuziazmi i shpirtit dhe do të shihje se si është psali i shpirtit!...

B2) Në qoftë se në zemër ka ‘nur hyjnor’, do të thotë se kënaqësia e zemrës arrihet me nur; ndërsa kënaqësia jote me këngë. Atëherë në zemrën time janë këngët prej nuri. Po të kishe ardhur edhe ti, atëherë këngët e mija do të shkëlqenin (do të përhapeshin) edhe më shumë.

B3) Me urtësinë e këngëve të tua unë kaloj në dalldi të përshpirtshme, eja dhe ma shtoda dalldinë. Eja ta përjetojmë së bashku atë. Sepse në sajë të dalldisë zgjerohen ngushtësitë. Përjetohen ‘Big Bang-ët!’ Por bota është e ngushtë për këto lloj ‘Big Bang-ësh’. Ndërsa zemra ime është e gjerë aq sa hapësirat pa fund.

Burada anılmasının anlamı nedir?

Resûl'ün hitâbına telmihtir. Nitekim o bir peygamber olduğu hâlde, "Allah'ı haklıyla kavrayamadığını" dile getirirken böyle nebevi bir nâle koparmıştır. Çünkü rûh ısrarla kavramak istiyor; ama sonlu olan, 'Sonsuz'u nasıl idrâk etsin? Ancak tecellilerine dayanabilir belki. (Hazreti Musa örneği). Bu nokta "aczin" itirafıdır ki - tasavvufta - yüksek bir makamdır. "Aczin gözyaşı (:şiiir)" ile sözle nâle kopartan Âkif, burada aczin nağmesi ile bûlbûl sûretinde nebevi çığılğa yoldaşlığını açığa çıkarmaktadır (Ki bu açığa çıkana da, ancak râsihîn içindir!).

Bûlbûlün yürekten kopup gelen nâlesiyle yoldaşlık ettiği portre, -Âkif'in bir şımşek çakışından görüntülediği şekliyle-nebevî bir portredir. Bûlbûldeki bu yangı(n), yine ancak cinsten bir yangın ile teskin olabilirdi (Ki bu, Âkif'in kalbidir). Ama Âkif, bûlbûl nâlesini resimlerin nidâsiyla buluşturduğu ânda, ona şiiir ve nağme tarihinin en büyük ödülünü sunmuş olmaktadır. (Sebeb ise, bûlbûlün ilâhî sırlarına âşinalık uğruna yanıp tutuşmasıdır). Nitekim o, "Çanakkale Şehitleri"ni "Peygamberin ağuşu"yla buluştururken de, aynı ödüllendirme tavrı içindedir. (Çünkü şehitler, Allah için canlarından geçmişlerdir)...

Bûlbûllerin farkı nedir?

(Âkif'in bu ve benzeri metinlerinde 'bûlbûl'lerin görüntüsü iç içe geçmekte, bazen bu görüntüler birbirinin içinden geçip gitmektedirler. Örneğin, "Hasbihâl"de ve "Bûlbûl"de böyledir: Bazen bûlbûl, bazen şair, bazen hâl-âşına bir dost, bazen 'resul', bazen de doğrudan doğruya kuş sûretindedir. "Hasbihâl"ın açtığı sahnede bunlar zaman zaman gözükür, saklanır, döner; ancak son perdede şair muhatabı bûlbûl ile yer değiş-

Meqenëse ke pushtuar qiejt me këngën tënde, meqenëse cicërimat e tua janë si një lum qiellor, si një dije e veçantë që zbritet në zemra, atëherë le të vijinë këngët e tua në zemrën time, ti bëhu këngë e zëmërës sime, ndriçohu me nurin tim.

Ky bilbil, është uni i poetit, është shëmbëlltyra e tij, sepse atij i thonë 'bilbili i dijes', me çfarë qetësohet ndërgjegjja? Qetësohet me dije (me edukim, me mjeshtëri, me faljen e botëkuptimit hyjnor, me arrijten tek sekretet hyjnore). Edhe poeti këtë sqaron hapur: "Ndërgjegjja me këngët e tua magjepset" thotë ai. Pra sipas tij ndërgjegjja qetësohet vetëm me këngët e dijes së atij që shfaqet si 'bilbil'. Zemra e poetit madje mjekohet nëpërmjet melodive shpirtërore të bilbilit imagjinar që ai ka krijuar. Duket sikur në një farë mënyre ky është monologu i brendshëm. (Sepse ajo të cilës i kërkohet të ndërtojë folenë në zemër është mirëkuptimi i shfaqur në formën e bilbilit).

Kjo përjasje e Akifit është një interpretim i qartë i vargut: "E gjithë vepra ime për mua është loti i pamundësisë sime". Nëse poezia është loti i këtij shpirti, atëherë 'bilbili' është një poet imagjinar (bilbil imagjinar) i krijuar nga ky lot. Zëri i këtij bilbili është si Kur'ani⁷. Prandaj sekretin e tij mund ta arrijnë vetëm ata që kanë një botëkuptim të mprehtë. Në këtë pikë fjala arrin majat tek vargjet që i quajmë të Shejhut Galibane: "Një zë, shtytje për njohje / I rrethuar me thirrjen 'má-arafnák'!⁸". Ky duhet të jetë një botëkuptim aq i mprehtë sa që këto fjalë hyjnore do të mund t'i kuptojnë vetëm ata që janë më të thelluar. Poetët e zakonshëm (ata që nuk janë të fuqishëm), digjen kur mundohen të perceptojnë këto fjalë. Ata nuk mundin të lartësohen në qiellin e shtatë. Vetëm ata që kanë njohuri të veçanta do të mund të lartësohen deri atje. Vetëm mendjet e veçanta mund të arrijnë kënaqësi prej tij. Njohja e klithmës së 'bilbilit' është tregues i kësaj. (Rënkimi i bilbilit është zjarr i fuqishëm që e shkruan perceptimin e zakonshëm. Jo çdo zemër mund të kalojë nga

tir. Son perdeyi şair. “Müstakbeli almayıp hayâle!/Gel biz dalalım bu hasbihâle!/Edvâr-ı hayât perde perde.../Allâh bilir ne var ilerde” sözleryle bitirir. Aslolan, yaşanan zamandır, ‘şu an’dir, ‘şimdi’dir demek ister).

Bülbüller de yûrek yakıcı nağmeleriyle, tuşan kor gibi minik yûrekleriyle O’na hitap (nâle/feryat) etmektedir. “Hüznî ve bessî ilallâh” diyerek O’na ilticâ etmektedir. O’nu kavrayamasa da hüznüleri. Onlar, bambaşka bülbüllerdir. Âkif’in deyişyile, onlar “şâir-i râzdân-ı mülhem”dir, yani ‘sırlara vâkif olan şairler’dir. Ancak böyle bir varlık, feryad (nâle) sesiyle erişebilir. Şair, bu feryadın sırrına mahrem olmadığını söylerken ‘tecâhül-i ârifâne’ yapıyor, ‘iltifat’ ediyor (Bir bakıma şair, kendi aksinin -bir görüntüsünün- arkasından dolaniyor. O bakımdan bu, kendinden kendine bir iltifat da sayılabilir).

Sırrın kavranılamaması, bu alanın idrâke kapalı olduğunu gösterir (mi?).

Çünkü şair, “Allah’ın Kitabı”na benzetiyo, onu andırıyo söyleyişin diyo. Ama bu noktada “anlaşılmaz/mahrem olunamaz” demek, ancak ‘râsihin tarafından anlaşılabilir sözler ediyorsun’, demektir. Âkif işte bu söyleyişteki kemâle hayrandır. Sözü kemâlî, bu durumda, “Kur’ân gibi söz söylemek”tir. Bunu Allah söylemiş Kitab’ında, bülbül de âdeta, bu Kitâbî hitâbın dođal bir tecellîsi hâlinde harfsiz söylemektedir. [Yahya Kemâl’in deyişyile ‘ledünnî şiiir menbalarından’ olan Abdülhak Hâmid6 de, “Kürsî-i İstiğrak”da, kuşları ‘şair’ sayıyordu. Aslında o her şeyi şair olarak görüyordu; çünkü Allah öyle bir sanatçıdır ki onun gözünde, yarattığı her şey şiiir söyler]. Sözü kemâlî her hâlde, harfsiz ve sözsüz konuşmaktır ki estetik ifadesi “nağme”dir. Mistiklerin “âh”ları ona ulaşmak

ky zjarr. – përveç atyre që kanë një zemër të padjegshme nga zjarri. Ky rënkim, kjo këngë e bilbilit, bashkohet me vajtimin e profetit që thotë: “Ty nuk të njohëm dot ashtu siç e meriton o Zot”.)

Çdo të thotë vajtim që “djeg entuziazmin e perceptimit”?

Kjo do të thotë se ai rënkim nuk mund të perceptohet.

Çfarë kuptimi ka përkujtimi këtu?

Ky është një referencë drejtuar lajmëtarit. Edhe pse lajmëtari është një profet, kur ai thotë se “Nuk ka arritur ta njohë Allahun ashtu siç ai e meriton”, i del një rënkim prej shpirti. Sepse shpirti kërkon të kuptojë me këmbëngulje. Por si mund ta perceptojë të pafundmen ajo që është e fundme? Ndoshta mund tu referohet shfaqjeve të ngjashme (si tek shembulli i Profetit Mojsi). Kjo pikë është shprehje e pamundësisë, e cila është një shkallë e lartë në misticizëm. Këtu Akifi i cili me lotin e pamundësisë (me poezinë e tij) shkëput këto vajtime, nxjerr në pah shoqërimin që i bën vajtimi i pamundësisë, klithmës shpirtërore të shëmbëlltyrës së bilbilit. (Dhe të mos harrojmë se ky përcaktim bëhet vetëm për ata që kanë një shpirt të fuqishëm).

Portreti të cilin bilbili e shoqëron me vajtimin e tij që vjen i shkëputur nga zemra, është një portret shpirtëror, të cilin Akifi e shfaq me formën e tij të ndriçuar me shkrepjen e një rrufeje. Ky zjarr tek bilbili mund të krahasohet vetëm nëpërmjet një zjarri të kësaj fuqie. (Ky zjarr është vetë zemra e Akifit). Por Akifi në momentin kur rënkimin e bilbilit e takon me imazhin e vajit, poezia dhe melodia i ofrojnë atij vlerësimit më të madh të historisë. (Arsyeja e kësaj është dëshira që djeg bilbilin për të njohur sekretet hyjnore). Si përfundim ai, vlerësohet në të njëjtën mënyrë edhe kur ‘Dëshmorët e Çanakkalës’ i takon me ‘gjirin e profetit’. (Sepse dëshmorët janë ata që kanë hequr dorë nga jeta për hir të zotit)...

için çırpınır. “Söz, söze ihtiyacı olanlar için-dir” diyor Mevlânâ. Söze gereksinim duymayanlar için imdad nağmedir.

‘Bülbül’, işte bu noktada ortaya çıkan bir ‘söyleyiş (terennüm) modeli’dir. Sözü feryada dönüştürme gücü gösteren, atomları sıkıştırılmış minyon tipli bir şairdir o. Şair, ona imrenişinde, sadece bülbülü değil, kendini de büyütmüştür. Çünkü ‘kemâl’ denilen şey biraz da bu anlayış, bu bakış tarzıdır. Mükemmel şairler, sözü nağme kılmak istemişlerdir. Bu noktada tüm sanat oyunları, hattâ “şi’r” denen söz, çok gerilerde kalır; bu bakışın hızına yetişemez, yoksa tutuşur. Ama sözün ötesine geçebilenler istisnadır (‘Şark bülbülü’ deyişinde bile bu anlam için değil midir). Âkif’in kemâline hayran olduğu bülbül, böyle bir şairdir. “Rasihîn’e muhatap olanlar, onlardır. Âkif’in hayranlığı da bu yüzdendir.

Âkif, bülbülü kemâl hâlinde gösterdikten sonra, sözü de zirvede düzenler. -Yine Şeyh Gâlibâne bir edâ ile- şöyle der: “Ey subh-i ezel cebîn-i sâfî/Envârının olmaz inkisâfi.” (Ey temiz alnı ezel sabahına benzeyen/Senin nûrun -güneş gibi tutulmaz- kararmaz ki). Temiz alnın, alındaki mânevî temizliğin, sıradan bir sabahın değil de ezel sabahının aydınlığına benzetilmesi, Âkif’in mübâlağa veya olağanüstü sayılacak şeyleri nasıl olağan hâle getirdiğini gösterir. Üstelik bu beyti, yeni bir dizeyle açılar: Bu ışığın kararması yoktur; bu güneş, tutulmaya uğramaz. O nurlu uzayda kanatlanır hep. Alnında nûr ayeti okunur. Çünkü onun yüzünde varoluşun anlamı gizlidir. Gözlerindeki ışık, Allah’ın ışığıdır. O sebeple, ilâhî âleme yakından âşî-nadır.

O bakımdan denilebilir ki: Âkif nasıl ‘Leylâ’sını Mevlâ’ya çıkarırsa, ‘bülbül’ü de Allah

Çfarë dallimi i karakterizon bilbilat?

(Në këtë poezi dhe në poezi të tjera të Akifit, imazhet e bilbilave ndërthuren me njëri-tjetrit, ndonjëherë këto imazhe kalojnë mes përmes njëri-tjetrit. Kështu ndodh për shembull tek poezia “Hallqarje” dhe poezia “Bilbili”. Ky imazh ndonjëherë shfaqet si bilbil, ndonjëherë si poet, ndonjëherë si një mik që ta di hallin, ndonjëherë si ‘profet’ dhe ndonjëherë drejtpërdrejtë si shëmbëlltyra e zogut. Në skenën e krijuar në poezinë “Hallqarje” këto imazhe herë herë shfaqen, herë herë fshihen e herë herë kthehen përsëri. Vetëm në skenën e fundit poeti ndryshon vendin me bashkëbiseduesin e tij, bilbilin. Skenën e fundit poeti e përfundon me fjalët: “Pa e vrarë mendjen për të ardhmen! / Eja të bisedojmë e të qajmë hallet! / Periudhat e jetës perde-perde, / Allahu e di se ç’ka më tej për ne!”. Poeti kërkon të thotë se ajo që është kryesore është koha në të cilën jetojmë, është ky moment, është ky çaste).

Edhe bilbilat me këngët e tyre që djegin shpirtin, me zemrat e tyre të vogla që digjen si prush i drejtohen Atij (me vajtim dhe rënkim). Bilbilat strehohen tek Allahu duke thënë: “Unë trishtimin dhe hallin tim vetëm Allahut ia besoj”. E bëjnë këtë edhe nëse pikëllimi i tyre nuk arrin ta kuptojë Atë. Sepse ata janë bilbila shumë ndryshe nga të tjerët. E thënë me shprehjen e Akifit “Ata janë poetë që njohin sekretet”. Vetëm një qenie e tillë mund të ndriçohet me zërin plot klithma (vajtime). Kur poeti thotë se ai nuk e di sekretin e kësaj klithme, në të vërtetë ai bën sikur nuk e di, pra në këtë mënyrë ai ‘komplimentin’ bilbilin. (Nga njëra anë fshihet pas një imazhi që duket se është pasqyrimi tij. Prandaj ky mund të quhet një kompliment që ai i drejton vetes së tij).

Mosperceptimi i sekretit, a tregon se ai është një fushë e mbyllur ndaj perceptimit?

Këtu shohim se poeti e përngjasë atë me Librin e Allahut, thotë se kënga e tij ia kujton

katina çikarrr, Allah'in hitâbina muhatap ve sirlarina âşina kilar. 'Bülbül'ü Süleyman'in 'Hüdhüd'ü gibi kullanır sözel uzayda.7 Âkif, sözel uzaydaki manevi seyahatinde, 'bülbül' olarak gördüğünü, bir başka şiirinde -kendi hâline âşina bir- 'yalnızlık' olarak görmüş ve göstermiştir. Bu şu demektir: 'Bülbül', bu derттаşın veya hâldaşın tabiatta/âfâkta görünen somut modeli, 'yalnızlık' (uzlet) ise ikizinin içinde/nefsinde açığa çıkan soyut modelidir. Her ikisinde de, "varoluşun anlamı gizli"dir. Her ikisinin de odağında ışıklar vardır. Her ikisinin de içini, ancak ilahî esinti ferahlatır ve açar. [Sonsuzluk yurdundan gelen esinti içlerini sevda ile doldurur. O ânda, Leylâ'nın örtüsü açılır. O ânda görülen Leylâ kimdir? (Sirlara aşına bülbül mü? Toplumsal uyanış veya dilriş mi? Allah'ın marifeti mi? Şairin hâldaşı saydığımız rûh ikizi mi? Kim bilebilir). Belki ümidin gül çehresidir; çünkü bir yerde şair, ümidin uyanıp feryad ettiğini söyler. O ânda ümit, 'bülbül'ün kavramsal göstergesidir. Bunu söyleyebiliriz, çünkü Safahât'ın çeşitli yerlerinde, bu tarz simge dönüşümleri sergilenmektedir].

Bir yerde şairin ünlemleri/hitapları art arda sıralaması dikkati çekmektedir. Bu 'ey' dizisi, hem üst düzeyde bir âhenk sağlamakta, hem müzikal tertibin ötesinde iç içe geçen anlam salkımını zor seçilebilen derinliklerdeki bir balık kümesi hâlinde zihin gözüne arz etmekte, hem de bütün bunların içinde yer aldığı kozmik bahçe sâkinlerinin kimliğini belirgin hâle getirmektedir. Sırası da belli bir biçimde seçilen 'ey'lere bakalım: 1) Şairin ilk hitabı, ilk 'ey', 'bülbül'edir. 2) İkinci 'ey', 'şair olan bülbül'edir. 3) Üçüncü 'ey', 'gece'yedir (ki gece sevgilinin kırınlığının simgesidir). 4) Dördüncü 'ey', 'sevgili'yedir, yani can dostuna. (Bu 'ey'lerin, 'hitap ve muhataplık' sorunsalı bağlamında kendi içinde ve diğer birimlerle

atê libër. Dhe në këtë pikë ai thotë se kënga nuk mund të 'kuptohet/njihet', thotë se fjalët janë të kuptueshme vetëm nga ata me shpirt të fuqishëm. Edhe Akifi admiron pjekurinë e këngës dhe ligjëratës. Këtu pjekuria e fjalës është 'thënia e saj si Kur'ani'. Këtë fjalë e ka thënë Allahu në librin e tij, ndërkohë që atë e thotë edhe bilbili pa germa por duke e shfaqur atë në mënyrë natyrale. [E thënë me fjalët e Jahja Kemalit (Yahya Kemal)⁹, edhe Abdylhak Hamidi (Abdulahak Hamid) i cili është një prej themeluesve të poezisë hyjnore, në poezinë e tij "Qyrsia e Dalldisë së Përshpirtshme" (Kürsi-i İstiğrak), i quan zogjtë 'poet'. Në fakt ai çdo gjë e shikonte si poet, sepse Allahu është një artist i tillë që çdo gjë që ka krijuar atij i duket se reciton poezi]. Me sa duket pjekuria e fjalës është e folura pa shkronja dhe pa fjalë e cila me shprehje estetike do të quhej "melodi". "Ah"et e mistikëve përpiqen ta arrijnë atë. "Fjala është për ata që kanë nevojë për fjalë" thotë Mevlana. Atyre që nuk kanë nevojë për fjalë, u vjen në ndihmë melodia.

Ja pra, 'bilbili' është modeli i fjalës (këngës) që shfaqet në këtë pikë. Ai është një poet trupvogël i krijuar nga ngjeshja e atomeve që e përbëjnë, një poet i cili ka fuqinë ta kthejë fjalën në klithmë. Kur poeti ndjen zili për bilbilin, ai nuk ka ngritur lart vetëm figurën e bilbilin, por edhe figurën e tij. Sepse ajo që quhet "e matur" është paska edhe ky botëkuptim, edhe kjo mënyrë përqsajeje. Poetët e mrekullueshëm gjithmonë përpiqen ta kthejnë fjalën në melodi. Në këtë pikë mbeten shumë mbrapa të gjitha lojërat e artit, madje mbetet prapa edhe vetë fjala që quhet 'poezi'. Sepse ajo fjalë nuk mund ta arrijë shpejtësinë e kësaj përqsajeje, nëse përpiqet ta bëjë këtë ajo do të digjet. Këtu bëjnë përjashtim ata që arrijnë të kalojnë tek e përtëjmja e fjalës. (A nuk është imanent ky kuptim edhe kur thuhet "bilbili i orientit".) Një poet i tillë është bilbili, pjekurinë e të cilit Akifi e admiron. Është ai i cili u drejtohet 'të urtëve'. Prandaj edhe Akifi e admiron atë.

ilişkisi açısından anlamlandırılması ve bütün bunların “Bülbül”e olan nisbetinin ne olduğu hususunun -yeniden okuma ile- irdelenmesi mümkündür).

Nihayet denilebilir ki Âkif’in Safahât’ı baştan başa bir hasbihâl (dertleşme, halleşme) denizidir. Safahât bu açıdan ayrıca incelenmelidir; çünkü onda modern şiir diliyle oluşturulmuş birçok hasbihâl metni vardır. Meselâ, “Bülbül” canlı tabiat varlığıyla hasbihâlin, “Necid Çölleri’nden Medine’ye” çöl ile hasbihâlin, “Türk İstiklâl Marşı” Türk bayrağı ile hasbihâlin, “Çanakkale Şehitleri’ne” şiiri din ve vatan uğruna toprağın bağına düşerek onu cennet bahçesine dönüştürme başarısı gösteren adsız kahramanlarla hasbihâlin eşsiz birer modelidir. “Âsım”, “Secde”, “Bir Gece” vb. de bambaşka hasbihâllerin modeleridir. Kısaca, “Hasbihâl”in, Safahât içinde sözel uçları, özel karşılıkları ve saklı yorumları vardır; söz oradan dallanıp budaklanır.

Meselâ, “Bülbül” metni, “Hasbihâl”in en bereketli uçlarından bir sonuçtur. Öyle ki, “Hasbihâl”in asıl metni odur. “Hasbihâl”, “Bülbül” metninin sadece bir girizgâhdır. Bir anlamda “Bülbül” öncesi sözel bir hazırlıktır ki “Bülbül” şiirinin ilk temrinlerinin tanzimi (şiirleştirilme aşaması) olması açısından da önemlidir. Şöyle de denilebilir: Âkif’in “İstiğrak” metni, nasıl “Leylâ” şiirine bir geçit, bir ‘araf’ oluşturuyorsa, “Hasbihâl” de “Bülbül”e geçiş için bir ‘araf’tır. Biz bu ‘araf’ı sadece göstermekle yetineceğiz; çünkü hasbihâl edilen bizzat hasbihâlin yerine geçmiş, öncekini sahneden silmiştir. Bu noktadan sonra, ‘bülbül’ün kim olduğuna, sahnede ‘konuşma hakkını kullananın kim’ olduğuna ve kimin ona yürekten muhatap olduğuna okuyucular karar verecektir.

Akifi pasi e tregon bilbilin në formën e të pjekurit, edhe fjalën e rregullon në mënyrë më të lartë. Ai i thotë përsëri Shejhut Galibane kështu: “O ti, mëngjes i paraqenë, ballë i kulluar, / Nuri yt nuk mund të eklipsohet”. Përngjasimi që i bën poeti ballit të pastër, pastërtisë shpirtërore në ballë jo me dritën e një mëngjesi të zakonshëm, por me dritën e mëngjesit të paraqenë (të përjetshëm), tregon sesi Akifi mund t’i kthejë në një formë të zakonshme gjërat që mund të quhen të jashtëzakonshme ose të hiperbolizuara. Për më tepër ky varg, shpjegohet me një varg të ri që thotë se kjo dritë nuk mund të errësohet, ky diell nuk mund të eklipsohet. Ajo dritë në universin plot nur vetëm shumëfishohet. Në ballë lexohet ajeti i ndriçuar. Sepse në fytyrën e tij qëndron i fshehur kuptimi i ekzistencës. Drita në sytë e tij është drita e Allahut. Prandaj ai e njeh nga afër botën hyjnore.

Për nga kjo anë mund të thuhet se Akifi ashtu siç e ngre ‘Lejlën’ e tij tek Zoti, ashtu e ngre edhe ‘bilbilin’ tek Allahu. Ai dëgjon fjalën e Allahut dhe njeh sekretet e tij. Në universin e fjalës poeti e përdor ‘bilbilin’ ashtu siç përdor Sulejmani ‘Pupëzën’¹⁰. Akifi në udhëtimin e tij shpirtëror në universin e fjalës, shfaqjen e tij si ‘bilbil’ në një tjetër poezi të tij e ka parë dhe e ka treguar si një ‘vetmi’ që e njeh mirë veten e saj. Kjo ka këtë kuptim: ‘Bilbili’ është modeli konkret i këtij bashkëvuajtësi, bashkë-hallexhiu, që shfaqet në natyrë/ në horizont, ndërsa ‘vetmia’ është modeli abstrakt që del në pah tek binjaku i tij shpirtëror. Në fokusin e të dy këtyre modeleve qëndron drita. Shpirtin e tyre e hap dhe e çliron vetëm puhiza hyjnore. [Puhiza që vjen nga vendi i pafundësisë i mbush me dashuri. Në atë çast hapet perçja e Lejlës. Kush është Lejla që duket në atë çast?(A është bilbili i mbushur me sekrete? A është zgjimi dhe rilindja e popullit? A është një dhunti e Allahut? Apo është shpirti binjak që e konsiderojmë si bashkëvuajtës të poetit? E kush mund ta di?) Duket qartë se është fytyra

MEHMED ÂKİF

“HASBİHÂL”

*Ey bülbül-i ter-zebân-ı irfan,
Dem-beste nevâlarinla vicdan.
Hem-safvet-i rûh olan o âvâz
Oldukça harîm-i cânda dem-sâz,
Pâmâlim olur bütün avâlim;
Lâhûta kadar çıkar hayâlim.
Eşvâkima dar gelir de eb'âd,
Eyler fikrim fezâlar icâd!
Ey nûr-i mübîni Kibriyâ'nın,
Sînem olamaz mı âsûmânın?
Gökler mi bütün karârgâhın?
Hiç yerlere uğramaz mı râhın?
Ey tâir-i nâz-ı sidre pervâz,
Kalbimde olaydın âşîyan-sâz;
Bir başka terâne gûş ederdin,
Rûhum gibi sen de cûş ederdin.
Yâdimda duran neşâidinden
Dâim cezebât içindeyim ben.
Verdikçe derûna vecd o âheng,
Dünya nazarımda teng olur teng!
Âzâdesi büsbütün kuyûdun,
Bir şî'r-i semâ-zemin sürûdun!
Bir şîi'r-i revân ki: Cûy-i cârî
Fezîyle bahâr-ı ömre sârî.
Bir nağme ki: Rûhtur, ledüdü;
Kur'ân gibi râsihîn içindir.*

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİYLE “HASBİHÂL” (GÖRÜŞÜP DERTLEŞME, HALLEŞME)

*Ey irfanın hazır-cevap bülbülü,
Vicdanım nağmelerinle sâkinleşmekte
Rûh temizliği kadar saf olan o sesler
Canımın içinde bana yoldaş oldukça
Bütün âlemler ayaklarımın altında kalır
Hayâlim öte âlemlere kadar yükselir.
Arzularıma dar gelir boyutlar, mesafeler,
Düşüncelerim fezâlar icat eyler*

e trëndafiltë e shpresës. Sepse në një vend poeti thotë se shpresa është zgjuar dhe po rënkon. Në atë moment shpresa është treguesi kuptimor i ‘bilbilit’. Këtë mund ta themi sepse në vende të ndryshme të Safahatit shfaqen transformime të tilla simbolike.]

Në një pjesë të poezisë tërheq vëmendje përdorimi që i ka bërë poeti pjesëve thirrrore në mënyrë të njëpasnjëshme. Ky përdorim i njëpasnjëshëm i thirrjes ‘O’ nga njëra anë krijon një harmoni të nivelit të lartë, nga ana tjetër i ofron syrit të mendjes një grupim kuptimor i cili përtej skemës muzikale ndërthuret brenda përbrenda dhe duket si një grumbull peshqish që dallohen me vështirësi në thellësi të ujërave. Këto thirrma njëkohësisht qartësojnë identitetin e banueseve të kopshtit kozmik ku zënë vend të gjitha këto. Le të shohim tani ‘O’-të radha e të cilave është përzgjedhur në një mënyrë të qartë. 1) Të parit të cilit poeti i drejtohet me ‘O’ është ‘bilbili’. 2) ‘O’-ja e dytë i drejtohet bilbilit që është poet. 3) ‘O’-ja e tretë i drejtohet ‘natës’. (Këtu nata është simboli i zhgënjimit të të dashurit). 4) ‘O’-ja e katërt është për të dashurin, pra për mikun e zemrës. (Lidhur me çështjen se kush është thërritësi dhe kujt i drejtohen këto ‘O’, mund të bëhet konceptimi si vetëm për vetëm, ashtu edhe në raport me njësitë e tjera të poezisë, si dhe mund të analizohet nëpërmjet rileximit raportit i të gjitha këtyre kundrejt ‘bilbilit’).

Si përfundim mund të thuhet se Safahat-i i Akifit, nga fillimi deri në fund është i tëri një det hallqarjeje (i qarjes së halleve). Safahati duhet të analizohet në veçanti nga perspektivë sepse në të gjenden disa tekste hallqarjeje të cilat janë krijuar me gjuhën e poezisë moderne. Për shembull poezia “Bilbili” është modeli i pashoqë i hallqarjes me ekzistencën e natyrës, poezia “Nga Shkretëtirat e Nexhidit në Medine” është hallqarje me shkretëtirën, “Himni i Pavarësisë së Turqisë” është hallqarje me flamurin turk, poezia për “Dëshmorët e

*Ey apaçık nûru yüce Allah'ın,
Göğsüm olamaz mı gökyüzün?
Gökler mi hep karâr yerin?
Hiç yerlere düşmez mi yolun?
Ey Allah katına uçan naz kuşu (bülbül),
Yuvanı kalbimde kurmuş olsaydın,
Orda bir bambaşka nağme duyardın
Rûhum gibi sen de çoşardın.
Hatırımnda kalan neşidelerden
Devamlı cezbeler içindeyim ben.
O âhenk gönülümde coşku verdikçe
Dünya gözümde küçülür gider.
Üstünden aşmış büsbütün engellerin,
Göğü zemin edinmiş şiiirdir nağmelerin.
Öyle bir şiiir ki akan bir ırmak sanki
Ömrün baharına yayılıyor bereketi.
Bir nağme ki rûhtur, bir ilâhî bilimdir;
Kur'ân gibi -ancak- derin bilginler içindir.
Bir nâle ki: Şevk-sûz-î idrâk
Havlinde nidâ-yı "mâ-arafnâk!"
Ey şâir-i râzdân-ı mülhem,
Ben râzına olmasam da mahrem,
Hayrân-ı kemâlinim... Beyânın
Gûyâ ki hitâbidir Hudâ'nın!
Ey subh-i ezel cebîn-i sâfi.
Envârının olmaz inkisâfi
Yeldâ-yı adem cihâni alsa,
Eşbâh bütün zalâma dalsa,
Hâlâ görünür o rûhü'l-ervâh
Bir cevvi-i münîr içinde sebbâh!
Ey safha-i vechi âyet-i nûr
Cebhende meâl-i kevn mestûr;
Çeşminde ziyâ-yı sermediyet
Sönmez ebedî sirâc-ı kudret.
Lâhût ile âşinâ nigâhın,
Ecrâm şühûd-i intibâhın!
Her dem lemeân eder o merdüm,*

Çanakkalasë” është hallqarje me heronjtë pa emër që arritën ta kthejnë atdheun në një kopsht parajse duke dhënë jetën për hir të fesë dhe vatanit. Edhe poezisë si “Asimi”, “Sexhde”, “Një Natë” etj, janë modele të veçanta të hallqarjes. Pra shkurtimisht mund të themi se brenda Safahatit gjenden maja fjalësh, përgjigje të veçanta dhe interpretime të fshehura, fjala atje degëzohet dhe shartohet.

Për shembull teksti i poezisë “Bilbili”, është përfundimi i një prej majave më frytdhënëse të poezisë “Hallqarja”. Aq sa mund të thuhet se ajo poezi është teksti kryesor i “Hallqarjes”. “Hallqarja” është vetëm një hyrje e poezisë “Bilbili”. Në këtë kuptim ajo është vetëm një përgatitje gojore përpara poezisë “Bilbili”. Ajo është e rëndësishme edhe sepse përbën fazën e poetizimit të termave të parë të poezisë “Bilbili”. Mund të thuhet edhe kështu: Ashtu si poezia “Dalldia e Përshpirtshme” e Akifit përbën një kalim, një ‘purgator’ për tek poezia “Lejla”, ashtu edhe poezia “Hallqarje” përbën një ‘purgator’ për tek poezia “Bilbili”. Por ne do mjaftohemi vetëm duke ua treguar këtë ‘purgator’ sepse ajo për të cilën bëhet qarja e hallit ka zënë vendin e vetë hallqarjes dhe e ka fshirë nga skena atë të mëparshmen. Në këtë pikë, do të jenë lexuesit që do të vendosin se kush është ‘bilbili’, kush është ai që ‘përdor të drejtën e fjalës’ në skenë dhe kush është bashkëbiseduesi i tij i singertë.

Mehmet Akif Ersoj

HALLQARJE

O bilbili i njohjes thellësinore, fjalëshpejtë,

Ndërgjegjja me këngët e tua magjepset.

Ata tinguj që janë dëlirësi shpirtërore,

Me t'u bërë në intimitet të zembrës mik,

Gjithë botët më shkelen me këmbë,

Përfytyrimi më ngjitet gjer në hyjnësi.

Mihrâkı da zâhirât-ı encüm!
Her subh gelir nesîm-i dîlcü
Düşunda semîm-i nâz-ı gîsû.
Eyler yeniden hevâ-yı dîdâr
Bir nefha ile beni hevâ-dâr!
Sevdâ kesilir bütûn süveydâ,
Gûyâ açılır nikâb-ı Leylâ
Kehvâre-i dilde nâim ümmîd
Eyler uyanıp figânî teşdîd.
Bir feryat ki idrâkı yakıp eritmiş,
“Sen’i hakıyla bilemedik!” hitâbındaki güce
erişmiş!
Ey ilhamı sırlar olan, sırlar şairi,
Ben sırrını bilemesem -çözemesem- de,
Olgunluğunun hayrânıyım...İfaden öyle ki
Allah’ın hitâbıdır sanki!
Ey temiz alnı ezel sabahına benzeyen.
Senin nûrun -güneş gibi tutulmaz- kararmaz ki
Yokluğun uzun gecesî cihânî alsa -kaplasa-,
Bütün varlıklar ve şeyler karanlıklara dalsa,
O rûhların rûhu hâlâ görünür,
Bir aydınlık fezada kanatlanmış gibi -hür-!
Ey (bülbül, ey) yüzü nûr âyeti benizli
(Ey) alnında varoluşun anlamı gizli;
Gözünde süreklî -sonsuz- bir ışıq yanar,
Allah’ın kandilidir sönmez sonsuza kadar.
İlâhî âlemleri bakışın iyi bilir,
Yıldızlar, uyanıklığının açık delilleridir!
Göz bebeğin her an parıldar senin,
Odağında yıldızlar ışıldar senin!
Her sabah gelir gönül okşayan rüzgâr
Omzunda nazlı (sevgilinin) saçlarının kokusu var.
Sevgilinin havası -sarı beni- yeniden
Bir esintiyle ferahlatır beni âniden!
Ve bütün kalbim sevdâ kesilir,
Sanki Leylâ’nın örtüsü açılır.
Gönül beşiğinde uyuyan ümit

Horizontet e dëshirave m'u vijnë ngushtë,
Kontemplimi më zbulon hapësira.
O dritë e çiltër e të Madhit,
A s'mund të më bëhet gjoksi qielli yt?
Qiejt, vendqëndrimi yt i gjithë?
Rruga a s'të bie hiç në tokë?
Ej, fluturues nazemadh që ndalon në Sidre¹¹,
Në zembrën time të bëje fole!
Një tjetër këngë do të dëgjoje,
Si shpirti im dhe ti gufoje.
Nga poetika jote që rri në kujtimin tim,
Vazhdimisht i ekzaltuar jam unë.
Me t'm'i dhënë vetes ekstazë ajo harmoni,
E vogël, e vogël bëhet bota në sytë e mi.
I çliruari prej të gjitha lidhjeve,
Një poezi qiell-tokë kënga jote.
Një poezi rrjedhëse, që, me begatinë
E ujit rrjedhës, vazhdon tërë beharin e jetës.
Një thirrje që është shpirt, metafizikë,
Si Kur'ani, është për dijthellët.
Një zë, shtytje për njohje
I rrethuar me thirrjen “má-arafnák!”¹²
O ti, poet që të është frymëzuar e fshehta,
Edhe në s'jam intim me të fshehtë, adhuroj
plotësinë tënde;
Thuhet se fjala jote është fjala e Zotit!
O ti, mëngjes i paraqenë, ballë i kulluar,

Uyanıp feryadı basar sürgit
Susturmak için o tıfl-ı zârı,
Kalkar ararım leyâl-i târı!
Ey leyl! vekârının misâli,
Yâhud bana karşı infîâlî!
Vaktâ ki eder revâk-ı deycûr
Altında yatan cihânı mahmur,
Etrâfta kalmayınca bir ferd,
Hem-râhim olur hayâl-i şeb-gerd,
Kalkar, gezerim garîb ü tenhâ;
Bir yer bulurum sükûnet-ârâ.
Fevkimde semâ-yı encüm-âlûd;
Pîşimde ridâ-yı leyl-i memdûd;
Yâdimda neşâid-i kemâlin;
Karşımda hayâl-i yâl ü bâlin;
Azâde kuyûd-i mâsivâdan,
Bîgâile havftan, recâdan;
Bir bezm-i fûtûh açar ki vicdan:
Lebrîz-i safâ-yı aşk olur can.
Tasvîr değil o zevki, hattâ
Mümkün olamaz tasavvur aslâ!
Yâ Rab o ne feyz-i cûş ber-cûş!
Yâ Rab o ne leyle-i ziyâ-pûş!
Yâ Rab o ne cilve cilve envâr!
Yâ Rab o ne lem'a lem'a dîdâr!
Yâ Rab o ne encümen, ne âlem!
Yâ Rab o ne mahfil-i muazzam!
Ey leyl, nehârin olmasaydı..
Ey neşve, humârın olmasaydı!
Bîdârın iken uyanmasaydım;
Dünya varmış inanmasaydım!
O ağlayan çocuğu, susturmak için
Yerimden kalkar ararım geceleri!
Ey gece! (Ey sevgilinin) ağırbaşlılığının misâli,
Yâhut (ey sevgilinin) bana karşı kırgınlığının
timsali!
Ne zaman ki karanlık saltanatını kurup

Nuri yt nuk mund të eklipsohet.
Mosqenia e gjatë njerëzimin në e marrtë,
Gjithë trupat në errësirë në u zhytshin,
Ende duket ai shpirti i shpirtrave
I zhytur brenda një hapësire të ndritshme!
O shenjë e dritës në faqe të fytyrës,
Brenda, zbërthimin e gjithësisë ke të fshehur;
Në syrin tënd, dritë e amëshimit;
Nuk shuhet kurrë kandili i fuqisë hyjnore,
Shikimi yt mik me botën hyjnore,
Trupat, dëshmitarë të zgjimit tënd.
Çdo kohë shkëlqen ajo dritë syri,
Dhe fokusi i saj, entuziazmi i yjeve!
Çdo mëngjes vjen fladi që të fiton zemrën
Në përfytyrimin e flokut nazemadh aromëmirë.
E stolis sërish universin
Me një të fryrë më bën të lumtur!
Gjithë njollat e errta të zemrës bëhen dashuri,
Pothuajse hapet mbulesa e Lejlasë.
Në djepin e gjuhës begati shprese
Zgjohet dhe i jep forcë thirrjes plot vaj.
Për ta heshtur atë fëmijë që qan,
Ngrihem e i kërkoj ato netë të freskëta.
O natë, shembull i mburrjes së tij,
Ose zemërimi i tij ndaj meje!
Në kohën kur errësira mbulon gjithçka,

Altında yatan cihâni mahmur edip uyutup,
Etrafta kalmayınca hiç kimse,
Gece dolaşan hayâl, yoldaşım olur
Kalkar, gezerim garip ve yalnız;
Bir yer bulurum sâkin ve ıssız.
Üstümde yıldızlarla bezenmiş gökyüzü;
Altımda gecenin uzayıp giden örtüsü;
Mükemmel neşidelerin -canlanır- hâtırımında
Endâmının hayâli -canlı durur- karşımda;
Bu dünyanın gereksiz bağlarından kurtulmuş,
Korkudan, umuttan uzak kalmış -unutmuş-;
Bir coşku meclisi açar ki vicdanım:
Aşkın neş'esiyle dolar -büsbütün- cânım.
Anlatmak o zevki bir yana, hattâ
Düşünebilmek mümkün değildir, aslâ!
Yâ Rab o ne coşkudur feyizlenmiş!
Yâ Rab o ne gecedir nuru giyinmiş!
Yâ Rab o ne cilve cilve ışıklar -öyle-!
Yâ Rab o ne parıl parıl güzellik -böyle-!
Yâ Rab o ne topluluk, o ne âlemdir!
Yâ Rab o ne görkemli mahfil -o ne görkemdir-!
Ey gece, gündüzün olmasaydı..
Ey neş'e, sersemliğin olmasaydı!
Bîdârın iken uyanmasaydım;
Dünya varmış inanmasaydım!
Ey yâr-i vefâ-güzîn-i cânım
Verdiyse melâl dâstânım,
Mu'tâdın olan inâyetinle
Susturma bu rûh-i zârı, dinle!
Hep velvele-i hayât dinse,
Düşmez bu zavallı rûh, ye'se.
Olmazsa zemin, zaman müsâid;
Feryâdına âsûman müsâid!
Gönder bana sen de neyse derdin..
Yâdında mı bir zaman ne derdin?
Müstakbeli almayıp hayâle!
Gel biz dalalım bu hasbihâle!

Kur nën të e shtrirë bota e përgjumur;
Kur përreth s'mbetet anjë njeri
Dhe bashkudhëtar më bëhet hija netshëtisë,
Ngrihem e shëtis i vetëm e i qetë,
Gjej një vend heshtjestolisëse.
Mbi mua, qielli i mbushur plot yje,
Para, e zgjatur, mbulesa e natës,
Në kujtesë, poezitë e përsosmërisë tënde,
Përballë, përytyrimi skaj më skaj.
I lirë prej kufijve të botës fizike
Nga frika dhe shpresa e pakasavet,
Ndërgjegjja hap një kuvend fitoreje
Që shpirti bëhet dashuri kënaqësiplote.
Ajo kënaqësi s'përshkruhet,
Madje as mund të përfytyrohet!
O Zot, ç'begati e hareshme në hare ajo!
O Zot, ç'natë e mbuluar në dritë ajo!
O Zot, ç'dritë ledhatuese ajo!
O Zot, ç'fytyrë rreze-rreze ajo!
O Zot, ç'kuvend, ç'botë ajo!
O Zot, ç'mahfil madhështor ajo!
O natë, të mos kishe ditë pas...
O dehje, të mos kishe dhimbje koke pas!
Jashtë teje, o botë, duke qenë, të mos zgjohesha,
Se ka botë, të mos besoj!
O dashnor, besëzgjedhur i shpirtit im,

*Edvâr-ı hayât perde perde...
Allah bilir ne var ilerde.
Ey cânımın vefalı sevgilisi
Üzdüyse seni bu destan -bu melâl hikâyesi-,
Her zamanki yardımseverliğinin
Bu inleyen rûhu susturma, dinle!
Hayâtın bütün gürültüsü, velvelesi dinse,
Düşmez bu zavallı rûh, -yine de- ye'se.
Olmazsa yer ve zaman müsâit;
Feryâdına -onun- gökyüzü müsâit!
Gönder bana sen de neyse derdin...
Hatırlar mısın, bir zaman ne derdin?
Geleceği hiç almadan dikkate,
Gel dalalım biz bu sohbeta!
Hayatın devirleri hep perde perde...
Allah bilir ne var ilerde.*

Dipnot

1 "Hasbihâl"deki derddaşının veya tavsif ettiği kimliğin sırrını -hususî okurlar için- faş ediyor bir kit'asında şair: "Konduğu her gusn-ı ter minberidir bülbülün./ Zemzeme addettiğin hutbesi, faslû'l-hitâb./ reng-i hakikat nedir, fark eden ebsâr için/ Goncada matvî duran her varak ümmü'l-kitâb" (Sirât-ı Müstakim, nr. 20, 29 K.Evvel 1324/ 11 Ocak 1909). "Gül ü bülbül" anlayışını tersyüz ediyor adeta. Bülbül her dalı minber olarak kullanmaktadır, o yüzden nağme zannettiğiniz hutbesi, insan kaderinin yazıldığı bir manevi levha (ümmü'l-kitâb)dır. Hakikatin rengine/ kühüne aşına olanlar için bülbülün hitabı, gül yapraklarının arasında gizli (dürülmüş olan) sırları görmesi dolayısıyla ("Her varak ümmü'l-kitâb"dır çünkü. Bir 'açılış' tir, bir 'fâtiha'dır. O varaklardaçılan anlam nağme olarak duyulmaktadır). O sırlar üzerine esrarlı bir hitabdır onun sesi ve nağmesi. Şair "bülbül" derken sanki şahsî kimliğini ya da bir şahsiyetin kimliğini örtüyor. Özel bir işaret ve ima diliyle konuşuyor, özel idrak düzeyine sahip olanların anlayacağı bir mesaj ileterek. (Aslında bu şiirde anlatılmak istenenin bir açıklımı ya da daha derin zemini -aynı yıl, fakat "Hasbihal"den daha önce yazılmış olan- "Her nağmede binlerce lisanın nâtik olduğunu" ilan eden "Tevhid Yahud Feryâd" şiiridir. Onunla birlikte de anlaşılandırılabilir. "Hasbihâl"ı, onun üzerine hususî bir açıklama olarak da okunabilir.Çünkü o da, -Mevlânâ'nın deyişyle- "hakiki güllerin açtığı gül bahçesinden" bahis açmaktadır. Yoksa, görünen güllerden değil, çünkü görünürde zaten öyle bir gül de yoktur. Kokusu alınan gül de, nağmesi duyulan bülbül de, bir "başka âlem"dendir. Kendini bilenlere o âlemden bir haber gelmektedir. Ey bülbül, bize de o gül bahçesinden kokular getir demek ister şair.(Tabii ki "rüzgâr"ın da orada özel bir işlevi var). Metnin fısıldadığı bir sır da budur ("râsihîn" için)... (Gül de bülbül de metinde rehin olmuştur, ama okurların muhayyilesi ve zihni, o adı anılmayan gülün ko-

*Në të pastë dhënë mërzitje legjenda ime,
Me pëlqimin tënd të zakonshëm
Mos e hesht këtë qarje shpirti, po e ndjë!
Edhe nëse gjithë lufta për jetën hesht,
Nuk bie në pesimizëm ky shpirt i shkretë.
Dhe po s' i ardhën vendi e koha për shtat
Klihmës tënde, qielli i vjen për shtat!
Ma thuaj dhe ti, ç' hall ke
Pa e vrarë mendjen për të ardhmen!
Eja të bisedojmë e të qajmë hallet!
Periudhat e jetës perde-perde,
Allahu e di se ç'ka më tej për ne!*

Referencat

1Poeti në një strofë të tij zbulon – për lexuesit e tij të veçantë – sekretin e personazhit që përshkruan apo që është bashkë-vuajtës i tij në poezinë "Hallqarja": "Katedër e ka bilbili çdo degë të njomë ku rri; / Ligjërata që ti e quan melodi, është faslû'l-hitab. / Për sytë që e dallojnë ç' është ngjyrë e së vërtetës, / Çdo petal i mbështjellë në gonxe është ummu'l-kitab!"(botuar në revistën Sirat-i Mystakim, nr. 20, 29, viti 1324 sipas kalendarit islam, 11 Janar 1909). Në këto vargje poeti arrin deri atje sa të përmbysë kuptimin "trëndafil, bilbili". Bilbili çdo degë e përdor si katedër, prandaj predikimi i tij që na duket si melodi, është një lloj fletë shpirtërore (libër i dërguar nga zoti) ku shkruhet vuajtja e njerëzimit.Për ata që e dinë ngjyrën dhe thelbin e të vërtetës, fjala e bilbilit ka për qëllim të shohë sekretet që struken midis petaleve të trëndafilit. ("Çdo nodhi është "ummu'l-kitab" (libër i dërguar nga zoti)Është një "hapje", një "fatiha" (lutje për të vdekurit) Kuptimi që del nga ato fletë të shkruara tingëllon si melodi). Zëri dhe melodia e ti është si një fjalim misterioz në lidhje me ato sekrete. Duke se poeti kur thotë "bilbili" përpjetet të fshehtë identitetin e tij ose identitetin e dikujt tjetër. Ai flet me një simbole të veçanta dhe me një gjuhë nënkuptuese duke përcjellë një mesazh që do mund ta kuptojnë vetëm ata që kanë një nivel të veçantë perceptimi. (Në fakt përfaqja apo thelbi i thellë që mundohet të shpjegohet në këtë poezi, është i shprehur në poezinë "Besim në Zot apo Klihmë" në të cilën thuhet se në çdo melodi fiten me mijëra gjuhë – poezi kjo e shkruar në të njëjtin vit me poezinë ""Hallqarja), por pak më përpara saj-. Këto poezi duhen kuptuar së bashku. Madje poezia "Hallqarja" mund të shihet si një zhvillim i posaçëm për poezinë "Besim në Zot apo Klihmë". Sepse – e themë me fjalët e Mevlanës – edhe kjo poezi flet për "kopshin e trëndafilave ku çelin trëndafilat e vërtetë", dhe jo ato që duken si trëndafila vetëm në fasadë, që në të vërtetë edhe nuk duket ndonjë trëndafil i tillë. Edhe trëndafil që mban aromë, edhe bilbili të cilin i degjohet kënga, janë nga një "botë" tjetër. Ata i sjellin një lajm

kusu ve simgesel hatibin derin nağmesiyle dolmuştur. O koku ve nağme, duyanları mest eder. Ondan hisseyab olanların yüzünde –ateş değil, ama- neşe kıvılcımları görürsünüz. Gören göze perde mi var?).

2 Muhammed İkbâl, “Güve”, Şarktan Haber, çev. A.N.Tarlan, Bedir Yayinevi, İstanbul 1963, s.60.

3 Âkîf, hem Safahât'in bünyesinde, hem de Safahât'ta yer alan metinlerin bünyesinde zaman zaman metinici tefsir tekniğini kullanmakta, sözel açıdan tamamlanmış metinlerin özünü bu tür yorum içinde açıklamaktadır. Bunlardan biri olan “Has-bihâl”, “Bülbül”ün özünü vermekte, bu özün yüzü ise “Bülbül”-de bir yönüyle gözükmetedir. Dolayısıyla, ‘bülbül’ün sözde, gözrde ve öзде olanı böylece bütünlenmektedir. Benzer taktik/teknik “Leylâ” vb. metinler için de geçerlidir.

4 Bu dizelerde, bir bakıma, Ebûbekir Sıddîk'in “Asıl idrâk, idrâkin idrâksizliğini idrâktir” tarzındaki eşsiz tanımlamasına bir gönderme yapılmaktadır; çünkü o da bu bağlamda söylenmiş bir sözdür. Bu bülbüllüğün çağdaş versiyonu, Âkîf'in “sevksüz-ı idrâk” tanımlamasında görülebilir.

5 O yüzden bülbül ile birlikte bir şeyi söylüyor, çıkarıyor, (ç) ağırlıyor şair. Yani ‘bülbül’ü çağırarak, bülbül ile birlikte çağırmanın arasındaki ayrıma dikkat etmek gerekir.

6 Yahya Kemâl, “İthaf”, Eski Şiirin Rüzgârıyla, 2.b., İstanbul 1974, s.125.

7 Şu da söylenebilir: Âkîf'in sözel uzayda gerçekleştirdiği bu mânevî yolculuğunda, ‘bülbül’ Âkîf'in Beatrice'i midir, yoksa ‘bülbül’ Beatrice yerine Âkîf'i mi yanına almıştır, belli değildir.

nga kjo botë të gjithë atyre që e njohin veten e tyre. Poeti kërkon të thotë: O bilibl, na sill edhe neve aroma nga ai kopsht trëndafilash. (sigurisht që edhe elementi i erës ka një funksion të veçantë në poezi). Një tjetër sekret (drejtuar të fuqishmëve) që na pëshpërit poezia është pikërisht ky... (Në poezi edhe trëndafilë edhe bilibili janë pengje, por imagjinata dhe mendja e lexuesve është mbushur me aromën e atij trëndafilë të cilit nuk i përmendet emri dhe me tingujt që vijnë nga thellësia e shpirtit të narratorit. Ajo aromë dhe ata tinguj i dehin ata që i ndjejnë dhe dëgjojnë. Kështu që në fytyrën e atyre që përfitojnë prej tyre – nuk shohim zjarrmi – por shkëndija hareje. A mos ka ndonjë mbulesë përpara syrit që shikon?).

2 Muhammed İkbâl, “Güve”, Şarktan Haber, përktheu. A.N.Tarlan, Bedir Yayinevi, İstanbul 1963, s.60.

3 Akîfi si në Sahafat, ashtu edhe në tekstet e Safahatit përdor herë pas herë metodën komentuese brenda tekstit dhe shpjegon në këto lloj komentesh thelbin e teksteve që janë të përfunduar me shkrim. Një nga këto është edhe “Hallqarja” e cila jep thelbin e “Bilbilin”, ndërkohë që fytyra e këtij thelbi pasqyrohet nga njëra anë tek “Bilbilin”. Prandaj arrin që të integrohet në këtë mënyrë fjalë, syri dhe thelbi i “bilbilin”. Një teknikë/taktikë e ngjashme është përdorur edhe në tekste si ai tek poezia “Lejla”.

4 Sidre: Në Islam, sidre është hapësirë në qiellin e shtatë.

5 má arafnák: nuk të njohëm; fragment i hadithit “Nuk të njohëm dot ashtu siç duhet, o Zot!”.

6 Nga njëra anë këto vargje i referohen përkufizimit unik të Ebûbekir Sëddîk'-ut që shkruan kështu “ Perceptimi i vërtetë është perceptimi i mosperceptimit të perceptimit.”; sepse edhe ai në këtë kuptim e ka thënë atë shprehje. Në versionin modern të bilbilin të Akifit përdoret shprehja “djegia e perceptimit”.

7 Prandaj poeti thotë diçka së bashku me bilbilin, thërret diçka së bashku me të. Këtu duhet pasur kujdes të bëhet dallimi midis thirrjes së bilbilin dhe thirrjes së bërë bashkë me bilbilin.

8 má arafnák: nuk të njohëm; fragment i hadithit “Nuk të njohëm dot ashtu siç duhet, o Zot!”.

9 Yahya Kemâl, “İthaf”, Eski Şiirin Rüzgârıyla, 2.b., İstanbul, 1974, fq.125.

10 Mund të thuhet edhe kjo: Akîfi në udhëtimin shpirtëror që realizon në universin e fjalës, nuk është e qartë nëse ‘Bilbili’ është Beatriceja e Akifit apo ‘Bilbili’ në vend të Beatriceja ka marrë me vete Akifin.

11 Sidre: Në Islam, sidre është hapësirë në qiellin e shtatë.

12 má arafnák: nuk të njohëm; fragment i hadithit “Nuk të njohëm dot ashtu siç duhet, o Zot!”.

MEHMET AKİF ERSOY'UN ARNAVUTLUK TOPLUMUNUN GERÇEKLERİNE YÖNELİK ŞİİRSEL, İDEALİST VE ÖZGECİL VİZYONUN DEĞERLERİ

VLERA TË VIZIONIT POETIK IDEALISTO- ALTRUIST TË MEHMET AKİF ERSOJ PËR AKTUALITETIN E SHOQËRISË SHQIPTARE

Prof. Dr. Zyhdi Dervishi

Mehmet Akif Ersoy, otoportre kitabe formatında yazmış olduğu bir dörtlüğünde şöyle diyor:

“Toprakta gezen gölgeme toprak çekilince,

Günler şu heyulâyı da er geç, silecektir.

Rahmetle anılmak, ebediyet budur amma,

Sessiz yaşadım, kim beni, nereden bilecektir?”

Në një poezi katërvargëshe format epitafi autoportret Mehmet Akif Ersoj shkruan:

“Kur t’i hidhet dhë hijes sime prej dheu që shëtit,

Ditët herët a vonë edhe silueten time do ta fshijnë.

Të kujtohesh me mirësi, është përjetësi, megjithëkëtë,

Unë kam jetuar i heshtur, për mua kush do të dijë?”

(Ersoj, 2016, faqja 557)

Bu şiir, en mütevazı ve aynı zamanda en asil, somut olduđu kadar soyut bir şekilde idealleştirilen otoportrenin bir örneğidir. Yüzyıllar tarihinin tecrübesi en büyük, en erdemli ve gerçek inançlı şairlerin kendilerini bu şekilde ifade ettiklerini göstermektedir. Bu şairler, bu dünyadan sessizce hatta yaşadıkları çağdaki insanlara ve haleflerine birkaç nesil boyunca miras olarak bıraktıkları şiirsel ve manevi mücevherlerin farkına bile varmadan göç eden şairlerdir. Mehmet Akif Ersoy sessiz yaşadığını, bu nedenle de ebediyete geçenden sonra biliniyor anılamayacağını ifade etmektedir dörtlülüğünde. Şair kar beyazı gibi temiz ve toprak altını bile aydınlatılabilen güneş ışığı gibi güçlü erdemlerle toprak üzerinde gezen sessiz bir gölge gibi yaşadığını ve yazdığını ifade etmektedir. Bizler, Mehmet Akif Ersoy'un kanından ve yüreğinden gelenler, onun öz-algılayışlarını kendi dilimizin sembolüğü ile çevirecek olursak şöyle diyebiliriz: sizi anıyoruz, siz rahmetle anıyoruz, bize bağışlanmış olduğunuz bu nadir ve avangart artistik değerler buketi (Crane, D., 1987:50) için sizi anıyoruz, günümüz toplumunun da sosyal-psikolojik yaralarını anlamak için yardımcı olan ve onların en hızlı ve en az acılı şekilde iyileşmesini sağlayan metot ve “mekanizmalara” ışık tutan şiirsel ve idealist eserleriniz için sizi anıyoruz.

Batı'nın en gelişmiş ülkelerinde endüstrinin ilerlemesiyle paralel olarak “sosyal atomizm (bireyselleşme) salgını” da geniş bir şekilde yaygınlaşmıştır (Sciola, L., 1990:45). Başka bir ifade ile gelişmiş toplumlarda insanların yaşam tarzındaki bireyselleşme git-tikçe daha yaygın hale gelmektedir. Bu tarz yaşamlarda, kutlama ya da taziye amaçlı yapılan aile törenlerine ve dini törenlere katılan insanların sayısının gittikçe azalması, yalnız yaşayan insanların sayısının artması gibi ol-gular söz konusu olur.

Ky është modeli më modest edhe njëherazi më i fisëm, sa tokësor aq edhe flu idealizmi i autoportretit. Përvoja historike shumëshekullore dëshmon se kësisoj e portretizojnë veten poetët më të mëdhenj, më të virtutshëm dhe besimtarë të vërtetë, ata që ikin nga kjo botë pa zhurmë, madje të pavetëdijshëm për margaritarët poetikë e shpirtërorë që u lënë trashëgim bashkëkohësve dhe pasardhësve në rrjedhën e disa brezave. Mehmet Akif Ersoj shprehet se ka qenë i heshtur se, ka jetuar e krijuar nën borën bardhësi të virtuteve. Nëse ne pasardhësit nga gjaku e shpirti të Mehmet Akif Ersojt do t'i përkthenim në simbolikën e gjuhës sonë, vetëperceptimet e tij do të thoshin: Ju përkujtojmë me mirësi, për atë buqetë vlerash artistike të rralla përherë avanguardiste (Crane, D., 1987:50) që na dhurovat, për veprën tuaj poetiko-idealiste që na ndihmon të skanojmë plagët socio-psikologjike të shoqërisë së ditëve tona dhe na ndriçon metodat dhe “mekanizmat” për shërimin e tyre sa më shpejt dhe me sa më pak dhimbje.

Gati në përpjesëtim të drejtë me zhvillimin e industrisë në vendet më të urbanizuara të Perëndimit është përhapur gjerësisht “epidemia sociale e atomizimit” (Sciola, L., 1990:45), domethënë e rritjes së shkallës së individualizimit të mënyrës së jetesës që shfaqet praktikisht si pakësim i njerëzve në ceremoni kolektive familjare ose fetare, gëzimesh ose hidhërimesh, si rritje e numrit dhe e peshës specifike të njerëzve që jetojnë në vetmi etj.

Në fillim të viteve 1990, pas më se katër dhjetëvjeçarësh izolimi të përkallëzuar, edhe Republika e Shqipërisë u hap ndaj ndikimit të shoqërive të tjera. Komunikimet e shumëllojshme të shoqërisë shqiptare, veçanërisht me ato perëndimore më të industrializuara, u intensifikuan vullshëm përmes emigrimit masiv të shqiptarëve, përmes arsimimit e kualifikimit shkencor solid të disa mijëra studentëve, pedagogëve e punonjëseve

Yoğunlaşarak devam eden 40 yıllık bir izolasyon döneminin ardından, 1990'lı yılların başında Arnavut toplumu izolasyondan çıkarak dünyanın diğer toplumlarına açıldı. Arnavut toplumu, endüstrileşmiş Batı toplumları başta olmak üzere, diğer toplumlarla yoğun bir etkileşim içine girmişti. Bu etkileşimi kolaylaştıran sebepler arasında yoğun göçlerin yaşanması; binlerce öğrenci, öğretmen ve akademisyenin Batı ülkelerindeki çeşitli üniversitelerde ve çeşitli bilimsel alanlarda lisans eğitimi ve lisansüstü eğitim alması ve uzmanlaşması; başta televizyon programları ve internet olmak üzere, çeşitli medya araçlarının etkili olması gibi faktörler sayılabilir. Toplumlar arasındaki bu etkileşimler, gelişmiş Batılı toplumlardan Arnavut toplumuna sadece kültürel değerlerin değil aynı zamanda çeşitli sosyal yaralar ve maddi-teknik kültürün unsurlarının da geçmesi sonucunu doğurmuştur. Bu yaralardan biri atomizm salgınıdır. Bu salgın Arnavut toplumunda çok hızlı bir şekilde yayılmıştır. 1990 yılında sonra özel mülklerin adaletsiz bir şekilde paylaşılması nedeniyle anne, baba ve çocuklar, kardeşler, akrabalar ve komşular gibi yakın sosyal bağlar arasında ortaya çıkan çeşitli anlaşmazlıklar da bu salgının hızlı bir şekilde yayılmasını körüklemiştir.

Son yirmi yılda, geleneksel Arnavut toplumunda var olagelenden farklı olarak, ev sahibinin çeşitli memleketlerden ve ülkelerden gelen arkadaşlarının ve dostlarının katıldığı ancak genellikle anne, baba ve kardeşlerin, yani en yakınlarının yanında bulunmadığı cenaze törenlerinin ve kutlama törenlerinin sayısı oldukça artmıştır. En yakınlarının, cenaze veya kutlama törenlerine katılamaması, hatta günlük hayatında da yanında olmaması, inancı olan ya da olmayan birçok insanı travmatik bir yalnızlığa itmektedir.

shkencorë në programe universitare e pasuniversitare në vendet perëndimore më të përparuara në fusha të shkencave, përmes mediave të ndryshme, veçanërisht nëpërmjet programeve televizive, internetit etj. Kryesisht përmes komunikimeve të tilla, nga shoqëritë e urbanizuara të Perëndimit difuzuan në shoqërinë shqiptare jo vetëm vlera kulturore, dhe më së shumti elemente të kulturës materialo-teknike, por edhe plagë sociale të ndryshme. Ndër to edhe epidemia e atomizimit. Ky proces në shoqërinë shqiptare u përhap me ritëm të përshpejtuar edhe si rrjedhojë e konflikteve të ashpra ndërmjet prindërve dhe fëmijëve, ndërmjet vëllezërve, ndërmjet vëllezërve e motrave dhe ndërmjet motrave, ndërmjet të afërmeve dhe fqinjëve për shkak të gjallërimit të mjaft mosmarrëveshjeve të mëparshme dhe sidomos nga konfliktet e krijuara pas vitit 1990 për shkak të padrejtësive të shumëllojshme në privatizimin e objekteve të ndryshme të pronave.

Ndryshenga sandodhte në shoqërinë tradicionale shqiptare, përgjatë dy dhjetëvjeçarëve të fundit ndër shqiptarët është rritur shkallë-shkallë numri i ceremonive të hidhërimeve dhe sidomos të gëzimeve, në të cilat organizatori ka të pranishëm miq, shokë e të njohur nga rrethet e ndryshme të hapësirës shqiptare dhe nga shtete të tjerë, por në të mungojnë prindërit, vëllezërit e motrat, përgjithësisht më të afërmit. Mungesa e njerëzve më të afërt në ceremoni gëzimesh e hidhërimesh dhe në jetën e përditshme e shndërron shumicën e njerëzve në vetmitarë të traumatizuar, qofshin këta besimtarë ose jobsimtarë, i zhvesh ata nga emocionet e fisme dhe i shndërron në mumie lëvizëse në llogëmet ose tunelet e errët të interesave vetjake, por pa botën e fisme të emocioneve njerëzore.

Duke stigmatizuar situata të tilla socio-psikologjike në vitet e pjekurisë poetike, Mehmet Akif Ersoj shkroi një poezi pesëvargëshe, e cila gjëmon si trumbetë lufte

Bu tür duygular insanları asil duygulardan soyutlamakta ve onları insanlığın manevi dünyasından yoksun, kişisel çıkarların karanlık tünellerinde hareket eden mumyalara dönüştürmektedir.

Mehmet Akif Ersoy, şiirsel olgunluğuna ulaştığı yıllarda buna benzer sosyo-psikolojik durumları vurgulayarak beş dizelik bir şiir yazmıştır. Bu şiir, insanların küçük kişisel çıkarlar ve egoizm kalelerine kapanan, kokmuş, çürümüş yaşayanlara dönüşme eğilimine karşı uyarıda bulunan bir savaş trompeti gibi çalmaktadır.

*“Beşerin taptığı bir kendisinin heykelidir;
 Dinlemem, etse de Allah’ı bütün gün takdis.
 Ben bu mel’un putun uğrunda geberdim,
 hala, Kabaran kokmuş içimden: Yaşasın nefis-i nefis!”*

(Ersoj, M. A., 2009: 576)

Mehmet Akif Ersoy’un şiirsel eserlerinde Allah’a inananların Allah sevgisi, diğer insanlara adanma ile bağlantılı olarak açıklanmaktadır. Bu insanlar akraba, tanıdık olabileceği gibi hiç tanımadıkları insanlar da olabilmektedir. Başkalarına yardım ederek, insan, bu kelimenin bütün anlamıyla insanlık tapınağına yükselir. İnsanlığın bu yüksek tapınağında kalabilmesi için her insanın, özellikle gazez başta olmak üzere içindeki birçok kötü huy ile savaşması gerekmektedir. Ersoy’un gazez hakkında bu özlü nitelendirmesi, bugün bile kulağa çok aktüel gelmektedir.

*“Tedâvisi en müşkil, en güç maraz
 Garazdır, garazdır, garazdır, garaz!”*

(Ersoj, M.A., 2009: 632)

Ersoy’un teolojik-felsefi şiirsel evreninde, gazez çok tehlikeli bir psişik zehir olarak değerlendirilmektedir. Gazez duygusu; baş-

kundër prirjes së njerëzve për t’u vetëmbyllur në kështjellën e interesave të vogla meskine, në kështjellën e egoizmit e, për rrjedhojë për t’u shndërruar në kufoma erërënda të pakallura në dhë: Ai shkruan:

*“Njeriun që adhuron vetëm statujën e vetvetes
 Nuk e dëgjoj edhe sikur gjithë ditën të rrijë
 Zotin duke e lartësuar!”*

*Unë vdes për hir të këtij idhulli të mallkuar,
 Kurse nga brenda kufomës së qelbur ende
 lartësohet zëri:*

Rroftë uni im i ëmbël, tërheqës!”

(Ersoj, M. A., 2009:599)

Në krijimtarinë poetike të Mehmet Akif Ersoj adhurimi i besimtarëve për Allahun arsyetohet i lidhur ngushtë me përkushtimin altruist ndaj të tjerëve, qofshin këta të afërm ose thjeshtë të njohur e deri të panjohur. Vetëm duke ndihmuar të tjerët njeriu ngrihet në pedestalin e njeriut në gjithë kuptimin e kësaj fjale. Dhe, që të qëndrojnë në këto kuota të epërme çdo njeri lipset të luftojë shumë vese në qenien e vet. E ndër to veçanërisht smirën. Tingëllon krejt aktual karakterizimi lakonik i Ersojt për smirën:

*Sëmundja më e rëndë me mjekimin më të
 vështirë*

Është smira, smira, smira, sëmundja smirë.

(Ersoj, M.A., 2009: 632)

Në universin poetik, teologjik-filozofik ersojan smira diagnostikohet si helm psikik shumë i rrezikshëm edhe sepse funksionon si katalizator i përhapjes së plagëve të tjera socio-psikologjike, si mospranimi e përcmimi i vlerave që krijojnë të tjerët, provokimi i konflikteve pa motive të qenësishme, krijimi i një psikoze pesimizmi ose, siç thoshte një nga korifenjtë e letërsisë gjermane e botërore, Goethe, krijojnë një “psikozë të sëmurë spitali” (1987:173). Dhe një situatë e tillë bëhet më problematike ngaqë mjaft shqiptarë të profesioneve elitare, dhe sidomos politikanë, për të përballuar trysinë e konflikteve me njëri-tjetrin, kërkojnë ndihmën

kalarının yarattığı değerlerin reddedilmesi ya da küçümsenmesi, geçerli bir sebep olmadan çatışmaların çıkartılması ya da Alman edebiyatının ve dünya edebiyatının en önemli yazarlarından biri olan Goethe'nin de ifadesi ile "hastanelik bir hastalık psikozu" (Goethe 1987:173) olan karamsarlık psikozunun oluşturulması gibi birçok sosyo-psikolojik yaranın yayılmasında bir katalizör olarak fonksiyon göstermektedir. Bu durum, başta siyasetçiler olmak üzere özellikle elit mevkilerde bulunan birçok Arnavut açısından daha büyük bir sorun teşkil etmektedir. Bu insanlar birbirleri ile yaşadıkları çatışmaların yarattığı baskı ile başa çıkabilmek için yabancılardan yardım isteyebilirler. Yabancılar da kendileri için bir çıkar maksimizasyonu sağlamak amacıyla bu çatışmalar ağına dahil olabilirler. Ersoy'un eseri gerginlik dolu buna benzer sosyo-psikolojik durumlarla baş edebilmek için yönlendirici mesajlar iletmektedir. Onun mesajı acı bir feryat gibi şöyle haykırıyor: "Arnavutlar, bu vahiyse kaosta, sizinle aynı kalbin dilini konuşmayanlarla yakin değilsiniz". (Ersoy: 236)

Çok asil bir ruha sahip olan Ersoy, garezi insanı içinden kaplayan, varlığını ve kişiliğini kendini tanıyamayacağı kadar kökten başkalaştıran bir gece gibi imgelemektedir. Ersoy yalnızca en mükemmel formun idealisti değildi, o aynı zamanda, kendi halkının ve hatta bütün insanlığın kaderi konusunda oldukça duyarlı ve sorumluluk sahibi bir şairdi. Bu sorumluluk, onun şair benliğiyle tercüme edilmiş sosyo-psikolojik yaraların tespiti aracılığı ile artistik ve sembolik bir şekilde ifade edilmektedir.

Ersoy şöyle yazıyor:

"Dış yüzüm böyle ağardıkça ağarmakta fakat,

e të huajve, të cilët përgjithësisht përfshihen në këtë rrjet konfliktimesh për të nxjerrë përfitime maksimale për veten e tyre. Vepra poetike e Ersojt përcjell një mesazh orientues edhe për të tejkaluar situata social-psikologjike kaq të tensionuara, një mesazh – klithmë rënkimi: Shqiptarë jeni më pranë njëri-tjetrit se me të tjerët që nuk flasin gjuhën e shpirtit tuaj në këtë "rremujë apokaliptike" (2009:236)

Duke qenë në shpirt fisnik i niveleve më të epërme, Ersoj e përfytyron smirën si një natë që e kaplon së brendshmi njeriun, që ia tjetëron rrënjësisht qenien, personalitetin, aq sa ai nuk njeh vetveten. Ai ishte jo vetëm idealist i formatit më të kristaltë, por edhe një poet me shkallën më të lartë të ndjeshmërisë dhe të përgjegjshmërisë për fatet e popullit të vet, për fatet e njerëzimit. Një përgjegjshmëri e tillë shprehet artistikisht e simbolikisht edhe nëpërmjet skanimit të plagëve socio-psikologjike të përthyerë në unën e tij poetik.

Ersoj shkruan:

*Pamja ime e jashtme zbardhet në të zbardhur,
por ç'e do se si!*

Mos pyesni fare për ç'kam brenda: Për faqe të zezë!

Më bëri të kem turp nga vetja me të vërtetë tani

Portreti im që mua s'më përngjet kurrsesi!

(Ersoj, M. A., 2009:581)

Një identitet i tillë, i tjetërsuar skajshëm nuk i përket Ersojt, por shumicës dërrmuese të bashkëkohësve dhe të pasardhësve të tij. Dhe unë poetik i Ersojt është një dëshmi autentike vetjake e asaj që nuk duhet të jetë njeriu, është një protestë e gjithëfuqishme artistike kundër tjetërsimit të personalitetit të çdo njeriu dhe në të gjithë rrethanat, sado sfiduese të jenë ato.

Veçanërisht pas Luftës së Dytë Botërore, në shumicën e vendeve më të urbanizuara, është rritur me ritme të shpejta numri dhe koeficienti i divorceve. Për të ilustruar këtë ide mjafton të

*Sormayın iç yüzümün rengini! Yüzler karası!
 Beni kendimde utandırdı, hakikat şimdi,
 Bana hiç benzemeyen suretimin manzarası!"*
 (Ersoj, M. A., 2009:581)

Şairin bahsettiği suret, radikal bir şekilde başkalaşmış olan suret, yalnızca onun sureti değildir, o aynı zamanda Ersoy ile aynı dönemde yaşamış olan insanların ve onların mirasçılarının suretidir. Ersoy'un şiirsel benliği, insanın nasıl olması gerektiğinin otantik kişisel bir ifadesidir, her ne kadar meydan okuyucu olursa olsun önüne çıkabilecek her türlü durumda insanın başkalaşmasına karşı güçlü bir sanatsal protestodur.

En gelişmiş ülkelerde, özellikle 2. Dünya Savaşından sonra boşanmaların sayısı hızlı bir şekilde katlanarak yükselmiştir. 2015 yılına ait veriler bunu ispatlamaktadır. Bu verilere göre, boşanmanın büyük bir sorun olarak en çok görüldüğü ülkeler olan dünyanın on ülkesi Belçika, Portekiz, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, İspanya, Lüksemburg, Estonya, Küba, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde evliliklerin boşanma ile sona erme oranları %53 ile %71 arası değişmektedir. (kaynak <http://www.therichest.com/rich-list/world/worlds-10-most-divorced-nations/?view=all> son erişim tarihi 10.04.2015, bu konu ile ilgili hesaplamalar yazar tarafından yapılmıştır). Belçika'da her 10 evliliğin 7'sinden fazlası boşanma ile sona ermektedir. Boşanma sayısının artmasıyla, tek ebeveynli ailelerin sayısı da artmaktadır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde 2015 yılında 18 yaş altı çocukların %25,9'u tek ebeveynli ailede yaşamaktaydı. Tek ebeveynli ailelerin %66,4'ü boşanmalar sonucunda meydana gelen ailelerdi. (kaynak <http://spacedoutscientist.com/2015/04/11/single-parents-worldwide-statistics-and-trends/> son erişim

pohojmë se në vitin 2015, ndër 10 vendet që e kishin problem më shqetësues divorcin në botë si Belgjika, Portugalia, Hungaria, Republika Çeke, Spanja, Luksemburgu, Estonia, Kuba, Franca dhe Shtetet e Bashkuara të Amerikës, koeficienti i divorceve në raport me martesat luhatej nga 53 për qind në 71 për qind (<http://www.therichest.com/rich-list/world/worlds-10-most-divorced-nations/?view=all>, 10.04.2015; edhe përlogaritje të autorit). Në Belgjikë më shumë se 7 ndër 10 martesë përfundojnë në divorc. Shtimi i numrit të divorceve është shoqëruar me rritjen e numrit të familjeve me një prind. Për shembull, në Shtetet e Bashkuara të Amerikës në vitin 2015 rreth 25.9 për qind e fëmijëve nën 18 vjeç jetonin vetëm me një prind. Rreth 66.4 për qind e familjeve me një prind ishin rrjedhojë e divorcit (<http://spacedoutscientist.com/2015/04/11/single-parents-worldwide-statistics-and-trends/> 11.04.2015; edhe përlogaritje të autorit). Afro 84 për qind e fëmijëve në familje me një prind jetonin vetëm me nënën (Macionis, J., 2014:528). Përvoja e mjaft shoqërive më të urbanizuara tregon se fëmijët që rriten, që shoqërizohen në familje me një prind kanë më shumë probabilitet të bien në varfëri, të mos arsimohen në nivele universitare e pasuniversitare dhe të përfshihen në sjellje deviante e veprimtari kriminale të shumëllojshme deri te ato më të rëndat kundër jetës së personit, si plagosje, vrasje etj.

Dukuri e prirje të tilla janë agravuar me ritme më të shpejta edhe në shoqërinë shqiptare sidomos gjatë dy dhjetëvjeçarëve të fundit. Në Republikën e Shqipërisë numri i divorceve në vitin 2014 ishte 58.5 për qind më i lartë se në vitin 1990. Gjatë këtyre viteve koeficienti i divorceve për 100 martesë u rrit nga 9.2 më 17.8, pra afërsisht është dyfishuar (INSTAT, 2002:15; INSTAT, 2015:13, edhe përlogaritje të autorit). Ndonëse ende koeficientet e divorceve në shoqërinë shqiptare janë më të ulët se në shoqëritë më të urbanizuara, rrjedhojat e divorceve në realitetin shqiptar janë

11.04.2015; bu konu ile ilgili hesaplamalar yazar tarafından yapılmıştır). Tek ebeveynli ailelerdeki çocukların yaklaşık %84'ü annesi ile yaşamaktaydı (Macionis, J., 2014:528). Gelişmiş birçok toplumun tecrübeleri göz-termiş ki tek ebeveynli ailelerde büyüyen ve sosyalleşen çocuklar, diğer çocuklara nazaran fakirleşmeye, üniversite eğitimi ve üniversite sonrası eğitim almamaya, uygunsuz veya suça eğilimli davranışlarda bulunmaya, hatta yaralama ve öldürme gibi insan hayatına yönelik en ağır suçları işlemeye daha meyilli olmaktadır.

Bu tür fenomen ve eğilimler Arnavut toplumunda da, özellikle son yirmi yılda, çok hızlı bir tempo ile yayılmıştır Arnavutluk Cumhuriyeti'nde 2014 yılındaki boşanmaların sayısı, 1990 yılındaki boşanmaların sayısına göre %58,5 yükselmiştir. Bu dönemde her 100 evlilikte boşanmaların sayısı 9,2'den 17,8'e yükselerek yaklaşık iki katına çıkmıştır (Kaynak: INSTAT, 2002:15; INSTAT, 2015:13. bu konu ile ilgili hesaplamalar yazar tarafından yapılmıştır). Arnavut toplumundaki boşanma oranları, gelişmiş ülkelerdekilere kıyasla daha düşük oldukları halde boşanmaların Arnavut toplumsal yaşamındaki sonuçları birçok açıdan daha fazla sıkıntılıdır. Bu toplumda boşanmalar, boşanan eşlerin aileleri arasında sıklıkla anlaşmazlıklara sebebiyet vermiş ve bu anlaşmazlıklar zaman zaman şiddet, yaralanma ve hatta ölümlerle sonuçlanmıştır. Boşanan çiftlerin çocukları fuhsa, dilencililiğe zorlanmış, hatta organ ticaretinin ağlarına düşmüş ya da bu tür tehlikelerle karşı karşıya kalmıştır. Boşanan çiftlerin erkek çocukları, öldürme suçu dahil çeşitli suçlar işleyen ve kanun dışı faaliyetler gösteren mafya örgütlerine katılmaya daha meyilli olmuştur. Çeşitli basın yayın organları, boşanmalar ve onların problematik sonuçları hakkında yoğun bir

më problematike në shumë aspekte. Në shumë raste divorcet janë shoqëruar me konflikte ndërmjet familjarëve të bashkëshortëve të divorcuar, të cilat jo rrallë kanë degjeneruar në dhunë, plagosje e deri vrasje; fëmijët e çifteve të divorcuar janë trafikuar ose kanë qenë dhe janë më të rrezikuar të trafikohen për ushtrim prostitucioni, për lypje deri edhe për t'u grabitur organe të caktuara për transplantë; djemtë e çifteve të divorcuar janë më të rrezikuar të përfshihen nga organizatat mafioze në veprimtari kriminale, të shumëllojshme deri në vrasje etj. Media të ndryshme emetojnë shumë dendur informacione për divorcet dhe sidomos për rrjedhojat problematike të tyre. Po aq dendur na lipset të kujtojmë vargjet me formatin e ilahive shpirtërore, largpamëse të Mehmet Akif Ersoj: Ndër të tjera ai ka shkruar:

Shih ç'thotë Pejgamberi për ata që ndajnë gratë;

“Kur ndodh në botë një divorc, dridhen qiejt”.

(Ersoj, M.A., 2009:223).

Dridhen qiejt dhe përjetojnë tërmet themelet e harmonisë në familje, ndër anëtarët e fisit, madje edhe më gjerë. Këto dhe vargje të tjera brilante të Mehmet Akif Ersoj për këtë problematikë mjaft të brishtë lipset të frymëzojnë intensifikimin e përpjekjeve të shumanshme, të drejtpërdrejta e të tërthorta, imediate e perspektive të strukturave sociale e politike, ekonomike e fetare, arsimore e kulturore, për të kufizuar natyrshëm numrin e divorceve dhe traumat e shqetësimit sociale që provokojnë ato.

Zhvillimet demokratike në shoqërinë shqiptare pastotalitare, që nga fillimi i viteve 1990 deri në ditët tona, janë shoqëruar edhe me elemente të anarkisë në mjaft fusha të veprimtarisë e të jetës shoqërore. Një profil më pak i dukshëm, por thelbësisht më problematik, për të tanishmen, dhe sidomos për të ardhmen është prirja e disa

shkilde bilgi vermektedir. Bu yoğunluk, ileri görüşlü Mehmet Akif Ersoy'un manevi ilahi formatındaki satırlarını hatırlamamızı gerektirmektedir. Şair şöyle yazıyor:

"Karı boşamak konusunda bak ne diyor Peygamber:

Bir boşanma oldu mu dünya, gökler titrer!"
 (Ersoj, M.A., 2009:223).

Gökler titrer ve aile, akrabalık ve hatta dünyadaki ahenginin temelleri depreme maruz kalır. Söz konusu dizeler ve Mehmet Akif Ersoy'un bu hassas konuya dair diğer muhteşem dizeleri, sosyal ve siyasi idarelerin; ekonomik ve dini idarelerin; eğitim ve kültür idarelerinin boşanmaların sayısını ve boşanmalardan kaynaklanan sosyal sorunların travmalarını doğal bir şekilde azaltmak için planlayacakları geniş kapsamlı, doğrudan ve dolaylı, acil ve geleceğe yönelik uygulamalar için ilham verici olmalıdır.

Totalitarizm sonrası Arnavut toplumunda meydana gelen demokratik gelişmeler, 1990'lı yıllardan günümüze dek, toplumsal hayattaki birçok faaliyet alanına beraberlerinde anarşi unsurlarını da getirmiştir. Hem güncelde ve hem de gelecekte ciddi bir sorun teşkil eden ama açık bir şekilde dikkate alınamayan bu zararlı unsurlardan biri: bazı sosyal grupların, siyasi yapıların veya sivil toplum kuruluşlarının dürüst, idealist, dâhilik düzeyinde yetenekli insanları gölgede bırakıp kısa sürede çok fazla zenginleşebilmek için her türlü hukuk ve ahlak normunu çiğneyen, pragmatik insan profilini zamanımızın modern insan modeli olarak övme eğilimde bulunmasıdır. Böyle bir psikoz, yönetim yapılarından en yetenekli, dürüst ve ileri görüşlü insanların yavaş yavaş uzaklaştırılmasına neden olmaktadır. Bu nedenle birçok sek-

grupeve sociale dhe e strukturave politikë dhe e organizatave jofitimprurëse për të eklipsuar punën e njerëzve të ndershëm, idealistë, të aftë deri në përmasat e gjenialitetit dhe për të mburrur si model modern të kohës identikitin e njeriut pragmatik, që dhunon çdo normë morale e ligjore për t'u pasuruar sa më shumë dhe sa më shpejt. Një psikozë e tillë po mënjanon shkallë-shkallë nga strukturat drejtuese më të aftët, më të ndershmit e më vizionarët. Për rrjedhojë, dhe në mjaft sektorë zhvillimi është penguar, madje ka pasur edhe regres. Duke qenë poet tribun, me përgjegjshmëri maksimale ndaj fateve të njerëzimit, Mehmet Akif Ersoj u kërkoi të ndershmeve dhe të aftëve të çajne rrethimin e të paaftëve dhe të zullumqarëve të çfarë do lloji dhe të vihen në ballë të parë të kësaj lufte pa armë dhe blindazhe, por me sfida shumë të rënda, të dukshme, dhe më së shpeshti të padukshme. Ndër të tjera ai shkruan tre vargje lapidare, të vlefshme për çdo kohë:

Edhe modestia e ka një kufi, njihe veten se kush je!

...

Kam frikë se modestia do t'i ngjasë hipokrizisë!

Dili për zot, më në fund, gjenisë!...

(Ersoj, M. A., 2009: 607, 608)

Si zëdhënës i shpirtit të përparimit të popujve Ersoj urdhëron të mençurit e të devotshmit, (urdhrat e poetëve janë më fisnikët dhe më vizionarët në këtë botë), t'u imponohen dallkavëve e sharlatanëve të çdo kalibri, me qëllim që të neutralizohet fuqia rrënimtare e tyre.

Përvoja historike dëshmon se çoroditet anarkike kultivojnë psikozën e pesimizmit ndër masa të mëdha njerëzish, çka atrofizon energjitë e tyre krijuese, errëson perspektivën e përparimit. Në botëvështrimin poetik të Ersojt psikozat pesimiste rievohet me identikitin e

törde gelişim engellenmekte, hatta bazen gerileme bile söz konusu olmaktadır. Halkın koruyucu lideri gibi hareket eden bir şair olarak ve insanlığın kaderi konusunda azami bir sorumluluk duygusu ile yazan Mehmet Akif Ersoy; dürüst ve yetenekli insanlara zalim ve yeteneksiz insanların koymuş olduğu her türlü engeli aşmaları, silahsız ve cephesiz olsa da açık veya çoğu zaman zımnî zorlayıcı meydan okumalar içeren bu savaşta öncülük yapmaları için çağrıda bulunmaktadır. Diğer dizeler arasında, anıt niteliğinde olan şu üç dizeyi ayırmak istiyorum:

"Tevazu'un da olur bir nisabi, haddini bil!

Riyâya benzeyecek korkarım ki mahviyyet!

-Dehâna sâhib ol artık!..."

(Ersoj, M. A., 2009: 607, 608)

Halkların ilerleyici ruhunun sesi olarak Ersoy, akıllı ve özverili insanlara, her türlü dalkavuk ve şarlatanın yıkıcı gücünü bertaraf etmek için karşılarında durmalarını emretmektedir. Bu çok önemlidir çünkü şairlerin buyrukları dünyadaki en asil ve ileri görüşlü buyruklardır.

Tarihi tecrübe göstermiştir ki anarşik kargaşalar büyük insan kitleleri arasında karamsarlık psikozunu besler. Bu tür durumlar yaratıcı güçleri köreltir ve ilerleme perspektifini karartır. Ersoy'un şiirsel bakış açısında ümitsizlik psikozu bir caninin yüzüyle özdeşleşmiştir. Ersoy şöyle yazıyor:

*"En korkulu câni gibi ye'sin yüzü gülmez!
Mâdâm ki alçaklığı bir, ye's ile sirkin;
Mâdâm ki ondan daha mel'un daha çirkin
Bir seyvie yoktur sana; ey unsur- îman,
Nevmid olarak rahmet-i mev'ûd-u Hudâ'dan,
Hüsrâna rıza verme... Çalış... Azmi bırakma;
Kendin yanacaksan bile, evlâdını yakma!"*
(Ersoj, M. A., 2009:205)

krimit. Ndër të tjera ai shkruan:

*Si fytyra e kriminelit më të frikshëm, pesimizmi
s'qesh!*

*Meqë pesimizmi dhe idhujtaria janë njëlloj të
ulët,*

*Meqë për ty s'ka faj më të keq e të shëmtuar
se këto,*

*O njeri i besimit, mos e ndërro premtimin
hyjnor*

Me disfatën, përpiqu, i vendosur lufto;

*Në u djegsh vetë, të paktën, tët bir mos e
përvëlo!*

(Ersoj, M. A., 2009:205)

Ersoj ishte poet dhe personalitet i përkushtimit altruist ndaj të tjerëve, ai vetësakrifikohet për të tjerët dhe përmes testamentit të tij poetik u kërkonte bashkëkohësve që edhe ata të vetësakrifikoheshin për të mirën e popullit, për përparimin dhe emancipimin e gjithanshëm të brezave të ardhshëm. Tejkalinim e plagës psikosociale të pesimizmit dhe të idhujtarive të rreme të çfarëdollojshme, përpjekjet e vendosura për të përballuar sfidat e disfatave në rrugën e përparimit, në konceptimin poetik të Ersojt rievohet edhe si projektim i vizionit hyjnor. Si poet besimplotë ai i alternon natyrshëm vizionet tokësore me ato hyjnore.

Përvoja historike dëshmon se difuzimi i kulturave, përhapja e mjaft elementeve nga njëri sistem kulturor te tjetri ka luajtur dhe vazhdon të luajë rol gjithnjë më të rëndësishëm në zhvillimin e popujve, të qytetërimeve. Mirëpo jo rrallë ka ndodhur që disa dukuri kulturore, mjaft të rëndësishme për mënyrën e jetesës së një populli mund të trazojnë funksionimin e kulturës së jetesës të një populli tjetër, nëse nuk harmonizohen natyrshëm me konstruksionin shpirtëror të tij. Në disa krijime poetike të Mehmet Akif Ersoj shtjellohen konceptione teorike për të tejkaluar mospërputhjet,

Ersoy kendini insanlığa adanmış bir şahsiyetti. O, başkaları için kendini feda edebilen ve bırakmış olduğu şiirsel mirasıyla aynı dönemde yaşadığı insanlardan da halkların iyiliği ve gelecek nesillerin her alanda ilerlemesi için fedakarlık yapmalarını talep eden bir şairdi. Ersoy'un şiirsel anlayışında, karamsarlık ve her türlü sahte tapınak (ye's ile sirkin) gibi psiko-sosyal yaraların iyileşmesi ve ilerleme yolunda karşılaşılan zorluklarla başa çıkabilmek için gösterilen kararlı çabalar, ilahi vizyonun projeksiyonu olarak gösterilmektedir. Çok inançlı bir şair olarak Ersoy, insani ve ilahi vizyonlarını doğal bir şekilde birbirleriyle münavebeli olarak örmektedir.

Tarihi tecrübeler göstermiştir ki kültürlerin difüzyonu yoluyla birçok unsurun bir kültür sisteminden diğerine geçmesi, halkaların ve medeniyetlerin gelişmesinde her zaman önemli bir rol oynamıştır ve bu rolü oynamaya devam etmektedir. Ancak bazen, bir halkın yaşam tarzı açısından çok önemli olan birçok kültürel fenomen, başka bir halkın yaşam tarzının ve kültürünün manevi yapısına doğal bir şekilde uyum sağlayamazsa o halk için rahatsız edici olabilir. Mehmet Akif Ersoy'un bazı şiirlerinde, birbirleri ile yoğun ilişkileri olan halklar başta olmak üzere farklı halklar ve kültürler arasındaki uyumsuzlukların ve anlaşmazlıkların giderilmesine yönelik teorik kavramlar açıklanmaktadır. Şair şöyle yazıyor:

"Alınız ilmini Garb'ın, alınız san'atini;

Veriniz hem de mesâinize son sūr'atini.

*Bütün edvâr-ı terakkiyi yarıp geçmek için,
Kendi "mahiyet-i rûhiyye" niz olsun kılavuz.
Çünkü beyhudedir ümmid-i selâmet onsuz."*

*"Başka bir kavmin izinden yürümek çok kerre,
Adetâ mühlik olur; sonra ne var her millet,*

kontradiktat ndërmjet kulturave të popujve të ndryshëm, sidomos të atyre që komunikojnë më intensivisht me njëri-tjetrin. Ndër të tjera ai shkruan:

Merrni nga Perëndimi dijen, artin e tij

Dhe jepni përprjekjes suaj po atë shpejtësi.

...

*Për të çarë me gjithçka në rrugën e përparimit,
Udhëzues të keni "cilësinë e natyrës suaj
shpirtërore",*

Se pa të, shpresa për shpëtim është e kotë!

...

*Prandaj, shpesh herë, ecja në gjurmët e një
populli tjetër*

*Pothuaj bëhet vetëvrasëse; pastaj pse? Çdo
popull*

Ndjek në ecurinë e zhvillimit një tjetër drejtim.

(Ersoj, M. A., 2009: 288, 286)

Këto vizione poetiko-filozofike të farkëtua në vetëdijen me kristale idealizmi të Ersojt janë të nevojshme për shoqërinë shqiptare të ditëve tona, më shumë se kurrë më parë, me qëllim që të projektohen e të vihen në funksionimin më efektivitet filtra ligjorë dhe sidomos etikë e psikokulturorë që të pengojnë depërtimin ndër shqiptarë të mjaft plagëve sociale të shoqërive të tjera, si rendja pas lojërave të fatit, përhapja e prostitucionit dhe e bixhozit, rendja pas fitimeve marramendëse në kundërshtim me çdo normë morale e ligjore, indiferentizmi ndaj njerëzve në nevojë etj.

Mehmet Akif Ersoj u përball gjithë jetën me sfida të rënda ekonomike e politike, shoqërore dhe sidomos shpirtërore. Por ai asnjëherë nuk u qorrulleps në mjegullën e hirtë të çoroditjeve të çdo lloji. Ai qe një luftëtar stoik në frontin e dritës dhe për dritën e përparimit, të emancipimit të shumanshëm të shoqërisë. Ai shkruan:

*Kohët e shkuara, si re të zeza devijimi rreth
kësaj*

Gözetir seyr-i tekâmülde birer ayrı cihet”.
(*Ersoj, M. A., 2009: 288, 286*)

Ersoy'un idealist kristallerle dolu anlayışında şekillenen bu şiirsel-felsefi vizyon, bugünkü Arnavut toplumu için her zamankinden çok daha fazla gereklidir. Bu vizyonun, yasal ve özellikle etik ve psiko-kültürel filtrelerin etkili bir şekilde işleyebilmesi için bu filtrelere yansıtılması gerekmektedir. Bu şekilde; diğer toplamlardan gelen şans oyunlarının peşinde koşulması, fuhuş ve kumarın yayılması, her türlü kanun ve ahlak normuna aykırı olarak büyük kazançlar peşine düşülmesi, ihtiyaç sahibi insanların ihmal edilmesi gibi çeşitli sosyal yaraların Arnavutlar arasına girmesi engellenebilir.

Mehmet Akif Ersoy hayatı boyunca ekonomik, siyasi, sosyal ve özellikle manevi nitelikteki birçok meydan okuma ile karşılaşmıştır. Ancak o, hiçbir zaman hiçbir kargaşanın gri sislerinden berraklığını kaybetmemiştir. Toplumun her alanda ilerlemesi ve gelişmesi için aydınlık cephesinde yer alan metin bir savaşçıydı. Şair şöyle yazıyor:

*“Siyeh reng-i dalâlet bir bulut şeklinde mâzîler,
Civârından kaçar, bulmaksızın bir lâhza istikrâr;
Ziyâ-rîz-i hakikat bir seher tavrında müstakbel,
Gelir fevkînden eyler sermedî binlerce nûr
îsâr.*

*Bir infilâk-ı safâdır ki yâr-ı cânımdır,
Sabâhî pek severim, en güzel zamânımdır.”*
(*Ersoj, M. A., 2009: 107, 108*)

Mehmet Akif Ersoy'un bakış açısındaki iyimserlik, erken bir sabahın ışıkları gibi ileriye giden yolu aydınlatan nurdur. Bu nur, onun birlikte yaşadığı insanlara, ondan sonra gelen nesillere yani bizlere ve gelecek nesillere olan kalpten sevgisidir. Arnavut şair Azem Shkreli şöyle yazıyor:

*Largohen e ikin menjehere, madje, pa qëndruar.
E ardhmja, eshte ne agimin e drites se vertete
Vjen e derdh mbi të dritëra që s'kanë të shuar.
...*

*Një shpërthim dlirësie është, agimin shumë e
dua;*

*Të dashur e shpirt e kam, është më e mira kohë
për mua.*

(*Ersoj, M. A., 2009: 107, 108*)

Pra, optimizmi në optikën Mehmet Akif Ersoj agimi i përhershëm është dritë që ndriçon dritën për të ecur përpara, drita është dashuria e shpirtit të tij për bashkëkohësit, për ne pasardhësit e tij, si dhe për brezat që do të vijin.

Poeti Azem Shkreli ka shkruar:

Mësojeni kohën të mos i hajë të vetët

Ç'u shemb shëmtijet do ta ngrehin poetët.

(*Shkreli, A., 1984:182*)

Një karakterizim i tillë sintetik do të funksiononte më së miri si skicëportret i dritshëm, pavdekësie për Mehmet Akif Ersoj, i cili i mësoi dhe i mëson bashkëkohësit dhe pasardhësit, e mësoi kohën të sfidojë zvetënimet e veta më të shëmtuara e më të sofistikuarra, e mëson kohën të ngrejë dinjitetin e vet në kuota gjithnjë më të epërme.

Literatura kryesore

* Ersoj, Mehmet Akif: Fletët (Safahat/ vepra poetike e plotë) Botimet “LOGOS-A”, Shkup, Prishtinë, Tiranë 2009.

* Crane, Diana: The Transformation of the Avant-Garde, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1987.

* Cesares, I.; Sciola, L.; Besochi, E.; Giovannini, C.; Sani C.; Segoti, P.; Pollini, G.; Mora, E.; Lombardini, M.; Vaccarini I.: “La Cultura dell’Italia Contemporanea” (Transformazione dei modelli di comportamento e identità sociale). Edizioni della Fondazione Giovanni Agnelli, Torino 1990.

* <http://spacedoutscientist.com/2015/04/11/single-parents-worldwide-statistics-and-trends/>

*“Kendi insanlarını yememeyi öğretin Zamana,
Çirkinlikten yıkılanı, yeniden şairler inşa ede-
cektir”*

(Shkreli, A., 1984:182)

Sentez niteliğindeki böyle bir değerlendirme Mehmet Akif Ersoy'un çizdiği ölümsüz aydın portresinin eskizinin nitelendirilmesi için çok fonksiyonel görünmektedir. Bu şair aynı dönemde yaşadığı insanlara ve kendinden sonra gelenlere önemli dersler vermiştir; Zamana en çirkin ve iyi tasarlanmış yozlaşmalarla baş etmeyi, onurunu her zaman en yüksek düzeylere taşımayı öğretti.

Başlıca Kaynaklar

* Ersoj, Mehmet Akif: Fletët (Safahat/vepra poetike e plotë) Botimet “LOGOS-A”, Shkup, Prishtinë, Tiranë 2009.

* Crane, Diana: The Transformation of the Avant-Garde, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1987.

* Cesares, I.; Sciola, L.; Besochi, E.; Giovannini, C.; Sani C.; Segoti, P.; Pollini, G.; Mora, E.; Lombardini, M.; Vaccarini I.: “La Cultura dell’Italia Contemporanea” (Transformazione dei modelli di comportamento e identità sociale). Edizioni della Fondazione Giovanni Agnelli, Torino 1990.

* <http://spacedoutsociologist.com/2015/04/11/single-parents-worldwide-statistics-and-trends>

* <http://www.therichest.com/rich-list/world/worlds-10-most-divorced-nations/?view=all>

* Instituti i Statistikës (INSTAT): Femra dhe meshkuj në Shqipëri 2006, Tiranë 2006.

* Instituti i Statistikës (INSTAT): Vjetari Statistikor i Republikës së Shqipërisë 2010-2014, Tiranë 2015.

* Macionis, John: Sociology, (Fifteen Edition), Pearson, New York 2014.

* Shkreli, Azem: Poezi, Shtëpia Botuese “Naim Frashëri”, Tiranë 1984.

* Wellek, René, Warren, Austin: Teoria e letërsisë, Botime “Onufri”, Tiranë 2007.

* <http://www.therichest.com/rich-list/world/worlds-10-most-divorced-nations/?view=all>

* Instituti i Statistikës (INSTAT): Femra dhe meshkuj në Shqipëri 2006, Tiranë 2006.

* Instituti i Statistikës (INSTAT): Vjetari Statistikor i Republikës së Shqipërisë 2010-2014, Tiranë 2015.

* Macionis, John: Sociology, (Fifteen Edition), Pearson, New York 2014.

* Shkreli, Azem: Poezi, Shtëpia Botuese “Naim Frashëri”, Tiranë 1984.

* Wellek, René, Warren, Austin: Teoria e letërsisë, Botime “Onufri”, Tiranë 2007.

MEHMET AKİF ERSOY ŞİİRİNİN ÖZELLİKLERİ

VEÇORI TË POEZISË SË MEHMET AKİF ERSOJT

Prof. Dr. Hysen MATOSHI

Mehmet Akif Ersoy şiirinin özel olması, şairin özel bir karaktere sahip olmasından kaynaklanıyor. Şair, toplumsal olarak aktif bir şahsiyet, yazı ustası ve önemli bir düşünürdür. Ersoy yazmayı, hayatın manasına yönelik bir tepki olarak ve zengin entelektüel dünyası ile manevi dünyasını ifade etmek amacıyla güçlü bir şekilde kullanmaktadır. Mehmet Akif Ersoy farklıdır; o kendi kabuğuna çekilen ya da kendi kurduğu “fildişinden kuleye” kapanan ve sübjektif bir algı yaratan yazarlara benzemez. Sanatı yabancılardan aldıkları ilhamlarla üretenlerle de şairin hiçbir ortak noktası yoktur. Hatta ona göre, bu tür edebiyatın milli edebiyatın doğal süreçlerinde yeri yoktur. Bu tür edebi akımlar hakkındaki

Veçantia e poezisë së Mehmet Akif Ersojt buron nga karakteri i veçantë i autorit të saj, si individ i angazhuar në shoqëri dhe si mendimtar e mjeshtër i fjalës së shkruar, të cilën ai e funksionalizon fuqishëm për të shprehur botën e tij të pasur intelektuale dhe ndjenjore si reagim ndaj kontekstit jetësor. Mehmet Akifi nuk ka asgjë të përbashkët me letrarët të cilët mbyllen në kuvlinë e tyre, në “kullën e fildishtë”, dhe krijojnë një botë të tyre, krijojnë një perceptim subjektiv. Ai nuk ka asgjë të përbashkët me konceptet e artizmit si prije të huaja që, sipas tij, nuk zënë vend në procesin e natyrshëm letrar të letërsisë kombëtare. Botëkuptimi i tij kundër rrymave të këtilla ai e shpreh aq qartë në artikullin “Letërsia” (Edebiyat)¹, ku thotë: “...Këto lloj teorish vihen

fikirlerini yazar, “Edebiyat” yazısında belirtmiştir. Bu yazıda şair şöyle yazıyor: “... Bu tür teoriler, edebiyat adına onura, hayata ve milletin varlığına saldırı, ahlaksızlığa fiziki şekil vermeye çalışan bazı kötü niyetli ve basit insanlar tarafından sanat eseriymiş gibi sunulan sapıklıklara izin ve popülerite vermek amacıyla gündeme gelmektedir...! Sonra bizler varız, edebiyatın bir vatana ait olduğuna inanırız. Bu nedenle hiçbir ülkenin edebiyatını taklit etmek istemeyiz”.² Ersoy’a göre edebiyatı sadece bir süs eşyası olarak nitelendiren milletler, farklı bir gelişme statüsüne sahiptir. Bu tür edebiyatın onun yaşadığı dönem milletinin ve vatanının sosyal ve kültürel kontekstinde hiçbir anlamı yoktur.

Ersoy’un edebiyatı görevlendirilmiş sanat olarak nitelendirmesi ve sanatsal araçlarla ifade edilen bir entelektüel vicdan olarak tepki göstermesi, onu şiirlerini kendi felsefesinin temel ilkelerine uygun olarak yazan bir şaire dönüştürür. Bu şair, manen pan-İslamcı ve ülkesi Türkiye’ye büyük katkılarda bulunan bir şair olmasının yanı sıra Slav-Yunan koalisyonunun uyguladığı barbarca şiddetten acı çeken babasının vatani için de entelektüel ve şiirsel bir haykırıdır.

Mehmet Akif Ersoy şiirinin diğer bir özelliği, ele aldığı konuların çeşitliliğidir. Onun şiirlerinde ele alınan konular, dini ve sosyal konular olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Ersoy şiirinin başka bir karakteristiği anti-despotik ruhudur. Şair, hürriyetin sesinin şiirinde bangır bangır duyulacağından emindir. Ancak bir toplumun esaret ve zulümden sadece şiir aracılığıyla kurtulması mümkün müdür? (Yaşayan ünlü Arnavut şairlerden lirik şair Dritero Agolli gibi) bazı şairlerin böyle bir şeyin gerçekleşmesi konusunda

në rend të ditës dhe pretendohen me qëllim për t’u dhënë leje kalimi dhe popullaritet pornografive të paraqitura si vepra artistike nga ana e një sërë njerëzish mediokër e dashakeqë, të cilët i japin imoralitetit formë filozofike dhe, në emër të letërsisë, sulmojnë nderin, jetën dhe ekzistencën e kombit! Jemi edhe ne që besojmë se letërsia ka vatan. Nga ky shkak, nuk duam që letërsinë e asnjë vendi ta kopjojmë në vendin tonë!”² Ato kombe që e quajnë letërsinë vetëm stoli kanë një status tjetër zhvillimor – sipas Ersojt – por kjo letërsi për kontekstin social e kulturor të kohës dhe të kombit e të vendit të tij nuk do të thotë asgjë.

Ky përcaktim për art të angazhuar, për reagimin e poetit si ndërgegje intelektuale, të shprehur me mjete artistike, e kthen atë në një faktor që hap vargjet e tij për parimet themelore të filozofisë së Ersojt, i cili në planin shpirtëror është panislamist, kontribuues i madh për vendin e tij – Turqinë, por edhe një zë i rrallë, një klithmë intelektuale (poetike) për vatanin e babait të tij që po rënkonte nën dhunën barbare të koalicionit sllavo-grek.

Veçanti e poezisë së Mehmet Akifit është llojllojshmëria tematike e saj, që, pak a shumë, mund të përmbledhet në aspektet fetare dhe sociale.

Një karakteristikë e poezisë së Mehmet Akif Ersojt është edhe fryma e saj antidespotike, i bindur se zëri i lirisë do të gjëllijë në azilin e tij të përherëshëm – në poezinë. Mirëpo, a mund të çlirohet shoqëria nga robëria dhe nga despotizmi vetëm me vjersha? Edhe kur autorët e tyre janë skeptikë se kjo gjë mund të bëhet (sikurse e kemi rastin e lirikut tonë më të madh ndër të gjallët, Dritero Agolli), tiranët dhe despotët në vetvete e ndiejnë thellësisht se poezia s’do t’ia dijë fare për aparatit e tyre shtypës, e dinë se për poezinë s’ka luftë të humbur përgjithmonë.

Sikundër në raste të tjera, Mehmet Akifi edhe në këtë situatë ka dëshmuar se ylli i tij

şüpheci olmalarına rağmen tiranlar ve zalimler, şiirin onların baskıcı mekanizmalarından çekinmediğini kendi içlerinin derinliklerinde hissederek, bilirler ki şiir için hiçbir savaş tamamen kaybedilemez. Başka durumlarda olduğu gibi böyle bir durumda da Mehmet Akif Ersoy, büyük Fars şairi Sadi'nin kendisine felsefi olarak yön gösteren bir yıldız olduğunu ifade etmektedir. Öncelikle Sadi'nin ahlaki-şiirsel yaklaşımının Mehmet Akif Ersoy'un anti-despotik yaklaşımının oluşmasında bir başlangıç argümanı teşkil ettiğini söylemek mümkündür. Burada, büyük Fars şairin ifadesini hatırlatmak isteriz: "Zalimliğinden halkın Allah'a sığındığı kimselerin, devletin başında kalmaları doğru değildir".³ Bu slogan Mehmet Akif Ersoy'un karşı gelme tepkisinde de yer almıştır. Şair bu slogandan yola çıkar ve şiirlerinde ifade ettiği şiirsel gerekçelendirmelerle halkın istemediği insanların neden gitmeleri gerektiğini ve halkın neden tiran ve zalimler tarafından yönetilmeyi hak etmediğini anlatmaktadır.

Acem Şahı şiirini birlikte yazdığı şair arkadaşı Mithat Cemal gibi Mehmet Akif Ersoy da, doğrudan bir şiirsel anlatım tarzıyla karakterize edilmektedir. Bu tarz sadece Şah'a tiran bir hükümdar olarak hitap etme cesaretini ifade etmemektedir, bunun da ötesinde adaletle dayanmayan, vatani bir mezarlığa çeviren ve umudu kefenle saran bir yönetim modeline karşı gelişi ifade etmektedir. Bu anlatım tarzı belki sanatın genelleyici ve figüratif anlatım özelliğine aykırı gelmektedir ancak yazarlar, somutlaştırma aracılığıyla kesin ve estetik çoğulcu bir algıdan önce insanlığın bu kötülüğüne vurulan ahlaki darbenin pratik etkisini yaratmayı amaçlamaktadır. Acem Şahı şiirine bu açıdan baktığımızda, hem onun retorikliği için hem de şiirin her yerinde karşılaşılan çelişki nüansları için

orientues, në planin filozofik, është poeti i madh persian Sadiu. Së pari, duhet thënë se sentenca morale-poetike e Sadiut përbën argumentin inicial në krijimin me frymë antidespotike të Mehmet Akifit. Megjithatë, e përmbledhur në fjalët e poetit të madh persian "S'kanë fare të drejtë shtetin ta drejtojnë ata për të cilët populli lutet: Zot, hiqna qafe, aman le të shkojnë"³, kjo moto është bërë pjesë e reagimit kundërshtues të Mehmet Akifit, i cili, pas kësaj lutjeje të huazuar, në vijim, nëpërmjet argumentimit e ligjërimet poetik, dëshmon se pse duhet të shkojnë të tillët, pse populli nuk meriton të qeveriset nga despotë tiranë.

Ashtu si edhe miku i tij poeti Mithat Xhemal, me të cilin janë bashkautor të poezisë Shahu Persian, edhe Mehmet Akifi përcaktohet për një procedim ligjërimor poetik të adresimit të drejtpërdrejtë, që nuk parakupton vetëm guximin për t'iu drejtuar shahut si sundimtar, si tiran, ngase, përtej kësaj, kjo në të vërtetë është përballje me modelin e qeverisjes që nuk bazohet në drejtësi, me modelin e sundimtarit që shënon fitore mbi popullin e tij, që e kthen vendin e tij në një varrezë, që shpresën e mbështjell me qefin... Kjo mënyrë ligjërimi mbase e cenon aspektin e ligjërimet konkretizimit autorët, pa asnjë dyshim, synojnë të krijojnë, më parë se një perceptim plural estetik, efektin praktik të goditjes morale të kësaj të keqeje të njerëzimit. Nëse i qasemi kështu kësaj poezie do ta krijojmë bazën e një mirëkuptimi si për retorizmin e saj, ashtu edhe për nuancat polemizuese që hasen gjithandej. Është e natyrshme që, nisur nga intenca e autorit për të bërë efekt praktik, poezia e tij të jetë e përmbytur nga pyetje retorike, të tipit të puzmës, nëpërmjet të cilave nuk kërkohen përgjigje, por shprehet protesta e autorit:

Mendo: mbi kë ke dalë fitimtar? Mbi popullin tënd?

A quhet fitore vrasja e një kombi që do liri?

A s'ke fare, qoftë edhe një copë njerëzi?

dođru bir anlayışın temelini oluşturabileceğiz. Yazarın işlevsel bir etki yaratma amacından yola çıkıldığında, şiirin retorik sorularla dolu olması doğaldır. Bu tür sorularda cevap aranmamaktadır, sadece şairin isyanı ifade edilmektedir.

“Zafer-yâb olduğun kimdir? Düşün bir kerre, millet mi?

Adâlet isteyen bir kavmi vurmak gâlibiyyet mi?

Nasîbin yok mudur bir parça olsun âdemiyyetten?

Nasil aldırımıyorsun yükselen feryâda milletten?”⁴

Figüratif ifadelerin tercih edilmediği bir anlamda şiirsel ustalık, ister istemez başka enstrümanlarla ortaya konulmaktadır. Bu kapsamda, şiirsel anlatımı olağan anlatımdan farklı kılan, öncelikle kelimelerin ve paralel sentaks strüktürlerinin tekrarlanmasıdır. Ayrıca şiirsel mesajın genel amacı kapsamında işlev gören tezat ifadelerin kullanılması enteresan ve özgün bir buluştur. Şiirsel mesaj özet olarak, zalim kişinin vatanına ve milletine yönelik yıkıcı eylemlerinin absürtlüğünü ifade etmektedir. Bu açıdan bakıldığında, “korkunç büyüklük”, “saray-ı zulüm”, “ölüler sergisi” vb. gibi, isyanın yanı sıra önemli bir ironi dozu da içeren şiirsel ifadeler etkileyicidir.

Mehmet Akif Ersoy şiirinin diğer bir özelliği yumuşak ve pürüzsüzleştirilmiş ifadelerinin bulunmamasıdır. Bazı şiirlerinde kullanılan anlatım, bir tartışmada kullanılan anlatımdan farklı görünmemektedir. Ancak Ersoy’un şiire yüklediği “görevlendirilmişlik” niteliğinin amacını doğru anladığımızda, şiirinin bu özelliği daha anlaşılır olur. Ersoy’un şiiri bazen toplumsal gelişmelerin değiştirilmesi için bir çağrıya benzemektedir. Nihayetinde

*Vajtimi që ngrihet lart nga zemra e popullit,
Vallë si nuk të bën përshtypje?⁴*

Mjeshtëria poetike në një ligjërime, e cila nuk përzgjedh të shprehurit e figurshëm, doemos do të dalë në pah nëpërmjet mjetesh të tjera. Në rend të parë është përsëritja e fjalëve dhe e strukturave paralele sintaksore ajo që e bën të dallueshëm ligjërimin poetik nga ligjërimi i zakonshëm. Gjithsesi si gjetje interesante e origjinale duhet veçuar edhe shprehjet oksimoronike, të funksionalizuara në planin e intencës së përgjithshme të mesazhit poetik, i cili përmbledhtazi shpreh absurdin e veprimit shkatërrues të individit, despotit, kundruall atdheut të tij, kundruall kombit të tij. Në këtë pikëpamje mbresëlënëse janë gjetjet poetike si: “madhështi e tmerrshme”, “saraj i dhunës”, “ekspozitë kufomash” etj., të cilat përmbajnë, përveç revoltës, edhe një dozë të theksuar të ironisë.

Një veçori tjetër e poezisë së Mehmet Akif Ersojt ka të bëjë me mungesën e konsiderueshme të butësisë, të shprehjeve të lëmuara poetike. Fjalësi i kësaj poezie në mjaft raste nuk dallon nga fjalësi që përdoret në një ligjërime diskursiv. Kjo bëhet disi më e pranueshme nëse e kuptojmë drejt intencën poetike të Mehmet Akif Ersojt për një poezi të angazhuar, e cila shpesh ka përfaqësim me kushtimin për të ndryshuar zhvillimet shoqërore, të cilat, thënë të drejtën, në kohën kur jetoi e krijoi ai, patën një rrjedhë dinamike dhe kthesa vendimtare për fatet e dy popujve, të cilëve poeti u përket në mënyra të ndryshme, qoftë si origjinë etnike, qoftë si vlerë identitare kulturore.

Të mos harrojmë edhe faktin se një numër i konsiderueshëm poetësh, por edhe intelektualësh përgjithësisht, veprimtarinë dhe veprën e tyre krijuese, kulturore e shkencore, e kanë errësuar dukshëm me qëndrimin e tyre pro despotëve, duke u bërë hyzmeqarë të devotshëm të tiranisë e të despotizmit, përkatësisht himnizues të cenusve të lirisë.

şairin yaşadığı dönemde yaşanan toplumsal gelişmeler çok dinamik ve şairin farklı açılardan bağlı olduğu (birine etnik orijinle, diğerine kültürel kimlik değerleriyle bağlı olduğu), iki halk açısından önemli dönüm noktaları teşkil etmekteydi.

Unutmamamız lazım ki önemli sayıda şair ve entelektüel, kültürel ve bilimsel açıdan yaratıcı faaliyet ve eserlerini, zalimlerin lehine sergiledikleri duruşlarıyla önemli ölçüde karartmışlardır. Bu insanlar tiranların ve zalimlerin özverili hizmetkarları haline gelerek hürriyet tecavüzcülerine ilahi okumuştur. Bu davranışlar, bu şairlerin eserleri üzerine de kara leke sürmüş, silinmeyecek bir iz getirmiştir. Bu tür saraylı entelektüellerinin dışında dönemin zalim liderlerinin vahşi eylemleri karşısında susan, tarafsız kalan bir yazarlar sınıfı da vardır. Bu yazarlar ne despot liderlerin vahşi eylemlerini kınamış ne de bunlar karşısında halklarını ve vatanlarını korumuşlardır. Bu tür çıkarıcı yazarlar, bahsettiğimiz saraylı yazarlardan pek farklı değildir. Mehmet Akif Ersoy bunların hiçbirinden değildir. Ersoy, ilkelerini çiğnemeyen, onları pazarlık konusu yapmayan entelektüellerin küçük ama onurlu bir grubuna aittir. Ersoy, prensipli duruşuyla ve şiirsel anlatımla ifade ettiği sanatıyla zulüm fenomenine sonsuz bir savaş açmıştır. Onun savaşı, küflenmiş koltuklarında kalabilmek için kendi halkını bile öldürmeye hazır olan bugünün zalimlerine ve tiranlarına karşı da devam etmektedir.

Mehmet Akif Ersoy şiirinin bir başka özelliği bazı yenilikçi sanatsal buluşlarıdır. Şairin bazı antolojik dizeleri hem düşünce – anlam açısından hem de dilsel ve melodik anlatım ifadesinin formatı açısından çok doğru bir şekilde ifade edilmiştir. Bunu somutlaştırmak için, yazarın mezar taşını ikna edici bir ko-

Dhe kjo është një dangë e pashlyeshme, një njollë e madhe edhe mbi veprën e tyre. Përveç intelektualëve oborrarë, ka edhe një kastë tjetër njerëzish të pendës të cilët kanë heshtur para veprimeve të egra të despotëve të kohës, janë shfaqur të paanshëm: as i kanë gjykuar veprimet gjakatare të despotëve, as e kanë mbrojtur popullin, atdheun e tyre nga to. Oportunistët e këtillë pak dallojnë nga oborrarët e zënë ngoje. Mehmet Akifi nuk është as nga të parët e as nga të dytët. Ai bën pjesë në lagjen e vogël, por të ndershme, të intelektualëve që nuk i tradhetojnë parimet e tyre, që nuk bëjnë kompromise me to. Me qëndrimet parimore, me artin e tij poetik si formë shprehjeje, i ka shpallur luftë të përgjeshme despotizmit si dukuri, pra edhe despotëve e tiranëve të sotëm që janë gati, madje, edhe ta vrasin gjithë popullin në përpjekje për të mbetur në fronet e tyre të mykura.

Gjetjet risimtare poetike janë një veçori tjetër e veprës letrare të Mehmet Akifit. Ka vargje antologjike që janë të goditura mirë, si në planin e mendimit – domethënies ashtu edhe në atë të formatit shprehës gjuhësor e tingullor. Për të dëshmuar këtë që thamë po sjellim vetëm disa vargje nga poezia “Epitaf”, ku autori varrin e kthen në një orator bindës. Këto vargje tingëllojnë shumë natyrshëm edhe në shqip, kuptohet falë shqipërimin të Mithat Hoxhës:

*O Zot, ç’orator është varri:
Gjuha e vet ua dikton për bukuri
Njerëzve kuptimin më të qartë
Me forcën e një komunikimi të lartë!
Po s’u mor dhe prej saj pësim,
S’mund të nxirret tjetërkund mësim!⁵*

Shumëçka kanë personifikuar shkrimtarët e njohur botërorë, por mua nuk më ka rënë rasti të shoh ta kenë personifikuar varrin dhe ta kenë funksionalizuar artistikisht në një nivel e me një përmbajtje të këtillë.

nuşmacıya dönüştürdüğü “Bu da bir mezar taşı için yazılmış idi” şiirinden bazı dizeleri hatırlatmak isteriz. Bu dizeler, Mithat Hoxha'nın tercümesi sayesinde, Arnavut dilinde de çok güzel ve doğal bir şekilde akmaktadır.

*“Yâ Rab ne hatîbdir ki makber.
İnsanlara en derin meâli,
Bir vahy-i bülend kudretiyle,
Telkîn ediyor lîsân-ı hâli!
Ondan da alınmıyorsa ibret”⁵*

Dünyaca ünlü yazarlar birçok şeyi kişileştirmişlerdir. Ancak hiçbir yerde mezarın kişileştirilmesine, bu düzeyde ve içerikte sanatsal bir biçimde işlevselleştirilmesine hiç rastlamadım.

Sonuç olarak denebilir ki Mehmet Akif Ersoy'un şiiri sanatçının, entelektüelin ve aktivistin özel dünyasının ifadesidir. Bu şiir tutkuyu, mesleği ve misyonu ya da daha somut olarak şiiri, bilgiyi ve dini ünik ve bölünmez bir bütünlükte birleştirmektedir.

DİPNOT

1 Bu yazı, “Sebilürreşad” Dergisinde 8 Mart 1912 tarihinde yayınlanmıştır.

2 Mehmet Akif Ersoj, “Fletët” – Safahat, përktheu Mihtat Hoxha, botoi Logos A, Shkup, Prishtinë, Tiranë, 2006, s. 68.

3 Mehmet Akif Ersoj, “Fletët” – Safahat, s. 167.

4 İbid.

5 Mehmet Akif Ersoj, “Fletët” – Safahat, s. 217.

Përgjithësisht, mund të përfundohet se poezia e Mehmet Akif Ersojt është shpërfaqje e një bote të veçantë të artistit, të intelektualit e të veprimtarit, që ngërthen në një tërësi unike e të pandashme pasionin, profesionin dhe misionin, përkatësisht poezinë, dijen dhe islamın.

(Referencat)

1 Botuar në revistën “Sebilürreşad” të datës 8 mars 1912.

2 Mehmet Akif Ersoj, “Fletët” – Safahat, përktheu Mihtat Hoxha, botoi Logos A, Shkup, Prishtinë, Tiranë, 2006, f. 68.

3 Mehmet Akif Ersoj, “Fletët” – Safahat, f. 167.

4 Po aty.

5 Mehmet Akif Ersoj, “Fletët” – Safahat, f. 217.

5. OTURUM/ SESIONI 5

Mehmet Akif Ersoy'da Eğitim, Gençlik ve Modernleşme

Arsimi, Rinia dhe Modernizimi i Mehmet Akif Ersojtit

❖ Prof. Dr. Ramazan Kaplan	: Safahat'ta Aydın Tipi
❖ Prof. Dr. Musa Kraja	: Mehmet Akif'te Pedagojik Eğitim Metodları
❖ Dr. Zekeriya Ibrahimî	: Mehmet Akif Ersoy'un Safları
❖ Mustafa Özçelik	: Akif'in Bir Genç Yahut Asım Olarak Portresi
❖ Prof. Dr. Ramazan Kaplan	: Natyra intelektuale në Safahat
❖ Prof. Dr. Musa Kraja	: Metodot pedagogjike arsimore të Mehmet Akifit
❖ Dr. Zekeriya Ibrahimî	: Pastërtia poetike e Mehmet Akif Ersojtit
❖ Mustafa Özçelik	: Portreti Mehmet Akifit si i Riu i Vendosmërisë

SAFAHAT'TA AYDIN TİPİ

LLOJI I INTELEKTUALIT NË SAFAHAT

Prof. Dr. Ramazan KAPLAN

Giriş

Safahat, Türk şiir tarihinin olduğu kadar, düşünce dünyasının da özgün eserlerinden biridir. Onu özgün kılan yanı, çağının tanığı bir bakış açısının ürünü olması yanında, geçmiş, hal ve gelecek konusunda köklü teklifler getirmiş olmasıdır. Başka bir ifadeyle Safahat; toplumsal dinamikleri harekete geçirmede geçmişin tecrübesini göz ardı etmeyen, geleceği çağın gereklerine göre inşa edebilmek için medeniyet tasavvur ve bilincimizi diri tutan, geliştiren ve dönüştüren bir duyuş, düşünüş ve eleştirel bir zihin mahsulünün eseridir. Bu özelliği ile Safahat, hâlâ dipdiri olarak aramızda yaşamakta, kültür, düşünce, sanat ve siyaset çevrelerine ilham kaynağı olmaya devam etmektedir.

Hyrje

Safahati është një nga veprat më origjinale si në historinë e poezisë turke ashtu edhe në botën e mendimit. Krahas faktit që kjo veprë është prodhim i një pikëpamjeje dëshmie të epokës, ajo që e bënë atë të veçantë është edhe fakti që ajo sjell sugjerime radikale në lidhje me të shkuarën, të tashmen dhe të ardhmen. E shprehur ndryshe, Safahati është vepra e perceptimit, mendimit dhe prodhimit intelektual që vë në lëvizje dinamikat shoqërore pa e neglizhuar eksperiencën e të shkuarës dhe që mban gjallë, zhvillon dhe transformon vizionin dhe vetëdijen tonë të qytetërimit për të ndërtuar të ardhmen në përputhje me nevojat e epokës. Për shkak të kësaj veçorie të saj Safahati gjendet ende mes nesh më e gjallë se kurrë dhe vazhdon të jetë burim frymëzimi për rrethet kulturore, intelektuale, rrethet e artit dhe politikës.

Edebiyat eserlerinin temel malzemesi insandır. Bunun dışındaki olgu ve kavramlar, insana katkısı ölçüsünde edebiyat eserinde anlam ve değer kazanır. Denilebilir ki, edebî eserin gücü, konu edindiği insan ve onun evrensel anlamdaki yorumuyla yakından ilgilidir.

Bu bağlamda Safahat'ta, toplumsal yapının hemen her alanından farklı kültür ve mizaçtaki insanları temsil eden çok zengin bir şahıs kadrosu vardır. Akif'in, her birini birer roman kişisi hükmünde ele aldığı bu şahıs kadrosu, Türk toplumunun 1908 sonrasındaki çalkantılı yılların sorunlarını konu edışı ve anlatma tarzıyla Safahat, adeta manzum bir roman karakteri gösterir. Bu yapı içerisinde aydın tipi, Safahat'ın şahıs kadrosundaki en temel figürlerden biridir. Mehmet Akif onları kimi zaman birer ilim, irfan, ahlâk ve fazilet timsali örnek insanlar olarak anlatırken; kimi zaman da olumsuz aydın tipinin örneği olarak gösterir ve buradan hareketle aydınların sahip olması gereken mümtaz vasıflara dikkati çeker.

Hikmet ve Fazilet Üstadı Sadi

Akif, Sadi hakkındaki kanaatini ifade ederken onu Firdevsî ile karşılaştırıp "Firdevsî'nin 60.000 beyti yok mu, şu müsteşriklerin göklere çıkardığı Firdevsî yok mu, onun bütün beyitleri, Sadi'nin küçücük bir hikâyesi kadar insanlığa hizmet etmemiştir."¹ hükmünü verir ve "insanlığa hizmet etme yolunu" Sadi'den öğrendiğini söyler.

Akif'in sanat anlayışının oluşumunda bu denli önemli bir pay sahibi olan Sadi, Safahat'ın muhtelif kısımlarında çeşitli vesilelerle kendisinden çokça söz edilen edebî şahsiyetlerden de biridir. Safahat'ta aydın bahsinin Sadi ile açıldığını rahatlıkla söylemek mümkündür.

Materiali bazë i veprave letrare është njeriu. Ndërsa faktet dhe konceptet në veprën letrare marrin kuptim dhe vlerë në varësi të kontributit që kanë mbi njeriun. Pra mund të thuhet se fuqia e veprës letrare është e lidhur ngushtë me njeriun për të cilin bën fjalë dhe me interpretimin e tij në kuptimin universal.

Në këtë kuadër, në Safahat zë vend një grup i madh personazhesh që përfaqësojnë njerëzit me kultura dhe temperamente të ndryshme, personazhe këto që vijnë nga thujtë të gjitha klasat e shoqërisë. Safahati me këtë grup personazhesh ku secili prej tyre trajtohet nga ana e Akifit sikur të ishte një personazh romani, me temat që trajton dhe stilin narrativ të problemeve të shoqërisë turke gjatë viteve të trazuara pas vitit 1908, na shfaqet pothuajse në formën e një romani. Në këtë strukturë, tipi i intelektualit, është një nga figurat më kryesore të grupit të personazheve të Safahatit. Mehmet Akifi intelektualët ndonjëherë i përshkruan si njerëz shembullorë, simbol i shkencës, dijës, moralit dhe virtytit e ndonjëherë ai jep shembullin e tipit të intelektualit negativ, nga i cili nisët për të tërhequr vëmendjen tek cilësitë e veçanta që duhet të kenë intelektualët e vërtetë.

Sadiu, Mjeshtëri i Diturisë dhe Virtytit

Mendimin e tij në lidhje me Sadiun, Akifi e shpreh duke e krahasuar atë me Firdeusin dhe thotë: "I keni parasysh ato 60.000 dyvargëshit e Firdeusit, Firduesit pra, atij që e ngritën deri në kupën e qiellit orientalistët, të gjitha vargjet e tij së bashku nuk i kanë shërbyer njerëzimit aq sa i ka shërbyer një i histori e vogël fare e Sadiut"¹. Poeti shprehet se "rrugën për t'i shërbyer njerëzimit" e ka mësuar nga Sadiu.

Sadiu është një personalitet i botës së artit i cili jo vetëm që ka ndikuar aq shumë në formimin e botëkuptimit artistik të Akifit, por edhe është përfolur shumë në pjesë të ndryshme të veprës së tij Safahat. Mund të thuhet lehtësisht madje se edhe çështja e intelektualit në Safahat e ka pikënisjen nga Sadiu.

Safahat'in birinci kitabında yer alan "Durmayalım" şiirinde, Sadi'den nakledilen bir "kervan yolculuğu" hikâyesi anlatılır. Hikâye-ye göre, kervanın yolu çöle düşmüştür. Çöl birçok tehlike ile doludur ve durmaksızın yolculuğa devam edilip bir an önce çölün geçilmesi gerekmektedir. Kervanda bulunan bütün yolcular bu nedenle yollarına devam ettikleri halde, bir yolcu uykusuna yenik düşüp çölde uyuya kalmıştır. Akif;

İşte âtidir o ser-menzil denen ârâmgâh;

Kârbân akvâm; çöl mâzî; atâlet sedd-i râh.²

ifadesinde; bu yolculuğa sembolik bir anlam yükler. Buna göre dinlenme yeri olan son durak, istikbaldir; kervan milletlerdir; çöl mazidir; tembellik ise yoldaki engeldir. Bu yolculuk dolayısıyla anlatılmak istenenler ise şudur:

Varmak istersen - diyor Sa'dî- eğer bir mak-sada,

Tuttuğun yollar tükenmekten muarrâ olsa da;

Şedd-i rahl et, durmayıp git, yolda kalmaktan sakın!

Merd-i sâhib-azm için neymiş uzak, neymiş yakın?

Hangi müşküldür ki, himmet olsun, âsân ol-masın?

*Hangi dehşettir ki insandan hirâsân olmasın?
 İbret al erbâb-ı ikdâmin bakıp âsârına:*

*Dağ dayanmaz erlerin dağlar söken isrârına.
 (s.58-59).*

Demek oluyor ki, istikbalde var olmak isteyenlerin hayatlarında tembellik ve miskinliğe asla yer yoktur. İnsanın giriştiği her işte azimle çalışması gerekir. "İnsan için ancak çalıştığı vardır"³ ilahî buyruğu da böyle davranmayı emreder.

"Geçinme Belası" ve "Azim" şiirleri de benzer düşünce dokusuna sahip olan şiirlerdir.

Në poezinë "Të mos ndalemi" që zë vend në librin e parë të Safahatit, tregohet historia e një "udhëtimit me karvan" e cila është huazuar nga Sadiu. Sipas kësaj historie karvanit i ka rënë rruga nga shkretëtira. Për shkak se shkretëtira është një vend me shumë rreziqe, udhëtimi duhet të vazhdojë pa u ndalur në mënyrë që shkretëtira të kapërcehet sa më parë. Edhe pse udhëtimi vazhdon pa pushim, të gjithë udhëtarët e karvanit janë tepër të lodhur dhe nuk mundin te rezistojnë dot më, ndaj ata i zë gjumi në shkretëtirë. Akifi i ngarkon një simbolik këtij udhëtimit me këto vargje:

E ardhmja është kryecaku, dhe vendi i prehjes;

Karvan janë popujt; shkretëtira, e shkuara; përtacia, pengesat.²

Sipas simbolikës që ai përdor stacioni i fundit ku mund të pushohet është e ardhmja, karvani është populli, shkretëtira është e shkuara, kurse përtacia është pengesa në rrugë. Ja çfarë kërkon të thotë poeti me këtë poezi:

"Po që se kërkon të arrish cakun, thotë Sadiu,

Edhe sikur rruga të mos ketë të mbaruar,

Ngarko barrën e ec e ruaju të mos ngelesh në rrugë!

Ç'janë largësia e afërsia për atë që është i vendosur për të shkuar?

Për të vendosurin s'ka vështirësi që të mos bëhet e lehtë,

S'ka tmerr që nga njeriu frikë të mos ketë!

Shih e merr mësim prej gjurmëve të pararendësve,

As malet s'u bëjnë dot ballë fshehtësive mal-lëkundëse të tëndriturve!" (Faqja 120-121)

Pra poeti thotë se nuk ka kurrë përtaci dhe plogështi për ata që duan të arrijnë tek e ardhmja. Njeriu quhet të punojë me përkushtim në çdo punë që ai nis. "Për njeriun vetëm puna është"³, kështu urdhëron edhe libri i shenjtë.

Edhe poezitë "Telashtet e Mbijetesës" dhe "Zelli" janë poezi me një përbërje ideore të ngjashme. Edhe në këto poezi theksohet rëndësia dhe vlera e të punuarit me zell. Akifi tek poezia "Telashtet e mbijetesës" thotë se Sadiu me filozofinë dhe mjeshtërinë e tij është një "model virtyti", ndërsa tek poezia "Zelli" shprehet për të me fjalët "Ai

Bu şiirlerde de azimle çalışmanın önemi ve değerine vurgu yapılır. Akif, “Geçinme Belâ-sı” şiirinde, Sadî’den büyük bir felsefe ve hüner sahibi, “asr-ı fazilet”; “Azim” şiirinde “Şark’ımızın rûh-ı kemâli” olarak söz eder. Yöneticilerin halka zulmetmeden adaletle ülkelerini yönetmeleri gerektiği, zulmün ilelebet payidar olamayacağı, adaletin üstün bir değer olduğu fikrinin işlendiği “Acem Şahi” şiirinde de söz konusu edilen hususlar; Sadî’den aktarılan hikâye veya görüşler vesile edilerek ele alınır.

Fatih Kürsüsünde de, yine Sadî’den nakledilen bir hikâyeden yola çıkarak Akif; çalışmadan rızık beklemeyi tevekkül sanan bir adamın hâlini ve cehaletin ne tür birdin anlayışına yol açtığını eleştirel bir tutumla anlatır. Hikâyeye göre kalenderin biri nasibini aramak üzere köyünden ayrılır. Akşam olunca geceyi geçirmek üzere bir ağaca çıkar. Ağaçta iken bir kötürüm tilkinin iniltisini duyar. Biraz sonra bir arslan, ağzında, avladığı bir ceylanla vadiye gelir. Arslan avını yiyip bitirince ormana çekilir. Tilki onun artığı ile karnını doyurup sonra uykuya yatar. Bu manzarayı gören adam “Cenab-ı Hak ne kadar da merhametli! ‘Açım’ diye inleyen topal tilkinin ayağına rızkın en mükemmelini gönderiverdi. Öyleyse insan da elini çalışmadan çekmeli. Yalan dünya sabah akşam koşmaya değmez. Şu ana kadar çektiğim sıkıntılara yazık. Vakit geçirmeden tevekkül etmeli” diye düşünür. Sabah olunca bir mağaraya çekilir. Üçüncü günün sonunda ne gelen ne de giden vardır. Açlıktan ölmek üzere iken “bir sesle silkinir, uyanır”. İşittiği ses şöyle demektedir:

*“Dolaş da yırtıcı arslan kesil, behey miskin!
 Niçin yatıp, kötürüm tilki olmak istersin?
 Elin, kolun tutuyorken çalış, kazanmaya bak,
 Ki artığınla geçinsin senin de bir yatalak.”*
 (s.287)

shpirt i përsosur i Lindjes tonë”. Edhe tek poezia “Shehu Persian” ku përcillet ideja se udhëheqësit duhet t’i drejtojnë popujt e tyre me drejtësi dhe pa i shtypur ata, se shtypja nuk mund të zgjasë në pafundësi dhe se drejtësia është një vlerë e lartë, ka elementë të cilët janë trajtuar duke u ndikuar nga tregimet dhe mendimet e Sadiut.

Përsëri, në poezinë “Në Qyrsinë e Fatihut”, Akifi është nisur nga një tregim i Sadiut ku trajtohet me një përjasje kritike, situata dhe injoranc e një burri që pret t’i vijë risku (buka e gojës) nga zoti, pa punuar, si dhe perceptimi fetar që shkakton qëndrimi i tij. Në poezi flitet për një njeri të thjeshtë që largohet nga fshati i tij për të kërkuar fatin. Kur errësohet ai hipën mbi një pemë për të kaluar natën. Ndërkohë që është në pemë ai dëgjon rënkimin e një dhelprë që çalonte. Pas pak në lëndinë vjen edhe një luan që mbante në gojë një dre që sapo kishte gjuajtur. Luani pasi mbaron së ngrëni gjahun e tij kthehet në pyll. Ndërsa dhelpra ha e ngopet me ato që ka lënë luani dhe pastaj bie në gjumë. Burri që shikon të gjitha këto mendon me vete “Sa shumë i mëshirshëm qenka Zoti i madh! Ai i solli përpara riskun (bukën e gojës) më të mirë dhelprës që çalonte dhe rënkonte e uritur”. Atëherë edhe njeriu duhet të heq dorë nga puna. Nuk ia vlen të punosh nga mëngjesi deri në mbrëmje në këtë botë gënjeshtare. Sa keq më vjen për të gjitha vuajtjet që kam kaluar deri tani. I duhet lënë çdo gjë në dorë zotit një vakt e më parë. Kështu që burri kur vjen mëngjesi strehohet brenda një shpelle dhe pret atje por edhe pse kalojnë tre ditë aty nuk vjen askush. Në momentin që ai po vdes urie dëgjon një zë që e zgjon dhe i thotë këto fjalë:

*“Sillu përreth e bëhu luan grabitqar, o mjeran,
 Pse dëshiron të shtrihesh e të bëhesh dhelprë e gjymtuar?
 Kur të bëjnë këmbë e duar, puno të fitosh
 Që me tepricat e tua të jetojë edhe një i paralizuar!”*
 Faqja 342.

Ndër poezitë e Akifit që kanë mbetur jashtë Safahatit është edhe një poezi e titulluar “Sadiu” që i përkushtohet veçanërisht atij. Në këtë poezi

Akif'in, Safahat dışında kalmış şiirleri arasında müstakil olarak Sadi'yi konu alan "Sa'di" başlıklı bir şiiri vardır. Bu şiirinde Akif, bir Sadi portresi tasvir eder.

*Şu üstâd-ı irfan-penâhın bugün
Hakikatte şâkirdiyiz biz bütün
Mürebbi-i efkâr-ı ümmet odur
Eden halka tedrîs-i hikmet odur!*⁴

diye başlayan şiir, Sadi'nin Akif nazarındaki değeri ve yerini ortaya koyması bakımından dikkat çekici bir örnektir. Akif'e göre Sadi; "şiiri hikmetle birleştirmiş, şiir adına hakkı söylemiştir. Altı yüz yıl geçmiş olmasına rağmen Gülistan hâlâ tazeliğini korumaktadır. 'Küçük kıssalardan büyük hisseler çıkarmak' Sadi'nin en büyük meziyetidir. Bu konuda kimse Lafonten'in Sadi'yi takip edebileceği iddiasında bulunamaz. Bostan ayarında ikinci bir örnek yazılmış değildir. Sadi; lâtifeli ve nükteli söyleyiş ile öğütlerinde eşsiz bir hatiptir. Bununla birlikte 'hakikatten ayrılmamak' onun en önemli özelliğidir. Bu özellikleri nedeniyle ki Akif için Sadi; "hafızasının yegâne süsü ve sermayesi" ve nihayet onun "şeyh-i sahib-fütûhu"dur.

Fazilet Timsali Fahreddin Râzî

Sadi gibi, Akif'in nazarında çok farklı bir yeri olan fazilet timsali bir başka şahsiyet de Fahreddin Râzî'dir. Safahat dışında kalmış şiirlerden onun adını taşıyan bu şiirde Akif, onun üstün meziyetlerini anlatır. Râzî bütün bu özellikleriyle mükemmel aydın örneğinin çok canlı bir temsilcisidir. Akif'e göre Fahreddin Râzî; "elli altmış senelik tahsili ile hikmet ve marifetin sınırlarını aşmışken, o deha ve fazilet sahibi insan, bilinmez birçok hakikat karşısında aczini itiraf etmektedir. Bu itirafın; fıkıh, tefsir, mantık, riyaziye (matematik), tıp, astronomi, akaid gibi "her fende" maharet

Akifi përkshkruan portretin e Sadiut duke e nisur si fillim me këto vargje:

*"Jemi çirakë ne të gjithë, në të vërtetë,
Të këtij mjeshtri të kulturës vetë!*

Ai është edukatori i mendimit të bashkësisë,

Ai i jep mësimë urtësië popullsisë!"⁴.

Kjo është një poezi që tregon edhe një herë vendin që zë Sadiu tek Akifi dhe rëndësinë që ka ai për të. Sipas Akifit, Sadiu "e ka bashkuar poezinë me diturinë dhe nëpërmjet poezisë ka përcjellë drejtësinë". Vepra Gjylistani vazhdon ta ruajë aktualitetin e saj edhe pse kanë kaluar 600 vjet. Merita më e madhe e Sadiut është se ai "nëpërmjet tregimeve të vogla përcjell mesazhe të mëdha". Këtu nuk po pretendon njeri se Lafonteni mund të ketë ndjekur Sadiun. Nuk është shkruar ende deri më sot asnjë vepër si ajo e Sadiut Bostani. Sadiu është një orator i pashoqë me këshillat e tij të shprehura me një humor të hollë. Megjithatë, veçoria e tij më e rëndësishme është se ai nuk largohet asnjëherë nga e vërteta. Për këto veçori të tij, për Akifin Sadiu është "stolia dhe pasuria e vetme e memories së tij" si dhe "udhëheqësi i tij fitimtar".

Fahreddin Razi si Simbol i Virtytit

Ashtu si Sadi, një tjetër personalitet simbol i virtytit që zë një vend shumë të veçantë tek Akifi është edhe Fahreddin Razi. Në një nga poezitë e lëna jashtë Safahatit që mban edhe emrin e tij, Akifi tregon për meritat e tij të larta. Për këto merita dhe cilësi të tij, Razi përbën një përfaqësues shumë të gjallë të modelit të intelektualit perfekt. Sipas Akifit, Fahreddin Razi "me bagazhin e tij pesëdhjetë – gjashtëdhjetë vjeçar, ka kapërcyer kufijtë e urtësisë dhe mjeshtërisë, ai është një njeri gjenial dhe i virtytshëm që e ka deklaruar pafuqinë e tij përballë shumë të vërtetave të panjohura". Bërja e një deklaratë të tillë nga një personalitet mjeshtër i famshëm në çdo fushë të shkencës si për shembull në të drejtën islame, interpretimin e Kur'anit, logjikë, matematikë, mjekësi, astronomi, fe e të tjera, është shumë kuptimplote dhe tregon një tjetër veçori që duhet

ve shöhret sahibi biri tarafından yapılması, ilim insanı veya aydında bulunması gereken bir başka özelliğe işaret etmesi bakımından son derece anlamlıdır. Buna karşılık Akif; “uç buçuk söz ile” kendini “allâme” sananları da şöyle eleştirip, aydında bulunması gereken nitelikleri ortaya koyar.

*Sıyt-ı irfânı semâlarda gezen Fahreddîn
 Görerek aczini olmakta iken ser-be-zemin
 Ne bu tavrın, ne bu vaz'ın senin ey
 gerdenkeş
 Üç buçuk söz ile allâme mi oldun a gebeş!
 Ne küçük der, ne büyük der, ne selef der, ne
 halef
 Sâde tahkîre yürürsün bu mudur sence şeref!
 Niçin eslâfı muhakkar görelim ey ahlâf!
 Bîraz insaf gerektir bize insâf, insâf!⁵*

Eşsiz İrfan ve Fazilet Örneği: İbrahim Bey

Safahat'ın birinci kitabında Akif'in önemle üzerinde durduğu mükemmel aydın tipinin bir başka örneği de İbrahim Bey'dir. “Merhum İbrahim Bey” adını taşıyan şiirinde Akif; “Şark'ın yetiştirdiği irfan ve faziletçe eşi az bulunur insanlardan biri, ölümünü millet için elim bir kayıp kabul ettiği kıymetli bir şahsiyet, Şark ve Garb'ın değerli ilim ve fennini kendinde toplamış ve kabiliyeti ile onları genişletmiş, Şarkın her tarafı ile Garb'ın en medeni memleketlerini gezip görmüş, Şark dillerini edebiyatıyla bilen, Fransızca ve Rusçayı hakkıyla öğrenmiş, yaratılışça alçakgönüllüğe âşık, şöhrete düşman birisi olarak tanıdığı veteriner hekim İbrahim Bey'in Gurebâ hastanesinde ölümünden duyduğu hüznü, İbrahim Bey'e olan muhabbetini yakıcı bir dil ve duyarlılıkla anlatır. Şiir, bir tür mersiye dir ve Akif'in; “hakîm-i zü-fünun”, “O bir cihân-ı fezâildi” nitelemesiyle andığı bir büyük insanı okuyucuya da tanıtılmak amacıyla yazılmıştır.

të gjendet tek njeriu i shkencës apo intelektual. Duke marrë parasysh këtë model, Akifi nxjerr në pah cilësitë që duhet të jenë tek një intelektual si dhe kritikon ata që e quajnë veten dijetar për vetëm tre-katër fjalë që kanë thënë.

*“Fahreddini që shëtit nëpër qiej krenar për njohuritë e tij,
 Do ta shohë dobësinë kur t'i bjerë hunda për tokë!
 Ç'është kjo sjellje, kjo e mbajtur më të madh, o mistrec?
 Mos vallë me tri-katër fjalë u bëre dijetar, o kec?
 S'pyet as për të madh, as për të vogël, as për të tjerë,
 Vetëm sulmon me kritika; ky është, sipas teje, nder?
 Pse duhen parë të parët nga të pasmit me këtë sy?
 Na duhet pak maturi neve, maturi, maturi.”⁵*

İbrahim Bej, një Shembull Unik Dijetari dhe i Virtytshmi

İbrahim Bej është një tjetër shembull i llojit të intelektualit perfekt tek i cili Akifi ndalet në librin e tij të parë. Në poezinë e titulluar “İndjeri İbrahim Bej”, Akifi tregon me shumë ndjeshmëri dhe me një gjuhë therëse miqësinë e tij me İbrahim Beun, dëshpërimit e tij për vdekjen e doktorit veteriner İbrahim Bej në spitalin Gureba, të cilin poeti e kishte njohur si njërin prej njerëzve dijetarë dhe të virtytshëm më të rrallë që ka rritur Lindja, si një personalitet i vyer vdekja e të cilit ishte një humbje e dhimbshme për kombin e tij, si një njeri që pati mbledhur tek vetja dhe pastaj zgjeruar më tej njohuritë e vlefshme të shkencës dhe teknikës, si një njeri që pati shëtitur dhe parë çdo cep të Lindjes si dhe qytetërimet më të mëdha të botës, si një njeri që gjuhët orientale i dinte së bashku me letërsinë e orientit, frëngjishten dhe rusishten i kishte mësuar më së miri, i dashuruar me modestinë që në lindje dhe armik i madh i famës. Poezia është një lloj elegjie që është shkruar me qëllim që të prezantojë lexuesit

Köse İmam

Akif, Köse İmam”dan “ilmi az, görgüsü çok, fitratı yüksek bir imam (s.151)” olarak söz eder. Akif’in (Hocazade) kendisini ziyareti sırasında kocasının dövdüğü ve boşamak istediği kadın vesilesiyle aralarında çeşitli konularda bir sohbet başlar. Köse İmam’a göre; terbiye bozulmuştur ve bunun için aileden başlamak gerekir. Halkımıza insanlığı öğretmeli, onları uyandırmalıdır. Kurtuluş bundadır. Dini herkes kendi arzusuna göre anlamakta ve böyle davranmaktadır. Bunun nedeni ise cehalettir. Oysa asır, ilimler asrıdır. İlme sarılmadan yol almak mümkün değildir. Köse İmam’ın bu fikirleriyle birlikte, burada asıl önemli olan hususun, “ilmi az” bir insanın, “görgüsü ve yüksek fitratı” ile Akif nazârında bir kıymet kazanmış olmasıdır.

Abdürreşid İbrahim ve Aydınlar

Abdürreşid İbrahim, “Rusya Türklerinden olup Türk ve İslam dünyasını gezmiş, geriliğin sebeplerini incelemiş, (...) Müslüman halkın kalkınması için çalışmış olan”⁶ bir düşünce ve eylem adamıdır. Süleymaniye Kürsüsünde Akif, “Hıristiyan âlemi karşısında İslam âlemini kalkındırma ve onun parçalanmasını önleme”⁷ amacıyla; İslam dünyası ve aydınlar, Hindistan örneği ve aydınlar, taklitçilik ve “şık”lar, aydınlar ve kavmiyetçilik, aydınlar ve halk, aydınların din algısı veya yanılışı gibi konularda toplanabilecek görüş ve düşüncelerini Abdürreşid İbrahim’in ağzından aktarır. Böyle bir hedef, ayrıca izaha ihtiyaç duyurmayacak kadar insan unsuruyla ilgili ve Doğu, Batı, mektep, medrese, kışla, siyaset, ilim, sosyal hayat gibi daha birçok alana ilişkin sorunları da içinde barındıran karmaşık bir süreçtir.

Abdürreşid İbrahim, “İslam âleminin içinde bulunduğu” durumu anlatmak üzere kürsü-

me këtë njeri të madh të cilin Akifi e cilëson si “shkencëtar dijetar” dhe si “një botë virtytesh”.

Imami Qose

Akifi e cilëson Imamin Qose si imam me “pak njohuri për shkencën, me shumë edukatë dhe me një natyrë të ngritur”. Kur ai vizitohet nga Hoxhazade (Akifi) për të folur në lidhje me gruan që kërkoi të divorcohet për shkak të dhunës që ka ushtruar i shoqi, ata gjejnë rastin të bisedojnë edhe për tema të tjera të ndryshme. Sipas Imamit Qose edukata është prishur dhe për ta rregulluar atë duhet nisur puna që nga familja. Popullit i duhet mësuar edukata dhe ai duhet zgjuar. Vetëm kështu arrihet shpëtimi. Çdo kush ka filluar ta kuptojë fenë ashtu siç i vjen për mbarë dhe të sillet po në të njëjtën mënyrë. Shkaktare e kësaj situatë është injoranca. Ndërkohë që ne jetojmë në epokën e shkencave. Nuk është i mundur përparimi pa përqafuar shkencën. Këtu përveç këtyre mendimeve të Imamit Qose, i rëndësishëm është vlerësimi që i bën Akifi një njeriu me “pak njohuri për shkencën” por me “një natyrë dhe edukatë të lartë”.

Abdyrrëshid İbrahimi dhe Intelektualët

Abdyrrëshid İbrahimi është një nga turqit e Rusisë që ka shëtitur botën turke dhe atë islame duke hetuar arsyt e prapambetjes, (...) ai është një burrë që ka punuar me mendje dhe me vepra për zhvillimin e popullit mysliman⁶. Në poezinë “Në Qyrsinë e Sulejmanijes”, Akifi përçjell nëpërmjet fjalëve të Abdyrrëshidit shumë ide dhe mendime në lidhje me çështje të ndryshme si “Zhvillimi i botës islame përballë asaj të krishtere dhe parandalimi i copëtimit”⁷, bota islame dhe intelektualët, imitimi dhe finesa, intelektualët dhe nacionalizmi fisnor, intelektualët dhe populli, perceptimi ose keqkuptimi fetar i intelektualëve e të tjera. Qëllimi i poetit përbën një proces shumë kompleks i cili së bashku me shumë elementë njerëzor që nuk kanë nevojë për më tepër shpjegime, përfshinë edhe problematika të tjera në lidhje me fusha të ndryshme si për shembull Lindja, Perëndimi, shkolla, medreseja,

dedir. Çunkü İslam dnyasinda gezip gormediđi hemen hiçbir yer kalmamıştır. İstanbul'da bulunduđu sırada; siyaset, askerlik ve eğitim kurumlarının bozulduđunu, halkın derin bir cehalet ve aymazlık içinde yüzdüđünü görüp “ümmetin geleceđinden derin bir umutsuzluđa” kapılarak Rusya'ya geçmiştir.

Ađır bir baskı rejiminin hüküm sürdüđu Rusya'da Abdürreşid İbrahim, oradaki Müslümanları uyandırmak üzere gizlice bir matbaa kurmuş, Tatar Müslümanlarının eğitim öğretimlerini geliştirmek için mektep ve medreseler açıp okur yazar insan sayısını artırmaya çalışmıştır.

İslam Dünyası ve Aydınlar

Abdürreşid İbrahim'in bu konuşmasında üzerinde durduđu temel konulardan biri de İslam dnyasındaki aydınların durumudur. Rusya'da bulunduđu sırada zenginler “fen getirmeleri” için fedakârlık ederek isteyenleri Avrupa'ya tahsile göndermiş; bunlardan birçođu gerçekten tahsilin hakkını vererek yurda dönmüş, bir kısmı ise tahsile gidenlerin adını kirletecek bir şekilde geri gelmişlerdir. Şu mısralar, hâlâ günümüz Türk toplumunda kimlik krizi yaşayan aydın kimliğine ve eğitim sistemimize ışık tutması bakımından ilginçtir.

Bir selâmet yolu varmış... O da neymiş?

Mutlak,

*Dini kökten kazımak, sonra evet, Ruslaşmak!
 O zaman iş bitecekmış... O zaman kızlarımız
 Şututundukları gâyet kaba, pek manâsız
 Örtüden sıyrılacak... Sonra da erkeklerden,
 Analık ilmini tahsil edecekmış... Zâten,
 Müslümanlar o sebepten bu sefâlette imiş:*

*Ki kadın “sosyete” bilmezmiş, esârette imiş!
 Din için, millet için iş görecek alçağa bak:*

kazermat, politika, shkenca, jeta sociale e të tjera.

Abdyrrreshidi gjendet në qyrsi (foltore) për të “shpjeguar situatën në të cilën gjendet bota islame”. Sepse pothuajse nuk ka ngelur asnjë vend në botën islame që ai nuk e ka parë e nuk e ka shëtitur. Gjatë kohës që është gjendur në Stamboll, ai është mbuluar nga një dëshpërim i thellë në lidhje me të ardhmen e komunitetit, sepse ka parë që institucionet e politikës, ushtrisë dhe arsimit janë korruptuar dhe populli noton në një injorancë dhe shkujdesje të skajshme. Pastaj ai ka kaluar në Rusi.

Ndërkohë që në Rusi ekzistonte një regjim që ushtronte presion të rëndë, Abdyrrreshid İbrahimi ndërton fshehurazi një shtypshkronjë për të zgjuar myslimanët që jetojnë atje dhe përpiqet të shtojë numrin e njerëzve që dinë shkrim e këndim e të zhvillojë arsimin e myslimanëve tatarë duke hapur shkolla dhe medrese.

Bota Islame dhe Intelektualët

Një nga temat themelore tek e cila ndalet Abdyrrreshid İbrahimi në fjalën e tij është edhe situata në të cilën gjenden intelektualët e botës islame. Ndërkohë që ai gjendej në Rusi, të pasurit bënë sakrificë duke dërguar në Europë për arsimim ata që dëshironin me shpresën se ata do të sillnin në vend teknologjinë. Një pjesë e mirë e këtyre studiuan ashtu siç duhet dhe më pas u kthyen në vend. Ndërsa një pjesë tjetër e tyre që kishin në atdhe duke njollosur emrin e atyre që kishin studiuar jashtë. Vargjet e më poshtme janë shumë të rëndësishme edhe në ditët e sotme, sidomos për të hedhur dritë mbi sistemin e arsimit dhe identitetin e intelektualit që përjeton krizë identiteti në shoqërinë turke.

*“Një rrugë të vetme shpëtimi paska...Të shohim, hë!
 Feja u dashka shkullur me rrënjë
 E, pastaj, u dashka bërë si rusët, u dashka
 rusizuar!*

*Atëherë puna mbaroka... Atëherë vajzat tona
 Do të shpëtokan nga mbulesa trashanike, pa
 kuptim*

Dhe amësinë nga meshkujt paskan për ta

Dîni pâmâl edecek, milleti Ruslaştıracak!

*Bunu Moskof da yapar, şimdi rızâ gösterelim;
Başka bir mârifetin varsa haber ver görelim!*

*Al okut, "Avrupa tahsîli..." desinler, gönder,
Servetinden bölerek nâ-mütenâhî para ver;
Sonra bir bak ki, meğer karga imiş besledi-
ğın!*

*Hem nasıl karga? Değil öyle senin bellediğın!
Sâde bir fuşumuz eksikti, evet, Ruslardan...
Onu ikmâl ediverdik mi, bizimidir meydan!
Kızımın iffeti batmakta rezîlin gözüne...*

Acırım tükürğe billâhi, tükürsem yüzüne.

Demiş olsaydı eğer: "Kızlara mektep lâzım..."

*Şu kadar vermelisin" Kahrolayım
kaçmazdım.*

*Elverir sardığımız bunları halkın başına..
(s.192-193)*

Hükümetçe matbaasının basılacağı haberini alan Abdürreşid İbrahim, Türkistan'ın yolunu tutar. Taşkend, Buhârâ, Semerkand'ın içinde bulunduğu hal yürekler acısıdır. Zillet içinde yüzen Buhârâ; bir zamanlar "yüzlerce İbn-i Sînâlar yetiştirmiş bu 'mübarek toprak', "ilmin kucağına tek bir çocuk veremeyecek" durumdadır. "Dünya rasadhanesi" olan bir zamanların Semerkand'ı bile hurafelere dalmış, cehalet ve taassup artmış, nifak salgın halde, ahlâk pek düşkün"dür. O kadar ki, "fuşu anlatmaya" "hayâ mâni"dir. Akif bu bağlamda ortaya çıkan olumsuz tablonun sorumluları olarak gördüğü din adamları, şair ve yazarları şiddetli bir biçimde eleştirir. Bütün bunlara rağmen gençlikte "ufak bir gayret" başladığını, bunun sonucunda "binlerce fidanın" yetişmeye başlayacağına olan inancını dile getirir ve der ki:

mësuar!

*Për këtë shkak muslimanët paskan mbetur pas,
në mjerim,*

*Se femrat s' dikan ç'është emancipimi, qenkan
robëruar!*

*Shihe, pra, të poshtrinë që do të punojë për
popull e për fe:*

*Fenë do ta shkatërrojë, popullin ka për ta
rusizuar!*

*Këtë e bën edhe Moska! Tani po të dëgjojmë,
Në paç ndonjë aftësi, na e trego, ta marrim
vesh, edhe ne!*

*Shkolloje fëmijën, arsim Europe, të thonë,
Ndaj nga pasuria dhe jep parâ me të tepërt
E pastaj shih se sorrë paske mbajtur e ushqyer!
Dhe çfarë sorre, jo ashtu siç ty të shkon
ndërmend!*

*Vetëm një kurvëri kishim mangut, nga rusët e
importuam*

Po e jetësuam, s'na del kush n'mejdan!

Nderi i sime bije zhytet në sy të rezilit!

*Edhe pështyma më dhimbset, për Zot, s'e
pështyj dot*

Po të më thonin: "Për vajzat duhet shkollë...

*Duhet të japësh kaq e aq!" U shofsha në do t'i
bëja bisht!*

*Mjafton që ia varëm këta popullit në
qafë..." (Faqja 252)*

Abdylrreshidi pasi lajmërohet se qeveria ruse do të bastiste shtypshkronjën e tij, ai merr rrugën për në Turkistan. Gjendja që i del përpara në Tashkent, Buhara, Semerkand është shumë e dhimbshme. Buhara e cila dikur "kishte nxjerrë me qindra Ibni Sinanë", tashmë ishte e zhytur në mjerim dhe nuk arrinte dot të nxirrte "as edhe një bir të vetëm në rrugën e shkencës". Semerkandi që dikur kishte qenë observatori i botës, tashmë ishte një qytet i zhytur në besëtytni, ku ishte shtuar injoranca dhe fanatizmi radikal, mosmarrëveshjet ishin përhapur si epidemi dhe morali ishte për tokë. Aq sa prostitucioni ishte në një nivel të paimaginueshëm, saqë as frika nga zoti nuk e pengon dot atë. Akifi kritikon shumë ashpër njerëzit e fesë, poetët dhe shkrimtarët, për të cilët mendonte se ishin përgjegjës të asaj tabloje negative. Pavarësisht gjithë këtyre, poeti shpreh besimin se tek rinia ka filluar një

Ya taassuplari? Hiç sorma, nasıl maskaraca?
 O, uzun hırkasının yenleri yerlerde, hoca,
 Hem bakarsın eşi yok dîne teaddisinde,
 Hem ne söylersen olur dîni hemen rencide!
 Milletin hayrı için her ne düşünsen: Bid'at:
 Şer'i tağyîr ile terzîl ise: -Hâşâ- sünnet!
 Ne Hudâ'dan sıkılırlar, ne de Peygamberden.
 Bu ilimsiz hocalardan, bu beyinsizlerden
 Çekecek memleketin hâli ne olmaz? Düşünün!
 Sayısız medrese var gerçi Buhârâ'da bugün...
 Okunandan ne haber? On para etmez fenler,
 Ne bu dünyâda soran var, ne de ukbâda geçer
 Üdebâ doğrusu pek çok, kimi görsen: Şâir.
 Yalınız, şî'rine mevzû iki şeyden biridir:
 Koca millet! Edebiyyâtı ya oğlan, ya karı...
 Nefs-i emmâre hizâsında henüz duyguları!
 Sonra tenkide giriş: Hepsi tasavvufla dolu:
 Var mı sofîyyede bilmem ki ibâhiyye kolu?
 İçilir, türlü şenâatler olur, bî-pervâ;
 Hâfîz'in ortada divânî kitâbü'l-fetvâ!
 "Gönül incitme de keyfin neyi isterse becer!"
 Urefâ mesleği; âlâ, hem ucuz, hem de şeker!
 Şu kadar var ki şebâbında ufak bir gayret
 Başlamış... Bir gün olup parlayacaktır elbet.
 O zaman işte şu toprak yeniden işlenerek,
 Bu filizler gibi binlerle fidan besleyecek!
 (s.194-195)

Çin ve Mançurya'daki Müslümanların durumu da önceki anlatılanlardan pek farklı değildir. Burada da Müslümanlar cehalet ve gerilik içinde yaşamakta, İslam âleminin deva bulmayan ortak derdi "böyle gördük dedemizden" anlayışı en ilkel biçimde varlığını sürdürmektedir. Bunun nedeni ise, Kur'an'ın anlaşılması gerektiği biçimde özüne vakıf olmamaktır. Bu çelişkiyi Akif şöyle ifade eder:

İbret olmaz bize, her gün okuruz ezber de!
 Yoksa, bir maksad aranmaz mı bu âyetlerde?
 Lâfzı muhkem yalınız, anlaşılan, Kur'an'ın,
 Çünkü kaydında değil, hiçbirimiz manânın:
 Ya açar Nazm-ı Celîl'in, bakarız yapağına;

"përprjekje e vogël", si rezultat i së cilës do të nisin të rriten me mijëra fidanë dhe thotë:
 "Po fanatizmi i tyre? Mos pyet ç'maskarallëk!
 Shih se si hoxha me krahët e hirkës gjer në tokë,
 Në armiqësinë dhe shkatërrimin e fesë së vet
 s'ka shok!
 Dhe, çfarë të thuash, ta quan se po e shan fenë
 Dhe, çdo gjë që të mendosh për të mirën e
 popullit, bidat!
 Ndryshimi dhe poshtërimi i shariatit, Zoti na
 ruajtë, sunnet,
 S'shqetësohen as nga Zoti, as nga Pejgamberi!
 Mendoni se ç'mund të heqë vendi prej këtyre
 hoxhallarëve
 Pa dituri, prej njerëzve pa tru!
 Sot, ç'është e vërteta, në Buhara ka medrese
 plot...
 Po ç'merret vesh nga ç'lexohet? Shkencat
 s'vlejnë,
 Askush s'pyet për to në këtë botë, pa le më në
 ahiret!
 Letrarë ka plot, kujt t'ia hedhësh sytë, poet!
 Letërsia e atij populli të madh, vërtet
 Në dy tema ngushtuar: ose mashkull, ose femër,
 krejt...
 Ndjenjat, ende në nivelin e dëshirave të ulta!
 Pastaj, hyrje në kritikë: të gjitha mbushur me
 mistikë!
 A ka te mistikët, s'e di, rend libertinizmi?
 Pihet dhe bëhen çdo lloj të këqias pa u drojtur
 aspak!
 Divani i Hafizit, te ta, libër fetvash!
 "Mjafton të mos prekësh kënd dhe bëj ç'qeif të
 kesh!"
 Rruga e gnostikëve, mrekuilli! Edhe lirë, edhe i
 ëmbël sheqer!
 Megjithatë, te rinia, një përprjekje e vogël ka filluar
 Dhe, sigurisht, do të vijë dita që ka për të ndriçuar.
 E, pikërisht atëherë kjo tokë do të lërohet përsëri
 E do të ushqehen mijra fidanë të tjerë si këta filiza
 të ri!" Faqja 253-254

Edhe gjendja e myslimanëve në Kinë dhe në Mançuria nuk ishte shumë ndryshe nga ato që kishte parë më parë. Edhe në këto vende myslimanët jetonin në injorancë dhe prapambetje. Sëmundja e pashërueshme e botës islame ishte se aty vazhdonte të mbizotëronte në

Yâhud üfler geçeriz bir ölünün toprağına. İnmemiştir hele Kur'an, bunu hakkıyla bilin, Ne mezarlıkta okunmak, ne de fal bakmak için! (s.196)

Hindistan Örneği ve Aydınlar

Abdürreşid İbrahim, Hindistan'dan övgüyle ve "iklim-i kadim (s.198)" olarak söz eder. Ona göre; bu köklü medeniyet geçmişine sahip Hindistan, Hindli bilgin "Rahmetullah" a eşdeğer "yüzlerce hakim" yetiştirmeye devam etmektedir. Orada dinlerin ruhuna vakıf, Kur'an'ın hikmetini bilen ve huzurunda Batı'nın hürmetle eğildiği bilginler vardır. Birçoğu İngiltere'de tahsil gören gençleri, insanı, kendilerine hayran bırakır. Bunlar "dindaşlarının ruhu, kalbi" gibidirler. Çalışkan olup, "milliyet hisleri sağlamdır" ve "maymun gibi taklide özenmez"ler. Batı'nın yalnızca ilmini almışlardır. "Fuşu yok, içkisi yok, himmeti yüksek gözü tok" bir gençliktir. Bu gençliğe göre "milletin, memleketin sefil olmasının" bir sebebi aydınların (havass) millet-memleket meselelerine kayıtsız kalmasıdır.

Taklitçilik ve "Şık"lar

Köksüz Avrupa hayranlığı veya taklitçilik, Akif'in, aydınlar dolayısıyla üzerinde durduğu temel bir sorundur. "Şık" kelimesini sosyal hayatın çeşitli kesimlerinden özenti düşkünün her insan için kullanmak ve taklitçiliği bir tür yaşama tarzı haline getiren bir kısım aydınları da bu kapsamda düşünmek mümkündür. Bu tip insanı Akif, yabancılaşmanın en uç örneği olarak şöyle hicveder:

Kadın, erkek koşuyor borç ederek Avrupa'ya ... Sapa düşmekte sizin şıklara, zannım, Asya! Hakk' a tefvîz ile üç tane yetmiş kızını; Taşyanlar bile varmış buradan baldızını, Analık ilmi için Paris' e, yüksünmeyerek... Yük ağır, ecri de nisbetle azım olsa gerek! (s.205)

një mënyrë primitive perceptimi se "kështu kemi mësuar nga gjyshërit tanë". Shkak i këtij ishte mos njohja thelbësore e Kur'anit, në mënyrën e duhur të kuptimit të tij. Këtë paradoks Akifi e shpreh në këtë mënyrë:

"E ne s' marrim mësim dhe këndojmë përmendësh çdo ditë

Pa kërkuar në ato ajete ndonjë qëllim.

Nga Kur'ani, si duket, marrim vetëm trajtën

Sepse askush s' lodhet fare për kuptimin

Ose e hapim dhe shikojmë në faqet e Kur'anit,

Ose e përdorim për ta fryrë dheun e një të vdekuri.

Nuk ka zbritur Kur'ani, këtë ta dini me të vërtetë,"Faqja 255

Shembulli i Indisë dhe Intelektualët

Abdylrreshid Ibrahim flet me lavdërimi për Indinë duke e quajtur atë "vendi i të parëve". Sipas tij India, ky vend me një qytetërim të vjetër rrënjësor, vazhdon të nxirte me qindra dijetarë siç ishte dijetari i njohur indian Rahmetullah. Atje kishte dijetarë të cilët e njihnin mirë thelbin e fesë dhe urtësinë e Kur'anit, dijetarë këta para të cilëve përuleshin me respekt perëndimorët. Shumë të rinj që kishin studiuar në Angli, ishin për tu admiruar. Ata ishin si shpirti, si zemra e bashkë-besimtarëve të tyre. Ata ishin me një vullnet të fortë, kishin ndjenja të qëndrueshme atdhetarie dhe nuk kishin zili e nuk imitonin si majmunët. Ata patën marrë nga Perëndimi vetëm shkencën. Ata ishin një rini pa vese si prostitucioni dhe alkooli, atyre u ishte ngopur syri e tashmë përpiqeshin vetëm të ndihmonin. Sipas kësaj rinie, shkak për mjerimin e popullit dhe të vendit ishte indiferenca e intelektualëve ndaj çështjeve të kombit dhe atdheut.

Imituesit dhe "Njerëzit me Klasë"

Një tjetër problematikë në lidhje me intelektualët mbi të cilën ndalet Akifi është adhurimi i pabazë për Europën dhe imitimi i saj. Ai përdor fjalën "njerëz me klasë" për çdo njeri të grupeve të ndryshme të shoqërisë që është i dhënë pas imitimit të Perëndimit. Në këtë kuadër mund të përfshihen edhe disa intelektualë që imitimin e kanë kthyer në një stil jetese. Këta njerëz Akifi i cilëson si shembulli më radikal i tjetërsimit dhe shkruan këto vargje:

Aydınlar ve Kavmiyetçilik

Aydınların bir özelliği de, milletin hayrına gördükleri konularda uyarı görevinde bulunmalarıdır. Süleymaniye Kürsüsünde, kavmiyetçiliğin İslam toplumu için ne büyük bir felâket olduğunun anlatıldığı aşağıdaki misralarda bu uyarının mükemmel bir örneği yer almaktadır. Diyorki Akif;

*Müslümanlık sizi gâyet sıkı, gâyet sağlam,
Bağlamak lâzım iken, anlamadım, anlayamam,
Ayrılık hissi nasıl girdi sizin beyninize?
Fikr-i kavmiyyeti şeytan mı sokan zihninize?
Birbirinden müteferrik bu kadar akvâmı,
Aynı milliyetin altında tutan İslâm'ı,
Temelinden yıkacak zelzele kavmiyyettir:
Bunu bir lâhza unutmak ebedî haybettir...
Arnavutlukla, Araplıkla bu millet yürümez ...
Son siyasetse bu! Hiç böyle siyâset yürümez.
Sizi bir âile efrâdı yaratmış Yaradan;
Kaldırın ayrılık esbâbını artık aradan.
Siz bu dâvâda iken yoksa, iyazen-billâh,
Ecnebîler olacak sâhibi mülkûn nâgâh.
Diye dursun atalar: "Kal'a, içinden alınır."
Yok ki hiçbir işiten ... Millet-i merhûme sağır!
Bir değil mahvedilen devlet-i İslamiyye ...
Girdiler aynı siyâsetle bütün makbereye.
Girmeden tefrika bir millete, düşman giremez;
Toplu vurdukça yürekler, onu top sindiremez.
(s.206)*

Aydınlar ve Halk

Abdürreşid İbrahim'in konuşmasında öne çıkan sorunlardan biri de "tefekkür erbabı" yani aydınlar ile halkın arasının açık olmasıdır. Bir vücut gibi olmaları gereken "milletin beyni" hükmündeki aydınlarla (mütefekkirler) halkın, ortak değerler etrafında buluşmaları toplumsal yapının temel yarasıdır. "Mütefekkir geçinenler";

*"Femra e meshkuj vrapojnë duke ia ditur për
borxh Europës...*

*Më duket se bukuritë e tua po mbeten në bisht,
Azi!*

*Tri vajzat e rritura në saje të Zotit dhe kunatën
Paska të tillë që, për t'i hequr qafe, i çokan në
Paris*

*Për të mësuar amësinë... Peshë e rëndë," Faqja
263*

Intelektualët dhe Nacionalizmi Fisnor

Një tjetër veçori e intelektualëve është edhe detyra e tyre për të paralajmëruar popullin në lidhje me çështje për të cilat mendojnë se janë për të mirën e tij. Në vargjet e mëposhtme të shkëputura nga poezia "Në Qyrsinë e Sulejmanijes" ku tregohet se sa fatkeqësi e madhe është nacionalizmi fisnor për komunitetin islam, shohim një shembull të mirë të këtij paralajmërimi. Ja çfarë thotë Akifi: "Ndërsa islami ju duhet për t'ju mbajtur të lidhur bashkë

Mjaft ngushtë, mjaft shëndoshë,

S'e kuptova, s'mundem ta kuptoj

Se si ju hyri në tru ndjenja për t'u ndarë e copëtuar.

A djalli jua shtiu në mendje idenë e kombësisë?

*Ideja e kombësisë është tërmeti që do ta shembë
nga themelet*

Islamin që i mban të bashkuar në një bashkësi

Kaq shumë kombësi të dalluar nga njëri-tjetri.

*Harrimi i kësaj dhe për një çast, është humbje për
jetë!*

*Me shqiptarizëm, me arabizëm ky popull nuk ecën
dot,*

*Edhe politika e fundit e quajtur "turqizëm" është
kot...*

Si një familje, Krijuesi ju ka krijuar;

*Fshini, atëherë, shkaqet që ju ndajnë, për t'u
veçuar*

Sa i keni punët kështu, Zoti na ruajttë,

*Të huajtë kanë për t'u bërë të zot të vendit pa u
vonuar...*

Sado të thonë etërit, "Kalaja merret nga brenda",

Askush s'ua veshin, populli i ndjerë, i shurdhuar!

Jo vetëm një shtet islam është shkatërruar;

*Të gjithë, për shkak të të njëjtës politikë hynë në
varr.*

Nuk hyn dushmani në një komb pa hyrë përçarja

Yalnız bir yolu tâkîb ederek kâbildir; Başka yollarda selâmet gözetin gâfildir. Bakarak hangi zeminden yürümüş Avrupalı. Aynı izden sağa, yâhud sola hiç sapmamalı Garb'ın efkârını mâl etmeli Şark'ın beyni; Duygular çıkmalı hep aynı kalıptan; yâni. İctimâî, edebî, hâsılı her mes'eledede, (s.210) derken, halk; bunun tam tersi kutupta yer almakta ve

Görenek neyse, onun hükmüne münkâd olarak.

Garb'ın efkârını, âsârını düşman tanımak;

Yenilik nâmına vahy inse kabul eylememek.

Şöyle dursun o teceddüd ki dışardan gelecek,

Kendi milliyetinin kendi muhitinde doğan,

Yerli, hem haklı teceddüdlere hattâ udvan!
(s.210)

bir tavri benimsemekte, böyle olduğu sürece de toplumsal birlikliğin sağlanması mümkün olmamaktadır. Halkın duygu ve düşünceleri dünyasına tercüman olmada, şair ve yazarlar da mütefekkirlerden pek farklı değildir. Akif, bunların hâlini eleştirel bir dille anlatır.

Üdebânız hele gâyetle bayağ mahlûkat...

Halkıırşâd edecek öyle mi bunlar? Heyhât!

Kimi, Garb'ın yalnız fuşşuna hasbî simsar;

Kimi, "İran malı" der, köhne alır, hurda satar!

Eski dîvanlarınız dopdolu oğlanla şarab;

Biradan, fâhişeden başka nedir şî'r-i şebab?

Serserî: Hiçbirinin mesleği yok, meşrebi yok;

Feylesof hepsi, fakat pek çoğunun mektebi yok! (s.212)

Bu tablonun millet yararına değişmesinin ve ortak noktada buluşmanın temel şartı da yine aydınların sorumluluğundadır. Zira başsız kaldığı zaman millet, gideceği yolu kendiliğinden bulamaz. O, daima hissine göre

më parë,

S'e shpon dot topi nëse zemrat rrahin së bashku në një herë!" Faqja 264

Intelektualët dhe Populli

Një tjetër çështje që del në pah në fjalimin e Abdylrreshid Ibrahimit është edhe çështja e marrëdhënies së hapur që duhet të jetë mes popullit dhe "mjeshtëreve të mendimit", intelektualëve. Populli dhe intelektualët të cilët cilësohen si "truri i kombit" duhet të bashkohen në një trup të vetëm dhe rreth vlerave të përbashkëta. Kjo është një plagë themelore e shoqërisë. Për ata që hiqen si intelektual poeti shkruan kështu:

"Është e mundur duke ndjekur vetëm një rrugë; Kush përgjon shpëtim në rrugë të tjera, nuk kupton.

Shihni në ç'rruall ka ecur europiani

Dhe ecni pa u shmangur as në të majtë, as në të djathtë.

Trutë e Lindjes duhet të përvetësojnë idetë e Perëndimit;

Ndjenjat duhet të dalin gjithë nga i njëjti kallëp,

Domethënë, po qe se nuk e imitojmë

Perëndimin." Faqja 268

Ndërkohë që populli gjendet në një skaj tjetër për tjetër duke mbajtur një qëndrim të tillë:

"E nënshtruar zakonet, siç thotë ajo,

Armike ndaj çdo ideje dhe veprë të Perëndimit.

Edhe me shpallje hyjnore të vinte e reja, s' duhet pranuar;

Lërinë reformat e ardhura prej jashtë,

Armik dhe ndaj të resë vendase dhe të drejtë

Të lindur në hapësirën e kombit të vet!" Faqja 268

Për sa kohë që ekziston një situatë e tillë nuk do të jetë kurrë e mundur që të realizohet bashkimi shoqëror. Edhe poetët dhe shkrimtarët nuk janë shumë ndryshe nga intelektualët me rolin e tyre për të përcjellë botën e ndjenjave dhe mendimeve të popullit. Akifi situatën e tyre e përcjell me një gjuhë kritikuese si më poshtë:

"Letrarët tuaj, sidomos, qenie mjaft të ulta...

A këta kanë për ta edukuar dhe drejtuar popullin? Vaj, vaj!

Njëri, siç e dini, agjent tregtar i kurvërisë së Perëndimit;

hareket eder. Gösterilen yol, ancak gidilecek değerde bir yolsa gider.

Aydınların Din Yanılgısı

Akif'in, Abdürreşid İbrahim'in ağzından aydınlarla ilgili olarak dile getirdiği önemli görüşlerinden biri de aydınların ilerleme ve din konusunda bir yanılgı içinde olmalarıdır. Onun bu husustaki görüşlerini şu noktalar da toplamak mümkündür: İlerleme yolunda atılan her adım milletlere göre değişir. Başka bir milletin yolunu aynen takip etmek, çok kere helâk edici sonuçlar doğurur. Her millet ilerleme yolunda kendine göre bir hedef ve buna göre bir yol seçer. Aydınların öncelikle, milletin ortak ruh dünyasının bilincinde olması gerekir.

Bu çerçevede aydınların, İslam'ın ruhu hakkındaki anlayışları sorunludur ve bu, onların dini de anlamadıklarının bir göstergesidir. Onların, dinin ilerlemeye tahammülünün olmadığı, çağın olgun eserleriyle uyumlu biçimde tekâmül edemediğini sanmaları yanlıştır. Oysa din, ilimlerin kaynağı, besleyicisidir. İnsanlık onun sinesinde toplanmıştır. Müslümanların geri kalmış olmaları, dinin özünden değil, insanın kendisinden kaynaklanan bir arızadır. İslam'ın ilk dönemlerinde insanlığın nasıl sūratlı bir gelişme gösterdiği, insanlığı nasıl bir gerilikten ve vahşetten kurtardığı; ilim, fazilet ve kahramanlık örneği nice büyük şahsiyetin insanlık tarihinde birer yıldız olarak yer almasına imkân sağladığı apaçık ortadadır. İlerlemenin sırrı, her milletin kendi dünyasındadır. Başkalarını taklit ederek bir yere varılamaz. Batı'nın ilmi alınacak ancak bir husus asla unutulmayacaktır. O da, ilerleme yolunda milletin rehberi, kendi ruh dünyası olacaktır. Onun rehberliği olmadan selâmete erişmek mümkün değildir.

Një tjetër; thotë “mall Irani”, merr demode e shet vjetërsira!

*Përmbledhjet e divanit, plot e përplot
homoseksualë e verë,*

Poezia për të rinj, tjetër ç'është veç birrë e kurvëri?

*Endacakë askush s'ka profesion, as
botëvështrim;*

*Të gjithë filozofë, por shumica s'kanë as
shkollë!” Faqja 269-270*

Është përsëri përgjegjësia e intelektualëve edhe kushti themelor për ndryshimin e gjendjes në favor të popullit dhe gjetjen e pikave të përbashkëta me të. Sepse një komb i mbetur pa kokë nuk mund ta gjejë i vetëm rrugën e tij. Ai gjithmonë ka për të ecur sipas ndjenjave të tij. Ai do ta ndjekë një rrugë të treguar vetëm nëse ajo është një rrugë që ia vlen të ndiqet.

Keqkuptimi i Fesë nga ana e Intelektualëve

Një tjetër ndër mendimet e rëndësishme që përcejell Akifi nëpërmjet Abdylreshid Ibrahimit, është keqkuptimi që përjetojnë intelektualët në lidhje me zhvillimin dhe fenë. Mendimet e tij në lidhje me këtë mund të përmbledhen në këtë mënyrë: çdo hap i hedhur në rrugën e përparimit ndryshon nga kombi në komb. Ndjekja e rrugës së një kombi tjetër shumë herë ka sjellë pasoja rënuese. Çdo komb në rrugën e ecjes përpara duhet të përcaktojë objektiva e veta dhe të zgjedh një rrugë në përputhje me ato objektiva. Në veçanti intelektualët duhet të jenë të vetëdijshëm për botën e përbashkët shpirtërore të kombit të tyre.

Në këtë kuadër intelektualët kanë probleme me perceptimin e shpirtit islam, dhe kjo tregon se ata nuk arrijnë të kuptojnë as fenë. Është i gabuar perceptimi i tyre se feja nuk përputhet me zhvillimin dhe veprat e përparuar të epokës. Ndërkohë që në të vërtetë feja është burim i shkencës, është ushqyes i saj. Njerëzimi është mbledhur në gjirin e saj. Prapambetja e myslimanëve nuk ka ndodhur për shkak të thelbit të fesë, ajo është një problem i shkaktuar nga vetë njerëzit. Dihet hapur se si u zhvillua njerëzimi në periudhat e para të islamit, se si e shpëtoi islami njerëzimin nga prapambetja dhe dhuna, se si iu dha mundësi shumë personaliteteve të mëdha, si për shembull shkencëtarëve, njerëzve

Hatıralar'ın, "Berlin Hatıraları" bölümünde Akif, iki farklı toplumsal yapının medeniyet ölçekli bir karşılaştırmasını yapar. Aydınlarla halkın birlikteliği ve bu bağlamda ortaya çıkan pürüzler üzerinde tekrar durur. Akif'e göre Alman "nüfusu iki kat ama ilmi on kat" artmıştır. İlerlemede öyle bir noktaya gelinmiştir ki, "eğitim herkesin ortak gıdası" olmuştur. Daha da önemlisi "aydınlar yazmış, halk da okumuş"tur. Bu sonuç, "yazanların maksadının okutmak" olmasının eseridir. Onlar "halkı unutmamış, ilerlemek için zeminin yani halkın yüksek olmasını" düşünmüş ve buna göre davranmışlar, bu birlik topyekün bir ilerlemenin temel gücü olmuştur. İşte Alman ilerleme ve kalkınmasının sırrı bu "beyin"le "kalb"ınbirlik hâlinde çalışmasıdır. Bizdeki durum ise tam tersidir. Gayede birleşmeyen düşünceler farklı yönlere gitmekte ve birlik sağlanamadığı için çözülme ve ayrılık baş göstermektedir. Oysa düşüncelerde kaynağın "bir" olması gerekmez. Önemli olan "gaye"nin ortak olmasıdır. Akif'in şu sözleri, bu görüşlerinin özeti gibidir:

*O râbitayla giderken sizin teâliniz;
Bu tefrikayla perîşan bizim ahâlimiz. (s.353)*

Müslüman toplumlarda geriliğin sebebini insanda gören Akif, Fatih Kürsüsü'nde; "düşünce yoksulu, zipçıktı müctehid" nitelemesiyle türedi müctehitlerden şikâyet eder. Bunların, her zaman yapageldikleri gibi "rezil ictihadları"na devam etmeleri hâlinde, dinin geleceğinin berbat olacağını belirterek şu kanaatini dile getirir:

*Bakin ne günlere kaldık: Ya beş, ya altı kopuk,
Yamaklarıyla beraber ki hepsi kılkuyruk,
Utanmadan çıkıyor, ictihâda kalkışıyor!
Bu hâle karşı tahammül hakîkaten pek zor.
Düşünmüyor bu kopuklar ki: Müctehid
geçinen,*

të virtytshëm dhe heronjve, të shkëlqejnë si yje në historinë e njerëzimit. Sekreti i përparimit është në botën e vetë të secilit komb. Nuk arrihet asgjëkund duke imituar të tjerët. Sigurisht që do të merret nga Perëndimi shkenca por nuk duhet harruar një gjë e rëndësishme që është fakti se udhërrëfyesi i një kombi në rrugën e tij të përparimit është bota e vetë shpirtërore. Nuk është e mundur dalja në dritë pa këtë udhërrëfyes. Në pjesën "Kujtimet e Berlinit" të librit Kujtimet, Akifi krahason duke u nisur nga qytetërimi, përbërjen e dy shoqërive të ndryshme. Ai ndalet sërisht tek bashkimi që duhet të bëhet midis popullit dhe intelektualëve dhe problemet që lindin në lidhje me këtë çështje. Akifi thotë se Gjermania ka një popullsi dy herë më të madhe por shkencën e ka shtuar dhjetë herë më shumë. Në rrugën e përparimit ajo ka arritur në një pikë ku "ushqimi i të gjithëve është bërë arsimit". Por më e rëndësishme është se "intelektualët kanë shkruar dhe populli i ka lexuar". Kjo është rezultat i qëllimit të shkrimtarëve për tu lexuar. Ata nuk e kanë harruar popullin, përkundrazi, e kanë menduar atë si një shkallë të lartë dhe kanë shkruar në varësi të saj. Ky bashkim është bërë forca themelore shtytëse e zhvillimit. Ja pra ky është sekreti i përparimit dhe zhvillimit gjerman, aty "truri" punon së bashku me "zembrën". Ndërsa tek ne situata është krejt ndryshe. Mendimet që nuk mund të bashkohen në përpjekjet e tyre, nisnin të ecin në drejtime të ndryshme, kështu që bashkimi nuk realizohet dhe nis të nxjerrin kokën ndarja dhe shpërbërja. Por nuk është i rëndësishme që të jetë i njëjtë burimi i mendimeve, mjafton vetëm përpjekja të jetë në të njëjtin drejtim. Këto fjalë të Akifit duket se përmbledhin më së mirë këto mendime të tij:

*"Lartësimi juaj me atë lidhje duke shkuar,
Me këtë copëtim populli ynë i shkatërruar."
Faqja 407*

Akifi shkak të prapambetjes së popujve mysliman shikonte njeriun. Në poezinë "Në Qyrsinë e Fatihut" ai ankohet për gjyqtarët e korruptuar, të cilët i cilëson si "të varfër në mendime dhe gjyqtarë oportunistë". Poeti thotë se nëse këta do të vazhdojnë ashtu si më parë të japin "vendime të turpshme", e ardhmja e fesë do të jetë shumë e keqe, dhe më pas ai jep opinionin e tij me këto

*Zamâninin olacak muktedâsı irfânen;
 Kitâbı, sünneti, icmâi sağlam anlayacak;
 Hilâfı yoklayacak, ihtiyâcı kollayacak.
 Ne ictihâdı yapar, yoksa bir alay -zimmî
 Kadar nasîbe-i fikhîsi olmayan- ümmî?
 Kuzum, eşek nalı yapsan:
 Bir usta çingenenin
 Yanında uğraşacaksın, başında mengenenin.
 Peki, liyâkat-i fitrîsi âdemin sâde,
 Kifâyet eylemiyorken bu en hasîs işte,
 Ya ictihâda nasıl kalkıyor bu sersemle?
 O ictihâda ki: Dünyâ kadar ulûm ister!
 (s.292)*

İdeal Öğretmen

Fatih Kürsüsü'nde mahalle mektebinin öne-mini dile getiren Akif, bir meslek grubunun temsilcisi olarak öğretmenlerin nitelikleri üzerinde durur. Ona göre “muallimim” diyen birisi “imanlı, edepli, liyakatlı ve vicdanlı” olmalıdır. Bu dört meziyet olmadan öğretmenlik gibi “büyük bir vazife”nin yerine getirilmesi mümkün değildir. Aksi halde “muallim ordusu” yerine zararları hesap edilemeyecek “çekirge orduları” ortaya çıkmış olur. Nitekim bu bağlamda olumsuz bir öğretmen örneğini Akif, Âsım'da ayrıntılı olarak anlatır.

Buna göre, köylüler öğretmenlerini köyden kovmuş ve çocuklarını da okuldan almışlardır. Köyü ziyarete giden kişi; ilmin kıymeti, cehaletin kötülüğü, öğretmenin “nimet oluşu ve hoca hakkı”ndan söz eder köylülere. Böyle olunca nasıl olur da öğretmen köyden kovulur? diye sorar. Oysa köylülerin anlattığı başkadır. Köylülere göre öğretmen; “soysuzun biri”, “maskara” bir adamdır. Dinî vecibelerle ilgisi olmayan, temizliğe hiç dikkat etmeyen, “ömründe pisin gördüğü, ebesinin teknesi” olan biridir. Köylüye ilgisiz, “hiç ayık gezmeyen”, kötü ahlâklı bir kişidir. Köylü bu ve benzeri öğretmenler hakkında;

vargje:
*“Shihni ç’ditë që erdhën për ne: pesë a gjashtë kopukë
 Së bashku me përkrahësit e tyre, që të gjithë ca bishtrrjepur;
 Dalin paturpësisht e tentojnë të futen në ixhtihad!
 Eshhtë me të vërtetë e vështirë të jesh i durueshëm para kësaj! (...)
 Këta kopukë nuk mendojnë se personi që merr iniciativë
 Të japë opinion, duhet të jetë një njeri
 Që të quhet autoritet i kohës në drituri.
 Librin, Sunnetin, Konsensusin duhet t’i kuptojë saktë.
 Pikëpamjet e kundërta t’i analizojë, nevojat parasysh t’i mbajë.
 Ndryshe, si mund të japë opinion një injorant me brirë
 Që s’di nga e drejta islame as sa një çifut, sa një krishter?
 O bir, edhe për të mësuar të bësh potkonj për gomerë,
 Duhet të punosh pranë një ustai evgjit në krye të morsetës!
 Bukur fort! Kur talentet e lindura nuk janë të mjaftueshme
 Edhe në këtë punë të thjeshtë pa mësuar,
 Si mund të ngrihen të japin opinion këta të hutuar?
 Të japin opinion që kërkon specialitet në një sërë driturish?
 Po qe se çdo njeri fut hundët pa u menduar në çdo punë,
 Shpëtimi i popullit tonë mbetet gjer në ardhjen tonë tjetër në këtë botë!” Faqja 346-347*

Mësuesi Ideal

Akifi në poezinë “Në Qyrsinë e Fatihut”, flet për rëndësinë e shkollës së mëhallës dhe ndalet tek cilësitë e mësueseve, të cilët janë përfaqësues të një grupi profesional. Sipas tij, një person që e quan veten “mësues”, duhet të jetë “besimtar, i edukuar, i aftë dhe i drejtë”. Pa këto katër cilësi, nuk është e mundur kryerja e një misioni të madh siç është ai i mësuesit. Në të kundërt, në vend të “ushtrive të mësuesve” do të dalin

“İlmi yuttursa hayır yok bu musibetlerden...

Bırakın oğlum, câhilliğe râziyim ben” (s.411)
diyecek kadar öğretmen, köylünün dünyasına uzaktır.

“Nesl-i Sefih” ve İdeal Gençlik

Milletinin değerleriyle bezenmiş gençlik üzerinde çeşitli vesilelerle durmuş olan Akif, Fatih Kürsüsü’nde “şebâb-ı münevver denen nesl-i sefih” aykırı bir gençlik grubundan söz eder. Akif’e göre bunlar, hangi cinsin ferdi olduğu belli olmayan “züppe” bir tiptir. Kılık kıyafeti, saç ve bıyığı, sesi ve yürüyüşü ile türedi bir genç örneği olan bu insan; “en savulmayacak ümitsizliği tek birayla savacak” kadar metindir. “Sinirlerinde teessüre” yer olmadığı gibi; “tabiatında da utanmayla” tanışıklığı yoktur. “Cebinde üç kuruş gördü mü, Tokatlıyan’da mutlaka çalım satmaya” gider. “Beyoğlu’nun mülevves muhitinin müdavimi”dir. “Hayâ, edep, vatan, aile” gibi sözler onun için hiçbir kıymet ifade etmez ve bunlara “kuduzca saldırır”. “Namaz ve oruç gibi şeylerle” hiçbir ilgisi yoktur ama mukaddesatla eğlenmek birinci görevidir. Onun nazarında iman, “kara kuvvet”, “Kur’an-ı Kerim” de “köhne kitap”tır. “Geçmiş çağlardan kalma cansız duaların tekrarlanıp durması, yirminci asrın evlâdı için doğru” değildir. Kendisinin ise yirminci asra ilgisini gösterecek ne bir irfanı ne de bir başka meziyeti vardır. Tek özelliği, rezil işlerde boy göstermektir.

Buna karşılık Akif’in ideal genç ya da aydın tipinin en dikkat çekici örneği Asım’dır. Hocasâde (Mehmet Akif) ile Köse İmam arasında geçen konuşmalardan oluşan Safahat’ın altıncı kitabında, Hocasâde’nin Asım’a yaptığı tavsiyeler, Akif’in aydınlardan beklentilerinin ve aydınların sahip olması gereken özelliklerin göstergesi olması bakımından önemlidir.

“ushtritë e milingonave” të cilat do të shkaktojnë një dëm të pallogaritshëm. Një shembull negativ të mësuesit, Akifi e përkshkruan në mënyrë të detajuar tek poezi “Asimi”.

Këtu tregohet se fshatarët e kanë ndjekur mësuesin nga fshati dhe i kanë hequr fëmijët nga shkolla. Një person shkon në fshat dhe u flet atyre për vlerën e shkencës, të keqen që sjell injoranca, për faktin se mësuesi është një bekim. Dhe ai pyet si është e mundur të ndiqet nga fshati një mësues, kur mësuesi është kaq i vlefshëm. Por fshatarët tregojnë të tjera gjëra për mësuesin që ishte ndodhur aty. Sipas tyre mësuesi është “një bastard”, dhe burrë “maskara” që nuk ka lidhje me detyrat e shenjta të fesë, një njeri tepër i pistë që nuk kujdeset aspak për pastërtinë e tij. Ai nuk interesohet për fshatarët, nuk shihet njëherë në gjendje të pa dehur dhe kishte një moral shumë të ulët. Mësuesi është aq larg botës së fshatarit sa që ai për këtë mësues dhe mësues të tjerë të ngjashëm me të shprehet kështu:

“Sikur ta gëlltitë tërë shkencën, s’bën dobi nga këto fatkeqësi...

Lëreni tim bir, me injorancën jam pajtuar!”
Faqja464

“Brezi i Pamoralshtëm” dhe Rinia Ideale

Akifi në shumë raste ndalet tek rinia e mburjtur me vlerat e kombit, ndërkohë që tek poezia “Në Qyrsinë e Fatihut” ai flet edhe për një grup të rinjsh të vetëquajtur “rini e përparuar” të cilët i cilëson si “brezi i pamoralshtëm”. Sipas Akifit këta janë disa mendjemëdhenj që nuk dihet se cilit lloji i perkasin. Këta njerëz me mënyrën e të veshurit, modelin e flokëve dhe mustaqeve, me tonin e zërit dhe mënyrën e të ecurit përbëjnë një lloj tjetër të rinjsh, të cilët janë aq të “fortë” saqë “edhe dëshpërimin më të madh mund ta kalojnë vetëm me një berrë”. Në trurin e tyre nuk ka vend për mërzitjen, ata nuk e njohin fare skrupullin në natyrën e tyre. Nëse kanë tre pare në xhep, shkojnë menjëherë në klub për të shitur mend. “Ata janë vizitorët e rregullt të lagjeve të pista të Bejollusë”. Këta njerëz nuk e njohin fare vlerën e koncepteve si “të kesh frikë nga zoti, edukatë, atdhe, familje”, madje ata i sulmojnë me tërbim gjëra të tilla. Ata nuk kanë asnjë lidhje me gjëra si “falja dhe agjërimi”, por e kanë bërë si detyrë kryesore të tallen me të shenjtën. Për ata si “fuqia

Köse İmam ve Asım, iftara yakın bir saatte vapur beklerken, yolcular sigara içmeye başlamış ve buna tahammül edemeyen Asım'ın tavrı değişmiştir. Yolculardan biri, içtiği sigaranın dumanını Köse İmam'ın yüzüne üfleyip "sen söyle, Hoca! Niye bağlanmalı hayvan gibi hâlâ oruca?" deyivermiştir. Asım, bu kişi ve ona yardıma gelen arkadaşlarıyla kavga-yu tutuşmuş ve hepsini de dövmüş, taraflar sulh edilerek olay kapanmıştır. Ancak benzer durumlarda Asım kavga etmeye devam eder. Meyhane basar. Kumarbazları tehdit eder. Gece eğlenen gençleri döver. Sarhoşları kovalar. Komşularını adını "kel Kâhya" koymuşlardır. Oysa Asım'ın anlattıklarına göre durum çok farklıdır. Bunun "çıkamaz sokak" olduğunu düşünen babası, Asım'a, Hoca-zâde'den nasihat etmesini ister.

Hocazâde, kendisinin de "Abduh gibi in-kilâb istediğini, efeler tertibi Bâbîâlî basmak, adam asmakla" bunun olamayacağını, bir an önce Avrupa'ya gidip tahsilini tamamlamasını söyler. Çünkü milletlerin ilerlemesi için "marifet ve bir de fazilet" gibi "iki kudret lâ-zım"dır der. Bunun üzerine Asım, Avrupa'da tahsilini tamamlamak için yola çıkmaya söz verir.

Sonuç

Safahat'ta, aydın tipinin genel karakteristik özelliklerini şu noktalarda toplamak mümkünüdür.

Akif'in örnek şahsiyet olarak gösterdiği, sevdiği, saydığı ve takdir ettiği aydın tipi fazilet, ahlâk, ilim ve irfan sahibi bir insandır. Fazilet, ahlâk, ilim ve irfan timsali bu aydın tipi, Akif'in medeniyet tasavvurunun kurucu ögesidir ve milletlerin geleceğinde belirleyici bir rol sahibidir. Bu insan tipi, yalnızca insanın hayrına olanı söylemekle kalmamış aynı za-

e errët" ashtu edhe "Kur'ani Kerim" janë "libra pa vlerë". "Sepse nuk janë për bijtë e shekullit të njëzetë përsëritjet e lutjeve të pajeta që janë shpikur në epokat e shkuara". Por ndërkohë ata nuk kanë asnjë lloj dijeje dhe asnjë lloj cilësie që të tregojë lidhjen e tyre me shekullin e njëzetë. E vetmja cilësi e tyre është të dalin në dukje vetëm tek punët e turpshme.

E kundërta e këtij brezi që përshkruam, është brezi i Asimit, të cilin Akifi e prezanton si të riun ose intelektualin ideal. Libri i gjashtë i Safahatit i cili përbëhet nga biseda e Hoxhazadesë (vetë Mehmet Akifit) me Imamin Qose, është i rëndësishëm sidomos për këshillat që i jep Hoxhazade Asimit, pritmëritë që ka Asimi nga intelektualët dhe paraqitjen e veçorive që duhet të kenë intelektualët.

Ndërkohë që Imami Qose dhe Asimi në një kohë pranë hapjes së agjërimit janë duke pritur vaporin në port, udhëtarët nisin të pinë cigare, Asimi nuk po e duron dot këtë dhe fillon të ndryshojë sjelljen. Një prej udhëtarëve e fryn tymin e cigares në fytyrën e Imamit Qose dhe i thotë atij: "Pa na e thuaj ti o hoxhë, pse duhet lidhur njëri me agjërimit siç lidhet kafsha?" Asimi nis sherrin me këtë njeri dhe shokët e tij që vijnë për ta ndihmuar dhe i rreh ata të gjithë, ndërkohë që ndërhyjnë udhëtarëve tjerë dhe i ndajnë. Por Asimi në situata të ngjashme vazhdon të bëjë përsëri sherre. Ai shkon dhe shkatërron pijetoren, kërcënon kumarxhinjtë, rreh të rinjtë që dëfrehen natën, ndjek të dehurit, aq sa fqinjët i vënë pseudonimin "Kel Kahja". Ndërkohë që Asimi thotë se situata është shumë më ndryshe nga sa tregohet. Babai i tij nuk po gjen dot një zgjidhje për këtë situatë ndaj ai shkon të këshillohet me Hoxhazadenë.

Hoxhazade i thotë babait të Asimit se edhe ai e do revolucionin, por ky nuk mund të realizohet duke vrarë e duke prerë njerëzit, por do të ishte më mirë që ai ta dërgonte djalin sa më parë për studime në Europë. Sepse për të përparuar kombin nevojiten dy fuqi siç janë mjeshtëria dhe virtyti. Më pas Asimi jep fjalën se do të shkojë në Europë për tu arsimuar.

Përfundime

Veçoritë e përgjithshme karakteristike të llojit të intelektualit në Safahat mund të përmbledhen në

manda hayatıyla da söylediklerinin canlı bir örneği olmuştur. Fazilet timsali bu insanlar, ferdi, azimle çalışmaya teşvik etmiş; tembellik ve miskinliğin milletler için nasıl alçaltıcı bir felâket olduğuna dikkati çekmişlerdir.

Aydınlar sorumluluklarının bilincinde oldukları sürece, milletlerin önderleri olmuşlardır. Halkının düşünce ve inanç dünyasına yabancı, onun hayat tarzından uzak aydınların, milletlerine zarardan başka verebilecekleri hiçbir şey yoktur. Bir milletin ilim ve fazilet erbabı aydınlardan mahrum kalması, kendisi için büyük bir yıkımdır.

Avrupa hayranlığı ve taklitçiliğe kendini kaptırmış okuryazar takımından gerçek aydın olarak söz etmek mümkün değildir. Gerçek aydın, çağın bilim, kültür ve tekniğinde gelişen noktayı kendi kültür ve medeniyet dünyası bakımından değerlendirip yorumlayabilen insan demektir.

Halkla aydınların ortak değerler etrafında buluşup aynı hedefe yönelmeleri, bir milletin selâmeti ve geleceği için en büyük güçtür. Aydınların, öncülük görevini yerine getirebilmeleri, ancak milletin ruh dünyasının bilincinde olmalarıyla mümkündür.

Dipnot

1 Emin Erişirgil (Haz. Aykut Kazancıgil-Cem Alpar), İslâmıcı Bir Şairin Romani, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1986, s.4.

2 Safahat, (Haz. Yakup Çelik), Akçağ Yayınları, 5. baskı, Ankara 2007, s. 59. Metindeki alıntılar bu baskıya aittir. Ayrıca İsmail Hakkı Şengüler tarafından hazırlanan Mehmed Âkif Külliyyatı (9. baskı, İstanbul 2013)'dan da yararlanılmıştır.

3 Necm Suresi (53/39).

4 Mehmed Âkif Külliyyatı 4, s.278.

5 Mehmed Âkif Külliyyatı 4, s.292.

6 Kenan Akyüz, Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi, 4. Baskı, Ankara 1970, s.542.

7 A.e., s.542.

këto pika:

Lloji i intelektualit që Akifi e paraqeti, e deshi, e respektoi dhe e admiroi si personalitet shembullor, është një njeri me virtyte, moral, dije dhe njohuri shkencore. Ky lloj intelektualit që është simbol i virtytit, moralit, dijes dhe njohurive shkencore, është element themelues në vizionin e Akifit për qytetërimin si dhe ka një rol përcaktues në të ardhmen e kombit. Ky lloj njeriu nuk mjaftohet vetëm duke thënë ato që janë në të mirë të njerëzve, por ai njëkohësisht me mënyrën e tij të jetesës, është bërë edhe vetë një shembull i zbatimit të atyre që thotë. Këta njerëz simbole të virtytit, i inkurajojnë të tjerët që të punojnë me zell dhe i paralajmërojnë ata për fatkeqësitë e mëdha që sjell për kombet dembelizmi dhe përtacia.

Për sa kohë që intelektualët kanë qenë të vetëdijshëm për përgjegjësitë e tyre, ata janë bërë udhëheqës të popullit. Ndërsa intelektualët që kanë qenë larg botës së mendimit dhe besimit të popullit, larg mënyrës së tij të jetesës, nuk kanë pasur ç'ti japin gjë tjetër popullit veçse dëme. Është një rrënim i madh për një komb mbetja e tij pa intelektualë të ditur dhe të virtytshëm.

Nuk mund të quhen intelektualë të vërtetë as ata të ditur që janë harruar pas adhurimit dhe imitimit të Europës. Intelektual i vërtetë është ai që arrin të interpretojë arritjet shkencore, kulturore dhe teknologjike të epokës në përputhje me botën e vetë të kulturës dhe qytetërimin.

Fuqia më e madhe që e çon një komb drejt përparimit dhe të ardhmes është bashkimi i popullit dhe intelektualëve të tij rreth të njëjtave vlera dhe ecja së bashku drejt të njëjtit qëllim. Intelektualët do të mund ta realizojnë detyrën e tyre për udhëheqje vetëm nëse janë të vetëdijshëm dhe e njohin botën shpirtërore të popullit të tyre.

Referencat

1 Emin Erişirgil (Haz. Aykut Kazancıgil-Cem Alpar), İslâmıcı Bir Şairin Romani, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1986, s.4.

2 Safahat 2016, faqja 121.

3 Sureja Nexhm (53/39).

4 Mehmed Âkif Külliyyatı 4, s.278.

5 Mehmed Âkif Safahat, 2016, faqja 610.

6 Kenan Akyüz, Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi, 4. Baskı, Ankara 1970, s.542.

7 A.e., s.542.

MEHMET AKİF ERSOJ'UN EDEBİ ÇALIŞMALARINDA VE FAALİYETLERİNDE PEDAGOJİK FİKİRLER

IDETË PEDAGOGJIKE NËKRIJIMTARINË LETRARE DHE VEPRIMTARINË APLIKATIVE TË MEHMET AKİF ERSOJ

Prof. Dr. MusaKRAYA / Prof. Dr. Musa KRAJA

Mehmet Akif Ersoj'un yaşadığı ile çalışmalarını gerçekleştirdiği dönemde ve ondan sonraki dönemlerde, eğitim alanından öne çıkan simalar pedagojik fikirlerini farklı yöntemlerle dile getirmişlerdir. Ancak bu alanda muhtebur olanları, bilimsel metodoloji ve araştırmaların neticesinde ortaya çıkan nitelikli bilimsel çalışmalardır. Lâkin bu tür çalışmalar, ancak sınırlı sayıda öğretmenlerin, pedagoğların ve eğitim bölümleri talebelerinin ile kimi araştırmacıların eline geçebilmekteydi.

İşbu pedagojik fikirlerin daha geniş kitlelere ulaşabilmesi için, ekseriyetle halkın anlayabileceği sade bir dille yazılmış olan ve bu fikirleri tasvir eden sanatsal eserler ortaya çıkarılmıştır. Pek tabii ki bu bağlamda, farklı oditoryumlara yönelik konuşmalar düzenle-

Në kohën kur jetoi e punoi Mehmet Akif Ersoj dhe më pas, mendimtarët e shquar të fushës së edukimit, idetë pedagogjike i kanë shfaqur në mënyra të ndryshme, por kryesore kanë qenë dhe janë veprat e mirëfillta shkencore, produkte të kërkimeve e metodologjive shkencore. Por, këto punime përfundonin në duart e një numri të kufizuar mësuesish, pedagogësh dhe të studentëve të degëve të mësuesisë., e të ndonjë studiuesi.

Që këto ide pedagogjike të shkonin tek masat, prej kohësh janë aplikuar vepra artistike, të shkuara thjeshtë, ku pasqyroheshin këto ide, me gjuhën e popullit. Sigurisht ka edhe mënyra të tjera, përmes ligjërimeve, të mbajtura në auditorë të ndryshëm. Zhan Zhak Ruso përdori veprën letrare tek "Emili-ose mbi edukatën", Pestaloci, ndër 46 vepra të tija, i aplikoi të dy

me gibi uygulanan farklı yöntemler de mevcuttur. Jan Jak Ruso “Emile ya da Eğitim Üzerine” eserini kullandı, Pestalotsi 46 eserinde her iki metodu uyguladı, bir kısmında nitelikli bilimsel metodu, diğer kısmında ise sade edebiyat dilimi uyguladı. Sami Fraşiri (Şemsettin Sami) “Kadınlar” eserini yayınladığında ve Arnavutluk’taki eğitime ilişkin platformunu tanıttığı “Arnavutluk Ne idi, Nedir, Ne olacak” eserinde bilimsel metodolojiyi kullanmıştır. Buna istinaden ise Naim Fraşiri, onun eğitim fikirlerini yansıttığı edebi eserler yazdı ve 14 Arnavutça okul kitabı derleyip yayınladı. Benzer çalışmalara Maksim Gorki’nin “Üniversitelerim” ya da “Bir dilim ekmek”, Alende Kiliane’nin “Arnavutların evi”, Steryo Spasse’nin pedagojik mahiyeteki romanı “Afirdita” ya da “Meşaleler” ve akabinde 30’lı yıllar kuşağının temsilcilerinin eserlerinde de rastlanmaktadır.

Mehmet Akif’in eserleri ve çalışmaları bir dizi alana yayılmaktadır, ondandır ki, yerli ya da uluslararası bir Edebiyat Tarihi ve Pedagojik Düşünce araştırmacısının ne ülkemizde ne de dünya çapında müellifi kıyaslayacağı bir kişiliği bulması pek zor, hatta imkânsızdır. Lise okulu öğretmeni, “Profesör” ünvanına lâyık görülen pedagoğ, üniversitelerde Türk - Osmanlı dili ve edebiyatı ile yabancı edebiyat alanlarında öğretim görevlisi, devasa eserlerin müellifi olan bir şair ve yazar; Türkçe, Arapça, Farsça, Fransızca gibi dönemin en önemli dillerine muazzam derecede hakim olan ve tüm bunlarla birlikte atotoprağının dili Arnavutçayı muazzam derecede iyi bilen bir mütercim, kısa ve uzun mesafe koşucucusu olan bir sporcu, yenilmez bir güreşçi, Boğaz’da uzun mesafeleri yüzen bir yüzücü, sadece edebiyatı değil, onunla birlikte Doğu ve Batı musikisini tanıyan bir kişilik, dinî ilahilerle birlikte en farklı alanlar-

mënyrat, një pjesë me stilin e mirëfilltë shkencor, një pjesë me stilin e thjeshtë letrar, publicistik, etj. Sami Frashëri përdori mënyrën shkencore, kur botoi veprën e tij “Gratë”, si dhe kur paraqiti platformën e tij për arsimin në Shqipëri, përmes veprës “Shqipëria ç’ka qenë”, ç’është e çdo të bëhet”, siç u mor edhe Naim Frashëri, duke i pasqyruar idetë e tij të edukimit përmes veprave letrare, por hartoi dhe botoi edhe 14 tekste shkollore në gjuhën shqipe. Kanë vazhduar edhe të tjerë të huaj apo nga tanët, bie fjala Maksim Gorki me “Universitetet e mia”, apo “Për bukën e gojës”. shkrimtarja Alende, kiliane në një kapitull të romanit “Shtëpia e shpirtrave, ose shkrimtari Sterjo Spasse, me “Afërdita”, roman me karakter pedagojik, apo edhe “Pishtarët”, etj., duke vazhduar me brezin e viteve 30.

Veprimtaria e Mehmet Akif Ersoj është e shtrirë në një mori fushash, sa që çdo studiues i historisë së arsimit e të mendimit pedagojik kombëtar apo botëror e ka të vështirë, madje të pamundur, që të krahasojë një shëmbëlltë paralele të ngjashme, jo vetëm tek ne, por edhe në rrafshin botëror. Është vërtetë befasuese hapësira e gjerë e veprimtarive të këtij mësuesi të shkollave të mesme, më pas pedagoğu i titulluar “Profesor” që ligjëroi në disa universitete për historinë, gjuhën dhe letërsinë turko-osmane dhe të huaj, këtij poeti e shkrimtari me vepra dinjitoze, përkthyesi, si zotërues i gjuhëve; turke, arabe, perse, franceze, gjuhëve të mëdha të kohës, por që e zotëronte mirë edhe gjuhën shqipe, të vendit të origjinës, të këtij sportisti në vrapime të shkurta e të gjata, këtij mundësi të pathyeshëm, hedhës i gjyles, notar që kaloi me not sipërfaqe të gjata në Bosfor, që njihte jo vetëm letërsinë, por edhe muzikën e lindjes e të perëndimit, të cilat edhe i këndonte, duke filluar nga ilahitë e pastaj nga gjinitë e tjera lirike dhe epike, drejtues fetar. Ky ishte profesori që luftoi në betejën e Çanakalës nën komandën e Qemal Atatürkut, që luftoi për mbrojtjen e atdheut, ky ishte nëpunësi dhe deputeti, prindi dhe familjari i mirë me gjashtë kalamaj, edukator i madh popullor.

dan epik ve lirik eserleri seslendiren bir kişilik ve aynı zamanda bir din görevlisi görevlerini ifâ etmeyi başarabilen bu denli bir kişiliğin bu kadar çok alanda çalışmalar yürütmesi hayranlık uyandırıcı bir durumdur. Mehmet Akif, Çanakkale savaşında Kemal Atatürk'ün komutasında savaşan bir asker, bir profesör, bir kâtip ve mebus, altı çocuk babası örnek bir aile reisi ve büyük milli eğitimcidir.

Bu denli çok boyutlu bir kişilik ve bu denli seçkin bir zat, öğrenci ve talebelerden oluşan geniş kitleler tarafından da hayranlıkla takip edilmiştir. Doğrusu kendisi, dizelerinde aile eğitimi, ilim sevgisi, anavatan sevdası, hayatın, refahın, haysiyetin ve mutluluğun kaynağı olarak iş ahlâkı gibi konuları şiar edinmiş şiir ve yazılardan oluşan eserlerindeki değerleri yaşamında bilfiil uygulayan bir kişilikti.

Haklı olarak klasik dönem Türk şairleri ve yeni edebiyat dönemi şairlerinde Sadi'nin etkisinin hissedildiği söylenmektedir. Bu bağlamda özellikle İpek'li Arnavut Akif'in en belirgin örneklerinden biri olduğu da yadsınamaz bir gerçektir. Şüphesiz iki önemli şahsiyet arasında benzerlikler de mevcuttur: her ikisi de yetim ve fakir büyümüştür. Eserleri arasında birkaç asırlık fark olmasına rağmen, her ikisi de eserlerinin merkezinde yüksek insanîyet fikrini ve insan sevgisini konumlandırmıştır. Sadi, Goethe tarafından onurlandırılmakta, Puşkin ona Doğu'yu konu edindiği bir hikâyesinde yer vermekte, Maksim Gorki ise kendisini "Ağzından bal damlayan Sadi" olarak nitelendirmektedir.

Mehmet Akif Ersoy, Doğu ve Batı'yı pek iyi tanıdı. Fransa'da Dekard'ı, Dideron'u, Volteri okumuştur ve Şekspir, Viktor Hügo, Emil Zolan, Jan Jak Ruso gibi büyük yazarları da tanıyordu.

Një model i tille shembullor multidimensional, kaq i veçantë, ishte i admiruar nga masa e nxënësve dhe e studenteve. Pra, ishte model dhe aplikues i veprave të botuara në poezi dhe në prozë, në rreshtat e te cilave qëndronin idetë e mëdha të edukimit për familjen, për dashurinë ndaj dijes, njohurive, për shkollën e atdheun, pa harruar asnjëherë vëmendjen e madhe për punën, si burim jetese, mirëqenieje, dinjiteti e begatie.

Thuhet me të drejtë se ndikimi i Saadiut është i pranishëm tek poetët turq të periudhës klasike dhe në atë të periudhës së letërsisë së re, duke vënë theksin tek Akifi, shqiptari nga Peja. Sigurisht, gjejmë ngjashmëri: që te dy ishin rritur jetim dhe në varfëri. Që të dy Saadiu dhe Mehmet Akifi, kishin në qendër të veprimtarisë së tyre, edhe pse në periudhe kohe me diferencë disa shekuj, idenë larte humanitare, dashurisë për njeriun, çka përbën idetë qendrore të veprës së tyre. Saadiu çmohet shumë nga Gëte, e citon Pushkini, në një nga tregimet me subjekt nga Lindja, Maksim Gorki e quan "Gojëmjalit Saadi".

Mehmet Akif Ersoj njohu mirë Lindjen dhe Perëndimin. Kishte studiuar në Francë edhe Dekardin, Dideron, Volterin, siç njihje edhe autorët e mëdhenj Shekspirin, Viktor Hygon, Emil Zolan, Zhan Zhak Ruson.

Ashtu si Saadiu edhe Mehmeti pati edhe krijime me karakter didaktik për masën e gjerë. Duke shkruar poezi, himne, kishte punuar edhe më herët, për himnin shqiptar, por me poezinë "Marshi i Pavarësisë, që e shkroi pas nënte vitesh, ai mbeti tekst shkruesi i himnin kombëtar Turk, duke u përzgjedhur e miratuar nga Parlamenti Turk. Këtë poezi nuk e përfshiu në përmbledhjen e tij poetike me idenë se teksti i himnit kombëtar shkoj tek zemrat e të gjithë qytetarëve turq kudo ku jetonin e punonin.

E gjithë krijimtaria e Mehmet Akif Ersoj ka karakter të theksuar edukativ, çka e afirmoj atë si edukator i madh popullor. Ai u be edukator

Sadi gibi, Mehmet Akif Ersoy'un da geniş kitlelere hitab eden didaktik eserleri vardı. Daha önceleri de şiir ve düzyazılar yazan Mehmet Akif, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından milli marş olarak kabul edilen "İstiklâl Marşı" sayesinde tüm Türk halkının gönlünde kendine çok özel bir yer edindi.

Mehmet Akif'in tüm eserlerin öne çıkan bir eğitimsel karakter vardır ve bu unsur kendisini büyük halk eğitmeni olarak nitelendirdi. Kendisi yazıp yayınladığı eserler dışında lise öğretmeni ve üniversite görevlisi olarak da büyük hizmetler verdi.

Didaktik, gerek onun çalışmalarında gerekse eğitim sürecinin temel ilkelerini uygulamasında önemli bir unsur haline geldi. Zira eğitim sürecinin kendine has ve uygulanması ehemmiyet arz eden kimi esasları mevcuttur ve bunlar okuyucunun yaşına göre yaratıcı yöntemlerle uygulanmalıdır. Hedef kitlesine ilgili okuma tekniklerini ve onların uygulanmasını öğretmeden başarılı olmanız imkânsızdır.

Mehmet Akif, toplum her daim okumanın bir an evvel ve olabildiğince başarılı şekilde başlamasını ister, zira insanlar büyüdükçe daha da çok okuma ihtiyacı duyarlar. Okumak, çocuk ve gençlerin gelişimine yadsınamaz bir etkide bulunmaktadır. Okumak bir insanın kültürel, dilsel, edebî ve kişisel seviyesinin bir göstergesidir. Ancak, günümüzde bu seviyenin arzulanan noktada olmadığını söyleyebiliriz. İnsanların duygu ve düşüncelerini ifadelerindeki yetersizliklerini gözlemlediğimizde ve yeterli bilgi kaynağına sahip olmadıklarını müşahade ettiğimizde bunun ne derece üzücü olduğunu gözlemliyoruz.

Ondandır ki, şu sözler kaleme alınmıştır:
"Kitaplar okunmak içindir,

profesyonist si mësues në gjimnaze dhe si profesor përveç lendeve që zhvilloi, edhe i përmbajtjes së veprave artistike që shkroi e botoi.

Didaktika u bë objekt në veprimtarinë krijuese dhe në zbatim të parimeve themelore të saj në procesin mësuesor. Procesi i të mësuarit me disa parime themelore, që duhen zbatuar, por në mënyrë krijuese, në varësi të moshës së nxënësve, me specifikat e tjera në auditorët universitare, specifikave të zonës, të vendit, të lëndës, etj. siç janë aspektet e të mësuarit. Por të mësuarit, si qëllimi kryesor i shkollës nuk realizohet dot pa siguruar të lexuarit, teknikat e leximit, pra një mekanizëm që duhet respektuar. Prandaj Mehmet Akif në botimin e tij "Librat", thekson rëndësinë e veçantë të të lexuarit. Shoqëria gjithnjë është e interesuar që leximi të fillojë sa më shpejt dhe sa më mirë, sepse njerëzitsa më shumë rriten e kanë shumë të nevojshme që të lexojnë. Vetë leximi ndikon ndjeshëm në zhvillimin mendor të nxënësve dhe të rriturve. Të lexuarit tregon shkallën e nivelit kulturor, gjuhësor, letrar, formues për atë që lexon, për vetë individin, sa e kupton atë që lexon dhe sa e përveçson atë. Ndryshe niveli formues e kulturor është jo në nivelin e duhur. Sa keq duken ata që belbëzojnë, nuk përdorin theksin e duhur, theksin logjik, apo emocional, kur stonojnë, çka tregon se nuk kanë brumin e tyre, nuk e përcjellin drejtë emocionalisht përmbajtjen. Prandaj shkruan

*"Libratjaneshkruarper t'ilexuar
Dhekurte lexohen, duhenkuptuar "*

*"Duhetemesohemiqetelexojme
Duke lexuar, mundtemesojme."*

Më tej Mehmet Akifi porositi që të njihet autori i pjesës, idetë e tija, koha kur është shkruar, pra baza historike.

*"Kurtemarrishlibrinpertimelexuar
Mesojeateliberkushekashkruar"*

Më tej, autori porositi se kur personazhi apo personaliteti që trajtohet është simbol, atëherë

*ve okunduklarında, anlanmaları gerekir “
“Okumayı öğrenmeliyiz,
zira okurken öğrenebiliriz.”*

Akabinde Mehmet Akif, okunan bir metnin müellifinin, eserin yazıldığı zamanın, doğrusu eserin tarihi esasının öğrenilmesine vurgu yapmaktadır.

“Okumak için bir kitabı aldığımda, onun kim tarafından yazıldığını öğren”

Sonrasında müellif, kişiliğin bir sembolü teşkil etmesi durumunda “başkasını arama” diyerek okunmasını ve okuma esnasında “soruşturmaktan vazgeçmemesini” tavsiye ediyor. Bunu günümüz tabiriyle eleştirel düşünce olarak da yorumlayabiliriz, doğrusu yeni bilgi kaynakları oluşturarak ve malzemelerin seçilmesinde incemelerde bulunarak bu şekilde eserlere yaklaşım sergilemesini öneriyor.

Mehmet Akif kâmil bir mümindi ve Kuran’ın bizim için kılavuz olması gerektiğini, Kuran’ın öğretilerinin ülkenin ya da bireyin bulunduğu zaman ile şartlara göre ele alınması gerektiğini ifade ediyordu. Kendisi günümüzde dahi çağdaş zamanların düşünce gelişimi açısından eğitimcilere örnek teşkil etmektedir.

Profesör Mehmet Akif’in bu alandaki çalışmaları, daha önce de belirttiğimiz üzere derin didaktik esaslarını tanıması, Tarih, Dil ile Edebiyat alanlarından içeriğin gerçekliliğini muhafaza etmesi ve aynısını inancını ve mantıklı argümanlarla öğrenci ve talebelelerine aktarmasına dayanmaktaydı. Üniversite kürsüleri dışında, doğrusu İstanbul’un üç büyük camilerinin minberlerindeki vaazlarında da dinleyicilerin niteliklerini göz önünde bulunduruyordu. Bu bağlamda sade halk diliyle hitab etmekteydi ve böylelikle vaazleri çok ilgi çekici bir hüviyete bürünmekteydi. Bu

“mos kërko tjetër”, dmth,studioje!”. Gjithashtu orienton lexuesin që gjatë leximit “...mos e ndërprit hetimin.” Me të folurit e sotëm, zbatu mendimin kritik, për atë që lexon, aq më shumë tani që të lexuarit jo më “ç”të dalë përpara, “por me respektimin e kohës së ngarkuar edhe nga burime të reja informacioni, përzgjedhja e materialeve me seleksionime.

Mehmet Akifi ishte besimtarabsolut dhe porositi që orientues duhet të jetë Kurani dhe mësimet kuranore duhen trajtuar me gjuhën e kohës apo merrethanat në të cilat ndodhet vendi apo individ. Ai ishte dhe mbetet edhe për të mesuarit një model në zhvillimin e mendimit të kohëve moderne.

Veprimtaria aplikative e profesorit Mehmet Akif Ersoj e karakterizuar, siç e theksuam më sipër, u nis nga njohja e thelluar e parimeve themelore didaktike, duke ruajtur vërtetësinë në përmbajtjen e lëndëve që zhvillonte, në optikën shkencore të Historisë, Gjuhës dhe Letërsisë, me një logjikë dhe argument bindës për nxënësit e studentët. Edhe në veprimtaritë jashtë auditorëve universitar, në ligjëratat që mbante edhe në tri xhamitë e mëdha të Stambollit, kishte fort parasysh veçoritë e dëgjuesve, zbatimin e një stili të bisedës në nivel të thjeshtë e popullor, me argumente, duke e bërë bisedën apo ligjërimin interesante, çka përbën edhe sot e kësaj dite një parim didaktik shumë të domosdoshëm, në përshtatje të kohës, të situatave që kalon vendi apo zona konkrete.

Synimet edukative të Mehmet Akifit, në drejtim të moralit, të familjes, sidomos për virtytin etj., të kujtojnë edhe një nga fushat kryesore që synonte edhe pedagogu gjerman i nivelit botëror, Herbart, pikëpamjet pedagogjike të të cilit, edhe pse janë mbi dy shekuj përpara, depërtuan më vonë tek ne, në Shqipëri, në vitet 1920-1937, kur u bënë edhe dominuese në arsimin tonë, sepse i sollën studentët tanë të atëhershëm, në Austri. Sipas materialeve pedagogjike që më ka pas dërguar nga Turqia, miku im i ndjeri Profesor Nexhip Alpan, kjo shërbeu si kolonë e fuqishme e punës për forcimin e karakterit edukativ të shkollës.

yöntem günümüzde dahi zamane şartların-
da büyük elzemiyet arz etmektedir.

Mehmet Akif'in ahlak, aile ve erdem husu-
larına ilişkin eğitimsel hedefleri, dünyaca
ünlü Alman pedagog Herbart'ın da hedef-
leriyle benzerdi. Bilindiği üzere herbart'ın
pedagojik görüşleri çok daha eski olmaları-
na rağmen Arnavutluğa ancak 1920 - 1937
yılları arasında dönemin Avusturyalı Arnavut
talebeleri tarafından aktarıldı ve akabinde
aynıları eğitim alanımızda egemen oldular.
Türkiye'den kıymetli meslektaşım Profesör
Necip Alpan'ın bana gönderdiği içeriklerden,
bu esasların Türkiye'deki eğitimin güçlenme-
sinde önemli rol oynadığını gözlemledim.

Genç nesillerin vatan sevgisiyle yoğrulması-
na ısrar eden Mehmet Akif, ahlaka özel önem
adedetmekteydi. Bu bağlamda, atılması gere-
ken tüm adımların, toplumun temelini oluşturan
aile unsurundan başlaması gerektiğine
inaniyordu. Toplumun temelini oluşturan
ailenin sağlam temeller üzerine inşa edilme-
sinin, toplumu hedefleri doğrultusunda mut-
lak zafere ulaştıracağına inaniyordu. Kendi-
si anavatanı Türkiye için savaşmıştı ve aynı
zamanda atayurdu Arnavut topraklarına da
güçlü vatanperverlik bağlarıyla bağlıydı.
Arnavut olduğunu gururla dile getiriyordu
ve bunu eserlerine de yansıtıyordu. Meh-
met Akif'in gururla Arnavut olduğunu ifade
etmesi, öğrencileri, talebeleri, onların aile-
leri ve çevresinde Arnavut asıllı olanlar için
ne derece onur ifade ettiğini tahmin etmek
pek te zor olmasa gerek. Kendisi, "Ben Ar-
navudum" şiirinde Kosova'yı, Prizren'i, İpek'i
ve Yakova'yı zikretmektedir. "Kosova'yı bilir
misin?" şiirinde ise şunları dile getirmektedir:

Bilmiyor musun? Kosova!

Nasil bilirdin! Evet, bilmesen de hakkın var:

Duke ngulmuar për edukimin atdhetar te
breznive të reja, e shtronte çështjen, më gjerë, tek
moral, ruajtja e tij e shëndoshë dhe përmes tij, si
pjesë shumë e rëndësishme, të nisëj nga themeli,
familja. Funksionimi i mirë dhe i shëndoshë
i kësaj qelize bazë të shoqërisë, do të na çojë
patjetër tek atdhedashuria në vështrim më të gjerë
e konkret. Ai e donte dhe ka luftuar për atdheun
e vet Turqinë, si edhe e ndjente dhe përpiqej
në të gjitha mënyrat ta ushqente këtë edhe për
Shqipërinë, dhe të qenurit shqiptar e theksonte
pa mëdyshje, me gojë e me shkrim, madje edhe
në poemat e tij. Kuptohet si ndjeheshin nxënësit,
studentët e tij, prindërit e tyre shqiptar ose me
origjinë të tillë, kur e deklaronte veten shqiptar.
Ne poemën "Jam shqiptar" përmendte Kosovën,
Prizrenin, Pejën, Gjakovën. Në poezinë e tij "A e
njeh Kosovën?" shkruan :

"Posimundtanjifje?

Po, edhepo pses' enjef, ketedrejte

"S'kalanegurmbiguresiraeterbuar

Mijrajetepritën, sikurtepritëshindrujtenepyll

C'hijeezekarenembiateKosoveteblerte"

Në vitin 1913, në kohën kur shpallet vendimi
makabër për copëtimin e trojeve shqiptare,
Mehmet Akif Ersoj shkruan poemën "Unë jam
Shqiptar", duke iu drejtua babait të tij të vdekur:
"Baba, Ngrihu! Të gjallët nuk u erdhën në
ndihmë, të paktën ti eja!...Shqipëria po digjet
kësaj here..."

Më tutje i bënë thirrje shqiptarëve të bashkohen,
t'i dalin zot Atdheut".

Një nga idetë e medhë që trajton Mehmet
Akif Ersoj është familja, por ne po e trajtojmë
si shkencë, siç është "Pedagogjia familjare".
Themelet e kësaj disipline shkencore i hodhi
Komenski, me veprën e tij "Shkolla Amnore",
ose "Shkolla e nënës", etj. Pas Komenskit, shkroi
Pestaloci veprën "Nëna dhe Fëmija" e të tjerë.
Edhe Mehmet Akif Ersoj e trajtoi krejtësisht
me realizëm, në mënyrë origjinale këtë temë:
"Nënave të mia fisnike", të cilave u drejtohet:

*Birakmamış ki, taş üstünde taş, kuduz canavar!
Odun kıyar gibi binlerce sine doğranıyor
Ne rengi mazlume girmiş o yemyeşil Kosova*

1913 yılında, Arnavut topraklarının parçalanmasına değgin o vahim karar açıklandığında, Mehmet Akif “Ben Arnavudum” şiirini yazmış, şiirinde merhum babasına şu şekilde hitab etmiştir: “Kalk, baba, kabrinden kalk! Diriler koşmadı imdadına, sen bari yetiş... Arnavutluk yanıyor... Hem de bu sefer pek müthiş!”. devamında, Arnavutların birleşmeleri ve ata topraklarına sahip çıkmaları çağrısında bulunuyordu.

Mehmet Akif Ersoy’un eserlerinde işlediği bir diğer önemli konu ailedir, ki bu konu bilimsel açıdan “aile pedagojisi” olarak nitelendirilmektedir ve temelleri Komenski’nin “Ana okulu” eserinde bulunmaktadır. Akabinde Pestalotsi de “Anne ve aile” eserinde bu konuya değinmiştir.

Mehmet Akif edebi eserleri vasıtasıyla ailenin muhafazasını, annenin bu bağlamdaki rolünü, babanın önemi ve her ikisinin diğer aile bireylerinin ahlaki eğitimlerindeki önemini vurgulamaktadır. Müellif mu konuyu tek taraflı olarak değil, gerçek hayattan yola çıkıp her iki tarafı inceleyerek yapmaktadır. Bu yaparken de eserlerinde olaylara olumsuz örnekler sunarak farklı bir yaklaşım sergilemektedir. Bu bağlamda, mükellefiyetlerini yerine getirmeyen ve toplumdaki dışlanan, eşinin sırtından geçinmeye çalışan ve onu suistimal eden sarhoş baba örneğini vermektedir. Şair, “Meyhane” şiirinde son derece çökmüş olan bir aile örneğini tasvir etmekte, ailesine karşı sorumluluklarını yerinde getirmeyen bir baba kişiliğini ön plana çıkarmaktadır. Böylelikle net bir şekilde ailenin, anne ve babanın, ailenin diğer bireylerinin

“Jujeninenatetegjithe dijetarevegjeni

Papareeinteresemeshpateposherbeni

Memeshirentuaj , s’ mundte behetrivale“

Në këtë aspekt, Mehmet Akifi përmes veprave letrare trajton ruajtjen e familjes, rolin shumë të rëndësishëm të nënës në këtë fushë, si dhe të babait, si dy shtylla të forta që e mbajnë e zhvillojnë dhe e forcojnë familjen e rolin e saj për edukimin moral të pjesëtareve. Trajtimin e kësaj teme nuk e trajton në mënyrë tënjëshme, por nisur nga jeta reale, e analizon në dy pamje rolin e jashtëzakonshëm të nënës në familje dhe në funksionimin moral të saj, por ndalet edhe në anët negative, duke demaskuar babain që nuk është në rolin e vet, një pijanec i degraduar, që kërkon të jetojë në kurriz të një gruaje, të cilën e ka shfrytëzuar dhe e ka bërë të katandiset në një shkallë të tillë, që të shesë veten tek klientët e saj. Në këtë poemë “Mejhaneja” paraqet skena kur gjithçka është kalbur, burri pijanec, i degraduar, që nuk do t’ia dijë për grua e familje, por edhe vajza që është në këtë mikromjedis familjar, denigrohet nga opinioni s e bija e kujt është. Ky burrë i degraduar edhe gruan enkas e ka zgjedhur të tillë. Kështu në mënyrë të qartë nxjerr rolin e familjes, të nënës e të babait, të pjesëtareve të saj, që përbëjnë një mikromjedis në degradim dhe pasqyrimin me vërtetësi të pamjeve nga të cilat distancimet dhe ballafaqimet e krahut tjetër, të prindërve idealë, kur secili kryen funksionin e vet.

Mehmet Akifi, shkroi për njeriun, sjelljen e tij, për paqen, për familjen dhe mbrojtjen e saj, për parandalimin e shkatërrimit të saj. Ai vetë ishte një model, familjar shembullor, familjes dhe gruas së tij i drejtohet edhe me një nga poezitë që shkroi enkas.

I ftuar nga Universiteti El-Es-her në Kajro Mehmet Akifi shkoi atje dhe punoi dhjetë vjet, (1926-1936), profesor në Universitet, duke zhvilluar Gjuhën dhe letërsinë Turke dhe Turke Osmane. Nuk ishte rastësi që nuk e refuzoi ftesën sepse në Kajro, veç të tjerash kishte edhe shumë

rollerini açıklamakta, olumsuz örneklerde ise aile bireylerinin toplumda nasıl dışlandığını örneklendirmektedir. Bu eser aynı zamanda bir ibretlik örnek mahiyetindedir.

Mehmet Akif eserlerinde insanı, onun davranışlarını, barışı, aileyi ve ailevi değerlerin muhafazasının önemini, ailenin ve toplumun çökmesini engellemenin elzemiyetini ele almaktadır. Kendisi örnek bir aile reisiydi ve ailesi ile eşine şiiirinde de hitab etmekteydi.

Kahire'nin El - Ezher Üniversitesi davetlisi olarak Mehmet Akif, Kahire'ye gitti ve orada on yıl boyunca (1926 - 1936) bahsekonu üniversitede Türkçe ve Osmanlıca Dili ve Edebiyatı bölümünde öğretim görevlisi görevini ifâ etti. Mehmet Akif'in Kahire'den gelen teklifi reddetmemesi bir tesadüf değildi, zira orada önemli sayıda Arnavut asıllı vatandaşlar yaşamaktaydı. Bilindiği üzere, Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'a gelmesiyle, sadece 50.000'e yakın Arnavut Kahire ve etrafına yerleşmişti. Mısır'daki Arnavut diasporası bu rakamdan çok daha fazlaydı, ancak maalesef asimilasyona uğradı. Oralarda edebiyat ve sanat alanlarından pek önemli simalar yaşamaktaydı. Orada Spiro Dine ile Filip Şikora'nın "Arnavut Arısı" ve "Denizin Dalgaları" gibi eserleri günyüzüne çıkmıştır. Mehmet Akif'in Arnavutçayı pek iyi bilmesi, Arnavut asıllı olup oralara göç etmiş olan ahalinin kendilerini iyi hissetmesine vesile olmuştur.

Mısır'daki Arnavut diasporası topluma son derece entegre olmuştu ve çalışmalarını başarılı şekilde yürütmekteydi. Bu durum, Naser'in iktidara gelmesiyle değişti ve Arnavutlar akabinde ABD, Kanada, Arjantin v.b. ülkelere göç etmeye başladı.

Akademik çalışmaları, zengin birikimi ve çok boyutlu potansiyeli, Mehmet Akif'in isminin tarih sayfalarındaki daimi yerini almasına vesile oldular. Mehmet Akif yetenekli bir pedagoğ olarak da nitelendirilmekteydi, çünkü

shqiptarë. Pas ardhjes së Mehmet Ali Pashës në Egjipt, ishin afro 50000 shqiptarë vetëm në rrethinat e Kajros. Diaspora shqiptare në Egjipt ishte shumë e shumë herë më e madhe, por shkoi drejte asimilimit. Atje kishte edhe personalitete të letërsisë, të artit, lojtarë me emër me origjinë shqiptare. Atje u krijua "Bleta Shqiptare", doli "Valët e Detit" të Spiro Dines e Filip Shirokes, etj. Atje punuan figura të shquara të periudhës pas pavarësisë së Shqipërisë. Fakti që Mehmet Akifi e fliste mirë gjuhën shqipe, prania e tij i bënte të ndjeheshin mirë intelektualët dhe qytetarët e thjeshtë që kishin emigruar atje, ose ishin me origjinë shqiptare.

Mjediset shqiptare në diasporën e Kajros kishin veprimtari, hapësira pune e cila vazhdonte natyrshëm deri në ardhjen në pushtet të Naserit. Atëherë shqiptarët nuk u ndjenë si më parë dhe filluan të emigrojnë në ShBA, në Kanada, Argjentinë, etj.

Veprimtaria akademike, përvoja e pasur dhe potencialet multidimensionale të Mehmet Akifit, e vazhduan emrin e madh shumëplanësh. Mehmet Akifi u shqua edhe si pedagog i aftë, që e bënte për vete auditorin e studentëve me vizionet e gjera që kishte, aq i dashur dhe i adoptueshëm për studentet, duke e pasuruar kurrikulën e lëndëve që zhvillonte me informacione të reja, me interpretime interesante dhe vizionare. Ishte fatbardhësi për studentet që dëgjonin leksionet nga një profesor aq i gjerë e në shumë fusha shkencore, politike, artistike, sportive, fetare, sa që e bënë edhe Mehmet Akifin të ndjehesh mirë. Por, për arsye shëndetësore u largua për në Stamboll, pikërisht në vitin e dhjetë të punës në Universitet, duke lënë një emër të madh edhe në fushën e arsimit, të kulturës e të shkencës jo vetëm turke, por edhe shqiptare e botërore.

Ky simpozium i nivelit dinjitoz ndërkombëtar, kushtuar personalitetit multidimensional Mehmet Akifi Ersoj, do të ndikojë në opinionin shoqëror dhe shkencor, tek ne dhe në tërë hapësirën shqiptare e më gjerë, për ta bërë më të njohur

ögrençi ve talebelerine bilgilerini aktarmakta son derece başarılıydı. O, bu alanda sürekli yeni metodlar kullanarak kendini geliştirmekten asla geri kelmüyordu. Bilim, siyaset, sanat, spor, din v.b. gibi pek çok konularda engin bilgilere sahip olan bu denli bir kişilikten ders dinlemek, talebeler bakımından büyük bir onur arz ediyordu. Mehmet Akif, üniversitedeki görevinin onuncu yılında, sağlık sorunlarından dolayı görevini bırakarak İstanbul'a döndü. Ancak ardında, sadece üniversite çalışmalarında değil, kültür ve bilim alanında da silinmez izler bıraktı.

Mehmet Akif Ersoy'un çok boyutlu kişiliğine adanmış olan bu seçkin uluslararası sempozyum, sadece Arnavut toplumsal ve bilimsel dünyasına etki etmekle yetinmeyip, çok daha geniş Arnavut topraklarına da ulaşacaktır ve bu vesileyle bu önemli kişiliği tüm Arnavut toprakları ile diasporasına tanıtarak onun hak ettiği yeri almasını sağlayacaktır. Kendisi, Türkiye sınırları içerisindeki pek çok kurum veyeri ismiyle onurlandırmıştır, temeni ederim ki aynı şekilde Arnavut dünyasında da gerek üniversite öncesi ve üniversite metinlerinde, gerekse ensiklopedik yayınlarda hak ettiği yeri alacaktır.

Bu vesileyle, bu sempozyumu düzenleyen kıymetli kurum ve kuruluşlara da şükranlarımı arz ediyorum!

Teşekkür ederim!

në masën e gjerë të hapësirës shqiptare dhe në diasporat shqiptare, duke i dhënë vendin e duhur në botimet e traditës shqiptare dhe të miqësisë së thellë, vëllazërore, Turqinë, me vendin që e ka pritur e vlerësuar, në disa institucione, e rrugë të rëndësishme, që të këtë vendin e duhur edhe tek ne jo vetëm në teksografinë parauniversitare e universitare, por edhe në botimet enciklopedike etj., çka deri tani thuajse ka munguar...

Falenderojmë organizatoret e simpoziumit!

Ju faleminderit!

MEHMET AKİF ERSOY'UN SAFAHAT ESERİ

FLETËT E MEHMET AKIF ERSOJT

Dr. Zekeriya İBRAHİMİ / Dr. Zeqirija IBRAHIMI

Geçen yüzyılda Türk kamuoyunca çok konuşulan “Safahat” eserinin yazarı Mehmet Akif Ersoy, büyük bir yazar ve düşünür olmanın yanı sıra “İstiklal Marşı” isimli Türk milli marşının yaratıcısı olarak da tanınmaktadır. Bir asırdan uzun bir zamandır birçok Türk sanatçı, eleştirmen, düşünür ve filozof tarafından değerlendirilen Ersoy, bugün, ölümünden 80 yıl sonra Arnavut kültürüne de sunulmaktadır. Türkiye’de doğduğu halde şair, İpek şehrinin (Shushice köyü) Kosovalı bir aileden geldiğini gururla ifade etmiştir. Böylece Ersoy, orijin açısından ait olduğu yer ile çalışmaları açısından bağlı olduğu yer arasında bağlantı köprüleri kurmaya çalışmaktadır.

Ersoy’un eserinin çok sembolik ve anlamlı isminden yola çıkarak ve Safahat’ın ruhundan etkilenerek hazırlanan bu sunum üç safhaya ayrılmıştır.

Emri i Mehmet Akif Ersojt, autori i veprës “Safahat” (në shqip “Fletët”), i përfolur gjatë gjithë shekullit që shkoi në opinionin turk, përveç si shkrimtar e mendimtar i madh, edhe si hartues i himnit të njohur turk “İstiklal Marshi” (Marshi i Pavarësisë), ndonëse ka bërë bujë të madhe në opinionin turk dhe më shumë se një shekull qëndron sfidë për shumë artistë, kritikë, mendimtarë e filozofë, qëndron në pritje që sot, plot 80 vjet pas vdekjes së tij, t’i dorëzohet edhe kulturës shqiptare. Ndonëse i lindur në Turqi, ai me krenari pohon se i përket një familjeje kosovare të Pejës (f. Shushicë) duke krijuar kështu një urë lidhje ndërmjet asaj që ishte për nga origjina dhe asaj që ai i përket për nga vepra.

Në këtë mënyrë, duke u nisur nga titulli mjaft simbolik e domethënës i kësaj vepre, si dhe në frymë të *Fletëve* të Akifit, qasja e mëposhtme e këtij prezantimi është ndarë në tri fletë.

Birinci Safha – Yazarin Dışlanmasi

Arnavut edebiyat tarihinde, ki burada sadece Arnavut dilinde yazılanları kapsayan Arnavutça edebiyattan bahsetmiyoruz, bir eserin ya da yazarın Arnavut edebiyatına dahil olabilesi için üç kriterden birini karşılaması gerekmektedir: 1) Edebi eserin yazarının Arnavut olması; 2) Eserin Arnavutça yazılmış olması veya 3) Eserin konusunun Arnavutlarla ilgili olması. Bu şekilde, Marin Barleti gibi Arnavutça hiçbir şey yazmayan ancak Latince yazdığı eserlerinde Arnavut meselelerini konu eden birçok hümanist, orijinleri sebebiyle Arnavut edebiyatına girebilmiştir. “Bardha e Temalit” isimli eser, Fransızca yazılmış olmasına karşın yazarının Arnavut olması ve içerik açısından Arnavutlarla ilgili konuları ele alması dolayısıyla Arnavut edebiyatına yerleşmiş eserlerden biridir. Benzer şekilde, Sami Frasherit tarafından yazılan eserlerin çoğunun dilinin Osmanlıca olmasına rağmen yazar Arnavut edebiyatına girebilmiştir. Bu açıdan, Arnavut olduklarını kabul ettikleri ve eserlerinde Arnavutlarla ilgili meselelere değindikleri halde Osmanlıca yazan, Osmanlı İmparatorluğu’nda ve yeni Türkiye’de yaşamış olan bazı yazarlar hakkında bu kriterlerin uygulanmaması ve bu yazarların günümüze kadar Arnavut edebiyatına dahil edilmemiş olması üzücü bir olaydır. Aslında XIX. ve XX. yüzyıllardaki Arnavut siyasi konjonktürünü ve o dönemde yoğun bir şekilde yaşanan Osmanlı karşıtı eylemlerin yanı sıra dini esaslara dayanarak yazan yazarlara karşı komünizmin reddedici yaklaşımını dikkate aldığımızda, Arnavut edebiyatının o dönemde büyük bir yazar grubundan vazgeçmesinin sebebi anlaşılabilir.

Eleştiride bulunmamıza izin vererseniz, Arnavutların, büyük bir imparatorluk aracılığıyla

Fleta e Parë – Mohimi i Shkrimtarit

Në historinë e letërsisë shqiptare, pra jo shqipe, sepse me mbiemrin shqipe nënkuptohet vetëm ajo që është krijuar në gjuhën shqipe, janë vendosur tri kriterë që një shkrimtar ose vepër të pranohet se i takon letërsisë shqiptare: 1) nëse autori i një vepre letrare është shqiptar; 2) nëse vepra e shkruar është në gjuhën shqipe dhe 3) nëse vepra që shkruhet ka tematikë që lidhet me shqiptarët. Në këtë mënyrë në letërsinë shqiptare kanë zënë vend shumë shkrimtarë që nuk kanë shkruar asnjë fjalë në gjuhën shqipe, si fjala bie Marin Barleti e humanistët e tjerë shqiptarë, që kanë shkruar latinisht vepra që prekin çështje shqiptare, ose vepra që janë shkruar në gjuhë të huaj si “Bardha e Temalit”, e shkruar në frëngjisht nga një autor shqiptar me tematikë shqiptare, por edhe veprat e Sami Frashërit, shumica e të cilave janë shkruar osmanisht, ndërsa sot konsiderohen pronë e letërsisë shqiptare. Prandaj, është për të ardhur keq pse shqiptarët, pra kritika letrare shqiptare, nuk i ka respektuar këto kriterë edhe për shkrimtarët shqiptarë që kanë shkruar në gjuhën osmane, që kanë jetuar në Perandorinë Osmane ose në Turqinë e re, të cilët, pos tjerash, e kanë pranuar edhe vetë se janë shqiptarë për nga origjina dhe në veprat e tyre i qasen edhe çështjes shqiptare. Natyrisht, duke i ditur konstelacionet politike shqiptare të shek. XIX dhe XX, frymën e tejtheksuar antiosmane, por edhe pasojat nga komunizmi, që kishte qasje refuzuese ndaj shkrimtarëve që mund të kishin prirje religjioze, kritika letrare sikur shqiptare ka hequr dorë prej gjithë asaj plejade shkrimtarësh.

Nëse na lejohet të gjykojmë, jemi të mendimit se shqiptarët me neglizhencë po e lënë në harresë atë hisë të madhe të artit e të shkencës që për aq shekuj ia dhuruan botës përmes një perandorie botërore dhe pikërisht për këtë kujtojmë se kjo hisë jo vetëm që do ta pasuronte kulturën tonë, por edhe do të dëshmonte për arritjet tona. Madje do të na jepte edhe një

asırlar boyunca dünyaya bağışladıkları sanatın ve bilimin büyük bir hissesinin kendi ihmalleri yüzünden unutulmuşlukta bırakıldığı düşüncesindeyiz. Bu hisse sadece kültürümüzü zenginleştirmeyecekti, bizim başarılarımıza da tanıklık edecekti. Hatta sahip olduklarımızdan gurur duymamız için bize bir sebep daha verecekti. Arnavut edebiyatının dışında bırakılan onca önemli yazar, aynı zamanda o büyük imparatorluğun başarısının, tamamının değilse bile önemli bir kısmının, o dönem aktif olarak faaliyette bulunan Arnavutların sayesinde ulaşıldığının ispatı olacaktı. Bu durum, Arnavutların dünya kültürüne yapmış oldukları katkılardan dolayı Arnavutlara yönelik bir minnet teşkil edecekti.

Büyük Mehmet Akif Ersoy'a baktığımızda, onu Arnavut olarak tanımamız için öncelikle babasının yaşamış olduğu ve bugün de ailesinin bir kısmının yaşadığı İpek şehrindeki Shushice e Eperme köyünü ziyaret etmekle başlayabileceğimizi düşünüyorum. Orada büyük yazarın akrabaları olduklarını net bir şekilde ifade eden birçok kişiyle karşılaşabilirsiniz. Bu köyde bulunduğunuzda Ersoy'un tam bir Arnavut olduğunu daha iyi anlayabilirsiniz. Bunun yanı sıra, Safahat'ta Arnavutluk ve Kosova ile ilgili dizelerinde "ben ki evet Arnavudum" diyen yazarın ifadelerinden sonra Ersoy'un Osmanlı dilinde yazan bir Arnavut yazar olarak değerlendirilmesi için gerekli kriterlerin tamamlandığını görüyoruz. Ancak buna rağmen Arnavut edebiyatçıları, Ersoy'u Arnavut yazar ve eseri Safahat'ı da Arnavut edebiyatının parçası olarak kabul etmeye yanaşmamaktadırlar. Bu, yazara yapılan birinci dışlanmayı teşkil etmektedir.

Yazara yönelik ikinci dışlanma, belli bir dönemin Türk Devleti ve kültürü tarafından yapılmıştır. Söz konusu dönemin iktidarının ideolojisiyle aykırı bir yaklaşım sergileyen yazar, hayatının son on yılını sürgünde ge-

mundesi më shumë të krenohemi me atë që kemi qenë, që s'do mend se është kusht edhe për atë që synojmë të jemi. Kjo njëherazi do të ishte dëshmi se fama e asaj perandorie, nëse jo krejt, në një pjesë të madhe ishte meritë edhe e shqiptarëve që vepruan në atë kohë, gjë që paraqet një mirënjohje të madhe për meritat që i kanë shqiptarët në të arriturat e kulturës mbarëbotërore.

Ndërkaq kur kthehemi te kolosi Mehmet Akif Ersoj në relacion me shqiptarët, do të themi se, që ta njohim atë si shqiptar, mund të vizitojmë fshatin e babait të tij, Sushicën e Eperme pranë Pejës, ku edhe sot jeton një pjesë e familjes së tij. Aty takon njerëz që pohojnë dhe dëshmojnë saktë se janë kushërinj të dytë të shkrimtarit. Dhe, kur je aty, natyrisht që të mbushet mendja se Akifi ka qenë shqiptar. Ndërkaq, kur kësaj i shtohen edhe vargjet e *Safahatit* ("Fletët") që bëjnë fjalë për Kosovën e Shqipërinë dhe në të cilat Akifi pohon: "*po, jam shqiptar*", plotësohet gjithë mozaiku që Akifi të konsiderohet një shkrimtar shqiptar që shkroi në gjuhën osmane.

Megjithatë, edhe pas këtij fakti, kritikës letrare shqiptare ende nuk i mbushet mendja që Mehmet Akifin ta trajtojë edhe si shkrimtar shqiptar dhe veprën "Fletët" ta konsiderojë edhe pronë të letërsisë shqiptare. Ky është mohimi i parë që i bëhet shkrimtarit.

Mohimi i dytë i shkrimtarit ka ndodhur nga kultura turke dhe deri vonë nga shteti turk. Për shkak të bindjeve të tij ideologjike, për shkak se kishte rënë ndesh me pushtetin, ai ishte detyruar që më shumë se dhjetë vite para vdekjes të qëndrojë në mërgim. Në këtë mënyrë ai ishte mohuar edhe nga "vatani" të cilit i kishte kënduar me aq pasion, të cilit ia kishte dhuruar (pa kompensim) himnin – tekstin më të vlefshëm poetik për të, ishte mohuar nga populli i tij që u shekullarizua deri në mohim të vlerave që i synonte Akifi dhe u mohua edhe nga shkollat turke.

cirmıştır. Bu şekilde büyük yazar, hakkında tutkuyla yüzlerce dize yazdığı hatta ona en değerli siyasi metni, İstiklal Marşını başışla-
 dığı “vatani” tarafından da unutulmuş oldu. Ersoy, savunduğu değerleri inkar edecek kadar sekülerleşen kendi halkı ve Türk okulları tarafından da dışlanmıştı. Ersoy’un ne ölçüde dışlandığını anlamak için öldüğü zamana bakılması yeterlidir. Naaşı İstanbul’daki Beyazıt Camii’ne getirildiğinde, dönemin devleti cenaze töreninin fazla gösteriş ve ilgi olmadan, sessiz bir şekilde yapılmasını istemişti. Ancak üniversite öğrencileri, büyük yazarın tabutunu kilometrelerce taşıyarak onun Edirnekapı’daki şehitler mezarlığında toprağa verilmesini sağlamıştı. Yazarın mezar taşı bile üniversite öğrencilerinin aralarında toplamış olduğu para ile hazırlanabilmişti.¹ Makedonya’ya baktığımızda, Mehmet Akif Ersoy’un ister ideolojisinden ötürü ister babasının ait olduğu etnik kökenlere yönelik önyargılardan ötürü dışlanmış olduğunu söyleyebiliriz. Ancak burada şöyle bir çelişki vardır: Üsküp Üniversitesi’nin Türkoloji Bölümü’nün Türk Edebiyatı dersi programlarında da Ersoy’a yer verilmemiştir. Bu da ona yapılan başka bir dışlamadır.

İkinci Safha – Mehmet Akif Ersoy’un Kimliği

Safhat eserinde Mehmet Akif Ersoy Arnavut olduğunu şu şekilde ifade eder:

*“Ne bu şûride siyaset, ne bu fasid dava?
 Görmüyor gittiği yanlış yolu, zannım, çoğunuz,
 Size rehberlik eden haydudu artık kovunuz!
 Bunu benden duyunuz, ben ki evet Arnavudum...
 Başka bir şey diyemem... İşte perişan yurdum!...”²*

Şair birçok şiirinde Kosova ve Arnavutluk’taki halkın sırf çoğunlukla Müslüman oldukları için maruz kaldıkları soykırım ve acılardan ve Batı’nın bunu umursamamasından bahsetmektedir. Günümüzde çoğu Arnavut’un olduğu gibi, herhangi bir Arnavut milliyetçisi,

Se sa ka qenë i mohuar ai në jetën e tij nga pushteti, do ta kujtojmë vetëm çastin e vdekjes, kur trupin e tij të pajetë e sjellin në xhaminë “Bejazit” në Stamboll dhe dëshirojnë që varrimi i tij të bëhet pa ndonjë pompozitet dhe pa kurrfarë interesimi nga shteti të cilin aq shumë e deshi. Por, ishin studentët ata që e mbajtën mbi supe disa kilometra deri në *Varrezat e Dëshmorëve* në Edirnekapë për t’ia bërë nderimet e fundit shkrimtarit. Edhe *Gurët e varrit iu përgatitën me paratë e mbledhura nga të rinjtë universitarë*.¹ Nderkaq, kur këtë mohim e shtrijmë në ambientin tonë, se sa ka qenë i mohuar Akifi për shkak të bindjeve të tij ideologjike, por ndoshta edhe për shkak të paragjytimeve ndaj përkatesisë etnike të babait të tij, do të sjell shembullin që në katedrën e turkologjisë në Shkup deri vonë ai nuk ka qenë i përfshirë në silabuset e letërsisë turke. Një paradoks i llojit të vet. Ky është mohimi i dytë i shkrimtarit.

Fleta e Dytë e Mehmet Akif Ersojt – Identiteti

Mehmet Akifi në *Safahatin* (“Fletët”) e tij pohon se është shqiptar. Ai shkruan:

*Kjo politikë e ngatërruar, kjo çështje pa kuptim?
 Më duket se biri juaj nuk e njeh rrugën kah kalon...*

*Përzejeni, më në fund, hajdutin që ju udhëzon!
 Dëgjomëni mua që po, jam shqiptar...
 S’kam tjetër ç’them... Vendi im i mjerë!...”²*

Ndërsa në shumë poezi këndon për vuajtjet e Kosovës dhe të Shqipërisë dhe për faktin që Perëndimi nuk çan kokë për shqiptarët, të cilët po e vuanin ndarjen dhe shfarsosjen pikërisht për shkak të shumicës së tyre myslimane. Nëse një shqiptar me prirje të rëndomta nacionaliste, siç janë sot shumica e shqiptarëve, i lexon këto vargje, sigurisht që fiton përshtypjen se Mehmet Akifi është një shqiptar nacionalist që mbron kauzën kombëtare shqiptare.

Në anën tjetër e kemi një Mehmet Akif, që njësoj siç pohon se është shqiptar, flet për veten e tij edhe si “turk”, për kombin e tij

Mehmet Akif Ersoy'u okuduğunda yazarın da milli davaları savunan bir milliyetçi olduğunu anlayabilmektedir.

Diğer taraftan Ersoy; Arnavut olduğundan bahsettiği kadar Türk olduğundan, Türk milletine, vatan olarak Türkiye'ye ve kendi dili olan Türkçeye aidiyetinden de bahseden bir şairdir. Türk milli marşında yazar şöyle diyor: "Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin istiklal". Bu dizeleri okuyan bir Türk, milli marşının yanı sıra Türk milletini yücelten ilham verici satırlar da görmektedir. Bugünkü "millet" kavramına getirilen yorum kapsamında bir değerlendirme yapıldığında, Mehmet Akif Ersoy'un bir kimlik krizi yaşadığı yorumu yapılabilir ancak şairin hayatını ve eserini tanıyanlar böyle bir şeyin söz konusu olmadığını farkındalar. Mehmet Akif Ersoy'un Türk mü yoksa Arnavut mu olduğu sorusuna cevap ararken, şöyle bir değerlendirme yapılabilir. Ersoy'un Arnavut veya Türk milliyetçisi olarak nitelendirilmesi, eserlerine kesik kesik yapılan bir değerlendirmeden varılabilecek bir sonuç olur. Böyle bir şey, Arnavut milli şairi Naim Frasheri'nin sadece "Kerbela" şiirine bakarak Ehl-i Beyt hikayesini yazan Şii bir yazar olarak değerlendirilmesine benzecektir ki böyle bir değerlendirme kesinlikle doğru değildir. Ersoy'un hem Arnavutlar hem de Türkler tarafından dışlanmasının nedeni olan yanlış eğilimi şu şekilde ifade etmek mümkündür: "sadece milli davamın lehine olan her şey milletim için kabul edilirdir, yazarların sadece milli davamıza uygun olan yazıları kabul edilirdir". Bu yaklaşım Mesnevi'nin fil hikayesine benzetilebilir. Hikayede insanlar karanlıkta bir filin vücudunun farklı yerlerine dokunarak onun bir oluk, bir yelpaze, bir direk ya da bir tahta olduğu sonucuna varmaktadır. Bu nedenle, karanlıkta algıladığımız şeyden farklı bir şeyle karşı karşıya olduğumuzu anlayabilmemiz için ortamı aydınlatmamız gerekmektedir.

"turk" (*Kombi im që i falet Zotit, ka të drejtë të rrojë në pavarësi!*, shprehjet ai te Marshi i pavarësisë), për atdheun e tij "Turqinë" dhe për gjuhën e tij "turqishten". Dhe, kur këtë e lexon një nacionalist turk, veçmas himnin, sigurisht që frymëzohet me të si me një tekst himnizues të nacionalizmit turk. Nëse këtë e gjejkojmë me interpretimet e sotme për etninë, kjo i bie që Mehmet Akifi të kishte pasur krizë identiteti, por siç dihet nga njohësit e jetës dhe të veprës së tij, ai nuk ka pasur probleme të tilla. Prandaj shtrohet pyetja për zgjidhjen e këtij dualizmi: Çfarë ishte Mehmet Akifi, shqiptar apo turk?

Ta gjejkojmë Akifin si nacionalist turk ose si nacionalist shqiptar është një kundrim i fragmentuar i veprës së tij. Është njësoj sikur Naim Frasheri ta kundrosh vetëm me "Qerbelanë" dhe të thuash se ai është një shkrimtar shiit që shkruan vepra për historinë Ehl-i Bejtit, që sigurisht nuk është e saktë. Në fakt, duke u prirë nga tendenca e gabuar që "e pranueshme për kombin tim është gjithçka që është në favor të kauzës sime nacionaliste dhe në i marrim prej shkrimtarëve vetëm ato që sot na shkojnë për shtati në kauzën tonë kombëtare", ka ndodhur pikërisht mohimi ndaj Akifit, qoftë nga turqit, qoftë nga shqiptarët. Kjo është njësoj si në anekdotën e Mesnevisë, kur disa njerëz në errësirë prekin nga një pjesë të trupit të elefantit dhe krijojnë përfundime se ai është një bori, një gjeth, një dru ose një sipërfaqe e rrafshët. Prandaj duhet ndezur drita që të shihet se bëhet fjalë për një qenie krejt tjetër nga ajo që mund ta perceptojmë ne në errësirë.

Që ta kuptojmë identitetin e Mehmet Akifit, më së miri mund të na ndihmojë shembulli i Betejës së Çanakalës (1914-1916). Shqiptarët, që në vitin 1912 e kishin shpallë shtetin e tyre, që në vitin 1913 ishin pranuar si shtet nga Konferenca e Londrës, në kushtrimin e lëshuar për mbrojtjen e Çanakalës u përgjigjën vullnetarisht me mijëra të rinj dhe ranë atje dëshmorë. Njësoj si për identitetin e Akifit,

Mehmet Akif Ersoy'un kimliqini daha iyi anla-
 mamız için (1914-1916) Çanakkale Savaşında
 yaşananları ele almak yardımcı olabilir. 1912
 yılında ölkelerinin bağımsızlığını ilan eden ve
 1913 yılında Londra Konferansı'nda ölkeleri
 devlet olarak tanınan Arnavutlar, Çanakkale
 savaşına katılmak için yapılan çağrıya cevap
 vermiş ve gönüllü olarak bu savaşa katılan
 binlerce genç Arnavut orada şehit düşmüş-
 tür. Ersoy'un kimliğinin sorgulanması bu sa-
 vaşa şehit düşen onca Üsküplü, Kalkandelenli,
 İpekli, Prizrenli, Gilanlı ve İşkodralının da
 kimliğinin sorgulanabilir olması gibidir. Etnik
 kökeni Türk olmayan ancak Türk devletini
 korumak için savaşa katılan onca şehidin
 kimliği nedir sorusu sorulabilir. Aynı mantıkla
 şu da sorulabilir: Balkan savaşları sırasında
 Türkleri, binlerce şehit vererek Sırbistan,
 Karadağ ve Bulgaristan'dan Arnavutları ko-
 rumaya teşvik eden neydi? Burada, 1912 yılı
 Türk Savaş Bakanının geri çekil emrine rağmen
 İşkodra'yı Karadağlılardan son nefesine
 kadar koruyan Hasan Rıza Bey'i de hatırlat-
 mak isterim. Mehmet Akif Ersoy'u Türk ya da
 Arnavut kalıbına sıkıştırmaya çalışanlar için
 bütün bunlar algılanamaz gerçeklerdir. Ersoy
 o kadar büyüktür ki bunlara benzer kalıplara
 sıkıştırılamaz. Ersoy, etnik-üstü olan beş asır-
 lık Osmanlı kimliğini ve Balkan halkları ara-
 sındaki dini kardeşliğin pan-İslam unsurunu
 korumak isteyen son samuray gibidir. Kendi
 kimliğinin ne olduğunu Ersoy şiirlerinde bize
 en iyi şekilde anlatmaktadır.

*“Arabin Türke; Lazın Çerkeze yahut Kürde
 Acemin Çinliye üstünlüğü mü varmış? Nerde!
 Müslümanlık da ‘anasır’ mı olurmuş ne gezer
 Fikr-i kavmiyeti tel’in ediyor peygamber
 Ne Araplık, ne Türklük kalacak, aç gözünü!
 Dinle peygamber-i Zısan’ın ilahi sözünü
 Türk Arapsız yaşayamaz. Kim ki “yaşar” der,
 delidir!*

Arabin, Türk ise hem sağ gözü, hem sağ elidir.”
 Ancak bu satırlar kapsamında değerlendirdi-
 ğimizde Mehmet Akif Ersoy'un gerçek kim-

edhe për ata shkupjanë, tetovarë, pejanë,
 prizrenas, gjilanas e shkodranë shtrohet pyetja:
 cili ishte identiteti i tyre, që i nxiti të shkojnë
 të luftojnë në një betejë për mbrojtjen e shtetit
 turk nëse ata nuk ishin turq etnikë? Po në këtë
 frymë mund të shtrohet edhe pyetja se çka i
 nxitu turqit që në luftërat ballkanike t'i mbrojnë
 trojet shqiptare kundrejt Serbisë, Malit të
 Zi e Bullgarisë, duke dhënë po ashtu mijëra
 dëshmorë. Të kujtojmë këtu vetëm Hasan Riza
 Beun, i cili edhe përkundër urdhrut për tërheqje
 nga ministri Turk i Luftës, e mbrojti deri në
 vdekje Shkodrën nga malazezët më 1912. Këto
 janë fakte të paperceptueshme për të gjithë
 ata që dëshirojnë që edhe Mehmet Akifin ta
 vendosin në kallëpin etnik turk ose shqiptar.
 Akifi është aq i madh sa nuk e zënë kallëpet e
 këtilla. Ai është shembulli i Samurajt të fundit
 që dëshironte ta ruajë identitetin pesëshekullor
 osman, një identitet mbietnik, si dhe elementin
 panislam të vëllazërisë religjioze mes popujve
 të Ballkanit. Se cili është në të vërtetë identiteti
 i Akifit, këtë më së miri na e shpjegon vetë ai në
Safahat (“Fletët”):

*Pretendimi për kombësi s'është tjetër veç
 mohim!*

*A ka përparësi arabi ndaj turkut, lazi ndaj
 çerkezit*

Apo kurdit, persi ndaj kinezit? Ç'thua ti!

Paska në muslimanllëk përçarje?

Pejgamberi e mallkon idenë e kombësisë.³

*Hap sytë: As arabizëm, as turqizëm s'do të
 mbesë!*

Ndjeja fjalën hyjnore Profetit Dritëplotë!

*Turku pa arabin s'jeton dot; kush thotë “jeton”,
 është i marrë!*

*Kurse turku është për arabin sy i djathtë, dorë
 e djathtë.⁴*

Vetëm kur kështu e kundrojmë, mund ta
 kuptojmë se cili ishte identiteti i vërtetë i
 Mehmet Akif Ersojt, por vetëm kështu mund ta
 kuptojmë edhe se pse ai mbetet ende shkrintar
 i mohuar, së paku për shqiptarët, ngase viteve
 të fundit – me ndryshimet e bëra në shtetin
 turk, Akifi e ka gjetur vendin e vet në letërsinë

liğini anlayabiliriz. Ayrıca buradan Ersoy'un, en azından Arnavutlar tarafından, neden dışlandığını da anlayabiliriz; zira son yıllarda Türk Devletinde meydana gelen gelişmeler sonucunda Ersoy'a Türk edebiyatında hak ettiği yer verilmekte, hatta yazar Türk devletin manevi babası olarak da nitelendirilmektedir. Bu açıdan bakıldığında Ersoy'un "ben ki evet Arnavudum", Türkiye için "vatanımdır", Türk milleti için "milletimdir" şeklindeki ifadeleri, bugünün Türkü ve Arnavut'unun anladığıyla aynı anlamı taşımamaktadır.

Yazdığımız bu Saffhayı sonlandırırken söylememiz gerekir ki Ersoy'u anlayabilmek için, onun gibi yazarları da kapsayabilecek kadar algımızın ufkunu genişletmemiz gerekmektedir. Yazarları ideolojik veya siyasi inançlarımıza dayanarak "uygun değil" şeklinde yargılamamıza izin vermemiz gerekmektedir. Edebiyat sanatının araştırmacıları olarak önceliğimiz, eserlerin estetik değerlerini ortaya koymak olmalıdır; eserlerin ideolojik ve siyasi mesajlarının değerlendirilmesi ise diğer disiplin dalları tarafından yapılabilir.

Son yüzyılda meydana gelen kargaşa ve savaşlardan sonra bugün gelinen nokta itibarıyla, Balkanlar'daki halklar etnik kimliklerin üstünde ortak bir geleceğin inşa edilmesinin mümkün olmadığını anlamıştır. Mehmet Akif Ersoy'un ifade ettiği kültürel ve dini kardeşliğe dayanarak oluşturulan kimliğin bugün daha çok anlam kazandığını görüyoruz. Bugün Arnavutlar, Balkanlar'da kendilerine dost olacak bir halkın ancak Türk halkı olduğu dersini çıkarmıştır. Türkler de Balkanlar'da kendilerine dost olacak halkın Arnavut halkı olduğunu anlamıştır. Balkanlar'daki güncel gelişmeler, Balkan halklarına barış içinde ve bir arada yaşayabilmelerinin yolunun aralarındaki etnik ve dini farklılıkları aşmak olduğunu göstermiştir. Bunun dışındaki yollarla yapılan bütün denemeler, başarısız hatta bazen vahim sonuçlar doğurmuştur.

turke dhe atij tashmë po i jepet merita e atit shpirtëror të shtetit turk. Shikuar nga ky kënd, edhe cilësimet që ai i përdor "po, jam shqiptar" ose "vatani im" për Turqinë e "kombi im" për "turqit", janë cilësime jo si i kupton sot ato një turk e shqiptar ordiner.

Që ta përfundojmë këtë fletë do të themi se që ta kuptojmë Akifin, ne duhet ta zgjerojmë horizontin e perceptimit tonë, që aty të mund të hyjnë edhe shkrimtarë si Akifi. Neve nuk na lejohet që, për shkak të bindjeve tona ideologjike a politike, t'i gjykojmë shkrimtarët si "të (pa)përshtatshëm". Si studiues të artit letrar, duhet vlerësuar vlerat estetike të veprës, ndërsa me mesazhet ideologjike e politike merren disiplina të tjera.

Kur kemi arritur në këtë pikë, duke parë zhvillimet e reja në Ballkan, pas një qind vite trazira e luftëra, popujt e Gadishullit po e shohin se e kanë patjetër të domosdoshme të ndërtojnë një të ardhme të përbashkët, e cila do të ngrihet mbi përkufizimet etnike. Në këtë pikë kujtoj se edhe identiteti i proklamuar për vëllazërinë kulturore ose religjioze nga Mehmet Akifi, po fillon të gjejë shprehje vetëm sot kur shqiptarët në Ballkan e kanë marrë mësimin se, nëse duhet të kenë një popull mik në Ballkan, ata janë turqit dhe kur turqit e kanë marrë vesh se, nëse kanë ose duhet të kenë një popull mik në Ballkan, ata janë pikërisht shqiptarët. Realitetet e reja në Ballkan po dëshmojnë se popujt e Ballkanit do të duhet patjetër t'i kapërcejnë dallimet e tyre etnike, madje edhe religjioze, që të mund të krijojnë kështu një bashkëjetesë afatgjate. Të gjitha përpjekjet e tjera janë treguar të pasuksesshme, madje disa herë edhe fatale.

Fleta e Tretë – Marshi i Pavarësisë

Që këto fletë të Mehmet Akifit, të cilat i radhitëm këtu, të përmbillen, do të ndalemi pak edhe te *Marshi i Pavarësisë*. Ky është teksti që më 1921 nga Republika e Turqisë u pranua të jetë himni i shtetit turk. Megjithatë, duke i qëndruar besnik konceptit të tij për botën dhe për kombin jo si kategori etnike, por më shumë si kategori

Üçüncü Safha – İstiklal Marşı

Mehmet Akif Ersoy hakkında yazdığımız bu safhaları sonlandırmadan önce biraz da İstiklal Marşı üzerinde duracağız. Bu şiir, 1921 yılında Türkiye Cumhuriyeti tarafından Türk devletinin milli marşı olarak kabul edilmiştir. Bu marşta Ersoy Türk kelimesini kullanmayı, onun yerine “milletim”, “vatanım” kelimelerini kullanmaktadır. Bu şekilde şairin, etnik bir kategori olarak değil dini ve kültürel bir kategori olarak algıladığı millet konseptine ve dünya konseptine sadık kaldığı izlenmektedir. Ersoy burada da sanki bize etnik kategorilerin onun algısı açısından çok dar kaldığını anlatmaya çalışmaktadır.

Yazdığı bu marşta göze çarpan diğer bir unsur, sürekli vurgulanan dini unsurdur. Yazar müspet şekilde altı kere tanrı (Hakk) kelimesini kullanmakta, ezanlardan ve şehitlerden gururla bahsetmektedir. Milli marşın son dizelerini okuyan hiç kimse kayıtsız kalmaz: “Hakkıdır, hür yaşamış bayrağımın hürriyet; Hakkıdır, Hakk’a tapan milletimin istiklal”. Bu dizeleri okuduktan sonra Mehmet Akif Ersoy’un, yaşadığı dönemde hatta belirli ölçülerde günümüzde bile, neden dışlandığı anlaşılabilir. Mehmet Akif Ersoy; Hakk’a tapan, inançlı ve dini anlayış üzerine oluşturulmuş bir millete şiir yazmaktadır.

Burada diyebiliriz ki İstiklal Marşı, İslam’ın sembolleri olmakla birlikte Türk bayrağına da konulan hilali ve yıldızı yücelttiği halde belli bir etniğin unsurlarını içermediği için aynı kırmızı renkte olan Arnavut Bayrağına da çok yakışırdı. Marşın her dizesini dikkatli okursak Ersoy’un “millet”ten bahsederken Arnavutlar dahil Balkanlar’daki bütün Müslüman halkları kastettiğini anlayabiliriz.

Sonuç

İstanbul’da Arnavutluk Milli Dirilişinin birçok aktivistinin faaliyette bulunduğu dönemde yaşayan Mehmet Akif Ersoy, sanatsal ve idealist yüceliği açısından Naim ve Sami Frashes-

kultürore e religjioze, Mehmet Akifi askund në tekstin e këtij himni nuk e përmend nocionin turk. Në vend të kësaj gjithkund shprehet me “kombi im” e “vatani im”. Akifi edhe këtu sikur dëshiron të na bëjë me dije se kategoritë e tilla janë të ngushta për perceptimin e tij.

Ndërkaq ajo që spikat te teksti i himnit të tij është nota e theksuar religjioze. Ai gjashtë herë e përmend fjalën Zot në këtë himn dhe atë në kuptim afirmativ. Ai i këndon aty ezanit, shëhidëve dhe Qiellit të Shtatë. Dhe, e përfundon himnin e tij me vargjet që nuk mund ta lënë indiferentë askënd: “Flamuri im i lirë që e do lirinë, ka të drejtë të rrojë në liri! / Kombi im që i falet Zotit, ka të drejtë të rrojë në pavarësi!. Mbase kur ta lexojmë këtë varg mund ta kuptojmë se pse Mehmet Akifi ka qenë dhe, deri-diku mbetet edhe sot, i mohuar. Ai i këndon një kombi që i falet Zotit, një kombi besimtar, një kombi që është ngritur mbi botëkuptime religjioze.

Për ta përmbyllur edhe këtë *fletë*, do të themi se Marshi i Pavarësisë, megjithëse ka për synim hënën dhe yllin si simbole të islamit, që pastaj janë përfshirë edhe në flamurin turk, mund të këndohej si himn shumë i bukur edhe i flamurit shqiptar, ngase është po ashtu i kuq dhe, meqë askund nuk bëhen cilësime etnike, mund të shkonte për mrekulli edhe flamurit shqiptar. Nëse e çojmë më tej këtë tezë, kur e lexon me kujdes çdo varg të *Marshit*, ke përshtypjen se Akifi i ka nënkuptuar aty edhe popujt tjerë (me përkatësi myslimane) të Ballkanit, e veçmas shqiptarët e tij, për të cilët ai në vargje të tjera këndon me aq mallëngjim.

Përfundim

Duke jetuar në kohë kur në Stamboll vepronin edhe një mori tjetër e veprimtarëve të *Rilindjes Kombëtare*, Mehmet Akif Ersoji për nga madhështia e tij artistike dhe ideore gjithsesi mund të krahasohet me Naimin e Samiun, ndonëse në opinionin tonë ai mbetet i panjohur pikërisht nga shkaku se shkroi në gjuhën osmane dhe mbase për shkak të bindjeve të tija

ri ile kıyaslanabilir bir figür olsa da bizim kamuoyumuzda Osmanlıca yazdığı için ya da belki de ideolojik farklılığı yüzünden tanınmamış bir figür olarak kalmıştır. Buna rağmen, Arnavut kültürü açısından bakıldığında Ersoy, doğdukları ülkenin kültüründe, yani Arnavut edebiyat kültüründe de hak ettikleri yeri almayı bekleyen Osmanlı kültürüne çok şey katmış olan onca Arnavut yazarlar grubunun sembolü olmaya devam etmektedir.

Mehmet Akif Ersoy'un Arnavut diline getirilmesi sadece eserinin bu dile tercüme edilmesi değildir. Bu, onun gibi birçok Arnavut yazarın Arnavut kültürüne ve geçen yüzyılın Arnavut yazarları arasına dahil edilerek bu konuda yeni bir sayfa açılması için Arnavut eleştirmen edebiyatçılarına yönelik bir taleptir. İpekli Mehmet'in Safahat eseri, tarihi ve kültürel gelişimimiz karşısındaki tereddütlerimize rağmen Arnavut kültürel bağlarının Batı ile olduğu kadar beş asırdan uzun zamandır birlikte yaşadığımız Doğu ile de güçlü olduğunu ispatlamayı amaçlamaktadır.

Görevimiz artık başlamıştır. Mehmet Akif Ersoy, beş asır boyunca yazan Arnavut-Osmanlı sanatkarlarla birlikte kültürümüzün kapısını çalmaktadır. İyimserlikle bakmamız gerekirse bu şairin Arnavut diline getirilmesi, netleşmenin ve uzun bir süredir unutulmuş olan kimlik değerlerinin arayışının başladığının işaretidir.

Kaynakça

Mehmet Akif Ersoj, Safahat, Logos-A, 2006

Dipnot

- 1 M.Akif Ersoj, Safahat, Logos-A, 2006 (Parathënie nga Ertugrul Dyzgah), s. 67.
- 2 M.A. Ersoj, Fletët, Logos-A, Shkup, 2006, fq. 284.

ideologjike. Megjithatë, ngado që ta marrësh, ai për kulturën shqiptare qëndron si një simbol i gjithë asaj plejade shkrimtarësh shqiptarë që i dhanë vepra madhore kulturës osmane, por që akoma presin ta marrin vendin e tyre edhe në kulturën e tyre amë, në atë shqiptare.

Prandaj kujtojmë se ardhja e Mehmet e Akifit në gjuhën shqipe nuk paraqet vetëm një shqipërim të tij në këtë gjuhë, por aq më tepër një kërkesë dhe sfidë për kritikën letrare shqiptare që këtë varg madhështor të artistëve shqiptarë ta vendosë në hallkën e gjatë të kulturës shqiptare, në mesin e atyre shkrimtarëve shqiptarë të shekullit që shkoi, qoftë kjo edhe duke hapur një *Fletë* të re në letërsinë shqipe. Vepra e Mehmet Pejani "Fletët" synon të dëshmojë se, edhe përkundër hezitimeve tona rreth zhvillimit tonë historik e kulturor, lidhjet kulturore shqiptare sa janë të fuqishme me Oksidentit, në mos më shumë mbase po aq, janë të lidhura edhe me Orientin, me të cilin kemi bashkëjetuar më shumë se pesë shekuj.

Detyra jonë tashmë ka filluar. Mehmet Akifi me vargun pesëshkullor të artistëve shqiptar-osmanë pret në dyert e kulturës sonë. E, nëse duam të jemi optimistë, ardhja në shqip e këtij poeti është pikërisht shenja e fillimit të këndelljes dhe e fillimit të kërkimit të vlerave identitare, të cilat një kohë të gjatë janë lënë në harresë.

Burimet:

Mehmet Akif Ersoj, *Safahat*, Logos-A, 2006

(Referencat)

- 1 M.Akif Ersoj, *Safahat*, Logos-A, 2006 (Parathënie nga Ertugrul Dyzgah), fq. 67.
- 2 M.A. Ersoj, *Fletët*, Logos-A, Shkup, 2006, fq. 284.
- 3 M.A. Ersoj, *Safahat (Fletët)*, Logos-A, Shkup, 2006, fq. 302
- 4 Po aty, fq. 303

MEHMET AKİF'İN BİR GENÇ YAHUT ASIM OLARAK PORTRESİ

PORTRETI I MEHMET AKIFIT SI NJË I RI OSE SI NJË ASIM

Mustafa ÖZÇELİK / Mustafa OZÇELIK

Mehmet Akif'in Safahat'ı bilindiği üzere 7 kaptan oluşur. Bunlardan 6.'sı Akif'in devrin Maarif Bakanlığı şube müdürlerinden yakın dostu Fuat Şemsi İnan'a ithaf ettiği "Asım" kitabıdır. Bu kitap, uzun soluklu tek bir şiirden oluşur. Bu şiirin bir kısmı 1919-1924 yılları arasında aralıklara Sebilürreşad dergisinde tefrika edilmiş, 1924'te ise kitap halinde basılmıştır. Önceleri sükutla karşılanan bu eser Süleyman Nazif ve Cenap Şahabeddin'in bu esere dikkat çeken yazılarından sonra bu eser üzerinde bir hayli yazı çıkmış ve Asım, Akif'in en çok üzerinde durulan kitabı haline gelmiştir. Bu çerçevede Asım, Akif'in sanatında bir "zirve" yahut "merhale" olduğu şeklinde değerlendirmelere konu olmuştur. Bunlardan, belki de bu değerlendirmelerin özeti mahiyetinde olan Süleyman Nazif'in "Bir mucize-i şiir", yahut "kuğunun son şar-

Ashtu siç edhe dihet, vepra Safahat e Mehmet Akifit përbëhet nga 7 libra. Libri i gjashtë i titulluar Asimi, i kushtohet mikut të ngushtë të poetit, Fuat Shemsiut i cili ka qenë drejtor në një departament të Ministrisë së Arsimit. Ky libër përbëhet nga një poezi e vetme shumë e gjatë. Pjesë të kësaj poezie janë botuar herë pas here në vitet 1919-1924 në revistën Sebilirreshad, ndërkohë që si libër më vete poezia është botuar në vitin 1924. Në fillim botimi i librit ka ndeshur në heshtje ndaj tij, por pas shkrimeve komentuese të Sulejman Nazifit (Süleyman Nazif) dhe Xhenab Shahabedit (Cenap Şahabeddin), në lidhje me këtë libër nisën të dalin shumë shkrime duke e bërë atë librin më të përfolur të Akifit. Në këtë kuadër Asimi është vlerësuar edhe si "maja" apo "grada më e lartë" e artit të Akifit. Nga këto vlerësime më përmbledhëset do të ishin vlerësimet e Sulejman Nazifit e cili e cilëson Asimin si "një poezi mrekullie" ose si "kënga e

kısı” şeklindeki sözleridir. Gerçekten de Asım Cenap Şahabeddin’in de dediği gibi “edebiyatımızda muadili mevcut olmayan bir eser” niteliği taşımaktadır.

Asım neden önemli?

Asım’ın neden bu kadar önemli görüldüğü elbette konusu, dili, üslubu açısından taşıdığı özelliklerle ilgilidir. Bu eserin bir özelliği de memleketin o günlerde içinde bulunduğu bütün meselelerin bir tiyatro ve roman tekniği içerisinde olayın dört kahramanı tarafından ele alınmış olmasıdır. Eserde toplumuzun hemen her problemine ilişkin sağlıklı tespitler yapılarak, bunların neler olduğu birer birer ortaya konulmuştur. Dahası bununla da yetinilmemiş sorunların tespitinin ardından çözüm yolları da ele alınmıştır.

İşte Asım’ı önemli kılan özelliklerden en önemlisi bu noktada ortaya çıkar. Zira Akif bu eserinde Asım adını verdiği gencin şahsında bahsi geçen meseleleri çözecek ve yarınki Türkiye’yi inşa edecek “bir gençlik portresi” sunmaktadır. O devirde ülkenin içinde bulunduğu şartlar düşünüldüğünde bunun ne kadar önemli olduğu görülecektir. Zira Osmanlı devleti, gerek iç gerekse dış problemler nedeniyle yıkılmak üzeredir. Bu durumu gören Akif de ülkesinin ve milletinin geleceğini yeni bir gençliğe bağlamış ve işte bu gençliği Asım’ın şahsında bu kitabında tasvir etmiştir. Buna göre bu kitaba “bir gençlik projesi” adı vermek uygun olacaktır.

Aslında o devrin şartları içerisinde başka şairlerce de bu tür gençlik tasavvurları yapılmıştır. Bunlar arasında Tevfik Fikret’in “Haluk’u”, Ziya Gökalp’in “Ay Hanım”ı akla ilk gelenlerdir. Onlar da ülkenin geleceğini kendilerinin tasavvur ettiği gençlere bağlarlar ve konu ile ilgili eserlerinde bu gençliğin

fundit e mjellmës”. Dhe me të vërtetë që Asimi, shprehur me fjalët e Xhenab Shahabeditit “është një vepër që nuk e ka shoqen në letërsinë tonë”.

Përse është i rëndësishëm Asimi?

Sigurisht që rëndësia e Asimit rrjedh nga veçoritë që ka kjo poezi për nga tema që trajton, gjuha dhe stili që përdor. Një veçori e kësaj vepre është se ngjarjet që përjetoheshin në atdhe në atë periudhë, trajtohen me një stil drame dhe romani nëpërmjet katër personazheve të saj. Në këtë vepër bëhen përcaktime të sakta në lidhje me pothuajse të gjitha problemet e shoqërisë sonë, probleme këto që janë evidentuar të gjitha një nga një. Madje poeti nuk është mjaftuar me kaq, ai pas evidentimit të problemeve ka trajtuar edhe rrugët e zgjidhjes së tyre.

Ja pra në këtë pikë del në pah një tjetër veçori e rëndësishme e Asimit. Sepse Akifi nëpërmjet personazhit të të riut që e ka quajtur Asim, paraqet një “tablo të rinisë” që do të zgjidhë problemet për të cilat folëm dhe do të ndërtojë Turqinë e të nesërme. Rëndësia e kësaj del edhe më tepër në pah kur merren parasysh gjendja në të cilën ndodhej vendi në atë periudhë. Ishte ajo një periudhë kur shteti osman po rrënohej për shkak të problemeve të brendshme dhe të jashtme. Akifi që e shikonte këtë situatë, mendonte se e ardhmja e vendit dhe e popullit të tij varej nga rinia, të cilën ai e përshkroi në këtë libër nëpërmjet personazhit të Asimit. Prandaj ndoshta do të ishte e përshtatshme që ky libër të cilësohej si “një projekt rinie”.

Në fakt në atë periudhë, edhe nga ana e poetëve të tjerë ishin shkruar poezi të tilla në lidhje me rininë. Ato që na vijnë në mendje të parat janë poezia “Haluk” e Tevfik Fikretit, poezia “Aj Hanëmja” e Zija Gokalpit. Edhe këta poet të ardhmen e vendit e lidhin me të rinjtë që portretizojnë në poezitë e tyre. Ata në veprën e tyre përcjellin në mënyrë të detajuar cilësitë e kësaj rinie. Tek poezia Haluk del në pah në

özelliklerini detaylı olarak aktarırlar. Özellikle Haluk'ta ilim ve fen öğrenimi öne çıkar. Ay Hanım da aynı amaçlarla Batı'ya gider. İkisi de aldıkları eğitim sonucunda yeni gençler yetiştirip ülkelerini kalkındırmayı amaç edirlirler. Fakat, Haluk, milli değerler noktasında bunlara mesafeli bir genç olarak yetişir. Bunun neticesinden tarihinden, kültüründen, değerlerinden koparak asimile olur ve ülkesine geri dönmeyiz. Ay Hanım ise bu değerlere sahip olduğu için milletinin hizmetine koşar. Okullar açarak gençler yetiştirir.

Asım'ın özellikleri

Asım'a gelince; özellikle Batı'nın ilim ve fenini alma konusunda Haluk ve Ay Hanım'la ortak yanları olsa da onlardan daha farklı özellikler de taşır. Bunları şöyle sıralayabiliriz.

1- Asım ve arkadaşları vatanseverdir. Bağimsızlık şuuruna sahiptir. Kendi şahsi geleceğini değil ülkesini düşünen kişilerdir. Bir tehdit yahut saldırı karşısında canlarını ve kanlarını feda etmekten çekinmezler. Nitekim öyle olmuş bu nesil ilk imtihanını Çanakkale'de vermiştir. Akif, bu neslin Çanakkale'de gösterdiği fedakârlığı Çanakkale Şehitleri şiiirinde

*Âsım'ın nesli... diyordum ya... nesilmiş gerçek:
İşte çiğnetmedi namusunu, çiğnetmeyecek.*

Diyerek takdirle anlatır. Bu nesil daha sonra Kurtuluş Savaşında da vatani için aynı fedakarlıkları yapacaktır. Nitekim Akif, düşündüğü 2. Asım kitabında onların da hikayesini anlatmak istemiş, hatta bunun planını yapmış; fakat hayatının son on yılını Mısır'da gurbet şartlarında geçirdiği için bu hayalini gerçekleştirememiştir.

2- Asım ve arkadaşlarının asıl vazifesi savaştan sonra başlayacaktır. Cepheye saldırgan

veçanti mäsimi i shkencës dhe natyrës. Aj Hanëmja shkon në perëndim për të njëjtat arsye. Të dy këta personazhe pas arsimimit që marrin kanë për qëllim të zhvillojnë vendin e tyre duke edukuar edhe të rinj të tjerë. Por ndërkohë në poezinë Haluk flitet për edukimin e të rinjve të distancuar nga vlerat kombëtare. Një rini e tillë si përfundim do të shkëputet nga vlerat historike dhe kulturore, do të asimilohet dhe nuk do të kthehet më në vendin e vet. Ndërsa Aj Hanëmja i mbart këto vlera, prandaj ajo përpiqet t'i shërbejë popullit të saj dhe edukon rininë duke hapur shkolla.

Veçoritë e Asimit

Le të vijmë tek Asimi. Edhe pse Asimi ka disa pika të përbashkëta me Halukun dhe Aj Hanëmen, sidomos në lidhje me përfitimin diturive të shkencës dhe natyrës nga perëndimi, ai mbart edhe disa veçori që e diferencojnë prej tyre. Këto veçori mund t'i renditim kështu:

1- Asimi dhe shokët e tij janë atdheadashës. Ata janë të ndërgjegjshëm për rëndësinë e pavarësisë. Janë njerëz që mendojnë për vendin e tyre dhe jo për të ardhmen personale. Në raste rreziku apo sulmi ndaj atdheut ata nuk hezitojnë të sakrifikojnë jetë dhe shpirtin e tyre. Dhe ashtu ka ndodhur vërtetë. Ky brez sproven e parë e kaloi tek lufta e Çanakkalasë. Akifi sakrificën që bëri ky brez në Çanakkala e ka përshkruar me admirim tek poezia Dëshmorët e Çanakkalasë ku thotë:

*"Brezi i Asimit... thosha; brez paska qenë,
vërtet;*

Ja, s' e la t'ia shkelnin nderin, s'ka për t'i lënë!"

Ky brez më vonë do të bënte të njëjtën sakrificë për atdheun edhe në luftën e Çlirimit. Akifi kishte menduar të shkruante një poezi Asimi 2, ku të tregonte edhe historinë e kësaj lufte, madje kishte bërë edhe planin për këtë, por për shkak se dhjetë vitet e fundit të jetës i kaloi në kushte të vështira i internuar në Egjipt, ai nuk arriti ta realizojë këtë ëndërr.

düşmana karşı verilen mücadele bu defa içerdeki meselelerle ilgili olarak verilecektir. Cephede vatan için dökülen kanın yerini şimdi dökülecek ter almıştır. Gençlerin içerde mücadele etmek zorunda oldukları meseleler ise oldukça fazladır. Bunların başında mektep-medrese uyuşmazlığı, bilgisizlik, eğitim kurumlarındaki yozlaşma, çağın ilmi ve teknik gelişmelerine uzak kalması, dinin temel değerlerinden uzaklaşma, hak ve adalet kavramının unutulması, edebiyat dünyasındaki yozlaşma, aydınların halktan kopması, birlik ruhunun kaybolması, tembellik, ahlaki çöküntü, içki, fuhuş, yönetimdeki bozukluklar, ekonomik sefaletler, ümitsizlik gibi meseleler gelmektedir.

Bu tür problemler, savaş yıllarının olağanüstü şartlarında ne yazık ki fazlalaşmakta ve milletin geleceğini tehdit eder hale gelmektedir. Bu nesil hem bunlarla uğraşacak hem de özellikle bilim ve teknik alanında kendilerini yetiştirerek ülkenin geleceğini kurtaracaktır. İşte Asım'ın diğer özellikleri bu noktada başlar. Akif, bunları öncelikle iki kavram etrafında özetler:

*Çünkü milletlerin ikbâli için, evlâdım,
Marifet bir de fazilet... İki kudret lâzım*

Bu durum "bilgili ve erdemli olmak" şeklinde özetlenebilir. Bundan sonra söylenenler ise bu kavramların açıklanması mahiyetindedir. Buna göre bu gençlik:

a- Sağlıklı bir beden yapısına sahip olmalıdır. Bunun için ne gerekli ise onu yapmalı özellikle de sporla uğraşmalı ve kötü alışkanlıklardan uzak durmalıdır. İdeal bir genç için tek başına sağlıklı bir bedene sahip olması yetmez. Aynı zamanda ruh sağlığı ve manevi yapısı itibarıyla da sağlam ve sağlıklı olmalıdır. Manevi sağlık gelecekte ümitvar olmayı

2- Detyra kryesore e Asimit dhe e shokëve të tij në fakt do të fillonte pas luftës. Lufta që u bë nëpër fronte me armikun agresiv, tani do të zhvillohej në lidhje me çështjet brenda për brenda. Tashmë për atdheun në vend të gjakut do të derdhej djersa. Dhe janë vërtetë të shumta problemet e brendshme me të cilat do tu duhet të rinjve të përballen. Ndër problemet më kryesore janë mos përputhja e shkollës me medresenë, injoranca, korrupsioni në institucionet e arsimit, mbetja prapa nga zhvillimet shkencore dhe teknike të epokës, largimi nga vlerat themelore të fesë, lënia në harresë e koncepteve të së drejtës dhe drejtësisë, zvetërimi i botës së letërsisë, shkëputja e intelektualëve nga populli, humbja e shpirtit të unitetit, përtacia, prishja e moralit, alkooli, prostitucioni, problemet në qeverisje, mjerimi ekonomik, dëshpërimi etj.

Këto lloj problemesh, në vitet e luftës për fat të keq shtohen edhe më tepër dhe bëhen shumë kërcënuese për të ardhmen e kombit. Është pikërisht ky brez që do merret me këto probleme dhe do të shpëtojë të ardhmen e vendit duke e zhvilluar veten sidomos në fushën e shkencës dhe teknikës. Pikërisht këtu nisin edhe veçoritë e tjera të Asimit. Këto veçori Akifi i përmbledh në dy koncepte kryesore duke shkruar kështu:

*"Sepse, o bir, për t'i ngritur kombet lart,
Duhet dy forca: dije dhe moral i lartë!"*

Pra këto veçori janë të qenit "i ditur dhe me virtyte". Ato që shkruhen në vazhdim të poezisë janë shpjegim i këtyre dy koncepteve. Ja si duhet të jetë rinia sipas poetit:

A - Duhet të ketë një trup të shëndetshëm. Duhet të bëjë çdo gjë të nevojshme për këtë, të merret me sport dhe të qëndrojë larg veseve. Por nuk mjafton vetëm një trup i shëndetshëm për të qenë një i ri ideal. Për këtë duhet njëkohësisht edhe një gjendje shpirtërore dhe morale e fortë dhe e shëndetshme. Shëndeti shpirtëror duhet të jetë i mbushur me shpresa për të ardhmen. Është thelbësore edhe të qenit

gerektirir. Gayretli, sabirli ve çaliřkan olmak esastir. Yine bu gençlik dindar ve vatansever olmalıdır. Ahlaklı olmayı en yüksek gaye bilmelidir.

b- Bunları tamamlayan dięer özellikler ise ecdadına saygılı olmak, özgürlüęü esas almak, başkalarının hakkına saygılı olmak, sosyal problemleri çözerken hukuk içinde mücadele etmek şeklinde özetlenebilir.

Akif'in bir tiyatro yahut roman şeklinde kurguladığı Asım'da söylenen gençliğin özellikleri sadece bu kitapta anlatılanlarla sınırlı değildir. Akif, dięer eserlerinde de bu tür tespitler yapar. Dolayısıyla Asım'ın neslinin özelliklerini anlamak için bunlara da bakılmalıdır. Bunları da Hakk'a riayet, haklıyı koruma, haksıza karşı durma, sabır, sebat (direnme, sağlam olma), gayret, edebiyatta millilik ve yerlilik, kavmiyetçilikten uzak durma gibi Asım'daki özellikleri takviye edici unsurlardır. Bu özelliklerin çok etkileyici biçimde sunulduğu mısralar da bu yüzden bu kitapta yer alır:

*Zulmü alkışlayamam, zalimi asla sevemem;
 Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem.
 Biri ecdadıma saldırdı mı, hatta boğarım!...
 -Boğamazsın ki!
 -Hiç olmazsa yanımdan kovarım!
 Üç buçuk soysuzun ardından zağarlık yapamam;
 Hele hak namına haksızlığa ölsem tapamam.
 Doğduğumdan beridir aşkıım istiklâle,
 Bana hiç tasmalık etmiş değil altın lâle!
 Yumuşak başlı isem, kim dedi uysal koyunum?
 Kesilir belki, fakat çekmeye gelmez boyunum!
 Kanayan bir yara gördüm mü yanar tâ ciğërim,
 Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim.
 Adam aldırma da geç git, diyemem, aldırırım:
 Ciğnerim, ciğnenirim, hakkı tutar kaldırıırım!*

i përpjekur, i duruar dhe punëtor. Rinia duhet të jetë gjithashtu besimtare dhe atdheadashëse. Qëllimi i saj më i lartë duhet të jetë të morali.

B – Veçoritë e tjera plotësuese mund të përmblihdhen kështu: respekti ndaj të parëve, rëndësia thelbësore e lirisë, respektimi i të drejtave të të tjerëve, përpjekja e zgjidhjes së problemeve sociale brenda kornizave ligjore.

Rinia ideale që Akifi krijoi me një stil teatral apo romancier tek poezia Asimi, nuk mbart vetëm veçoritë që tregohen në këtë libër. Edhe në vepra të tjera Akifi nxjerr në pah veçori të kësaj rinie. Prandaj për të kuptuar më mirë veçoritë e brezit të Asimit, duhen parë edhe poezitë e tjera. Tek këto poezi gjenden veçori të tjera plotësuese të brezit të Asimit si për shembull bindja ndaj zotit, mbrojtja e të drejtës, përballja me padrejtësitë, durimi, qëndresa (rezistenca, fuqia), nacionalizmi dhe atdhetarizmi në poezi, largimi nga nacionalizmi fisnor. Vargjet ku përcillen shumë bukur këto veçori janë si më poshtë:

*“Padrejtësinë dhe dhunën s'i duartrokas dot,
 tiranin kurrë s'e dua,*

*Për qejf të asaj që vjen, të shkuarën dot s'e trua;
 Po qe se dikush m'i sulmon etërit, e mbys...*

- S'e mbyt dot që!

- Më e pakta, e përzë!

*Tre e gjysmë të pafismëve pas si zagar s'u shkoj,
 Në emër të drejtësisë, padrejtësinë, vdes e s'e adhuroj*

Që kur kam lindur, jam i pasionuar pas pavarësisë,

*Kurrë s'm'u bë zinxhiri i artë për kërpesh;
 Nëse jam i butë, kush tha se jam dele që shkon nga ta çosh?*

*Ndoshta më pritet qafa, po nuk bie poshtë;
 Po të shoh një plagë që rrjedh gjak, zemra më djeg,*

Për ta pushuar atë, kamxhik ha, çifte ha!

Nuk them, “mos çaj kokën, kalo”, ndaloj,

Shkel me këmbë, shkelem, po e kap të drejtën dhe e ngre lart!

*Zalimin hasmıyım amma severim mazlumuu...
İrticain şu sizin lehçede manası bu mu?*

Akif, Asım'dır Asım da Akif

Bir diğer önemli konu ise Akif'in tasavvur ettiği Asım'ı kendi şahsında "mücessem" haline getirmiş olmasıdır. Yani Akif, eserinde anlattığı Asım'a dair özellikleri kendi şahsında ve hayatında somut olarak göstermiştir. Onun Asım'da ısrarla vurguladığı marifet ve fazilet sahibi olmak en çok da Akif'in kendisi için söylenebilecek özelliklerdir.

Bu bakımdan Akif'i Asım'ın neslinin ilk örneği olarak görmek gerekir. Durum böyle olunca da Asım'ı görüp anlamak isteyenler, Akif'e bakmalıdırlar. Bu sebeple rahatlıkla Asım Akif'tir yahut Akif Asım'dır diyebiliriz.

Konuya böyle baktığımızda "Akif'in bir genç olarak portesi"ni hatırlamak gerekecektir. Buna göre Akif, çok iyi ve donanımlı bir aile ve sosyal çevre içerisinde yetişmiştir. Öğrenim çağına geldiğinde ise bilgi adına kendisi için gerekli olan bütün süreçleri başarıyla tamamlamıştır. Fatih Emir Buhari Mahalle mektebinde başladığı öğrenim sürecini Fatih İbtidaiyesi ve Fatih Merkez Rüşdiyesindeki ilk ve orta okul tahsilinden sonra Mülkiye'nin Lise ve yüksek kısmını tamamlamıştır. Özellikle yüksek öğrenimini Baytarlık mektebinde yaparken devrin Batı'da eğitim görmüş en iyi hocalarından ders almıştır. Üstelik bu eğitim tek boyutlu değildir. O, okuduğu okullarda bir yandan fen eğitimi görürken, özellikle babasından ve onun medrese hocası olan yakın çevresindeki arkadaşlarından dini ilimler öğrenmiştir. Diğer yandan edebiyatın bütünüyle içinde olmuş, bu sahada da önemli bir bilgi birikimi kazanmıştır. Buna devrin önemli üç yabancı dili Arapça, farsça ve Fransızca bilgisini de eklemek gerekir. Akif, bu dilleri

*Jam armik i shtypësit, të shtypurin e dua...
A ky është kuptimi i prapambetjes në gjuhën tuaj?"*

Akifi është Asimi dhe Asimi është Akifi

Një tjetër çështje e rëndësishme është se Akifi, personazhin Asim që ka krijuar e ka "konkretizuar" tek vetja e tij. Pra Akifi veçoritë që i ka veshur Asimit për të cilin flet në veprën e tij, i mbart konkretisht edhe vetë në personalitetin dhe jetën e tij. Sidomos cilësitë e të pasurit dije dhe moral të lartë të cilat poeti i thekson tek Asimi, janë cilësi që Akifi i ka edhe vetë.

Prandaj Akifin duhet ta shohim si shembullin e parë të brezit të Asimit. Kështu që ata që duan të shohin dhe kuptojnë Asimin, duhet të shohin edhe Akifin. Për këtë arsye ne mund të themi se Asimi është Akifi dhe Akifi është Asimi.

Për ta trajtuar çështjen nga kjo perspektivë do të na duhet të kujtojmë "portretin e Akifit kur ishte i ri". Akifi është rritur në një ambient familjar dhe shoqëror shumë të mirë dhe të arsimuar. Në periudhën e shkollës ai i ka përfunduar me sukses të gjitha proceset mësimore edukative. Jetën shkollore Akifi e nisi tek Shkolla e Lagjes Fatih Emir Buharë, më pas vazhdoi arsimin bazë në shkollën fillore dhe të mesme të Fatihut, duke përfunduar liceun tek Liceu Mylkije (i shkencave sociale). Gjatë arsimimit të lartë në Shkollën e Agrikulturës, ai ka marrë leksione nga pedagogë të periudhës që kishin studiuar në perëndim. Për më tepër arsimimi i tij nuk ishte një dimensional. Ndërkohë që studionte shkencë natyrore, Akifi ka marrë edhe një edukim fetar nga babai i tij dhe shokët e ngushtë të tij që ishin mësues në medrese. Nga ana tjetër ai është gjendur gjithmonë brenda letërsisë dhe ka përfunduar shumë njohuri në këtë fushë. Formimit të tij i shtohen edhe tre gjuhët më të rëndësishme të epokës, arabishtja, persishtja dhe frëngjishtja. Akifi i kishte mësuar aq mirë këto gjuhë sa bënte dhe përkthime në

onlardan çeviri yapacak düzeyde öğrenmiş, dahası bu diller aracılığıyla hem doğu hem de batı edebiyatının önemli yazarlarını okuyup inceleme imkânı bulmuştur.

Akif, işte bu bilgi birikimiyle çağını tanımış, anlamış, mevcut şartları anlamış; doğru tespit ve çözüm yolları bulma, gösterme konusunda doğru bir duruş sergilemiş ve bir aydın olarak üzerine düşen görevi hakkıyla yapmıştır. Eseri Safahat, böyle muhtevalı bir aydının görüş ve fikirlerini bütün boyutlarıyla anlatan bir eser olmuştur. Safahat, bu zengin muhtevası ile sadece bir şiir kitabı olmanın ötesine geçmiş, taşıdığı roman, tiyatro özellikleriyle, yapılan sosyo-psikolojik çözümlerle, fikri muhtevasıyla toplumun son yüzyılına ayna tutan tarihi-edebi ve fikri bir eser olma özelliği kazanmıştır. Onun mütefekkir kimliğini anlamak açısından vaaz ve hutbe metinler, dergi yazıları da önemli bir imkân olarak görülmelidir.

Akif, Asım'da sözünü ettiği maddi ve manevi sağlık noktasında da tam bir örneklik teşkil etmiştir. Sporun her dalıyla meşgul olmuş, özellikle koşu, güreş ve yüzme sporlarına özel bir ilgi duymuştur. Böylece gayret, sabır, irade gücü ve dayanıklılık kazanan bir yapıya bürünmüştür. Buna bağlı olarak insanı bedeni ve ruhi sağlık noktasında olumsuz etkileyecek içki, kumar, sigara gibi kötü alışkanlıklardan uzak kalmıştır.

Akif, manevi sağlık noktasında ele alabileceğimiz ahlak konusunda da tam bir örnek insan özelliği taşımıştır. Her şeyden önce inançlı bir insandır. İbadetlerini düzenli şekilde yerine getirir. Dönemin aydınlarının inanç çelişkilerine ve bunalımlarına onda rastlanmaz. Ümit, gayret, sabır, çalışma, paylaşma gibi bütün değerleri şahsında toplamış ve

to, dhe për më tepër në saj të tyre kishte gjetur mundësinë të lexonte dhe studionte shkrimtarët më të rëndësishëm të letërsisë perëndimore.

Me këtë bagazh njohurish, Akifi njohu, kuptoi epokën e tij, evidentoi drejtë problemet dhe zgjidhjet e nevojshme për to, duke zbatuar ashtu siç duhet detyrën e tij si intelektual. Vepra Safahat është një vepër që përcjell me të gjitha dimensionet e tij të gjitha mendimet dhe idetë e një intelektualit kaq të kompletuar. Me përmbajtjen e pasur që ka, Safahati i ka kapërcyer kufijtë e një libri poetik, me veçoritë teatrale dhe romanciere që mbart, me zgjidhjet socio-psikologjike që ofron, me përmbajtjen e ideve që përcjell është kthyer në një vepër historike, letrare dhe reflektuese që pasqyron njëqind vjeçarin fundit të shoqërisë sonë. Si një mundësi mirë për të kuptuar karakterin reflektues të veprës, shërbejnë edhe poezitë në formën e ligjërimeve dhe lutjeve me këshilla.

Vetë Akifi ka qenë një shembull i mirë për sa i përket cilësive të të pasurit një shëndet trupor dhe shpirtëror të mirë, për të cilat flet tek poezia Asim. Poeti është marrë me shumë lloje sporti. Ka pasur një interes të veçantë sidomos për vrapin, mundjen dhe notin. Kështu që ai kishte përfituar një karakter të përpjekur, të duruar, me vullnet të fortë dhe të qëndrueshëm. Ndërkohë ka qëndruar larg veseve që dëmtojnë shëndetin trupor dhe shpirtëror të njeriut siç është pija, kumari dhe duhani.

Nëse do ta shikonim nga perspektiva e shëndeti shpirtëror, mund të themi se Akifi ka qenë një njeri model edhe për nga ana e moralit. Para së gjithash ai ishte një njeri besimtar që kryente ritualet fetare rregullisht. Tek ai nuk ekzistonin depresione apo mëdyshje në lidhje me besimin, ashtu siç ka ndodhur tek intelektualët e kohës së tij. Akifi ishte një personalitet që ka mbartur në karakterin e tij të gjitha vlerat si shpërsën, përpjekjen, durimin, punën, bamirësinë, vlera këto që ai i ka përjetuar dhe reflektuar edhe në jetën e tij. Si përfundim, edhe ata që nuk janë

hayatında bunları yaşamış ve yansıtmıştır. Nitekim, ona fikren katılmayanlar bile onun ahlak ve şahsiyeti konusunda hayranlıklarını açıkça söylemek durumunda kalmışlardır.

Manevi sağlığı destekleyen bir unsur olarak güzel sanatlara da ilgi duymuştur. Özellikle musiki ile bir ara uğraşmış, ney üflemiş, fakat yaşadığı hayat şartları daha ileri boyutta ilgilenmesine imkân vermemiştir. Fakat, çevresinde Şerif Muhiddin Targan, Hafız Sadettin musiki ile, Üsküdarlı Hoca Ali Rıza, Fikret Mualla gibi resimle ilgilenen geniş bir dost çevresi mevcut olmuştur.

Akif, inandığı dinin değerlerine samimiyetle bağlı bir hayat sürmüştür. Her şeyden önce bu dinin temel bilgilerini çok iyi öğrenmiş ve yorumlamış, bu konuyla alakalı problemlerin farkına vararak bunların çözümü için fikirler ileri sürmüştür. Bir önemli özelliği de dininin değerlerini kişisel ve toplumsal hayatı içerisinde samimiyetle yaşayan birisi olmuştur.

O, bu bağlamda inandığı dinin şahsi mükellefiyetlerini samimiyetle yerine getirirken yine bu dinin sosyal ve insani münasebetler bağlamında emrettiği bütün davranışları hayatında yaşamıştır. İşte bütün bunlar da yine onun manevi sağlık noktasında söylenilmesi gereken bir özelliğidir. Dostlarına vefası, merhamet duygusu, sözünde durma, çıkarıcı olmama, vatan ve millet menfaatlerini kendi menfaatlerinden üstün tutma, ilim ve irfana önem verme gibi özellikleri bunlardan sadece birkaç tanesidir.

Vatanseverlik ve milliyetperverlik özelliği ise her türlü takdirin üzerinde gerçekleşmiştir. Ülkesinin içinde bulunduğu zor şartlar karşısında memuriyet görevinden ayrılarak kendini milletin hizmetine adanmıştır. Bunun için ilk olarak baş yazarı olduğu Sırat-ı

dakord me idetë e tij, janë detyruar ta pranojnë hapur admirimin për moralin dhe personalitetin e poetit.

Akifi ka pasur interes edhe për artet e bukura, elemente këto që mbështesin shëndetin shpirtërore. Ai në veçanti është marrë me muzikë, i binte fyellit por kushtet e jetës që bënte nuk e kanë lejuar të vazhdojë më tepër në këtë fushë. Megjithatë ai ka pasur një rreth shoqëror shumë të zgjeruar ku bënin pjesë muzikantë si Sherif Muhidin Targan (Şerif Muhiddin Targan), Hafëz Sadetin (Hafız Sadettin) dhe piktorë si Yskydarllë Hoxha Ali Riza (Üsküdarlı Hoca Ali Rıza), Fikret Mualla.

Akifi gjatë gjithë jetës së tij ka qenë i lidhur sinqerisht me vlerat fetare tek të cilat besonte. Para së gjithash ai i ka mësuar shumë mirë dhe interpretuar drejtë njohuritë bazë të fesë. Ai ka konceptuar drejtë problemet në lidhje me fenë dhe ka sugjeruar ide për zgjidhjen e këtyre problemeve. Poeti ka qenë një njeri që i ka jetuar me sinqeritet vlerat fetare si në jetën personale ashtu edhe në jetën shoqërore.

Në këtë kuadër, ai i ka zbatuar me sinqeritet përgjegjësitë vetjake të fesë tek e cila besonte dhe i ka vënë në jetë të gjitha sjelljet që urdhëron kjo fe të zbatohen në jetën sociale dhe personale. Ja pra, të gjitha këto janë cilësi që duhen përmendur në kuadër të anëve të shëndetshme shpirtërore të Akifit. Disa cilësi të tjera të Akifit janë edhe besnikëria ndaj miqve, ndjenja e mëshirës, mbajtja e fjalës, besa, të mos qenit egoist, vënie e interesave të atdheut dhe kombit përpara interesave vetjake, dhënia përparësi shkencës dhe dijes etj.

Atdhedashuria dhe patriotizmi i poetit ka qenë në nivelet më të lartë. Kushtet në të cilat ndodhej atdheu e bënë atë që të largohet nga detyra si nëpunës dhe të përkushtohet në shërbim të kombit. Për këtë pikë së pari ai nisi të ndriçonte dhe të paralajmëronte popullin

Müstakim (Sebilür-reşad) dergisinde yayımlanan yazı ve şiirleriyle toplumu aydınlatma, uyarma yolunda çalışmalar yapmış, bunun daha ileri noktalara taşınması gerektiğini görmesi üzerine de inandığı doğruları daha geniş kitlelere anlatabilmek için İstanbul'da ve Anadolu'nun bazı şehirlerinde camilerde halka hitap etmiş, çeşitli derneklerde konuşmalar yapmıştır.

Onun daha ileri bir vatanseverlik örneği ise ülkesinin işgali üzerine başlayan Milli Mücadele hareketine katılmak üzere önce Balikesir'e daha sonra mücadelenin merkezi olan Ankara'ya gitmiş, yine burada ve civar illerde hem halka hem de cephelelerde askere hitap ederek onları mücadele konusunda bilinçlendirmiş ve moral ve motivasyon sağlamıştır.

Yine devlet ve milleti adına kendisine verilen resmi yahut yarı resmi görevleri de üstlenmekten çekinmemiştir. Çanakkale Savaşı yıllarında 1914 yılı sonunda Almanya'da bulunan Müslüman esirlerin durumunu gözlemek ve onlara rehberlik etmek üzere bu ülkeye gitmesi yine Arabistan coğrafyasındaki ayrılıkçı sorunlara müdahil olmak üzere 1915 yılının Mayıs ayı ortalarında Necid bölgesine gelmesi bu bağlamda düşünebileceğimiz olaylardır.

Özetle anlatmaya çalıştığımız bu özellikler doğrultusunda Akif'i Asim olarak görmek son derece tabii bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden tekrar söylemek gerekirse Akif, tasavvur ettiği gençliği şahsında tecessüm ettirmiş, onun hem bedeni, hem ruhi, hem fikri özelliklerini kendisinde toplamıştır. Akif, bu özellikleriyle bütün zamanların gençliği için örnek bir şahsiyettir. Nitekim, bugün Türkiye'de nasıl bir genç yahut aydın

me poezitë dhe shkrimet e botuara në revistën Sirat-i Mustakim (Sebilurreshad) në të cilën ishte kryeredaktor. Duke menduar se kjo iniciativë duhej çuar edhe më tutje dhe duke dashur t'i përcjellë të vërtetat që ai besonte tek masat më të gjera, ai ka mbajtur fjalime drejtuar popullit në disa xhami të Stambollit dhe të qyteteve të ndryshme të Anadollit, si dhe në shoqata të ndryshme.

Në emër të atdhedashurisë ai përsëri, me qëllim që të bashkohej me lëvizjen kombëtare çlirimtare që nisi kur vendi u pushtua, shkoj si fillim në qytetin Ballëkesir dhe më pas në qendrën e kësaj lëvizjeje, në Ankara. Në këto qytete dhe në rrethinat e tyre, ai duke folur si me popullin ashtu edhe me ushtarët në frontin e luftës, është përpjekur t'i ndërgjegjësojë ata dhe t'i motivojë shpirtërisht.

Ai nuk i është shmangur marrjes përsipër të detyrave zyrtare po gjysmë-zyrtare që i janë besuar në emër të shtetit dhe kombit. Pas luftës së Çanakkalës, në fund të vitit 1914 ai shkon në Gjermani për të vëzhguar gjendjen e robërve mysliman të luftës që gjendeshin aty dhe për t'i udhëzuar ata. Në maj të vitit 1915 ai shkon në rajonin e Nexhitit në Arabi, për të ndërhyrë në problemet e përçarjes që ishin shfaqur në këtë rajon.

I parë në kuadër të këtyre cilësive për të cilat folëm, është e natyreshme që Akifi të shikohet si Asimi. Prandaj, nëse është e nevojshme ta themi përsëri, Akifi e ka mishëruar në veten e tij rininë që përpiqet të krijojë tek poezia Asimi. Ai mbart në vetvete si cilësitë fizike dhe shpirtërore të asaj rinie, ashtu edhe ato intelektuale. Me këto cilësi Akifi simbolizon rininë ideale të të gjitha kohërave. Madje edhe në Turqinë e sotme nëse do të pyetet si duhet të jetë një i ri, ose një intelektual, përgjigje duhet të jetë "Si Akifi". Prandaj Akifi është një nga njerëzit më të dashur në Turqi. Kjo dashuri për Akifin që shprehet duke e lexuar, njohur dhe

olunmalı sorusu söz konusu olduğunda bunun en güzel cevabı “Akif gibi olmak” şeklinde verilmektedir. Bu yüzden Akif, Türkiye’de en çok sevilen örnek insanların başında gelir. Onu okuma, tanıma ve sevme şeklinde tezahür eden bu sevgi Türkiye dışında da özellikle Balkan coğrafyasında ve Türk cumhuriyetlerinde de aynı şekilde söz konusudur. Onu bu vesilele ata yurdu Arnavutluk’ta siz dostlarıyla birlikte saygıyla anıyoruz.

Kaynakça

Ahmet Kabaklı, Mehmet Akif, İstanbul 1970
D. Mehmet Doğan, Mehmet Akif, Asım ve Gençlik, Ankara 2015
Mehmet Akif Ersoy, Safahat, Hz. A. Vahap Akbaş, İstanbul 2007
Mustafa Özçelik, Gençler İçin Mehmet Akif ve Safahat, İstanbul 2013
Mithat Cemal Kuntay, Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif, Ankara 1986
Nurettin Topçu, Mehmet Akif, İstanbul 1970
Orhan Okay, Mehmet Akif, Bir Karakter Heykelinin Anatomisi, Ankara 1989
Sezai Karakoç, Mehmet Akif, İstanbul 2005
Süleyman Nazif, Mehmet Akif, Hz. M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul 1991

pëlqyer veprën e tij, është e njëjtë edhe jashtë Turqisë, si për shembull në rajonin e Ballkanit dhe në Republikat Turke. Me këtë rast ne e kujtojmë sot poetin këtu në vendlindjen e të parëve të tij, në Shqipëri.

Bibliografia

Ahmet Kabaklı, Mehmet Akif, İstanbul 1970
D. Mehmet Doğan, Mehmet Akif, Asım ve Gençlik, Ankara 2015
Mehmet Akif Ersoy, Safahat, Hz. A. Vahap Akbaş, İstanbul 2007
Mustafa Özçelik, Gençler İçin Mehmet Akif ve Safahat, İstanbul 2013
Mithat Cemal Kuntay, Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif, Ankara 1986
Nurettin Topçu, Mehmet Akif, İstanbul 1970
Orhan Okay, Mehmet Akif, Bir Karakter Heykelinin Anatomisi, Ankara 1989
Sezai Karakoç, Mehmet Akif, İstanbul 2005
Süleyman Nazif, Mehmet Akif, Hz. M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul 1991

ATAYURDUNDA
MEHMET AKİF ERSOY
ULUSLARARASI SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ

ESETË E SIMPOZIUMIT NDËRKOMBËTAR
MEHMET AKIF ERSOJ
NË VENDLINDJE

ATAYURDUNDA
MEHMET AKİF ERSOY
ULUSLARARASI SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ

ATAYURDUNDA
MEHMET AKİF ERSOY
ULUSLARARASI SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ

ESETË E SIMPOZIUMIT NDËRKOMBËTAR
MEHMET AKIF ERSOJ
NË VENDLINDJE

Varligëminë dhë një tërësi të vlerave të shprehura në vepra të shquara të kulturës së kombit tonë, të cilat janë tërësi të vlerave të shprehura në vepra të shquara të kulturës së kombit tonë, të cilat janë tërësi të vlerave të shprehura në vepra të shquara të kulturës së kombit tonë.

Për ta pasuruar dhë konsoliduar ekzistencën tonë, kemi gjithmonë nevojë për vlera si Akifi që Allahu na i ka falur si një dhuratë e vërtetë prej Tij, kemi nevojë ta kujtojmë dhë kuptojmë atë duke e interpretuar sipas perceptimeve dhë ngjarjeve të kohës. Në kemi besim se ashtu siç ndodhi edhe në Luftën e Pavarësisë, e cila e frymëzoi Akifin të shkruante Himnin e Pavarësisë dhë Legjendën e Çanakkalës, ashtu do të frymëzohet edhe populli që vuan shumë për shkak të rënies së sotme, do të frymëzohet nga ana ideore dhë shpirtërore për tu mbledhur dhë për të ndjekur rrugën që Akifi e ndiçoi. Libri që kemi në duar nisët nga këto ide dhë përmban esetë e prezantuar në simpoziumin ndërkombëtar për përkujtimin e Akifit në trojet e të atit, i cili në bashkëpunim me Fondacionin ALSAR u organizua me rastin e 95 vjetorit të pranimit të Himnit Kombëtar dhë në kuadër të sindikalizmit kulturor të Sindikatës Egitim-Bir Sen e cila është sensibil ndaj vlerave kombëtare.

Oğuzlar Mahallesi Av. Özdemir Özok Sokak No: 5 Bağıt/ANKARA
Tel: (0312) 231 23 06 / Faks: (0312) 230 65 28